

WEST-FIVELINGO 600 V.CHR.-1900 N.CHR.
ARCHEOLOGISCHE KARTERING EN BESCHRIJVING VAN 2500 JAAR BEWONING
IN MIDDEN-GRONINGEN*

M. MIEDEMA

Archeologisch Instituut, Amsterdam, Netherlands

ABSTRACT: This paper deals with the reconstruction of the settlement history of West-Fivelingo, and is based on archaeological survey of settlement sites, combined with augering, and description and dating of finds. The settlements can be divided in dwelling mounds and farmsteads. Analysis of finds shows that the first colonization took place around 600 BC, at first perhaps in the form of transhumance during the summer, but soon in the form of permanent settlement. Peaks in population numbers are noticeable around 200 BC and in the Roman period. Declines are visible between 300-600 AD and 900-1100 AD, and are connected with the Duinkerke II and IIIA transgressions. During the Duinkerke II transgression a salt marsh developed in the estuary of the Fivel. After 600 AD this newly formed land was colonized. In the later Middle Ages dikes were constructed around the salt marshes. In this period the Wold area was reclaimed by monasteries and private people. After 1600 AD farms were constructed all over West-Fivelingo, and some dwelling mounds lost their population. Many of these uninhabited *terps* were subsequently quarried away, and are no longer visible.

KEYWORDS: Netherlands, Groningen, West-Fivelingo, Iron Age, Roman period, Middle Ages, palaeogeography, dwelling mounds, farmsteads, archaeological finds.

1. INLEIDING EN VERANTWOORDING

West-Fivelingo omvat het laatste deel van mijn onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis in het kustgebied van de provincie Groningen. Reeds eerder verschenen: 'Vijfentwintig eeuwen bewoning in het terpenland ten noordwesten van Groningen' (1983) en 'Oost-Fivelingo 250 v.C.-1850 n.C.', gepubliceerd in *Palaeohistoria* 32 (1990). Het veldwerk voor het onderhavige deel werd in drie campagnes uitgevoerd: in 1989 de oude gemeente Loppersum, in 1990 de voormalige gemeenten Stedum en Middelstum, en in 1994 tenslotte de gemeente Ten Boer. Ondertussen zijn de gemeenten Loppersum, Stedum, Middelstum en 't Zandt samengevoegd tot één nieuwe gemeente Loppersum. De laatste gemeente werd reeds in het artikel van Oost-Fivelingo behandeld. Dit onderzoek gaat nu over het westelijk deel van de huidige gemeente Loppersum en de gemeente Ten Boer. Het verschijnt onder de titel 'West-Fivelingo' als tegenhanger van 'Oost-Fivelingo'. Deze benaming is correct voor de gemeente Ten Boer en de oude gemeenten Loppersum en Stedum, maar de vroegere gemeente Middelstum ligt voornamelijk in Hunsingo en voor dit gebied is de naam dus minder vanzelfsprekend. Door de recente samenvoegingen zijn de grenzen van de oude regio's evenwel vervaagd en bovendien grenst het oostelijk deel van Middelstum aan de voormalige Fivelboezem. Het lijkt mij daarom verantwoord het hele gebied de titel 'West-Fivelingo' mee te geven.

Bij het veldwerk werd in 1989 en 1990 medewer-

king verleend door drs. H. Ritsma en drs. E. Zondervan. In 1994 werd ik bijgestaan door de heer D.F. Offers, veldtechnicus. De tekeningen, kaartjes en tabellen werden gemaakt door de heer H.J.M. Burgers, tekenaar bij het Archeologisch Instituut van de Vrije Universiteit, Amsterdam. De Topografische Dienst in Emmen leverde de ondergrond van de kaart 1:25.000 en verzorgde tevens het drukken ervan. De lay-out van de tekeningen geschiedde door mevrouw M.A. Weijns, Groninger Instituut voor Archeologie, Groningen. De tekstverwerking werd aldaar verricht door mevrouw E. Rondaan-Veger.

2. AFKORTINGEN

Fiv.	Fivelingo
G.M.	Groninger Museum
M-K	<i>Middelstum-Kantens</i> (boerderijboek)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
P.P.D.	Provinciale Planologische Dienst
R.O.B.	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
StiBoKa	Stichting voor Bodemkartering
Rom.	Romeins
inh.Rt	inheems Romeinse tijd
rec.	recent
Chin.blauw	Chinees blauw
b.g.	boerengoed

* De topografische kaart 1:25.000 van dit gebied bevindt zich in de map achterin dit tijdschrift.

k.p.	kogelpot
t.s.	terra sigillata
b.s.	bodemscherf
r.s.	randscherf
w.s.	wandscherf
k.z.	keerzijde
v.z.	voorzijde
kad.	kadaster
min.	minuut
n-z	noord-zuid
z-n	zuid-noord
o-w	oost-west
w-o	west-oost
nw-zo	noordwest-zuidoost
zw-no	zuidwest-noordoost
no-zw	noordoost-zuidwest
zo-nw	zuidoost-noordwest
doc.	documentatie
nr.	nummer
omg.	omgeving
bew.sporen	bewoningssporen
veg.niveau	vegetatieniveau
o.a.	onder andere
t/m	tot en met

3. MONUMENTENCATALOGUS

3.1. Inleiding

De catalogus is de neerslag van de veldwerkcampagnes. Daarbij werden als basisgegevens de kadastrale minuutplannen uit respectievelijk de jaren 1826, 1827, 1828 en 1833 gebruikt. Deze werden vergeleken met de moderne nettoplannen van 1982, 1989 en 1993. Daarnaast werden de hoogtelijnenkaarten van de waterschappen Fivelingo en Husingo geraadpleegd. De monumenten zijn per gemeente gekarteerd op de topografische kaart, schaal 1:10.000, in opeenvolgende nummers van zuid naar noord. Op bijgaande topografische kaart, schaal 1:25.000, zijn de vakken van deze kaartbladen met de nummering aangegeven.

De indeling en typologie van de monumenten berust op de gegevens van de boorprofielen (zie onder c in de catalogus). Als profielen dieper dan 1 m beneden maaiveld bewoningssporen laten zien, wordt het monument tot de terpen gerekend (type 1 of 2). Een profiel met een dunnere bewoningslaag geeft een boerderijplaats (type 3) op de monumentenlijst. Onderverdeling vindt plaats naar aanleiding van de afmetingen en oppervlakte van de terp. Bieden terpen aan minstens twee boerderijen plaats en is de afmeting groter dan 4 ha, dan worden zij ondergebracht in type 1a. Terpen kleiner dan 4 ha komen in type 1b. Huisterpen en boerderijplaatsen bieden slechts plaats aan één bedrijf of woning.

Huisterpen-type 2 worden onderscheiden in a, b

en c. 2a is oudtijds verlaten. Er is op de minuut reeds geen woning meer aangegeven. 2b is recent verlaten. Op de minuut was er bewoning, maar nu is de plek verlaten. 2c is tot op de huidige dag bewoond. Voor de boerderijplaatsen-type 3a, -b en -c gelden dezelfde criteria. In de catalogus wordt het type steeds vermeld onder b met een korte beschrijving van het monument. Bij de richting van de behuizing wordt altijd uitgegaan van het woonhuis. Onder d worden de aanwezige vondsten vermeld. d1 geeft een opsomming van de verzamelde vondsten tijdens het veldwerk. d2 vermeldt de vondsten uit het G.M. Deze werden in de vondstbeschrijving getypologiseerd en zijn hier in code weergegeven. d3 duidt op vondsten uit particuliere verzamelingen. Bij e wordt melding gemaakt van de belangrijkste literatuur.

3.2. Gemeente Loppersum

7Ez1

- a. Min. C3, 536 (1826).
Kad. C3, 1084 (dec. 82).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte boerderij is verbouwd en uitgebreid met schuur aan noordzijde en loopstal op nw-zijde van het erf. Hoogte -5, omg. tussen -110 en -125.
- c. Geen boringen, boer gaf geen toestemming.

7Ez2

- a. Min. C3, 516, 516 bis (1826).
Kad. C3, 998 (dec. 82).
- b. 3b:
Nw-zo gericht boerderijtje is afgebroken. Trapeziumvormig door sloten omgeven erf is herkenbaar; oost- en zuidslot zijn gedempt. Grasland. Hoogte -92, omg. -100.
- c. 0-40 dek, 40-50 klei, 50 veen, 100 boring beëindigd.

7Ez3: Kloostervoorwerk Hoeksmeer-Kleine Plaats

- a. Min. C3, 472, 473 (1826).
Kad. C3, 472, 553 (dec. 82).
- b. 3c:
Van zw-no gerichte boerderij is het woonhuis afgebroken. Erf door sloten omgeven. Schuur en erf nu in bezit van Popkenheerd. Noord- en zuidslot gedempt, erf in gebruik als akker. Hoogte 0, omg. tussen -25 en -50.
- c. 0-40 bouwvoor met puin, 40 afwisselend siltige en lemige laagjes, 90 boring beëindigd.
- d. Geen.
- e. Halbertsma, 1963; Brongers & Koops, 1981: pp. 304-306, afb. 107 rechts.

7Ez4: Kloostervoorwerk Hoeksmeer-Grote Plaats

- a. Min. C3, 474 t/m 477, 475 bis (1826).
Kad. C3, 1166 (dec. 82).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs west- en noordzijde is verbouwd en uitgebreid met dubbele schuur. Op noordoostzijde van achtererf is stal bijgebouwd. Hoogte 85, contour 50, omg. tussen -25 en -50. De boerderij is onderdeel van het voormalige kloostervoorwerk Hoeksmeer, dat bestond uit twee boerderijen, namelijk Grote Plaats en Kleine Plaats (7Ez3) en behoorde tot het klooster van Wittewierum.

- c. 1. 0-80 puin, dieper boren niet mogelijk.
2. 0-40 dek, met bew.sporen, 40-100 bew.sporen, 100-110 venige tussenlaag met plantenresten, 110-160 bew. sporen, 160 silt, na 200 meer leem, 250 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. b.g.; 1 tegelfragment.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981: pp. 304-306, afb. 107 links; Meijering & Spakman, 1985: a of c1.

7Ez5

- a. Min. B2, 186, 186 bis (1826).
Kad. B2, 393 (maart 82).
- b. 3b:
Klein, door sloten omgeven erf met boerderijtje is verdwenen en opgegaan in groter perceel, dat als grasland wordt gebruikt. Boerderij is afgebroken. Hoogte 8, omg. tussen -50 en -75.

7Ez6

- a. Min. C2, 278 t/m 280, 279 bis (1826).
Kad. C2, 1114, 1115 (dec. 86).
- b. 3c:
No-zw gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij is verbouwd en uitgebreid. Op perceel min. 279 bis is nu een stal gebouwd. Zuid- en westgracht zijn gedempt. Westsingel nu wagenrede; de zuidsingel is opgegaan in de Hoeksmeerderweg. Hoogte 59, omg. tussen 0 en -75 (afgeticheld).
- c. 1. 0-20 verontreinigd dek, 20-70 knikklei, 70 boring beëindigd.
2. 0-20 verontreinigd met puin, 20-30 schone opgebrachte grond, 30-80 bew.sporen, 80 iets verontreinigde siltige grond, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. b.g.; 1 w.s. Baardman; 2 w.s. rec. ongeglaazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 296-297, afb. 104.

7Ez7

- a. Min. C2, 267, 268 (1826).
Kad. C2, 1461, 1462 (dec. 86).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs zuidzijde, oostkant van erf wordt begrensd door de Wijmers. Thans no-zw gerichte boerderij met woonhuis in de oosthoek aangebouwd. Zuidgracht gedempt. Wijmers nu via pomp onder erf door geleid. Hoogte 33 zuid, -12 noord, omg. ca. -75.
- c. 0-40 dek, 40-60 licht verontreinigd, 60 leem, 100 boring beëindigd.
- d. Geen.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 298-300, afb. 105.

7Ez8

- a. Min. C2, 288 (1826).
Kad. C2, 1117 (dec. 86).
- b. 3c:
No-zw gericht, door sloten omgeven boerderijtje is verbouwd. Hoogte 14, omg. tussen -25 en -50.
- c. 0-40 dek met puin, 40-60 klei met bew.sporen, 60 klei, 80 boring beëindigd.

7Ez9

- a. Min. B2, 160, 160 bis (1826).
Kad. B2, 428 nw (maart 82).
- b. 3b:
Zo-nw gericht, door sloten omgeven boerderijtje is afgebroken, erf opgegaan in groter perceel grasland. Hoogte 2, omg. tot -50 (afgeticheld).

7Ez10

- a. Min. C1, 157, 158, 157 bis (1826).
Kad. C1, 1098 (juli 88).
- b. 3c:
Rechthoekig perceel met molengemaal op de zuidelijke helft, molenaarswoning op het noordelijke gedeelte. Tussen gemaal en huis is schuurtje bijgebouwd. Hoogte z-n 29 en -32, omg. tussen -50 en -75.

7Ez11: Drewerderhof-West

- a. Min. C1, 19 (1826).
Kad. C1, 859 (juli 88).
- b. 2a:
Ca. rond reliëf in ongeveer vierkant perceel met sloot aan zuid- en noordzijde, de Visscherder Maar langs de westkant en de oostelijke begrenzing wordt gevormd door de gracht van Drewerderhof-Oost. Het reliëf is enigszins aangetast en afgevlakt door de aanleg van singels rondom Drewerderhof-Oost en het graven van een sloot aan de westzijde van de singel. Grasland. Hoogte 127, contour 50, omg. 25-50 cm.
- c. 0-40 dek (k.p.-scherven), 40-70 bew.sporen, 70-80 tussenlaag van zandig materiaal, 80-100 bew.sporen, 100 doorwortelde silt, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 17 w.s. inh.Rt; 2 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981; p. 352; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+M.

7Ez12: Drewerderhof-Oost

- a. Min. C1, 13 t/m 16 (1826).
Kad. C1, 861, 1174 (juli 88).
- b. 2c:
Geheel omgrachte nw-zo gerichte boerderij met singel langs oost- en zuidzijde. Boerderij is verbouwd en schuren uitgebreid. Loopstal buiten het erf op perceel 1175. Zuidgracht is gedempt en singel geslecht. Oostsingel thans onderdeel van de toegangsrede vanaf Garrelsweer. Langs de west- en noordzijde zijn nu singels aangelegd. Hoogte 136, contour 100, omg. tussen 25 en 50.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-180 bew.sporen (110 scherf inh. Rt), 180 humeus materiaal, 190 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40 bew.sporen (70, 90 en 110 scherven inh.Rt), na 140 veel fosfaatvlekken (150 botje), 180 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 13 w.s. inh.Rt; 1 r.s., 2 w.s. k.p. laat; 4 w.s. rec. ongeglaazuurd.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981: pp. 352-356, afb. 138; doc. StiBoKa, 1982.

7Ez13

- a. Min. C1, 237, 238, 237 bis (1826).
Kad. C1, 879 west midden (dec. 86).
- b. 3b:
Kleine behuizing op door sloten omgeven trapeziumvormig perceel is verdwenen. Zuidsloot gedempt en erf opgegaan in groter perceel grasland. Hoogte 25, omg. tussen 45 en 50.

7Ez14: Nienhuis-Oost

- a. Min. C1, 134 t/m 142 (1826).
Kad. C1, 1315 (juli 88).
- b. 2c:
Geheel omgrachte zo-nw gerichte boerderij met singels aan noord-, oost- en zuidzijde is afgebrand in 1964. Thans woonhuis met losse stallingen en schuurtje. Westgracht is gedempt; de noordsingel geslecht en de overige lager gemaakt. Hoogte 68, contour 25, omg. 0-25.

- c. 1. 0-40 dek met puin, 40 bew.sporen, 50 dieper boren niet mogelijk.
2. 0-40 dek met puin, 40-100 bew.sporen, waarin tot 70 veel puin, 100-115 siltige tussenlaag, 115-130 bew.sporen, 130 doorwortelde silt, 150 boring beëindigd.
- d. Geen.
- e. Brongers & Koops, 1981: p. 349, afb. 134.
- 7Ez15: Nienhuis-West*
- a. Min. C1, 62 t/m 65 (1826).
Kad. C1, 1314 oosthoek (juli 88).
- b. 3c:
Geheel omgrachte en omsingelde nw-zo gerichte boerderij. Deze is verbouwd en uitgebreid, waarbij de noord- en oostgracht werden gedempt, evenals een gedeelte van de zuidgracht. Tevens zijn de singels geslecht. Hoogte 23 nw, omg. tussen -25 en -50 cm.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-80 bew.sporen (50 scherf), 80 doorwortelde silt, 90 schoon silt, 100 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. inh.Rt.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 350-351, afb. 136.
- 7Ez16: Drewerderhof-Noord*
- a. Min. C1, 7 noordelijke helft (1826).
Kad. C1, 857 (juli 88).
- b. 2a:
Ovaal reliëf, gelegen in het noorden van een oorspronkelijk vijfhoekig perceel. Reliëf had naar het zuiden geen relatie met de percelering. Nu ook niet meer aan de noordflank doordat de verkaveling is veranderd. Hoogte 105, contour 75, omg. tussen 25 en 50. Met de vergraving is waarschijnlijk iets van de terp afgeschoven.
- c. 0-40 dek met bew.sporen en scherf, 40-120 bew.sporen, 120 silt, 150 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. inh.Rt.
- e. Halbertsma, 1963; Brongers & Koops, 1981: p. 352; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7Ez17*
- a. Min. B2, 112 (1826).
Kad. B2, 353 (maart 82).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje in klein vierkant perceel is vergroot. Sloot aan noord-, oost- en zuidzijde. Hoogte -25, omg. tussen 0 en -25.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-50 lichte bew.sporen, 50 knikklei, 70 boring beëindigd.
- 7Ez18*
- a. Min. C2, 372, 373 (1826).
Kad. C2, 937 (dec. 86).
- b. 3b:
Zo-nw gericht boerderijtje op rechthoekig erf is verdwenen. Erf is intact en wordt gebruikt als puinstortplaats. Hoogte 38, omg. tot -50.
- c. 0-40 dek, 40 silt, 80 boring beëindigd.
- 7Ez19*
- a. Min. C2, 204 t/m 207 (1826).
Kad. C2, 204 t/m 206, 1223 (dec. 86).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij, omgeven door sloten en een gracht langs de oostzijde. Boerderij is onlangs afgebrand. Gracht is bijna gedempt.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-55 bew.sporen, 55 doorwortelde leem, 90 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40 doorwortelde roestige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 263-264.
- 7Ez20: Provincie Wierde*
- a. Min. C1, 78 behalve noordelijk deel, 82 (1826).
Kad. C1, 921, 1338 (juli 88).
- b. 1b:
Uivormige, geheel afgegraven dorpsterp, oorspronkelijk omgeven door rondweg aan de oostzijde (thans rede naar de Nienhuizen) en ringsloten langs de zuid- en westflank. Thans ook langs de noordrand een sloot gegraven. Grootste lengte 235 m en de grootste breedte was 210 m. Het is een bultig perceel met een ruggetje langs de oostzijde, waar een gedeelte van de flank is blijven staan. Respectievelijke hoogte z-n 83-96, omg. tussen 0 en -25. Grasland.
- c. 1. 0-30 dek, 30-120 bew.sporen (90 bot), 120-130 doorwortelde silt met fosfaat, 130-135 veg.niveau, 135 silt, 150 boring beëindigd.
2. 0-20 zode, 20-40 bew.sporen, 40-60 veg.niveau, 60-100 bew.sporen (80 scherf), 100 klei, 180 boring beëindigd.
3. 0-20 zode, 20-40 bew.sporen, 40-50 veg.niveau, 50 klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 13 w.s./b.s. inh.Rt; 1 w.s. k.p. vroeg; 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
2. IIC; IIIC; IVE; IVG5; VII; XIXA2.
- e. Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.
- 7Ez21*
- a. Min. B1, 16, 17, 17a, 17b (1826).
Kad. B1, 15, 290 (juni 86).
- b. 3b:
Zo-nw gerichte boerderij lag in centrum van vijfhoekig, omgracht perceel. De boerderij is afgebroken en onlangs zijn ook de grachten gedempt. Grasland. Hoogte tussen 0 en -41.
- 7Ez22*
- a. Min. C2, 227 zuid (1826).
Kad. C2, 1409 west midden (dec. 86).
- b. 3a:
Ovaal reliëf door sloten omgeven aan de oost-, zuid- en westzijde. Hoogte 120, omg. ca. 50. Grasland.
- c. 1. 0-40 dek, 40-90 bew.sporen, 90-100 veg.niveau, 100 leem, 110 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40 klei, 70 boring beëindigd.
- 7Ez23: Ockingaheerd of -heem*
- a. Min. C2, 228, 228 bis (1826).
Kad. C2, 1409 noordwest (dec. 86).
- b. 3c:
Door sloten omgeven zo-nw gerichte boerderij werd aanvankelijk verbouwd en later is de schuur afgebroken. Nu woonhuis. Sloten gedempt en erf opgenomen in de dorpsbebouwing van Garrelswaer. Ten westen van de woning is een speelplaats aangelegd.
- c. 1. 0-40 dek, 40-90 bew.sporen, 90 leem, 100 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-50 bew.sporen (mest), 50 silt, 60 klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g., 1 r.s. majolica, 1 r.s. rec. ongeglazuurd; 1 tegelfragment.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 250-254, afb. 81.

7Ez24

- a. Min. C1, 94, 95 (1826).
Kad. C1, 1491 (juli 88).
- b. 3c:
De kleine behuizing is verbouwd in een zw-no gericht boerderijtje. Langs noordzijde stroomt het Damsterdiep. Hoogte tussen 25 en 50.
- c. Geen toestemming.

7Ez25

- a. Min. C1, 96 (1826).
Kad. C1, 612 (juli 88).
- b. 2c:
Nw-zo gerichte behuizing op trapeziumvormig erf met aan de noordzijde het Damsterdiep. Hoogte 50.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-150 bew.sporen (100 en 130 bot), 150 leem, 160 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-90 bew.sporen, 90 leem met fosfaatvlekken, 100 doorwortelde leem, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 1 w.s. b.g.

7Ez26

- a. Min. C1, 118, 119, (121) (1826).
Kad. C1, 1510 (juli 88).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje aan de Stadsweg is afgebroken en vervangen door nw-zo gerichte boerderij op trapeziumvormig erf met sloten langs oost-, zuid- en westzijde. Ten zuidoosten van de boerderij is in de hoek van het erf een kleine woning bijgebouwd. Hoogte ca. 30.
- c. 0-40 dek met puin, 40-70 bew.sporen (50 scherf rec.), 70 knikkige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. k.p. laat; 4 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 2 r.s. theegoed.

7Ez27

- a. Min. C1, 116 (1826).
Kad. C1, 1073 (juli 88).
- b. 3c:
N-z gericht huis aan de Stadsweg. Het oorspronkelijk vierkante erf is kleiner gemaakt en nu rechthoekig. Het oude westelijke deel van het erf nu nieuwe kavel met behuizing. Hoogte 25-50.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 bew.sporen, 70 silt, 100 boring beëindigd.

7Ez28

- a. Min. C1, 115 (1826).
Kad. C1, 1330 (juli 88).
- b. 3c:
Kleine behuizing is verbouwd en vergroot tot een n-z gerichte woning aan de Stadsweg. Hoogte 25-50.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g., 1 b.s. Chin.blauw, 1 w.s. majolica.

7Ez29

- a. Min. C1, 104, 104 bis (1826).
Kad. C1, 1492 (juli 88).
- b. 2c:
Ca. o-w gerichte woning ten westen van de kerk in Garrelswaer met tuin grenzend aan het Damsterdiep. Hoogte onbekend. Boren kan wegens de fundamenteen geen opheldering geven, maar gezien de omstandigheden en gelet op monumenten 7Ez25 en 7Ez30, wordt deze site voorlopig ingedeeld onder 2c.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40 fundament.
Boring 2 en 3 idem.

- d. 1. 1 w.s. b.g., 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 botje.

7Ez30: Kerkterrein Garrelswaer

- a. Min. C1, 102, 103 (1826).
Kad. C1, 1234 west (juli 88).
- b. 2c:
W-o gerichte kerk op een rondom gelegen kerkhof werd in 1912 afgebroken en iets oostelijker werd een n-z gerichte kerk gebouwd. Op de plek van de oude kerk ligt nu de begraafplaats. Het terrein wordt aan de zuidkant begrensd door de Stadsweg, langs de westzijde loopt een straatje. Ten noorden stroomt het Damsterdiep. Een afrastering aan de oostkant scheidt het terrein van het pastorie-erf. Hoogte onbekend, maar hoger dan de omgeving.

7Ez31: Pastorie Garrelswaer

- a. Min. C1, 106, 107 (1826).
Kad. C1, 1234 oost (juli 88).
- b. 2c:
W-o gerichte pastorie/boerderij met gracht langs zuidzijde en langs noordzijde het Damsterdiep. Aan de oostkant de wagenrede vanaf de Stadsweg. De herbouwde kerk van 1912 maakte de afstand tussen kerk en pastorie wel heel klein. In 1932 werd derhalve de boerderij afgebroken, de gracht gedempt en op de plaats van de gracht een nieuwe pastorie gebouwd. Daarbij werd het erf geëgaliseerd en nieuwe grond opgebracht. De oude wagenrede is nu een voetpad, dat langs het Damsterdiep is doorgetrokken naar het straatje aan de westzijde van het kerkterrein.
- c. 0-40 opgebrachte grond, 40-80 bew.sporen, 80 doorwortelde klei, 100 klei, 160 boring beëindigd.

- d. 1. 1 botje.

7Ez32

- a. Min. C1, 110 (1826).
Kad. C1, 1235, 1281 (juli 88).
- b. 3c:
N-z gerichte boerderij lag ingeklemd tussen Damsterdiep en Stadsweg. Deze is afgebroken en vervangen door twee z-n gerichte huizen. Hoogte onbekend.
- c. 0-40 dek, 40-85 bew.sporen, 85 klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.; 1 r.s., 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 steen.

7Ez33

- a. Min. C1, 111 (1826).
Kad. C1, 1496 (juli 88).
- b. 3c:
W-o gerichte boerderij aan het Damsterdiep is afgebroken en vervangen door z-n gerichte behuizing ten zuiden van oude boerderij. Hoogte onbekend.
- c. 0-40 dek, 40-60 bew.sporen, 60-70 humeuze laag (k.p.-scherf), 70 silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. inh.Rt; 6 w.s. k.p. laat; 4 w.s. k.p. zeer laat.

7Ez34

- a. Min. C1, 105, 105 bis (1826).
Kad. C1, 105, 1191 (juli 88).
- b. 2c:
Kleine behuizing is vervangen door zw-no gerichte woning. Erf ligt ten noordwesten van kerkterrein in de bocht van het Damsterdiep en het straatje rondom de begraafplaats. Hoogte onbekend.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-110 bew.sporen, na 90 met puin, 110 doorwortelde leem, 120 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-135 bew.sporen, 135 doorwor-

- telde leem, 150 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 2 w.s. b.g.; 2 r.s., 7 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez35*
- a. Min. C2, onbekend (1826).
Kad. C2, 1306 (dec. 86).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij is verbouwd. Driehoekig erf ligt tussen Damsterdiep en Stadsweg. Hoogte onbekend.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-110 bew.sporen, 110-130 grijze leem met bew.sporen, 130 doorwortelde leem, 160 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 3 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez36*
- a. Min. C2, onbekend (1826).
Kad. C2, 1368 (dec. 86).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij is afgebroken; nu zo-nw gerichte behuizing langs Stadsweg en Damsterdiep. Hoogte onbekend.
- c. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40-70 bew.sporen (50 scherf rec.), 70 klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. inh.Rt (kan ook rec. zijn!).
- 7Ez37: Solbetsumaheerd*
- a. Min. D3, 404 (507, 508) (1826).
Kad. D3, 1091 (nov. 88).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met aan de oostzijde op de percelen 507 en 508 twee kleine behuizingen. Percelen nu aaneen gevoegd tot groot erf, kleine huisjes afgebroken en boerderij verplaatst naar deze plek. Op perceel min. 404 grote zw-no gerichte schuur gebouwd, die via een overdekte gang/straat verbonden is met de boerderij. De boerderij is van ouds eigendom van de kerk van Garrelsweer. Hoogte onbekend.
- c. 1. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40-70 bew.sporen, 70 leem met schelbsporen, 90 boring beëindigd.
2. 0-20 bouwvoor, 20-40 zandige opgebrachte grond, 40 bew.sporen, 60 fundament, dieper boren niet mogelijk.
3. 0-40 bouwvoor, 40-90 bew.sporen (55 scherfjes), 90 leem, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
e. Brongers & Koops, 1981: pp. 185, 254, afb. 82.
- 7Ez38*
- a. Min. C2, onbekend (1826).
Kad. C2, 1352 (dec. 86).
- b. 3c:
De no-zw gerichte boerderij is waarschijnlijk afgebroken. Thans op dit perceel een zw-no gerichte behuizing, die in het noorden wordt begrensd door het Damsterdiep en in het zuiden door de Stadsweg.
- c. 0-40 dek met puin, 40-60 bew.sporen, 60 schone klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 oor b.g.; 1 pijpenkop; 1 r.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez39*
- a. Min. C2, 332, 333 (1826).
Kad. C2, 1100 (dec. 86).
- b. 3c:
W-o gericht boerderijtje is afgebroken en vervangen door z-n behuizing met schuurtje aan de oostkant. Hoogte driehoekig erf 113, omg. tussen -25 en 75.
- c. 0-40 dek, 40-60 bew.sporen, 60 blauwe klei met schelpen, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez40*
- a. Min. D3, 496, 497 (498) (1826).
Kad. D3, 1214 (nov. 88).
- b. 3c:
In 1826 was deze kavel een molenerf met een zo-nw gericht molenhuis en aan de noordzijde de in 1808 gebouwde pelmolen. Molen werd in 1901 afgebroken en herbouwd in Sleen (Dr.). Het molenhuis werd vervangen door een zo-nw gerichte boerderij. In de schuur zijn onder de vloer onlangs 3 olieputten teruggevonden. De boerderij wordt nu als woonhuis gebruikt en is geen bedrijf meer. Erf werd uitgebreid met perceel min. 498. Hoogte 66, omg. 30.
- c. 0-40 dek, 40-75 bew.sporen (65 en 75 scherven rec.), 75 leem, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. b.g.
- 7Ez41: Tjassensheerd*
- a. Min. C2, 324 t/m 327 (1826).
Kad. C2, 1101, 1102 (dec. 86).
- b. 3c:
Geheel omgrachte nw-zo gerichte boerderij met hof (perceel 324) aan de westzijde, die eveneens door grachten omgeven is. Het woonhuis werd in 1874 vergroot. Aan de zuidoostzijde, dat is achter de schuur, werd een tweede schuur gebouwd. In 1983 werd de boerderij verbouwd en de oost- en zuidgracht gedeeltelijk gedempt. Ten oosten van de boerderij bevindt zich het Enzeler Tichelwerk, in de 18e eeuw het 'Juffer Tjassens Tichelwerk' geheten. Tot 1900 vormde deze steenfabriek één geheel met de boerderij. Daarna vindt een scheiding plaats en wordt het tichelwerk een apart bedrijf, omgezet in de NV Huize Enzelens. Bij de steenfabriek behoorde eveneens een molen aan het Damsterdiep (zie mon. 7Ez47). Hoogte 71, omg. -30.
- c. 1. In de hof 0-40 dek met puin, 40-50 lichte bew.sporen, 50 knikkige leem, 70 boring beëindigd.
2. Op het erf 0-40 verontreinigd dek met o.a. puin, 40-60 bew.sporen (bot), 60 roestige leem, 70 boring beëindigd. Brongers & Koops, 1981: p. 272, afb. 90.
- e. *7Ez42: Mudaheerd of Bentissemaherd ter Muyden*
- a. Min. D3, 382 t/m 386, 384 bis (1826).
Kad. D3, 997 zuidhoek (nov. 88).
- b. 3c:
Geheel omgrachte zo-nw gerichte boerderij is na brand in 1935 verbouwd, waarbij de schuur tweemaal zo groot werd. West- en noordgracht gedempt. Hoogte no-zw 113-109, omg. 75-90. De heerd werd aan het eind van de 15e en het begin van de 16e eeuw versterkt met een omwalling en dubbelgracht. Het was een borg en werd belegerd door graaf Edzard. Na overgave aan de graaf is de borg afgebroken. Van de omwalling en dubbele grachten is thans niets meer te zien.
- c. Geen toestemming.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 231-233; Brongers & Koops, 1981: pp. 255-257, afb. 84.
- 7Ez43*
- a. Min. C2, 220? (1826).
Kad. C2, 1357 (dec. 86).
- b. 3c:
De o-w gerichte behuizing is verbouwd en vergroot. Nu een n-z gerichte herberg bij de Enzeler til.

- c. Niet mogelijk vanwege de bestrating rondom herberg en een betonnen parkeerterrein.
- 7Ez44*
- a. Min. C2, 219? (1826).
Kad. C2, 1484 (dec. 86).
- b. 3c:
W-o of o-w gerichte kleine behuizing is verbouwd in groot z-n gericht winkelpand, dat grenst aan 7Ez43 (herberg). Beide percelen vormen nu één erf.
- c. Niet mogelijk vanwege bestrating.
- 7Ez45: Golden Pand*
- a. Min. A2, 269, 270 (1826).
Kad. A2, 1350 (jan. 83).
- b. 3c:
Ca. w-o gerichte boerderij is afgebroken, er is ten zuiden van de oude woonstede een z-n gerichte boerderij gebouwd.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-90 bew.sporen, 90 zware klei, 100 boring beëindigd.
- 7Ez46*
- a. Min. C2, 350, 352, 354 (1826).
Kad. C2, 679, 680 (dec. 86).
- b. 3c:
Door sloten omgeven nw-zo gerichte boerderij is onveranderd. Er is kleine schuur in de zuidhoek bijgebouwd. Hoogte n-z 21-56, omg. tussen -20 en 30.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40 knikkige leem, 100 boring beëindigd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 273-274, afb. 91.
- 7Ez47*
- a. Min. C2, 340, 341 (1826).
Kad. C2, 1386, 1482 (dec. 86).
- b. 3b:
Molen en behuizing gelegen tussen de Stadsweg en het Damsterdiep. Molen en huis zijn afgebroken; de fundamenten zijn nog aanwezig en tevens enkele muurresten. Het geheel behoorde vroeger aan het Enzeler Tichelwerk. Hoogte 5, omg. 30.
- c. Niet mogelijk vanwege fundamenteen.
- e. Brongers & Koops, 1981: p. 272.
- 7Ez48*
- a. Min. B1, 93, 94 (1826).
Kad. B1, 93, 299 (juni 86).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje is vervangen door iets grotere boerderij. Verder staat nu een aantal houten opstallen op het erf.
- c. 1. 0-40 dek, 40-100 knikklei, 100-110 weinig materiaal, 110 silt, 120 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40 knikklei, 100 boring beëindigd.
- 7Ez49*
- a. Min. D2, 358 t/m 360, 362 (1826).
Kad. D2, 362, 780, 781 (mei 80).
- b. 2c:
Vierkant, door sloten omgeven erf met klein nw-zo gericht boerderijtje. Deze behuizing is afgebroken en vervangen door zw-no gerichte boerderij. Hoogte 165, contour 50, omg. 50-75. Geen bedrijf meer.
- c. Geen toestemming.
- e. Formsma et al., 1973: p. 232; Brongers & Koops, 1981: p. 257.
- 7Ez50: Galkemaheerd of 't Bosch*
- a. Min. D3, 418 t/m 421 (1826).
Kad. D3, 459, 853, 980 (nov. 88).
- b. 2c:
Geheel omgrachte en omsingelde zo-nw gerichte boerderij. Deze is verbouwd en uitgebreid met een bijschuur. Westgracht grotendeels gedempt, singels zijn geslecht. Hoogte 90, omg. 25-50.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-100 bew.sporen (60 scherf), 100 doorwortelde klei, 110 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-90 bew.sporen, 90 silt.
- d. 1. 1 w.s. inh.Rt; 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.
- e. Brongers & Koops, 1981: p. 255, afb. 83.
- 7Ez51*
- a. Min. B1, 4 noordwest (1826).
Kad. B1, 401 noordwest (juni 86).
- b. 3a:
Afgelakte laag rond reliëf. Hoogte 84, omg. 25. Sloot aan zuid-, west- en noordzijde. Oostflank heeft geen relatie met de percelering. Onlangs is een sloot dwars door het reliëf gegraven, waardoor de zaak verstoord is en het kopje nog nauwelijks herkenbaar. Grasland.
- c. 1. 0-40 dek, 40-70 bew.sporen (60 scherfje), 70 leem, 100 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40 leem met spoortjes baksteen van drain, 80 boring beëindigd.
- 7Ez52*
- a. Min. C2, 356 bis (1826).
Kad. C2, 981 (dec. 86).
- b. 2b:
Ca. o-w gerichte behuizing tussen Damsterdiep en Stadsweg is afgebroken. Nu akker. Hoogte 88-40, omg. tussen -25 en 30.
- c. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40-100 bew.sporen, 100 knikklei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. inh.Rt; 5 w.s. k.p. laat; 1 r.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. Keulse pot; 1 w.s. Chin.blauw; 3 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpensteel; 1 steen.
- 7Ez53*
- a. Min. B1, 50, 51 (1826).
Kad. B1, 455 noordhoek (juni 86).
- b. 2b:
O-w gericht boerderijtje op een door sloten omgeven vierkant perceel is afgebroken. Sloten gedempt en erf opgenomen in grote kavel. Grasland. Hoogte 56, omg. 25-50.
- c. 1. 0-40 dek, 40-100 bew.sporen (40, 50, 80 en 90 scherven inh.Rt), 100-110 doorwortelde siltige laag, 110 veenachtig, 160 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40 knikklei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 6 w.s., 4 w.s. versierd inh.Rt.
- 7Ez54*
- a. Min. B1, 49 (1826).
Kad. B1, 49 (juni 86).
- b. 2a:
Rond reliëf in vierkant door sloten omgeven perceel. Hoogte 73, omg. 25-40. Thans west- en noordsloot gedempt, waardoor de hoogte waarschijnlijk iets is afgelakt. Grasland.
- c. 0-40 zandig dek, 40-70 bew.sporen, 70-75 veg.niveau, 75-110 bew.sporen (75, 80 en 85 scherven inh.Rt), 110-115 siltig laagje, 115 veen, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 18 w.s., 1 w.s. versierd inh.Rt.
- 7Ez55*
- a. Min. B1, 3 (1826).
Kad. B1, 3 (juni 86).
- b. 2a:

- Tussen Stadsweg en Damsterdiep op een gebogen driehoekig perceel ligt een laag ovaal reliëf, dat door ploegen afgevlakt wordt. Akkerland. Hoogte 173, contour 100, omg. 50.
- c. 1. 0-40 verontreinigde bouwvoor met veel puin, 40-100 bew.sporen, 100 roestig silt, 130 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40-110 bew.sporen (45 k.p.-scherfjes), 110 silt, 130 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. k.p. laat; 6 r.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 5 w.s., 2 b.s. b.g.; 1 w.s., 1 b.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot; 1 w.s. Chin.blauw; 4 tegelfragmenten; 1 pijpenkop, 1 pijpenkop versierd; 1 bot (gewrichtskop).

7Ez56

- a. Min. B1, 35 (1826).
Kad. B1, 406 (juni 86).
- b. 3c:
Door sloten omgeven zo-nw gericht boerderijtje is vervangen door no-zw gerichte grote boerderij.
- c. 0-40 bouwvoor, 40-60 bew.sporen, 60 leem, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 3 r.s., 4 w.s., 1 oor b.g.; 1 achtvormig ijzerfragment.

7Ez57: Popkenheerd

- a. Min. D3, 426 t/m 429, 428 bis (1826).
Kad. D3, 429, 825, 826 (nov. 88).
- b. 2c:
Driehoekig geheel omgracht erf met ca. z-n gerichte boerderij, die verbouwd en uitgebreid is met bijschuur boven de oostgracht. Grachten gedempt en daarbij waarschijnlijk het erf enigszins geëgaliseerd. Hoogte 126, contour 50, omg. tussen -40 en 25.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-90 bew.sporen, 90-100 doorworteld roestig silt, 100 klei, 110 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-60 bew.sporen, 60 silt met fosfaat, 80 schoon silt, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 8 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 3 w.s., 1 b.s., 2 oren b.g.; 1 w.s., 1 b.s. Chin.blauw; 2 r.s., 3 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 184, 249-250, afb. 80; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.

7Ez58

- a. Min. D3, 424 noordhoek (1826).
Kad. D3, 424 noordhoek (nov. 88).
- b. 3a:
Klein ovaal reliëf, aan de noordflank begrensd door een sloot en de rondweg van Merum. Hier ligt tevens het hoogste punt. Naar het zuiden verloopt het reliëf zeer glooiend. Hoogte 127, contour 75, omg. 25-50. Met het ploegen heeft afvlakking plaats gevonden. Akker.
- c. 0-30 bouwvoor, 30-70 lichte bew.sporen in klei, 70 silt, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 9 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 3 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 8 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.

7Ez59

- a. Min. B1, 38 (1826).
Kad. B1, 464 (juni 86).
- b. 3c:
De door sloten omgeven zw-no gerichte boerderij is afgebroken en heeft plaats gemaakt voor een lange rechthoekige loods, die als caravanstalling dienst doet. Terrain is rondom bestraat.
- c. Niet mogelijk.

7Ez60

- a. Min. B1, 74 (1826).
Kad. B1, 74 (juni 86).
- b. 2c:
No-zw gerichte boerderij is verbouwd en nog alleen in gebruik als woonhuis. Het onregelmatig vijfhoekige perceel is geheel door sloten omgeven. Hoogte 106, omg. 0-25.
- c. 1. 0-40 dek, 40-110 bew.sporen, 110 verontreinigde grond (165 scherf), 170 boring gestaakt, dieper was niet mogelijk. Het gaat hier waarschijnlijk om een afvalput.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-110 bew.sporen (75 scherf), 110 knikkel, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.; 3 w.s. rec. ongeglazuurd.

7Ez61

- a. Min. A2, 512, 513 (1826).
Kad. A2, 1657 (jan. 83).
- b. 3b:
Nw-zo gericht boerderijtje is afgebroken en erf met de zuidelijk gelegen kavels verenigd. Onder het maaiveld zijn de fundamente/vloer nog aanwezig. Nu parkeerplaats en parkje bij de Wirdumerdraai.
- c. 1. 0-30 verontreinigd dek, 30 fundament.
2. dito.
3. dito.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat.

7Ez62

- a. Min. B1, 84 zuidoosthoek (1826).
Kad. B1, 84 zuidoosthoek (juni 86).
- b. 3a:
Binnen een afgerond rechthoekig, door sloten omgeven perceel lag een ovaal reliëf. Hoogte 117, omg. 50. Nu door slootdemping geen zelfstandige kavel meer. Reliëf is door deze handeling iets geëgaliseerd. Grasland.
- c. 1. 0-40 dek, 40-110 knikkige klei, 110 silt afgewisseld met klei, 130 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek met puin, 40-70 lichte bew.sporen, 70 afwisselende laagjes klei en silt, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+M.

7Ez63: Enselens (fig. 1)

- a. Min. A2, 239 t/m 244, 251 t/m 261, 271 t/m 277 (1826).
Kad. A2, 239, 240, 254, 255, 258, 261, 271, 883, 945, 1093, 1094, 1109, 1285, 1324, 1499 (jan. 83).
- b. 1a:
Het geheel door een ringsloot omgeven hoekig ovale reliëf van het gehucht Enselens had een grootste lengte van 385 en een grootste breedte van 325 m. Over de oorspronkelijke hoogte valt niets te zeggen. De terp is, behalve de erven in de zuidoostflank en in de uiterste zuidhoek, geheel afgegraven tot ca. 40 à 50 -NAP. Dit is ongeveer tot 1 m beneden het maaiveldniveau. Hoogste punt is nu het erf van de boerderij in de zuidoostflank met 131. Er liep geen rondweg rondom de terp, alleen langs de zuidwestflank liep de Enselersweg. Deze weg vormde de verbinding met de Wijmersweg richting Loppersum en naar het zuiden toe naar het Damsterdiep. De weg is verdwenen en bij het bouwland gevoegd. Over de hele lengte van de terp loopt van zuid naar noord de Enselenderlaan, die zich vroeger naar het noorden voortzette als voetpad naar Loppersum. In 1826 lagen vijf van de zes boerderijen radiaal op de flanken van de terp met de schuren naar de ringsloot gericht. De erven waren

door sloten omgeven, behalve dat van de no-zw gerichte boerderij in de westflank. Dit was omgeven door een veelhoekige gracht. De terp is niet alleen afgegraven, maar ook de meeste boerderijen zijn verdwenen. Enkele werden verplaatst naar buiten de terp; zij stonden bij afgravingen in de weg. Zo werd in 1883 de geheel omgrachte no-zw gerichte boerderij afgebroken en de grachten werden gedempt. Op perceel min. 263-kad. 1548 werd een vervangende zw-no gerichte boerderij gebouwd aan de Wijmersweg. De w-o gerichte boerderij in de oostflank werd verplaatst naar kavel min. 282-kad. 1552 en zo-nw gericht. Alleen de zuidoostflank bleef gespaard; de oude w-o gerichte boerderij werd wel afgebroken, maar in de zuidhoek van het erf werd een grotere zw-no gerichte boerderij geplaatst. De boerderijen in de noord- en zuidflank zijn afgebroken en niet herbouwd. Hun land is bij dat van de andere heerden gevoegd. Ten westen van de dorpsterp Enselens heeft een tweede reliëf gelegen (7Ez65). Dit is eveneens afgegraven en het land gevoegd bij dat van Enselens. Daartoe werd de ringsloot langs de west- en noordflank gedempt. De Enselenderlaan deelt de afgegraven terp in tweeën. De laag gelegen afgegraven oostelijke helft wordt als grasland gebruikt; de iets hoger gelegen westelijke helft is akkerland.

- c. 1. 0-40 dek, 40-60 bew.sporen, 60-70 tussenlaag, 70-125 bew.sporen, 125 kleiig zand, 160 boring beëindigd.
- 2. 0-20 zode, 20-30 lichte bew.sporen, 30 silt.
- 3. 0-20 verontreinigde zode, 20 silt, 40 boring beëindigd.
- 4. als 3.
- 5. 0-20 bouwvoor, 20-30 lichte bew.sporen, 30 silt, 50 boring beëindigd.
- d. 1. 15 w.s. inh.Rt; 1 r.s., 1 w.s., 2 b.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot; 1 oor rec. ongeglazuurd.
- 2. IVA, IVB; IVD, VII, XIA, XIIB, XIIC; XIII; XIV; XVI, XVII; XXI; 4.4.1.9.2.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.

7Ez64

- a. Min. B1, 42, 43 (1826).
Kad. B1, 456 (juni 86).
- b. 3c:
Zw-no gerichte door sloten omgeven boerderij is vervangen door een zo-nw gericht dubbel woonhuis. De nw-woning doet thans dienst als bedrijfsruimte.
- c. 0-40 dek, 40-60 kleiig, 60 silt, 80 boring beëindigd.

7Ez65

- a. Min. A2, 238, 246? (1826).
Kad. A2, 238, 246 (jan. 83).
- b. 2a:
Ten westen van de dorpsterp Enselens (7Ez63) heeft een tweede reliëf gelegen. De percelering is verdwenen en het is dan ook moeilijk na te gaan op welke percelen het reliëf precies gelegen heeft. Met het ploegen worden de vondsten verspreid over een groot gebied en deze bieden dan ook geen houvast. Halbertsma en StiBoKa geven een terp aan, maar niet allebei exact op dezelfde plek. Onze boringen geven op één plaats goede sporen, derhalve wordt voorlopig deze site gelokaliseerd als de plaats van het vroegere reliëf.
- c. 0-30 bouwvoor, 30-120 bew.sporen, 120 silt, 140 boring beëindigd.
- d. 1. Zie 7Ez63,
- e. Halbertsma, 1963; doc. StiBoKa, 1982.

7Ez66: *Eekwerderdraai*

- a. Min. A3, 521, 522 (1826).
Kad. A3, 1263 (jan. 83).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte behuizing op een door sloten omgeven rechthoekig erf aan de Eekwerderweg bij de Draai. Boerderij is uitgebreid aan de oostzijde en doet dienst als café. Hoogte 18, omg. tot 25.
- c. Niet mogelijk vanwege de bestrating rondom parkeerplaats.
- d. 2. 4.4.2.5.1; 4.4.2.5.2.

7Ez67

- a. Min. B1, 87 (1826).
Kad. B1, 87 (juni 86).
- b. 3c:
W-o gericht boerderijtje op klein erf, dat aan de noordzijde door het Damsterdiep en verder door sloten omgeven is. Hoogte 56, omg. ca. 50. De toestand is ongewijzigd; boerderij nu alleen woonhuis.
- c. 0-40 verontreinigd dek (40 k.p.-scherf), 40-75 bev.sporen, 75 knikklei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 cent 1965.

7Ez68

- a. Min. A3, 523 (524) (1826).
Kad. A3, 1613 (jan. 83).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje aan de oostzijde van de Eekwerderweg bij de Draai, is afgebroken. Erf is bij percelen ten noorden en oosten gevoegd. Op het vergrote erf is onlangs een moderne bungalow gebouwd.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-80 bew.sporen, 80 klei, 100 boring beëindigd.

7Ez69

- a. Min. D2, 278 t/m 280 (1826).
Kad. D2, 278, 884 (mei 80).
- b. 3b:
Nw-zo gerichte boerderij met gracht aan nw- en no-zijde, is afgebroken. Grachten zijn gedempt. Erf is opgegaan in groot akkerperceel. Hoogte 45, omg. 25-50.
- c. 0-40 bouwvoor, 40-60 doorwortelde klei, 60 silt, 70 boring beëindigd.

7Ez70: *Merum (fig. 2)*

- a. Min. D3, 431, 432, 443 t/m 448, 458 t/m 461 (1826).
Kad. D3, 431, 459, 637, 640, 642, 643, 864, 877 t/m 879, 1034, 1053 t/m 1055 (nov. 88).
- b. 1a:
Uivormige terp met een grootste lengte van 425 en een grootste breedte van 350 m. Het reliëf is, op twee overgebleven erven na, geheel afgegraven. De oorspronkelijke hoogte is onbekend. Hoogste punt thans 156, dat zich bevindt in de oosthoek van het erf in de westflank. De oude no-zw gerichte boerderij, waarbij het bedrijfsgedeelte is verdubbeld. Aan de zuidzijde wordt het erf begrensd door een gracht, langs de noord- en oostzijde lopen sloten. De ca. z-n gerichte boerderij in de noordwestflank werd vervangen door een grote zo-nw gerichte hoeve, die onlangs weer is afgebroken. Hoogte 30. In de uiterste noordhoek staat een zw-no gericht huis met stalling. Hoogte 65 en niet afgegraven, omg. 25-50. De terp werd omgeven door een ringsloot en een rondweg; de laatste zette zich in noordelijke richting voort als voetpad naar Loppersum. Naar het zuiden was er vanaf

- de rondweg een verbinding met Garrelswaer. Rondweg is langs de oostzijde geslecht en bij de akkerpercelen getrokken. Het voetpad naar Loppersum is opgeheven. Terp is tot ongeveer 1 m beneden het maaiveld afgegraven en wordt gebruikt als grasland. Hoogte tussen -20 en -40.
- c. 1. 0-40 bouwvoor, 40-70 licht verontreinigde klei, 70 silt, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 bouwvoor, 30-60 iets verontreinigde klei met puinsporen, 60 silt, 100 boring beëindigd.
3. 0-40 verontreinigd dek, 40-200 bew.sporen (140, 150 scherven inh.Rt; 170 houtskool en fosfaat), 200 silt met fosfaat, 210 boring beëindigd.
4. 0-20 verontreinigde zode, 20-40 verontreinigd silt, 40 silt, 60 boring beëindigd.
5. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 bew.sporen, 70 silt, 100 boring beëindigd.
6. 0-40 dek, 40-60 klei met schelpen, 60 silt, 80 boring beëindigd.
7. 0-40 bouwvoor, 40-70 klei, 70 silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 4 r.s. Streepband (IVG1); 1 l r.s. (waarvan 1 x IIC2, 1 x IVD, 1 x IVE), 98 w.s., 7 w.s. versierd in baksels c, d, e, f, 1 b.s. versierd, 1 oor inh.Rt; 4 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 b.s., 1 oor b.g.; 1 w.s. Chin.blauw; 1 w.s. rec. ongeglazuurd, 2 botjes.
2. IVB; IVE; VII; 4.4.3.1; 4.5.1.3; 4.5.1.4.1.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981: pp. 257-528, afb. 85; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.

7Ez71

- a. Min. A3, 528, 529 (1826).
Kad. A3, 1675 zuid (jan. 83).
- b. 3b:
No-zw gerichte boerderij op een door sloten omgeven kavel. Hoogte 84, omg. tussen -50 en 15. Boerderij is vervangen door zo-nw gerichte boerderij, die tussen 1962 en 1982 is afgebroken. Het perceel is in gebruik als oefenweide voor de vereniging van touwtrekkers.
- c. 0-40 dek, 40-60 lichte bew.sporen en puin, 60 klei, 80 boring beëindigd.

7Ez72: Eilardaheerd op de Tuicke

- a. Min. D2, 290, 291, 293 (1826).
Kad. D2, 972 zuidpunt (mei 80).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij is gelegen op de oeverwal van een meander van de Fivel. Hoogte 90, omg. 50. Met de verbouwing van omstreeks 1880 is de schuur verdubbeld. West- en noordsloot gedempt.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 80 boring beëindigd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 233-234, afb. 73.

7Ez73: Leeuwenheerd of Rijpenaheerd

- a. Min. D2, 174 t/m 179 (1826).
Kad. D2, 178, 179, 855, 868 (mei 80).
- b. 3c:
Geheel omgrachte nv-vo gerichte boerderij met singels langs noord-, oost- en zuidzijde werd in 1911 verbouwd en vergroot. In 1973 werd een loopstal aan de noordzijde, deels op de singel, gebouwd. Oostelijk deel van zuidgracht is gedempt; de noordelijke singel geslecht. De oostelijke singel is verlegd en is nu de wagenrede naar de loopstal. Leeuwenheerd ligt op de oeverwal tegenover Eilardaheerd aan de andere kant van de mean-

der. Hoogte 132, omg. ca. 75. Tegenwoordig wordt deze boerderij ook wel 'De Juist' genoemd.

- c. 1. 0-40 dek, 40-85 bew.sporen, 85 klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-60 puin, 60 dieper boren niet mogelijk; oude muurresten of een vloer.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.
- e. Formsma et al., 1973: p. 230, foto 229; Brongers & Koops, 1981: pp. 234-236, afb. 74.

7Ez74

- a. Min. D2, 346 t/m 348 (1826).
Kad. D2, 873 (mei 80).
- b. 3b:
Zw-no gericht boerderijtje is gesloopt en sloten zijn gedempt. Erf is opgegaan in grote akker en niet meer herkenbaar. Hoogte als omg., ca. 25.
- c. Geen toestemming.

7Ez75: De Juist

- a. Min. D2, 152, 156, 157, 159 t/m 161 (1826).
Kad. D2, 152, 156, 157, 161, 972 (mei 80).
- b. 3b:
Vierkante omgrachte borgstee aan de zuidoostzijde met aansluitend aan de noordwestkant het eveneens omgrachte trapeziumvormige borgterrein. Het was geheel omsingeld en had een oprijlaan vanaf de Delleweg. Borgterrein ligt op de oeverwal van de Fivel. In de 16e eeuw is er sprake van de heerd Up de Juyst. Na de confiscatie wordt vanaf het midden van de 17e eeuw gesproken over de borg en behuizing. Op de minuut van 1826 is de borg verdwenen; de grachten zijn nog aanwezig en op het borgterrein ligt in de zuidpunt een nw-vo gerichte boerderij, misschien het voormalige schathuis? Deze boerderij is gesloopt; de schuur in 1914 en het huis later. De zuidgracht van het terrein, evenals de gracht tussen borg en borgterrein, zijn gedempt, maar nog als depressies herkenbaar. De overige grachten nog als sloten aanwezig. Bij deze demping is waarschijnlijk grond van de singels gebruikt; zij zijn in ieder geval aanzienlijk verlaagd en nog slechts vaag herkenbaar. De oprijlaan is bij het akkerland getrokken; de toegang tot het terrein loopt nu via de Leeuwenborg. Vanaf de borg liep een voetpad - thans fietspad - via Boelemaheerd naar Loppersum, het Juisterpad. Hoogte terrein 110, singels 75, omg. ca. 50.

- c. 1. Borgstee: 0-40 dek met puin, 40-70 bew.sporen met puin, 70 silt, 90 boring beëindigd.
2. Terrein: 0-40 dek met puin, 40-70 bew.sporen, 70 silt, 90 boring beëindigd.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 227-231; Brongers & Koops, 1981: pp. 235-236; Meijering & Spakman, 1985: A+CH+V1+CL+M.

7Ez76: Rusthoven

- a. Min. A3, 540 t/m 545 (1826).
Kad. A3, 1538, 1659, 1698 (jan. 83).
- b. 3c:
Het geheel omgrachte en omsingelde borgterrein werd in 1686 gesticht door de burgemeester van Groningen, Johan Eeck, die het als buitenverblijf gebruikte. Dit landhuis werd in 1804 vervangen door een zo-nw gerichte boerderij, die centraal op het terrein staat met een korte gracht langs de oostzijde. Tevens werd in dat jaar de steenfabriek gesticht door de toenmalige eigenaar Sissingh. In 1955 is het huis gerestaureerd; de schuur afgebroken en, waarschijnlijk vanwege de symmetrie,

werd er eveneens een korte gracht langs de westzijde gegraven. Tevens werden de sloten buiten de singels verbreed tot grachten. Een oprijlaan vanaf de Trekweg langs het Damsterdiep geeft toegang tot het terrein. Behalve het voorerf, ligt het hele terrein in grasland. Hoogte zuid 119, omg. 50. Het huis doet dienst als woonhuis; af en toe vinden er ontvangsten plaats en tevens worden er veel bruidsfoto's gemaakt. De steenfabriek, vlak ten oosten van de oprijlaan en aan de oostzijde begrensd door de Eekwerder Maar, is buiten bedrijf en zeer bouwvallig.

- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 lichte bew.sporen in klei, 60 knikklei, 80 boring beëindigd.
- 2. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 lichte bew.sporen, 70 knikklei, 80 boring beëindigd.
- 3. 0-40 verontreinigd dek, 40 knikklei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 2 pijpenstelen.
- e. Formsa et al., 1973: pp. 489-491; Brongers & Koops, 1981: pp. 345-346, afb. 132, 133; Meijering & Spakman, 1985: a+Ch+C1+V1.

7Ez77: Ockemaheerd

- a. Min. D3, 481 t/m 485, 484 bis (1826).
Kad. D3, 483, 609, 610, 922 (nov. 88).
- b. 2c:
Geheel omgrachte en omsingelde no-zw gerichte boerderij is afgebroken en na herbouw omstreeks 1850 werd de bedrijfsruimte uitgebreid met een tweede schuur aan de zuidzijde. Het woonhuis werd voor deze tweede schuur gebouwd. Westgracht en westelijk deel van de noordgracht zijn gedempt. De singels zijn grotendeels intact, de noordelijke is nu als toegangsrede in gebruik. Het noordelijk deel van de westsingel is bij het achtererf getrokken. Hoogte oost 84, oostsingel 61, omg. tussen - en 50.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-70 bew.sporen, vooral puin en kalk, 70 lemige silt, 90 boring beëindigd.
- 2. 0-30 dek met bew.sporen, 30-90 bew.sporen, 90 lemige silt, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 261-262, afb. 86.

7Ez78

- a. Min. A2, 498 (1826).
Kad. A2, 1448 (jan. 83).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij is veranderd in een w-o gerichte boerderij. Het erf ligt ingeklemd tussen de Wirdumerweg ten westen en de Wirdumer Maar ten oosten. Geen boringen.

7Ez79

- a. Min. A2, 496, 497, 499 (1826).
Kad. A2, 829, 1447 (jan. 83).
- b. 3c:
Twee no-zw gerichte behuizingen met ten zuiden daarvan een molen zijn afgebroken. Thans op de plek van de huizen een n-z gerichte boerderij.
- c. Geen boringen.

7Ez80

- a. Min. A2, 387 (1826).
Kad. A2, 1226 (jan. 83).
- b. 3c:
De zo-nw gerichte behuizing is vervangen door een groter zo-nw gericht pand. Hoogte 90.
- c. Geen boringen.

7Ez81: Bonthuisplaatske op de Kleine Juist

- a. Min. D1, 97 t/m 100 (1826).
Kad. D1, 543 oostelijk deel (febr. 80).
- b. 3b:
Omgrachte z-n gerichte boerderij is waarschijnlijk reeds in 1838 afgebroken. Later is de westgracht gedempt en erf opgenomen in groter westelijk gelegen perceel. De overige grachten zijn versmald tot sloten. Akker. Hoogte 88, omg. tussen 50 en 75.
- c. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40 silt, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 2 w.s. k.p. laat; 3 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 1 r.s., 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: 239-240.

7Ez82

- a. Min. D1, 116 (1826).
Kad. D1, 116 (febr. 80).
- b. 3a:
Op dit halvemaanvormige perceel, gelegen op de oeverwal van een Fivelbocht, heeft vroeger een boerderij gelegen volgens de eigenaar van Boelemaheerd, die nu dit perceel in zijn bezit heeft. Hoogte 89, omg. 60. Akker.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40 silt, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. k.p. laat; 2 w.s. rec. ongeglazuurd.

7Ez83

- a. Min. D2, 308, 309 (1826).
Kad. D2, 1011 noordhoek (mei 80).
- b. 3b:
Ca. n-z gericht boerderijtje op driehoekig, door sloten omgeven perceeltje is afgebroken en de zuidelijke sloot gedempt. Erf is verdwenen en opgegaan in groot akkerperceel. Hoogte als omg., ca. 50.
- c. 0-40 bouwvoor, 40-60 bew.sporen, 60 klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 9 w.s., 2 b.s. b.g.; 1 r.s., 2 w.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot; 3 v.s. majolica.

7Ez/En84: Wirdum-West (fig. 3)

- a. Min. A2, 349 noordelijke helft, 350, 351, 352 oosthoek, 354 t/m 356, 358 oostelijke helft, 359, 372, 375 t/m 378, 380, 381, 383 t/m 385, 386 westpunt, 391 t/m 401 (1826).
Kad. A2, 376, 377, 380, 861, 871, 879, 880, 1000, 1213, 1218, 1221, 1227, 1228, 1230 t/m 1237, 1250, 1251, 1297 oosthoek, 1305, behalve zuidweststrook, 1312, 1313, 1320, 1340, 1349, 1455, 1508, 1661, behalve zuidweststrook, 1671 noordstrook, 1674 (jan. 83).
- b. 1a:
Het oorspronkelijke reliëf had ongeveer een ronde vorm met een iets bochtige zuidoostflank, als gevolg van de bochtige loop van de Wirdumer Maar langs deze flank. De noordflank is iets afgevlakt, misschien veroorzaakt bij de aanleg van de oprijlaan naar de Fromaborg (7En92) in latere tijd. Grootste lengte 350, grootste breedte 325 m. De noordelijke sector, alsmede de rand van de oost- en zuidflank zijn niet-afgegraven oeverwallen! Het hoogste punt is 444, gelegen in de zuidelijke hoek van de noordelijke sector. De westelijke helft en het centrum zijn tot ca. 1 m beneden het omringende maaiveld afgegraven. Hoogte ca. -50, omg. 50. Door de lage ligging is het slechts geschikt als grasland en worden er schapen geveid. Dit afgegraven deel had en heeft nog steeds een radiale verkaveling. In 1826 lagen hier

- twee boerderijen, in de westflank de o-w gerichte Steenhuisheerd en in de zuidwestflank de no-zw gerichte Liaukemaheerd. Zij lagen met het achtereind precies op de rand van de terp en het woonhuis naar het centrum gericht. Beide boerderijen zijn door brand verwoest, respectievelijk in 1906 en 1897 en de erven zijn afgegraven. De boerderijen werden elders, buiten de terp, herbouwd. In het begin van de 19e eeuw staat er een drietal behuizingen in het centrum aan het gebogen pad, dat vanuit het zuiden, over de oostflank van de terp loopt tot aan de weg, die van oost naar west over het reliëf gaat. Deze huizen zijn afgebroken en vermoedelijk herbouwd in de voormalige onbehuiste, niet afgegraven noordelijke sector (perceel min. 372). Met andere woorden, de centraal gelegen bewoning is opgeschoven naar het noorden om plaats te maken voor de afgravingen. De bewoning op de noordoostelijke rand van de terp is intact en niet noemenswaard veranderd. De terp lag gevat binnen een ringsloot, die deels nog als greppel herkenbaar is. Langs de oostrand liep een stroompje, dat Wirdum-West scheidde van Wirdum-Oost. De loop van deze Maar is ten zuiden van het dorp nu afgeleid naar het oosten. In de oude bedding tussen de beide Wirdums is nu een wandelpad aangelegd, zodat de beide terpen thans door een pad gescheiden worden, maar oorspronkelijk stroomde er een oude geul. Beide reliëfs zijn vanaf de oeverwallen van deze geul zowel naar het oosten als naar het westen uitgebouwd. De doorgaande zuid-noord verlopende wegen op Wirdum-West en Wirdum-Oost liggen aan de rand van de oude oeverwallen en daarbuiten zijn naar beide kanten de eigenlijke terpen ontstaan. Het verkavelingspatroon in deze flanken is zelfs afwijkend, hier rechthoeken en blokken, terwijl op de eigenlijke terpen deze radiaal is. De Wirdumerweg naar Loppersum, die nu langs de westrand van het dorp gaat, is niet de rondweg van de terp. Tussen de ringsloot en deze weg ligt een smalle strook, die thans geheel bebouwd is met woonhuizen, maar op de minuut nog onbewoond was. Dit gedeelte is niet afgegraven en er komen nauwelijks of geen bewoningssporen in voor. Het was waarschijnlijk een strook akkerland rondom de voet van de terp, ook wel Valge genoemd.
- c. 1. 0-40 licht verontreinigd dek, 40-50 leem, 50 silt, 100 boring beëindigd.
 2. 0-20 opgebrachte tuinaarde, 20-120 bew.sporen (40 scherf), 120 afwisselende laagjes veen en leem, 140 boring beëindigd.
 3. 0-30 licht verontreinigd dek, 30-50 licht verontreinigd silt, 50 afwisselende laagjes silt en klei, 100 boring beëindigd.
 4. 0-40 licht verontreinigd dek, 40-50 klei, 50 silt, 70 boring beëindigd.
 5. 0-20 zode met bew.sporen, 20-100 bew.sporen, 100-80 klei met veg.sporen, 180 veg.niveau, 190 boring beëindigd.
 6. 0-20 zode, 20-50 bew.sporen, 50-70 silt met fosfaat, 70-85 schoon silt, 85 klei met veg.sporen, 100 boring beëindigd.
 7. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 lichte bew.sporen, 70 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
 8. 0-30 verontreinigde zode, 30 klei, 100 boring beëindigd.
 9. 0-30 dek, 30-70 klei, 70 silt, 100 boring beëindigd.
 10. 0-30 dek, 30-60 klei, 60 silt, 100 boring beëindigd.
11. 0-30 dek met puin, 30-100 bew.sporen, 100 doorworteld silt, 120 boring beëindigd.
 12. 0-20 zode, 20-80 bew.sporen, 80 silt, 100 boring beëindigd.
 13. 0-40 verontreinigd dek, 40 bew.sporen, 220 boring beëindigd.
 14. 0-30 verontreinigd dek, 30-175 bew.sporen, 175-177 veg.niveau, 177-190 silt, 190 afwisselende laagjes silt en klei, 250 boring beëindigd.
 15. 0-30 verontreinigd dek, 30-140 bew.sporen, 140-150 silt, 150-160 veg.niveau, 160 klei, 220 boring beëindigd.
 16. 0-40 dek, 40-70 bew.sporen, 70 doorworteld silt, 110 boring beëindigd.
 17. 0-20 opgebrachte tuinaarde, 20-40 verontreinigd oud dek, 40-70 bew.sporen, 70-90 leem met spoortjes puin, 90 schone leem, 100 boring beëindigd.
 18. 0-40 licht verontreinigd dek, 40-70 leem met spoortjes puin, 70 leem, 90 boring beëindigd.
 19. 0-40 bouwvoor, 40 leem met schelpen, 60 boring beëindigd.
 20. 0-40 dek met puin, 40-50 bew.sporen, 50-70 doorwortelde leem, 70-75 bew.sporen, 75-120 leem, 120 afwisselende laagjes leem en silt, 140 boring beëindigd.
 21. 0-40 dek met puin, 40-110 bew.sporen, 110 leem 130 boring beëindigd.
 22. 0-40 dek, 40 bew.sporen, 100 niet dieper: mogelijk fundament.
- d. 1. 5 w.s. inh.Rt; 1 w.s. k.p. vroeg; 6 r.s., 41 w.s. k.p. laat; 8 w.s. k.p. zeer laat; 2 r.s., 14 w.s., 1 b.s., 1 oor b.g.; 3 r.s., 5 w.s., 3 b.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot; 8 w.s. Chin.blauw; 1 w.s. Baardman; 2 r.s., 11 w.s., 1 b.s. rec. ongeglaazuurd; 1 pijpensteel; 2 tegelfragmenten; 2 brokken basaltlava; 1 ijzerfragment; 2 spijkers (dikke kop).
 2. IVE; VII; XIA; XIAA; XIIC; XIV; XVIII, XIXA2; XIXD3; XXB; 4.3.1.1; 4.3.1.3; 4.3.2; 4.4.1.1.1; 4.4.1.3.4; 4.4.1.8; 4.4.1.9.3; 4.4.1.10.3; 4.4.2.2.1; 4.5.1.1.2.2.1; 4.5.1.1.2.2.2; 4.5.1.1.2.3; 4.5.1.3; 4.5.1.4.1; 4.5.1.4.3; 4.5.1.9.1; 4.5.3.5; 4.5.3.9; 4.6.1.1; 4.6.3; 4.6.7.4; 4.7.2.
- e. Halbertsma, 1963; Formsma et al., 1973: pp. 487-491; Brongers & Koops, 1981: pp. 313-314, 321-23; doc. StiBoKa, 1982; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+C1+V1+M.
- 7En85
- a. Min. A2, 450 (1826).
 Kad. A2, 824 zuidhoek (jan. 83).
- b. 3b:
 Kleine zw-no gerichte vierkante behuizing op trapeziumvormig, door sloten omgeven perceel. Huis is afgebroken en erf opgegaan in groter perceel met de slootdemping. Hoogte als omg., ca. 75. Grasland.
- c. 1. 0-30 dek, 30-65 licht verontreinigd, 65 silt, 80 boring beëindigd.
 2. 0-30 dek met spoortjes puin, 30 schoon silt, 60 boring beëindigd.
- 7En86: Wirdum-Oost (fig. 3)
- a. Min. A2, 406, 409 t/m 417, 419 west, 420 t/m 434, 436, 439, 447 zuid, 448 west (1826).
 Kad. A2, 437, 539, 692, 706, 708, 771, 806 zuidelijke helft, 824 westhoek, 836, 837, 840, 841, 843, 844, 845 noord, 964 t/m 966, 1077, 1137 zuidelijke helft, 1242 zuidelijke helft, 1247 noordhoek, 1265 oost, 1267 zuidelijke helft, 1291, 1413, 1414, 1461, 1462, 1733 zuidpunt (jan. 83).
- b. 1a:

Ca. niervormig reliëf heeft een grootste lengte van 300 m en een grootste breedte van 225 m. De oost- en zuidflank zijn afgegraven tot ca. 70 cm beneden het omringende maaiveld. Hoogste punt is 413, gelegen op het erf ten oosten van de kerk. Het kerkterrein, dat niet centraal op de terp ligt maar ten noordwesten daarvan, is 382. De westflank wordt gevormd door de oeverwal van de vroegere geul, ook wel Wirdumer Maar genoemd. Hoogte n-z 73, 150, 122, 41. Deze geul is gedempt en op de bedding is een voetpad aangelegd. De terp heeft voor het overige nergens enige relatie met de percelering; er is geen ringsloot en geen rondweg rondom het reliëf. Op de terp is het grondpatroon van de verkaveling radiaal en zijn de oude erven van 3 of 4 boerderijen nog herkenbaar. Aan de noordzijde hebben deze hoeven plaats gemaakt voor woonhuizen en daarmee is de oude percelering opgedeeld in kleine kavels. De westzijde, dat is de oude oeverwal, heeft een blokverkaveling. Waarschijnlijk lag langs de zuid- en oostzijde van de terp een strook bouwland, de valge. De bebouwing, zoals deze is aangegeven op de minuut van 1826, is in grote lijnen dezelfde gebleven. De afgegraven delen liggen in grasland.

- c. 1. 0-30 verontreinigd dek, 30-70 bew.sporen, 70 lemige grond, 110 boring beëindigd.
- 2. 0-40 verontreinigd dek, 40-110 bew.sporen (110 bot), 110 leem, 140 boring beëindigd.
- 3. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40-70 lichte bew.sporen met wat puin, 80 boring beëindigd.
- 4. 0-40 licht verontreinigd dek, 40-60 lichte bew.sporen, 80 boring beëindigd.
- 5. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40 schoon, 80 boring beëindigd.
- 6. 0-40 verontreinigd dek, 40-145 bew.sporen (90 en 110 scherven), 145 leem met fosfaat, 150 boring beëindigd.
- 7. 0-40 dek met bew.sporen (scherf rec.), 40 bew.sporen (60 scherf rec.), 90 fundament.
- 8. 0-40 verontreinigd dek, 40-90 lichte bew.sporen, 90 leem met schelpjes, 110 boring beëindigd.
- 9. 0-40 dek, 40-170 bew.sporen (scherf), 170 silt met fosfaat, 180 boring beëindigd.
- 10. 0-140 bew.sporen, 140 silt, 160 boring beëindigd. Het bovenste deel, ca. 150 cm, is hier afgegraven.
- 11. 0-20 zode met bew.sporen, 20-50 bew.sporen, 50 silt, 70 boring beëindigd.
- 12. 0-20 zode, 20-60 bew.sporen, 60 silt met roest, 70 boring beëindigd.
- 13. Schoon profiel.
- 14. 0-20 zode met bew.sporen, 20 schoon silt, 70 boring beëindigd.
- 15. Schoon profiel.
- 16. 0-20 zode met bew.sporen, 20 silt, 60 boring beëindigd.
- 17. als 16.
- d. 1. 1 r.s., 15 w.s., 1 b.s. inh.Rt; 2 r.s. k.p. vroeg; 5 r.s., 18 w.s. k.p. laat; 4 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. Pingsdorf; 5 r.s., 8 w.s., 1 b.s. b.g.; 1 w.s., 1 b.s. Chin.blauw; 1 r.s., 6 w.s. rec. ongeglazuurd; 2 pijpenstelen; 1 botje.
- 2. Zie 7Ez/En84.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981: pp. 327-329, afb. 122, 123; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7En87: *Boelemaherd*

- a. Min. D1, 85 t/m 87, 88 zuid (1826).
Kad. D1, 857 (febr. 80).

- b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij met gracht langs noordwest-, noord-, oost- en zuidzijde. Boerderij is verbouwd en vergroot; nu ander woonhuis en in de oosthoek van de schuur is het bedrijf uitgebreid met een schurencomplex. Daarbij is het middengedeelte van de oostgracht gedempt. Aan de zuidwestzijde is voor het woonhuis een boogvormige gracht gegraven. Hoogte 175, contour 100, omg. 100-125 (oeverwal).
- c. 1. 0-40 dek, 40-80 bew.sporen, 80 niet dieper: mogelijk fundament.
- 2. 0-40 verontreinigd dek, 40-80 bew.sporen, 80 doorworteld roestig silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 5 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 236-240, afb. 75.

7En88: *Landlust*

- a. Min. D2, 247 t/m 248, 248 bis (1826).
Kad. D2, 630 (mei 80).
- b. 2c:
Geheel omgrachte zo-nw gerichte boerderij met singel langs de zuidzijde. Boerderij is verbouwd; een loopstal haaks op de schuur geplaatst in de zuidwesthoek. Deze ligt grotendeels op perceel min. 251, kad. 883 noordhoek. Westgracht is gedempt, singel geslecht en onderdeel van de akker geworden. Hoogte 75, omg. 50-75.
- c. 0-30 dek, 30-110 bew.sporen, 110 silt, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. b.g.; 1 w.s. Keulse pot; 1 w.s. majolica; 1 r.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 225-227, afb. 69.

7En89: *Bolhuis*

- a. Min. A4, 598 t/m 602 (1826).
Kad. A4, 598, 599, 602, 1405 (juli 79).
- b. 3c:
Waarschijnlijk op de valge langs de zuidflank van Eekwerd werd het Bolhuis gesticht. Een geheel omgrachte borg en schathuis met aan de westzijde een omgrachte hof. Het geheel was omsingeld. De n-z gerichte borg lag aan de westzijde van de borgstee en het schathuis aan de zuidzijde. De borg is ca. 1845 afgebroken; het schathuis werd uitgebreid met een schuur aan de noordzijde en is thans een z-n gerichte boerderij. Alleen de zuidgracht is nog intact; de overige grachten zijn gedempt. De hof wordt als moestuin gebruikt en hier zijn de west- en zuidgracht nog aanwezig. Singels zijn geslecht; de zuidelijke singel is nu onderdeel van de weg. Hoogte erf 75, moestuin 125, omg. ca. 50.
- c. 1. Hof: 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40-50 bew.sporen, 50 silt, 70 boring beëindigd.
- 2. Borgstee: 0-35 dek, 35 silt, 85 boring beëindigd.
- 3. Borgstee: 0-30 dek met puin, 30-55 bew.sporen, vooral puin, 55 silt, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 2 w.s. b.g.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 485-486; Brongers & Koops, 1981: pp. 201-202, 341-342; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7En90

- a. Min. A1, 47 (1826).
Kad. A1, 847 (okt. 87).
- b. 2b:
Nw-zo gerichte, door sloten omgeven boerderij is afgebroken. Sloten zijn gedempt en erf opgenomen in akkerperceel. Hoogte als omg. 50-75.
- c. 0-30 verontreinigde bouwvoor, 30-120 bew.sporen, 120 silt, 140 boring beëindigd.

- d. 1. 2 w.s. b.g.; 1 pijpensteel versierd; 1 tegelfragment; 1 brok leem.
- 7En91*
- a. Min. D1, 78 noordwesthoek (1826).
Kad. D1, 592 (febr. 80).
- b. 2a:
Ovaal reliëf op trapeziumvormig perceel met sloot langs west-, noord- en oostzijde. Aan de zuidzijde wordt het perceel begrensd door de noordgracht van Boelemaheerd (7En87). Het reliëf is in de oostflank trapsgewijs iets afgegraven. Hoogte 174, contour 100, omg. 100-130. Grasland.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-170 bew.sporen (60 k.p.-scherf), 170 silt, 180 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat.
- 7En92: Ebbekemaheerd, later Fromaborg*
- a. Min. A2, 369 t/m 371 (1826).
Kad. A2, 1202 t/m 1204 (jan. 83).
- b. 2c:
De voormalige edele heerd van de Westerklauw van Wirdum werd verbouwd en versterkt tot een borg omstreeks 1548 door Ballo Froma. Tot 1866 bleef de borg intact en was aan het begin van de 19e eeuw het buitenverblijf van de burgemeester van Appingedam, ene Rudolf Cleveringa, later wordt het huis verkocht aan de advocaat/notaris Albert Cleveringa te Appingedam. In 1866 is het huis zeer bouwvallig geworden en wordt het verkocht aan de tuinder Bouwsema. 1826 is de borg gelegen in de oosthoek van het geheel omgrachte en omsingelde vierkante borgterrein. De oprijlaan loopt langs de noordzijde van Wirdum-West (7Ez/En84) vanaf de Lopsterweg. De borg is in 1866 deels afgebroken en vertimmerd tot een no-zw gerichte boerderij. De grachten zijn naderhand gedempt en de singels werden geslecht. Op de plaats van de oostelijke singel loopt nu een voetpad naar Wirdum, de oprijlaan is thans de wagenrede naar de huidige tuinderij. Hoogte 289 noord, contour 100, omg. 50-75.
- c. 1. 0-30 verontreinigde bouwvoor, 30-75 bew.sporen, 75 silt.
2. 0-30 verontreinigde bouwvoor, 30-110 bew.sporen, 110 silt, 120 roestig silt, 150 boring beëindigd.
- d. 1. 4 r.s., 14 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. Chin.blauw; 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 knop van glazen wijnkaraf; 2 pijpenkoppen, 5 pijpenstelen.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 486-488; Brongers & Koops, 1981: pp. 198-199, afb. 57; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+C1+V1+M.
- 7En93*
- a. Min. D2, 326, 327 (1826).
Kad. D2, 741 zuidoosthoek (mei 80).
- b. 2b:
Zw-no gericht boerderijtje op klein, door sloten omgeven rechthoekig erf is afgebroken en sloten zijn gedempt. Door ploegen en demping is het reliëf afgeschoven. Akker. Hoogte als omg. 50-75.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30-40 bew.sporen, 40 silt, 60 boring beëindigd.
2. 0-30 bouwvoor met puin, 30-120 bew.sporen (houtschool, puin, scherven), 120-130 verontreinigd silt, 130 schoon silt, 140 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. b.g.; 1 w.s. Chin.blauw; 2 r.s., 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpenkop, 1 pijpensteel, 2 pijpenstelen versierd.
- 7En94*
- a. Min. A1, 132, 133 (1826).
Kad. A5, 1663 (sept. 78).
- b. 3c:
No-zw gerichte, omgrachte boerderij. Deze is verbouwd en vergroot; de zuidgracht is gedempt. Hoogte als omg. 75-90.
- c. Geen toestemming.
- 7En95*
- a. Min. A2, 373 (1826).
Kad. A2, 1201 zuid (jan. 83).
- b. 3a:
Ovaal reliëf, aan oost-, zuid- en westzijde ingeklemd door sloten. Noordflank heeft geen relatie met de percelering. Hoogte 223, contour 100, omg. 75-100. Akker.
- c. 0-30 bouwvoor, 30-70 bew.sporen (k.p.-scherf), 70 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 5 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 1 w.s. k.p. zeer laat; 3 r.s., 1 w.s. b.g.; 1 r.s., 4 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpenkop.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7En96: De Groene Wierde*
- a. Min. A4, 584, 585 (1826).
Kad. A4, 584, 585 (juli 79).
- b. 3c:
No-zw gericht, door sloten omgeven boerderij. West- en oostsloot werden gedempt, nu afrastering aan de westkant. Hoogte 115 noordoost, contour 100, omg. 75-80.
- c. 0-40 dek, 40 schoon silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 b.s. Chin.blauw, 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: p. 338, afb. 130.
- 7En97: Redde loos*
- a. Min. D1, 49 t/m 51 (1826).
Kad. D1, 872 (febr. 80).
- b. 2c:
Zw-no gericht boerderijtje is afgebroken in 1860. Ten zuiden ervan is een zo-nw gerichte boerderij gebouwd met een lange no-zw gerichte schuur/stalling. Erf loopt vanuit het zuiden en oosten regelmatig op en is geheel door sloten omgeven. Hoogte 157, contour 50, omg. 50-75.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-105 bew.sporen, na 90 lichte bew.sporen, 105 licht kleiig silt, 120 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-140 bew.sporen, 140-150 humeuze tussenlaag, 150 bew.sporen, 170 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 5 w.s. k.p. laat; 7 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s., 1 oor rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 215-216, afb. 64.
- 7En98: Hoge Heem*
- a. Min. A4, 608 (1826).
Kad. A4, 779, 781 (juli 79).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met gracht aan zuidoost-, zuid- en westzijde. Boerderij ligt precies buiten de terpvoet op het oude bouwland, de valge. Boerderij werd afgebroken en ten oosten, nu op de terpvoet, een z-n gericht boerderijtje gebouwd. Grachtenstelsel werd daarbij uitgebreid met noordgracht, zodat het erf dan aan drie zijden omgracht is. In 1942 is de boerderij afgebrand en niet herbouwd. Het grachtenstelsel is gedempt. Grasland. Hoogte 63, omg. 50-75.
- c. 0-30 dek, 30-40 bew.sporen met puin, 40 silt, 60 boring beëindigd.

- d. 1. 2 w.s. k.p. zeer laat.
e. Brongers & Koops, 1981: pp. 344-345.
- 7En99*
- a. Min. A2, 443, 444 (1826).
Kad. A2, 1536 (jan. 83).
- b. 3c:
Geheel omgrachte zw-no gerichte boerderij. In 1933 en na herbouw opnieuw in 1945 door brand verwoest. In 1950 weer herbouwd en uitgebreid. Oostgracht gedempt. Hoogte w-o 111-58, omg. 60-70.
- c. 0-30 dek met spoortjes puin, 30-60 lichte bew.sporen, 60 zandig silt, 85 boring beëindigd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 329-333, afb. 124.
- 7En100: Noorder Tiucke*
- a. Min. D2, 206, 207 (1826).
Kad. D2, 1061 (mei 80).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, door sloten omgeven boerderij is verbouwd en vergroot. Thans gracht aan zuidzijde. Hoogte als omg. 50-75.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 bew.sporen, 70 roestig silt, 90 boring beëindigd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 229-230, afb. 70.
- 7En101: Eekwerd (fig. 4)*
- a. Min. A4, 591 westelijke helft, 592 t/m 596, 597 westelijke helft, 606, 609, 610 oosthoek, 611 oostelijke helft, 640 zuidelijke helft, 641 t/m 646, 647 zuidwest- en westrand.
Kad. A4, 591 westelijke helft, 592, 597 westelijke helft, 640 zuidelijke helft, 645, 646, 647 zuidwest- en westrand, 1112, 1246, 1252, 1253 oostelijke helft, 1254 t/m 1258.
- b. 1a:
Het eivormige reliëf met de punt naar het zuidoosten gericht had, behalve in het zuidwesten, nergens enige relatie met de verkaveling. De terpvoet bevindt zich ergens halverwege in de kavels. Langs de zuidwestelijke ringsloot ligt aan de buitenzijde een smalle strook, de valge, waarop later het Bolhuis (7En89) en het Hoge Heem (7En98) gesticht zijn. Grootste lengte terp is 375, grootste breedte is 280 m. In 1826 was de terp zo goed als onbewoond, alleen een kleine behuizing halverwege de noordflank en een tweede in de zuidflank. Laatste genoemde huis is nu verdwenen. Het eerste werd eveneens afgebroken, maar ten noorden ervan verrees een grote zw-no gerichte boerderij met grachten aan de noordwest- en zuidwestzijde en een toegangsrede vanaf de Eekwerdeweg (kad. 1112, 1252). Met de aansluitende percelen in de noordoostflank (645, 646) is dit erf het enige niet afgegraven deel van Eekwerd. Hoogte 190, contour 100. De rest is geheel afgegraven tot -25 en -50, omg. 50-75, hetgeen betekent dat de terp tot meer dan 1 m beneden het omringende maaiveld werd afgegraven. Grasland. De iets hoger gelegen noordoost- en noordwestflanken worden als bouwland gebruikt.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40 silt, 60 boring beëindigd.
2. 0-20 zode, 20 silt, 50 boring beëindigd.
3. 0-40 verontreinigd dek, 40-105 bew.sporen, 105-110 siltige tussenlaag, 110-150 bew.sporen, o.a. fosfaatvlekken, 150 silt, 170 boring beëindigd.
4. 0-40 bouwvoor met puin, 40-160 bew.sporen, 160 silt, 170 boring beëindigd.
5. 0-30 bouwvoor, 30-45 kleiig, 45-150 bew.sporen, 150 silt, 170 boring beëindigd.
6. 0-30 bouwvoor, 30 silt, 60 boring beëindigd.
7. 0-30 bouwvoor, 30 silt, 60 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. (IVC), 29 w.s. en baksels c en d inh.Rt; 1 w.s. Rom. gladwandig; 1 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 5 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 4 w.s. b.g.; 1 w.s., 1 oor theegoed; 1 r.s., 5 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpensteel; 1 brok leem.
2. X11A; 4.4.2.1.1.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982.
- 7En102*
- a. Min. D1, 134 t/m 137, 136 bis, 131-133 (1826).
Kad. D1, 648 t/m 652, 653 zuidwesthoek (febr. 80).
- b. 3c:
W-o gerichte, geheel omgrachte boerderij is verbouwd en vergroot. Later is een schuur gebouwd buiten het oorspronkelijke erf op de hoek van perceel 653. Zuidelijk deel van oostgracht is gedempt. Hoogte 157, contour 100, omg. 50-100 oeverwal.
- c. Geen toestemming.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 242-243, afb. 77.
- 7En103*
- a. Min. A2, 374 (1826).
Kad. A2, 120 noordelijke helft (jan. 83).
- b. 3a:
Regelmatig oplopend ovaal reliëf. Geen directe relatie met de percelering. Hoogte 156, contour 100, omg. 40-65. Akker. Het is de oude oeverwal, de noordelijke voortzetting van de oeverwallen van Wirdum.
- c. 1. 0-40 bouwvoor, 40 silt, 80 boring beëindigd.
2. 0-40 bouwvoor, 40 silt, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 13 w.s. k.p. laat; 3 w.s. b.g.; 4 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7En104: Ofterborg of Ter Borch*
- a. Min. A2, 199, 200, 200 bis (1826).
Kad. A2, 1426 (205) (jan. 83).
- b. 2c:
Geheel omgrachte zw-no gerichte kloosterboerderij met singel langs de zuidzijde. Boerderij is verbouwd en vergroot; de oostgracht is gedempt. Hoogte 172 west, contour 100, singel 109, omg. 25-65. De borg behoorde aan het convent van Wittewierum, aan het klooster Bloemhof. Na de secularisatie aan de provincie.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-80 bew.sporen, 80-100 zandige laag, 100-150 bew.sporen, 150-170 roestige doorwortelde klei, 170 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-75 bew.sporen, 75 silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 18 w.s. k.p. laat; 16 w.s. k.p. zeer laat; 3 r.s., 31 w.s., 3 b.s. b.g.; 2 w.s., 1 b.s. Chin.blauw, 6 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 tegelfragment; 1 pijpenkop, 1 pijpenkop versierd, 2 pijpenstelen; 2 centen (1955 en 1970).
- e. Formsma et al., 1973: pp. 497, 491; Brongers & Koops, 1981: pp. 317-321, afb. 117.
- 7En105: Bojemaheerd of Munsterheerd*
- a. Min. D1, 67 t/m 69, 71 t/m 73, 71 bis (1826).
Kad. D1, 69, 1003 centrum (febr. 80).
- b. 2c:
Zw-no gerichte schuur met een schuin daaraan gebouwd w-o gericht woonhuis. Geheel omgracht. De heerd werd ook wel Kleine of Lutje Ham genoemd. In de ootlog werd de boerderij geheel verwoest en is in 1949 herbouwd en vergroot. Het woonhuis werd daarbij gedraaid en staat nu in één lijn met de schuur. Alleen de zuid-

- gracht is intact, de westgracht is nog slechts een sloot. Hoogte zuid 142, contour 100, omg. ca. 100.
- c. 1. 0-40 bouwvoor met bew.sporen, 40-105 bew.sporen, 105 silt, 120 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-100 bew.sporen, 100-110 schone tussenlaag, 110-140 bew.sporen, 140 roestig silt, 150 boring beëindigd.
- d. 1. 4 r.s., 75 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 glazen knikker.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 224-225; Brongers & Koops, 1981: pp. 241-242, afb. 76.
- 7En106*
- a. Min. D1, 44 (1826).
Kad. D1, 44 (febr. 80).
- b. 2a:
Onregelmatig ovaal reliëfje ligt ingeklemd door sloten aan de west- en noordzijde. Langs de ostrand is een hek geplaatst, nadat hier waarschijnlijk een sloot gedempt is. Hoogte 177 noordoost, contour 100, omg. 100-125. Grasland.
- c. 1. 0-40 dek, 40-70 bew.sporen, 70 silt, 90 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puinsporen, 40-120 bew.sporen, 120 silt, 140 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 5 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7En107*
- a. Min. D1, 43 (1826).
Kad. D1, 43 (febr. 80).
- b. 3a:
Onregelmatig ca. driehoekig reliëf met hoogste punt in het noorden. Sloot langs noord- en zuidzijde van vierkant perceel. Aan de westzijde is sloot gedempt. Hier een afrastering geplaatst, evenals aan de oostzijde. Hoogte 141, contour 100, omg. 80-100. Grasland.
- c. 0-40 dek, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 ijzerfragment.
- 7En108: Euckema- of Ykemaheerd*
- a. Min. E4, 535 t/m 538, 537 bis (1826).
Kad. E4, 1904 (okt. 87).
- b. 3c:
Geheel omgrachte en omsingelde zw-no gerichte boerderij met hof aan de zuidzijde. Het is een voormalig borgterrein, dat met de borg in 1568 werd geconfisceerd. Na 1595 is er geen sprake meer van een borg of steenhuis; hij is gesloopt. Op dezelfde plek werd een grote zw-no gerichte boerderij gebouwd, waarvan de schuur gedeeltelijk boven de noordgracht is uitgebouwd. Het oostelijk deel van deze gracht is daartoe gedempt. Ook de grachten rondom de hof zijn verdwenen en de singels werden geslecht. Hof en singels zijn bij het land getrokken. Het erf omvat nu alleen de vroegere borgstede met een gracht langs zuid-, west- en westelijke helft van noordzijde. Hoogte westzijde 169 oude oeverwal, omg. 75-100.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-70 bew.sporen, 70 roestig silt, 90 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-70 lichte bew.sporen, 70 silt, 90 boring beëindigd.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 227-228; Brongers & Koops, 1981: pp. 244-248, afb. 79.
- 7En109: Lupke Hayckensheerd of Veldzicht*
- a. Min. A1, 115 t/m 117 (1826).
- Kad. A5, 1099, 1278 (sept. 78).
- b. 2c:
Geheel omgrachte no-zw gerichte boerderij. Deze is afgebroken en vervangen door een zw-no gerichte boerderij. Het erf werd uitgebreid naar het noordoosten, de noord- en zuidgracht zijn daarbij verlengd en de oostgracht is gedempt. In de voortuin werd een vijver aangelegd. Boerderij Veldzicht is in 1970 verkocht aan mevrouw Toxopeus, die de zaak laat beheren door een bedrijfsleider. Het woonhuis wordt niet bewoond. De plaats wordt tegenwoordig ook wel Toxopeusheerd genoemd. Hoogte noordzijde 170, contour 75, omg. 50-75.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-80 bew.sporen (o.a. puin), 80 siltig zand, 110 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-105 bew.sporen, 105 siltig zand, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 3 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. Baardman; 1 r.s., 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 278-281, afb. 94.
- 7En110*
- a. Min. A4, 651, 652 (1826).
Kad. A4, 1523 oost midden (juli 79).
- b. 3b:
Zw-no gerichte, door sloten omgeven boerderij is afgebroken en de sloten zijn gedempt. Erf is opgenomen in grote akker. Hoogte 2 tot 25, omg. 70.
- c. 0-40 bouwvoor, 40 schoon fijn zand, 60 boring beëindigd.
- 7En111: Duyrtsema of Den Ham*
- a. Min. E4, 562 t/m 566, 564 bis (1826).
Kad. E4, 566, 2669 zuidoostelijke rand (okt. 87).
- b. 2c:
Geheel omgrachte zo-nw gerichte boerderij van 1826 werd op de plek gebouwd waar in de 16e, 17e en begin van de 18e eeuw de borg gestaan heeft. Deze is waarschijnlijk omstreeks 1725 afgebroken. In 1756 en later in 1783 is er sprake van een boerderij en/of boerenbehuizing en Vriesche Schuire met recht van bekkemling van 64 grassen land. Ten zuidwesten van de borgstee lag een vierkante hof (min. perceel 565) en daarachter bevond zich het schathuis (min. perceel 566). De hof was aan drie zijden omgracht. In de periode waarin de borg functioneerde, was het gehele borgterrein bovendien omsingeld. Reeds op de minuut (1826) zijn deze singels geslecht en bij het land getrokken. De oude boerderij is verbouwd, de schuur is tweemaal zo groot geworden, zodat de oude borgstede nu geheel bebouwd is. De hof is verdwenen en de hofgrachten gedempt. Tezamen met het schathuiserf vormt dit nu één perceel en doet dienst als akker. Hoogte borgstee 145, perceel schathuis 100. De oude singelrestanten zijn nog herkenbaar en liggen iets hoger dan de omgeving, die 50-75 is en de rudimenten van de singels zijn 100.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen, 60 verontreinigd doorworteld silt, 80 schoon silt, 100 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-100 bew.sporen, 100-110 silt met fosfaat, 110 donkergrijs silt, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 w.s. Chin.blauw.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 223-227; Brongers & Koops, 1981: pp. 243-244, afb. 78.
- 7En112*
- a. Min. A1, 153, 154 (1826).
Kad. A4, 1620 noordoosthoek (sept. 78).

- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij is afgebroken en erf bij grote akker getrokken. Hoogte als omg. 50-80.
- c. 0-30 bouwvoor, 30-55 bew.sporen, 55 silt, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.
7En113: Stuksom (fig. 5)
- a. Min. E2, 127 t/m 135 (1826).
Kad. E2, 128, 129, 1306, 2268, 2695, 2703, 3204 (nov. 88).
- b. 1a:
Grote onregelmatige circa ronde wierde. Het reliëf werd omgeven door een ringsloot en een weg langs de zuid-, oost- en noordflank, respectievelijk de wegen naar Stedum en Westerenden. Grootste lengte is 380 m en grootste breedte bedraagt 360 m. De wierde is geheel afgegraven, behalve een boerenerf in de noordflank, boerderij 'De Wierde' genaamd, hoewel de eigenlijke naam Hijbelsmaheerd was. Deze z-n gerichte boerderij is door sloten omgeven. Hoogte zuidoost 318, contour 100. De vroegere bebouwing in de oostflank is nu verdwenen en erven bij Loppersum gevoegd. Hoogte langs de rand was 134. Thans bevinden zich hier vier nieuwbouwhuizen. Het oude verkavelingspatroon is verdwenen; het lage afgegraven terrein is nu een akker. Hoogte -20 tot -50, dat is 1 à 1,25 m beneden het omringende maaveld.
- c. Geen toestemming.
- d. 2. XIIB; 4.3.2; 4.4.3.2; 4.4.3.3.
- d. 3. De particuliere collectie van boer Huizinga bestaat uit vroege k.p.-scherven, Karolingisch import, o.a. Badorf-scherven, 1 tuit van Pingsdorfaardewerk, holle k.p.-stelen en late k.p.-scherven, geglaazuurd aardewerk uit de 14e en 15e eeuw, 2 ongebruikte glissen, een aantal kogels van steen in verschillende maten, discussvormige spinklossen, evenals middeleeuwse exemplaren.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981: pp. 35-36, 223-225, afb. 68; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985 - boerderij 'De Wierde': a+Ch+V1+C1.
- 7En114: Loppersum (fig. 6)*
- a. Min. E2, 184, 186 t/m 190, 198 t/m 217, 275 t/m 296, misschien ook 177, 180 t/m 182, 218, 220 noordoost (1826).
Kad. E5, 1420, 1503, 1519, 1522 westpunt, 1829 t/m 1831, 2064, 2065, 2076, 2184 t/m 2187, 2223 t/m 2225, 2228, 2281, 2396, 2400, 2402 t/m 2407, 2414, 2463, 2469, 2488 noord, 2548, 2581, 2631, 2650 t/m 2652, 2680, 2745, 2770, 2771, 2773, 2775, 2776, 2778, 2779, 2873, 2880, 2913, 2986, 3004, 3005, 3013 t/m 3016, 3080, 3081, 3082, 3084, 3141, 3167 t/m 3169; E6, 2240 noord, 2992 t/m 2994, 3424, misschien ook 1835 noordwest, 2160, 2161, 2241, 2637, 2708, 2884, 2925; E5 en E6 schaal 1:1000 (nov. 88).
- b. 1a:
Onregelmatig eivormig of afgerond rechthoekig reliëf met een grootste lengte van 250 tot 300 m en een grootste breedte van 190 m. De lengte van de terp is niet precies vast te stellen, omdat door de bebouwing te veel geëgaliseerd en tevens het zicht op de omtrek teloor is gegaan. In het oosten en noorden worden de kromme Wirdumerweg en in het verlengde daarvan het Pastoriep pad als terpvoet aangehouden. De zuidoostflank werd vroeger begrensd door een sloot. Op het tracé van deze

gedempte sloot bevindt zich nu de Hofstraat, die als zuidelijke grens wordt aangenomen. In het westen is de toestand onduidelijk. Centraal over de terp loopt de Hogestraat, die bij de kruising met de Middenstraat overgaat in de Lagestraat. De meest waarschijnlijke terpgrens ligt op deze overgang. Evenwel bevindt zich ten westen van de Middenstraat en ten zuiden van de Lagestraat een hoog terrein, ca. 121. Dit blijkt een vroegere borgstede te zijn, het Steenhuis genoemd. Het is niet duidelijk of dit borgterrein op de terpf flank heeft gelegen, of er precies naast en dan gesticht werd op een hier reeds gelegen huisterp. Het is ook mogelijk dat bij de bouw van de borg en het graven van de grachten het terrein werd opgehoogd. Bij de boring aan de noordzijde van de Lagestraat en achter de herberg komen nog maar weinig bewoningssporen voor. Het is een typisch overgangsprofiel. Er was dan ook geen vaste grens te trekken aan de westzijde. Zeker strekte de terp zich uit tot aan het einde van de Hogestraat, maar de mogelijkheid bestaat dat de terpvoet iets verder naar het westen ligt en ook de herberg en het steenhuis nog op de terp gevestigd waren. Na de vaststelling van de begrenzing, iets over de structuur van de nederzetting, want het langwerpige reliëf vertoont geen eenheid in het verkavelingspatroon. Bij bestudering van de percelering en het straten-net krijgt men sterk de indruk dat het hier een dorp betreft dat uit twee terpen is ontstaan. In het oosten een niervormige terp, begrensd door Wirdumerweg, Hofstraat en Nieuwestraat. In de noordflank van dit reliëf werd de kerk gesticht. Het kerkerrein is in het westen 291 hoog, het werd aan de noordzijde begrensd door een gebogen gracht en in het zuiden door het Kerkpad. Dit pad loopt van zuidwest naar noordoost midden over de terp, met als hoogste punt 312. Ten zuiden van het Kerkpad loopt dit terrein regelmatig af van 312 via 210, 160 naar 70 bij de Hofstraat. De zuidoostflank wordt als tuinderij gebruikt, op de zuidwestflank staan langs de Nieuwestraat huizen met diepe achtertuinen. Ten westen van dit reliëf ligt een ovale terp, begrensd door de Nieuwestraat en Raadhuisstraat in het oosten, het Pastoriep pad in het noorden en de Burg. Munnikstraat tot de kruising Hogestraat/Lagestraat in het westen. Op de kaart uit 1730 wordt deze Burg. Munnikstraat aangeduid met Schipsloot. Ten zuiden van de kruising loopt de grens verder langs het Mepsche terrein in de richting van de Nieuwestraat. Ongeveer midden over dit ovale reliëf loopt van zuidwest naar noordoost de reeds vermelde Hogestraat. Deze vormt de kern van het huidige dorp. De bebouwing ontstond aan weerszijden van deze straat. Het waren waarschijnlijk geen boerderijen maar huizen van handelaars, zoals pakhuizen en winkels. Aan het einde van deze straat bevindt zich aan de noordzijde en vlak voor het kerkerrein de markt. Dat is precies op de grens van beide terpen. Hiermee was de structuur gelegd van de middeleeuwse handelsterp, namelijk langgerekt met een straat in de lengte over het centrum met ter weerszijden daarvan de huizen. Aan het ene uiteinde de kerk en aan het andere einde dikwijls een versterkt huis van een invloedrijk persoon. Hier het Steenhuis, een borg dus. De diepe achtertuinen achter de bebouwing langs de Hogestraat kwamen in de middeleeuwen aan de kerk en de edelen (borgheren). Aan de noordzijde de pastoriegronden en de hoven aan de zuidzijde. In de 15e eeuw werd tussen de Kreupelstraat en de flank van de

- terp de Aylkumaborg gesticht, waar De Mepsche in de 17e eeuw de scepter zwaaide. Nog in 1772 worden het terrein en huis aangeduid met de oude borg in 't Loeg. Ook in 1787 is nog weer sprake van hoven en tuinen van Aylkumagrond. Thans zijn de randen van dit oude borgterrein bebouwd, in het centrum bevindt zich de bibliotheek en heet het terrein de Kreupelhof. Wanneer de bebouwing zich naar het westen heeft uitgebreid naar de Lagestraat is niet bekend. Op de kaart uit 1730 strekt de bebouwing zich reeds uit tot de Wijmers en is de Schipsloot ook aanwezig. Aan de noordzijde van deze Schipsloot liep het Molenpad, nu de Lagestraat gehe-
- c. 1. 0-40 opgebrachte tuinaarde met spoortjes puin, 40-200 bew.sporen, 200 silt, 210 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 90 boring beëindigd.
3. 0-40 dek, 40 silt, 90 boring beëindigd.
4. 0-40 bouwvoor, 40-60 spoortjes puin, 60 silt, 70 boring beëindigd.
5. 0-40 dek met puin, 40-120 bew.sporen, 120 silt, 180 boring beëindigd.
6. 0-40 tuinaarde, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 70 boring beëindigd.
7. 0-40 bouwvoor, 40-100 bew.sporen, 100 lemig silt, 120 boring beëindigd.
8. 0-40 verontreinigd dek, 40 silt, 70 boring beëindigd.
9. 0-40 verontreinigd dek, 40-80 kleiig silt, 80-90 veg.sporen, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 1 r.s. Baardman; 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 3 pijpenkoppen.
2. VII; 4.4.2.1.2; 4.4.2.4.1; 4.4.2.4.2; 4.4.2.4.3; 4.4.3.1; 4.4.3.3 (gemeente); 4.5.1.3; 4.5.1.7.2.
- e. Halbertsma, 1963 (alleen westelijke terp); Formsma et al., 1973: pp. 222-223; Klok, 1974-1975 (alleen oostelijke terp); Brongers & Koops, 1981: pp. 17, 182; Meijering & Spakman, 1985 - kerkerrein: a+Ch+VI+CI.
- 7En115: Cremersheerd*
a. Min. A1, 84 t/m 88 (1826).
Kad. A1, 1745, 1746 (okt. 87).
b. 2c:
Geheel omgrachte en omsingelde zw-no gerichte boerderij. Deze boerderij heette vroeger Wibbenaheerd. In de 15e eeuw behoorde deze heerd tot de proosdijgoederen. In de 18e eeuw werd het eigendom verdeeld over barones van Inn- en Kniphuizen en baron Sloet. De oude boerderij is verbouwd; de singels zijn geslecht en de oostgracht is gedempt. Hoogte noordzijde 134, contour 100, omg. 75-90.
c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-130 zandige klei, 150 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek met puin, 40 bew.sporen met veel puin, 150 boring beëindigd - sporen gaan door.
d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.
3. Veel scherven rec.
e. Brongers & Koops, 1981: pp. 276-278, afb. 93.
- 7En116: Lutje Ham*
a. Min. E4, 513, 514 (1826).
Kad. E4, 2843 noord en oost (okt. 87).
b. 3b:
Nw-zo gerichte boerderij met een L-vormige gracht langs de noordoostzijde. De boerderij stond op kerkegrond van Loppersum. In 1944 is de plaats afgebrand en niet herbouwd. Het land werd gevoegd bij Den Ham (7En111) en de grachten zijn gedempt. Hoogte als omg. 100. Akker.
c. Geen.
e. Brongers & Koops, 1981: pp. 248-249.
- 7En117*
a. Min. E3, 422, 422 bis, 423 (1826).
Kad. E3, 2904 westelijke helft (nov. 88).
b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij met gracht langs noord- en oostzijde. Boerderij is afgebroken. Nu een woonhuis op het oude erf. Het zuidelijk deel van de oostgracht is gedempt en het land is overgegaan naar Cremersheerd (7En115). Hoogte n-z 98-84, omg. 75-100. Perceel ten oosten van het erf is 116, de boringen geven evenwel een schoon profiel.
c. 1. Erf: 0-40 dek; 40-70 bew.sporen, 70-90 silt met fosfaatvlekken, 90 schoon silt, 110 boring beëindigd.
2. Perceel 426: 0-40 dek, 40-50 iets verontreinigd silt, 50 silt, 80 boring beëindigd.
3. Perceel 425: boring als 2.
d. 1. 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
e. Brongers & Koops, 1981: p. 282; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: a of C1. Klok en P.P.D. geven het reliëfje op perceel 425 als monument aan, maar het is een natuurlijke verhevenheid.
- 7En118: Sprikmust*
a. Min. E3, 400 t/m 404, 402 bis, 405 westelijke helft (1826).
Kad. E3, 1300 t/m 1304, 724 westelijke helft (nov. 88).
b. 1b:
Oorspronkelijk waarschijnlijk een ovaal reliëf met een aantal afzonderlijke kopjes. Langs de zuidwest-, west- en westelijke deel van de noordzijde ligt een gracht. Dit is de oude ringsloot, die zich vermoedelijk langs de oosten zuidrand heeft voortgezet. Het reliëf is verstoord door de Zeerijperweg die van zuidoost naar noordwest midden over de vierde gaat. Ten westen van deze weg ligt de Hilgerdaheerd, een geheel omgrachte nw-zo gerichte boerderij. Deze werd later vergroot met een schuur aan de westzijde. De boerderij is thans onbewoond; in de zuidoosthoek van het erf heeft de eigenaar een bungalow gebouwd. Hoogte n-z 175-167. Aan de oostzijde van de Zeerijperweg ligt een groot akkerperceel, dat aan de westzijde reliëf vertoont. Hoogte 163. De depressie ongeveer in het midden van de akker is 87 hoog en een relict van de gedempte ringsloot. Omgeving is 75-100. Grootste lengte van de terp is 175 m, de grootste breedte 150 m. Door het ploegen gaat het reliëf van de oostelijke helft verloren en oppervlakkig beschouwd lijkt de westzijde meer op een huisterp, waarop de Hilgerdaheerd. Dit erf ligt in grasland. De berntaluds van de gracht en de sloot langs de weg duiden er evenwel op dat het hier een dorpsterp betreft, die vermoedelijk ontstaan is uit twee, misschien drie huisterpen. Het land van Hilgerdaheerd wordt geëxploiteerd door de bewoners van de Kleine Stork (7En123).
c. 1. 0-40 dek met puin, 40-150 bew.sporen met veel puin, 150 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-90 bew.sporen, 90 silt met fosfaatvlekken, 150 boring beëindigd.
3. 0-40 dek met bew.sporen, 40-115 bew.sporen, 115 silt met fosfaatvlekken, 120 boring beëindigd.
4. 0-40 bouwvoor met bew.sporen, 40-50 bew.sporen, 50 silt, 70 boring beëindigd.

5. 0-40 bouwvoor, 40 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 9 w.s. k.p. laat; 5 r.s., 56 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. b.g.
- e. Halbertsma, 1963 (alleen het reliëf aan de oostzijde); Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981: pp. 231-233, afb. 72; Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7En119: Roode Remkensheerd of 't Bosch*
- a. Min. E3, 429 t/m 431, 431 bis (1826).
Kad. E3, 2938 (nov. 88).
- b. 2c:
Geheel omgrachte nw-zo gerichte boerderij is verbouwd en onlangs een loopstal aan de oostzijde geplaatst. De oostelijke helft van het grachtenstelsel is gedempt. Hoogte 178, contour 150, omg. 100. Erf is met de bouw van stal en grachtdemping geëgaliseerd.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-95 bew.sporen, 95 silt, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.; 4 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 275-276, afb. 92.
- 7En120*
- a. Min. E3, 439 t/m 441, 441 bis (1826).
Kad. E3, 439, 440, 1802, 1989 (nov. 88).
- b. 2c:
Zo-nw gerichte boerderij met gracht aan west- en noordzijde. Boerderij is verbouwd en later afgebroken. Thans staat op de plek van het vroegere woonhuis een bungalow. Het terrein is iets geëgaliseerd. Hoogte was 201, contour 125, omg. 100.
- c. 1. 0-40 dek met bew.sporen, 40-85 bew.sporen, 85-100 silt met fosfaatvlekken, 100 silt, 110 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-50 verontreinigd silt, 50 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s. b.g.; 3 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7En121: Grote Stork met Boelsjabbemaheerd*
- a. Min. E2, 93 t/m 96 (1826).
Kad. E2, 802, 2848 (erf is vergroot met percelen min. 91 en 92, de westelijke delen) (nov. 88).
- b. 2c:
W-o gerichte boerderij op erf, dat door een vijfhoekige gracht omgeven is met singels aan de zuid- en westzijde. De boerderij is verbouwd en vergroot. De oostgracht is gedempt en het erf uitgebreid. Daar staat nu het woonhuis, in de vorm van een moderne bungalow. De zuidgracht werd gedempt met de zuidsingel en op de plaats van deze singel is nu een nieuwe zuidgracht gegraven. De westsingel is eveneens verdwenen en bij de akker getrokken. Hoogte 144, contour 125, omg. 100-125.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 100 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-100 bew.sporen, 100 silt, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 23 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 2 tegelfragmenten.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 218-222, afb. 66; doc. StiBoKa, 1982.
- 7En122*
- a. Min. E2, 107 (1826).
Kad. E2, 107 (nov. 88).
- b. 3a:
Ovaal reliëfje, dat in een ongeveer rechthoekig door sloten omgeven perceel ligt, vlak ten zuidoosten van de Kleine Stork (7En123). Dit perceel is vermoedelijk een voormalig erf van een derde behuizing op het gehucht Stork. Hoogte 145, omg. 100. Akker.
- c. 0-40 bouwvoor, 40 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 12 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 4 w.s. k.p. zeer laat.
- e. Doc. StiBoKa, 1982.
- 7En123: Kleine of Oosterstork met de Hoykemaheerd*
- a. Min. E2, 88 t/m 90, 89 bis (1826).
Kad. E2, 2849, erf is uitgebreid met percelen min. 91 en 92 de oostelijke delen (nov. 88).
- b. 2c:
N-z gerichte boerderij op een erf dat door een vijfhoekige gracht is omgeven. De boerderij is verbouwd en vergroot. Daartoe moest het zuidwestelijke grachtenstelsel verdwijnen en kon het erf vergroot worden met delen van percelen 91 en 92. Het woonhuis is in 1927 afgebrand en daarna niet opnieuw vóór, maar aan de oostzijde naast de schuur gebouwd. Hoogte n-z 191-133, omg. 100. Bij de demping van de grachten van Kleine en Grote Stork is van de percelen 91 en 92 een deel afgeschoven. De hoogte was 155, maar nu nog 100. Er bevinden zich geen bewoningssporen meer in het profiel.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-110 bew.sporen met puin, 110 silt.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-110 bew.sporen, o.a. houtskool, 110 silt, 140 boring beëindigd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 222-223, afb. 67; doc. StiBoKa, 1982.
- 7En124: Oezingaveer*
- a. Min. E3, 369 t/m 371, 371 bis (1826).
Kad. E3, 2856 oostrand middengedeelte (nov. 88).
- b. 3c:
Geheel omgrachte en omsingelde zo-nw gerichte boerderij. Deze is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de westzijde. Noordgracht is gedempt en singels zijn geslecht. Hoogte zo-nw 175-112, omg. 100-125.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 3 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 210-213, afb. 62; Meijering & Spakman, 1985: dijk.
- 7En125: De Leege Schuttel of Jonge Sickenheerd*
- a. Min. E2, 353 t/m 355 (1826).
Kad. E2, 353, 1348 (nov. 88).
- b. 3c:
Omgrachte zo-nw gerichte boerderij met singels langs de west-, noord- en oostzijde. De laatst genoemde singel deed dienst als appelhof en behoorde tot het land van Oezingaveer (7En124). In het noordwesten is een deel van de gracht gedempt; de rest is ongewijzigd. Boerderij is onbewoond en zeer bouwvallig. Hoogte 180, contour 125, omg. 100.
- c. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 90 boring beëindigd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 213-215, afb. 63; Meijering & Spakman, 1985: dijk.
- 7En126: Godekenheerd of Volle Hand*
- a. Min. E2, 78 t/m 80, 80 bis (1826).
Kad. E2, 1038 t/m 1041 (nov. 88).
- b. 3c:
De zo-nw gerichte en geheel omgrachte boerderij was vanouds een kloostereigendom en komt in 1594 aan de provincie. De naam Godekenheerd werd daarna omstreeks 1750 veranderd in Volle Hand. Rond 1870 is de oude boerderij verbouwd en kwam er een ander woon-

- huis voor de schuur. Het grachtenstelsel is geheel intact. Hoogte zw-n 161-148, omg. 100-150.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40 silt, 80 boring beëindigd.
 2. 0-40 dek met bew.sporen, 40-170 bew.sporen, voornamelijk recent afval, 170 silt, 190 boring beëindigd.
 3. 0-40 licht verontreinigd dek, 40 silt, 80 boring beëindigd.
 - d. 1. 2 r.s., 16 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. Keulse pot; 1 tegelfragment; 1 pijpenkop; 1 botje.
 - e. Brongers & Koops, 1981: pp. 216-218, afb. 65; Meijering & Spakman, 1985: dijk.

7En127

- a. Min. E3, 373 west (1826).
Kad. E3, 2854 noordwest (nov. 88).
- b. 3a:
Rond-ovaal reliëfje in de hoek van de weg van Loppersum naar Zeerijp, vlak ten oosten van Oezingaweer (7En124). Hoogte 186, contour 150, omg. 100-125. Akker. Mogelijk heeft hier vroeger in de 17e eeuw een boerderij gestaan en bestond Oezingaweer uit twee boerderijen. Op de minuut van 1826 is deze behuizing reeds verdwenen. De akker ligt bezaait met puin en scherven.
- c. 0-40 bouwvoor met k.p.-scherf, 40 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 13 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 21 w.s. k.p. zeer laat; 1 botje.
- e. Klok, 1974-1975; Brongers & Koops, 1981: p. 210; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.

7En128: Goldhoorn

- a. Min. E1, 57 t/m 60, 60 bis (63) (1826).
Kad. E1, 3009 (3010) (febr. 80).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een C-vormige gracht langs zuid-, west- en noordzijde van het erf. De gebouwde boerderij is nu onbewoond en het land werd in 1978 verkocht aan Karna. Een grote vierkante aardappelloods werd op perceel min. 63 en kad. 3010 geplaatst en is onlangs weer afgebroken. Ten zuiden ervan is nu een moderne bungalow met kantoor gebouwd. Op het oude erf is de westgracht intact. Hoogte 151, contour 100, omg. 75-100.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek met puin, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 80 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen, 60-70 verontreinigd silt, 70 schoon silt, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 6 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 5 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 6 w.s. b.g.; 1 r.s., 3 w.s. Chin.blauw; 3 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 tegelfragment; 1 pijpensteel.
- e. Brongers & Koops, 1981: p. 209, afb. 60, 61.

7En129: De Toekerij

- a. Min. E1, 48 t/m 50 (1826).
Kad. E1, 1346 (febr. 80).
- b. 3b:
Zw-no gericht boerderijtje op een door sloten omgeven perceel. De sloot langs de noordzijde is een onderdeel van de Zeemsloot, een oude uitmondingsgeul van de Fivel. Omstreeks 1847 zijn de landerijen verkocht aan de eigenaren van De Leege Schuttel (7En125) en de Kleine Stork (7En123). Later is de boerderij afgebroken, waarschijnlijk in de zeventiger jaren van de 19e eeuw. Erf is intact, hoogte als omg. 50-100. Akker, waarin baksteenpuin.
- c. 0-40 bouwvoor, 40 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat.
- e. Brongers & Koops, 1981: p. 213.

7En130: De Zeem 1

- a. Min. E1, 19 (1826).
Kad. E1, 19 (febr. 80).
- b. 3a:
Vijfhoekig door sloten omgeven perceel op de minuut en het kadaster van 1980, blijkt het oude erf van de Zeem, een kloosterboerderij van Wittewierum en reeds in 1548 genoemd. Later in de 17e eeuw wordt het provinciaal land. In 1774 wordt de boerderij afgebroken en ca. 200 m naar het noorden verplaatst. Het erf bleef intact. Eerst onlangs werden de sloten gedempt en verdwenen de oude stee in een groot akkercomplex. Hoogte was 124, omg. 100. Het terrein is geëgaliseerd en alle reliëf verdwenen.
- c. 0-40 bouwvoor, 40 silt, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 11 w.s. k.p. laat; 7 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Brongers & Koops, 1981: p. 208.

7En131: De Zeem II

- a. Min. E1, 11, 11 bis, 12 (1826).
Kad. E1, 2381 (febr. 80).
- b. 3b:
Geheel omgrachte zw-no gerichte boerderij, met aan de noordzijde een singel, werd in 1774 gebouwd als de opvolger van 7En130. Later is deze nieuwe boerderij verbouwd en met een schuur aan de noordkant uitgebreid. De noord- en oostgracht werden gedempt. In 1977 werd de plaats door brand verwoest en niet herbouwd. Het land is in 1978 verkocht aan Karna. Aan de rand van het erf staan nog een aantal bijgebouwen en een caravan.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-60 grijze silt, 60 bruine silt, 90 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-60 bew.sporen, 60 silt, 90 boring beëindigd.
- e. Brongers & Koops, 1981: pp. 207-209.

3.3. Gemeente Stedum

7Ez1: Maljehorn

- a. Min. A3, 330 (1827).
Kad. A3, 474 (475) (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij op klein perceel. De boerderij is verbouwd en het bedrijfsgedeelte uitgebreid. Op perceel 476 zijn enkele varkensstallen geplaatst. Sloot aan oost-, zuid- en westzijde. Hoogte 75, omg. 30-50.
- c. 0-30 dek, 30-50 roestige klei, 50-60 bew.sporen, 60-80 tussenlaag van donkere klei, 80-100 bew.sporen (90 scherf inh.Rt), 100 schone klei, 115 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. (IVG5), 2 w.s. (baksels d en e) inh.Rt; 3 r.s., 4 w.s. b.g.; 1 pijpensteel.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 97.

7Ez2: Barnheem of Bargentheim

- a. Min. A3, 366 (1827).
Kad. A3, 366 (1989).
- b. 2a:
Ongeveer rond door sloten omgeven perceel met een onregelmatig oppervlak. Aan de oostzijde bevindt zich een ovaal regelmatig reliëfje van 111 en aan de westkant een veel minder uitgesproken reliëfje van 66. Daartussen loopt van zuid naar noord een depressie van 30. De omgeving is laag en ligt tussen -30 en +10. De ringsloot rondom het perceel is langs de west- en noordflank

gedempt. Grasland. Klok en de P.P.D. merken dit perceel aan als een voormalig borgterrein. De verkavelingsstructuur wijst evenwel in het geheel niet in die richting en bij de boring werd ook geen puin aangetroffen of is op fundamente gestoten. Profiel en vondsten duiden op een huisterp.

- c. 1. 0-30 dek (20 scherf inh.Rt), 30-150 bew.sporen (50, 70 en 95 scherven inh.Rt), 150-160 kleiige tussenlaag, 160-185 bew.sporen, 185 klei, 200 boring beëindigd.
- 2. Op perceel 365: 0-30 dek, 30 doorwortelde klei, 60 boring beëindigd.
- d. 1. 5 w.s. inh.Rt.
- 3. Particuliere collectie Ameling: fragment van munt Antonianus 250-300 n.Chr.; 2 fragmenten van bronzen fibulae. Deze zijn niet nader te determineren.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 98; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+M.

7Ez3: *Wicherie*

- a. Min. A3, 296 (1827).
Kad. A3, 296 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gericht boerderijtje met sloot aan de zuid-, west- en noordzijde. Aan de oostkant bevindt zich de Drijbörgsterlaan. Boerderijtje is afgebroken en vervangen door een no-zw gerichte behuizing en enkele opstallen. Hoogte 30, omg. tussen -15 en +30. Volgens de huidige bewoner heeft op deze plek vanaf de 17e eeuw een boerderijtje gestaan.
- c. 0-30 bouwvoor, 30-50 iets verontreinigde klei, 50 doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 97a.

7Ez4: *Brommerij*

- a. Min. A1, 44 (1827).
Kad. A4, 641, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3b:
Zw-no gericht boerderijtje op vierkant perceel, dat aan de west-, noord- en oostzijde omringd wordt door sloten. Langs de zuidkant loopt de Hemerterweg. Boerderij is afgebroken, de sloten werden gedempt en erf nu onderdeel van grote akker. Hoogte als omg. 50.
- c. 0-30 bouwvoor, 30 doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967].

7Ez5

- a. Min. A1, 19 (1827).
Kad. A4, 634 west midden, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3b:
Zw-no gericht boerderijtje op een klein trapeziumvormig perceel. De boerderij is nu afgebroken en het erf is opgegaan in een akker. Veel baksteen en fragmenten van kloostermoppen in het bouwland aangetroffen. Hoogte 66, omg. 40-60.
- c. 0-40 bouwvoor, 40-60 klei, 60 zandige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s. k.p. laat; 1 r.s., 9 w.s., 2 b.s., 1 oor b.g.; 2 b.s. theegoed; 1 dekplaatfragment van kam; 1 ijzerfragment; 1 pijpensteel.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 94.

7Ez6: *Lutjewijtverd (fig. 7)*

- a. Min. A3, 273, 277 t/m 288, 278a, 278b (1827).
Kad. A3, 273, 277, 281, 550, 585 t/m 587 (1989).
- b. 1a:
Ovaal reliëf met een grootste lengte van 325 m en een

grootste breedte van 265 m. De terp loopt onregelmatig op tot 294 iets ten noorden van het centrum. Ook de contourlijn van 0 binnen de ringsloot heeft een grillig verloop. De ringsloot wordt in het oosten onderbroken door de erven van de boerderijen en de Lellensterweg, die hier over de flank van de terp loopt. Ten oosten van deze doorgaande weg is de rand van de terp afgegraven, evenals de noordflank (perceel 273), het zogenaamde wiergat, dat nu met -35 beneden het maaiveld ligt. Het middengedeelte van de zuidflank is afgegraven tot 15 +NAP. Hier is alleen het bovenste gedeelte afgevoerd (zie boring 8). Thans bevinden zich nog twee boerderijen op het reliëf: Broekemaheem in de noordoostflank en de onbewoonde Olde Boelsemaheert in de zuidoostflank. Deze boerderij wordt als bedrijfsruimte benut door de bewoner van Broekemaheem. De westflank, perceel 277 en Grote Wier geheten, is gaaf. Evenals perceel min. 280 ten zuiden van Broekemaheem wordt de Grote Wier als bouwland gebruikt. De afgegraven lage gedeeltes liggen in grasland.

- c. 1. 0-40 dek, 40 bew.sporen (110, 140, 150 scherven inh. Rt), 200 boring beëindigd, sporen gaan door.
- 2. 0-30 bouwvoor, 30 schone klei, 70 boring beëindigd.
- 3. 0-30 dek, 30-65 klei met spoortjes puin, 65 schone klei, 75 boring beëindigd.
- 4. 0-20 zode, 20-110 licht verontreinigde klei (70 scherf inh.Rt), 110 schone klei, 120 boring beëindigd.
- 5. 0-30 bouwvoor, 30-65 licht verontreinigde klei, 65 schone klei, 75 boring beëindigd.
- 6. 0-20 verontreinigde zode, 20-90 bew.sporen, 90 klei, 110 boring beëindigd.
- 7. 0-30 dek, 30 bew.sporen, 100 boring beëindigd, sporen gaan door.
- 8. 0-20 zode, 20 bew.sporen (45, 90 scherven inh.Rt), 130 boring beëindigd, sporen gaan door.
- 9. 0-30 bouwvoor, 30-50 klei, 75 boring beëindigd.
- d. 1. 7 r.s., 4 w.s. inh.Rt in baksels d, e en g; 1 w.s. Rom. gladwandig; 1 w.s. Rom. ruwwandig; 7 w.s. k.p. laat; 4 r.s., 5 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 2 w.s. majolica; 2 r.s., 13 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 geweipunt; 1 bot.
- 2. 4.4.1.3.3.
- 3. Particuliere collectie Ameling; 1 r.s. inh.Rt, baksel e, 1 w.s. inh.Rt, baksel g; 1 conisch spinklosje (XIXD1), 1 dubbelconisch spinklosje (XIXD2).
- e. Halbertsma, 1963; Nijhoff, [1967]: nrs 99 en 100; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+C1+V1+M; Verslag G.M., 1967: p. 19.

7Bz7: *Het Maarhuis*

- a. Min. B2, 98, 99 (1827).
Kad. B2, 977 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met bijschuur aan de oostzijde. Op perceel min. 100 is aan de westzijde achter de boerderij een loopstal gebouwd. De noordgracht werd gedempt. Hoogte 45, contour 25, omg. 0.
- e. 0-30 dek, 30-90 bew.sporen, 90 roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 69.

7Bz8

- a. Min. B2, 103 (1827).
Kad. B2, 1353 (1989).

- b. 3b:
Z-n gerichte boerderijtje was door sloten omgeven en behoorde aan de kerk van Stedum. Het is afgebroken, maar het erf is intact en wordt gebruikt als mestopslagplaats. Hoogte 30, omg. tussen -50 en -10.
- c. 0-50 opgereden mest, 50-70 oude dek, 70 klei, 80 boring beëindigd.
- d. Nijhoff, [1967]: nr. 68.
- 7Ez9: Barnhoeve*
- a. Min. A3, 264, 265, 265a, 265b (1827).
Kad. A3, 589 (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij is geheel omringd door een veelhoekige gracht. Deze kerkboerderij van Stedum is uitgebreid met een bijschuur. De noordoost- en zuidoosthoek van het grachtenstelsel zijn gedempt. Hoogte 153, contour 100, omg. 25-75.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-110 bew.sporen, 110 doorwortelde klei met spoortjes puin, 140 boring beëindigd.
- d. 1. 3 r.s., 58 w.s. k.p. laat; 7 w.s. b.g.; 2 w.s. theegoed; 2 w.s. Chin.blauw; 1 w.s. majolica; 2 r.s., 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpenkop; 1 bot.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 102; doc. StiBoKa, 1982.
- 7Ez10: 't Hoogje*
- a. Min. A3, 250 (1827).
Kad. A3, 250 (1989).
- b. 3a:
Oorspronkelijk twee kleine rond ovale kopjes van respectievelijk 96 en 75 met een contour van 50, omg. 30-70. Door het ploegen is het terrein afgeschoven en steeds verder geëgaliseerd. Nu geen terpprofiel meer bij de boringen, maar StiBoKa noteert in 1982 dit perceel als terponderdeel van Barnhoeve (7Ez9) en boerderij 7Ez14. Over het hele terrein verspreid komen kogelpotscherven en recent materiaal voor. Akker.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-30 bouwvoor, 30 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s., 23 w.s. k.p. laat; 21 w.s. k.p. zeer laat; 2 r.s., 4 w.s. b.g.; 1 r.s., 1 w.s. Keulse pot; 1 b.s. majolica; 4 r.s., 16 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 tegelfragment; 1 wervelfragment; 1 kies.
- e. Nijhoff, [1967]; doc. StiBoKa, 1982.
- 7Ez11: Ter Appeler Venen*
- a. Min. A1, 67 t/m 70 (1827).
Kad. A4, 631, schaal 1:2000 (1989) centrum westelijke helft.
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde oude kloosterboerderij van de Kruisheren van Ter Apel. De boerderij is verbouwd en vergroot met een bijschuur aan de oostzijde. De noordgracht is gedempt, de noordsingel geslecht en bij het erf gevoegd. De zuidsingel is eveneens afgegraven en bij het akkerland ingedeeld. Hoogte 134, contour 100, omg. 50-75.
- c. 1. 0-40 dek, 40-75 lichte bew.sporen, vooral puin, 75 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-150 puin met lichte bew.sporen, 150 klei met puin, 175 boring beëindigd.
3. 0-40 bouwvoor met puin, 40-60 lichte bew.sporen, 60 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 93.
- 7Ez12: Scheltinga- of Peter Doensheert*
- a. Min. A3, 269, 269a, 269b, 269c (1827).
Kad. A3, 461 (1989).
- b. 2b:
Nw-zo gerichte boerderij op door sloten omgeven erf. De boerderij is afgebroken; de zuid- en oostsloot zijn gedempt. Hoogte 105 noord, contour 50, omg. 30. Akkerland.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30-80 bew.sporen, 80 afwisselend laagjes klei en zand, 90 boring beëindigd.
2. 0-30 bouwvoor, 30-145 bew.sporen (70 en 90 scherven inh.Rt), 145 gelaagde klei, 155 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. inh.Rt; 4 w.s. k.p. laat.
3. Particuliere collectie Ameling: 1 fragment van schijffibula, 1 fragment bronzen fibula; 1 rammelaar, ca. 1590 (Baart et al., 1977: p. 469: nr. 900).
- e. Halbertsma, 1963; Nijhoff, [1967]: nr. 101; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+CH+VI+C1+M; doc. R.O.B. - Lutjewijtwerd-Noord.
- 7Ez13: Krangeweer*
- a. Min. B3, 319 (1827).
Kad. B3, 319 (1989).
- b. 2a:
Voormalige huisterp in een trapeziumvormig, geheel door sloten omgeven perceel. Het reliëf is afgegraven, hoogte thans tussen 58 en 25, omg. 0-50. Grasland.
- c. 0-30 dek, 30 roestige klei, 65 boring beëindigd.
- d. 2. O.a. Romeinse bronzen beeldjes (type 4.4.1.8).
3. Particuliere collectie De Graaf: 1 b.s. met stempel van Romeins kruikenardewerk.
- e. Klok, 1974-1975; doc. R.O.B.
- 7Ez14*
- a. Min. A3, 253, 254, 254a, 254b, 255 (1827).
Kad. A3, 593, 594, 607 (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte oude kloosterboerderij van St. Annen. Oude situatie is geheel intact, enkel de noordgracht is gedempt. Hoogte 115, contour 50, omg. 50-80. De boerderij is nu eigendom van Toxopeus.
- c. 1. 0-30 dek met puin, 30 bew.sporen (tot 60 veel puin, 70 scherf rec.), 110 niet dieper mogelijk - fundament.
2. 0-30 dek, 30 bew.sporen (tot 60 veel puin), 90 fundament.
- d. 1. 7 w.s. k.p. laat; 6 w.s. k.p. zeer laat; 7 w.s. b.g.; 2 w.s. theegoed; 1 r.s. Chin.blauw; 1 tegelfragment.
- e. Nijhoff, [1967]; doc. StiBoKa, 1982.
- 7Ez15: Crolleheert*
- a. Min. B3, 320, 321, 321a, 321b (1827).
Kad. B3, 320, 716, 1518, 1519 (1989).
- b. 2c:
No-zw gerichte, door sloten omgeven boerderij is iets uitgebreid. Schuurtje aan de westzijde. Het zuidwestelijk deel van de westgracht is gedempt. Hoogte 82, contour 25, omg. 20-50. Pastorieboerderij.
- c. 0-30 dek met kalkpuin, 30-70 bew.sporen met puin, 70 bew.sporen, 150 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 1 w.s., 1 b.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 61.
- 7Ez16: Janssemaheert*
- a. Min. B3, 313 t/m 315, 315a, 315b (1827).
Kad. B3, 1095, 1473 (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte, geheel omgrachte boerderij met singel langs de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is

- verbouwd, het grachtenstelsel is intact. De zuidsingel is geslecht en de noordsingel maakt thans deel uit van de weg naar Crolleheert (7Ez15). Hoogte 40, omg. 25.
- c. 1. 0-30 dek, 30-90 lichte bew.sporen, 90 klei, 110 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, 70 klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 62.
- 7Ez17: Venhuizen*
- a. Min. A1, 89 t/m 91, 91a, 91b (1827).
Kad. A4, 628 noordwesthoek, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. Deze is verbouwd, aan de oostzijde is een loods geplaatst. Het noordwestelijke deel van de noordgracht is gedempt. De singels zijn geslecht en bij het land getrokken. Hoogte 160, contour 100, omg. 100.
- c. 1. 0-60 recent opgebrachte grond, 60 iets roestige klei, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30 vloertje, niet dieper mogelijk.
- d. 1. 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 1 r.s., 1 w.s. theegoed; 1 r.s., 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpenkop; 2 botfragmenten.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 92.
- 7Ez18: Oude Heem Janssemaheert*
- a. Min. B3, 311 westzijde (1827).
Kad. B3, 1096 westzijde (1989).
- b. 2a:
Regelmatig oplopend reliëf lag gevat in een ongeveer vierkant, door sloten omgeven perceel. De oostsloot is nu gedempt. Daarmee is de oostflank iets afgevlakt en heeft het reliëf geen totale relatie meer met de percelering. Op dit terpje heeft vroeger de Janssemaheert gestaan (7Ez16), die nu reeds lange tijd ten zuiden van het reliëf ligt. Hoogte 148, contour 75, omg. 25-50. Grasland.
- c. 1. 0-10 zode, 10-65 bew.sporen, 65-70 tussenlaag, 70-125 bew.sporen (110 scherf inh.Rt), 124 siltige klei, 130 boring beëindigd.
2. 0-10 zode, 10-60 bew.sporen (20, 30, 55 scherven inh. Rt), 60 siltige klei, na 70 roestig, 75 boring beëindigd.
3. 0-30 dek, 30 siltige klei, 50 boring beëindigd.
4. 0-10 zode, 10-90 bew.sporen (15, 25, 70, 80 scherven inh.Rt), 90-105 klei met fosfaatvlekken, 105-130 bew.sporen met veel fosfaat, 130 roestige siltige klei, 150 boring beëindigd.
5. 0-30 dek, 30-55 bew.sporen (30 scherf inh.Rt), 55 siltige klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 7 w.s. inh.Rt.
- e. Nijhoff, [1967]; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+M; doc. R.O.B.: terp.
- 7Ez19: De Heemen*
- a. Min. B3, 240 t/m 242, 240a, 240b = Heemen-Noord 246 t/m 249 = Heemen-Zuid (1827).
Kad. B3, 1472 (1989).
- b. 2c:
Op een trapeziumvormig perceel met gracht aan westen zuidoostzijde staan op de minuut twee hoeven. Aan de westzijde een zo-nw gerichte boerderij en vlak ten oosten ervan een nw-zo gerichte boerderij, respectievelijk Heemen-Noord en Heemen-Zuid, die met de woonhuizen naar elkaar toe stonden. Thans is Heemen-Zuid afgebroken en de zo-nw gerichte boerderij (Heemen-Noord) is verbouwd en uitgebreid met een schuur aan de zuidzijde. De westgracht is gedempt. Er loopt nu een gracht langs de noord- en oostkant van het erf. Hoogte 169, contour 100, omg. 0-50.
- c. 1. 0-35 dek met opgebrachte tuinaarde, 30-150 bew.sporen, 150 roestige klei, 160 boring beëindigd.
2. 0-20 dek, 20 bew.sporen (90, 130 scherven inh.Rt), 150 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 6 w.s. inh.Rt; 2 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s. b.g.; 1 w.s. theegoed.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 64 en 65; doc. StiBoKa, 1982; doc. R.O.B.: terp.
- 7Ez20*
- a. Min. A1, 146, 147 (1827).
Kad. A1, 430 zuidostrand (1989).
- b. 3b:
Zo-nw gerichte boerderij met gracht aan noord-, oost- en zuidzijde. De boerderij is verdwenen en tevens zijn de grachten gedempt. Het oude erf is nu onderdeel van een akker. Hoogte 62, omg. 50-70.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30 doorwortelde klei met schelpfragmenten, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. Rom. gladwandig, 2 w.s. k.p. laat.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 89.
- 7Ez21: Nieuw Vensterluis*
- a. Min. A1, 117 t/m 119, 119a, 119b (1627).
Kad. A1, 621 midden oostzijde (1989).
- b. 2c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte boerderij. Deze is verbouwd en vergroot met een bijschuur aan de zuidzijde. De westgracht is gedempt. Hoogte n-z 126-94, omg. 50-100.
- c. 1. 0-40 dek, 40-100 bew.sporen, 100 klei, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-50 lichte bew.sporen, 50 siltige klei, 60 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s., 3 w.s. b.g.; 1 r.s. theegoed; 1 w.s., 1 oor rec. ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 90.
- 7Ez22*
- a. Min. A1, 99 zuidelijke rand (1827).
Kad. A4, 626 midden zuidelijke rand, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3a:
Oudtijds heeft hier een o-w gerichte boerderij gestaan. Deze is, evenals het erf, verdwenen. Recent is perceel 99 opgegaan in grote kavel akkerland.
- c. Geen.
- e. Nijhoff, [1967].
- 7Ez23*
- a. Min. B3, 239 (1827).
Kad. B3, 1093 oostelijke helft (1989).
- b. 3a:
Rond reliëfje op een trapeziumvormig, door sloten omgeven perceel. Thans is de westsloot gedempt en de hoogte iets afgevlakt. Hoogte was 78, contour 50, omg. 20-30. Grasland.
- c. 0-30 dek, 30-80 lichte bew.sporen, 80-90 knikkige klei, 120 boring beëindigd.
- 7Ez24*
- a. Min. A1, 97 noordelijke rand (1827).
Kad. A4, 626 oosthoek, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3a:

- Ovaal reliëfje. Hoogte 134, contour 110, omg. 90. Bij de ruilverkaveling is het reliëf weggeschoven, waarbij sporen van bewoning zijn aangetroffen.
- c. Geen.
- e. Nijhoff, [1967].
- 7Ez25: De Vette Weide*
- a. Min. B3, 213, 214, 214a, 214b, 211 oosthoek (1827). Kad. B3, 2009 (1989).
- b. 2c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte boerderij, die gelegen is op een reliëf met een grillige contour van 75. Hoogte is 168 voor het woonhuis. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een schuur aan de noordzijde. Het grachtenstelsel is gedempt. De terp ligt midden in een veelhoekig perceel en heeft geen directe relatie met deze kavel. De boerderij behoorde vroeger aan het klooster van Schildwolde.
- c. 1. 0-30 dek, na 10 bew.sporen, 30 bew.sporen (110, 160, 170 scherven inh.Rt), 220 boring beëindigd, sporen gaan door.
2. 0-30 dek (20 scherf inh.Rt), 30-100 bew.sporen (40, 60, 90, 100 scherven inh.Rt), 100-115 klei met fosfaatvlekken, 115 siltige klei, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 10 w.s. inh.Rt; 2 w.s. k.p. laat; 2 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 66; doc. StiBoKa, 1982; Doc R.O.B.: terp.
- 7Ez26: Simon Derksheert*
- a. Min. B3, 254, 254a, 254b, 255 (1827). Kad. B3, 666, 1098 westhoek (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met gracht aan de oost-, zuid- en westzijde. De boerderij is verdwenen en het grachtenstelsel gedempt. Het erf is onderdeel van een akker geworden. Hoogte 56, omg. 25-40. Op de akker werd veel puin aangetroffen.
- c. 0-30 bouwvoor, 30-50 lichte bew.sporen, 50 roestige klei, 60 zandige klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 1 r.s., 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 63.
- 7Ez27*
- a. Min. B2, 83, 83a, 83b, 84 (1827). Kad. B2, 1063 noordhoek, 1066 noordoosthoek (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met trapsgewijs lopende zuidgracht. De boerderij is afgebroken en de gracht gedempt. Het was een voormalige kerkboerderij van Stedum. Hoogte 53-65, omg. 25-40. Grasland.
- c. 1. 0-35 verontreinigd dek, 35-65 bew.sporen, vooral puin, 65 klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-35 dek met puin, 35-60 lichte bew.sporen, 60 klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat.
3. Particuliere collectie De Graaf in Hoogkerk: 1 r.s. inh. Rt; 1 wolkam.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 67.
- 7Ez28*
- a. Min. B2, 123 zuidwest (1827). Kad. B2, 1055 zuidwest (1989).
- b. 3a:
Ovaal reliëfje in de zuidoosthoek van een trapeziumvormig perceel. Hoogte 85, contour 25, omg. 20. Door ploegen is het reliëf evenwel verloren gegaan. Aan de noord- en oostzijde was er geen relatie met de percele-
- ring. Akker. Gelet op de vondsten bestaat het vermoeden dat het hier om een oude woonstee gaat.
- c. 0-30 bouwvoor, 30 roestige klei, 100 zandige kwelder, 105 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. k.p. laat; 2 w.s. b.g.; 3 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez29: St. Anna Hoeve*
- a. Min. B2, 126, 127, 128, 128a, 128b (1827). Kad. B2, 2047 centrum (1989).
- b. 2c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte oude kloosterboerderij van het klooster St. Annen. Singel aan oost-, zuid- en westzijde. De boerderij is verbouwd en met enkele bijgebouwen uitgebreid. Om een betere toegang tot het erf te verkrijgen, is de westgracht gedempt en de westsingel geslecht. Hoogte 110, contour 50, omg. tussen -30 en +20.
- c. 0-30 dek met puin, 30-70 bew.sporen met veel puin, 70-170 bew.sporen, 170 klei met fosfaat, 200 boring beëindigd.
- e. e. Nijhoff, [1967]: nr. 70; doc. StiBoKa, 1982.
- 7Ez30: De Bult-Oost*
- a. Min. B2, 125 (1827). Kad. B2, 2047 noordoost (1989).
- b. 2a:
Gelijkmatig oplopend ovaal reliëf. Hoogte 201, contour 125, omg. tussen -15 en +25. De terp ligt in een ongeveer vierkant perceel met de gracht van 7Ez29 aan de zuidzijde en verder omgeven door sloten. De terpvoot en de sloot vallen aan de noordkant niet samen (boring 3). Grasland.
- c. 1. 0-30 dek, 30 bew.sporen (150 scherf inh.Rt), 180 boring beëindigd, sporen gaan door.
2. 0-30 dek, 30-115 bew.sporen (60 k.p.-scherf, 90 scherf inh.Rt), 115-120 weinig materiaal, 120-140 bew.sporen (125 scherf inh.Rt), 140 doorwortelde klei, 150 boring beëindigd.
3. 0-30 iets verontreinigd dek, 30 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
4. 0-35 dek, 35-110 bew.sporen (45 bot, 65, 80 scherven inh.Rt), 110 doorwortelde klei, 120 boring beëindigd.
5. 0-30 dek, 30-55 lichte bew.sporen, 55 klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 8 w.s. inh.Rt; 1 w.s. k.p. laat.
- e. Halbertsma, 1963; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M; doc. R.O.B.: terp.
- 7Ez31*
- a. Min. A1, 108, 109, 109 bis (1827). Kad. A1, 620 midden westrand (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij is afgebrand. De gracht is onlangs gedempt en het erf is bij een groot akkerperceel getrokken. Hoogte 104, contour 50, omg. 80-100. Akker.
- c. 0-30 donkere bouwvoor, 30-50 klei, 50-120 licht verontreinigde klei met puin (100 brok baksteen), 120 klei, 185 boring beëindigd. NB: Het profiel is verstoord door aanleg van drains.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 r.s. rec. ongeglazuurd.
3. Particuliere collectie Ameling: aantal middeleeuwse bronzen gespen, zowel met als zonder tussenbrug, 1 rechthoekig bronzen beslagplaatje.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 88.
- 7Ez32: Jensemaheert*
- a. Min. A2, 215, 215a, 215b, 216, 216 bis (1827).

- Kad. A2, 215, 216, 451, 503, 515, 516 (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is geheel intact. Op perceel min. 214, kad. 504 is een loopstal gebouwd. De zuidgracht werd gedempt en de zuidsingel geslecht. Hoogte n-z 123-90, omg. 60-80.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30-80 lichte bew.sporen, 80 siltige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-50 licht verontreinigde klei met puinsporen, 50-60 siltige klei, 60 klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 r.s. k.p. zeer laat; 3 r.s., 4 w.s. b.g.; 1 w.s. Baardman; 2 pijpenstelen.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 85.
- 7Ez33
- a. Min. A2, 214 westrand, 215 oost, 216a oostrand (1827).
Kad. A2, 215 oost, 451 oost, 504 westrand (1989).
- b. 4:
Aan de oostrand van de hof van Jensemaheert (7Ez32) werd bij de aanleg van drains vrij diep gegraven tot ca. 150 onder het maaiveld. Daarbij kwamen veel scherven uit de Romeinse tijd tevoorschijn. Deze lagen ten tijde van het onderzoek in 1990 op de wal verspreid aan de rand van de oostgracht en verder in de slataarde. Het boorprofiel geeft na 90 bew.sporen. Dit is op een lager niveau dan de siltige klei in profiel 1 en 2 van 7Ez32 respectievelijk naast de boerderij en in de hof op de hoogste plek. Het gaat hier vermoedelijk om een oude woonstee op maaiveldniveau uit de periode omstreeks de jaartelling.
- c. 0-30 dek, 30-90 donkere grond met puin, 90-150 lichte bew.sporen, die verstoord zijn door de aanleg van de drain, 150 drain, 170 boring beëindigd. Opmerking: Door de aanleg van de drain is dit een verstoord profiel en is de dikte van de bewoningslaag niet precies vast te stellen.
- d. 1. 5 r.s., 30 w.s. inh.Rt; 1 w.s. Rom. gladwandig.
- 7Ez34
- a. Min. A2, 240 t/m 242 (1827).
Kad. A2, 652 (1989).
- b. 3c:
In 1827 staat op deze plek een aantal kleine behuizingen, dat nu vervangen is door een nw-zo gerichte boerderij. Het erf wordt aan de westzijde begrensd door de Stedumer Maar. Hoogte ca. 50, omg. tussen 25 en 75.
- c. 0-30 dek met tuinaarde, 30-65 bew.sporen, 65-90 klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. k.p. laat; 1 b.s. Chin.blauw.
- 7Ez35: *De Bult-West*
- a. Min. B2, 133 (1827).
Kad. B2, 2047 noord (1989).
- b. 2a:
Onregelmatig oplopend reliëf met aan de noordwestzijde grillige contourlijnen. Deze flank loopt langzaam op van 50 tot 168. Aan de oostkant loopt een sloot, die een depressie vormt tussen dit kopje en dat van 7Ez30. Het gaat bij de Bult-Oost en de Bult-West duidelijk om twee huisterpen, die bezig waren aaneen te groeien. Vanaf 50 tot 100 cm lopen de hoogtelijnen door in beide percelen. Pas daarna tekenen zich twee aparte reliëfs af en verstoort de zw-no verlopende sloot de samensmelting tot één grote terp. De terpgroei is hier voortijdig gestagneerd. De Bult-West ligt in een ongeveer vierkant, door sloten omgeven perceel.
- c. 1. 0-30 dek, 30-150 bew.sporen (100, 130 scherven inh.Rt), 150-160 klei met fosfaatvlekken, 160 doorwortelde klei, 170 boring beëindigd.
2. 0-25 dek, 25-40 bew.sporen (20 scherf inh.Rt), 40-50 klei, 50-70 lichte bew.sporen, 70 schone klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 4 w.s. inh.Rt.
- e. Klok, 1974-1975; doc. StBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M; doc. R.O.B.: terp.
- 7Ez36: *De Groene Weiden*
- a. Min. B2, 156 t/m 158, 158 bis (1827).
Kad. B2, 1976 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is veranderd, het woonhuis bevindt zich nu naast de boerderij aan de oostkant. Tevens werden enkele bedrijfsgebouwen ter weerszijden van de schuur gebouwd. De oost- en westgracht zijn onlangs gedempt. Alleen de oostsingel is intact en wordt gebruikt als wagenrede. De overige singels zijn geslecht en bij het land getrokken. Hoogte achtererf 62, contour 50, omg. 25.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-70 bew.sporen, vooral puin, 70 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 71.
- 7Ez37: *Stedum (fig. 8)*
- a. Min. B3, 338 noordoost, 339 noordoost, 340, 343 t/m 354, 358, 358 bis, 359 t/m 362, 364 t/m 370, 379, 380, 381 zuidelijke helft, 384 t/m 404, 390 bis (1827).
Kad. B6, 338 noordoost, 361, 380, 687 noordoost, 890, 1403 zuidelijke helft, 1417, 1418, 1435, 1471, 1574, 1575, 1611 t/m 1613, 1701, 1704 t/m 1706, 1708 t/m 1710, 1714 t/m 1726, 1728, 1733, 1735 t/m 1742, 1745 t/m 1747, 1750 t/m 1755, 1782, 1816, 1847, 1849 noordoost, 1881, 1883, 1903 noordoost, 1932, 1946, 1987, 1989, 1998, 2011, 2064, 2065, 2098, 2099, 2503 t/m 2506, schaal 1:1000 (1989).
- b. 1a:
De langwerpige nw-zo gerichte dorpssterp is aan de noordwestzijde ovaal en aan de zuidoostkant rechthoekig van vorm. De ovale flank heeft een radiaal verkavelingspatroon, dat bestaat uit drie sectoren, namelijk het kerkterrein in het noordwesten, dat met een gracht aan de west- en noordzijde wordt afgesloten en in het zuidoosten wordt begrensd door het Klokkepad. De Hoofdstraat, die vanaf de kerk in zuidoostelijke richting midden door het dorp loopt, deelt het ovale gedeelte in een zuidelijke sector, waar vroeger de boerderij van Jansenius stond, en een oostelijke sector met het Regthuis en diverse andere gebouwen. Dit radiale patroon verandert voorbij de Adriaan Clantstraat, vroeger Diepstraatje geheten. Vanaf deze plek heeft het reliëf een schaakbordpatroon met kavels en een enkele zijstraat, die loodrecht op de Hoofdstraat staan. De woningen en een aantal boerderijen bevinden zich ter weerszijden van deze straat en hebben vrij diepe achtertuinen naar de zuidwest- en naar de noordoostflank. De laatste is gedeeltelijk afgegraven en heeft een steile taludrand van ongeveer 2 m. De zuidwestflank loopt zeer geleidelijk op; de terpvoet loopt hier midden door de achtertuinen van de huizen langs de Lellensterweg, in een rechte lijn vanaf het vroegere zwaai gat naar 't Oll Slootje, dat de zuidelijke terprand begrenst. De hele dorpsstructuur doet vermoeden dat Stedum is ontstaan uit de samensmelting

van twee grote terpen, namelijk een ovale kerkterp en de langwerpige handelsterp. Deze veronderstelling wordt nog versterkt door de hoogteverschillen en hoogste punten op diverse plaatsen. De hoogste plek van de ovale kerkterp ligt op het kerkerrein met 263. De oostelijke sector loopt af tot 153 in de omgeving van het Regthuis. De hoofdstraat begint vanaf de kerk met 215 en loopt dan naar beneden tot aan de Adriaan Clantstraat (Diepstraatje), waar de hoogte 156 bedraagt. Vanaf dit punt loopt de Hoofdstraat weer omhoog tot 270 bij de Molenstraat, om vervolgens weer te dalen tot 170 bij de Lopsterweg aan de rand van de terp. De contour aan de zuidwestzijde is ongeveer 80; het noordoostelijke deel is tot -30 afgegraven en ligt nu beneden het oorspronkelijke maaiveld. De grootste lengte van de aaneengesloten terpen bedraagt 300 m en de grootste breedte varieert van 125 in het noordwesten tot 135 m in het zuidoosten. De Stedumer Maar stroomde vroeger tot in het dorp en eindigde bij de voormalige Janseniushoeve. Later werd dit dorpsgedeelte gedempt en heette aanvankelijk het Diepstraatje, nu Adriaan Clantstraat. De Stedumer Maar vormde derhalve de scheiding tussen beide terpen. Om het keren van de schepen te vergemakkelijken werd langs de noordwestrand van de langwerpige terp het Zwaaiagat gegraven, dat overigens nu weer gedempt is. Er blijft nog één probleem over, namelijk de pastorie met het grote, geheel omgrachte vierkante erf. De boringen geven aan de zuidzijde nog bewoningsporen, maar naar het noorden toe vermindert dit. Er zijn twee mogelijkheden: a) het zuidelijke deel met de pastorie is de noordelijke flank van de ovale dorpsterp; b) het is een huisterp aan de rand van de ovale dorpsterp. Door de brede omgrachting is het overzicht te zeer verstoord en de oorspronkelijke toestand niet meer exact vast te stellen. In ieder geval is de noordelijke hoek van het pastorie-erf geen onderdeel van een terp.

- c.
1. 0-10 dek, 10-110 bew.sporen, 110 klei met fosfaatvlekken, 130 doorwortelde klei, 135 boring beëindigd.
 2. 0-10 dek, 10 bew.sporen (40 scherf rec.), 110 boring beëindigd, sporen gaan door.
 3. 0-10 verontreinigde bouwvoor, 10-60 bew.sporen, 60 veel puin met kalk, 75 boring beëindigd, puinsporen gaan door.
 4. 0-20 opgebrachte tuinaarde, 20-130 bew.sporen (75 scherf rec.), 130 klei met spoortjes puin, 150 boring beëindigd.
 5. 0-30 dek (30 scherf), 30 klei, 60 boring beëindigd.
 6. 0-30 dek, 30-50 zandige klei, 50 doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.
 7. 0-30 dek met puin, 30-90 lichte bew.sporen, 90 doorwortelde klei, 120 boring beëindigd.
 8. 0-30 dek met puin en bew.sporen, 30-155 bew.sporen met puin, na 90 ook fosfaatvlekken, 155-190 weinig materiaal, 190 kleiig zand, 200 boring beëindigd.
 9. 0-30 verontreinigd dek, 30-65 bew.sporen, 65-70 doorwortelde roestige klei met spoortjes puin, 70 schone doorwortelde zandige klei, 100 boring beëindigd.
 10. 0-30 kruimige bouwvoor met bew.sporen, 30-70 lichte bew.sporen, 70 siltig materiaal, 80 boring beëindigd.
 11. 0-30 dek, 30-80 bew.sporen, 80-90 iets verontreinigde klei, 90 schone klei, 110 boring beëindigd.
 12. 0-30 dek met puin, 30-60 licht verontreinigde klei, 60 schone klei, 90 boring beëindigd.
 13. 0-30 dek, 30-75 lichte bew.sporen, 75-90 donkere klei, 90-120 lichte bew.sporen (120 scherf k.p.), 120 klei, 140 boring beëindigd.
 14. 0-30 dek met puin, 30-135 bew.sporen (tussen 60-80 veel puin met kalk, 130 bot), 135 klei, 140 boring beëindigd.
 15. 0-30 bouwvoor, 30-60 bew.sporen, 60 klei, 90 boring beëindigd.
 16. 0-30 bouwvoor, 30-100 bew.sporen, 100-110 doorwortelde klei met roest, 110 siltige klei, 120 boring beëindigd.
 17. 0-30 dek met puin, 30-120 bew.sporen, na 100 veel fosfaat, 120 doorwortelde roestige klei, 145 boring beëindigd.
 18. 0-30 bouwvoor met puinsporen, 30-60 lichte bew.sporen, 60 knikklei, 90 boring beëindigd.
 19. 0-30 bouwvoor met puin, 30-60 bew.sporen, 60 siltige klei, 100 boring beëindigd.
 20. 0-30 dek met puin, 30-60 bew.sporen, 60 klei, 70 boring beëindigd.
 21. 0-30 dek met puin, 30-120 bew.sporen, 120 klei, 130 boring beëindigd.
 22. 0-30 dek, 30-60 klei met puinsporen, 60 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
 23. 0-30 dek, 30-100 bew.sporen (100 scherf k.p.), 100 klei met fosfaatvlekken (120 scherf), 130 schone klei, 140 boring beëindigd.
- d.
1. 1 r.s. Badorf met stempelversiering; 4 r.s., 63 w.s. k.p. laat; 3 r.s., 8 w.s. k.p. zeer laat; 7 r.s., 70 w.s., 1 b.s., 3 oren b.g.; 3 r.s., 9 w.s., 5 b.s. theegoed; 3 w.s. Keulse potten; 2 r.s., 2 w.s., 2 b.s. Chin.blauw; 6 w.s., 1 b.s. majolica; 2 r.s., 14 w.s. rec. ongeglaazuurd; 1 brok basaltlava; 8 pijpenkoppen, 16 pijpenstelen, 7 versierde pijpenstelen.
 2. XIIC; XIV; 4.4.3.3; 4.6.4.3.
 3. Particuliere collectie Ameling: 2 halffabrikaten van waarschijnlijk kamplaatjes van been. Particuliere collectie De Graaf: 1 geglaazuurd olielampje.
- e.
- Halbertsma, 1963; Nijhoff, [1967]; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M; doc. R.O.B.: terp.
- 7Ez38: *Nije Hoff*
- a.
- Min. A2, 197 (1827).
Kad. A2, 674, 675 (1989).
- b.
- 2c:
Zw-no gerichte boerderij met sloot aan zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is verbouwd; er is een bijschuur tegen de oostkant van de boerderij geplaatst op perceel min. 196 aan de westrand, nu perceel 675. De noord-sloot is gedempt. Hoogte 64, omg. 40-50.
- c.
1. 0-40 verontreinigd dek, 40-115 bew.sporen, 115 doorwortelde klei, 135 boring beëindigd.
 2. 0-30 iets verontreinigd dek, 30-70 bew.sporen, 70 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
- d.
1. 2 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed.
- e.
- Nijhoff, [1967]: nr. 86.
- 7Ez39: *Nittersum*
- a.
- Min. B3, 405 t/m 412, 384, 429, 430, 430 bis (1827).
Kad. B6, 409, 410 (borgstee met gracht), schaal 1:1000 (1989).
- b.
- 3b:
Een groot rechthoekig, geheel omgracht borgterrein met singels langs de west-, noord- en oostzijde. De zuidgracht grensde aan de terprand van Stedum. De oprij-

laan liep vanaf de Delleweg naar de borg, die in het midden aan de zuidzijde van het terrein stond op rechthoekig en geheel omgracht erf (percelen 409, 410). In 1827 is de borg reeds afgebroken, echter op een kaartje van 1818 (Rijksarchief) is deze nog aanwezig. Hij besloeg de hele zuidelijke helft van perceel 410 en werd aan de achterzijde afgesloten door de gracht. Er bevonden zich hoekgebouwtjes in de noordwest- en noordoosthoek tegen de gracht. Op het terrein stonden twee schathuizen tegenover elkaar ter weerszijden van de oprit. In 1827 bevindt zich in het midden van de westzijde nog slechts een klein gebouwtje, het zogenaamde Witte Huisje, dat in 1970 gesloopt is. Aan de westzijde van het terrein lag ongeveer in het midden een grote vierkante vijver, die eveneens verdwenen is.

Reeds aan het eind van de 14e eeuw wordt de borg genoemd en wordt hij bewoond door Epe Nittersum. Deze stond aan het hoofd van de Ommelander Schieringers. Door het huwelijk van een erfdochter met Egbert Clant komt Nittersum aan het einde van de 15e eeuw in handen van de familie Clant. Nittersum werd herbouwd door Johan Clant (1624-1694). De laatste Clant sterft in 1761 kinderloos, de borg wordt daarop in 1762 te koop aangeboden. Hij gaat dan over in handen van de familie Gerlacius tot 1817. In 1818 wordt de borg publiek verkocht en gesloopt. Thans is alleen de borgstee nog aanwezig, ingesloten door de onlangs weer uitgegraven binnengracht. Het terrein rondom de borgstee is in de bebouwing van Stedum opgenomen en de oprijlaan is opgegaan in het daar gelegen bouwland.

- c. 1. 0-40 bouwvoor met puin, 40-70 doorwortelde klei, 70-120 lichte bew.sporen, 120 klei, 125 boring beëindigd.
- 2. 0-30 dek, 30-50 licht verontreinigde klei, 50-65 bew.sporen, 65-100 veenachtig materiaal - soort turfmoelm, 100-130 klei met puin, 130 zandig materiaal, 150 boring beëindigd.
- 3. 0-30 dek met puin, 30-115 puin en kalk, 115-130 doorwortelde klei met puinsporen, 130 puin, 150 boring beëindigd.
- d. 1. Perceel min. 408, kad. 1800: 1 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 1 r.s., 1 b.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpensteel.
- e. Halbertsma, 1963; Nijhoff, [1967]; Formsma et al., 1973: pp. 378-384; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7Ez40: Eusemaheert

- a. Min. B3, 281 t/m 284 (1827).
Kad. B5, 1393, schaal 1:1000 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de zuid- en westzijde. Langs de oostzijde stroomt de Hilmaar. De boerderij is verbouwd en nu geheel omgracht. Hoogte 101, contour 60, omg. 50.
- c. 0-40 dek, 40-60 verontreinigde klei met puin en kalk, 60 schone klei, 90 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 83.

7En41: Fledderbosch

- a. Min. A2, 172 t/m 174, 173 bis (1827).
Kad. A2, 436 noordoostelijke helft (1989).
- b. 3b:
No-zw gerichte boerderij met gracht aan zuid-, west- en noordzijde. De oostkant wordt afgesloten door de berm-sloot langs de Delleweg. De boerderij is afgebroken en

verder naar het noorden op perceel min. 182, kad. 623 is een nieuwe boerderij gebouwd, het huidige Vlierbos. De grachten zijn gedempt en het oude erf is onderdeel van een akkercomplex. Hoogte was 145, maar door het ploegen is het reliëf verdwenen. Maaiveld is 90-100. Op de akker werd veel puin aangetroffen.

- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30 klei met puinsporen, 100 boring beëindigd.
 - d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 w.s., 1 b.s. theegoed; 1 w.s. Chin.blauw.
 - e. Nijhoff, [1967]: nr. 87.
- #### 7En42
- a. Min. B2, 172, 172 bis, 173 (1827).
Kad. B2, 1907 noordhoek (1989).
 - b. 3b:
Zw-no gericht boerderijtje, vroeger 'De Bult' genaamd, is verdwenen, alsmede het erf, dat is opgenomen in het weiland. Hoogte 60, omg. 35.
 - c. 0-40 dek, 40 klei, 70 boring beëindigd.
 - e. Nijhoff, [1967]: nr. 72.
- #### 7En43: Grote Woel
- a. Min. B4, 527 t/m 529, 529a, 529b, 533, 534 (1827).
Kad. B4, 528, 1191, 1982 (1989).
 - b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een bijschuur in de noordhoek. De noordelijke helft van de oostgracht is gedempt. Oostsingel is nu de toegangsrede naar het achtererf. Overige singels zijn intact. Hoogte 99, omg. 50-80.
 - c. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen (40 scherf rec.), 70 doorwortelde roestige klei, 80 boring beëindigd.
 - d. 1. 4 r.s., 2 w.s. b.g.; 1 r.s. Chin.blauw; 1 pijpensteel.
 - e. Nijhoff, [1967]: nr. 82.
- #### 7En44: Op de Made
- a. Min. B4, 547, 548 (1827).
Kad. B4, 548, 654 (1989).
 - b. 3b:
Zw-no gericht boerderijtje met gracht langs de zuid- en westzijde. De boerderij is afgebroken; de grachten zijn onlangs bij de ruilverkaveling gedempt. Hoogte als omg. tussen 25 en 60. Grasland.
 - c. 0-30 dek, 30-70 lichte bev.sporen in de klei, 70 siltige klei, 90 boring beëindigd.
 - e. Nijhoff, [1967]: nr. 73.
- #### 7En45: Deltheem
- a. Min. C1, 59, 59a, 59b, 60 (1827).
Kad. C1, 1010, 1011, 1108, 1109 (1989).
 - b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij ligt op de oeverwal bij de samenvloeiing van de Delle en de Hilmaar (Fivel). De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een schuur aan de zuidzijde. De zuidelijke helft van de oostgracht is gedempt. Hoogte 134, contour 125, omg. tussen 75 en 125.
 - c. 1. 0-30 bouwvoor met puin, 30-70 verontreinigde klei, 70 schone klei, 100 boring beëindigd.
 - 2. 0-30 dek met puin, 30-110 verontreinigde klei, 110 schone klei, 130 boring beëindigd.
 - 3. 0-30 dek, 30-60 verontreinigde klei, 60 schone klei, 70 boring beëindigd.
 - d. 1. 3 v.s. k.p. laat; 3 w.s. b.g.; 1 w.s., 1 b.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot; 1 pijpensteel versierd.
 - e. Nijhoff, [1967]: nr. 1.

7En46: Bussemaheert

- a. Min. B4, 488 t/m 492 (1827).
Kad. B4, 1954 zuidelijke helft (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met gracht aan noord-, oost- en zuidzijde van de hof, die ten oosten van de boerderij lag. De boerderij is afgebroken en herbouwd aan de overzijde van de Weersterweg. De grachten rondom de oude hof zijn onlangs gedempt. Hoogte 70, omg. 80. Grasland.
- c. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, na 50 fosfaatvlekken, 70-90 roestige klei, 90 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 79; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+C1+V1+M.

7En47: Occo Reintiesheert

- a. Min. B4, 500 t/m 502, 502a, 504 (1827).
Kad. B4, 2055 (1989).
- b. 2b:
No-zw gerichte boerderij met een gebogen gracht langs de oost-, zuid- en westzijde. Singel aan de westzijde. Ook hier lag de boerderij, evenals bij de Bussemaheert (7En46), helemaal aan de rand van het erf en buiten het grachtenstelsel. De boerderij is verdwenen en de oostgracht is gedempt. De overige grachten en singel zijn intact. Het erf vertoont reliëf, hoogte 146, contour 100, omg. 50-75. Halbertsma bestempelt dit terrein als de plek van een voormalige stinswier. Klok documenteert hier eveneens een borgterrein. Van een steenhuis of borg is evenwel niets teruggevonden. Het boorprofiel geeft wel terpaarde en het reliëfje zal onder de huisterpen gerangschikt worden.
- c. 0-30 dek, 30-50 lichte bew.sporen, 50-100 bew.sporen, 100-120 klei met fosfaatvlekken, 120-140 roestige klei, 140 zandige klei, 150 boring beëindigd.
- e. Halbertsma, 1963: p. 142; Nijhoff, [1967]: nr. 80; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; doc. R.O.B.: borgterrein en terp; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7En48: De Weer

- a. Min. B4, 499 (1827).
Kad. B4, 2055 oostelijke sector (1989).
- b. 2a:
Ca. rondreliëf in een bijna vierkant perceel, dat aan drie zijden door sloten en langs de westflank door een gracht wordt ingesloten. Hoogte 198, contour 125, omg. 75. Grasland. Reeds op de minuut van 1827 was er geen bebouwing meer, er liep langs de westflank een pad, de Oude Lijkweg van de Occo Rientiesheert (7En47) naar de Delleweg.
- c. 0-30 dek (25 scherf k.p.), 30-120 lichte bew.sporen, 120-145 bew.sporen, 145-190 roestige klei, 190 zandige klei, 200 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat.
2. 4.4.1.1.7.
- e. Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7En49: Boerderij De Weer

- a. Min. B4, 498 behalve noordelijk deel (1827).
Kad. B4, 2054 (1989).
- b. 2c:
Op de minuut ligt in dit perceel een reliëf met een regelmatig verlopende contour. Later werd er een grote no-zw gerichte boerderij op het hoogste gedeelte geplaatst. De oostelijke sloot werd verbreed tot een gracht

en langs de noordrand werd een sloot gegraven, zodat een nagenoeg vierkant erf ontstond. Thans is deze boerderij niet meer in bedrijf, maar wordt nog wel bewoond. Hoogte 237, contour 150, omg. 75.

- c. 1. 0-30 verontreinigd dek, 30-100 lichte bew.sporen (40 puin, 50 bot), 100 bew.sporen, 220 boring beëindigd, sporen gaan door.
2. 0-30 verontreinigd dek, 30 bew.sporen, op 85 niet dieper mogelijk.
3. 0-30 verontreinigd dek, 30-70 bew.sporen, vooral fosfaatvlekken, 70-80 roestige klei, 80-105 bew.sporen, 105 roestige, zandige klei, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.; 1 r.s., 3 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7En50: Herberg De Weer

- a. Min. B4, 493, 493a, 493b (1827).
Kad. B4, 1943 noordoosthoek (1989).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte boerderij, die later is afgebroken en veranderd in een no-zw gerichte herberg. Hoogte n-z 184-134. De bocht is hier uit de Delleweg gehaald; de kleine kopjes zijn restanten van het oude tracé. Onlangs is ten noorden van het erf een tennisbaan aangelegd en daarbij is het terrein geëgaliseerd.
- c. 1. 0-30 dek, 30-80 lichte bew.sporen, 80-100 veel puin, 100 roestige zandige klei, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puin, 30-60 lichte bew.sporen met veel puin, 60-80 klei, 80-100 klei met puinsporen, 100 zandige klei, 120 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 78; doc. StiBoKa, 1982.
Opmerking: De Weer is niet volledig uitgegroeid tot een dorpssterp. Er zijn duidelijk drie huisterpen te onderscheiden, elk met een eigen contour op een afzonderlijk perceel en van elkaar gescheiden door sloten, paden en/of grachten. Aan de rand van deze terpencluster bevinden zich nog twee boerderijplaatsen, namelijk de voormalige Bussemaheert en de oude herberg.

7En51

- a. Min. B4, 512, 513 (1827).
Kad. B4, 1676 (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij ten noordwesten van De Weer was door sloten omgeven. De boerderij werd in 1920 verkocht aan de Occo Reintiesheert en daarna afgebroken. Thans staat op het perceel een klein gebouwtje. Hoogte 113, omg. 75.
- c. Geen - terrein is afgesloten.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 76 en p. 117.

7En52

- a. Min. B4, 559 (1827).
Kad. B4, 1932 oost (1989).
- b. 3a:
Ovaal reliëfje ten oosten van de 1e Kornuit (7En53), gelegen op een rechthoekig, door sloten omgeven perceel. Hoogte 106, omg. 80. Het boorprofiel duidt op een voormalige boerderijplaats.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-50 bew.sporen, 50 schone klei, 80 boring beëindigd.

7En53: 1e Kornuit

- a. Min. B4, 561, 561a, 561b (1827).
Kad. B4, 1932 west (1989).
- b. 3c:

- No-zw gerichte boerderij met gracht langs de westzijde. De boerderij is afgebroken en herbouwd op de noordelijke helft van het erf. De oude boerderij stond op de zuidzijde. Gracht is intact. Hoogte zuid 53, omg. 75.
- c. 0-30 dek met puin, 30-50 lichte bew.sporen, 50 roestige klei, 70 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 75.
- 7En54: 2e Kornuit*
- a. Min. B4, 562, 562a (1827).
Kad. B4, 1936 oosthoek (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met gracht aan de oost- en westzijde. De boerderij is verbouwd en vergroot. Hoogte 90, omg. 50-80.
- c. 0-30 dek, 30-50 bew.sporen, 50 roestige klei, 75 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 74.
- 7En55: Oll Fort*
- a. Min. C1, 76a, 76b (1827).
Kad. C1, 1040 (1989).
- b. 3b:
Klein kerkboerderijtje op een trapeziumvormig, door sloten omgeven perceel. Het boerderijtje is verdwenen en de sloten zijn gedempt. Overgebleven is een reliëfje in een langwerpige perceel. Het profiel is natuurlijk. De boerderij lag op de oeverwal bij de samenvloeiing van de Delle en de Fivel. Hoogte 113, omg. 100-120.
- c. 0-30 dek, 30 iets roestige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 10 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 3 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 1 w.s. b.g.; 4 w.s. theegoed; 1 tegelfragment.
- e. Nijhoff, [1967]; Klok, 1974-1975: borgterrein; Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7En56: 3e Kornuit*
- a. Min. B4, 571 (1827).
Kad. B4, 2053 oost (1989).
- b. 3a:
In de 18e eeuw stond hier een no-zw gerichte boerderij. Deze werd tussen 1783 en 1790 afgebroken. Het land werd bij de 2e Kornuit (7En54) gevoegd. Hoogte oude erf 78, omg. 50-75. Grasland.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 73b en p. 115.
- 7En57: 4e Kornuit*
- a. Min. B4, 594 (1827).
Kad. B4, 2052 noordwesthoek (1989).
- b. 3a:
In de 18e eeuw bevond zich hier een no-zw gerichte boerderij. Deze boerenplaats werd in 1791 verkocht en later afgebroken. In 1827 is het erf reeds ontruimd. De landerijen gingen in 1780 over naar de Fledderbosch (7En41). Hoogte als omg., ca. 75. Akker.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 73a en p. 116.
- 7En58: Fylinga*
- a. Min. C1, 15 t/m 17, 17a, 17b (1827).
Kad. C1, 990, 991 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is afgebroken en er is een zo-nw gerichte boerderij voor in de plaats gekomen. Het noordelijk deel van de westgracht is gedempt. De westsingel is geslecht en nu onderdeel van het achtererf. De noord- en oostsingel worden nu gebruikt als wagenrede en weg. Hoogte 103, omg. 100-125. Oeverwal.
- c. 1. 0-30 dek, 30-60 lichte bew.sporen, 60 zandige klei, 75 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-80 bew.sporen, 80 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 r.s. theegoed; 1 pijpensteel.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 2.
- 7En59: De Harde*
- a. Min. C4, 631, 632, 632 bis (1827).
Kad. C4, 1399 ooststrand (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de westzijde en sloot aan de noord-, oost- en zuidzijde. De boerderij is verbouwd en vergroot. Verdere uitbreiding vond plaats met een aparte schuur/stal op perceel min. 631. Het trapeziumvormige erf is veranderd in een rechthoekige kavel met een gracht aan de oost-, zuid- en westzijde. Hoogte 146 op voorerf, omg. 100-165. Oud oeverwallen-systeem.
- c. 1. 0-30 verontreinigd dek, 30-110 bew.sporen, 110 doorwortelde klei, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 verontreinigd dek, 30-90 lichte bew.sporen, 90-110 klei met puinsporen, 110-130 doorwortelde klei, 130-170 bew.sporen (met bot en baksteensporen), 170 klei, 180 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 4 w.s. b.g.; 1 w.s. Keulse pot.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 5.
- 7En60*
- a. Min. C1, 79 t/m 84 (1827).
Kad. C1, 79, 81, 84, 931, 1071 (1989).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte boerderij met singel aan de oostzijde. Deze voormalige kerkboerderij van Stedum is verbouwd en uitgebreid met een bijschuur aan de westzijde. De westgracht werd gedempt. Hoogte 106, omg. 80-100.
- c. 1. 0-30 dek, 30-90 lichte bew.sporen (75 bot, 80 scherp rec.), 90 klei, 110 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-70 lichte bew.sporen, 70 klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 7.
- 7En61: Wibenaheert*
- a. Min. C1, 25 t/m 29, 29 bis (1827).
Kad. C1, 1354 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij was een voormalige kerkboerderij van Westeremden. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de noordzijde. De west- en oostgracht zijn gedempt. Singels zijn geslecht en bij het land getrokken. Hoogte 125, omg. 100-125.
- c. 0-30 dek, 30 klei, 60 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 6.
- 7En62*
- a. Min. C4, 654, 655, 655 bis (1827).
Kad. C4, 654, 755 (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs zuid- en westzijde. De boerderij is in 1839 afgebroken; het land werd gevoegd bij De Harde (7En59). Later is het grachtenstelsel gedempt en het oude erf opgegaan in een perceel grasland. Hoogte als omg. tussen 50 en 75.
- c. 0-30 dek, 30 siltige klei, 60 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967].

7En63

- a. Min. C4, 608 (1827).
Kad. C4, 756 noordwest (1989).
- b. 3b:
Nw-zo gerichte behuizing op het vierkante erf is verdwenen en het perceel opgegaan in het omringende akkerland. Op de plaats van het oude erf werd in de akker veel baksteen aangetroffen. Hoogte als omg., ca. 50.
- c. 0-30 bouwvoor, 30 klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 oor b.g.

7En64

- a. Min. C1, 32 (1827).
Kad. C1, 32 (1989).
- b. 3a:
Gelijkmatig oplopend reliëfje op een trapeziumvormige kavel. Hoogte 158, contour 100, omg. 50-100. Baksteen en scherven duiden op vroegere bewoning. Akkerland.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30 siltige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 bouwvoor, 30 siltige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s., 4 w.s. k.p. laat.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M; doc. R.O.B.: huisterp.

7En65: Olle Har

- a. Min. C4, 579 t/m 581 (1827).
Kad. C4, 579 t/m 581 (1989).
- b. 3b:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij. De plaats werd in 1921 afgebroken. Onlangs is ook de gracht gedempt. Er rest alleen een sloot aan de noordzijde van het oude erf, dat is opgegaan in een akkercomplex. Hoogte 120, omg. 50-90. Door de grachtdemping en het ploegen is het hoogteverschil nu verdwenen.
- c. 0-30 iets verontreinigde bouwvoor, 30-60 lichte bew. sporen, 60 klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 3.

7En66

- a. Min. C1, 131 (1827).
Kad. C1, 1226 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte behuizing aan de rand van Westeremden. Het huis is verbouwd. Hoogte als omg., ca. 80.

7En67

- a. Min. C1, 132, 133 (1827).
Kad. C1, 1227, 1228 (1989).
- b. 3c:
N-z gerichte behuizing aan de rand van Westeremden. Het huis is verbouwd en aan de westzijde is een garagebedrijf gevestigd. De percelering is veranderd. Hoogte 86, omg. 80-100.
- c. Door de bestrating van het hele erfkon er niet geboord worden.

7En68: Goldhoorn

- a. Min. C1, 134, 135 (1827).
Kad. C1, 1654 (1117, 1121, 1653) (1989).
- b. 2c:
W-o gerichte boerderij was omgeven door sloten. De noordelijke sloot heeft een kromming. In 1937 is de boerderij door bliksemingslag afgebrand en niet herbouwd. Het was één van de oude edele heerden van Westeremden. Op het voormalige heem zijn langs de zuid- en ooststrand vier woonhuizen gebouwd. Hoogte 194 in centrum oude erf, contour 125. De zuidrand is met

de huizenbouw geëgaliseerd. Omg. 70-80. Het oorspronkelijk ovale reliëf ligt binnen de kromme noordelijke sloot van de oude heemstede. Aan de zuid- en oostzijde werd het erf afgesloten door de weg naar Westeremden. Het profiel duidt op een huisterp, die aan de voet van de dorpssterp van Westeremden is gelegen.

- c. 1. 0-30 verontreinigd dek, 30-80 klei, 80-90 lichte bew. sporen, 90 klei, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 verontreinigd dek, 30-100 bew.sporen, 100-110 klei met fosfaat, 110 doorwortelde klei, 120 boring beëindigd.
3. 0-30 dek met puin, 30-140 bew.sporen (90, 120 scherpen k.p.), 140 roestige klei, 165 boring beëindigd.
4. 0-30 verontreinigd dek, 30-70 licht verontreinigde klei, 70 siltige klei, 80 roestige klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. Rom. ruwwandig; 11 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 6 w.s. b.g.; 1 r.s. majolica; 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 botje.
- e. Nijhoff, [1967]: nr 9; Klok, 1974-1975; doc. StBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+C1+V1+M.

7En69: Broeilsheert

- Min. C4, 536, 537, 537a, 537b, 542 (1827).
Kad. C4, 536, 542, 968, 969 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd, waarbij het bedrijfsgedeelte iets kleiner werd. Onlangs werd een loopstal op het zuidelijke gedeelte van het erf gebouwd. De oost- en zuidgracht zijn gedempt. Hoogte 90, contour 75, omg. 75-90.
- c. 0-30 dek, 30-60 bew.sporen, 60 klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr 10.

7En70

- a. Min. C1, 187, 187a, 187b (1827).
Kad. C1, 1069 (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij is verbouwd en fungeert nu als de herberg van Westeremden. De percelering is veranderd en op de oude kavel 187a staat nu een woonhuis. Hoogte 100, omg. 60-80.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-80 bew.sporen, 80 siltige klei, 100 boring beëindigd.

7En71

- a. Min. C1, 160, 160 bis (1827).
Kad. C1, 1238 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij is nog intact. Aan de zuidzijde van het erf is een molen gebouwd en enkele andere opstallen. Hoogte als omg. 50-75.
- c. Geen.

7En72

- a. Min. C1, 192 (1827).
Kad. C1, 1019 (1989).
- b. 3a:
Ca. rond en gelijkmatig oplopend reliëf ligt gevat in een vierkant perceel, dat aan de noordoostzijde wordt afgesloten door een grillig verlopende bochtige sloot en aan de westzijde door de rondweg van Westeremden. Hoogte 166, contour 50, omg. 50-100. De hoogte doet op het eerste gezicht denken aan een verlaten huisterp, maar het boorprofiel geeft daar geen aanleiding toe. Bij nadere beschouwing blijkt het reliëf een onderdeel van de oeverwal van de bochtige geul/sloot te zijn. Deze oude

geul is een overblijfsel van een Fivelarm. Anderzijds doet de verontreiniging van het profiel wel vermoeden, dat hier oudtijds een behuizing heeft gestaan.

- c. 1. 0-30 dek, 30-60 bew.sporen, 60 roestige doorwortelde klei, 120 boring beëindigd.
- 2. 0-30 dek, 30 siltige klei, 80 boring beëindigd.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7En73

- a. Min. C1, 161, 161a, 161b (1827).
Kad. C1, 1381 oost (1989).
- b. 3b:
In 1827 stond op perceel 161b een molen en daarnaast een molenhuis. Beide zijn verdwenen, de molen is vervaast naar 7En71. Hoogte 118, omg. 100-140.
- c. Geen.

7En74: Westeremden (fig. 9)

- a. Min. C1, 122 t/m 127, 129, 136 t/m 141, 189 t/m 191, 201 t/m 227, 230 t/m 255 (1827).
Kad. C1, 137, 191, 208, 215, 217, 222, 233, 237, 245, 360, 362, 677, 686 noordelijke helft, 694, 710, 714, 715, 721, 727, 742 t/m 744, 754, 785, 829, 840, 845, 938 t/m 941, 943, 945, 946, 948, 957, 958, 992, 1026, 1041, 1050, 1051, 1063, 1071, 1118 t/m 1120, 1206, 1207, 1211, 1212, 1220, 1236, 1237, 1277, 1287, 1290, 1293, 1294, 1301 t/m 1304, 1306, 1307, 1316, 1317, 1320, 1321, 1328, 1338, 1343, 1345, 1346, 1363 t/m 1366, 1377, 1402 t/m 1407, 1652 (1989).
- b. la:
Eivormige dorpsterp met de punt in het noordwesten. Grootste lengte is 500 m en de grootste breedte bedraagt 375 m. Aan de noord- en oostflank wordt het reliëf begrensd door een rondweg; langs de westzijde loopt een ringsloot. Door afgravingen is de zuidelijke begrenzing onduidelijk geworden; de terpvoet ligt waarschijnlijk midden over het huidige ijsbaanterrein. De west-, zuidwest- en zuidflank werden tussen 1905 en 1915 grotendeels afgegraven. De noord- en oostflank zijn geheel gaaf; hier loopt het reliëf gelijkmatig op van ca. 100 tot 578 op het kerkerrein, dat iets ten oosten van het centrum ligt. Vanaf de kerk naar de punt van het reliëf in het noordwesten, loopt de hoofdstraat van het dorp. Tot ongeveer halverwege van deze straat blijft de hoogte ongeveer 500, waarna de helling vrij steil naar beneden gaat naar de rand van de terp waar de hoogte ca. 100 bedraagt. De hoofdstraat vanuit het noordwesten en andere paden vanaf de rondweg uit noorden, oosten en zuiden komen allemaal samen bij de kerk. Dit veroorzaakt een radiaal verkavelingspatroon. Er ontstonden grote, ongeveer driehoekige percelen met aan de buitenrand een boerderij. Deze structuur is in de zuidwestelijke-, de zuidelijke- en zuidoostelijke sector nog steeds aanwezig. In het zuidwesten bevindt zich Wemckesheem, een no-zw gerichte boerderij, nu verbouwd en uitgebreid met een loopstal buiten de terp. Een oudere rechthoekige opstal in de zuidelijke hoek van het erf is afgebroken. Het erf ligt met een hoogte van 210 als een eilandje te midden van de rondom afgegraven zuidflank van de terp, die nu tussen 0 en -10 ligt en daarmee lager dan de omgeving buiten de terp, die tussen 50 en 75 is. In de zuidoostflank ligt Brogsheem of Borgsheem, een nw-zo gerichte boerderij met een J-vormige gracht langs de oost- en zuidrand van het erf. Mogelijk is dit het heem van een voormalige borg. De boerderij is ver-

bouwd en de schuur uitgebreid. Het noordelijke deel van de oostgracht is gedempt. Met een hoogte van 114 en een contour van 75 vormt ook dit erf een geïsoleerd kopje, doordat het perceel aan de westzijde tot -34 werd afgegraven. De taludrand van 5 tot 6 m hoog aan de noordzijde van dit perceel (kad. 1212) is bijna indrukwekkend. Op de zuidflank ligt geen boerderij, hier bevindt zich Goldhoorn (7En68) op een aparte huisterp. Dit terpje lag te excentrisch om in het grote geheel van de dorpsterp te worden opgenomen. Vlak ten noorden van Brogsheem staat een ongeveer z-n gerichte boerderij. Deze is verbouwd en iets verkleind. Onlangs werd het bedrijf evenwel weer uitgebreid met een aparte w-o gerichte loopstal achter de boerderij. Aan de westen noordzijde van de stal bevindt zich een gracht. Gelukkig werd deze terpsector niet afgegraven en biedt dit deel van Westeremden het fraaiste zicht op het reliëf. Ten westen van perceel 191 is de terp grotendeels gaaf, maar hier gaat het zicht verloren door de recente bebouwing rondom de rondweg buiten de wierde. De pastorie op het perceel ten noorden van de kerk was vroeger een w-o gerichte boerderij/pastorie, De Weem. Ten noorden van de pastorie heeft men een sportveld aangelegd. Voor dit doel moest het reliëf geëgaliseerd en hier en daar met zand worden opgehoogd (boring 5). Tenslotte de noordwestelijke flank, de smalle punt van de eivorm. De snel oplopende en daarna hoog gelegen Hoofdstraat werd reeds genoemd. Deze sector heeft zijn agrarische karakter verloren. Ter weerszijden van de straat bestaat de bebouwing uit woonhuizen en winkels. Aan de noordzijde werd een aantal straatjes loodrecht op de Hoofdstraat aangelegd, waaraan eveneens kleine behuizingen verzezen. Ten zuiden van de Hoofdstraat heeft dit patroon zich niet ontwikkeld. Hier lag het land van Wemckesheem, dat nu is afgegraven. Ten noorden van de Hoofdstraat is over het oude radiale verkavelingspatroon in zekere zin een gritpatroon gelegd. Dit geldt eveneens voor de sector aan de oostzijde van de pastorie-tuin en het sportveld. Ook hier bebouwing langs de rondweg en het pad naar de kerk met daartussen zijstraatjes. De structuur- en functieverandering van Westeremden is te danken aan de vroegere loop van de Fivel. Deze stroomde eertijds langs de oostzijde van Westeremden, de latere Westeremder Maar, die nu bij de Zee-rijperweg is afgedamd. Deze oude Fivelloop is nog herkenbaar aan de kronkelende tochtsloot langs 7En72 en slingert zich verder langs het noorden van het dorp. Aan de noordzijde heet de sloot daar nu nog steeds de 'Oude Boor'. In de middeleeuwen was deze loop nog breed en diep genoeg voor scheepvaart en was Westeremden gedurende enkele eeuwen, waarschijnlijk in de 13e en 14e eeuw, een handelsplaats met een haven. In 1379 kreeg de terp ook de huidige naam 'Wester' emden, dat staat tegenover Emden, de Oostfriese stad in Duitsland en eveneens een handelscentrum. Voordien wordt de plaats in de kloosterannalen van Fulda (945) en Werden (ca. 1000) aangeduid als Emedum en Amuthon, ook wel Emuthon. Ook het klooster Bloemhof had in de middeleeuwen belangen in Westeremden. Zij had in de 13e eeuw de kerk in haar bezit en toen deze met een deel van het dorp in 1238 afbrandde, zorgde het klooster voor de herbouw en kon de kerk in 1259 weer in gebruik genomen worden. Helaas verzandde de Fivel en verloor

- Westeremden haar functie als handelsplaats. De haven werd later gedempt.
- c. 1. 0-30 verontreinigde bouwvoor, 30-70 klei, 70 siltige klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-130 bew.sporen, 130-140 klei, 140 bew.sporen, 170 boring beëindigd, sporen gaan door.
3. 0-30 bouwvoor, 30 roestige siltige klei, 70 boring beëindigd.
4. 0-30 bouwvoor, 30 bew.sporen, 180 boring beëindigd, sporen gaan door.
5. 0-30 opgebracht zand, 30-60 verontreinigd oud dek, 60-145 bew. sporen, 145 doorwortelde klei, 150 boring beëindigd.
6. 0-30 dek, 30-50 licht verontreinigde klei, 50 schone doorwortelde klei, 60 boring beëindigd.
7. 0-30 dek, 30 schone klei, 50 boring beëindigd.
8. 0-30 dek met opgebrachte grond, 30-55 licht verontreinigde klei, 55 schone roestige klei, 90 boring beëindigd.
9. 0-30 bouwvoor, 30-125 bew.sporen (70 scherf k.p.), 125 roestige klei, 145 boring beëindigd.
10. 0-30 dek, 30 klei, 50 boring beëindigd.
11. 0-30 dek, 30-80 lichte bew.sporen (40 scherf k.p.), 80 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
12. 0-30 dek met puin, 30-65 licht verontreinigde klei met puinsporen, 65 schone klei, 80 boring beëindigd.
13. 0-30 dek met puin, 30-50 lichte bew.sporen, 50-90 bew.sporen, ook puin, 90 roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. inh.Rt; 2 r.s., 5 w.s. k.p. vroeg; 1 r.s., 22 w.s. k.p. laat; 4 w.s., 1 oor b.g.; 1 pijpensteel.
2. IB1; IIA (o); IVG1; IVG5; XIA; XIC; XIAA; XIIC; XIID; XIV; XIXC; XIXD3; XIXE; XXB; XXC; XXI; XXII; 4.3.2; 4.3.3; 4.4.1.5.1; 4.4.1.6.1; 4.4.2.1.6; 4.4.2.2.2; 4.4.2.3.1; 4.4.2.3.2; 4.4.2.4.1; 4.4.2.5.2; 4.4.2.6; 4.5.1.1.2.2.1; 4.5.1.1.2.2.2; 4.5.1.1.2.3; 4.5.1.1.2.4; 4.5.1.1.2.5; 4.5.1.2; 4.5.1.3; 4.5.1.4.1; 4.5.1.4.2.1; 4.5.1.4.2.2; 4.5.1.4.3; 4.5.1.5.1; 4.5.1.5.2; 4.5.1.6.1.1; 4.5.1.6.1.2; 4.5.1.6.1.3; 4.5.1.6.2; 4.5.1.7.2; 4.5.1.7.3; 4.5.1.9.1; 4.5.1.9.2; 4.5.1.11.4; 4.5.1.11.5; 4.5.1.11.7; 4.5.1.11.10; 4.5.1.11.11; 4.5.2.1.1; 4.5.2.1.2; 4.5.2.2.1; 4.5.2.2.2; 4.5.2.2.3; 4.5.3.1.1; 4.5.3.1.2; 4.5.3.3; 4.5.3.4; 4.5.3.5; 4.5.3.6; 4.5.3.7.1; 4.5.3.7.2; 4.5.3.8.1; 4.5.3.8.2; 4.6.1.1; 4.7.1.2.1; 4.7.1.2.2; 4.7.1.2.4.
3. Particuliere collectie Ameling: 1 b.s. Rom. gladwandig; 1 benen spatel.
- e. *Groninger Volksalmanak*, 1954: pp. 128-133; Siemens, 1962; Halbertsma, 1963; Nijhoff, [1967]: nr. 8, 18; Formsma et al., 1973: p. 471; Klok, 1974-1975; Matthey, 1975; Kool, 1976; Arch. Nieuws, 1979; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+VI+CI+M.
- 7En75: Rechthuis*
- a. Min. C1, 193, 194 (1827).
Kad. C1, 834, 835 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij precies buiten de rondweg van Westeremden. Langs de oostzijde van het erf kronkelt de tochtsloot, het overblijfsel van de Fivel. Erf en boerderij zijn ongewijzigd; de behuizing is nu als woonhuis in gebruik. Vroeger bevond zich op deze plek het rechtshuis. Hoogte 46, omg. 50-90.
- c. Geen.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 12 w.s. k.p. zeer laat; 5 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 3 w.s. Chin.blauw; 1 slijpsteen; 1 ijzerstrip met oog; 1 pijpenkop, 2 pijpenstelen.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 19.
- 7En76*
- a. Min. C1, 195, 196, 197 (1827).
Kad. C1, 1314, 1315 (1989).
- b. 3c:
Twee behuizingen op één perceel, waarvan het noordelijke een nw-zo gericht boerderijtje. Beide opstallen zijn verdwenen en het perceel is opgedeeld in twee kavels. Op beide percelen bevindt zich nu een zw-no gerichte behuizing. Hoogte z-n 45-25, omg. 50-90.
- c. Geen.
- 7En77*
- a. Min. C4, 532, 532 bis (1827).
Kad. C4, 532, 1144 (1989).
- b. 2c:
Zw-no gericht, voormalig kerkboerderijtje van Westeremden in een rechthoekig, geheel door sloten omgeven perceel. Hoogte erf 210, omg. 60-90. De toestand is ongewijzigd.
- c. 1. 0-30 verontreinigd dek, 30-60 bew.sporen, 60-80 klei met fosfaat, 80 siltige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 verontreinigd dek, 30-60 bew.sporen, 60-90 klei, 90-125 lichte bew.sporen, 125 klei, 140 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpenkop.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 11; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+VI+CI+M; Doc R.O.B.: huis-terp.
- 7En78: Bottemaheert*
- a. Min. C4, 506 t/m 508, 508 bis (1827).
Kad. C4, 1099 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, omgrachte en omsingelde boerderij. Boerderij is verbouwd en uitgebreid. De singels zijn geslecht en bij het land gevoegd. Hoogte 151, omg. 75-115.
- c. 0-30 dek, 30-50 bew.sporen, 50 doorwortelde roestige klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 12.
- 7En79*
- a. Min. C3, 330 t/m 333 (1827).
Kad. C3, 1260 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht aan oost- en westzijde, alsmede een sloot langs de zuidrand van het erf. De boerderij is verbouwd en de oostgracht gedempt. Hoogte 83, omg. 50-100.
- c. 1. 0-20 dek, 20 opgebracht zand, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-80 bew.sporen, 80 roestige siltige klei, 100 boring beëindigd.
- 7En80*
- a. Min. C3, 329 (1827).
Kad. C3, 1261 zuidelijke hoek (1989).
- b. 2a:
Rond reliëf, contour 125 en hoogste punt 214 lag oorspronkelijk in een trapeziumvormig, door sloten en deels door de gracht van 7En79 omgeven perceel. De noordelijke sloot is gedempt, de kavel is onderdeel geworden van een grote akker. Het reliëf is door het ploegen enigszins afgevlakt.
- c. 0-30 bouwvoor, 30-90 bew.sporen, 90 siltige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. inh.Rt; 3 r.s.; 15 w.s. k.p. laat; 5 w.s. k.p. zeer

- laat; 2 r.s., 1 w.s. b.g.; 1 r.s. majolica; 2 r.s., 8 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 bot.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M; doc. R.O.B.: huisterp.
- 7En81: De Har*
- a. Min. C4, 491, 492, 492 bis (1827).
Kad. C4, 491, 1129 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een grotere schuur. Het zuidelijke deel van de oostgracht en de zuidgracht zijn gedempt. Hoogte 134, omg. 75-100.
- c. 0-30 dek, 30-60 bew.sporen, 60 schone klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s. b.g.; 2 r.s. theegoed; 1 b.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 13.
- En82: Oude Heem van Bussemaheert*
- a. Min. C2, 274 (1827).
Kad. C2, 274 (1989).
- b. 3a:
Zw-no gerichte boerderij op een gebogen, door sloten omgeven trapeziumvormig perceel was reeds verdwenen op de minuut. De boerderij werd verplaatst naar het noorden (7En87). Het oude heem is bij de ruilverkaveling eveneens teloor gegaan. Hoogte was 110, omg. 50-75.
- c. Geen.
- e. Nijhoff, [1967].
- 7En83*
- a. Min. C4, 487 (1827).
Kad. C4, 1322 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje is vervangen door een nw-zo gerichte boerderij. Het kleine langwerpige erf is verkleind, doordat men de westzijde bij het land gevoegd heeft. De sloten zijn gedempt; het erf is nu omrasterd. Bij de slootdemping is het erf iets afgevlakt.
- c. 0-30 verontreinigd dek met bew.sporen, 30 klei, 70 boring beëindigd.
- 7En84*
- a. Min. C2, 259 (1827).
Kad. C2, 259 (1989).
- b. 3c:
W-o gerichte kleine behuizing op een driehoekig perceel, dat aan twee zijden door sloten omgeven wordt. Hoogte 84, omg. 50-70.
- c. 0-30 dek, 30-85 bew.sporen, 85 siltige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 2 w.s. b.g.; 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7En85*
- a. Min. C2, 320, 320a, 320b (1827).
Kad. C2, 1147, 1148 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje op een veelhoekig perceel. De boerderij is afgebroken en nu is op deze plek een woonhuis gebouwd, dat dienst doet als vakantiewoning voor een Duitse toerist. Hoogte als omg. 50-60.
- c. 0-30 dek met puin, 30-90 bew.sporen, 90 siltige klei, 110 boring beëindigd.
- 7En86: Sygersmaheert*
- a. Min. C2, 300, 300a, 300b, 303, 304 bis (1827).
Kad. C2, 300, 303, 1134, 1135, 1137 (1989).
- b. 2c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte boerderij. Deze is onveranderd; er zijn alleen enkele stallen toegevoegd. Eén op perceel min. 304 bis ten zuidwesten van de boerderij en een tweede stal buiten het erf aan de overkant van de wagenrede op perceel 308. De westgracht is gedempt. Hoogte z-o 120-108, contour 50, omg. 50-100.
- c. 1. 0-30 dek, 30-140 bew.sporen (80 bot, 100 glas), 140 siltige klei, 170 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puin, 30-80 bew.sporen, 80 siltige klei, 100 boring beëindigd.
3. 0-30 dek, 30 bew.sporen, 140 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 3 r.s., 11 w.s., 1 oor b.g.; 1 w.s. Keulse pot; 1 b.s. majolica; 2 r.s., 5 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 14.
- 7En87: Bunnemaheert*
- a. Min. C2, 287 t/m 289, 288a, 288b (1827).
Kad. C2, 287, 289, 1062 (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht aan de oost-, zuid- en westzijde. Singel langs zuidzijde. De boerderij is verbouwd en de westgracht gedempt. Hoogte 142, contour 100, omg. 90.
- c. 1. 0-30 dek, 30 roestige, siltige klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-145 bew.sporen (130 bot), 145 siltige klei, 155 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 5 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 5 w.s., 1 b.s. b.g.; 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 uitgeknepen geglazuurde voet.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 17.
- 7En88*
- a. Min. C2, 371, 372, 372 bis (1827).
Kad. C2, 1269 zuidelijke rand (1989).
- b. 3c:
W-o gerichte boerderij met gracht langs de zuid-, west- en noordzijde. Nu een z-n gerichte grotere boerderij en een loopstal aan de westzijde in de voormalige hof. Het oostelijke deel van de noordgracht is gedempt. Hoogte w-o 111-78, omg. 75-80.
- c. 1. 0-30 dek, 30-50 lichte bew.sporen, 50 silt, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-65 lichte bew.sporen, 65 silt, 100 boring beëindigd.
- 7En89: Vierburen*
- a. Min. C2, 310 (1827).
Kad. C2, 310 (1989).
- b. 3a:
Reliëfje van 146 hoog en een contour van 75. Het is deels afgegraven en verploegd. Koolzaadveld.
- c. Geen.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: a of C1; doc. R.O.B.: deels afgegraven huisterp.
- 7En 90: Aylsummaheert*
- a. Min. C2, 453 t/m 460, 457 bis (1827).
Kad. C2, 453, 455, 456, 458, 459, 460, 1047 (1989).
- b. 2c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij met singels aan de noord-, oost- en zuidzijde. De boerderij is verbouwd en de schuur uitgebreid. Er zijn stallingen gebouwd op perceel 453 en 461. Het noordelijke deel van de oostgracht is gedempt. De oostsingel nu bij het erf getrokken en deels als toegangsrede in gebruik. Hoogte 135, contour 100, omg. 90.

- c. 1. 0-30 dek, 30-110 bew.sporen, 110 siltige klei, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-60 lichte bew.sporen, 60-70 bew.sporen, 70 siltige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. zeer laat; 2 r.s., 6 w.s., 1 oor b.g.; 1 w.s. theegoed; 2 b.s. Chin.blauw.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 15.
- 7En91: Osseweide*
- a. Min. C2, 435 t/m 437 (1827).
Kad. C2, 435 t/m 437 (1989).
- b. 2c:
No-zw gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is sinds 1965 onbewoond en onlangs door een storm ingewaaid. De zuid- en westgracht zijn gedempt. Hoogte no-zw 136-60, omg. 75-100.
- c. 1. 0-30 dek, 30 roestige klei, 70 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-90 bew.sporen, 90-100 klei met fosfaatvlekken, 100 siltige klei, 120 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 16; doc. StiBoKa, 1982.
- 7En92*
- a. Min. C2, 426 oostelijke helft (1827).
Kad. C2, 426 oostelijke helft (1989).
- b. 2a:
Rond reliëfje, dat geen relatie met de percelering heeft, was 138 hoog, contour 75, omg. 50-100. Door het ploegen is de hoogte afgevlakt.
- c. 0-30 verontreinigde bouwvoor, 30-70 bew.sporen, o.a. houtskool, 70 roestige, siltige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 5 r.s., 40 w.s. k.p. laat; 7 w.s. k.p. zeer laat; 2 r.s. b.g.; 1 r.s., 1 b.s. Chin.blauw; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Doc. StiBoKa, 1982; doc. R.O.B.: verhoogde woonplaats.
- 7En93: Westeremder Voorwerk*
- a. Min. C2, 390 t/m 396 (1827).
Kad. C2, 1371, 1372 (1989).
- b. 1b:
Het voorwerk omvatte twee boerderijen; het Westeremder Voorwerk-Zuid, een zw-no gerichte boerderij, gelegen in het midden aan de oostzijde. In de noordwestelijke hoek lag het Westeremder Voorwerk-Noord, een zo-nw gerichte boerderij. De boerderijen stonden op een ongeveer rond reliëf, hoogte 220, contour 150, omg. 100. De doorsnede van de terp is ca. 100 m. Hij wordt ingesloten door een trapeziumvormige gracht met een singel langs de oostzijde. Grootste lengte van het terrein is 135 m en de grootste breedte bedraagt 125 m. Het voorwerk was gesticht door de premonstratenzer monniken van het klooster Bloemhof te Wittewierum. Na de confiscatie in 1594 worden het provincieboerderijen. In 1632 wordt het voorwerk gescheiden in twee aparte bezittingen met provinciemeiers. In 1770 wordt de zuidelijke boerderij verkocht aan de meier van de noordelijke boerderij. In 1937 werden de oude boerderijen afgebroken en kwam op de zuidelijke stee een grote ow gerichte boerderij met het woonhuis in de zuidwesthoek ervoor in de plaats, het Nieuwe Voorwerk geheten, dat in 1964 eigendom werd van een Onderlinge Levensverzekerings Maatschappij te Roermond. De noordelijke gracht en de gracht over het terrein tussen de beide boerderijen zijn gedempt. De singel is bij het land getrokken.
- c. 1. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, 70 roestige siltige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30 bew.sporen, 150 dieper boren niet mogelijk, sporen gaan tot zo ver door.
3. 0-30 dek, 30-100 bew.sporen (30 scherf rec., tussen 50 en 65 veel puin), 100 roestige siltige klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 3 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 36 w.s., 2 standlobjes k.p. zeer laat; 1 uitgeknepen voet; 1 r.s., 7 w.s., 1 oor b.g.; 1 w.s. Keulse pot; 1 w.s. majolica; 5 r.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpensteel.
- e. Nijhoff, [1967]: nrs 22 en 23.
- 7En94: De Staart*
- a. Min. D1, 13 t/m 15 (1827).
Kad. D1, 682 (1989).
- b. 3b:
Nw-zo gerichte boerderij omgeven door sloten. Deze voormalige kerkboerderij van Garsthuizen is in 1912 afgebroken. Alleen de noordelijke sloot is nog aanwezig, de overige werden gedempt. Het erf is nu onderdeel van een akker. Hoogte 97, omg. 50-75.
- c. 0-30 bouwvoor met puin, 30 siltige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. b.g.; 1 r.s. theegoed; 1 w.s., 1 oor Keulse pot; 2 w.s. majolica; 2 pijpenkoppen.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 2.
- 7En95: Hooge Drij*
- a. Min. D1, 32, 52 oostelijk deel (1827).
Kad. D1, 774 midden oostzijde (1989).
- b. 3a:
Langwerpig kopje van 131 en een contour van 100. Omg. tussen 90 en 125. Er is een sloot gedempt en het reliëf is niet meer aanwezig. Scherven in de slataarde duiden op voormalige bewoning. Ogenschijnlijk is hier sprake van een afgegraven terp, maar de plek ligt op de oeverwal langs de oude Fivel. De egalisatie van het terrein is veroorzaakt door het ploegen van de akker en de slootdemping.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30 klei, 50 siltige klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-30 bouwvoor, 30 klei, 50 siltige klei, 80 boring beëindigd.
3. Idem.
- d. 1. 2 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 1 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed.
Klok, 1974-1975.
- 7En96: Bouwenheerd*
- a. Min. D1, 56 t/m 58 (1827).
Kad. D1, 774 oost (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij, vroeger Walcummaheert geheten. De boerderij is verbouwd en er werd een stal bij geplaatst in de zuidoosthoek van het erf. Alleen de zuidgracht is nog aanwezig; de overige zijn gedempt. Hoogte 130, contour 100, omg. 100-120.
- c. 0-30 dek, 30-90 lichte bew.sporen, 90 doorwortelde siltige klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 4 w.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 1.
- 7En97: Kleine Karshof*
- a. Min. D1, 37 t/m 40, 42 (1827).
Kad. D1, 37, 42, 617 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de oost- en westzijde. De schuur is in 1891 afgebrand en herbouwd. In 1934 werd de schuur vergroot. Het woonhuis is zeer oud en werd tussen 1800 en 1825 gebouwd. De grach-

- ten zijn intact. Langs de zuidzijde van het erf loopt een sloot. Hoogte 100, omg. 100-125.
- c. 0-30 dek, 30-50 lichte bew.sporen, 50 klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 4 w.s. b.g.; 1 w.s. rec ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 3.
- 7En98: 01 Tolhoes*
- a. Min. D1, 82 (1928).
Kad. D1, 659 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje op een trapeziumvormig, door sloten omgeven erf. Het boerderijtje is afgebroken en vervangen door een zo-nw gericht woonhuis. Op het achtererf is een tweede woning gebouwd. Hoogte 152, omg. 80-100. De langgerekte, iets hoger gelegen kavel is een oud dijkrestant.
- c. 0-30 bouwvoor, 30 siltige klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. b.g.; 2 w.s. theegoed.
- e. Halbertsma, 1963: dijk; Meijering & Spakman, 1985: dijk.
- 7En99*
- a. Min. D1, 83, 84 (1827).
Kad. D1, 770 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij op een langwerpige, door sloten omgeven kavel. De boerderij heeft plaats gemaakt voor een kleine behuizing en schuurtje - een recreatiewoning. Hoogte 150 evenals de omgeving. Dit erf ligt op een oud dijkrestant van de voormalige Fiveldijk.
- c. 0-30 dek, 30-60 lichte bew.sporen, 60 siltige klei, 70 boring beëindigd.
- e. Halbertsma, 1963: dijk; Meijering & Spakman, 1985: dijk.
- 7En100: Walkuma*
- a. Min. D1, 68 (1827).
Kad. D1, 660 t/m 664, 666 (1989).
- b. 3c:
Ca. vierkant borgterrein met een gebogen oostsloot. De overige grachten zijn reeds op de minuut verdwenen. Een brede singel langs de oost-, zuid- en westzijde. Het steenhuis werd reeds eind 14e eeuw genoemd in verband met een proces over de goederen van Walckama. Daarna wordt niet meer gesproken over de borg, maar slechts van de heerd. In 1827 bevindt zich in de westhoek van het terrein een kleine no-zw gerichte behuizing. Deze is vervangen en ten oosten zijn op het terrein nog 4 huizen gebouwd. Het borgterrein werd geëgaliseerd. Langs het laag gelegen terrein is nu nog een brede sloot aan de oost- en zuidzijde aanwezig. De hoge, brede singel is intact en onlangs beplant met jonge bomen.
- c. 1. Op singel: 0-30 zandig dek, 30 zandig materiaal, 80 boring beëindigd.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 131-133; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7En101: Ulskenheert*
- a. Min. D1, 86 t/m 89 (1827).
Kad. D1, 742 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid. De oostgracht werd gedempt en de zuidgracht is in oostelijke richting verlengd tot aan de weg. Hoogte 164, contour 150, omg. 80-140. Oeverwal.
- c. 0-30 dek, 30-75 lichte bew.sporen, 75 zandig materiaal, 85 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 4.
- 7En102*
- a. Min. D2, 308 t/m 310, 309b (1827).
Kad. D2, 821 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij op een vijfhoekig geheel omgracht erf. De boerderij ligt op de oude Fiveldijk (Olle Diek). De boerderij is uitgebreid met een tweede schuur aan de zuidzijde. De gracht is intact. Onbewoond. De bedrijfsruimte is in gebruik bij Hissemaheert (7En110). Hoogte 160, omg. 75-100.
- c. 0-30 dek, 30-65 bew.sporen (65 scherf b.g.), 65 roestige zandige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.
- e. Halbertsma, 1963: dijk; Nijhoff, [1967]: nr. 6; Meijering & Spakman, 1985: dijk.
- 7En103*
- a. Min. D1, 44 (1827).
Kad. D1, 44 (1989).
- b. 3a:
Ovaal reliëf in akkerperceel. Hoogte 172, contour 125, omg. 100-125. De akker behoort bij de Grote Karshof. Het profiel geeft veel puin, echter geen terpmoeder.
- c. 0-30 bouwvoor met puin, 30 puin, 120 boring beëindigd, puinsporen gaan door.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 1 r.s. k.p. zeer laat.
- 7En104: Garsthuizen*
- a. Min. D1, 123 t/m 129, 134 noordelijk deel (1827).
Kad. D1, 635, 636, 643, 646, 647, 793 (1989).
- b. 1b:
Zeer kleine dorpsterp. Grootste lengte is 90 m en grootste breedte bedraagt 75 m. De terp omvat het kerkterrein met de kerk. Hoogte 250. Het terrein is omgracht langs de noord-, oost- en zuidzijde, waarvan de noord- en oostgracht tevens de ringsloot vormen rondom de terp. Aan de zuidzijde ligt de terpvoet buiten de gracht, waar zich op de flank een w-o gerichte behuizing bevindt. Aan de zuidwest- en westzijde wordt de voet ingesloten door een pad/straat. Op de westflank stonden drie behuizingen, van zuid naar noord: Het oude rechthuis, het gasthuis en een herberg, de Gouden Zon genaamd. Gasthuis en herberg zijn afgebroken. Het verbouwde rechthuis is nog aanwezig.
- c. 1. Perceel 652 buiten de terp: 0-30 bouwvoor met puin, 30-50 bew.sporen, 50 doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.
2. Perceel 647 zuidflank: 0-30 dek, 30-100 bew.sporen (50 scherf), 100 zandige klei, 110 boring beëindigd.
3. Perceel 635 bij rechthuis: 0-30 verontreinigd dek, 30 bew.sporen, 120 boring beëindigd, sporen gaan door.
4. Perceel 117 buiten de terp: 0-30 dek, 30-55 kruimige teelaarde, 55 siltige klei, 70 boring beëindigd.
5. Perceel 146 buiten de terp: 0-30 dek, 30 licht verontreinigde klei met veel kalksporen, 120 boring beëindigd.
6. Perceel 806 buiten de terp: 0-30 dek, 30-90 bew.sporen met schelpzand, 90 siltige klei, 100 boring beëindigd.
7. Perceel 638 buiten de terp: 0-30 dek, 30-150 zeer kleffe, licht verontreinigde klei, 150 boring beëindigd.
- d. 1. Op en rondom de terp: 8 w.s. k.p. laat; 5 w.s. k.p. zeer laat; 3 r.s., 13 w.s., 1 b.s., 1 oor b.g.; 1 r.s., 2 w.s. thee-

- goed; 1 r.s. majolica; 1 r.s., 5 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 steen; 6 pijpenkoppen, 1 pijpenkop versierd, 16 pijpenstelen, 1 pijpensteel versierd.
- d. 2. XIIC; 4.4.1.3.2.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M; doc. StiBoKa, 1982 (heeft uitgebreider terrein als terp aangemerkt).
- 7En105: Pastorie Garsthuizen*
- a. Min. D1, 157 t/m 160 (1827).
Kad. D1, 766 (1989).
- b. 2c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte pastorie/boerderij. Langs de westzijde is een singel aangelegd. De boerderij is veranderd; in de oosthoek van het erf is een no-zw gerichte behuizing gebouwd. Het zuidelijke deel van de westgracht is gedempt. Hoogte onbekend, maar het erf is duidelijk hoger dan de omgeving.
- c. 1. 0-30 dek met puin, 30 bew.sporen (40 pijpensteel), 130 boring beëindigd, sporen gaan door.
2. 0-30 dek met puin, 30 bew.sporen, 120 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 2 w.s. k.p. zeer laat; 3 w.s. b.g.; 2 pijpenstelen, 1 pijpensteel versierd.
- e. Nijhoff, [1967]; Formsma et al., 1973.
- 7En106: Dijkumborg*
- a. Min. D2, 288 t/m 291 (1827).
Kad. D2, 817 centrum (1989).
- b. 3a:
Rechthoekig borgterrein met omgrachting en singels. Aan de zuidoostzijde langs de rand in het midden ligt de vierkante, omgrachte borgstede. In 1827 is de borg reeds afgebroken; het terrein is geheel intact aanwezig. Thans is het terrein eveneens verdwenen, de singels zijn geslecht en de grachten gedempt. Het oppervlak is geëgaliseerd. In het huidige grote akkercomplex is het voormalige borgterrein moeilijk te traceren. In de 17e eeuw wordt de behuizing beschreven als Dijkumborg met schathuis, hoven, grachten en 90 grazen land met gerechtigheden. In 1669 wordt de borg publiek verkocht. De sloopdatum is onbekend.
- c. 0-40 bouwvoor, 40 klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. Op de akker liggen veel puinresten.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 128-130.
- 7En107*
- a. Min. D2, 299, 299 bis (1827).
Kad. D2, 817 oostzijde (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte dijkboerderij op een afgerond rechthoekig erf met gracht langs de noordzijde en verder sloten rondom de kavel. De boerderij is afgebroken; het erf is geheel intact. Nu eigendom van Hissemaheert (7En110). Hoogte 66, omg. 100. Tuin met gazon en bloemen.
- c. 0-30 dek, 30-80 lichte bew.sporen, 80 zandig materiaal, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. Chin.blauw; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 7a.
- 7En108: Oude Molenberg*
- a. Min. D1, 111 t/m 114, 115 zuidhoek (1827).
Kad. D1, 112, 575 oostelijke helft; 599, 600, 603, 686, 687, 870, 871.
- b. 3c:
In 1827 stond op dit terrein een roggemolen met een molenhuis en een Sarieshut. In de zuidwesthoek bevond zich bovendien een no-zw gericht boerderijtje. De molen werd in 1879 afgebroken. Huis en hut zijn nog aanwezig. Het boerderijtje is vervangen door een nw-zo gericht boerderijtje met aan de zuidzijde op hetzelfde erf een tweede behuizing. Het geheel is aan de west-, noord- en oostzijde omgeven door een sloot. Aan de zuidzijde ligt de toegangsrede. Hoogte 147, omg. 130-150.
- c. 1. 0-30 bouwvoor, 30-60 lichte bew.sporen, 60 siltige klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puin, 50 vloertje - dieper boren niet mogelijk.
- d. 1. 3 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 2 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 5a.
- 7En109*
- a. Min. D1, 161 t/m 165 (1827).
Kad. D1, 864, 868, 869 (1989).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte boerderij op een trapeziumvormig erf met sloten rondom. De toestand is ongewijzigd. Alleen is de boerderij iets veranderd. Hoogte ca. 100.
- c. 0-30 dek, 30-80 bew.sporen, 80 roestige siltige klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. inh.Rt?; 5 w.s. k.p. laat; 1 w.s. draaischijfaarde-werk; 1 r.s., 2 w.s. b.g.; 1 r.s. theegoed; 1 r.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpenkop, 5 pijpenstelen.
- 7En110: Hissemaheert*
- a. Min. D2, 297, 298, 298 bis (1827).
Kad. D2, 817 oostrand (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte dijkboerderij met gracht aan de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is verbouwd en zeer uitgebreid. De grote, bijna vierkante schuur is zw-no gericht; het woonhuis is aan de zuidpunt van de schuur gebouwd. Nu een gracht aan de oost-, zuid- en westzijde. De noordgracht is gedempt. Erf ligt aan de zuidzijde hoger, ca. 125, omg. 100.
- c. 0-30 dek, 30-65 bew.sporen, 65-110 bew.sporen met veel puin, 110-160 bew.sporen, na 130 met fosfaatvlekken, 160 roestige siltige klei, 170 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 7.
- 7En111: Molenheem De Hoop*
- a. Min. D1, 98, 98a, 98b, 99 (1827).
Kad. D1, 866 (1989).
- b. 3c:
Molenheem met een zw-no gerichte boerderij in de oosthoek van het perceel. De pelmolen werd in 1715 gebouwd in de westhoek van het erf. In 1829 waait deze oude pelmolen om en wordt herbouwd aan de noordzijde van het erf. Deze van oorsprong eveneens pelmolen, werd later veranderd in een korenmolen. De oude boerderij is nog aanwezig en alleen in gebruik als woonhuis. In de noordhoek van het heem is een schuur bijgebouwd. Hoogte 148, contour 125, omg. 100-125.
- c. 1. 0-30 dek met puin, 30-75 bew.sporen, 75 siltige klei, 90 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-85 bew.sporen (50 scherf k.p.), 85 doorwortelde roestige klei, 95 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. zeer laat; 3 w.s. b.g.; 1 r.s., 1 b.s. majolica.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 5.
- 7En112*
- a. Min. D1, 166 (1827).
Kad. D1, 681 (1989).
- b. 3c:
Kleine behuizing in een vierkant perceel. Dit huis is enigszins verbouwd en er is een schuurtje bijgebouwd.

- Het geheel is in gebruik als recreatiewoning. Er loopt een sloot langs de west- en noordzijde van het erf. Hoogte als omgeving, ca. 100.
- c. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, 70 roestige siltige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 8 w.s. b.g.; 1 r.s. rec. ongeglazuurd; 4 pijpenstelen.
- 7En113*
- a. Min. D1, 165 (1827).
Kad. D1, 728, 729, 627 (1989).
- b. 3c:
Zw-nw gericht boerderijtje op een vierkant perceel. Deze kavel is nu opgedeeld in drie erven, waarop drie woonhuizen staan.
- c. Geen toestemming.
- 7En114: Smydingheheert*
- a. Min. D1, 100, 101, 101a, 101b (1827).
Kad. D1, 100, 656, 690 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, bijna geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de noordwestzijde. De noord- en oostgracht zijn gedempt. Hoogte 169, contour 125, omg. 100. De heert was vanouds een kerkboerderij van Garsthuizen, waarschijnlijk zelfs de Weem, waar dus de dominee woonde, die tevens boer was.
- c. 0-40 dek, 40-70 donkere siltige klei, 70 zandige klei, 95 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 15 w.s. b.g.; 1 r.s. Keulse pot; 2 r.s., 4 w.s. rec. ongeglazuurd; 2 pijpenkoppen, 2 pijpenstelen.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 10.
- 7En115*
- a. Min. D2, 170, 170b (1827).
Kad. D2, 582 (1989).
- b. 3c:
Kleine zw-no gerichte behuizing op een door sloten omgeven trapeziumvormig perceel. Oude huis is afgebroken, nu een woonhuis met schuurtje gebouwd. Hoogte 117, omg. 100-125.
- c. 0-30 dek, 30-60 bew.sporen, 60 siltige klei, 80 boring beëindigd.
- 7En116: Dijkum*
- a. Min. D2, 262 t/m 264, 263b (1827).
Kad. D2, 815 zuidhoek (1989).
- b. 3c:
N-z gerichte, door sloten omgeven boerderij. De boerderij is in 1889 afgebrand; er voor in de plaats kwam een o-w gerichte boerderij. Het erf is intact. Hoogte als omg. 75-100.
- c. 1. 0-30 dek, 30 vloertje (oude boerderij).
2. 0-30 dek met puin, 30 verontreinigd siltige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 2 r.s. theegoed; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 8.
- 7En117: Ypemaheert*
- a. Min. D2, 258, 258a, 258b, 259 (1827).
Kad. D2, 814 zuidoostpunt (1989).
- b. 3c:
Z-n gerichte, bijna geheel omgrachte dijkboerderij. In 1912 werd het woonhuis verbouwd, waarna in 1932 de schuur werd vergroot. Het erf was daarvoor te smal en ten gevolge daarvan werd de westgracht gedempt. Hoogte 131, contour 100, omg. 80-125.
- c. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, 70 roestige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 3 w.s. b.g.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 9.
- 7En118*
- a. Min. D2, 186, 187, 187a, 187b (1827).
Kad. D2, 811 centrum (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij op trapeziumvormig erf, dat omgeven is door sloten langs de zuid-, west- en noordzijde. De schuur brandde in 1897 af, maar werd herbouwd en vergroot met een bijschuur aan de westzijde. De hoeve is een oude kerkboerderij van Garsthuizen. Hoogte 78, omg. 50-75.
- c. 0-30 dek, 30-50 bew.sporen, 50 zandig materiaal, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s., 1 w.s. b.g.; 2 pijpenstelen, 1 pijpensteel versierd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 11.
- 7En119: Garsthuizer Voorwerk-Zuid*
- a. Min. D2, 246, 247, 247a, 247b (1827).
Kad. D2, 808 noordhoek (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij behoorde oorspronkelijk aan het klooster Feldwerd en na 1594 aan de provincie. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de noordzijde. De noordelijke hoek van het grachtenstelsel werd gedempt. Op perceel min. 244 werd een loopstal geplaatst. Hoogte 204, contour 125, omg. 100.
- c. 1. 0-30 dek, 30-80 puin, 80 kalk en puinafval, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-125 lichte bew.sporen, 125 siltige klei, 140 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. b.g.; 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpensteel.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 13; doc. StBoKa, 1982.
- 7En120: Garsthuizer Voorwerk-Noord*
- a. Min. D2, 207 t/m 209, 209a, 209b (1827).
Kad. D2, 841 zuidoost (1989).
- b. 3b:
Zw-no gerichte, omgrachte boerderij behoorde tot 1594 tot het klooster Feldwerd, daarna werd het een provincieboerderij tot 1850. Het voorwerk werd in 1929 afgebroken. De nieuwe boerderij werd verplaatst naar de overzijde van de weg. Het oude stee is nu dus verlaten. Erf en gracht zijn intact. Hoogte 159, contour 100, omg. 50-100. Akker.
- c. 0-30 bouwvoor met puin, 30-60 bew.sporen met puin, 60-65 kleiige tussenlaag, 65-70 lichte bev.sporen, 70 fijn zand, 90 boring beëindigd.
- e. Nijhoff, [1967]: nr. 14; Klok, 1974-1975; doc. StBoKa, 1982.

3.4. Gemeente Middelstum

7Bz1: De Breeken

- a. Min. C4, 466, 467 (1828).
Kad. C4, 1004 (1989).
- b. 3c:
De o-w gerichte boerderij is verbouwd en nu z-n gericht. In de no-hoek van het erf is een stal gebouwd. Het erf was door sloten omgeven en ligt aan de Wolddijk. Thans zijn de west- en noordsloot gedempt. Aan de westzijde ligt de Halteweg, een nieuwe weg, die loopt van de Wolddijk tot de spoorlijn Groningen-Delfzijl. De ge-

- dempte noordsloot werd de wagenrede naar de stal. Hoogte onbekend, omg. tussen -20 en -40. De boerderij is niet meer in bedrijf; het is alleen als woonhuis in gebruik.
- c. 0-30 dek met puin, 30-50 bew.sporen, 50-60 roestige kleibandjes, 60 schone klei, op 90 zandiger klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 2 w.s. b.g.
- e. Boerderijboek Middelstum-Kantens (in vervolg afgekort tot M-K), 1982: p. 228, nr. 10.
- 7Bz2: Kardingerzijl*
- a. Min. C4, 489 t/m 495 (1828).
Kad. C4, 1180 (1989).
- b. 3c:
De zw-no gerichte boerderij ligt aan de Kardingermaar met grachten langs de noord- en zuidzijde. Vanuit de zuidgracht liepen twee parallelle grachten noordwaarts tot aan de boerderij. In 1958 is de boerderij verbouwd; tevens werden de noordgracht, het oostelijke deel van de zuidgracht en de oostelijke, noordwaarts verlopende parallelle gracht gedempt. Hoogte zw-no 44-36, omg. ca. -50. Vroeger lag hier een zijl in de Kardingermaar, waaraan de boerderij zijn naam te danken heeft. Het was oorspronkelijk een kloosterboerderij van het klooster Aduard. Tussen 1594 en 1618 werd het een provincieboerderij. De oude toegangsweg tot de boerderij liep vanaf de Breeken langs de Wolddijk tot aan de Maar en vervolgens langs de Maar. Nu loopt de rede vanaf de Halteweg recht door het land naar het achtererf van de boerderij.
- c. 1. 0-30 dek met puin, 30 bew.sporen met kalk, 50 dieper boren was niet mogelijk.
2. 0-30 opgebrachte grond met puin, 30-45 opgebracht zand, 45-130 bew.sporen met puin, 130-140 roestige klei, 140-150 puin, 150 schone klei met veg.niveau tussen 150-155, 180 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 2 w.s. b.g.; 1 pijpenkop, 1 pijpensteel versierd; 1 botfragment.
Door de boerin zijn uit de tuin langs de Kardingermaarscherven verzameld, o.a. 18e-eeuws Delfts blauw; porseleinscherven uit einde 18e/begin 19e eeuw; 18e-eeuws boerengoed en scherven van Keulse potten.
- e. M-K, 1982: pp. 226-227, nr. 9.
- 7Bz3: Roodeschool I*
- a. Min. D2, 185 t/m 189, 195 (1828).
Kad. F3, 44, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3c:
In de 13e eeuw werd hier een boerderij gebouwd met daaraan verbonden een school, die behoorde tot de abdi van Aduard. Na 1594 kwam de boerderij aan de provincie en de school werd opgeheven. In 1785 wordt de oude boerderij afgebroken en wordt de boerderij gebouwd die op de minuut voorkomt. Nw-zo gerichte boerderij met gracht aan de westzijde en sloten langs de overige zijden van het erf. Deze boerderij is verbouwd en vergroot. Buiten de gracht aan de westkant loopt nu een pad. De oostsloot is gedempt. Hoogte n-w 110-60, contour 50, omg. tussen -30 en -60.
- c. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, 70-85 doorwortelde klei, 85-95 bew.sporen, 95-110 roestige klei, 110-115 veg.niveau, 115 roestige klei, 130 boring beëindigd.
- e. Doc. StiBoKa, 1982; doc. R.O.B.; M-K, 1982: pp. 215-216, nr. 1.
- 7Bz4: Roodeschool II*
- a. Min. D2, 176 t/m 179, 196 (1828).
Kad. F3, 56, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3b:
Een no-zw gerichte klooster-, later provincieboerderij met een dobbe aan de noordzijde en sloten langs noord-, oost- en zuidzijde. Langs de westkant liep de toegangsrede. De boerderij werd omstreeks 1856 afgebroken; de dobbe en oostsloot zijn gedempt. De wagenrede is geslecht en bij het weiland getrokken. Het oude erf ligt met 150 en een contour van 75 hoger dan de omgeving, die tussen 0 en -25 is. De boerderij werd niet op deze plek herbouwd, maar verplaatst naar het noorden (min. D2, 208, kad. F2, 20 noord) aan de Framweg; nr. 5.
- c. 1. 0-30 dek, 30-60 bew.sporen, 60-65 doorwortelde klei, 65-70 veg.bandje, 70-140 roestige klei, na 80 afgewisseld met sterk humeuze klei, 140-150 venig materiaal, 150-160 siltig materiaal, 160 venig, 170 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puinsporen, 30-60 humeuze klei met puinsporen, 60 bew.sporen (100 botmateriaal), 130 dieper boren niet mogelijk.
3. 0-30 dek, 30-50 klei, 50-70 doorwortelde klei, 70-105 roestige klei, 105 siltig materiaal, 120 boring beëindigd.
4. 0-30 dek, 30-40 kruimelige grond (verstoord), 40 bew.sporen met puin en kalk, 80 vloertje en boring beëindigd.
5. 0-30 dek met puin, 30-80 bew.sporen, 80 roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 6 w.s. b.g.; 1 b.s. Chin.blauw, 1 w.s. jeneverkruik.
- e. Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+M; doc. R.O.B.: waarschijnlijk een terp; M-K, 1982: p. 218, nr. 3.
- 7Bz5: Roodeschool III*
- a. Min. D2, 155 t/m 158 (1828).
Kad. F3, 59, 60, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de zuid- en westzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een loopstal aan de noordzijde van het erf. De sloot achter de stal is nu verbreed tot een gracht. De boerderij behoorde tot 1594 eveneens tot het Voorwerk en werd daarna provincieboerderij. Hoogte erf 104, contour 50 en omg. tussen 0 en -20.
- c. 1. 0-30 donker dek, 30 roestige klei, na 100 siltig, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 donker dek, 30 roestige klei, na 80 siltig, 100 boring beëindigd.
- e. Doc. StiBoKa, 1982; M-K, 1982: p. 217, nr. 2.
- 7Bz6: Breekenhoeve*
- a. Min. C4, 525 t/m 528 (1828).
Kad. C4, 525, 526, 699, 700 (1989).
- b. 3c:
De ongeveer o-w gerichte, geheel omsingelde en omgrachte boerderij was vanouds een kloosterboerderij en behoorde tot de abdi van Aduard. Na 1594 kwam hij aan de provincie en in 1618 aan de Ommelanden. De westgracht is gedempt en bij het achtererf getrokken; de west- en noordsingel zijn geslecht. Hoogte 84, contour 0, omg. tussen -10 en -35.
- c. 0-30 dek met puin, 30-60 klei met puin en kalk, 60-100 klei (op 80 baksteen), 100 doorwortelde klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. b.g.; 1 w.s. Keulse pot; 1 r.s. majolica; 1 pijpenkop versierd.

- e. M-K, 1982: p. 222, nr. 5.
7Bz7
- a. Min. D2, 128 t/m 131 (1828).
Kad. F2, 74, 75 zuid midden, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3c:
De zw-no gerichte boerderij met grachten en singels aan zuid-, west- en noordzijde was oorspronkelijk een kloosterboerderij van de Aduarder abdij. Na 1594 kwam de plaats aan de provincie. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de noordzijde. In 1980 werd buiten het erf op perceel min. 425, en thans onderdeel van perceel 75, een loopstal gebouwd, die haaks op de boerderij staat, met andere woorden nw-zo gericht is. In de zo-hoek van het erf is omstreeks 1940 een woning gebouwd, waar een vorige pachter woont. Hoogte 72, omg. tussen - en -25.
- c. 1. 0-30 dek, 30-90 bew.sporen met veel puin tot 60, 90-100 veg.niveau, 100-130 klei, 130-135 veg.niveau, 135-150 klei, 150 veg.niveau, 160 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-65 bew.sporen, 65-90 doorwortelde klei met roest, 90-100 veg.niveau, 100-120 roestige klei, 120 zandige klei, 150 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 220, nr. 4.
7Bz8
- a. Min. C4, 573 t/m 576 (1828).
Kad. C4, 802, 1048 (1989).
- b. 3c:
W-o gerichte boerderij met grachten langs de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is verbouwd en vergroot. Het woonhuis is naar voren uitgebouwd en de westgracht werd gedempt. Hoogte 5, omg. tussen -25 en -50.
- c. 0-30 dek, 30-55 bew.sporen, vooral puin, 55-90 roestige knikkige klei, 90-100 veg.niveau, 100 knikklei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 11 w.s., 1 b.s. b.g.; 1 w.s., 1 b.s. Keulse pot; 1 w.s. majolica; 1 pijpenkop.
- e. M-K, 1982: p. 223, nr. 6.
7Bz9: Breeker Panning
- a. Min. C4, 609 t/m 614 (1828).
Kad. C4, 610, 611, 740, 1077 (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met een gracht aan de zuidzijde en haaks daarop een westgracht, die over het erf loopt tot aan de zuidzijde van de schuur. Langs de oostzijde van het erf stroomt de Westervijtwedermaar. Er was hier vroeger een waterinlaat, een zogenaamde 'Panning', voor de polder De Breeken. Deze inlaat is ongeveer 25 jaar geleden 1 km naar het zuiden verplaatst toen het waterschap De Breken werd opgeheven. Voor 1594 behoorde de boerderij aan het klooster van Wittewierum, daarna was het een provincieplaats tot 1766. De boerderij is in 1962 en 1974 verbouwd en vergroot. Aan de zuidzijde is een stal aangebouwd en de westgracht is gedempt. Er is langs de noordzijde een nieuwe gracht gegraven. Hoogte 41, omg. tot -60.
- c. 0-30 dek, 30-85 bew.sporen met puin (40 k.p.-scherf), 85-95 klei met fosfaat, 95 doorwortelde klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. b.g.
- e. M-K, 1982: p. 229, nr. 11.
7Bn10: Zwart Lap 11
- a. Min. C3, 407, 408 (1828).
Kad. C3, 974 (1989).
- b. 2b:
No-zw gerichte boerderij met een haakse gracht aan de zuidzijde. Langs de oostkant loopt de gracht van Zwart Lap 1 (7Bn11). De boerderij is afgebroken en de gracht werd gedempt, waarbij het erf enigszins werd geëgaliseerd en de percelering verdween. Hoogte 50, omg. 0-30 dek (20 scherf inh.Rt), 30-150 bew.sporen met fosfaatvlekken (35, 120, 140 scherven inh.Rt), 150 zandig materiaal, 160 boring beëindigd.
- c. 1. 10 w.s. inh.Rt; 1 botfragment.
- e. Doc. R.O.B.
7Bn11: Zwart Lap 1
- a. Min. C3, 387 t/m 390 (1828).
Kad. C3, 387, 388, 813, 814 (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met singels langs de noord-, oost- en zuidzijde. In 1964 vond nieuwbouw plaats, nadat de boerderij door brand verwoest was. Aan de noordzijde van het erf zijn ligboxstallen gebouwd. De oostgracht, alsmede het oostelijke deel van de noordgracht, zijn gedempt. De oostsingel werd geslecht, terwijl de noordsingel onderdeel van de toegangsrede is geworden. Hoogte 127, contour 75, omg. 0-30-0-30 dek met puin (scherven inh.Rt), 30-210 bew.sporen, na 100 soms met fosfaatvlekken (55 bot; 120, 130, 165, 190 scherven inh.Rt), 210 zandige klei, 220 boring beëindigd.
- d. 1. 14 w.s. inh.Rt.
- e. Doc. R.O.B.; M-K, 1982: pp. 235-236, nr. 14.
7Bn12
- a. Min. C4, 627, 628 (1828).
Kad. C4, 930 (1989).
- b. 3c:
Het zw-no gerichte boerderij ligt op een door sloten omgeven trapeziumvormig perceel. De boerderij is verbouwd en vergroot. Aan de oostzijde werd daartoe de sloot gedempt. Hoogte 51, omg. tussen 10 en 30.
- c. 0-30 dek, 30-50 bew.sporen, 50-60 klei, 60-80 roestige klei, 80 schone klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 b.s. theegoed.
- e. M-K, 1982: p. 247, nr. 20.
7Bn13
- a. Min. C1, 203, 204 (1828).
Kad. C1, 1511 zo-hoek (1989).
- b. 3b:
De schuur op het vierkante perceeltje is afgebroken en het erf is opgegaan in een grote kavel grasland. Hoogte 30, omg. 0 tot -40.
- c. 0-30 dek, 30-65 bew.sporen, 65-85 roestige klei, 85 siltige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. b.g.; 1 b.s. theegoed; 1 w.s. jeneverkruijk.
7Bn14: 't Wildeveld
- a. Min. D2, 113 t/m 115 (1828).
Kad. F2, 33 oost midden, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3b:
Het kleine boerderijtje aan de Kardingermaar is afgebroken en het erf opgegaan in een groot perceel grasland. Hoogte 33, omg. 20-30.
- c. Niet geboord.
- e. M-K, 1982: p. 257.
7Bn15: De Palen 1
- a. Min. C2, 298 t/m 301 (1828).
Kad. C3, 1203 west midden (1989).
- b. 2b:

Zo-nw gerichte, geheel omgrachte boerderij. In 1944 is de boerderij door brand verwoest en restte alleen de bijshuur. In 1958 werd deze opgeruimd en de grachten werden gedempt bij de egalisatie/afgraving van de terp. Hoogte thans 50, omg. tussen 40 en 60.

- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-90 bew.sporen, 90 zandig materiaal, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. IVB, 1 r.s. IVC, 1 r.s. IVE, 90 w.s., 2 b.s. inh.Rt; 1 r.s., 1 w.s. k.p. laat; 1 oor b.g.; 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 w.s. Rom. gladwandig; 2 botfragmenten.
- 2. IA1; IA2; IB1; IB2; IIA (o+j); IIB; IIC; IIIA2; IIIC; IVA; IVB; IVC; IVD; IVE; IVF1; IVF2; IVG1; IVG2; IVG3; IVG4; IVG5; VA; VB; VIA; VIB; VIII; XA; XIA; XIIC; XIV; XV; XXA; XXII; XXIVA; XXIVB; 4.4.1.1.2; 4.6.1.1; 4.6.4.1; 4.6.4.2; 4.6.4.3.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; doc. R.O.B.; M-K, 1982: p. 232.

7Bn16

- a. Min. C1, 166 t/m 170 (1828).
Kad. C1, 1042 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte geheel omgrachte boerderij. Deze is afgebroken. De opvolger werd een kwart slag gedraaid en is nw-zo gericht. In 1976 werd aan de westzijde een ligboxstal gebouwd. De oost- en zuidgracht zijn gedempt. Hoogte westzijde 111, contour 75, omg. 40-50.
- c. 0-30 dek, 30-60 lichte bew.sporen, 60-80 klei, 80-110 roestige klei, 110 siltige klei, 120 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 255, nr. 26.

7Bn17

- a. Min. C4, 645 t/m 647 (1628).
Kad. C4, 965 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de zuidzijde. In 1938 werd de boerderij verbouwd en vergroot. Aan de westzijde is een gracht gegraven. Hoogte 53, omg. 40-50.
- c. 0-30 dek met puin, 30-50 bew.sporen, 50-60 klei, 60 roestige klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. theegoed; 1 w.s. Baardman.
- e. M-K, 1982: p. 248, nr. 21.

7Bn18

- a. Min. C1, 163, 164 (1828).
Kad. C1, 791, 985 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderij op een door sloten omgeven klein, rechthoekig erf, is vervangen door een schuurtje. Hoogte 80, omg. 40-60.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-70 roestige klei, 70 schone klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 b.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot.

7Bn19: Engeweer (fig. 10)

- a. Min. C1, 131, 132, 136 t/m 140, 144 t/m 149 (1828).
Kad. C1, 137, 144, 712, 927, 1057, 1058, 1265 t/m 1267 (1989).
- b. 1b:
De eivormige dorpssterp heeft een grootste lengte van 225 m; de breedte aan de top in het oosten is 75 m, terwijl de grootste breedte in het westen 200 m bedraagt. De terp is geheel omgeven door een ringsloot. De Westertweterweg loopt rondom de westelijke flank. De noordwestelijke sector is afgegraven; de hoogte is nog slechts 36. De westelijke helft van het reliëf was het hoogst, nw-zo 208-185 en naar het oosten loopt de

hoogte iets terug tot ongeveer 165 voor de beide boerderijen, contour 75-50, omg. 40-60. Op de minuut liggen drie boerderijen langs de flank van de terp. In de zuidoostflank een zw-no gerichte boerderij, die misschien eens verbouwd is, maar uiterlijk nog steeds dezelfde vorm heeft. De zw-no gerichte boerderij in de oostflank is in 1954 en 1957 verbouwd en gemoderniseerd. Daarbij werd de hoeve vergroot en iets naar het zuiden verplaatst. De z-n gerichte boerderij in de westflank is in 1968 afgebrand. Deze werd in 1970 vervangen door een o-w gerichte boerderij ten westen van de terp op perceel min. 161, kad. 1175. Zodoende staan nu nog slechts twee boerderijen op de terp. De rest van het reliëf ligt in grasland. De oorspronkelijke radiale verkaveling is intact gebleven.

- c. 1. 0-40 kruimelig dek, 40-60 doorwortelde klei, 60 knik-kige klei, 100 boring beëindigd.
- 2. 0-30 kruimelig dek, 30-100 lichte bew.sporen met puin, 100-125 bew.sporen, 125-150 klei met fosfaatvlekken (140 scherven), 150 doorwortelde klei, 160 boring beëindigd.
- 3. 0-30 dek, 30-150 bew.sporen (70 en 130 scherven inh. Rt), na 120 fosfaatvlekken, 150 doorwortelde klei, 170 boring beëindigd.
- 4. 0-30 dek met puin, 30-70 bew.sporen, 70-100 doorwortelde klei, 100 siltige klei, 110 boring beëindigd.
- 5. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, 70-80 klei met fosfaatvlekken, 80-165 bew.sporen (110 en 120 scherven inh. Rt), 165 doorwortelde klei, 190 boring beëindigd.
- 6. 0-30 dek, 30-50 bew.sporen, 50-100 doorwortelde roestige klei, 100-130 bew.sporen (120 scherf inh.Rt), 130-140 doorwortelde klei, 140-145 veg.niveau, 145 klei, 150 boring beëindigd.
- 7. 0-40 dek, 40-70 bew.sporen (50 scherf inh.Rt-sa), 70-90 verontreinigde klei met fosfaatvlekken, 90 bew. sporen, 190 boring beëindigd, sporen gaan door.
- 8. 0-30 dek met puin, 30 bew.sporen met puin (100 bot), 120 boring beëindigd.
- 9. 0-30 dek, 30-80 klei, 80-85 verontreinigd met puin, 85-120 klei, 120-130 veg.niveau, 130 klei, 140 boring beëindigd.
- 10. 0-30 dek, 30 bew.sporen, 70 dieper boren niet mogelijk.
- 11. 0-30 dek, 30-110 bew.sporen, 110 doorwortelde klei, 150 boring beëindigd.
- 12. 0-30 dek, 30-100 bew.sporen (80 scherf, 90 bot), 100 knikklei, 115 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s. IVA, 24 w.s. inh.Rt; 2 w.s. k.p. laat; 1 b.s. rec. ongeglazuurd.
- 2. IIC; IVB; IVG1; IXB.
- e. Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; M-K, 1982: pp. 250-255, nrs 24 en 25; Meijering & Spakman, 1985: A+CH+CL+VL+M; doc. R.O.B.

7Bn20: De Palen II zuid

- a. Min. C2, 293 (1828).
Kad. C2, 293 (1989).
- b. 2a:
Laag w-o gericht ovaal reliëf, dat oorspronkelijk in een trapeziumvormig perceel lag. De noord- en oostsloot van de kavel zijn gedempt en de terp ligt nu in een groot perceel grasland. Hoogte 100, contour 50, omg. 40-45.
- c. 0-30 dek, 30-130 bew.sporen, na 80 fosfaatvlekken (70, 80, 110 en 120 scherven inh.Rt; 80 botfragmenten), 130-140 zandig materiaal met fosfaatvlekken, 140 schoon materiaal, 150 boring beëindigd.

- d. 1. 6 w.s. inh.Rt.
e. Meijering & Spakman, 1985: A+M; doc. R.O.B.
7Bn21: De Palen II noord
- a. Min. C2, 290 (1828).
Kad. C2, 290 (1989).
- b. 2a:
Laag z-n gericht ovaal reliëf, gelegen in de zuidoostelijke sector van perceel 290. Thans zijn de oost- en zuidsloot van dit perceel gedempt en ligt de terp vrij in de kavels 290, 291. Hoogte 125, contour 75, omg. 45-60. Grasland.
- c. 1. 0-30 donker dek met puinsporen, 40-60 doorwortelde klei met fosfaatvlekken, 60 siltig materiaal, 80 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-150 bew.sporen (70, 120 scherven inh.Rt), na 70 ook fosfaatvlekken, 150 zandig materiaal, 160 boring beëindigd.
3. 0-30 dek, 30-130 bew.sporen (25, 35, 80 scherven inh. Rt), na 60 tevens fosfaatvlekken, 130 doorworteld zandig materiaal, 140 boring beëindigd.
4. 0-30 kruimelig dek, 30-60 knikklei, 60 zandig materiaal, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 7 w.s. inh.Rt.
e. Meijering & Spakman, 1985: A+M; doc. R.O.B.
7Bn22: De Palen III
- a. Min. C2, 243 t/m 247, 249 (1828).
Kad. C2, 243, 247, 249, 1015 (1989).
- b. 3c:
Ca. o-w gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de zuidzijde. De westgracht is gedempt. Buiten het eigenlijke erf werd ten zuidwesten van de boerderij een ligboxstal gebouwd.
- c. 0-30 dek, 30-70 bew.sporen, 70-80 doorwortelde klei, 80 siltige klei, 110 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 238, nr. 16.
7Bn23: Stenenpijp, nu Eenkemaheerd
- a. Min. D2, 103 (1828).
Kad. F2, 31, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3b:
Het zw-no gerichte boerderijtje, genoemd Stenenpijp en gelegen op een klein rechthoekig perceel aan de Kardingermaar, werd in 1914 afgebroken. Er werd een grote zw-no gerichte boerderij ten westen van het oude erf opgetrokken (min. 104, kad. 31 west) met een sloot langs de zuidzijde, de huidige Eenkemaheerd. Het oude erf is grasland. Hoogte 32, omg. 0-30.
- c. 0-30 dek met puin, 30 vloer van oude boerderij, dieper boren was niet mogelijk.
- e. M-K, 1982: pp. 257-258, nr. 28.
7Bn24
- a. Min. C1, 120 t/m 124 (1828).
Kad. C1, 120, 795, 796 (1989).
- b. 2c:
Twee zo-nw gerichte behuizingen achter elkaar en gelegen aan de Westerwijtwerdermaar. De noordelijke boerderij werd in 1881 gedeeltelijk afgebroken; alleen de schuur bleef intact. Deze is onlangs eveneens gesloopt. Het zuidelijke, rechthoekige huis was oorspronkelijk een wevershuis, dat omstreeks 1880 was uitgegroeid tot een boerenbedrijf en verbouwd tot een no-zw gerichte boerderij. Langs de zuid-, west- en noordzijde is het erf omgeven door sloten. Hoogte 50.
- c. 0-30 dek met puin, 30-90 bew.sporen met veel puin, 90-100 zwart bandje, 100-120 bew.sporen met puin, 130 zandige klei, 150 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 249, nr. 22.
7Bn25
- a. Min. C1, 105 (1828).
Kad. C1, 1286 (1989).
- b. 3c:
De zw-no gerichte behuizing op een door sloten omgeven perceeltje is verbouwd en vergroot. Aan de zuidzijde is een schuurtje gebouwd. Het erf is iets naar het oosten uitgelegd en groter gemaakt. Hoogte 86, omg. 40-60.
- c. 0-30 dek, 30-60 doorwortelde klei, 60-70 bew.sporen, 70 knikklei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat; 2 r.s., 10 w.s., 2 b.s. b.g.; 1 r.s. theegoed; 1 w.s. majolica; 1 oor jeneverkruijk; 1 pijpensteel.
7En26
- a. Min. C2, 327 t/m 330 (1828).
Kad. C2, 748 t/m 750, 933 (1989).
- b. 2c:
Z-n gerichte, geheel omgrachte boerderij. Singels aan de west- en oostzijde. De boerderij is verbouwd en iets naar het westen verplaatst. De noordgracht werd gedempt en de singels zijn geslecht. De percelen 748 en 749 zijn nu in het weiland opgenomen. Hoogte onbekend, omg. 50-60.
- c. 1. 0-30 dek met spoortjes puin, 30-110 bew.sporen met puin en kalk, 110 doorwortelde roestige klei, 120 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-60 bew.sporen, 60-80 doorwortelde siltige klei, 80 afwisselend laagjes klei en zand, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 b.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot; 1 versierde pijpenkop.
- e. M-K, 1982: p. 245, nr. 19.
7Bn27: De Tuuterij
- a. Min. C2, 285, 286 (1828).
Kad. C2, 906 (1989).
- b. 3b:
De z-n gerichte boerderij op klein, trapeziumvormig erf is verdwenen. Met de ruilverkaveling werd de perceleling veranderd. Hoogte 65, omg. 50.
- c. Niet geboord: ruilverkaveling werd uitgevoerd.
- e. M-K, 1982: p. 241.
7Bn28: Westerwijtwerd Zuid
- a. Min. C1, 112 t/m 116 w-o noord, 117, 118 o-w zuid (1828).
Kad. C1, 1022, 733, 743, 1299, 689 w-o noord, 1552, 1551, 1182 o-w zuid (1989).
- b. 3c:
Het huidige Westerwijtwerd, dat ten zuidwesten van de terp Westerwijtwerd is gelegen aan de westzijde van de Westerwijtwerdermaar, is een straatdorp. De bewoning concentreert zich ter weerszijden van de Westerwijtwerdweg. Aan de zuidzijde van deze w-o verlopende weg ligt een groepje van vijf kleine huizen met een koren-/pelmolen. De molen stond op de minuut op perceel 113. De oude perceleling is intact, maar de huizen zijn allemaal verbouwd en vergroot. De molen is in 1846 afgebrand en verplaatst naar het zuiden (min. 118, kad. 1182). De behuizing op perceel min. 114, kad. 743, is verdwenen. Het terrein ligt erg laag, tussen -10 en -16, omg. 60-75.
- c. 1. Perceel 689: 0-30 kruimig dek, 30-70 bew.sporen, 70

- knikklei, 100 boring beëindigd.
2. Perceel 743: 0-30 kruimig dek, 30-90 bew.sporen, 90 klei, 110 boring beëindigd.
 3. Perceel 1022: 0-30 dek, 30 knikklei, 80 boring beëindigd.
 4. 0-30 dek, 30-70 licht verontreinigde klei, 80 schone klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s., 1 b.s. b.g.; 2 w.s., 1 b.s., 1 oor theegoed; 1 b.s. majolica; 1 w.s. jeneverkruijk; 1 pijpenkop, 3 pijpenstelen, 1 versierde pijpensteel.
- e. M-K, 1982: p. 141.
- 7Bn29*
- a. Min. C1, 90, 91 (1828).
Kad. C1, 1275, 1298 (1989).
 - b. 3c:
De z-n gerichte boerderij, die op een rechthoekig, door sloten omgeven erf stond, is afgebroken. Het perceel werd in tweeën gedeeld en er bevindt zich nu een tweetal huizen. Hoogte 65, omg. is afgegraven.
 - c. 0-40 dek met puin, 40-50 opgebracht zand, 50 roestige knikklei, 80 boring beëindigd.
- 7Bn30*
- a. Min. C1, 87 (1828).
Kad. C1, 1282 (1989).
 - b. 3c:
De z-n gerichte boerderij is vervangen door een grotere boerderij met stallen.
 - c. Geen sporen.
- 7Bn31*
- a. Min. C1, 64 (1828).
Kad. C1, 1125 (1989).
 - b. 3c:
De o-w gerichte behuizing is verbouwd. Het oude erf is opgedeeld in vier nieuwe kavels, waarop nu woonhuizen staan. Hoogte 70, omg. 65-70.
 - c. 0-30 kruimig dek, 30 bew.sporen met veel puin, op 60 vloertje.
 - d. 1. 1 b.s. majolica; 1 w.s. jeneverkruijk.
- 7Bn32*
- a. Min. C1, 88, 89 (1828).
Kad. C1, 1181 (1989).
 - b. 3c:
De n-z gerichte behuizing is vervangen door een klein woonhuis.
 - c. Geen sporen.
- 7Bn33: Westerwijkverd-pastorie*
- a. Min. C1, 82, 83 (1828).
Kad. C1, 973 (1989).
 - b. 2c:
O-w gerichte boerderij/pastorie met grachten aan de zuid- en noordzijde. Aan de oostkant stroomt de Westerwijkverdermaar. De pastorie is verbouwd; de zuidgracht werd gedempt. Hoogte 190, omg. 50-60.
 - c. 1. 0-30 dek met puin, 30-60 bew.sporen, 60-90 klei, 90 roestige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-50 opgebracht zand en tuinaarde, 50-100 bew.sporen, 100-130 klei met puin en fosfaatvlekken, 130-140 doorwortelde roestige klei, 140 zandige klei, 150 boring beëindigd.
 - d. 1. 1 w.s. inh.Rt; 1 r.s., 2 w.s. b.g.; 1 pijpensteel.
 - e. Doc. StiBoKa, 1982.
- 7Bn34: Westerwijkverd-kerk*
- a. Min. C1, 80, 81 (1828).
Kad. C1, 1160, 1161 (1989).
- b. 2c:
Het trapeziumvormige kerkterrein met de kerk was vroeger aan drie zijden omgracht. Aan de oostzijde lag een lange, smalle kavel, waarop het armenhuis stond, dat aan de Maar lag. De west- en noordgracht zijn gedempt. Hoogte 193, omg. 50-60.
 - c. 0-30 kruimig dek, 30-50 bew.sporen, 50-60 verontreinigde klei, 60-130 bew.sporen, 130 veg.niveau en plantenresten, 170 boring beëindigd.
 - d. 1. 2 w.s. b.g.; 1 r.s., 2 w.s. theegoed; 1 r.s. Chin.blauw.
- e. Doc. StiBoKa, 1982.
- 7Bn35*
- a. Min. C1, 76 t/m 79 (1828).
Kad. C1, 1290 zuidelijke helft (1989).
 - b. 3c:
De twee kleine behuizingen op de minuut zijn vervangen door één woonhuis, dat als tweede woning in gebruik is. Hoogte 50-60.
 - c. 0-30 dek met puin, 30-70 licht verontreinigde klei, o.a. houtskoolspikkels, 70-100 roestige knikklei, 100 siltige, daarna overgaand in zandige klei, 110 boring beëindigd.
 - d. 1. 1 r.s., 1 w.s. b.g.; 1 w.s., 2 b.s. theegoed; 1 w.s. majolica; 1 oor jeneverkruijk; 1 versierde pijpenkop, 2 pijpenstelen.
- 7Bn36*
- a. Min. C1, 74, 75 (1828).
Kad. C1, 1291 (1989).
 - b. 3c:
Het zo-nw gericht boerderijje is vervangen door een nw-zo gerichte behuizing. Hoogte als omg. 55.
 - c. 0-30 dek met puin, 30-60 lichte bew.sporen (40 en 45 pijpenkoppen), 60-100 donkere klei met puinsporen, 100 zandige klei, 110 boring beëindigd.
 - d. 1. 2 w.s. b.g.; 2 pijpenkoppen.
- 7Bn37*
- a. Min. C2, 230 (1828).
Kad. C2, 1094 (1989).
 - b. 3c:
De no-zw gerichte boerderij bij het 'Balkje' aan de Heemweg is vervangen door een nw-zo gerichte behuizing. De nw-zo gerichte opstal aan de overzijde van de weg is afgebroken en dat erf is opgenomen in de verbrede Heemweg. Hoogte 68, omg. 30-50.
- 7Bn38: Grote Deel of Hayemalhuisterheerd*
- a. Min. D1, 40 t/m 44 (1828).
Kad. F1, 12 centrum, schaal 1:2000 (1989).
 - b. 2c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij met een dobbe op perceel 44 buiten de zuidsingel. In 1858 werd de boerderij vervangen door een zw-no gerichte boerderij. De oostgracht is gedempt en bij het erf achter de boerderij getrokken. De noordgracht werd naar het noorden verlegd en is op de plaats van de noordsingel gekomen. De overige singels zijn eveneens geslecht en de dobbe is verdwenen. Hoogte w-o 114-88, contour 75, omg. tussen -20 en 15.
 - c. 0-30 dek, 30-50 klei, 50-140 bew.sporen (100 schelpenlaagje van 2 cm tussen de sporen), 140-150 bew.sporen met fosfaat, 150-215 bew.sporen (175 en 210 scherven inh.Rt, 190 metaalfragment), 215 humeuze klei met schelpfragmenten, 220 boring beëindigd.
 - d. 1. 1 w.s. inh.Rt; 1 r.s., 8 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 2 w.s., 1 b.s. b.g.; 1 r.s. theegoed; 1 pijpensteel.
 - e. Formsma et al., 1973: p. 271; M-K, 1982: pp. 273-274, nr. 37.

7Bn39

- a. Min. C1, 72, 73 (1828).
Kad. C1, 1023 (1989).
- b. 3c:
De no-zw gerichte behuizing is veranderd en naar het zuiden uitgebouwd. Hoogte omg. 50 evenals erf.
- c. 0-30 kruimig dek met puin, 30-80 lichte bew.sporen met puin, '80-90 doorwortelde klei, 90 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 3 r.s. theegoed; 1 w.s. jeneverkruik.

7Bn40

- a. Min. D1, 17 t/m 19 (1828).
Kad. F1, 151, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en ten noordwesten van het erf is een z-n gerichte loopstal gebouwd (min. 13 noord). De west-gracht is gedempt; de overige grachten zijn versmald tot sloten. Hoogte 96 zuid, omg. 10-30.
- c. 0-30 dek met puinsporen, 30-55 lichte bew.sporen, 55 roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat; 3 w.s., 1 b.s. b.g.; 1 r.s., 1 w.s. theegoed; 1 v.s. rec. gebrand; 1 pijpensteel.
- e. M-K, 1982: pp. 276-277, nr. 39.

7Bn41: Middelstum-Boerdamsterweg

- a. Min. C1, 35, 20 en 36 zuidwest (1828).
Kad. C1, 35, 20 en 36 zuidwest (1989).
- b. 2a:
Ten tijde van het onderzoek ligt het terrein in grasland en doet niets vermoeden dat hier een nederzetting heeft gelegen. Het aftichelen van de knikklei ten behoeve van de steenfabriek bracht in 1969 bewoningssporen aan het licht. Dit leidde tot een opgraving tussen 1970-1973 door het B.A.I. in Groningen. Het bleek dat hier in de ijzertijd een terpje was gebouwd, dat zelfs verschillende keren was opgehoogd. Het gaat in dit geval dus om een overslibde terp en niet om een maaiveldbevoling, een z.g. vlaknederzetting.
- c. Geen.
- d. 2. IVF1; IVF2; IVF3; IVG2; IVG3; IVG5; 4.6.1.1; 4.6.3; 4.6.5.
- e. Boersma, 1983; Boersma, 1988; Klungel, Bijlsma & Roeleveld, 1975.

7Bn42

- a. Min. C1, 69, 70 (1828).
Kad. C1, 1287 (1989).
- b. 3c:
Het no-zw gericht boerderijtje is verbouwd en uitgebreid. Er is een schuurtje in de no-hoek van het erf gebouwd. Het trapeziumvormige perceel is aan de zuid-, west- en noordzijde omringd door sloten en langs de oostkant stroomt de Westervijtwerdermaar. Hoogte als omg. 45.
- c. 1. 0-30 dek, 30-80 knikklei, 80 zandige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 kruimig, zwart dek, 30-85 lichte bew.sporen met puin (50, 80 scherven), 85 roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 9 w.s., 2 b.s. b.g.; 3 w.s. theegoed; 1 pijpenkop, 4 pijpenstelen, 1 pijpenkop en -steel geglazuurd.

7Bn43

- a. Min. C1, 18 t/m 20 (1828).
Kad. C1, 1020 (1989).

- b. 3c:
Ca. z-n gerichte boerderij met gracht aan de westelijke helft van de zuidzijde van het erf en verder langs de west- en noordzijde. In 1925 is de boerderij afgebroken en vervangen door de huidige z-n gerichte boerderij. In 1974 werd een loopstal toegevoegd in de no-hoek van het erf. De noordgracht is gedempt. Hoogte 108, contour 50, omg. tussen -40 en +33.
- c. 0-30 dek met puin, 30-70 roestige klei, 70-90 zandige klei, 90-95 veg.bandje, 95 klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 2 v.s. b.g.; 2 r.s., 3 w.s., 1 b.s. theegoed; 4 pijpenstelen.
- e. M-K, 1982: pp. 259-260, nr. 29.

7Bn44

- a. Min. C1, 60, 61 (1828).
Kad. C1, 60, 963 (1989).
- b. 3b:
De o-w gerichte, door sloten omgeven boerderij werd verbouwd en vergroot, maar brandde in 1908 geheel af. Er werd een nieuwe z-n gerichte boerderij gebouwd op perceel min. 66 en kad. 964. Het oude erf is opgegaan in een groter perceel door demping van de west- en noordsloot. Grasland. Hoogte als omg. 50.
- c. 0-30 dek, 30-60 knikklei, 60 roestige knikklei, 70 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 263.

7Bn45: Westervijtwerd (fig. 11)

- a. Min. C2, 226, 227, 231 t/m 236, 268, 269, 269 bis (1828).
Kad. C2, 226, 919, 1099, 1100, 1102, 1103, 1148, 1149 (1989).
- b. 1a:
De rond ovale dorpssterp is omgeven door een ringsloot. Langs de oost- en zuidzijde loopt een doorgaande weg van het Tolhek naar de brug over de Westervijtwerdermaar. De grootste z-n-lengte is 400 m; de o-w-doorsnede bedraagt 350 m. De terp is in het begin van de 20e eeuw grotendeels afgegraven. Het perceel 226, de zogenaamde 'Ubbens Wier' en het erf van boerderij 'Het Heem' werden gespaard. Deze percelen zijn respectievelijk 169 en het erf van noord naar zuid 144-124. De zuidelijke helft van de terp is tot beneden het huidige maaiveld afgegraven; van oost naar west is de hoogte -10 tot -41. De noordelijke en oostelijke afgegraven sectoren zijn minder rigoureuus aangepakt en hun hoogte bedraagt nog ongeveer 40. De omgeving ligt tussen 60 en 70. Bij dit alles bleef de radiale verkaveling gelukkig intact. Ten behoeve van de afgravingen werd vanuit de Westervijtwerdermaar een brede sloot naar het centrum van de terp gegraven, het 'Kleigat', met aftakkingen naar het noorden en zuiden. De noordelijke tak is nu gedempt, maar de zuidelijke loopt nog als sloot door perceel min. 238, dat daardoor is opgedeeld in de percelen kad. 1100 en 1149. Het rondel aan de oostkant van perceel min. 238 is door grachtdemping opgegaan in perceel kad. 1148. Het was de plaats van een vroeger versterkt steenhuis. De iets hoger gelegen afgegraven kavels 1103 en 1148 in het oosten worden als akkerland gebruikt; de overige percelen doen dienst als grasland. Boerderij 'Het Heem' in de zuidflank was geheel omgracht. Bij verbouw en uitbreiding van de boerderij met een tweede schuur aan de oostzijde, moest de zuidelijke helft van de oostgracht en het oostelijke deel van de zuidgracht verdwijnen. In 1961 werd het woonhuis verbouwd.

- Bijzonderheden: In de vorige eeuw werden op 'Het Heem' bijeenkomsten en preken gehouden voor de Afgescheidenen in de beide voorkamers. Op een driehoekig perceel in het centrum van de terp, 'Tuintje' genaamd, stond in 1828 een behuizing. Deze ging in 1858 over in handen van de eigenaar van 'Het Heem' en werd in 1899, in de jaren vlak voor de afgravingen, afgebroken.
- c. 1. 0-30 dek met puinsporen, 30 klei, 75 boring beëindigd.
 2. 0-30 bouwvoor, na 15 zandig materiaal, 30 zandig materiaal met fosfaatvlekken, 70 boring beëindigd.
 3. 0-30 dek, 30-110 bew.sporen (80 bot), 110 doorwortelde zandige klei, 130 boring beëindigd.
 4. 0-30 puin, 30-140 bew.sporen (90 bot, 120 scherf k.p.), 140-150 klei met veg.niveau, 150-170 bew.sporen, 170-180 doorwortelde klei, 180 zandig materiaal, 190 boring beëindigd.
 5. 0-30 bouwvoor, 30 doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.
 6. 0-30 dek, 30 bew.sporen (70 scherf inh.Rt, 90 bot en na 140 fosfaatvlekken), 220 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 3 r.s. IVE, 17 w.s., 1 b.s. inh.Rt; 1 r.s., 1 w.s. k.p. vroeg; 11 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. theegoed.
 2. IA1; IA2; IB1; IB2; IIA (o+); IIB; IIC; IIIA1; IIIA2; IIIC; IVA; IVB; IVC; IVD; IVE; IVG1; IVG2; IVG3; IVG4; IVG5; VB; VIA; VIB; VII; VIII; IXA; IXB; XIA; XIC; XIA; XII; XIIID; XIV; XV; XVI; XVII; XVIII; XIXB; XIXC; XIXD1; XIXD2; XIXD3; XIXE; XXD; XXI; XXII; XXIII; 4.3.1.1; 4.3.1.2; 4.3.2; 4.4.1.1.1; 4.4.1.1.2; 4.4.1.1.3; 4.4.1.1.4; 4.4.1.1.5; 4.4.1.1.6; 4.4.1.2; 4.4.1.4.1; 4.4.1.4.2; 4.4.1.5.2; 4.4.1.6.2; 4.4.1.6.3; 4.4.1.7.2; 4.4.1.7.3; 4.4.1.10.1; 4.4.2.1.3; 4.4.2.1.4; 4.4.2.1.5; 4.4.3.1; 4.5.1.1.1; 4.5.1.1.2.3; 4.5.1.2; 4.5.1.4.1; 4.5.1.4.2.1; 4.5.1.4.2.2; 4.5.1.4.3; 4.5.1.4.4; 4.5.1.5.1; 4.5.1.5.3; 4.5.1.5.4; 4.5.1.6.1.1; 4.5.1.6.1.2; 4.5.1.6.2; 4.5.1.7.1; 4.5.1.7.2; 4.5.1.8.2; 4.5.1.9.1; 4.5.1.9.2; 4.5.1.10; 4.5.1.11.9; 4.6.1.1; 4.6.1.2; 4.6.2; 4.6.3; 4.6.4.1; 4.6.4.2; 4.6.5; 4.6.6; 4.6.7.1; 4.6.7.2; 4.6.7.6; 4.7.1.2.1.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: perceel 226, A+M; doc. R.O.B.; M-K, 1982: pp. 240-241, nr. 17.
- 7Bn46: Driesterborg*
 a. Min. D1, 65, 66 (1828).
 Kad. F1, 155 oost, schaal 1:2000 (1989).
 b. 3c:
 O-w gerichte, geheel door sloten omgeven boerderij op een trapeziumvormig perceel werd waarschijnlijk in 1759 gebouwd. De naam 'Driesterborg' duikt voor het eerst in 1782 op. In 1855 wordt de boerderij verbouwd en wordt het woonhuis verplaatst van de zuidoost- naar de noordoosthoek. Tevens werden de stalling en de schuur uitgebreid. Tussen 1924 en 1937 was de plaats eigendom van de Verenigde Steen-, Pannen- en Drainneerbuizenfabrieken te Groningen. Dit bedrijf heeft de bovengrond van de landerijen afgeticheld. De boerderij is niet meer in bedrijf; schuur en erf worden gebruikt door de bewoners van 7Bn51. Er staan veel sloopauto's, hetgeen zeer storend in deze landelijke omgeving overkomt. Hoogte 54, omg. tussen -30 en -50.
 c. Niet mogelijk, het erf is te verwaarloosd.
 e. M-K, 1982: pp. 271-272, nr. 36.
- 7Bn47: Hayemahuis*
 a. Min. D1, 53 west (1828).
 Kad. F1, 13 west, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3a:
 In een bocht van het Boterdiep ligt een eivormig reliëfje van ongeveer 90 hoog, contour 25, omg. tussen 25 en 50. Aan de west- en noordzijde ligt het ingeklemd door sloten, maar aan de oost- en zuidzijde is er geen relatie met de verkaveling. Volgens de planologische kaart van Bügel zou op deze plek een middeleeuws steenhuis gestaan hebben, hetgeen wordt bevestigd door Formsma. In 1458 wordt Claves up Hayemahues vermeld. In 1595 wordt bij verkoop van goederen van Johan van Ewsum, ook Hayemahuis verkocht.
 c. 1. 0-30 dek met puin, 30-90 roestige klei, 90 knikklei, 110 boring beëindigd.
 2. 0-30 dek met puin, 30-70 lichte bew.sporen (55 scherf), 70-105 roestige klei, 105-110 veg.niveau, 110 roestige klei, 120 boring beëindigd.
 d. 1. 1 r.s., 1 w.s. k.p. laat.
 e. Plan.kaart Bügel; Formsma et al., 1973: p. 271; Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7Bn48*
 a. Min. C2, 265 t/m 267, 270 (1828).
 Kad. C2, 1083 (1989).
 b. 3c:
 W-o gerichte boerderij met gracht langs de noordzijde. De boerderij is verbouwd; het huidige woonhuis werd in 1920 gebouwd. Grachtenstelsel is uitgebreid met een zuid- en westgracht. Hoogte 98, omg. ca. 50.
 c. 0-30 dek met puin, 30-90 doorwortelde roestige klei, 90 zand, 100 boring beëindigd.
 e. M-K, 1982: p. 244, nr. 18.
- 7En49*
 a. Min. B2, 315 t/m 319 (1828).
 Kad. B2, 315, 455 t/m 457 (1989).
 b. 2c:
 Zw-no gerichte boerderij met gracht aan zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is verbouwd en vergroot; de noordgracht werd gedempt. Hoogte 101, omg. 60-90.
 c. 1. 0-30 dek met bew.sporen, 30-85 bew.sporen in klei, 85 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
 2. 0-30 verontreinigd dek, 30-100 bew.sporen (40, 50 scherven inh.Rt), 100 zandige klei, 110 boring beëindigd.
 d. 1. 1 r.s. IIC2, 1 r.s. IVD, 1 r.s. IVE, 35 w.s. inh.Rt; 3 w.s. b.g.; 1 w.s. majolica; 1 pijpenkop versierd, 2 pijpenstelen.
 e. M-K, 1982: p. 335, nr. 64.
- 7Bn50*
 a. Min. E2, 365, 366 (1828).
 Kad. F1, 79 noord midden, schaal 1:2000 (1989).
 b. 3b:
 De nw-zo gerichte boerderij was gelegen aan de Deels-terweg. Langs de zuidzijde van het erf stroomt het Boterdiep. Bij een storm in 1927 vaaide deze oude, bouwvallige boerderij in. Nieuwbouw vond plaats aan de overzijde van de weg, waar een zw-no gerichte boerderij werd gebouwd. Deze werd op zijn beurt door brand verwoest in 1971. Nu staat op deze plek een woonhuis. Het oorspronkelijke erf werd dus in 1927 verlaten; de kavel is opgegaan in een groter perceel. Hoogte 25, omg. 0-30.
 c. 0-30 dek, 30 roestige klei, 70 boring beëindigd.
 e. M-K, 1982: pp. 281-282, nr. 41.
- 7Bn51*
 a. Min. D1, 76 t/m 78 (1828).

- Kad. F1, 16 noord, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3c:
De no-zw gerichte boerderij met gracht aan de zuidzijde, behoorde oorspronkelijk aan het klooster van St. Annen. Van 1595 tot 1768 was het een provincieboerderij. In 1857 vond verbouw plaats en recent werd een stal bijgebouwd aan de noordzijde naast de schuur. De gracht is intact. Aan de oostzijde stroomt de Kardingermaar, die hier in het Boterdiep uitmondt. De boerderij is thans in gebruik als garage en autosloopbedrijf. Hoogte 115, contour 50, omg. tussen -20 en +60.
- c. Geen toestemming.
- e. M-K, 1982: pp. 169-170, nr. 35.
- 7Bn52*
- a. Min. E2, 353, 354 (1828).
Kad. F1, 80 oost, schaal 1:2000 (1989).
- b. 3c:
De no-zw gerichte boerderij ligt op een ongeveer driehoekig perceel, dat ingeklemd ligt tussen de Deelsterweg in het noorden en het Boterdiep aan de zuidzijde en de oostpunt. In 1886 werd de boerderij afgebroken en een nieuwe plaats gebouwd. In 1902 werd het woongedeelte tot de huidige vorm uitgebreid. Hoogte 50, omg. 0-25.
- c. 1. 0-30 dek met puin, 30-55 bew.sporen, 55-90 knikklei, 90 afwisselend zandig materiaal en klei, 100 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: pp. 279-280, nr. 40.
- 7Bn53*
- a. Min. C1, 56, 57 (1828).
Kad. C1, 56, 57 (1989).
- b. 3b:
De o-w gerichte boerderij, gelegen aan de Westervijwterdermaar, is vanaf 1962 niet meer bevoond. Behuizing en land werden verkocht aan de eigenaar van *7Bn44*. Deze gebruikte de schuur tot hij onlangs is ingestort. Op het erf staan nog muurresten en verder ligt er veel puin. Het perceel is intact. Hoogte 50, omg. 50-65.
- c. 1. 0-30 dek met puinsporen, 30-70 bew.sporen, 70 doorwortelde knikklei, 80 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 264.
- 7Bn54*
- a. Min. E2, 292 west (1828).
Kad. F1, 83, schaal 1:2000 (1989).
- b. 2a:
Rond-ovaal reliëf, dat aan de west-, noord- en oostkant vrij steil en aan de zuidkant langzaam oploopt. Hoogte 136, contour 75, omg. 0-25. Geen relatie met de verkaveling. Grasland.
- c. 1. 0-30 dek, 30-70 iets verontreinigde klei, 70 klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puin (30 scherf inh.Rt), 30-130 bew.sporen (40, 80 scherven inh.Rt), 130 klei, 150 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. inh.Rt; 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+M; doc. R.O.B.; plan.kaart Bügel.
- 7Bn55*
- a. Min. E2, 294 t/m 297 (1828).
Kad. F1, 82 noordoost, schaal 1:2000 (1989).
- b. 2c:
De o-w gerichte boerderij werd in 1858 vervangen door een nieuwe o-w gerichte boerderij. In 1934 vond verbouw plaats en tenslotte werd in 1976 een loopstal ge-
- bouwd aan de noordzijde van de vroegere Deelsterweg op kavel min. E2, 289 zw en kad. E2, 993 zw. Er loopt een sloot langs de noordzijde van het erf; de andere zijden zijn omgeven door een afrastering. Hoogte 134, contour 75, omg. 50. Het voorerf lijkt iets afgeschoven, dat waarschijnlijk bij de slootdemping is gebeurd aan de oostzijde.
- c. 1. 0-30 dek met bew.sporen, 30 bew.sporen, 50 vloertje.
2. 0-30 dek met bew.sporen, 30-110 bew.sporen, 110-130 klei, 130 roestige klei, 140 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: pp. 299-300, nr. 49.
- 7Bn56*
- a. Min. C1, 9, 10 (1828).
Kad. C1, 1262 no-hoek (1989).
- b. 3b:
De w-o of o-w gerichte behuizing van de minuut is afgebroken. Ten westen, noorden en oosten van het oude erf is de steenfabriek gebouwd. Hoogte 93, contour 50, omg. 0-25.
- c. Niet mogelijk, nu fabrieksterrein.
- 7Bn57: Dellehoeve*
- a. Min. B2, 390 t/m 395 (1828).
Kad. B2, 721 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht aan de west- en noordzijde. De toegangsrede ligt ten westen van de westgracht. De boerderij is geheel verbouwd en vergroot. Ook het woonhuis werd vernieuwd. De noordgracht is gedempt. Sloten langs de oost- en zuidzijde. Hoogte 112, contour 75, omg. 70-90.
- c. 0-30 dek, 30-80 roestige klei, 80 zandige klei, 85 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. inh.Rt; 1 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 1 w.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 botje.
- e. M-K, 1982: p. 334, nr. 63
- 7Bn58: Oude Kalkbranderij*
- a. Min. D1, 97 t/m 99 (1828).
Kad. E2, 943 t/m 945 (1989).
- b. 3c:
De no-zw gerichte boerderij was aanvankelijk de behuizing van de kalkbrander. Ten westen van dit pand lag de boomgaard (perceel min. 97). Ten oosten van het huis op perceel 99 stonden de kalkoven en de kalkschuur. Eind 19e eeuw werd de branderij opgeheven, de ovens afgebroken en een nieuwe no-zw gerichte boerderij gebouwd op de plek van de kalkbranderswoning, waarbij de schuur in de boomgaard werd uitgebouwd. Thans liggen in de schuur bouwmaterialen opgeslagen. Het woonhuis wordt verhuurd. De oude kalkschuur is verbouwd; hier werden vóór en tijdens de Afscheiding in 1834 godsdienstige bijeenkomsten gehouden. In het gebouwtje herinneren de ramen hier nog aan. Langs de zuidzijde van het erf loopt een sloot en aan de noordkant het Jaagpad langs het Boterdiep. Hoogte w-o 67-97, omg. 40-50.
- c. 0-30 dek met puin, 30-50 licht verontreinigde klei, 50 doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 3 w.s. b.g.; 2 r.s., 3 w.s. theegoed; 1 w.s. Rom. gladwandig?; 12 pijpenstelen.
- e. M-K, 1982: pp. 267-268, nr. 34.
- 7Bn59: Froomstil*
- a. Min. D1, 101 (1828).
Kad. E2, 976 (1989).
- b. 3c:
De zw-no gerichte behuizing was vroeger de woning van

- de korenschipper. Nu is het een woonhuis met aan de oostzijde een café/herberg. Hoogte 23, omg. 40-100.
- c. Geen: parkeerplaats.
- e. M-K, 1982: p. 268.
- 7Bn60*
- a. Min. E2, 219 t/m 222 (1828).
Kad. E2, 995 zuid (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met gracht en singels aan de west-, noord- en oostzijde. De boerderij is verbouwd en het woonhuis vernieuwd. Op perceel min. 224 werd een loopstal gebouwd; de westgracht werd gedempt en de singels zijn geslecht. Hoogte 50, omg. 0-20.
- c. Geweigerd.
- e. M-K, 1982: pp. 304-305, nr. 51.
- 7Bn61: Den Deel*
- a. Min. E2, 245 t/m 247 (1828).
Kad. E2, 594 centrum (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij. In 1895 werd deze plaats afgebroken en vervangen door een eveneens nw-zo gerichte boerderij, waarvan de schuur langer en smaller werd. De noordelijke helft van de oostgracht werd gedempt en de oostelijke helft van de noordgracht. Op deze plaats werd een wagenschuur gebouwd. In 1971 werden deze opstallen geheel door brand verwoest. Het erf werd nu uitgelegd, waarbij de noord- en oostgracht geheel verdwenen. De westgracht werd naar het noorden toe verlengd. Op het vergrote erf zijn loopstallen gebouwd en de rest werd geheel geasfalteerd. Aan de overzijde van de toegangsrede werd een moderne bungalow als woonhuis gebouwd. Hoogte 68, omg. tussen -40 en -60 (is afgeticheld).
- c. Niet mogelijk.
- e. M-K, 1982: pp. 301-302, nr. 50.
- 7Bn62: Pompsteril*
- a. Min. C2, 220, 223 (1828).
Kad. C2, 768, 1292 (1989).
- b. 3c:
Twee no-zw gerichte behuizingen aan de Huizingermaar bij de pomp. Beide huizen zijn verplaatst; het westelijke huis naar het westen en de oostelijke opstal naar de zuidoosthoek van het erf. Hoogte w-o 37-58, omg. 50-75.
- c. 1. 0-30 verontreinigd dek, 30-70 bew.sporen met veel puin, 70-150 knikkel, 150-210 roestige klei, 210-220 veg. niveau, 225 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puinsporen, 30-80 lichte bew.sporen (70 k.p.-scherf), 80 knikkel, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 v.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. b.g.; 1 pijpenkop.
- 7Bn63*
- a. Min. A3, 525 (1828).
Kad. A3, 525 (1989).
- b. 3c:
De o-w gerichte behuizing op een driehoekig perceeltje aan het Boterdiep is verbouwd. Hoogte 88, omg. 60-70.
- c. 0-30 dek met puin, 30-90 bew.sporen, 90 roestige klei, 120 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 v.s., 1 b.s. b.g.; 1 b.s. theegoed.
- 7Bn64: Het Dertig Honderd*
- a. Min. E2, 236 t/m 238 (1828).
Kad. E2, 648 (1989).
- b. 3b:
W-o gericht boerderijtje op een trapeziumvormig perceel, gelegen aan de oostzijde van een oude, bochtige geul. Omstreeks 1850 is de boerderij afgebroken. Na 1950 is de grond afgeticheld en het oude erf is verdwenen. Hoogte -70. Grasland.
- c. 0-30 dek met puin, 30 afwisselend roestige klei en siltig materiaal, 105 boring beëindigd.
- d. 1. 1 v.s. b.g.
- e. M-K, 1982: p. 303.
- 7Bn65*
- a. Min. E2, 328, 329 (1828).
Kad. E2, 601, 602 (1989).
- b. 3c:
De no-zw gerichte boerderij was door sloten omgeven. In 1863 werd de plaats afgebroken en herbouwd. In de zeventiger jaren werd een loopstal ten noordwesten van het erf gebouwd op perceel min./kad. 332. Langs de noord-, oost- en zuidzijde loopt een brede sloot. Hoogte ca. 30, omg. ca. 20.
- c. 0-30 dek met puin, 30-90 roestige klei, 90 zandige klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. b.g.; 1 v.s. theegoed.
- e. M-K, 1982: pp. 287-288, nr. 44.
- 7En66*
- a. Min. B2, 271, 272, 274, 275 (1828).
Kad. B2, 520, 522, 523 (1989).
- b. 3c:
De zw-no gerichte boerderij met gedempte grachten langs de noord-, oost- en zuidzijde ligt op een trapeziumvormig erf aan de Ubbenseweg. De boerderij werd eind 19e eeuw verbouwd en vergroot. Van deze plaats werd in 1929 het woonhuis gesloopt en werd de woning ondergebracht in de hals en aansluitend gedeelte van de schuur. De huidige voorgevel is de vroegere brandgevelmuur. De boerderij is niet meer in bedrijf sinds 1977. Het huis is wel bewoond. Hoogte 140, contour 100, omg. 50-100.
- c. 1. 0-30 dek met puin, 30-50 veel puin, 50-100 lichte bew.sporen met veel puin, 100 puin, 110 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puin, 30-55 zandige klei met puinsporen, 55 iets roestige klei, 70 boring beëindigd.
- e. Halbertsma, 1963; doc. StiBoKa, 1982; M-K, 1982: pp. 336-337, nr. 65.
- 7En67*
- a. Min. B2, 273 (1828).
Kad. B2, 273 (1989).
- b. 3a (zuid) en 2a (noord):
Twee ovaal-ronde reliëfjes, gelegen op een trapeziumvormig perceel ten noorden van 7En66. Aan de west-, noord- en oostzijde loopt een sloot, die geen relatie heeft met de reliëfs. Zij liggen hoofdzakelijk op de westelijke helft van het perceel. Het zuidelijke reliëfje loopt egaal op tot 152, contour 100. De noordelijke hoogte is 173, contour 50 en de omg. is 60-70. Aan de noordwestflank is hier waarschijnlijk een gedeelte afgesneden door de westsloot langs de Ubbenseweg en aan de noordzijde is misschien iets afgegraven; hier loopt het nogal steil op. Beide reliëfs liggen in grasland.
- c. 1. Zuidelijk reliëf: 0-30 dek, 30-70 licht verontreinigde klei, 70-85 klei, 85 siltig materiaal, 90 boring beëindigd.
2. Noordelijk reliëf: 0-30 kruimig dek, 30-110 klei (puinsporen tussen 60-80), 110 siltige klei, 115 boring beëindigd.
3. 0-30 kruimig dek met puinsporen, 30-50 klei met puin-

sporen, 50-110 lichte bew.sporen (70 k.p.-scherf), 110 roestige klei, 120 boring beëindigd.

4. 0-30 kruimig dek met puinsporen, 30-135 bew.sporen (50 bot en na 100 met fosfaatvlekken), 135-145 venig materiaal, 145 doorwortelde klei, 150 boring beëindigd.
5. 0-30 kruimig dek met enige puinsporen, 30 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.

d. 1. 1 w.s. k.p. laat.

e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; plan.kaart Bügel; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+CH+V1+C1+M; doc. R.O.B.

7En68: Huizinge (fig. 12)

a. Min. B2, 188, 189, 214 t/m 269, 348 oost (1828).

Kad. B2, 215, 254, 413, 427, 428, 442, 462, 467, 471, 472, 485, 503, 504, 527, 528, 562, 564, 567, 569, 576, 577, 583, 623, 632, 635, 639, 649, 667, 669, 670, 673 t/m 676, 680 t/m 683, 687, 690 t/m 692, 694, 731, 737 t/m 740, 776 t/m 781, 783 t/m 785, 786 zuid, 788, 789, 902 (1989).

b. la:

Een nw-zo gericht dorpsterp met een afgeronde rechthoekige vorm. De grootste lengte bedraagt 350 m en de grootste breedte is ongeveer 250 m. Het kerkterrein met de kerk ligt iets ten westen van het centrum en is 410 hoog. De afgeronde rechthoekige gracht rondom het kerkterrein staat droog en is nog slechts een greppel. Langs de oostzijde van het dorp loopt de Huizingerweg (vroeger Ubbenseweg). Aan de noord- en zuidkant wordt het reliëf grotendeels begrensd door sloten, terwijl de westzijde geen relatie met de percelering heeft. De terp heeft geen radiale structuur, maar bestaat uit een viertal rechthoekige blokken. Het noordelijke en oostelijke blok worden gescheiden door de Torenstraat, die ongeveer 2 m hoog is. Het oostelijke blok is omgeven door wegen en bestaat uit woonhuizen. Het hoogste punt is 250. Ook het noordelijke blok wordt ingenomen door woningen en is 300 hoog. Aan de zuidzijde wordt dit deel afgesloten door de droge grachtgreppel van het kerkterrein. Langs de noordzijde van beide blokken ligt de Hoofdweg. Ten noorden van deze weg loopt het reliëf af en bevat het profiel nog maar weinig bewoningsporen. De twee overige rechthoeken liggen ten zuiden van de reeds genoemde. Op de zuidelijke staat de 'Eenkemaheerd', een grote nw-zo gerichte boerderij met een gracht langs de zuid- en westzijde. Hoogte aflopend van 300 tot 180. De westelijke rechthoek herbergt het kerkterrein en een no-ziv gerichte boerderij met een gracht langs de westzijde. De noordzijde van het erf wordt begrensd door de droge zuidgracht van het kerkterrein. Deze boerderij behoort tot de kerk van Huizinge en was tot 1940 boerderij/pastorie, de 'Weem' genaamd. De eigenlijke pastorie, die voor de boerderij stond, is in 1953 afgebroken. Boring 11 geeft op de plek een vloertje op ongeveer 1 m diepte. De hoogte van het erf is 300 en loopt af naar ongeveer 100. Tenslotte ligt in het noordwesten perceel 731, waarop tot voor kort een onbewoond reliëf. De hoogte was 200 langs de rand van het kerkhof en de contour 100. De hoogte is door het ploegen danig afgeschoven en zo goed als verdwenen. We komen tot de conclusie dat hier oorspronkelijk een cluster van 7 of 8 ophogingen heeft gelegen, waarvan de middelste 4 nu nog duidelijk herkenbare huisterpen zijn uitgegroeid tot de dorpsterp of het terpdorp Huizinge. De excentrisch gelegen huisterpen raakten onbewoond;

in het oosten 7En67 (3a en 2a) en in het westen perceel 731. Op de luchtfoto zijn hier de verkleuringen van twee ronde reliëfs zichtbaar, waarvan het zuidelijke reeds vroeger afgeschoven moet zijn en het noordelijke verdwijnt nu zienderogen.

- c. 1. 0-40 kruimig dek, 40 opgebracht zand, 120 boring beëindigd.
2. 0-25 kruimig dek met bew.sporen, 25-120 bew.sporen (80 bot), 120-150 bew.sporen met puin, 150 doorwortelde roestige klei, 170 boring beëindigd.
3. 0-30 bouwvoor met bew.sporen, 30-150 bew.sporen, na 130 fosfaatvlekken, 150 zandige klei, 160 boring beëindigd.
4. 0-30 bouwvoor, 30-140 bew.sporen, 140 doorwortelde zandige klei, 150 boring beëindigd.
5. 0-30 dek, 30-170 bew.sporen (90 k.p.-scherf), 170 boring beëindigd vanwege het grondwater, maar de sporen gaan door.
6. 0-30 bouwvoor met bew.sporen, 30-120 bew.sporen, 120 zandige klei met fosfaatvlekken, 130 boring beëindigd.
7. 0-30 bouwvoor, 30-90 klei met lichte bew.sporen, na 60 met fosfaatvlekken, 90 afwisselend laagjes klei en zand, 105 boring beëindigd.
8. 0-30 bouwvoor, 30-110 bew.sporen (puin, houtskool, fosfaatvlekken), 110-130 klei met lichte bew.sporen, 130-170 bew.sporen, 170-180 klei met fosfaatvlekken, 180 roestige klei, 185 boring beëindigd.
9. 0-30 bouwvoor, 30-60 bew.sporen, 60-90 klei met lichte bew.sporen en fosfaatvlekken, 90-130 bew.sporen, 130-140 fosfaatvlekken, 140 doorwortelde klei, 150 boring beëindigd.
10. 0-30 bouwvoor, 30-70 lichte bew.sporen - vooral puin, 70-100 klei, 100 zandige klei, 120 boring beëindigd.
11. 0-30 dek met puin, 30 bew.sporen - veel puin en kalk, 100 vloertje, dieper boren niet mogelijk.
12. 0-30 dek, 30-140 bew.sporen (40 bot, 50 scherf, na 120 ook fosfaatvlekken), 140 gelaagde klei, 150 boring beëindigd.
13. 0-30 verontreinigde bouwvoor, 30-70 bew.sporen, 70 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
14. 0-30 opgebrachte teelaarde, 30-60 lichte bew.sporen, 60-170 bew.sporen (70 scherf inh.Rt), 170-190 veel fosfaatvlekken in klei, 190-210 bew.sporen, 210 doorwortelde klei, 220 boring beëindigd.
15. 0-30 teelaarde, 30-80 klei met lichte bew.sporen, 80-90 doorwortelde klei, 90 gelaagde klei, 105 boring beëindigd.
16. 0-30 dek, 30 klei met puinsporen, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. vroeg; 19 r.s., 116 w.s. k.p. laat; 3 r.s., 109 w.s. zeer laat; 6 r.s., 56 w.s., 2 b.s., 3 oren b.g.; 5 r.s., 4 w.s., 1 b.s. theegoed; 1 w.s., 1 b.s. Keulse pot; 1 r.s., 4 w.s., 1 b.s., 1 oor jeneverkruik; 1 kogelvormig fragment; 2 pijpenkoppen, 14 pijpenstelen; 1 steen.
- d. 3. Aantal scherven inh.Rt; 1 k.p.-scherf XIIC; enkele holle stelen van k.p.-steelpannen.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; M-K, 1982: pp. 338-339, nr. 66 en 67; Meijering & Spakman, 1985: A+CH+VL+CL+M; doc. R.O.B.

7Bn69

a. Min. E2, 425 t/m 428 (1828).

Kad. E2, 820 (1989).

b.

3c:

Een w-o gerichte, geheel omgrachte boerderij. Deze werd in 1863 herbouwd en vergroot. Tegen de noord-

- oosthoek van de schuur werd een wagenshuur gebouwd. De oostelijke helft van de noordgracht en de oostgracht zijn gedempt. Op perceel min./kad. 429 is onlangs in de zuidoosthoek een loopstal gebouwd. Hoogte ca. 35, omg. 20.
- c. 0-30 dek, 30-90 roestige doorwortelde klei, 90 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: pp. 289-290, nr. 45.
- 7Bn70
- a. Min. E2, 414, 415 (1828).
Kad. E2, 937 (1989).
- b. 3c:
W-o gericht boerderijtje op perceel 414 is afgebroken. Daarna is op perceel 415 een nieuwe o-w gerichte behuizing gezet. Het trapeziumvormige erf is aan de zuid-, west- en noordzijde door sloten omgeven. Langs de oostkant loopt de Stitswerderweg. Hoogte 26, omg. 0-30.
- c. 0-30 dek met bew.sporen, 30-60 bew.sporen, 60-70 doorwortelde roestige klei, 70-100 siltige klei, 100-110 roestige klei, 110-120 afwisselend klei en veenlaagjes, 120 klei, 130 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 w.s., 1 b.s. theegoed; 1 pijpensteel.
- 7Bn71: *Middelstum (fig. 13)*
- a. Min. A3, 614 t/m 720 (1828).
Kad. A3, 631, 639, 665, 669, 699, 700, 739, 740, 790, 815, 864, 865, 914, 922, 969, 977, 1113 t/m 1115, 1150, 1156, 1227, 1228, 1258, 1259, 1263, 1287, 1294, 1337, 1382, 1385, 1386, 1406, 1501, 1554 t/m 1556, 1562, 1569 t/m 1574, 1618, 1619, 1621, 1644 t/m 1646, 1679, 1694, 1711, 1714, 1734, 1739, 1740, 1746 t/m 1748, 1754, 1757, 1767, 1768, 1786, 1810 t/m 1812, 1815, 1816, 1853, 1854, 1877, 1878, 1881, 1910, 1911, 1964 t/m 1968, 1986 t/m 1988, 2039, 2040, 2060, 2062, 2064, 2104, 2105, 2128, 2129, 2132 t/m 2139, 2231, 2238, 2252, 2253, 2270, 2271, 2278, 2279, 2370, 2438 t/m 2446, 2448, 2477, 2478, 2483, 2492, 2511, 2512, 3051 t/m 3053, 3080, 3083, 3084, schaal 1:2500; A5, 651, 813, 901, 902, 906, 1433, 1434, 1608, 1609, 1652, 1817, 1913, 2227, 2233, 2406, 2407, schaal 1:1000 (1989).
- b. 1a:
Een peervormige dorpsterp met de punt in het noorden en omgeven door een rondweg. De grootste lengte bedraagt 475 m en de grootste breedte is 375 m. De terp heeft een radiale verkaveling, waarbij de straten vanaf het centraal gelegen Concordiaplein naar de rondweg lopen. Het plein met een hoogte van 218 is niet het hoogste punt van het reliëf en de straten lopen dan ook niet allemaal regelmatig af naar de voet van de terp. De hoogste plaatsen bevinden zich in de oostelijke flank, in de sectoren tussen de Grachtstraat en het Menthederrein. Ongeveer halverwege van de top naar de voet zijn de hoogten respectievelijk 326 in de Schoolstraat, 360 in de Kerkstraat en 287 in de tuin van perceel 2512. Langs de rondweg zijn de hoogten achtereenvolgens bij de Grachtstraat 215, bij de Schoolstraat 250 en bij de Kerkstraat 170. Op dit gedeelte van de dorpsterp zijn nog duidelijk drie van de vroegere huisterpen te onderscheiden, waaruit door ophogingen en uitbreidingen de oostflank van de grote dorpsterp is ontstaan. Bij de westelijke flank valt dit fenomeen niet zo nauwkeurig waar te nemen, doordat hier de bouw van de kerk en de aanleg van twee borgterreinen de oorspronkelijke hoogten hebben verstoord. De kerk ligt ten noorden van het centrale Concordiaplein en is niet omgeven door een gracht of sloot. De hoogte van het kerkerrein is 314. Oostelijk van de kerk ligt het trapeziumvormige borgterrein van de Asinga's, dat oorspronkelijk geheel omgracht was. De helft van dit grachtenstelsel is gedempt, namelijk het zuidelijke deel van de oostgracht langs de Burchtstraat, de zuidgracht - nu Grachtstraat geheten - en het zuidelijke deel van de westgracht langs het Concordiaplein. Dit van grachten beroofde zuidelijke deel van het borgterrein is nu bebouwd met woonhuizen langs genoemde Burchtstraat en Grachtstraat. De eigenlijke borgstee lag vlak achter de kerk en heette 'Het hoge heem'. Met de afbraak van de borg in 1744 werd dit hoge heem afgegraven om de binnengracht te dempen. Dit deel ligt nu nog lager dan de rest van het terrein, dat nu als park in gebruik is. Het poortgebouw, dat in 1611 tegenover de borg over de oostgracht werd opgetrokken, is nog aanwezig. Dit gebouw heeft lange tijd dienst gedaan als schuilkerk. In de tuin vlak achter het poortgebouw staat nu een woonhuis. In de tegenovergestelde terpflank, ten zuidwesten van de kerk, verrees de Menthedaheerd. Dit borgterrein ligt ter weerszijden van de huidige Menthedalaan. Het was geheel omgracht. De borgstede lag aan de oostzijde van genoemde laan binnen een rechthoekige gracht in de flank van de terp. In 1738 werd de borg gesloopt. De borgstede met het ronddeel en de grachten zijn verdwenen. Dit deel van de terp, de zogenaamde Menthedawierde, is afgegraven. Het terrein is laag; er is een tuinderij gevestigd. In de verkaveling is evenwel het ronddeel nog herkenbaar. Aan de overzijde van de Menthedalaan werd in 1896 een nieuw Mentheda gebouwd, de huidige villa Mentheda. Op het terrein is een fraai grachtenstelsel aangelegd. Door de excentrische ligging van de kerk en de aanleg van het rechthoekige Asingaterrein, werd in de noordelijke flank de radiale structuur verbroken. Dit werkt enigszins storend op het geheel. Bij de latere dorpsuitbreidingen heeft men gelukkig de oude percelering rondom de terp aangehouden, waardoor een nieuwe radiale ring om het oude dorp is ontstaan, die aan de westzijde wordt omgeven door het Boterdiep. Het is een mooi voorbeeld van schaalvergroting, waarbij het oorspronkelijke terpdorp zijn historische waarde heeft behouden.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-60 veel puin, 60-160 bew.sporen (140, 150, 160 scherven) met houtskool, 160 bew.sporen met fosfaatvlekken (180 k.p.-scherf), 220 boring beëindigd - sporen gaan door.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-80 donkere, natte klei (grachtvulling), 80 bew.sporen (110 scherven b.g., 120 baksteenfragmenten), 130 boring beëindigd wegens dichtslibben van boorgat.
3. 0-40 dek met bew.sporen, 40-80 bew.sporen, 80 bew.sporen met fosfaatvlekken, 110 boring beëindigd - sporen gaan door.
4. 0-40 dek met puin, 40 doorwortelde gelaagde klei, 75 boring beëindigd.
5. 0-40 bouwvoor, 40-60 doorwortelde klei, 60 schone knikklei, 70 boring beëindigd.
6. 0-40 dek met puin, 40-50 klei met puin, 50 knikklei, 70 boring beëindigd.
7. 0-40 dek, 40-60 knikklei, 60 doorwortelde knikklei, 70 boring beëindigd.

8. 0-40 verontreinigde bouwvoor, 40-60 klei met puin, 60-80 klei met puinsporen, 80 schone knikklei, 90 boring beëindigd.
9. 0-40 bouwvoor met puin, 40 veel puin, 60 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. inh.Rt; 1 r.s. XIA, 1 r.s., 16 w.s. k.p. laat; 2 w.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
2. IA2; IB2; IIA (j); IIB; IIC; IVA; IVB; IVD; IVE; IVG2; IVG4; IVG5; VIA; VIB; XIA; XIIB; XIIC; XIID; XIV; 4.3.2; 4.4.1.10.2; 4.4.3.3; 4.5.1.8.3; 4.5.1.1.1.1; 4.5.1.1.1.3; 4.7.1.2.1; 4.7.1.2.2; 4.7.1.2.3; 4.7.1.2.4.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; plan.kaart Bügel; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+Cl+V1.
- 7En72: Melkema*
- a. Min. B2, 202 t/m 207, 209 (1828).
Kad. B2, 202 t/m 207, 209 (1989).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte omsingelde boerderij, die tot 1762 ook geheel omgracht was. In genoemd jaar werd de schuur verbouwd en verlengd tot over de westgracht. Daarbij is het noordelijke deel van deze gracht gedempt. In 1820 werd de kleine schuur aan de noordzijde gebouwd; deze werd vanuit de noordgracht opgetrokken. Het woonhuis dateert van oorsprong uit de 16e eeuw. Omstreeks 1750, in 1858 en vervolgens in 1900 werd het verbouwd en gemoderniseerd. Onlangs is het bakhuis afgebroken. Hoogte erf zuidzijde 130, contour 100, singels tussen 130 en 110, omg. tussen 60 en 75. Melkema bestond reeds in het begin van de 14e eeuw. Het wordt in 1323 genoemd in een oorkonde en in 1326 opnieuw in verband met de opvolging van het redgerschap van Huizinge. Wellicht was Melkema in die tijd een steenhuis. Een halve eeuw later, in 1371 wordt evenwel slechts gesproken van een domus (huis) Melcama, waaruit men de conclusie moet trekken dat het vermoedelijke steenhuis niet is uitgegroeid tot een borg. Wel is de boerderij meer dan vier eeuwen in het bezit van dezelfde familie geweest, namelijk van 1555 tot 1970. Tussen 1606 en 1725 trad de boer van Melkema op als lekepreekant of 'Vermaner' voor de Doopsgezinden in Huizinge. Op het ogenblik is Melkema geen boerenbedrijf meer, maar wordt het huis beschikbaar gesteld voor partijen en vergaderingen.
- c. 0-30 dek, 30-90 veel puin en kalk, 90 vloertje - dieper boren was niet mogelijk.
- e. Plan.kaart Bügel-borgterrein; Formsma et al., 1973: pp. 182, 186 - geen borgterrein; M-K, 1982, pp. 340-342, nr. 68; Meijering & Spakman, 1985: A+CH+VL+CL+M.
- 7En73*
- a. Min. B2, 184 t/m 186 (1828).
Kad. B2, 741 zuid (1989).
- b. 3c:
De nw-zo gerichte behuizing is verbouwd en vergroot. Sloot aan de zuid- en westzijde. Het erf ligt op een verbreed gedeelte van een oude laan van Huizinge naar Garsthuizen via Fraam. Het middengedeelte van deze laan langs Fraam is nu opgeheven en bij het bouwland getrokken.
- 7Bn74: Anderwereld (voorheen Sickemaheerd)*
- a. Min. E2, 270 t/m 274 (1828).
Kad. E2, 968 (1989).
- b. 3c:
De Sickemaheerd was vanouds een kloosterboerderij die behoorde aan het klooster Essen. Na 1594 werd het een provincieplaats tot 1768. Dan wordt de oude boerderij afgebroken en wordt een zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij gebouwd. Deze werd op zijn beurt in 1844 afgebroken en vervangen door een grotere boerderij, die naar het oosten werd uitgebouwd buiten het omgrachte erf en waarbij de oostgracht werd gedempt. Een wagenschuur is gebouwd op perceel min. 274. Tot 1889 was de boerderij bereikbaar via een toegangsrede vanaf Toornwerd. Daarna werd de officiële toegangsweg een wagenrede vanaf de Stitswerderweg. Thans is de boerderij erg in verval; het is geen boerenbedrijf meer. Het woonhuis wordt nog gebruikt. Hoogte 97, omg. 20-45.
- c. 0-30 dek, 30-75 bew.sporen (40 scherf rec.), 75-115 roestige klei, 115 zandig materiaal, 120 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: pp. 317-321, nr. 58.
- 7Bn75*
- a. Min. A3, 334, 335 (1828).
Kad. A3, 2146 zuidhoek, 2352 westrand midden (1989).
- b. 3b:
De nw-zo gerichte boerderij is verdwenen en het erf is opgegaan in andere kavels. Hoogte 50, omg. 60-80. Akkerland.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 1 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed; 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 tegelfragment; 1 pijpensteel.
- 7Bn76: Het Hoogtje*
- a. Min. E2, 319 (1828).
Kad. E2, 319 (1989).
- b. 2a:
Rond, gelijkmatig oplopend reliëf in een vierkant perceel met sloten langs de noord-, oost- en zuidzijde. Langs de westkant ligt een wagenrede. Hoogte 119, contour 25, omg. 15-40. Grasland.
- c. 1. 0-30 dek, 30-120 verontreinigde gelaagde klei, 120-140 bew.sporen (130 scherf), 140-165 donkere laag met organisch materiaal, 165-175 veen, 175 klei, 180 boring beëindigd.
2. 0-30 kruimig dek met puin, 30-50 veel puin, 50-80 klei met puinsporen, 80-100 gelaagde klei, 100-120 siltig materiaal, 120 afwisselend klei en siltig materiaal, 170 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 2 r.s. k.p. zeer laat.
- e. Plan.kaart Bügel; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+M; doc. R.O.B.
- 7Bn77*
- a. Min. E2, 411 (1828).
Kad. E2, 411 (1989).
- b. 3a:
Het gelijkmatig oplopende ovale reliëf ligt aan de zuidzijde van het perceel. Langs de westzijde loopt een sloot; de sloot langs de oostkant is gedempt en daarbij is het reliëf waarschijnlijk iets afgeschoven. Hoogte 93, contour 25, omg. 25-35. Grasland.
- c. 1. 0-30 kruimig dek met puinsporen (30 scherf rec.), 30-60 klei, 60-80 roestige klei, 80-100 knikkige klei, 100 zandig materiaal, 110 boring beëindigd.
2. 0-30 kruimig dek met puinsporen, 30-50 verontreinigde klei (40 scherf k.p.), 50 roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Plan.kaart Bügel; Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: a+C1; doc. R.O.B.

7Bn78

- a. Min. E1, 102, 105 (1828).
Kad. E1, 579 zuid (1989).
- b. 3b:
De twee schuren, die hier in 1808 gebouwd werden, zijn afgebroken. Het erf is in een grotere kavel opgegaan. De opstallen hoorden bij 7Bn80. Hoogte 70, omg. idem.
- c. 0-30 dek met puinsporen, 30-55 licht verontreinigde klei, 55 gelaagde klei, 80 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 316.

7Bn79: *Flinten*

- a. Min. A3, 389 t/m 393, 397 (1828).
Kad. A3, 1405 (1989).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met gracht langs oost-, zuid- en zuidwestzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur, die over de zuidwestgracht werd gebouwd. Deze werd gedempt. In de noordoek van het woonhuis bevindt zich een tuinkoepel. Hoogte 36, omg. tussen 35-60.
- c. 0-30 dek met puin, 30-80 lichte bew.sporen, o.a. puin, 80 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: p. 348, nr. 72.

7Bn80

- a. Min. E1, 99 t/m 101 (1828).
Kad. E1, 581 t/m 584 (1989).
- b. 3c:
Een o-w gerichte boerderij met aan de westzijde de oliemolen 'Zaadlust', die in 1808 werd gebouwd. Deze molen waaide in 1869 om en werd niet herbouwd. In 1871 werd het huis afgebroken en vervangen door een o-w gerichte boerderij. Het erf moest uitgelegd worden met een gedeelte van perceel min. 98. Er lopen sloten langs de noord- en oostzijde; aan de zuidkant stroomt het Boterdiep. Hoogte 82, omg. 60-90.
- c. 0-30 dek, 30-60 licht verontreinigde klei, 60 roestige doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
- e. M-K, 1982: pp. 315-316, nr. 57.

7Bn81: *Fraam*

- a. Min. B2, 173 t/m 178 (1828).
Kad. B2, 514, 515 oostelijke helft (1989).
- b. 3a:
Het geheel omgrachte en omsingelde borgterrein bestond van noord naar zuid uit: a. de vierkante, omgrachte voorhof met aan de west- en oostzijde een schathuis; b. de eigenlijke borgstee, die geheel in het water lag; c. de grote omgrachte tuin en boomgaard. De oprijlaan lag aan de westzijde vanaf de Garsthuizerweg. Aan de oostzijde bevond zich de laan (voetpad) van Huizinge naar Garsthuizen. Het terrein is helaas geëgaliseerd; de grachten zijn gedempt en de lanen en singels geslecht. Hoogte ongeveer 90, omg. tussen 50 en 75. Akkerland. Reeds in 1371 wordt de domus Frouwama te Huizinge vermeld. Na 1440 is er sprake van de hoofdelingen van Fradema en in 1487 wordt de heerd omschreven, bestaande uit huizingen, hemingen, grachten, wallen, singels met een poortvenne. Deze beschrijving duidt op een echt borgterrein. De borg is tot 1713 bewoond geweest en werd in 1738 gesloopt. De egalisatie heeft eerst na 1950 plaats gevonden.
- d. 6 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 2 w.s. k.p. zeer laat; 5 w.s., 1 b.s. b.g.; 2 r.s., 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 2 uitgeknepen voeten.

e. Formsma et al., 1973: pp. 181-185.

7Bn82

- a. Min. E1, 88, 85 west (1828).
Kad. E1, 912 (1989).
- b. 3c:
De n-z gerichte boerderij is afgebroken. Er is een Z-vormige o-w gerichte behuizing voor in de plaats gekomen. Langs de westzijde loopt een sloot, verder is het erf omraasterd. Hoogte ca. 100.
- c. 0-30 dek met puin, 30-70 bew.sporen, 70 klei, 100 boring beëindigd.

7Bn83

- a. Min. E1, 85 west, 86, 87 (1828).
Kad. E1, 911 (1989).
- b. 2c:
Een zw-no gerichte behuizing met aan de zuidoostzijde een molen. Huis en molen zijn verdwenen. Op het erf staat een moderne bungalow. Enkele percelen naar het zuiden toe is opnieuw een molen gebouwd. Hoogte 100, omg. 65-90.
- c. 0-30 dek met puin, 30-110 bew. sporen, 110 doorwortelde roestige klei, 120 boring beëindigd.
- d. 1 2 w.s. b.g.; 1 w.s. majolica.

7Bn84: *De Oost*

- a. Min. A2, 306 t/m 309 (1828).
Kad. A2, 1241 (1989).
- b. 2c:
Nw-zo gerichte geheel omgrachte boerderij met singel aan de westzijde. De boerderij is verbouwd in 1942 en brandde in 1955 af. De schuren werden herbouwd en onlangs is een loopstal geplaatst ten zuidoosten van de boerderij op perceel min. 312 en kad. 1243. De zuidgracht is gedempt en de oude singel is nu als wagenrede in gebruik. Hoogte 100, omg. 90-100.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-60 verontreinigde roestige klei, 60-70 puin, 70-120 zandig materiaal met fosfaatvlekken, 120 doorwortelde roestige klei, 150 boring beëindigd.
2. 0-30 opgebrachte teelaarde, 30-120 bew.sporen, 120-130 zandige klei, 130 roestige klei, 150 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 4 w.s. b.g.; 3 w.s. theegoed; 1 w.s., 1 b.s. jeneverkruik; 1 tegelfragment; 2 pijpenstelen.
- e. M-K, 1982: pp. 346-347, nr. 71.

7Bn85: *Toornwerd (fig. 14)*

- a. Min. E1, 57 t/m 61, 117 t/m 160 (1828).
Kad. E1, 117 t/m 119, 130 t/m 133, 137, 142 t/m 145, 147, 148, 566, 623 t/m 625, 678 t/m 680, 712 t/m 714, 727, 734, 735, 739, 801, 802, 903, 917, 918, 923, 950 t/m 955, 957 t/m 959 (1989).
- b. 1a:
Ovaal tot eivormig reliëf met een grootste z-n lengte van 425 m en de grootste w-o diameter is 350 m. Het hoogste punt in het centrum bedraagt 4,69 m; de omgeving ligt tussen 50 en 90. Aan de zuidoost- en noordwestzijde wordt de terp omgeven door een ringsloot. De rest van de terpvoet wordt omringd door de toegangswegen van de boerderijen. Deze zijn langs de noordoostflank de wagenrede van boerderij Hogemaheert; langs de zuidwestrand de rede naar de zuidwestelijke en de voormalige westelijke boerderij. De terp heeft een volledig radiaal verkavelingspatroon. De percelen worden gescheiden door sloten of afrasteringen. Van zuid naar noord liep een doorgaand voetpad midden over het reliëf. Vanaf het centrum tot de noordrand is dit pad ver-

dwenen en opgegaan in de flankerende kavels. Vanuit het noordoosten loopt een pad naar het centrum van het reeds genoemde voetpad van zuid naar noord. De paden en wegen kruisen elkaar derhalve in het midden bij het kerkterrein. Het waren vanouds de kerkpaden van de boerderijen naar de kerk, te weten van Anderwereld en Oosterburen en de toegangsreden tot de landerijen van de boeren, die op de terp woonden. Toornwerd heeft geen kerk meer; er staat alleen een toren op het oude kerkterrein. Op de minuut staan vier boerderijen aangegeven, waarvan drie in de westelijke flank met de kop naar het centrum gericht. In het noorden, vlak ten oosten van het verdwenen voetpad, lag de vierde z-n gerichte, nu verdwenen boerderij (min. 129, kad. 623). Deze boerderij is tijdens de terpafraving afgebroken. Hoogte van het nog bestaande erf is 40. De zo-nw gerichte boerderij Hogemaheert in de noordwestflank, werd in 1892 herbouwd; dit gebeurde deels met de stenen van de afgebroken boerderij van perceel 623. In 1979 werd ten noorden van deze boerderij, buiten de terp, een loopstal gebouwd op perceel min./kad. 56. Het aan drie zijden omgrachte erf is 307. Aan het eind van de vorige eeuw liet de toenmalige eigenaar zijn deel van de terp, alsmede dat van de verdwenen boerderij, afgraven. De terpmoeder werd per smalspoor afgevoerd naar Toptil, waar ze werd verscheept. Ten zuiden van Hogemaheert staat een huis, dat oorspronkelijk bij de boerderij hoorde. Het werd in 1859 verkocht en is een particulier woonhuis. Dit erf is niet afgegraven en is 321 hoog. De no-zw gerichte, door sloten omgeven boerderij in de westflank, die van 1872 tot 1905 bewoond werd door J. Oost Elema, werd in 1974 verkocht aan de eigenaar van de boerderij in de zuidwestflank. De boerderij is sindsdien niet meer bewoond en verkeerde in zeer bouwvallige staat, zodat deze in 1989 moest worden afgebroken. Het erf is 249 hoog. De no-zw gerichte boerderij in de zuidwestflank werd in 1871 afgebroken, waarna een nieuw bedrijf werd gebouwd; het erf naar het oosten uitgelegd en omgracht. Hoogte erf 298. In 1969 is de boerderij gedeeltelijk door brand verwoest en herbouwd in 1974. Daarna werd in 1976 een schuur buiten de terp gebouwd op perceel min. 164, kad. 960. Nu nog een gracht langs de noord- en oostzijde. De zuidelijke helft van de terp hoorde bij deze boerderij. Dit deel werd tussen 1893 en 1906 afgegraven en via de Toornwerder Maar afgevoerd. De lange driehoekige kavel langs het pad naar de oosterburen en aan de noordzijde begrensd door een sloot, is niet afgegraven. Hier bevindt zich een aantal woonhuizen. Dit alles betekent dat alleen de erven en het kerkterrein onaangetast zijn en de rest geheel is afgegraven, zelfs tot beneden het omringende maaiveld. De hoogte ligt tussen 0 en -40. Het doet dienst als grasland.

- c. 1. 0-30 dek, 30-55 bew.sporen (35 bot), 55-70 fosfaatvlekken, 70-90 doorwortelde klei, 90 siltige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met puin, 30-60 bew.sporen, 60-85 licht verontreinigde knikklei (80 bot), 85 schone knikklei, 110 boring beëindigd.
3. 0-30 dek met puin, 40-50 licht verontreinigde klei, 50-70 knikklei, 70-90 knikklei met puinsporen, 90 knikklei, 100 boring beëindigd.
4. 0-30 dek, 30-80 knikklei, 80 zandige klei, 100 boring beëindigd.
5. 0-30 dek, 30-40 klei, 40 siltige klei, 100 boring beëin-

digd.

6. 0-30 dek, 30-60 klei, 60-70 knikklei, 70 roestige klei, 100 boring beëindigd.
7. 0-10 zode, 10-60 bew.sporen (35 bot), 60-75 fosfaatvlekken, 75 knikklei, na 85 roestig, 100 boring beëindigd.
8. 0-40 dek met puinsporen, 40-70 klei, 70 roestige klei, 80 boring beëindigd.
9. 0-30 verontreinigd dek, 30-80 bew.sporen, 80-130 zeer roestige klei, 130 roestige siltige klei, 150 boring beëindigd.
10. 0-30 dek met puin, 30-60 licht verontreinigde klei, 60 knikklei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 7 r.s. IVG5, 40 w.s., 1 b.s. inh.Rt; 3 r.s. XI (vroeg-middeleeuwse bakfels), 1 r.s. XIIC, 35 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 5 w.s. k.p. zeer laat; 5 w.s., 1 b.s. b.g.; 1 r.s., 1 w.s., 3 b.s. theegoed; 1 w.s. Keulse pot; 1 r.s., 2 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 pijpenkop, 1 versierde pijpensteel; 1 fragment van glis of glijder; 1 bot; 1 w.s. TN?
2. IA1; IIB; IIIA2; IVA; IVB; IVC; IVE; IVF3; IVG1; IVG2; IVG5; VA; VIB; VII; VIII; XB; XIA; XIB; XIC; XIIA; XIIB; XIIC; XIII; XIV; XVIII; XIXA2; XIXB; XIXC; XIXD2; XXA; XXD; XXI; XXIVA; 4.3.3; 4.4.1.5.2; 4.4.1.6.3; 4.4.1.9.1; 4.4.1.10.4; 4.4.2.3.3; 4.5.1.1.2.1; 4.5.1.1.2.2.2; 4.5.1.1.2.3; 4.5.1.3; 4.5.1.4.1; 4.5.1.4.2.1; 4.5.1.4.2.2; 4.5.1.4.3; 4.5.1.6.1.1; 4.5.1.6.1.2; 4.5.1.6.2; 4.5.1.7.2; 4.5.1.7.3; 4.5.1.8.1; 4.5.1.9.1; 4.5.1.9.2; 4.5.1.10; 4.5.1.11.2; 4.5.1.11.6; 4.5.1.11.8; 4.5.1.11.10; 4.5.1.11.12; 4.5.2.1.1; 4.5.3.2; 4.5.3.3; 4.6.1.2; 4.6.2; 4.6.3; 4.6.5; 4.6.7.5; 4.7.1.1.
- e. Halbertsma, 1963: pp. 105, 228; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+CH+V1+C1+M (bebouwde gedeelten); doc. R.O.B.; Kooi, 1967; Clason, 1978; Jaarverslagen G.M., 1970: p. 19; 1971: p. 22; 1974: p. 20; Waterbolck & Boersma, 1976: p. 65; M-K, 1982: pp. 323-329, nrs 59, 60, 61, 61a.

7Bn86: *Ewsum*

- a. Min. A1, 135 t/m 146 (1828).
Kad. A1, 136 t/m 139, 144, 884, 896, 1751, 2032 (1989).
- b. 3c:
Geheel omgracht en omsingeld borgterrein. De borgstee lag tezamen met een verdediging in het centrum en was omringd door een zeer brede gracht. Reeds in de 15e eeuw was deze borg in het bezit van de Van Ewsums en zij bleven eigenaar tot 1856. Toen werd de borg publiek verkocht, waarna de borg in 1863 werd afgebroken. De schietoren bleef echter bewaard. Op het voorplein stond aan de linker- en rechterzijde een schathuis. Het linker schathuis aan de westzijde werd afgebroken en het rechter schathuis wordt nog bewoond. Het werd in 1932 uitgebreid met een schuur en veestalling. Het terrein, de grachten en de singels zijn geheel intact. Het terrein is als grasland in gebruik. Hoogte borgstee is 110 en werd met de afbraak geëgaliseerd. Oorspronkelijk lag het ongeveer 170 hoger en was dus ca. 280 hoog. Het puin van de borg is gebruikt voor de verharding van de Oosterbuurtsterweg. Hoogte erf schathuis 179, terrein van noord naar zuid is 136 tot 160.
- c. 1. 0-30 verontreinigd dek met puin, 30 puin, 70 boring beëindigd, puin gaat door.
2. 0-30 dek, bestaande uit zwarte grachtvulling, 30-70 licht verontreinigde klei, 70 zandige klei, 90 boring beëindigd.
- e. Formsma et al., 1973; plan.kaart Bügel; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.

7En87

- a. Min. B2, 159 t/m 162 (1828).
Kad. B2, 507 noordhoek (1989).
- b. 3b:
De no-zw gerichte boerderij met gracht aan de oost- en zuidzijde is afgebroken en de grachten zijn gedempt. Het erf is opgegaan in een grote akker. Hoogte 50, omg. 60. Bouwland.

7Bn88

- a. Min. A1, 122, 148, 149 (1828).
Kad. A1, 1899 zuidwesthoek, 2031 oost midden (1989).
- b. 3a:
Het reliëf op een klein rechthoekig, door sloten omgeven perceel is 106. Op perceel min. 149 was nog een gracht aanwezig. Deze is gedempt en het reliëf is geëgaliseerd. De oostelijke sloot is eveneens gedempt en het perceel is opgegaan in een groter geheel, dat bij Venoord (7Bn89) hoort.
- c. Geen toestemming.

7Bn89: Venoord of Achter Ewsum

- a. Min. A1, 115, 116 (1828).
Kad. A1, 1899 centrum (1989).
- b. 3c:
Een zw-no gerichte boerderij met een gracht aan de noordzijde. De boerderij is herhaaldelijk verbouwd en uitgebreid. In 1877 werd een nieuw woonhuis opgetrokken en in 1908 werd de schuur herbouwd. De oude gracht werd gedempt en nieuwe grachten werden gegraven langs de zuid-, oost- en noordzijde van het erf. Hoogte n-z 69-65, omg. 60-90.
- c. 0-30 dek met puin, 30-65 klei met puinsporen, 65-80 zandige klei, 80 roestige zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. b.g.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 260-261; M-K, 1982: pp. 368-369, nr. 83.

7En90

- a. Min. B1, 85 t/m 90 (1828).
Kad. B1, 600, 601 (1989).
- b. 2c:
Nw-zo gerichte boerderij met een G-vormige gracht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de boerderij door brand verwoest en werd bij de herbouw een kwart slag gedraaid tot een zw-no gerichte boerderij. In de oosthoek van het erf is een bijschuur geplaatst. De noord- en oostgracht zijn gedempt. De boerderij was vroeger een centrum van de Doopsgezinde Vermaning en is nu eigendom van de Doopsgezinde Gemeente in Groningen. Hoogte 120, contour 100, omg. ca. 90.
- c. 1. 0-30 dek, 30-85 recent opgebrachte grond, 85 zandige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-150 bew. sporen (110 puin), 150 doorwortelde zandige klei, 170 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. theegoed.
- e. M-K, 1982: p. 352, nr. 74a.

7En91

- a. Min. B1, 95 (1828).
Kad. B1, 95 (1989).
- b. 3a:
Een rond reliëf op een ongeveer vierkant, door sloten omgeven perceel. Hoogte 134, contour 100, omg. 90. De hoogte is door het ploegen geëgaliseerd en niet meer als reliëf aanwezig. Akkerland.
- c. Geen toestemming.

7Bn92: Het Hoogtje (de Kampen)

- a. Min. A1, 110 t/m 112 (1828).
Kad. A1, 1123 (1989).
- b. 3a:
Binnen een door sloten omgeven rechthoekig perceel ligt een door sloten omgeven vierkant perceel. Het is de plaats van het voormalige Gaaykemahuis. Het steenhuis werd waarschijnlijk reeds in de 15e eeuw afgebroken, toen het in bezit van Van Ewsum kwam. Later stond op deze plek boerderij 'De Kampen', die in de loop van de 19e eeuw is verdwenen. Het terrein hoort nu bij boerderij Venoord (7Bn89). De sloten rondom de oude borgstee zijn gedempt, waarbij het terrein werd geëgaliseerd. Hoogte 109, omg. tussen 50-70. Akkerland.
- c. Geen toestemming.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 260-261; M-K, 1982: p. 368; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.

7En93: Nije Fraam

- a. Min. A2, 260 t/m 262 (1828).
Kad. A2, 125 zuid (1989).
- b. 3c:
Een no-zw gerichte boerderij met gracht aan de oostzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een schuur. Het oude woonhuis is afgebroken en werd in 1960 naar de zuidoostzijde verplaatst, zodat het een nw-gerichte boerderij is. Er loopt een sloot langs de westzijde; de gracht is intact. Hoogte 90, omg. idem.
- c. 0-30 dek met puinsporen, 30-60 bew.sporen, 60 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat; 3 w.s. b.g.; 1 r.s. Chin.blauw; 1 w.s. majolica; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Plan.kaart Bügel; M-K, 1982: p. 364, nr. 80.

7En94

- a. Min. B1, 62 t/m 64 (1828).
Kad. B1, 717 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij met gracht aan zuid-, west- en noordzijde. In 1910 werd de schuur verbouwd en kreeg de boerderij een nieuw voorhuis. Thans geen uitoefening van het boerenbedrijf meer. Het huis wordt bewoond; de schuur is gedeeltelijk afgebroken. Hoogte n-z 91-87, omg. tussen 65 en 30.
- c. 1. 0-30 dek met puinsporen, 30-80 licht verontreinigde doorwortelde klei, 80 zandige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek met fosfaatvlekken, 30-50 bew.sporen, 50 doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. b.g.; 1 w.s. jeneverkruijk; 1 pijpenkop.
- e. M-K, 1982: p. 354, nr. 75.

7En95: Luert Catersheerd of Framalheerd

- a. Min. A2, 258, 259 (1828).
Kad. A2, 258, 1252 noord (1989).
- b. 3a:
Reliëf, gelegen in een ongeveer vierkant, omgracht perceel vlak voor de boerderij Nije Fraam (7En93). Hoogte 179, contour 125, omg. 75-90. De heerd werd in 1542 gesticht door Luert Cater, die afkomstig was van de Fraamborg (7Bn81). De landerijen waren te klein om er een volledige borg van te maken en de heerd werd afgebroken. Daarna werd ten zuiden van het erf de boerderij Nije Fraam (7En93) gebouwd. Bij graafwerkzaamheden zijn resten van de oude keldergewelven aangetroffen langs de gracht. De zuidgracht is nu gedempt en nog herkenbaar aan een greppel.

- c. 1. 0-30 dek, 30-70 verontreinigde klei, 70 roestige klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 verontreinigd dek, 30-70 bew.sporen, 70-80 iets verontreinigde klei, 80-100 roestige klei, 100 zandige klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.
- e. Plan.kaart Bügel - borgterrein; doc. R.O.B. - terp; M-K, 1982: p. 364; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7En96*
- a. Min. B1, 60, 65 (1828).
Kad. B1, 60, 65 (1989).
- b. 3a:
Het onregelmatige reliëf was tussen 120 en 100 hoog, omg. 90. De sloot tussen beide percelen is gedempt en verder is het reliëf door ploegen geëgaliseerd. Akkerland.
- c. 0-30 bouwvoor met puin, 30-50 licht verontreinigde klei, 50 zandige klei, 70 boring beëindigd.
- 7Bn97: Nienoord*
- a. Min. A1, 33 t/m 37, 41, 42 (1828).
Kad. A1, 2501 west, 2411 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. Singels langs de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is uitgebreid met een tweede schuur aan de noordwestzijde. In 1969 werd het woonhuis vernieuwd. De ligboxstal werd in 1978 op perceel min. 41, 42, kad. 2411 gebouwd. De oostelijke gracht is gedempt. Hoogte 105, omg. 75.
- c. 0-30 dek met puin, 30-40 lichte bew.sporen, 40-60 klei, 60-70 roestige klei, 70 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. k.p. laat; 2 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 3 w.s., 1 b.s. b.g.; 2 b.s. theegoed.
- e. M-K, 1982: pp. 372-373, nr. 85.
- 7En98*
- a. Min. B1, 43 t/m 45 (1828).
Kad. B1, 713 (1989).
- b. 2c:
Het nw-zo gerichte boerderijtje ligt op een trapeziumvormig perceel in de bocht van de weg naar Garsthuizen, de Smedemaweg. Het erf is uitgebreid met een gedeelte van perceel min. 42 en daardoor nu min of meer kegelvormig, met sloten omgeven. De boerderij is waarschijnlijk iets verbouwd, maar een bedrijf wordt er niet meer uitgeoefend. Het is een tweede woning. Hoogte 162, contour 100, omg. 80.
- c. 1. 0-30 dek met puin, 30-120 bew.sporen, 120-130 zandige klei, 130 roestige zandige klei, 140 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-70 licht verontreinigde klei, 70-80 bew.sporen, 80 roestige zandige klei, 100 boring beëindigd.
3. 0-30 dek, 30-90 bew.sporen, 90 doorwortelde zandige klei, 120 boring beëindigd.
4. 0-30 dek, 30 zandige klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. b.g.; 1 w.s., 1 b.s. theegoed; 1 r.s. rec. ongeglaazuurd.
- e. Klok, 1974-1975; plan.kaart Bügel - terp; M-K, 1982: p. 353, nr. 74b; Meijering & Spakman, 1985: a+Ch+C1+V1.
- 7Bn99*
- a. Min. E1, 13 t/m 16 (1828).
Kad. E1, 585 t/m 589 (1989).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte boerderij werd in 1871 afgebroken en herbouwd. De schuur werd naar het noordwesten verlengd en de noordgracht gedempt. Hoogte 121, contour 50, omg. 50-90.
- c. 0-30 dek met puin, 30-80 siltige klei, 80-90 roestige siltige klei, 90-95 klei, 95-100 veg.niveau, 100 zandig materiaal, 105 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. b.g.; 1 w.s. theegoed.
- e. M-K, 1982: pp. 330-332, nr. 62.
- 7Bn100: De Noord*
- a. Min. A2, 171 t/m 176 (1828).
Kad. A2, 1011, 1420 (1989).
- b. 2c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. Singels langs de oost-, zuid- en westzijde. De plaats werd verschillende keren uitgebreid en herbouwd. Het huidige woonhuis werd in 1876 gebouwd. De noordgracht is gedempt. In de oosthoek van het achtererf is een losse schuur gebouwd. Het is vanouds een kloosterboerderij van het klooster St. Annen. Tussen 1595 en 1678 was het een provincieplaats. Hoogte z-n 156-183, contour 125, omg. 75-100.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-145 bew.sporen (120, 130 k.p.-scherven), 145-150 klei met fosfaatvlekken, 150 roestige zandige klei, 160 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 4 w.s. b.g.; 1 b.s. Chin.blauw; 1 pijpensteel.
- e. Formsma et al., 1973: p. 268.
- 7En101*
- a. Min. A2, 185 westhoek (1828).
Kad. A2, 185 westhoek (1989).
- b. 3a:
Het ovale reliëfje lag in een groot akkerperceel langs de Oosterbuurtseweg. Hoogte 131, contour 75. Door ploegen is de hoogte geëgaliseerd en het terrein is alleen langs de slootrand nog iets hoger. Het boorprofiel is schoon en er werden geen scherven aangetroffen.
- c. 0-30 bouwvoor, 30 zandige klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. k.p.
- e. Klok, 1974-1975; plan.kaart Bügel; doc. R.O.B.; Meijering & Spakman, 1985: a of c1.
- 7Bn102: Oldenoord*
- a. Min. A1, 69 t/m 76 (1828).
Kad. A1, 69 t/m 71, 75, 76, 1323 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. Singels aan de zuid-, west- en noordzijde. In 1843 werd het huidige woonhuis gebouwd. De uit 1804 daterende schuur is onveranderd; er werd alleen in 1902 een bijschuur aan de noordzijde bijgebouwd. Het gedeelte van de oostgracht achter de boerderij is gedempt. De overige grachten en de singels zijn intact. De zuidsingel is nu de toegangsrede. Deze liep vroeger langs de noordkant van de boerderij buiten de singels om. Hoogte erf noord 110, singels 114, omg. 65-90. De vroegere paardenwas (min. 75) is verdwenen. Op de plaats van dit erf heeft waarschijnlijk in de 14e eeuw een steenhuis of borg gestaan, die door de Groningers werd verwoest. Het was het stamslot van de Van Ewsums en heette 'Den Oert'. In de tuin bevinden zich nog op ongeveer twee meter diepte fundamenteën, die doorlopen tot onder het huidige woonhuis van de boerderij. De Van Ewsumborg werd daarna gesticht op het huidige nog aanwezige borgterrein met

- schietoren en schathuis (7Bn86).
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 lichte bew.sporen, 70 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 2 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s., 1 oor b.g.; 1 r.s., 2 w.s. theegoed; 1 w.s. majolica; 2 pijpenstelen.
- e. Formsa et al., 1973: p. 268; plan.kaart Bügel - borgrterrein; M-K, 1982: pp. 374-376, nr. 86; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+C1+V1+M.
- 7En103: Halfweg*
- a. Min. B1, 110 t/m 113 (1828).
Kad. B1, 747 centrum (1989).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte boerderij met gracht langs de noord-, oost- en zuidzijde. De boerderij werd vergroot met een bijschuur aan de noordoek van de schuur. In 1976 werd bij de aanleg van de Eemshavenweg de boerderij door de provincie gekocht. Het woonhuis is afgebroken evenals de bijschuur. De grote schuur is gekocht door de eigenaar van Karshof. De grachten werden gedempt en het erf is opgegaan in groot akkercomplex. Door het ploegen en de grachtdemping is het erf geëgaliseerd. Hoogte was 144, contour 75, omg. 60-90. Akkerland met schuur.
- c. 0-30 bouwvoor met puinsporen, 30-50 iets verontreinigde zandige klei, 50-70 zandige klei, 70 zand, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat.
- e. M-K, 1982: pp. 368-369, nr. 78.
- 7En104*
- a. Min. B1, 31 t/m 33 (1828).
Kad. B1, 31, 624 (1989).
- b. 3b:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij. De plaats werd reeds vóór 1866 afgebroken. In dat jaar worden de landerijen gekocht door de eigenaar van Oosterburen-Oost (7En105). De gracht is in de loop der tijden gedempt. Het oude erf maakt deel uit van een groot akkercomplex.
- e. M-K, 1982: p. 355.
- 7En105: Oosterburen-Oost*
- a. Min. A2, 224 t/m 227 (1828).
Kad. A2, 2219 (1989).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij met een gracht langs de zuid-oostzijde achter de schuur. Deze gracht is gedempt. De boerderij werd verbouwd en vergroot met een tweede schuur aan de noordoostzijde. Hoogte 174, contour 100, omg. 75-90.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-50 lichte bew.sporen, 50-70 zandige klei, 70 doorwortelde zandige klei, 100 boring beëindigd.
- e. Doc. R.O.B.; M-K, 1982: p. 355, nr. 76.
- 7En106: Diddingehuizen*
- a. Min. A2, 214 t/m 218 (1828).
Kad. A2, 1204 t/m 1207 (1989).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met singels langs zuid- en westzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een bijschuur aan de oostzijde. Daarbij werd het noordelijke deel van de oostgracht gedempt. De overige grachten zijn intact. De singels zijn geslecht en bij het akkerland getrokken. Hoogte 184, contour 100, omg. 75-90.
- c. 0-30 verontreinigd dek, 30-80 donkere losse opgebrachte grond, 80 zandig materiaal, 100 boring beëindigd.
Doc. R.O.B.; M-K, 1982: pp. 356-357, nr. 77.
- 7En107: 't Olhaim*
- a. Min. A2, 189 t/m 196 (1828).
Kad. A2, 192, 193, 195, 196, 944 (1989).
- b. 2b:
Nw-zo gerichte boerderij met een gracht langs de west-, noord- en noordoostzijde. Singels langs de west- en noordzijde. De boerderij werd in 1869 verplaatst naar perceel min. 187 zo, kad. 941, 2274, 2275. De oude plaats is afgebroken en het grachtenstelsel werd gedempt. Ook de singels zijn verdwenen. De plaats van de grachten is nog herkenbaar in het akkerland. Door het ploegen is het terrein afgevlakt. Hoogte 96, omg. 50-75.
- c. 1. 0-30 bouwvoor met bew.sporen, 30 bew.sporen, 60 vloertje.
2. 0-30 bouwvoor, 30-80 bew.sporen, 80 doorwortelde roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s., 2 b.s. b.g.; 2 w.s. jeneverkruik; 1 pijpensteel.
- e. M-K, 1982: p. 365, nr. 81.
- 7En108*
- a. Min. B1, 10, 11 (1828).
Kad. B1, 791 westhoek (1989).
- b. 3b:
Het nw-zo gerichte boerderijtje is verdwenen en het erf is opgegaan in een groter perceel. Hoogte 78, omg. 50.

3.5. Gemeente Ten Boer

7Dn1

- a. Min. H1, 8 t/m 11 (1833).
Kad. K12, 909, 1360, 1361, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij op ongeveer vierkant perceel met gracht aan de oost- en zuidzijde. De boerderij is intact, maar de oostgracht en het oostelijke deel van de zuidgracht zijn gedempt. Hoogte 15, omg. tussen -50 en -100 (afgeticheld), blad 18 Fiv.
- c. 1. 0-40 dek, 40 puin, na 60 lichte bew.sporen, 80 fundering, dieper boren niet mogelijk.
2. 0-40 dek, 40 klei met puin, 70 fundering.

7Dn2

- a. Min. H1, 25, 26, 28 (1833).
Kad. K12, 917 noordwest, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een wagenschuur aan de oosthoek. De noordgracht langs het achtererf is gedempt. Hoogte 13, contour -25, omg. -50, blad 18 Fiv.
- c. 0-40 dek, 40-80 lichte bew.sporen (60 scherf k.p.), 80 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. inh.Rt; 3 w.s. k.p.

7Dn3: Koningsheert

- a. Min. H1, 39 t/m 42 (1833).
Kad. K12, 891, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij op een rechthoekig perceel met gracht aan de oost- en zuidzijde. In deze boerderij waren balken aanwezig uit 1652. De boerderij werd herbouwd in 1872 en daarbij meer naar het westen gedraaid. Er kwam een tweede schuur aan de oostzijde. Het erf werd uitgebreid met perceel min. 38 en tevens werd de oost-

- gracht gedempt. De zuidgracht werd naar het oosten verlengd. Tijdens het onderzoek in 1994 werd de boerderij afgebroken ten behoeve van 10 nieuwbouwwoningen voor de uitbreiding van Garmervolde. Hoogte 0, omg. -75, blad 18 Fiv.
- c. 0-40 dek, 40-70 opgebracht zand en klei, 70 doorwortelde klei, 110 boring beëindigd.
- d. 2. XIIA; XIIB; XIIC; XIX; 4.5.1.1.3.
- 7Dn4**
- a. Min. H1, 54, 55 (1833).
Kad. K12, 890, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
No-zw gericht, door sloten omgeven boerderijtje. De boerderij is afgebroken en heeft plaats gemaakt voor een woonhuis met schuurtje. De sloten langs de west- en noordzijde zijn gedempt. Hoogte 12, contour 0, omg. -75, blad 18 Fiv.
- c. 0-40 dek, zeer verontreinigd met puin, 40-70 licht verontreinigde klei, 70-80 doorwortelde zandige klei, 80 veen, 85 boring beëindigd.
- 7Dn5**
- a. Min. H3, 307 t/m 310 (1833).
Kad. K12, 793, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de noord-, oost- en zuidzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de oostzijde. In de zuidoosthoek van het erf staat een kleine schuur. De noord- en zuidgracht zijn gedempt. Perceel min. 306 is bij het erf getrokken. Hoogte 0 tot -50, omg. -75, blad 18 Fiv.
- 7Dn6**
- a. Min. H1, 61 t/m 65 (1833).
Kad. K12, 868, 869, 1362, 1368, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
No-zw gerichte boerderij met J-vormige gracht langs de oostzijde en de oostelijke helft van de noord- en zuidzijde van het erf. De boerderij is afgebroken; het erf is onderdeel van het kerkhof van Garmervolde geworden, waarbij de noordgracht gedempt is. Hoogte oorspronkelijk -25, nu opgehoogd tot —, omg. -75, blad 18 Fiv.
- c. 0-40 opgebrachte grond, 40-60 klei, 60 doorwortelde klei, 110 boring beëindigd.
- 7Dn7**
- a. Min. H1, 74 t/m 76 (1833).
Kad. K11, 769, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de zuid- en westzijde. De boerderij en grachten zijn intact. Hoogte 21, contour 0, omg. -50 tot -85, blad 18 Fiv.
- c. 0-40 dek met puin, 40-60 lichte bew.sporen, voornamelijk puin, 60 zandige klei, 80 boring beëindigd.
- 7Dn8**
- a. Min. H2, 91 t/m 94 (1833).
Kad. K11, 690 noord, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de zuidzijde en het zuidelijke deel van de oost- en westzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de noordzijde, waarbij het erf is vergroot met een deel van perceel min. 99. De gracht is intact. Hoogte 11 tot -22, omg. -75 tot -100, blad 18 Fiv.
- c. Geen toestemming.
- 7Dn9**
- a. Min. H2, 95 t/m 97 (1833).
Kad. K11, 689 oosthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een grillig gebogen slotenpatroon rondom het erf. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een wagenschuur aan de noordkant. De westsloot is gedempt. Hoogte -11 tot -79, omg. -75 tot -100, blad 37 Hunsingo. De boerderij hoort nu bij nr. 7Dn8; het woonhuis wordt verhuurd aan dorpelingen.
- c. 0-40 dek, 40-60 lichte bew.sporen, 60 donkere klei, 80 boring beëindigd.
- 7Dn10**
- a. Min. H2, 249, 250 (1833).
Kad. K11, 1333 zuidhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij op een door sloten omgeven onregelmatig driehoekig erf. De boerderij is verbouwd en vergroot met een wagenschuur aan de noordhoek. De toegangsrede is van de zuidzijde van het erf verlegd naar de noordkant. Hoogte onbekend, omg. -100, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-85 doorwortelde klei, 75 schone donkere klei, 90 boring beëindigd.
- 7Dn11**
- a. Min. H2, 109 (1833).
Kad. K11, 1336, 1337, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij, die aan de west- en noordzijde wordt begrensd door het Gewijde, ook wel Abbemaar genoemd. Langs de zuidzijde van het erf loopt een sloot. De boerderij is verbouwd. Hoogte 73, omg. tussen -20 en -40, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-70 klei, 70-90 bew.sporen, vooral bot en puin, 90-105 doorwortelde donkere humeuze klei, 105 roestige zandige klei, 110 boring beëindigd.
- 7Dn12**
- a. Min. H2, 230 t/m 232 (1833).
Kad. K11, 1330, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij op een door sloten omgeven erf, gelegen aan de Stadsweg, die hier een flauwe bocht maakt. De boerderij is afgebroken en vlak ten noorden van de oude plek herbouwd en vergroot. Nu is op het achtererf van het oude stee een stal opgetrokken. Er loopt een sloot rondom het erf. De stadsweg is nu recht getrokken. Hoogte onbekend, omg. -50 tot -75, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-70 donkere klei, 70-85 lichte bew.sporen met puin en scherf b.g., 85 fundering, dieper boren niet mogelijk.
- d. 1. 1 scherf b.g.
- 7Dn13**
- a. Min. H2, 141 t/m 143 (1833).
Kad. K11, 1039 noordhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is enigszins veranderd, misschien iets vergroot. De grachten zijn intact. Hoogte -5, omg. -75, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-60 licht verontreinigde klei, 60-70 bew.sporen en bot in klei, 70 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 3 r.s., 2 w.s. k.p. zeer laat.

7Dn14

- a. Min. H2, 154 t/m 156 (1833).
Kad. K10, 540, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de zuid- en westzijde. De boerderij is verbouwd; het woonhuis is nu buiten de boerderij op de oosthoek geplaatst. Het erf werd uitgebreid met perceel min. 153 en de gracht is zuidwaarts verlegd. De westgracht is gedempt. Er is een stal in de noordhoek van het erf gebouwd. Aan de noordzijde van het erf loopt een sloot. Hoogte 1, omg. tot -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met puin, 40-75 bew.sporen met veel puin, 75-90 doorwortelde klei, 90 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 7 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 4 w.s. k.p. zeer laat; 1 w.s. b.g.; 1 w.s. Baardman; 1 w.s. jeneverkruid; 1 r.s. rec. ongeglazuurd.

7Dn15

- a. Min. H2, 188 t/m 191 (1833).
Kad. K10, 663 oost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij is omgeven door bochtige sloten. De boerderij is afgebroken. Nu een zw-no gerichte grotere boerderij. Het slootstelsel is intact. Hoogte z-n -4 tot -12, omg. -50 tot -100, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-50 lichte bew.sporen, 50 roestige klei, 75 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. XIIB (in bezit boer); 8 r.s., 11 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 4 w.s. b.g.; 1 r.s., 3 w.s. rec. ongeglazuurd.

7Dn16

- a. Min. H2, 239 t/m 242 (1833).
Kad. K14, 384, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met gracht en singels langs de oost-, zuid- en westzijde. De boerderij is onlangs afgebroken en de gracht, alsmede de singels zijn verdwenen. De omtrek van het erf is nog slechts vaag herkenbaar in het grote perceel waarin het is opgenomen. Hoogte was 22 (nu geëgaliseerd), omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-60 klei, 60-80 roestige klei met onbepaalde scherf, 80 zandige klei, 85 boring beëindigd.
- d. 1. Ondetermineerbare scherf.

7Dn17

- a. Min. H2, 170 t/m 172 (1833).
Kad. K10, 533 oost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de noordzijde. De boerderij is verbouwd en aan de noordwestzijde is een tweede schuur bijgebouwd, waarbij het erf werd uitgebreid met perceel min. 173 en de gracht werd gedempt. Er lopen brede sloten langs de zuid- en westzijde. Hoogte 12, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met opgebracht zand, 40-60 licht verontreinigde klei, 60 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.

7Dn18

- a. Min. H2, 218 t/m 222 (1833).
Kad. K14, 1087, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost- en zuidzijde; tevens een singel aan de zuidkant. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een wagenschuur aan de oostzijde. Grachtenstelsel is intact en er

is een westgracht toegevoegd. Hoogte -24, omg. -50, blad 37 Hunsingo.

- c. 0-40 dek, 40-80 donkere klei, 80 grijze zandige klei, 90 boring beëindigd.

7Dn19

- a. Min. I4, 531 t/m 533 (1833).
Kad. K10, 528 noordoosthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht aan de zuid- en westzijde. De boerderij is afgebroken en de grachten zijn gedempt. Hoogte 6 tot 11, omg. -50, blad 37 Hunsingo. Nu is de boerderij gebouwd op perceel min. 528, kad. 529. Deze is no-zw gericht en langs het erf loopt een gracht aan de noordzijde.
- c. 0-40 dek, 40-80 klei, 80 zandige klei, 90 boring beëindigd.
- e. Klok, 1974-1975: huisterp.

7Dn20

- a. Min. I4, 560 t/m 563 (1833).
Kad. K10, 527 zuidoosthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met een singel langs de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is nu zo-nw gericht en naar het noorden van het erf verplaatst. Het bedrijf werd tevens met een tweede schuur uitgebreid. Het woonhuis is aan de oosthoek van de boerderij gebouwd. Naast de boerderij is aan de zuidzijde van het erf een stal geplaatst. De noordgracht is gedempt en de singels zijn geslecht en bij het omringende land getrokken. Hoogte n-z 6 tot 10, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. Bij de verbouw is het erf geheel vernieuwd en er is veel graafwerk verricht. Het boorprofiel vertoont dan ook veel opgebrachte en verstoorde grond.
- d. 3. De eigenaar heeft bij de graafwerkzaamheden scherven van kogelpotardeverf aangetroffen, die tot de typen XIIC en XIV gerekend kunnen worden. Tevens zijn scherven van b.g. en *slipwear* aanwezig.

7Dn21

- a. Min. I4, 579, 580 (1833).
Kad. K10, 483, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij op een klein rechthoekig erf met een gracht langs de oostzijde. De boerderij is vergroot; het erf uitgebreid met perceel min. 581. De gracht werd gedempt en op deze plek loopt nu de wagenrede naar het achtererf. Hoogte achtererf 4 en aan de voorzijde -25, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-90 lichte bew.sporen (60 bot), 90 doorwortelde donkere klei, 100 boring beëindigd.

7Dn22: Steerwolde

- a. Min. I4, 594 t/m 598 (1833).
Kad. K1, 4 oosthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij met aan de zuidwestzijde buiten de singel een tweede gracht. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur en wagenschuur aan de noordzijde. De noordoostgracht en de buitenste gracht aan de zuidwestzijde zijn gedempt. De noord- en oostsingel werden geslecht. Hoogte zw-no 47 tot -9; singels 4, omg. -25, blad 37 Hunsingo.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek met bew.sporen en puin, 40 voor- al puin en bew.sporen, 60 fundament, dieper boren was niet mogelijk (het is een volgestorte kelder).

2. 0-40 dek met bew.sporen, 40-60 doorwortelde donkere klei, 60 doorwortelde grijze klei, 70 boring beëindigd.
- d. 1. 5 w.s. k.p. laat; 3 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Gn23: Langeland*
- a. Min. H4, 413 t/m 415, 415a+b (1833).
Kad. K15, 488 oost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is intact, maar verlaten en in zeer vervallen toestand. Ten oosten van de boerderij is een grote schuur gebouwd. De oost- en zuidgracht zijn gedempt en de singels zijn hier geslecht. De overige grachten en singels zijn aanwezig. Hoogte 40, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek (40 scherf rec.), 40-60 donkere klei, 60 zeer taaie klei (75 scherfrec.), 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 w.s. theegoed.
- 7Bz24: Thesinge (fig. 15)*
- a. Min. I3, 442 t/m 452, 499 t/m 503 (1833).
Kad. I5, 1159 t/m 1161, 1176, 1280, 1306, 1307, 1324, 1325, 1337, 1349, 1378, 1388 t/m 1390, 1395, 1399 t/m 1401, 1467, 1488, 1489, 1813, 1814, 1:1000 (1993).
- b. 1b:
De vierkante lay-out van het oude dorp, dat ten oosten van het Gewijde ligt, is waarschijnlijk het gevolg van het vroegere klooster Germania dat hier gestaan heeft. Alleen het koorgedeelte van de voormalige kloosterkerk is bewaard gebleven, dat nu als kerk in gebruik is. Bij het onderzoek is niet duidelijk geworden waar precies de begrenzing van het kloosterterrein heeft gelegen, maar waarschijnlijk lag het op de terp, dat wil zeggen, op dat deel van het dorp dat vermoedelijk de terp is. De dorpsstructuur is door de vroegere en daarna door de huidige bebouwing erg ingewikkeld en bemoeilijkt de vaststelling van de terpomvang. De kerk en het kerkhof zijn hoog gelegen; ten noorden en noordwesten loopt het stratenpatroon af. Dit gedeelte zal hier als terp beschouwd worden, maar het is een hypothese. Hoogten zijn niet bekend, blad 37 geeft deze niet aan.
- c. Door de te dichte bebouwing was boren niet mogelijk.
- d. 2. XIA; XIIC; XIID; XIV; 4.3.3.
- e. Halbertsma, 1963; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7Bz25*
- a. Min. I4, 614 t/m 617 (1833).
Kad. K1, 23 zuidwesthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met grachten aan de oost-, zuidoost en noordzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de westzijde. De oost- en zuidgracht zijn gedempt. Hoogte z-n -30 tot -60, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 bew.sporen, 70-80 roestige klei, 80 zandige klei, 90 boring beëindigd.
- 7Ez26*
- a. Min. H4, 451 t/m 453, 453a+b (1833).
Kad. K15, 473, 474, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met een singel langs de zuidwestzijde. De boerderij is afgebroken en bij herbouw iets naar het westen gedraaid. Er is een wagenschuur toegevoegd aan de noordhoek. De oostgracht is gedempt. De overige grachten en singel zijn intact. Hoogte 40, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met puin, 40-65 klei met puinsporen. 65-80 doorwortelde licht verontreinigde klei (80 scherf k.p.), 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p. zeer laat.
- 7Ez27: Bovenrijge - Boerderij Dijkema*
- a. Min. H4, 468 t/m 470, 469a+b (1833).
Kad. K15, 670 zuid, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht en singel langs de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is afgebroken; bij de herbouw vergroot en meer westwaarts gedraaid. Het woonhuis is aan de lange zijde in de zuidhoek gebouwd. De grachten zijn intact; de west- en noordsingel zijn geslecht en bij de aanpalende percelen getrokken. Hoogte z-n 25-11, omg. -25, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met puin, 40-50 klei met puinsporen, 50-70 schone klei, 70 zeer taaie klei, 90 boring beëindigd.
- 7Ez28: Woltersum (fig. 16)*
- a. Min. E1, 203, 205 t/m 231 (1833).
Kad. E7, 1302, 1628, 1742, 1746, 1750 t/m 1752, 1925?, 1983, 1984, 2051 t/m 2057, 2059, 2060, 2103 t/m 2105, 2117, 2130, 2131, 2141, 2142, 2155, 2157, 2161, 2162, 2456 t/m 2464, 1:1000 (1993).
- b. 1a:
Grote ongeveer west-oost gerichte niervormige dorps-terp. De grootste lengte is 275 m en de grootste breedte bedraagt ongeveer 150 m. Deze breedte ligt in de westelijke sector tussen het Kerkpad en de westrand. Deze sector wordt geheel omgeven door wegen en paden. In het centrum bevindt zich de kerk met aan de westkant het kerkhof. In de zuidflank staat de school en aan de noordzijde tussen het kerkerrein en de Hoofdweg een aantal boerderijen. Hoogte noordwest 14 en schoolterrein 65. Dit gedeelte heeft een enigszins hoekige afgeronde vorm. De oostelijke sector van de terp is smaller en meer niervormig. Dit deel wordt aan de noordzijde begrensd door de reeds genoemde Hoofdweg en aan de oost-, zuidoost en zuidzijde door een kromme sloot. De hoogte in dit deel is van west naar oost -15 en 7 en lager dan de westelijke sector. Blad 16 Fivelingo. Van een radiaal kavelpatroon is bij deze terp geen sprake; het is meer een onregelmatig gritpatroon. Van west naar oost loopt over het reliëf een brede strook, waarop het kerkhof met de kerk, vroeger aan noord- en zuidzijde begrensd door een gracht. Deze is nu gedempt. Ten oosten bevindt zich in dit centrum een grote boerderij en verder oostwaarts ligt de middenstrook tussen de Bijbelgang in het zuiden en een sloot in het noorden. Haaks op deze middenstrook liggen brede en smalle kavels, waarop de dorpsbebouwing met achtertuinen. Het dorp ligt aan de Lustige Maar, die oorspronkelijk langs de westrand liep. Hij is nu afgesneden en een eindweegs ten noorden van het dorp naar het oosten omgeleid en stroomt nu ten oosten van Woltersum, in de oude bedding van de voormalige Fivel, nu wel Ae genoemd. Deze stroomde vroeger langs de oostzijde van het dorp en verder in noordoostelijke richting naar Wittewierum. Woltersum doet qua lay-out en dorpsstructuur denken aan Stedum. Daar ligt aan de ene zijde een min of meer ronde terp met een langwerpige uitloper, het straatdorp aan de andere zijde. Een overgang tussen deze twee delen vormt een rijtje huizen langs het Klokkepad. Wol-

- tersum bestaat eveneens uit twee delen, ten westen de afgeronde terp met de kerk en naar het oosten toe het lager gelegen straatdorp richting Fivel. Ook hier valt een overgangszone waar te nemen met de bebouwing langs het noord-zuid lopende Kerkpad. Gezien deze plattegrond zou het hier, evenals bij Stedum, om een handels-terp kunnen gaan. Een type langgerekte terp met het kerkerrein aan de ene kant en dikwijls een belangrijk huis/borg aan het andere uiteinde. Bij Woltersum ligt inderdaad aan de overzijde van de voormalige Fivelstroom een borgterrein, waar vroeger het 'Huis te Woltersum' heeft gestaan, daterend uit de late middeleeuwen.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-150 bew.sporen met tussen 100 en 110 een kleiige tussenlaag, 150 klei met lichte sporen, 160 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 lichte bew.sporen, 60 bew.sporen, 100 boring beëindigd, sporen gaan door.
3. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 lichte bew.sporen, 60-80 bew.sporen, 80 doorwortelde klei, 100 boring beëindigd.
4. 0-40 dek, 40-90 bew.sporen, 90 doorwortelde knikkige klei, 100 boring beëindigd.
5. 0-40 dek, 40-50 klei, 50 zandige klei, 60 boring beëindigd.
6. 0-40 dek, 40-60 doorwortelde klei, 60-70 klei met turfachtig materiaal, 70 knikklei, 80 boring beëindigd.
7. 0-40 dek, 40-70 klei, 70 zandige klei, 75 boring beëindigd.
8. 0-40 dek, 40-60 lichte bew.sporen, 60 bew.sporen, 110 boring beëindigd, sporen gaan door.
9. 0-40 dek, 40-70 bew.sporen, 70 knikklei, 80 boring beëindigd.
10. 0-40 dek met opgebrachte grond, 40-60 bew.sporen, 60-90 doorwortelde klei, 90 knikklei, 100 boring beëindigd.
11. 0-40 verontreinigd dek, 40-110 bew.sporen, na 80 met fosfaatvlekken (90 scherf k.p.), 110 klei, 115 boring beëindigd.
12. 0-40 kleiig dek, is gedeeltelijk afgeschoven, 40-70 roestige klei, 70 knikklei.
- d. 1. 2 w.s. inh.Rt.; 5 w.s. k.p. laat; 1 r.s., 5 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s., 2 w.s. b.g.
2. IIB; IIIC; VIII; XIIC; XIID; XIV; XV; XIXA1; XIXA2; XXA; XXB; 4.3.3; 4.6.1.1.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7Ez29
- a. Min. E3, 341? (1833).
Kad. E11, 341 oost, 1:2000 (1993).
- b. 2a:
Ovaal reliëf in een trapeziumvormig perceel, dat aan de west- en noordzijde wordt begrensd door een kromme sloot (natuurlijk) en aan de oostzijde door de gracht van de begraafplaats van Woltersum. Het reliëf heeft geen directe relatie met de sloten en is waarschijnlijk aan de noordwestzijde overslibd. Op de zuidoostflank is het bovendeck afgegraven. Hoogte 22, contour 0, omg. -25, blad 16 Fivelingo. Grasland.
- c. 1. 0-40 dek, 40-80 doorwortelde roestige klei, 80-100 bew.sporen (80 scherf inh.Rt), 100 klei, 110 boring beëindigd.
2. 0-20 zode, 20 bew.sporen (60, 70 scherven inh.Rt), 100 boring beëindigd, sporen gaan door.
3. 0-40 dek, 40-60 doorwortelde klei, 60 knikklei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 5 w.s. inh.Rt.
- e. Klok, 1974-1975 (huisterp); doc. StiBoKa, 1982.
- 7Ez30: *Huis te Woltersum*
- a. Min. E1, 128 borgstee; 123 t/m 133 borgterrein (1833).
Kad. E7, 1277 borgstee; 1277, 1278, 2097, 2098, 2115 borgterrein, 1:1000 (1993).
- b. 3c:
Rechthoekig terrein met gracht aan de noord-, oost- en zuidzijde. Langs de westkant loopt de Kollerijweg en daarnaast de Ae, de oude Fivelarm (zie ook 7Ez28). Op de minuut en de huidige kadastrale kaart wordt het terrein opgedeeld in w-o lopende percelen, waarop langs de Kollerijweg woningen en aan de zuidkant de boerderij 'Akkemaheerd'. De borg heeft ten noorden van deze boerderij gestaan op perceel min. 128, kad. 1277. Er is voor het eerst sprake van het 'Huis te Woltersum' in 1385. Ene Nycolaus wordt als heer van Woltersum genoemd. De borg was geen lang leven beschoren, want toen deze in het begin van de 15e eeuw bewoond werd door Ebbe Ackinga, is hij verwoest. Later in 1631 duikt dan de naam 'Ackingaheerd' op, nu 'Akkemaheerd'. Deze staat niet op de oude borgstee, maar ten zuiden daarvan. In de Akkemaheerd is nu een bedrijf gevestigd met machinerieën (loonbedrijf?). De omgrachting van het borgterrein is gedempt, alleen de oostgracht is enigszins herkenbaar als ondiepe depressie.
Niet mogelijk - bedrijfsterrein.
- c. Niet mogelijk - bedrijfsterrein.
- e. Fornsmas et al., 1973: pp. 503-505.
- 7Ez31
- a. Min. A2, 75, 76, 76a+b (1833).
Kad. A7, 3574 oosthoek, 1:1000 (1991).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost- en zuidzijde. De boerderij is intact; de oostgracht is gedempt. Het bedrijf ligt ingesloten door de dorpsuitbreiding van Ten Boer aan de noordzijde, de Groene Zoom aan de zuidzijde met park en ijsbaan. Hoogte 12, contour 0, omg. -50 tot -75, blad 15 Fivelingo.
- c. Geen.
- 7Bz32
- a. Min. I3, 426 t/m 428 (1833).
Kad. I5, 1062, 1:1000 (1993).
- b. Zw-no gerichte boerderij op een vierkant geheel door sloten omgeven erf. De boerderij is verbouwd en de zuidelijke sloot vervangen door een gracht. Hoogte -25, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 kruimig verontreinigd dek, 40-55 verontreinigde doorwortelde klei, 55 schone klei, 70 boring beëindigd.
- 7Ez33: *Tackenborg - Boerderij Klimp*
- a. Min. H4, 499 t/m 502, 502a+b borgterrein; 500 borgstee (1833).
Kad. K9, 238, 240, 241 borgterrein; 240 borgstee, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij. Ten noordoosten van dit erf ligt de oude borgstee. Rondom het hele terrein is een singel aangebracht. De boerderij is intact, alleen de wagenschuur is naar het noordwesten verplaatst naast de boerderij. De zuidgracht is gedempt; de zuid-singel is nu wagenrede. De noordsingel is bewaard gebleven. Op de plaats van de huidige boerderij stond vroeger het schathuis. De boer heeft het bovendeck van de borgstee afgeschoven voor demping van de gracht en sloten. Hoogte erf 29, borgstee 13, omg. -25, blad 37

- Hunsingo. De borg wordt in 1454 voor het eerst genoemd en is in 1738 afgebroken.
- c. 1. 0-40 dek met puinsporen, 40-50 bew.sporen. vooral puin, 50 fundering (volgestorte kelder).
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-65 roestige klei, 65-80 doorwortelde klei, 80 zandige klei, 90 boring beëindigd.
3. Op de oude borgstee: 0-20 zode, 20-80 klei, 80-90 verontreinigde klei met puin, 90 zandige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 3 w.s. b.g.; 1 w.s. majolica.
- e. Fornisma et al., 1973: pp. 123-125.
- 7Ez34: Buist*
- a. Min. H4, 515, 516, 516a+b (1833).
Kad. K9, 237, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met gracht langs de west-, noord- en oostzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de noordzijde. De noord- en oostgracht zijn gedempt. Hoogte oost 16, omg. -25, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-70 roestige klei, 70 zandige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. k.p. laai; 1 w.s. b.g.
- 7Bz35*
- a. Min. I4, 659 t/m 662 (1833).
Kad. K1, 19 centrum, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met gracht aan de zuid-, west- en noordelijk deel van de oostzijde. De boerderij is afgebroken en de grachten zijn gedempt. Hoogte -14, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- 7Bz36*
- a. Min. I4, 647, 648 (1833).
Kad. K1, 20 noordoost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij op een rechthoekig door sloten omgeven erf. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met perceel min. 649. Brede sloten (grachten) langs de oost- en zuidzijde. Hoogte -7, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-80 bew.sporen (60, 80 scherven rec.), 80 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.
2. Buiten erf aan oostzijde: 0-40 iets verontreinigd dek, 40-60 lichte bew.sporen, 60-80 doorwortelde roestige klei, 80 zandige klei, 85 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 w.s. k.p. zeer laai; 1 r.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez37*
- a. Min. F1, 105 t/m 107 (1833).
Kad. E10, 2664 westhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Nw-zo of zo-nw gerichte boerderij met een gracht langs de noordzijde van het vierkante erf. Dit erf is nu uitgebreid naar het zuidoosten met de percelen min. 98 t/m 100. De helft van deze percelen langs de Boltweg is ingedeeld in kleine kavels, die loodrecht op deze weg staan. Hierop zijn woonhuizen gebouwd (uitbreiding Ten Boer). Het deel van deze percelen achter de woningen hoort nu bij het te beschrijven monument. Hier staan verschillende bedrijfsgebouwen. De gracht is gedempt. Hoogte 16, omg. -25, blad 15 Favelingo.
- c. 1. 0-35 dek met puin en kalk, 35 niet dieper mogelijk.
2. 0-30 dek met puin en kalk, 30 niet dieper mogelijk (er ligt een oude vloer).
- 7Ez38: Slits*
- a. Min. F1, 47 t/m 50 (1833).
Kad. E10, 2323, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een halfronde gracht langs de zuid-, zuidwest- en westzijde van het erf. De boerderij is afgebroken en diverse keren herbouwd. De huidige is no-zw gericht met haaks daarop tegen de achterzijde een grote nw-zo gerichte stal. In de noordhoek van het erf is een loods opgetrokken. De gracht is gedempt. Hoogte was 70, omg. -70 tot -100, blad 16 Favelingo. Het erf is geëgaliseerd en ligt nu lager!
- c. 0-40 dek, 40-60 donkere klei, 60-80 bew.sporen, 80 roestige schone klei, 90 boring beëindigd.
- e. Doc. StiBoKa, 1982.
- 7Ez39: Bouwerschap*
- a. Min. F1, 25, 25a+b (1833).
Kad. E10, 2252 zuidwest, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oostzijde. De boerderij is verbouwd en haaks op de oostzijde werd een grote schuur aangebouwd. De gracht werd daarbij gedempt en het erf uitgebreid met de zuidelijke helft van perceel min. 31. Hoogte 7, omg. -50 tot -100, blad 16 Favelingo.
- c. 0-50 opgebrachte grond, 50-80 bew.sporen, 80 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.
- e. Doc. StiBoKa, 1982.
- 7Ez40*
- a. Min. I1, 12, 13 (1833).
Kad. K9, 1024, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje op een klein rechthoekig door sloten omgeven erf. De boerderij is vergroot; aan de oosthoek is een wagenschuur toegevoegd. Het erf is uitgebreid met een gedeelte van perceel min. 14. Daarop is een stal gebouwd. Langs de oostzijde van het erf is een gracht gegraven. Hoogte -31, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 klei, 60-80 roestige klei, 80 zandige klei, 90 boring beëindigd.
- 7Ez41*
- a. Min. F1, 74 t/m 76 (1833).
Kad. E10, 2295, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de zuid-, west-, noord- en noordelijk deel van de oostzijde. De boerderij is afgebroken. Het erf is een geheel door sloten omgeven paardenwei. Hoogte 46, omg. -50, blad 16 Favelingo.
- c. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 doorwortelde klei, 60 roestige doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
- 7Ez42: Hissemaheerd*
- a. Min. F1, 66, 67, 67a+b (1833).
Kad. E10, 2246 west, 1:2000 (1993).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht aan de noord-, oost- en zuidzijde; deze zuidgracht is naar het oosten verlengd langs perceel 65. De boerderij is verbouwd en vergroot. De noord- en oostgracht zijn gedempt. Perceel 65 is bij het erf getrokken. Langs de oostzijde loopt een sloot. Hoogte 3, omg. -50, blad 16 Favelingo.
- c. 0-40 dek met lichte bew.sporen, 40-90 bew.sporen, 90

- klei met fosfaat, 110 boring beëindigd, fosfaatsporen gaan door.
- e. Doc. StBoKa, 1982.
- 7Ez43*
- a. Min. A2, 162, 163, 162a+b (1833).
Kad. A9, 3107 noord, 1:1000 (1991).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en vergroot; op het achtererf is een schuur geplaatst. Alleen de zuidgracht is intact. Langs de westzijde loopt een sloot. Hoogte 42, omg. 0, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met puin, 40-70 doorwortelde klei met puin sporen, 70 roestige klei, 90 boring beëindigd.
- 7Ez44: Ten Boer (fig. 17)*
- a. Min. A2, 89 t/m 143 (1833).
Kad. A6, 914, 1158, 1677, 1890, 2051 t/m 2053, 2059, 2064, 2070, 2074, 2078, 2155, 2411, 2491, 2492, 2495, 2613, 2614, 3228, 3332, 3333, 3337, 3338, 3340 t/m 3342, 3406, 3407, 3409 t/m 3412, 3416 t/m 3421, 3439 t/m 3441, 3539, 3540, 3542, 3598, 3599, 3601, 3602, 3604 t/m 3606, 3607 noordelijke helft, 3611, 3612, 3628, 3813, 3819 noordelijke helft, 3820 t/m 3823, 3867, 3874, 3875, 1:1000 (1991).
- b. 1a:
Lange ovale nw-zo verlopende dorps terp. De grootste lengte bedraagt 215 à 225 m, de grootste breedte is 190 m. Over de terp is in de middeleeuwen een rechthoekig kloosterterrein aangelegd, dat de structuur van de huidige oude dorpskern bepaalt. De locatie van de kloostergebouwen is niet precies bekend, maar de kerk is er een overblijfsel van. Het is daarom waarschijnlijk dat dit Benedictijner klooster op de noordelijke terpfank heeft gestaan. Dit gedeelte wordt begrensd door de Stadsweg, de Hendrik Westerstraat en de Wigboldstraat. Het hoogste deel van de terp ligt hier met 210 (kerkterrein), 192 (kerkhof) en 158 (gemeentehuis), blad 15 Fivelingo. In de oostflank van het reliëf liggen twee grote zw-no gerichte boerderijen, die aan de oostzijde worden begrensd door een brede gracht. Het waren oorspronkelijk kloosterboerderijen, die na 1594 onder beheer van de Provinciale Staten kwamen. De zuidelijke is gerestaureerd en doet na de nodige aanpassingen thans dienst als gemeentehuis. De noordelijke boerderij is verbouwd en hierin is een bedrijf gevestigd. Op de zuidflank ligt een woonwijk met hoofdzakelijk nieuwbouwwoningen, die gebouwd zijn langs de Bloemstraat en de Moeshorn. Op de uiterste flank en daarbuiten moestuinen, waarin een duidelijk hoogteverschil waarneembaar is. N-z 131-0. Het reliëf wordt hier afgesloten door een greppel. In noordwestelijke richting loopt de grens tussen de huisnummers 12-16 aan de Bloemstraat en 4-6 aan de Stadsweg, die langs de westrand van de terp loopt. Aan de noordzijde is de begrenzing enigszins onduidelijk als gevolg van de lay-out van het klooster, maar waarschijnlijk loopt de grens door de achtertuinen van de huizen aan de Wigboldstraat.
- c. 1. 0-30 puin en kalk, 35 fundament.
2. 0-40 dek met bew.sporen en puin, 40-95 bew.sporen met veel puin, 95 boring beëindigd.
3. 0-40 dek, dieper boren niet mogelijk.
4. 0-40 dek met bew.sporen, 40 bew.sporen, 60 dieper boren niet mogelijk, fundament.
5. 0-40 bouwvoor met bew.sporen, 40-60 bew.sporen, 60 dieper boren niet mogelijk, fundament.
6. 0-40 dek, 40-60 doorwortelde roestige klei, 70 boring beëindigd.
7. 0-40 dek, 40-100 bew.sporen, 100 klei met fosfaatvlekken, 120 boring beëindigd.
8. 0-40 dek, 40 klei, boring beëindigd, door droogte te hard.
9. 0-40 dek, 40 doorwortelde klei, tussen 60-70 bew.sporen (scherf inh.Rt), 70 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. IVG1, 13 w.s., 1 b.s. inh.Rt; 2 w.s. k.p. zeer laat; 2 r.s., 1 w.s. b.g.; 3 w.s. rec. ongeglazuurd; 2 w.s. ongedetermineerd.
2. IA1; IA2; ID; IIA (j); IIB; IIC; IIIA1; IIIC; IVA; IVB; IVC; IVD; IVE; IVG1; IVG2; IVG3; IVG4; IVG5; VB; VIA; VIB; VII; VIII; XIIA; XIIB; XIIC; XIID; XIV; XVIII; 4.3.1.4; 4.3.3; 4.6.1.2; 4.6.6; 4.6.7.3.
- e. Halbertsma, 1963; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7Bz45*
- a. Min. I3, 378 t/m 380 (1833).
Kad. K2, 50 noordhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de westen noordzijde. De boerderij is afgebroken en de grachten zijn gedempt. Het erf is niet meer herkenbaar. Hoogte -75, omg. -75, blad 37 Hunsingo. Grasland.
- 7Ez46*
- a. Min. E1, 18 t/m 20 (1833).
Kad. E14, 2658 centrum, 1:2000 (1993).
- b. 2c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht aan de zuiden westzijde. De boerderij is uitgebreid met een tweede schuur aan de noordzijde. Het grachtenstelsel is uitgebreid met een noordgracht. Hoogte 29, omg. tussen -50 en -143, blad 16 Fivelingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-55 lichte bew.sporen, vooral puin, 55-110 bew.sporen, 110 turfslag, 120 boring beëindigd.
- 7Bz47*
- a. Min. I3, 326 t/m 328 (1833).
Kad. K2, 27 noordoost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij op een trapeziumvormig erf. Aan de voorkant is loodrecht op de zuidgracht een gracht naar de voorgevel van het huis gegraven. De boerderij is vergroot met een wagenschuur aan de oostzijde. De noord- en middengracht zijn gedempt. Hoogte 10, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen (60 bot), 60 doorwortelde roestige klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 1 w.s. rec. ongeglazuurd; 1 r.s. Pingsdorf.
- 7Ez48*
- a. Min. E1, 271 t/m 273, 273a+b (1833).
Kad. E12, 2221 oost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Ongeveer o-w gerichte, door sloten omgeven boerderij is afgebroken om plaats te maken voor een grote zo-nw gerichte boerderij met het woonhuis aan de zuidhoek. In de noordhoek van het erf is een aparte schuur gebouwd. Nu enkel nog sloten langs de voorzijde van het erf. Hoogte 61, omg. -75, blad 16 Fivelingo.
- c. 0-40 dek met puin, 40-80 bew.sporen met veel puin, 80 doorwortelde roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 2. XIIC.

7Bz49

- a. Min. I1, 56 t/m 60 (1833).
Kad. K5, 153 zuidhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij. Deze is vergroot en uitgebreid met een wagenschuur aan de westzijde. Er is een loopstal gebouwd op perceel min. 66. Er loopt een gracht langs de westzijde en één sloot langs de zuidkant van het erf. Hoogte zw-no 8 tot -13, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-30 bouwvoor met puinsporen, 30-40 lichte bew.sporen, 40 klei, 60 boring beëindigd.
- d. 1. 1 w.s. k.p.; 1 w.s. b.g.; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.

7Bz50

- a. Min. I3, 306, 307 (1833).
Kad. K2, 27 noord, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd; de west- en noordgracht zijn gedempt. Het bedrijf hoort nu bij Bz47. Hoogte zw-no -15 tot -37, omg. -75, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-60 lichte bew.sporen, 60 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 4 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s. majolica; 3 w.s. rec. ongeglazuurd.

7Ez51

- a. Min. II, 32, 33 (1833).
Kad. K9, 212, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht aan de oost- en zuidzijde. De boerderij is verbouwd. Het grachtenstelsel is intact. Hoogte w-o -17 en -13, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 licht verontreinigd dek, 40-60 lichte bew.sporen, 60-70 roestige klei, 70 gelaagde zandige klei, 80 boring beëindigd.

7Ez52

- a. Min. II, 39, 40, 39 bis (1833).
Kad. K9, 209 west, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gericht boerderijtje, gelegen aan de Molensloot, die langs de oostzijde van het erf loopt. De boerderij is verbouwd en ten westen en noorden zijn op het erf stalen gebouwd. Het erf is daarbij uitgebreid met perceel min. 41. Hoogte -18, omg. -50, blad 37 Hunsingo.
- c. 0-40 licht verontreinigd dek, 40-55 lichte bew.sporen, 55 roestige klei, 80 boring beëindigd.

7Ez53

- a. Min. E1, 36 (1833).
Kad. E14, 2655, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte boerderij op een onregelmatig, door sloten omgeven erf. De boerderij is vergroot en haaks op de schuur is aan de noordoostzijde een stal/schuur gebouwd. Het erf is naar het westen uitgebreid met perceel min. 35. Er lopen sloten langs de noord-, oost- en zuidzijde. Hoogte 6, omg. -50 tot -75, blad 16 Fivelingo.
- c. 0-40 licht verontreinigd dek, 40-60 roestige klei, 60 vochtige roestige doorwortelde klei, 70 boring beëindigd.

7Ez54: Zuider Bawert

- a. Min. E1, 277 t/m 279 (1833).
Kad. E12, 222 oost, 1:2000 (1993).
- b. 2c:
Zo-nw gerichte, geheel omgrachte boerderij met een

singel langs de noord- en oostzijde. De boerderij is verbouwd en vergroot. Aan de zuidwesthoek is een wagenschuur gebouwd. De westgracht is gedempt. De oostsingel is geslecht en de noordsingel doet dienst als wagenrede. Hoogte achtererf -9, oostsingel -62, omg. -100, blad 16 Fivelingo.

- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen met veel puin, 60 bew.sporen, 1 l0 boring beëindigd, sporen gaan door.

7Bz55

- a. Min. II, 82 t/m 84 (1833).
Kad. K5, 151 zuidwest, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost- en zuid- en westzijde. De boerderij is uitgebreid met een tweede schuur aan de noordzijde. De oost- en westgracht zijn ingekort. Hoogte 36, omg. -50 tot -60, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-20 opgebrachte grond, 20-50 oorspronkelijk verontreinigd dek met puin, 50-75 verontreinigde klei met puin en baksteen, 75 schone klei, 90 boring beëindigd.

7Ez56

- a. Min. A2, 198 t/m 200 (1833).
Kad. K8, 177 oosthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is afgebroken en iets naar het zuidoosten verplaatst. Aan de noordzijde is een wagenschuur gebouwd. De noord- en oostgracht zijn gedempt. Hoogte 68, omg. -25, blad 33 Hunsingo.
- c. 1. 0-50 veel puin, 50 niet dieper mogelijk, vloer.
2. Als 1.
3. 0-25 dek met puinsporen, 25-65 bew.sporen, 65 doorwortelde klei, 75 boring beëindigd.
- d. 1. 5 r.s., 1 b.s. b.g.; 2 r.s. theegoed; 1 b.s. Chin.blauw; 1 r.s., 1 b.s. majolica; 1 stuk barnsteen; op erf een sleuf waarin veel kloostermoppen.

7Ez57

- a. Min. D3, 468, 469, 469a+b (1833).
Kad. D3, 1040, 1:2500 (1993).
- b. 3b:
No-zw gerichte boerderij met een gracht langs de zuid- en westzijde. De boerderij is afgebroken en de grachten zijn gedempt. Hoogte -30, contour -110, omg. -100 tot -150, blad 16 Fivelingo. Grasland.

7Ez58: Waschhuis I

- a. Min. D4, 547, 548? (1833).
Kad. D4, 548, 1343, 1:2500 (1993).
- b. 2c:
Nw-zo gerichte boerderij met een afgeronde gracht langs de zuid-, west- en noordzijde. De boerderij is verbouwd en de oostelijke helft van de zuidgracht gedempt. Het erf is daarbij gedeeltelijk geëgaliseerd. Hoogte 121, contour 0, omg. -25 tot -50, blad 16 Fivelingo.
- c. 1. 0-40 veel puin en kalk, 40-80 bew.sporen (70 scherf inh.Rt), 80 schone klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-80 bew.sporen (75 scherfjes), 80-90 doorwortelde klei met fosfaatvlekken, 90 doorwortelde schone klei, 100 boring beëindigd.
3. 0-40 dek met bew.sporen, 40-75 bew.sporen met houtskool en puin, 75 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.

- d. 1. Aantal w.s. inh.Rt.

7Ez59: Waschhuis II

- a. Min. D3, 474 noordoost (1833).
Kad. D3, 474 noordoost, 1:2500 (1993).

- b. 2a:
N-z gericht ovaal reliëfje, gelegen in de noordhoek van het perceel. De oostflank was gemarkeerd door de sloot van perceel 474 en de gracht van 7Ez58. De zuid- en westflank hebben geen relatie met de verkaveling. Aan de zuidzijde is het reliëf gedeeltelijk afgeschoven, waarbij de grond waarschijnlijk is gebruikt voor de gracht-demping en ophoging van 7Ez58. Zowel daar als hier op het reliëf liggen scherven verspreid aan de oppervlakte. Hoogte 55, contour 0, omg. -25, blad 16 Fivelingo. Grasland.
- c. 1. 0-20 zode met bew.sporen, 20-40 bew.sporen, 40-60 doorwortelde klei, 60 grijze klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met bew.sporen, 40-55 bew.sporen, 55 grijze klei, 60 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. IVB, 1 r.s. IVG5, 3 r.s. IVE, 1 r.s. IVD, 4 w.s. inh.Rt; 1 koperen knoop.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7Bz60*
- a. Min. I1, 119, 120, 120a+b (1833).
Kad. K5, 142, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht aan de oost- en zuidzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid. De oostgracht is gedempt. Perceel min. 118 is bij het erf getrokken en daar werd een loopstal gebouwd. Hoogte 27, omg. -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 roestige kruimelige klei, 60 roestige klei, 80 boring beëindigd.
- 7Ez61: Veldlust*
- a. Min. E1, 1 t/m 4, 3b (1833).
Kad. E14, 2238 noordhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij. Deze is uitgebreid met een wagenshuur aan de oostzijde. Op het achtererf zijn drie no-zw gerichte stallen gebouwd. In de noordoosthoek van het erf bevindt zich een no-zw gerichte boerderij. De oost- en zuidgracht zijn gedempt. Hoogte 39, contour 0, omg. -50, blad 16 Fivelingo.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-70 bew.sporen en puin, 70 doorwortelde roestige klei, 90 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40 bew.sporen, 50 vloertje.
3. Als 2.
- 7Ez62*
- a. Min. A2, 210 t/m 212 (1833).
Kad. K8, 176, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met een gracht langs de oost- en zuidzijde. De boerderij is vergroot en de grachten zijn gedempt. Het erf is uitgebreid met percelen min. 209 en een deel van 213. Op het laatste werd een zw-no of no-zw gerichte loopstal gebouwd. De Boersterveg is recht getrokken en daardoor heeft het erf een meer rechthoekige vorm gekregen. Het is door sloten omgeven. Hoogte w-o 50-38, omg. -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-30 iets verontreinigd dek, 30 doorwortelde klei, 60 boring beëindigd.
- 7Ez63*
- a. Min. E2? (1833).
Kad. E12, 2192, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
O-w gerichte boerderij op een trapeziumvormig erf, dat aan de oostzijde wordt begrensd door de Ten Poster Ee. Aan de west- en noordzijde loopt een sloot. Ten noorden van de boerderij is een w-o gerichte loopstal gebouwd. De westsloot is gedempt en de grote boerderij is vervangen door een klein bedrijfje. Hoogte w-o -30 tot -54, omg. -50 tot -100, blad 16 Fivelingo.
- c. 0-40 dek, 40-60 bew.sporen met puin, 60 roestige klei, 80 boring beëindigd.
- 7Ez64*
- a. Min. C1, 136, 136 bis (1833).
Kad. E12, 2466, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Klein boerderijtje op een door sloten omgeven trapeziumvormig erf. De boerderij is afgebroken en heeft plaats gemaakt voor een grote zw-no gerichte boerderij. Het erf is naar het noorden uitgebreid en nu meer afgerond van vorm. Hoogte 10, contour -25, omg. -50, blad 16 Fivelingo.
- c. 0-40 dek, 40-70 doorwortelde roestige klei, 70 doorwortelde knikkige klei, 80 boring beëindigd.
- 7Bz65*
- a. Min. I1, 156 t/m 158 (1833).
Kad. K5, 81 centrum, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost- en zuidzijde. De boerderij is herbouwd en iets naar het westen van het erf verplaatst. Het achtererf is uitgebreid met perceel min. 154. De grachten zijn intact. Hoogte onbekend, omg. -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met baksteen, 40-60 lichte bew.sporen, 60 klei, 80 boring beëindigd.
- 7Ez66: Zonnegloren*
- a. Min. A2, 228 t/m 230 (1833).
Kad. K8, 201, 1:2000 (1933).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij op een gebogen trapeziumvormig erf. Deze vorm wordt veroorzaakt door een bocht in de Boersterveg aan de oostzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de westzijde. De noord- en oostgracht zijn gedempt. De Boersterveg is recht getrokken. Hoogte onbekend, omg. -25 tot -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-30 dek met puin en baksteen, 30-75 bew.sporen met veel puin, 75-125 klei met puin, 125-175 bew.sporen met puin, 175 fundering. Het blijkt een volgestorte kelder.
- d. 1. 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. b.g.
- 7Bz67*
- a. Min. I1, 106 t/m 108 (1833).
Kad. K5, 149 noordwest, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost- en zuidzijde. De boerderij is afgebroken en verplaatst naar de Thesingerweg 13. De grachten zijn gedempt en het erf is opgegaan in een ander perceel. Hoogte ca. -50, blad 33 Hunsingo. Grasland.
- 7Ez68: Dijkshornsterklap*
- a. Min. A3, 318 t/m 320 (1833).
Kad. A10, 3507 oosthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
No-zw gerichte boerderij met een gracht aan de westzijde. Het erf is opgehoogd met grond, die ten zuiden uit de omgeving is gehaald. Het is terpmoeder met veel aardewerkscherven uit de Romeinse tijd. Hoogte o-zw 100-73, aflopend naar het perceel ten oosten van het erf

- tot 0, omg. 0 tot -25, blad 34 Hunsingo.
- c. 0-40 opgebrachte terpmoeder, 40-70 doorwortelde klei, 70 knikklei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. Van elders aangevoerd met ophoging: 4 r.s., 9 w.s., 1 b.s. inh.Rt; 1 r.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez69: Landlust*
- a. Min. A2, 238 t/m 240a+b (1833).
Kad. K8, 172 noordwesthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met grachten langs de west-, noord- en oostzijde. Singels aan de west- en noordkant. De boerderij is verbouwd en haaks op de schuur is aan de noordkant een loopstal gebouwd. De noord- en oostgracht zijn gedempt en de singels geslecht. Hoogte 78, omg. -25 tot -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met puin, 40-60 klei met puin, 60-70 doorwortelde klei, 70 gelaagde klei, 85 boring beëindigd.
- 7Bz70*
- a. Min. I1, 127 t/m 129 (1833).
Kad. K5, 380 zuidoost centrum, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost- en zuidzijde. De boerderij is afgebroken en de grachten zijn gedempt. Het erf is verdwenen. Hoogte -50, blad 33 Hunsingo. Grasland.
- 7Ez71: Wittewierum (fig. 18)*
- a. Min. D3, 330 t/m 332, 338 t/m 340, 342, 343, 343a (west), 343b, 352 t/m 354, 355 (west), 356 (noord), 357, 358 (1833).
Kad. D3, 358, 899, 1141, 1142, 1331, 1487, 1488, 1562 (west), 1616, 1618, 1699, 1700, 1:2500 (1993).
- b. 1b:
Een afgeronde dorpsterp met een w-o doorsnede van 200 m en een n-z middellijn van 250 m. Op deze terp heeft het klooster Bloemhof gestaan. De kloosterlingen hebben een rechthoekig kloosterterrein aangelegd, dat aan de noordoost-, de oost- en zuidoostzijde zich tot buiten het terpreliëf uitstrekte. Zowel de radiale terpperclering als de min of meer rechthoekige kloosterverkeveling zijn beide herkenbaar en overlappen elkaar gedeeltelijk. Iets ten noordoosten van het terpcentrum staat de kerk met in de zuidwesthoek de nw-zo gerichte pastorie/boerderij. Op dit terrein met de omringende percelen kad. 1616 en 1700 heeft het eigenlijke klooster gestaan. Dit afgeronde vijfhoekige terrein is geheel omgeven door een gracht. Thans bestaat deze aan de zuidwestzijde uit een droge brede greppel en aan de zuidzijde is hij versmald tot een sloot. Grasland. Ten westen en zuidwesten wordt dit oude kloostererf omgeven door drie boerderijen, die in de flank van het reliëf liggen. Evenwel niet, zoals gebruikelijk met de schuur naar de terpvoet gericht, maar tangentiaal langs de omtrek van de terp. Vergelijking van de minuut met het huidige netteplan laat zien, dat de boerderijen alle drie verbouwd zijn. De middelste werd uitgebreid met een tweede schuur aan de oostzijde. Hoogte centrum reliëf 147, contour oorspronkelijk ca. 25, omg. 0 tot -75, blad 12 Fivelingo. De zuidoostflank is misschien iets afgeschoven met de grachtdemping. De hoogte is hier -50. De terpvoet wordt aan de west- en oostzijde gemarkeerd door grachten en sloten.
- c. 1. 0-40 dek met puin en fosfaatvlekken, 40-80 bew.sporen waarin veel fosfaatvlekken (70 scherf k.p.), 80-100 klei met fosfaatsporen (90 scherf k.p.), 100 doorwortelde klei, 110 boring beëindigd.
2. 0-30 verontreinigd dek, 30-45 bew.sporen, o.a. houtskool, 45 doorwortelde roestige klei, 75 boring beëindigd.
3. Ten zuidoosten van de kerk: zeer veel puin, de booring er niet doorheen - kloosterresten!
4. 0-40 dek met puin, 40-60 bew.sporen met puin in klei, 60 schone klei, 80 boring beëindigd.
5. 0-40 dek (35 scherf k.p.), 40 doorwortelde klei, 60 boring beëindigd.
- d. 2. XIC; XIIA; XIXA1; XXA; XXB; XXD; 4.3.3; 4.4.1.1.3; 4.6.3.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+Cl+Vl+M.
- 7Bz72*
- a. Min. I1, 175, 176, 176a+b (1833).
Kad. K3, 97, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht aan de oost- en zuidzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de oostzijde. Er is een stal aan de westkant van het erf gebouwd. Het erf is vergroot met perceel min. 177. De zuidgracht moest daarbij verlegd worden. Hoogte onbekend, omg. -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 bew.sporen, 60 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
- 7Bz73*
- a. Min. I1, 143 t/m 145 (1833).
Kad. K5, 378, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost-, zuid- en westzijde. De boerderij is vergroot met een wagenschuur aan de oostzijde. Het erf is uitgebreid met de percelen min. 141 en 142, waarbij de oostgracht verlegd werd en de zuidgracht verlengd. Hoogte 62, omg. tussen -30 en -85, blad 33 Hunsingo.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-75 veel puin, 75 fundering, dieper boren niet mogelijk.
2. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 bew.sporen, 60 roestige klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. 5 w.s. k.p. zeer laat; 3 r.s., 1 w.s., 1 b.s. b.g.; 1 r.s. Chin.blauw; 1 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez74*
- a. Min. C1, 170, 170a+b (1833).
Kad. E13, 2178 zuidoost, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte boerderij op een gebogen trapeziumvormig erf, dat door sloten omgeven is. De boerderij is afgebroken. Het erf is intact. Hoogte -4, omg. -50 tot -75, blad 12 Fivelingo. Grasland.
- 7Ez75*
- a. Min. C1, 176, 177 (1833).
Kad. E13, 2179 oost, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zo-nw gerichte boerderij met een gracht aan de zuid- en westzijde. De boerderij is verdwenen en de grachten zijn gedempt. Het erf is in een groter geheel opgenomen. Hoogte -23, omg. -50, blad 12 Fivelingo. Grasland.
- 7Ez76: Maria Christina Hoeve*
- a. Min. B1, 159, 163, 163a+b, 164 (1833).
Kad. B1, 159, 164, 412, 1:2500 (1993).
- b. 2c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een wagenschuur aan de oostzijde. Ten oosten van de boer-

- derij is een loopstal gebouwd. De west- en noordgracht zijn gedempt; de noordsingel is geslecht en de oostsingel doet dienst als wagenrede. De overige singels zijn aanwezig. Hoogte 241, contour 75, omg. tussen 30 en 40, blad 34 Hunsingo.
- c. 0-35 verontreinigd dek, 35-115 bew.sporen, na 75 met fosfaatvlekken, 115-125 kleiïge tussenlaag, 125-140 bew.sporen, 140 zandige klei met fosfaatvlekken, 150 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 1 r.s. IA1, 2 r.s. IVG2, 1 r.s. IVG5, 2 r.s. IIC2, 2 w.s., baksel c, 12 w.s. baksel d, 2 w.s. baksel e (alle late ijzertijd en inh.Rt); 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 tegelfragment.
- 7Ez77*
- a. Min. B1, 181 (1833).
Kad. B1, 181, 1:2500 (1993).
- b. 2a:
Oorspronkelijk ongeveer rond reliëf, waarvan de oostflank nu is afgesneden door de Stadsweg. De nu bijenkorfachtige vorm is door sloten omgeven. Hoogte 117, contour 50, omg. 0-25, blad 34 Hunsingo. Grasland.
- c. 1. 0-35 dek, 35-75 bew.sporen (75 scherf inh.Rt), 75-85 kleiïge tussenlaag met fosfaatvlekken, 85 bew.sporen, na 100 veel fosfaatvlekken, 135 boring beëindigd, sporen gaan door.
2. 0-35 dek, 35 bew.sporen (75 scherven inh.Rt), 75-85 kleiïge tussenlaag en veel fosfaatvlekken, 85 bew.sporen, 90 boring beëindigd.
3. 0-35 dek, 35 doorwortelde klei, 65 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s., 8 w.s. inh.Rt; 3 r.s., 1 w.s. k.p. laat; 2 r.s. k.p. zeer laat.
2. 4.4.3.1.
- e. Klok, 1974-1975; Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7Ez78: Oldenhuis*
- a. Min. D2, 269 t/m 276 (1833).
Kad. E13, 2200 noordoost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
W-o gericht trapeziumvormig borgterrein met de borgstee aan de westzijde, was aan de zuid-, west- en oostzijde omgracht. Rondom de grachten waren waarschijnlijk singels opgeworpen. De borg bestond reeds in het begin van de 15e eeuw en had twee schathuizen. Deze stonden op de plek van de huidige nw-zo gerichte boerderij. De borg is in 1715 afgebroken. De gedempte grachten zijn in het terrein nog als depressies waarneembaar. Grasland. Ten zuidwesten van de boerderij is een no-zw gerichte loopstal gebouwd. Het voorerf is omgracht. Hoogte borgstee zo-nw 59-40, gracht depressies n-z -54 en -73, omg. -25, blad 12 Fivelingo.
- c. 1. Erf: 0-40 dek met puin, 40-60 doorwortelde klei met puinsporen, 60 doorwortelde schone klei, 80 boring beëindigd.
2. Borgstee: 0-40 dek met puinsporen, 40-60 doorwortelde klei, 60-70 doorwortelde roestige klei, 70 grijze klei, 80 boring beëindigd.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 495-496; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+C1+V1+M.
- 7Bz79: Lutjewolde I*
- a. Min. I1, 201 t/m 203, 202 bis (1833).
Kad. K3, 94 oosthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de oost-, zuid- en westzijde. Er lopen singels rondom de grachten. De boerderij is verbouwd; de zuid- en westgracht zijn gedempt. De singels zijn geslecht. Hoogte tussen -19 en -29, omg. tussen -50 en -90, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 dek met puinsporen, 40-75 bew.sporen met puin, 75 roestige klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 2 r.s., 4 w.s. k.p. zeer laat; 1 r.s. b.g. *7Ez80*
- a. Min. A3, 408 t/m 411 (1833).
Kad. K7, 2276 oost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht langs de west- en noordzijde. De boerderij is verbouwd en de grachten zijn gedempt. Hoogte w-o 52-32, omg. 0, blad 33 Hunsingo.
- c. 1. 0-40 dek met puin, 40-70 klei met puin, 70 schone klei, boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-55 klei, 55 gelaagde klei, 80 boring beëindigd.
- 7Bz81: Lutjewolde II*
- a. Min. I2, 230 t/m 234, 234a+b (1833).
Kad. K3, 103 zuidwest, 1:2000 (1993).
- b. 2c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte en omsingelde boerderij. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de westzijde. De west- en noordgracht zijn gedempt en de singels geslecht. De oostsingel doet dienst als wagenrede. Hoogte -18, omg. -75, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-70 lichte bew.sporen, 70-80 kleiïge tussenlaag, 80-135 bew.sporen, 135-140 klei met fosfaatvlekken, 140 zandige klei, 150 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s., 6 w.s. k.p. laat; 8 w.s. k.p. zeer laat; 1 b.s. b.g.; 1 r.s., 4 w.s. rec. ongeglazuurd.
- 7Ez82: Tuwinga I (fig. 19)*
- a. Min. D2, 261 (1833).
Kad. E13, 2199, 2198 zuidrand, 1:2000 (1993).
- b. 1b:
Zo-nw gericht ovaal reliëf, dat geen relatie met de percelering heeft. De oostflank loopt snel op, terwijl de zuid- en westflank een glooiend verloop hebben. De grootste lengte was 175 m, nu nog 150 m, en de grootste breedte is 120 m. Hoogte 149, contour 50, omg. 25, blad 12 Fivelingo. De noordwestflank is afgegraven. Grasland.
- c. 0-40 dek, 40-60 lichte bew.sporen en fosfaatvlekken, 60 bew.sporen met fosfaatvlekken, 110 boring beëindigd, sporen gaan door.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7Ez83: Graslanden II*
- a. Min. C1, 96, 98, 99, 99a+b (1833).
Kad. C2, 1042 noordwest, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte, geheel omgrachte boerderij met singels langs de oost-, zuid- en westzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een wagenschuur. Op de noord-oostzijde van het erf is een loopstal gebouwd. De zuid-oostgracht is gedempt en de singel geslecht. De opstingel doet dienst als wagenrede. Hoogte n-o 36-25, omg. tussen 20 en 40, blad 12 Fivelingo.
- c. 1. 0-40 dek, 40-50 lichte bew.sporen met puin, 50-85 veel puin, baksteen en schelpen in knikklei, 85 knikklei met grof puin, 90 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puin, 40-80 lichte bew.sporen met puin,

- 80 knikklei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 r.s. IVG4, 3 w.s. baksel c, 9 w.s. baksel d inh.Rt; 1 w.s. k.p. laat.
- 7Bz84: Lutjewolde III*
- a. Min. I2, 245 t/m 248, 247a+b (1833).
Kad. K3, 104 zuidhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met een gracht en singel aan de westzijde. De boerderij is vergroot. Nu eveneens grachten aan de oost- en zuidzijde. De singel doet dienst als wagenrede. Hoogte -17 tot -22, omg. -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 kruimelig dek met puinsporen, 40-85 bev.sporen, 85 zandige klei, 95 boring beëindigd.
- d. 1. 1 r.s. XIIA, 1 w.s. k.p. laat; 1 w.s. k.p. zeer laat; 1 b.s. b.g.
- 7Ez85: Roggenvoorwerk*
- a. Min. A4, 466 t/m 468 (1833).
Kad. K6, 168 noordoost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is vergroot. Nu een grote schuur/loods met ingang aan de noordoostzijde. Het woonhuis is verplaatst en in de noordoosthoek aan de schuur gebouwd. De westelijke delen van de noord- en zuidgracht zijn gedempt. Hoogte no-zw 11 tot -85, omg. -50, blad 33 Hunsingo. Het voorwerk behoorde tot het klooster van Sint Annen. De naam Roggen is afkomstig van een watertje dat vroeger in de omgeving stroomde.
- c. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 doorwortelde klei, 60-70 veg.niveau, 70 klei, 80 boring beëindigd.
- 7Ez86: Graslanden I (fig. 20)*
- a. Min. B1, 184, 185 oostrand, 186 (1833).
Kad. B1, 186, 514 oostrand, 1:2500 (1993).
- b. 1a:
Nw-zo gerichte ovale dorpsterp met een grootste lengte van 275 m en een grootste breedte van 200 m. Het reliëf wordt aan de noord-, oost- en zuidzijde omgeven door een sloot. Het verloop van de westflank is onduidelijk. De terprand lag vermoedelijk in perceel 185. Er is evenwel een sloot over de flank gegraven en door de afgraving hier is het beeld onduidelijk geworden. De zuidflank wordt eveneens ontsierd door een sloot, maar verstoort het zicht op de terp minder, omdat dit deel niet is afgegraven. De noordelijke helft van de terp is geheel verdwenen. Er loopt een steile taludrand over de hele breedte van het reliëf, die in het midden 260 hoog is, contour 50, afgegraven deel 25, omg. 25, blad 34 Hunsingo. Grasland.
- c. 1. 0-20 zode met fosfaat; 20-40 veel fosfaatvlekken, 40-80 doorwortelde klei, 80 zandige klei, 85 boring beëindigd.
2. 0-20 zode (10 scherf inh.Rt), 20-70 lichte bew.sporen, 70 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
3. 0-30 dek, 30 bev.sporen, 120 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 1 r.s., 5 w.s. baksel d, 1 w.s. baksel e inh.Rt; 2 botfragmenten, 1 stuk huttenleem.
2. IIC; IIIA1; IIIC, IVA, VIB; XIC; XIIA; XIXA2; 4.4.3.1; 4.4.3.3; 4.5.1.9.1.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
- 7Ez87: Nimmerdor*
- a. Min. B1, 138 t/m 141, 139bis (1833).
- Kad. B1, 138, 484, 1:2500 (1993).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte boerderij met een gracht langs de west- en noordzijde van het erf. De boerderij is vergroot. De grachten zijn gedempt en op de plaats van de noordgracht is een schuur gebouwd. In de westhoek van het erf en deels op perceel min. 142 staat een loopstal. Nu sloten langs de noord-, oost- en zuidzijde van het erf. Aan de voorzijde ligt een door sloten omgeven hof (perceel 138). Hoogte 75 en perceel min. 142 is 65, omg. tussen 35 en 50, blad 34 Hunsingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-75 bew.sporen, 75 doorwortelde klei, 85 boring beëindigd.
- 7Bz88: Lutjewolde IV - Kraayenborgh*
- a. Min. I2, 271 t/m 274 (1833).
Kad. K3, 105 zuid, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met een singel aan de westzijde. De boerderij is verbouwd; het woonhuis is tegen de zuidhoek van de schuur geplaatst. De noordgracht is gedempt. De singel is intact. Hoogte 16, omg. -20, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-20 verontreinigd dek, 20-65 lichte bew.sporen, 65-85 klei met puinsporen, 85 roestige klei, 90 boring beëindigd.
- 7Ez89: Tuwinga II*
- a. Min. C1, 207, 208 (1833).
Kad. E13, 2198, 1:2000 (1993).
- b. 3a:
Aferond driehoekig borgterrein, dat wordt ingesloten door de Ten Poster Ee in het westen en de weg Ten Post-Wittewierum aan de noord- en oostzijde. De borgstee werd omringd door een vijfhoekige gracht. Deze is nu gedempt. Over het noordoostelijke deel ervan werd de Woltjerweg aangelegd, waardoor het borgterrein in tweeën is gesplitst. De borgstee aan de westzijde is geëgaliseerd en ligt in grasland. Het deel ten oosten van de Woltjerweg is begroeid met riet. Hoogte borgstee 45, rietland -6, omg. -25, blad 12 Fivelingo.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 496-497.
- 7Ez90*
- a. Min. A3, 421 t/m 425 (1833).
Kad. K7, 273, 274, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met een singel aan de westzijde. De boerderij en het erf zijn intact. Het is geen boerenbedrijf meer. Het huis is als tweede woning in gebruik.
- c. 0-40 dek, 40 klei, 70 boring beëindigd.
- 7Ez91*
- a. Min. C1, 204, 204a+b (1833).
Kad. E13, 2647, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Nw-zo gerichte boerderij. De boerderij is verbouwd en nu no-zw gericht. Sloot langs zuid- en westzijde. Hoogte 21, omg. 25, blad 12 Fivelingo.
- c. Perceel min. 205 noordhoek: 0-40 dek, 40-60 klei met puinsporen, 60 grijze klei, 75 boring beëindigd.
- 7Ez92*
- a. Min. B1, 148 (1833).
Kad. B1, 388, 389, 1:2500 (1993).
- b. 3b:
Zo-nw gerichte boerderij, die 15 à 20 jaar geleden is afgebrand. Hoogte 63, omg. 25-50, blad 34 Hunsingo.

- c. Perceel 350: 0-40 verontreinigd dek, 40-55 roestige klei met lichte bew.sporen en puin, 55-65 klei, 65 zandige klei, 75 boring beëindigd.
- 7Bz93*
- a. Min. A4, 608, 609 (1833).
Kad. K6, 164 westhoek, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Nw-zo gerichte boerderij op een groot, ongeveer vierkant erf, dat aan de zuid- en westzijde wordt afgesloten door Het Geweide. De boerderij is afgebroken en het erf opgegaan in een groter geheel. Hoogte 69, omg. 0-35, blad 33 Hunsingo.
- 7Ez94*
- a. Min. A4, 500 t/m 502 (1833).
Kad. K6, 197, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd. De west- en het westelijke deel van de noordgracht zijn gedempt. Hoogte onbekend, omg. -50, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40 klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 5 w.s. k.p. laat.
- 7Ez95*
- a. Min. C1, 65, 66, 66a+b (1833).
Kad. C1, 1093, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij. De boerderij is verbouwd en de grachten zijn versmald tot sloten. Hoogte 115, omg. 25-50, blad 12 Fivelingo.
- 7Ez96*
- a. Min. A4, 444, 445, 445b (1833).
Kad. K7, 267 zuidpunt, 1:2000 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gericht, door sloten omgeven boerderijtje. De boerderij is afgebroken en het erf is verdwenen. Hoogte 65, omg. tussen -10 en -80, blad 33 Hunsingo.
- c. 0-40 dek, 40-70 doorwortelde klei, 70 gelaagde klei, 80 boring beëindigd.
- 7Ez97: Sint Annen (fig. 21)*
- a. Min. A4, 553 t/m 558 (westelijke delen), 567, 568, 570, 579 oost, 580 t/m 586, 590 oost, 591 (1833).
Kad. K6, 305 t/m 308 (westelijke delen), 319, 320, 325 t/m 328, 334, 361, 362, 1:2000 (1993).
- b. 1b:
Het dorp heeft de vorm van een gelijkbenige driehoek met de basis in het zuidoosten en de top in het noordwesten. De basis heeft een lengte van 240 à 250 m. De gehele lengte van basis naar top bedraagt 380 m. Het dorp is omgeven door een brede singel. Iets ten oosten van het midden loopt de Hoofdweg over de hele lengte van het dorp. Langs deze weg liggen ter weerszijden de huizen. Vanaf deze hoofdweg lopen twee zijpaden naar links, het Molenpad en het Kerkpad. Aan het Kerkpad staat de Klokkenstoel. Het hierboven beschreven dorp is het oude kloosterterrein van het klooster Sint Annen. Waar de eigenlijke kloostergebouwen precies gestaan hebben is bij het onderzoek niet helemaal duidelijk geworden, maar het meest voor de hand liggend lijkt het terrein links van de Hoofdweg vanaf de basis tot de huisnummers 14 en 29. Hier linksaf tot de westelijke singel en daar weer linksaf langs de singel tot het uitgangspunt. In dit gedeelte liggen het Kerkepad met de Klokkenstoel en het Molenpad. De molen heeft in de uiterste zuidpunt van perceel min. 574, kad. 1059 gestaan. Hiernaast aan het begin van de Hoofdweg staat een gebouw, dat het uiterlijk heeft van een soort kerkzaal of een restant ervan. Bij boringen in genoemd gebied komt men veel puin en mortel tegen en ook oude funderingen ontbreken niet. Het doel van het onderzoek is evenwel in de eerste plaats vaststellen of Sint Annen een terp is. De Hoofdweg volgend, loopt deze vanaf huisnummer 13 iets op tot nr. 21, om daarna weer naar beneden te gaan tot nr. 29. Ter weerszijden van dit gedeelte daalt het terrein zowel naar links als naar rechts. Hoogten nrs 13-21-29 zijn 45-122-40 en links en rechts daalt het terrein tot ca. -25, blad 33 Hunsingo. De boringen laten een terpprofiel zien, zodat kon worden vastgesteld dat het centrum van het huidige dorp bestaat uit een ovale terp van 125 m lang en 75 m breed. Vermoedelijk hebben de kloosterlingen zich hier aanvankelijk gevestigd en het terrein langzamerhand uitgebreid tot de huidige dorpsvorm. Onlangs is de westsingel geslecht en bij de aanpalende percelen gevoegd.
- c. 1. 0-35 dek met bew.sporen en puin, 35-60 bew.sporen met veel fosfaatvlekken, 60-70 gelaagde klei, 70 zandige donkere klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-40 dek met puinsporen, 40-95 bew.sporen met fosfaatvlekken, 95-105 klei met fosfaatvlekken, 105 roestige klei, 120 boring beëindigd.
3. 0-20 zode, 20-40 opgebrachte grond, 40 dieper boren niet mogelijk - rioleringsbuizen enz.
4. 0-50 veel puin en kalk, 50 bakstenen, 60 dieper boren niet mogelijk - fundering.
5. 0-40 bouwvoor met bew.sporen en puinsporen, 40-70 puin, mortel en kalk, 70-85 bew.sporen, 85 knikklei, 100 boring beëindigd.
- e. Doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: a of C1.
- 7Ez98: Bouwlust (fig. 22)*
- a. Min. B1, 58 t/m 62, 60 bis, 61 bis (1833).
Kad. B1, 58, 59, 61, 62, 415, 441, 1:2500 (1993).
- b. 1a:
Laag onregelmatig gevormd reliëf, oorspronkelijk geheel omgeven door bochtige sloten (natuurlijk). De grootste lengte is 275 m, de grootste breedte bedraagt 215 m. In de zuidflank ligt een geheel omgrachte, no-zw gerichte boerderij. Deze is vergroot met een stal, die tegen de wagenshuur is aangebouwd en nw-zo gericht. De noord-, oost- en zuidgracht zijn gedempt. De sloot die van noordwest naar zuidoost over de grootste breedte van de terp liep, is gedempt, evenals de oostelijke ringsloot. Het reliëf is hierbij enigszins geëgaliseerd. De wagenrede naar de boerderij loopt vanaf Lellens over de oostflank van de terp. Hoogte erf 97 tot 70; reliëf w-o 42-64-56, contour ca. 0, blad 34 Hunsingo. Grasland.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-115 bew.sporen, 115 roestige klei, 125 boring beëindigd.
2. 0-40 verontreinigd dek, 40-75 bew.sporen, 75-100 roestige klei met fosfaatvlekken, 100 schone roestige klei, 125 boring beëindigd.
3. 0-40 verontreinigd dek, 40-65 bew.sporen, 65 roestige gelaagde klei, 75 boring beëindigd.
4. 0-40 dek, 40-80 lichte bew.sporen (60 scherf inh.Rt), 80-115 bew.sporen (90 scherf inh.Rt), 115 gelaagde klei, 125 boring beëindigd.
- d. 1. 21 w.s. inh.Rt.
- 7Ez99: De Berg*
- a. Min. B1, 79, 80 noordhoek (1833).
Kad. B1, 79, 80 noordhoek, 1:2500 (1993).

- b. 2a:
Klein ovaal reliëften zuidwesten van het borgterrein van Lellens. Hoogte 106, contour 75, omg. ca 50, blad 34 Hunsingo. Het terpje was vroeger hoger en werd 'De Berg' genoemd.
- c. 0-40 verontreinigd dek (40 scherf inh.Rt), 40-75 bew.sporen (75 scherf inh.Rt), 75-85 doorwortelde klei met fosfaatvlekken, 85 doorwortelde roestige klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. inh.Rt.
7Ez100: Lellens (fig. 23)
- a. Min. B1, 73 t/m 77, 82 t/m 84 (noordoostelijke delen), 88 t/m 105, 202, 208 t/m 212, 215 (1833).
Kad. B1, 75 t/m 77, 82, 83 (noordoostelijke delen), 90, 93, 100, 102, 104, 211, 323, 346, 355, 370, 383, 408 t/m 410, 411 west, 416 noord, 417, 419, 425, 525 west, 527, 528, 1:2500 (1993).
- b. 1a:
Ovale tot peervormige, w-o gerichte dorpsterp met een grootste lengte van 325 en een grootste breedte van 275 m. Aan de westzijde wordt het reliëf gemarkeerd door een weg; de rest van de terpvoot heeft geen relatie meer met de percelering. Dit is ongetwijfeld veroorzaakt door de bouw van de borg en de aanleg van het borgterrein in de 15e eeuw. Van dit ongeveer vierkante, geheel omgrachte en omsingelde terrein van 170 × 175 m, ligt iets meer dan één kwart op de zuidflank van de terp. In deze flank werd het schathuis gebouwd, op de plek van de nu aanwezige no-zw gerichte boerderij. De eigenlijke omgrachte borg lag precies buiten de terprand. In de westflank van de terp staat een zo-nw gerichte boerderij. Over de noordflank loopt de doorgaande weg vanaf Hemert naar de Stadsweg, die in het dorp Borgweg heet. De oprijlaan van de voornalige borg loopt loodrecht vanaf deze weg over de terp naar het borgterrein. Het huidige dorp Lellens is een straaddorp, waar de huizen en boerderijen ter weerszijden van de Borgweg staan. Aan het noordwesteinde het kerkgebouw, dat bij uitzondering hier nw-zo gericht is. De dorpsstructuur is sinds 1833 nauwelijks gewijzigd en dit deel van de terp is intact. Het onbebouwde gedeelte is geheel afgegraven; de borg werd in 1897 gesloopt. Bij het dempen van de grachten is de verhoogde borgstee geëgaliseerd. Van de buitengrachten bleef alleen de noordwestelijke met de singel gespaard. De zuidwestelijke gracht is nog als depressie herkenbaar. De noordoost- en zuidoostsingel doen dienst als wegen/paden. Overgebleven is de fraaie, door bomen geflankeerde oprijlaan, die met een hoogte van 179 tot 187 cm het hoogste restant van de terp is. Deze is, zoals reeds vermeld, met uitzondering van de beide boerenerven en de dorpsstraat, geheel afgegraven. Hoogten boerenerven respectievelijk 173 en 120. De Borgweg is van west naar oost 78-140-51, blad 34 Hunsingo. Het afgegraven deel is evenals het borgterrein als grasland in gebruik.
- c. 1. 0-50 verontreinigd dek met bew.sporen en fosfaatvlekken, 50-60 doorwortelde klei met fosfaatvlekken, 60 doorwortelde klei, 80 boring beëindigd.
2. 0-40 dek, 40-70 doorwortelde klei, 70 klei, 80 boring beëindigd.
3. Als 2.
4. 0-40 verontreinigd dek, 40 bew.sporen (tussen 60 en 100 met botmateriaal), 160 boring beëindigd, sporen gaan door.
5. 0-40 verontreinigd dek, 40-90 bew.sporen (scherven inh.Rt). 90-100 gelaagde klei, 100 knikkige klei, 110 boring beëindigd.
6. 0-20 zode, 20-50 bew.sporen, 50 gelaagde klei, 60 boring beëindigd.
7. 0-20 zode (scherf inh.Rt), 20-50 bew.sporen, 50 zandige klei, 60 boring beëindigd.
8. 0-40 dek, 40-50 lichte bew.sporen, 50-90 bew.sporen, 90-105 klei met fosfaatvlekken, 105 knikkige klei, 110 boring beëindigd.
- d. 1. Perceel 410: 2 r.s. IVA, 1 r.s. IVB, 1 r.s. IVC, 1 r.s. IVD, 1 r.s. VIB, 3 r.s. IVG, 10 w.s. baksel d, 2 w.s. baksel e, 1 w.s. baksel f, alles inh.Rt; 1 r.s. k.p. laait; 1 r.s. rec. ongeglazuurd.
2. IIIC; IVB; VII; XIIB; 4.4.1.3.1; 4.4.1.7.1; 4.4.3.1; 4.5.1.6.1.2; 4.5.1.6.2.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Formis et al., 1973: pp. 213-218; Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7Ez101: Huusburen (fig. 24)*
- a. Min. D1, 224, 240 (behalve westrand) (1833).
Kad. D1, 1219, 1220, 1:2500 (1993).
- b. 1a:
Ovale dorpsterp met een onregelmatige bochtige zuidostrand. De grootste lengte bedroeg 300 m en de grootste breedte 265 m. De terp was vermoedelijk geheel omgeven door een sloot, maar bij de recente herverkaveling zijn de sloten gedempt en is de reeds afgegraven terp samengevoegd met andere percelen. Over de westflank loopt de weg naar Fraayma. Hoogte tussen -28 en -50, omg. 50, blad 12 Fivelingo. Grasland.
- 7Ez102: Altenaheerd*
- a. Min. D1, 238, 239 (1833).
Kad. D1, 1218, 1:2500 (1993).
- b. 3c:
Zo-nw gerichte boerderij met een sloot aan de noordoost-, oost- en zuidzijde op een vijfhoekig erf. De boerderij is afgebroken en vervangen door een zw-no gerichte boerderij met bijschuur aan de oostzijde. De noordoost- en het noordelijk deel van de oostsloot zijn gedempt. Hoogte 95, contour 50, omg. ca. 50, blad 12 Fivelingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-50 lichte bew.sporen, 50 doorwortelde klei, 90 boring beëindigd.
- 7Ez103: Welgelegen*
- a. Min. D2, 12, 13, 13b (1833).
Kad. D2, 1544, 1:2500 (1993).
- b. 3c:
W-o gerichte boerderij met grachten aan de zuid-, west- en noordzijde. Singels langs de west- en noordkant. De boerderij is intact. De west- en noordgracht zijn gedempt en de singels geslecht. Hoogte 177, contour 75, omg. 0-50, blad 12 Fivelingo.
- c. 0-40 dek met puin, 40-80 doorwortelde klei, 80 gelaagde klei, 85 boring beëindigd.
- 7Ez104: Oostbroek*
- a. Min. B1, 294, 295, 298 t/m 301 (1833).
Kad. B1, 444, 448, 449, 491, 614 noordzijde, 1:2500 (1993).
- b. 3c:
Omgracht en deels omsingeld terrein met een buitenhuis. Later werd op deze plek een no-zw gerichte boerderij gebouwd. De boerderij is eveneens afgebroken en het terrein verdwenen. Alleen de west- en het westelijke deel

- van de zuidgracht zijn nog aanwezig. Langs de weg aan de oostzijde staan nu drie woonhuizen en de landbouw-werktuigenfabriek van Meyer.
- e. Meijering & Spakman, 1985: a of C1.
7Ez105: Fraayma, vroeger Fraylemahuis
- a. Min. D1, 113 t/m 115 (1833).
Kad. D5, 1631 west, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zo-nw gericht huis omgeven door een ronde gracht en singel. Het huis is vervangen door een grote boerderij met een wagenshuur aan de noordzijde. Aan de noordwestzijde is een deel van de gracht gedempt en de singel geslecht om ruimte en toegang tot het achtererf te krijgen. Hoogte 102, contour 25, omg. 0-25, blad 12 Fivelingo.
- c. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 klei, 60-80 klei met puinsporen, 80 doorwortelde roestige klei, 90 boring beëindigd.
- d. 1. 2 w.s. k.p. zeer laat; 2 w.s. rec. ongeglazuurd.
- e. Formsma et al., 1973: p. 492; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
7Ez106
- a. Min. B1, 283 t/m 285, 285a+b (1833).
Kad. B1, 513 zuidwesthoek, 1:2500 (1993).
- b. 3b:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met een singel langs de oost-, zuid- en westzijde. De boerderij is afgebroken, de grachten en singels zijn intact. Hoogte 147, contour 100, omg. tussen 50 en 80, blad 34 Hunsingo.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-75 bew.sporen (70 scherf k.p.), 75-90 doorwortelde klei met fosfaatvlekken, 90 gelaagde klei, 100 boring beëindigd.
- d. 1. Aantal scherfjes k.p.
7Ez107: Oldersum
- a. Min. D1, 110 (1833).
Kad. D5, 1788 noordwesthoek, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte boerderij met haaks daarop een nw-zo gerichte schuur in een driehoekig door sloten omgeven perceel. De boerderij is afgebroken. Nu een w-o gerichte boerderij met het woonhuis dwars daarop aan de westzijde. Aan de zuidzijde van het erf is parallel aan de schuur een aparte stal gebouwd. De noord- en gebogen oostsloot zijn gedempt. Hoogte zo 50, omg. 0-10, blad 12 Fivelingo. Op het terrein heeft vroeger de borg of het steenhuis Oldersum gestaan.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40 doorwortelde roestige klei, 70 boring beëindigd.
- e. Formsma et al., 1973: p. 493.
7Ez108: Dinghweer
- a. Min. B1, 269 t/m 272 (1833).
Kad. B1, 498 oost, 1:2000 (1993).
- b. 3c:
Zw-no gerichte, geheel omgrachte boerderij met singels langs de oost-, zuid- en westzijde. De boerderij is verbouwd en uitgebreid met een tweede schuur aan de westzijde. De noordgracht is gedempt. Perceel min. 268 aan de zuidzijde is bij het erfgetrokken, waarbij de oost- en westgracht werden verlengd en een tweede zuidgracht ter afsluiting gegraven. Dit perceel is nu een geheel omgrachte hof. Rondom de buitengrachten loopt een singel.
- c. 0-40 dek met puinsporen, 40-60 lichte bew.sporen (50 scherf), 60 zandige klei, 80 boring beëindigd.
- d. 1. 1 ijzerfragment.
7Ez109: Straatwegterp (fig. 25)
- a. Min. D1, 84 t/m 88 (1833).
Kad. D1, 1521 t/m 1524, 1532, 1525 zuidpunt, 1158 zuidhoek, 1:2500 (1993).
- b. 1a:
De ovale, z-n gerichte dorpssterp met een grootste lengte van 285 en een grootste breedte van 235 m, was geheel door een ringsloot omgeven. Langs de zuidostrand liep een pad van Ten Post naar Winneweer. Over de noordelijke helft van de terp is de weg Groningen-Appingedam aangelegd, waardoor het reliëf in tweeën werd gedeeld. De terp was onbewoond en is geheel afgegraven. Hoogten noord-midden-zuid zijn -17, -51, -22, omg. tussen 25 en 50, blad 12 Fivelingo. Door de recente herverkaveling zijn de percelen ten zuiden van de weg Groningen-Appingedam opgeheven. Aan de noordzijde heeft de terpvoet geen relatie meer met de percelering. Over de noordoostflank loopt nu een zo-nw verlopende sloot. De sloot aan de noordwestzijde ligt buiten de terpvoet. In de uiterste zuidpunt staat een huis, terwijl de rest als grasland in gebruik is.
- c. 0-40 dek met bew.sporen, 40 schone klei, 60 boring beëindigd.
- d. 2. XIA, XIA, XIIC, XIID, XIV.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StBoKa, 1982.
7Ez110: Tammingehuizen
- a. Min. D1, 44 t/m 46 (1833).
Kad. D1, 44 t/m 46, 1:2500 (1993).
- b. 3a:
Geheel omgracht en omsingeld, rechthoekig borgterrein dat uit twee rechthoekige percelen bestaat. Op de rechter kavel lag de eigenlijke borg binnen een vierkante gracht. Reeds in de 15e eeuw is er sprake van Tammyngehuisen. De borg wordt door verschillende families bewoond tot 1765. In dat jaar werd hij op afbraak verkocht met schathuis, poort, brug en dammen. Het terrein is goed bewaard gebleven. De singels zijn geheel intact, evenals de noordgracht en het westelijke deel van de zuidgracht. Van de borgstee is alleen de westgracht nog aanwezig. Hoogte borgstee z-n 139-80-44, het terrein aan de westzijde z-n 25-89, omg. ca. 0, blad 12 Fivelingo. Grasland.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 40-60 doorwortelde klei, 60 grijze klei, 70 boring beëindigd.
2. Als 1.
- d. 1. 2 w.s. k.p. laat; 1 r.s. k.p. zeer laat.
2. 4.4.1.1.7.
- e. Formsma et al., 1973: pp. 500-502; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+V1+C1+M.
7Ez111
- a. Min. D1, 78 (1833).
Kad. D1, 78, 1:2500 (1993).
- b. 3a:
Ovaal reliëfje, dat geen relatie heeft met de percelering. Hoogte 134, contour 50, omg. 0-30, blad 12 Fivelingo. Grasland.
- c. 1. 0-40 verontreinigd dek, 45-55 bew.sporen, 55-70 doorwortelde klei, 70-80 roestige klei, 80 gelaagde klei, 85 boring beëindigd.
2. 0-30 verontreinigd dek, 30-80 opgebrachte grond, 80 doorwortelde klei, 110 boring beëindigd.

3. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 lichte bew.sporen met puin, 70 gelaagde klei, 120 boring beëindigd.
- e. Meijering & Spakman, 1985: A+M.
- 7Ez112
- a. Min. D1, 74, 75 (1833).
Kad. D1, 1733, 1:2500 (1993).
- b. 3b:
Zo-nw gericht boerderijtje op een vierkant door sloten omgeven erf. De boerderij is afgebroken. Het erf is intact. Hoogte 69, omg. 0-30, blad 12 Fivelingo. Grasland.
- c. 0-40 verontreinigd dek, 40-50 bew.sporen, 50 doorwortelde roestige klei, 70 boring beëindigd.
- 7Ez113: Hemert (fig. 26)
- a. Min. B1, 231 t/m 251, 252 westelijke helft, 253 behalve de zuidostrand, 254 noordpunt, 1:2500 (1833).
Kad. B1, 239, 248, 249, 253 behalve de zuidostrand, 254 noordpunt, 311, 331, 332, 406, 407, 431, 454, 455, 458, 459, 463, 464 westelijke helft, 500, 1:2500 (1993).
- b. 1a:
Ongelijkmatig ovaal reliëf met een grootste lengte van 425 en een grootste breedte van 350 m. Op de terp waren vier boerderijen gevestigd, waarvan er nog drie aanwezig zijn. De geheel omgrachte en omsingelde, zw-no gerichte Boelsemaheert in de oostflank is verdwenen. Het erf met grachten en singels is intact. De twee kleine behuizingen in de noordflank zijn vervangen door een zo-nw gerichte boerderij met een gracht langs de noord- en noordoostzijde. Langs de zuid- en zuidwestkant van het erf loopt een sloot. In de westhoek van het reliëf staat een zo-nw gerichte boerderij, die verbouwd is en waarvan het woonhuis zich nu in de zuidhoek van de boerderij bevindt. Er loopt een gebogen gracht langs de west- en zuidzijde. Aan de noordkant loopt een sloot. Ten oosten van deze boerderij en meer naar het centrum van de terp ligt een nw-zo gerichte boerderij met een gracht langs de zuid-, west- en noordzijde. De toestand is hier ongewijzigd. De onbewoonde delen van het reliëf zijn afgegraven, behalve een smalle strook vanaf de westrand naar het centrum (perceel 458) en de zuidelijke helft van perceel 500. Aan de west- en noordzijde wordt de terpvoet afgesloten door de weg van Lutjewitwerd naar Ten Post. De ooststrand heeft geen relatie met de percelering en is door de afgraving niet exact vast te stellen. Hoogte zuidwestelijke sector van zuid naar noord is 294-247-249, contour 75. Erf van Boelsemaheert is 180, contour 125. Noordwesthoek is 190-184-90, contour 50. Afgegraven deel ca. 50, blad 34 Hunsingo.
- c. 1. 0-30 dek met bew.sporen (scherf inh.Rt-baksel e), 30-60 roestige klei, 60-90 gelaagde klei, 90 vette stugge klei, 100 boring beëindigd.
2. 0-30 dek, 30-60 roestige klei (30 scherf inh.Rt-baksel e), 60-70 taaie klei, 70 zandige klei, 80 boring beëindigd.
3. 0-30 dek met bew.sporen, 30-60 lichte bew.sporen, 60-65 tussenlaag, 65-100 bew.sporen (90 scherf inh.Rt-baksel d), 100 gelaagde klei met fosfaatvlekken (110 scherf inh.Rt-baksel d), 120 boring beëindigd.
4. 0-40 verontreinigd dek, 40-70 klei met lichte bew. sporen, 70 bew.sporen en puin, 95 boring beëindigd, sporen gaan door.
5. 0-40 bouwvoor, 40-60 iets verontreinigde klei, 60 gelaagde klei, 70 boring beëindigd.
6. 0-40 dek, 40-80 bew.sporen, na 100 zeer vuile terp-

modder, 180 klei met fosfaatvlekken, 185 boring beëindigd.

7. 0-20 zandig materiaal, 20-50 verploegde verontreinigde klei, 50 zandige doorwortelde klei, 60 boring beëindigd.
8. 0-40 verontreinigd dek, 40 bew.sporen, 100 boring beëindigd, sporen gaan door.
- d. 1. 1 r.s. IAI, 2 r.s. IVB, 1 r.s. IVD, 1 r.s., 8 w.s. inh.Rt; 1 w.s. k.p. vroeg; 1 w.s. k.p. laat; 1 voetje k.p. zeer laat; 1 b.s. b.g.
- e. Halbertsma, 1963; Klok, 1974-1975; doc. StiBoKa, 1982; Meijering & Spakman, 1985: A+Ch+VI+CI+M.

4. VONDSTBESCHRIJVING EN DATERING

4.1. Inleiding

De hierna te beschrijven vondsten zijn in de loop der jaren vooral verzameld tijdens de commerciële terpafgravingen of bij het systematisch belopen van de percelen, de zogenaamde veldverkenning of *Landesaufnahme*. Sommige voorwerpen van metaal werden met behulp van detectoren opgepiept. Het complex omvat zowel uit de hand gevormd inheems aardewerk als geïmporteerde potten van Romeinse, Merovingische en Karolingische oorsprong. De artefacten van metaal zijn gemaakt van brons, ijzer en goud. Munten worden eveneens onder deze noemer beschreven. Mobilie van been en/of gewei komen vervolgens aan de orde alsmede restanten van wollen stoffen en leren schoenfragmenten. Vondsten van hout completeren deze groep. Een scala van uit diverse steensoorten vervaardigde gereedschappen passeert daarna de revue. Als laatste worden de glanzers en kralen van glas onder de loep genomen. Alle vondsten bevinden zich in het depot van het Groninger Museum.

Het inheems aardewerk vormt de grootste groep, bestaande uit kookpotten, kruiken en voorraadpotten, aangevuld met borden, kommen, deksels en klein serviesgoed. Voor het vormen en bakken van het aardewerk moest de klei eerst verschaald worden. Hiervoor werden verschillende materialen aan de klei toegevoegd. Soms één, soms meerdere bestanddelen in één baksel. Veel gebruikt werd fijn steengruis, schelp- en/of scherfgruis. Maar ook zand en vooral fijn gehakt stro en gras werd door de klei gemengd. De diverse mageringsbestanddelen geven verschillende baksels in uiteenlopende kwaliteit. Zij worden bij de beschrijving van de aardewerktypen aangeduid met een letter, bijvoorbeeld a of b. Hieronder volgt een korte uiteenzetting van elke magering en baksel.

Baksel a: Gemagerd met tamelijk grof zand, waarin kiezelsteentjes en glimmer. Hard gebakken en tamelijk dunwandig. Het oppervlak voelt enigszins ruw aan. Meestal donkergrijs van kleur.

Baksel b: Gemagerd met fijn schelpgruis dat meestal niet of nauwelijks zichtbaar is. Tamelijk hard gebakken. De wand is iets dikker dan bij a. Dikwijls gepolijst oppervlak. Blauwgrijs van kleur.

Baksel c: Met schelpgruis gemagerd, maar minder fijn gestampt dan bij het vorige baksel. Het is veel grover en niet goed door de klei gemengd. Hierdoor ontstaan nestjes gruis die bij het bakken vaak uit de wand springen en beschadiging veroorzaken. In plaats van schelpgruis werd ook wel scherfgruis gebruikt. Soms zelfs gecombineerd in één pot. Er zijn dikwijls ook nog plantaardige bestanddelen toegevoegd. Een vrij dikke wand en, afhankelijk van de verhouding in de gebruikte mageringsbestanddelen, meer of minder hard gebakken. De benedenwand is bovendien vaak besmeten met klei. De schouder/halspartij veelal gepolijst. Licht grauwgrijs, geel of donkergrijs van kleur.

Baksel d: Overwegend met plantaardig materiaal gemagerd, aangevuld met scherfgruis en soms schelpgruis. Zacht en nogal poreus baksel. De vrij dikke wand is glad en voelt stoffig aan. Vaalgele of donkergrauwe kleur.

Baksel e: Fijn zand en glimmer, maar ook fijn schelpgruis komt voor. Hard gebakken. Dunwandig. Het oppervlak is aan de buitenkant en vaak ook aan de binnenzijde gepolijst. Fluweelachtig zacht aanvoelend en grijszwart van kleur.

Baksel f: Gemagerd met grof zand en glimmer, een 'zandgronden'-baksel. Tamelijk dikwandig en hard gebakken. Het oppervlak is dikwijls gepolijst. Zo niet, dan voelt het aan als schuurpapier. Blauwgrijs tot zwart van kleur.

Baksel g: Gemagerd met fijn zand en glimmer (pseudo-goudspikkels). Hard gebakken. Dunwandig en gepolijst oppervlak. Bruinzwart van kleur.

Baksel h: Gemagerd met grof schelpgruis. Hard gebakken. Dikwandig. Glad tot ruw oppervlak. Meestal donkergrijs van kleur. 'Vroeg kogelpotaardewerk'.

Baksel j: Gemagerd met steen- of granietgruis. Hard gebakken. Dunwandig en ruw oppervlak. Overwegend donkergrijs van kleur. 'Kogelpotaardewerk'.

Baksel k: Gemagerd met zand en plantaardig materiaal. Zeer zacht gebakken. Grofwandig. Glad oppervlak en vaalgeel van kleur. (Soms toegepast bij weefgewichten en bij haardkragen.)

4.2. Handgevormd aardewerk

Bij de beschrijving van het uit de hand gevormde aardewerk is uitgegaan van de typenindeling zoals deze is ingevoerd en gebruikt bij de uitwerking van het materiaal van Noordwest-Groningen (Miedema, 1983) en Oost-Fivelingo (Miedema, 1990). De dateringen zijn gebaseerd op en overgenomen uit deze publicaties.

Middelgrote wijdmondige potten: Type I: De mondwijde varieert als regel tussen de 10 en 20 cm, maar

grotere exemplaren tot 30 cm komen af en toe voor. De potten hebben vrijwel altijd een trechtersvormige uitstaande rechte benedenwand. Daarbij is de wand/schouder- en schouder/halsovergang scherp. De bodem is overwegend vlak, maar een standvoet behoort tot de mogelijkheden. Verschillen in schouder/halspartij nopen tot een onderverdeling in type IA, IB en ID. Binnen deze afzonderlijke typen bestaat nog weer differentiatie in de randstructuur. De potten zijn gepolijst en uitgevoerd in baksel e.

IA1 (fig. 27). Een praktisch halsloze pot waarbij de schouder direct overgaat in een meestal onverdikte, iets uitstaande rand die afgerond of afgevlakt is. De afgevlakte rand kan buitenwaarts, horizontaal of binnenwaarts afgestrekken zijn. 7Bn15 (7), 7Bn85 (1), 7Bn45 (9), 7Ez44 (3). Totaal 20 r.s. 0-100 n.Chr.

IA2 (fig. 28). De brede schouder gaat bij dit type over in een uitstaande korte hals. De rand is overwegend onverdikt, maar driehoekig verdikte randen komen eveneens voor. De rand is buitenwaarts, horizontaal of binnenwaarts afgestrekken. Enkele exemplaren hebben een oor dat van hals naar schouder loopt. 7Bn71 (1), 7Bn15 (12), 7Bn45 (5), 7Ez44 (1). Totaal 1 pot, 18 r.s. 50-150 n.Chr.

IB. Type B onderscheidt zich van type A door de tegengestelde vorm van schouder en hals. Bij type A is de schouder breed en de hals kort of ontbreekt zelfs geheel. Type B daarentegen heeft een smalle schouder en een lange hals.

IB1 (fig. 31). De iets naar buiten staande hals is aan de buitenkant recht en aan de binnenzijde meestal driehoekig verdikt. De rand is afgerond of afgestrekken. 7Bn15 (1), 7Bn45 (1), 7En74 (1). Totaal 1 pot en 2 r.s. 100-250 n.Chr.

IB2 (fig. 32). De lange hals is aan de buitenzijde recht, aan de binnenkant cirkelsegmentvormig gewelfd verdikt. De rand is afgerond of eindigt in een punt. 7Bn71 (1), 7Bn45 (1), 7Bn15 (1). Totaal 3 r.s. 150-250 n.Chr.

ID (fig. 29). Deze wijdmondige potten hebben over het algemeen een minder strak profiel dan de voorgaande typen. De benedenwand is concaaf of convex. De afgeronde of iets scherp afgezette schouder heeft een vloeiend verloop. De hals is meestal licht gebogen en eindigt in een afgeronde of afgestrekken onverdikte rand. Verder komt bij dit type vaak een standing of stengelvoet met een omlopende richel voor (type XV). De wand is dikwijls plastisch versierd met diepe gleuven. Naast baksel e komen ook de baksel g en soms f voor. 7Ez44 (1). Totaal 1 r.s. 300-425/50 n.Chr.

Grote wijdmondige potten: Type II: Bij deze vormen overtreft de hoogte de grootste breedte van de pot. De mondwijde varieert meestal tussen de 25 en 35 cm. Het profiel is S-vormig met een tamelijk rechte benedenwand en een vloeiende wand/schouderovergang. Deze overgang kan òf vrij laag òf tamelijk

hoog inzetten. De schouder/halsovergang is gebogen of scherp. In verhouding tot de grootte van de pot is de hals overwegend vrij kort. De rand is soms verdikt en kan versierd zijn met indrukken (kartelrandig). Eén- of tweeorige exemplaren komen voor. Baksel a, b, c, en d. De afwerking is glad.

IIA (fig. 35). Hoge slanke potten met een S-vormig profiel. De iets uitstaande korte hals is soms met een knik van de schouder afgezet. Afgeronde of afgestreeken rand, die af en toe versierd is met vinger- of nagelindrukken. Baksel a:b:c:d = 3:4:10:2. 7Bn15 (4), 7Bn45 (2), 7En74 (1). Totaal 7 oudere r.s. 600-350 v.Chr. 7Bn15 (2), 7Bn71 (1), 7Bn45 (2), 7Ez44 (7). Totaal 12 jongere r.s. 300 v.Chr.-0/100 n.Chr.

IIB (fig. 36, 37). Hoge, meestal afgeronde wand/schouderovergang. Een brede schouder en een scherpe schouder/halsovergang. Een overwegend rechte, onverdikte, iets uitstaande hals. Af en toe één of twee oren op de schouder of aan de schouder/halsbasis. De onverdikte rand is afgerond of afgevlakt. Vinger- en/of nagelindrukken komen zowel op de rand als aan de binnenzijde voor. Soms zijn de potten beschilderd met verfspatten. Baksels c:d:e:f = 10:15:6:4. 7Bn71 (4), 7Bn15 (10), 7Bn85 (4), 7Bn45 (7), 7Ez44 (7), 7Ez28 (1), Onderdendam (2). Totaal 35 r.s. 100-250 n.Chr.

IIC (fig. 38, 39). Vrij vlakke meestal tonvormige potten met een mondwijde tussen 30 en 40 cm. De korte hals is tamelijk scherp of met een lichte insnoering van de schouder afgezet. Een verdikte rand die horizontaal, maar ook wel binnen- of buitenwaarts afgestreeken kan zijn. Indrukken zijn zowel aan de binnenkant als aan de buitenkant en soms op de rand aangebracht. Enkele potten dragen een verfstreepornament. Baksels c:d = 25:8. 7Bn71 (2), 7Bn15 (9), 7Bn19 (2), 7Bn45 (7), 7Ez20 (2), 7Ez44 (9), 7Ez86 (1), Onderdendam (1). Totaal 33 r.s. 200/100 v.Chr.-100 n.Chr.

Engmondige potten: Type III: Het kenmerk van deze groep is de nauwe mondwijde in verhouding tot de hoogte en breedte van de potten. Afhankelijk van de vorm is de beste benaming van dit type een kruik of een pul. Bij kruiken overtreft de hoogte de grootste breedte en bij de pullen zijn hoogte en breedte ongeveer gelijk aan elkaar. Zowel S-vormige profielen als scherp geprofileerde exemplaren komen voor. De brede schouder gaat tamelijk scherp over in een korte iets uitstaande hals. De rand is onverdikte afgerond of afgestreeken. Baksels c, d, e, f. De afwerking is meestal glad, maar gepolijste exemplaren komen eveneens voor bij baksels e en f.

IIIA1 (fig. 30). Hoge afgeronde kruikvorm met een zeer brede schouder en een korte, naar buiten staande onverdikte hals. De rand is horizontaal of buitenwaarts afgestreeken. Eén exemplaar is voorzien van een oor dat loopt van de rand naar de schouder. Eén

schep heeft een verfspatversiering. Baksels c en f. 7Bn45 (2), 7Ez44 (2), 7Ez86 (1). Totaal 1 potfragment, 4 r.s. 0-150 n.Chr.

IIIA2 (fig. 33). Scherp geprofileerde kruik met een wand/schouderovergang op ongeveer de halve hoogte van de kruik. De zeer lange rechte schouder gaat scherp over in de naar buiten staande hals. Een afgeronde of afgestreeken onverdikte rand. Bij enkele exemplaren is de schouder/halsovergang aan de binnenzijde uitgestulpt, waardoor een versmalling in de halsopening is ontstaan. Dikwijls zijn de kruiken voorzien van twee oren, die van de rand naar de schouder lopen. Eenmaal is de schouder versierd met drie parallel omlopende groeven; een ander exemplaar draagt een vlakdekkende geometrische versiering van driehoeken, die gevormd zijn door zigzag aangebrachte groeven. Bij dit kruikje zijn bovendien in de hals twee, zich precies tegenover elkaar bevindende gaatjes geboord. Baksels c, d, e, f. 7Bn15 (1), 7Bn85 (3), 7Bn45 (5). Totaal 7 kruikjes, 1 fragment, 1 r.s. 150-250 n.Chr.

IIIC (fig. 34). Pullen met een bolvormig lichaam. Iets concave of convexe wand die overgaat in een zeer brede, meestal afgeronde schouder. Een korte hals met een afgeronde of afgevlakte rand. Dikwijls één of twee oren van de rand naar de schouder, waarin zij zijn weggedrukt. Hierdoor ontstond een verdikking aan de binnenzijde van de schouder. Streepbandversiering of een rudiment daarvan is geen uitzondering. Baksels c en d. 7Bn15 (7), 7Bn45 (9), 7Ez44 (4), 7Ez100 (2), 7Ez86 (1), 7Ez28 (1), 7Ez20 (1). Totaal 3 potten, 22 r.s. 200 v.Chr.-150/200 n.Chr.

Wijdmondige kookpotten: Type IV: Dit type bestaat voornamelijk uit middelgrote potten tot ongeveer 25 à 30 cm hoog. De maximale doorsnede overtreft als regel de mondwijde. Een hoge brede schouder met een afgeronde wand/schouderovergang is kenmerkend. De bodem is vlak. Exemplaren zonder hals, met een korte rechte hals en weer andere met een lange tot zeer lange gebogen hals wisselen elkaar af. De potten zijn voorzien van zowel verdikte als onverdikte randen, die glad of kartelrandig kunnen zijn. Een streepbandornament rondom de halsbasis evenals verfstreep-/spatversiering komt regelmatig voor. Een enkele keer is de schouder en/of de wand versierd met een geometrisch patroon. De wand is glad, gepolijst of deels gepolijst en deels besmeten. Dit laatste is het geval bij exemplaren in de streepbandtraditie. Eén of twee oren die lopen van rand naar schouder komen dikwijls voor. De potten zijn hoofdzakelijk vervaardigd in de baksels c, d, en e maar bij het vroegste aardewerk meestal in a en b. Boven genoemde nogal verschillende uitvoeringen van dit type nopen tot onderverdeling in A t/m G.

IVA (fig. 42, 43). Vlakke bodem. De convexe wand en brede afgeronde schouder gaan vloeiend in elkaar over. De rand is scherp naar buiten afgezet op

de halsloze pot en naar binnen toe verdikt of onverdikt gefacetteerd. Soms zijn de potten voorzien van één of twee oren op de schouder of van de rand naar de schouder. Zonale geometrische versiering op de schouder komt voor en een enkel exemplaar is versierd met verfstrepen en -spatten. Baksels c:d:e = 24:12:10. 7Bn71 (3), 7Bn15 (26), 7Bn85 (4), 7Bn45 (5), 7Ez63 (1), 7Ez44 (4), 7Ez86 (2), Bedum (1). Totaal 4 potten, 42 r.s. 50 v.Chr.-50 n.Chr.

IVB (fig. 44, 45). Vlakke bodem. Een bol afgerond lichaam zonder hals. De rand is direct knobbelvormig verdikt afgezet op de schouder. Soms markeert een rudimentaire streep de overgang van schouder naar rand. Eén of twee oren van rand naar schouder behoren tot de mogelijkheden, evenals indrukken tegen de rand. Als regel is het oppervlak glad of gepolijst, een enkele keer is de benedenwand besmeten. Baksels c:d:e = 20:32:17. 7Bn71 (3), 7Bn15 (26), 7Bn19 (1), 7Bn85 (5), 7Bn45 (13), 7Ez63 (1), 7Ez70 (1), 7Ez44 (15), 7Ez100 (1), Onderdendam (2), Rodewolt (1). Totaal 5 potten, 64 r.s. 0-100 n.Chr.

IVC (fig. 46). Afhankelijk van de pothoogte is het lichaam bol tot eivormig met een vlakke bodem. De rechte of convexe wand heeft een vloeiende overgang naar de brede schouder. De potten zijn voorzien van een korte tot zeer korte uitstaande rechte hals, die aan de binnenzijde rechthoekig verdikt is en daarmee de rand vormt. Streepbandversiering of een rudimentaire streep aan de halsbasis komt voor. Ook vinger- en/of nagelindrukken tegen de rand zijn mogelijk evenals een verfstreepversiering. Soms zijn één of twee oren aangebracht. Baksels a:c:d:e = 1:13:11:3. 7Bn15 (17), 7Bn85 (1), 7Bn45 (4), 7Ez44 (5), Onderdendam (1). Totaal 28 r.s. 100-200 n.Chr.

IVD (fig. 47). Dit type heeft een afgerond lichaam met een convexe of rechte wand en een vlakke bodem. Een vloeiende wand/schouderovergang en een brede schouder. De uitstaande korte hals is dikwijls met een lichte insnoering van de schouder afgezet en eindigt in een verdikte horizontaal afgestreekte rand, die vaak voorzien is van een randlipje. Een rudimentaire streep rondom de halsbasis is mogelijk, evenals versiering met vingerindrukken tegen de rand of beschildering op de wand. Dikwijls één of twee oren van rand naar schouder en een enkele keer knobbeloren op de schouder. Baksels a:c:d:e = 1:35:39:1. 7Bn71 (4), 7Bn15 (23), 7Bn45 (21), 7Ez63 (2), 7Ez44 (24), Bedum (1), Rodewolt (1). Totaal 2 potten, 74 r.s. 0-100 n.Chr.

IVE (fig. 48). Het afgeronde lichaam heeft meestal een convexe of rechte wand, die vloeiend overgaat in een brede schouder. De overgang naar de korte uitstaande of verticale hals is zowel aan de buitenkant als aan de binnenzijde overwegend scherp. De rand is onverdikt en horizontaal afgestreekte. Een rudimentaire streep rondom de halsbasis komt voor. Bij één exemplaar zijn in de wand op de hals/schou-

derovergang twee gaatjes aanwezig. De potten hebben dikwijls één of twee oren van rand naar schouder of twee oren op de schouder. Af en toe een versiering met indrukken op of tegen de rand en soms rondom de oren. Verfspatversiering komt eveneens voor. Baksels c:d:e = 26:44:2. 7Bn71 (6), 7Bn15 (18), 7Bn85 (3), 7Bn45 (15), 7Ez70 (1), 7Ez/En84 (1), 7Ez13 (1), 7Ez44 (17), 7Ez20 (2), Onderdendam (4), Rodewolt (4). Totaal 7 potten, 65 r.s. 100-200 n.Chr.

IVF. Bij dit type gaat het om de oudste aardewerkgroep in het kustgebied; het zogenaamde Ruinen-Wommels aardewerk, dat door Waterbolk reeds is ingedeeld in RWI, II en III. Het zal hier worden uitgewerkt in IVF1, 2 en 3.

IVF1. Afgerond dubbelconisch lichaam, waarbij de bolle wand/schouderovergang meestal laag inzet. Aan de schouder/halsbasis bevindt zich een insnoering. De hals is 6 tot 8 cm lang en uitgevoerd in verschillende profielen, die hierna onder 1a en 1b beschreven worden.

IVF1a. De hals is licht naar buiten gebogen en eindigt in een onverdikte afgeronde rand, die dikwijls een kleine groef aan de binnenkant vertoont. Gegroefd 12 r.s., zonder groef 8 r.s.

IVF1b. Een bijna cilindrische tot iets naar binnen neigende hals, die eindigt in een onverdikte rand, al of niet voorzien van een groef aan de binnenkant. Gegroefd 10 r.s., zonder groef 10 r.s. a en b in baksel a. 7Bn41 (36), 7Bn15 (4). Totaal 40 r.s. 600-500 v.Chr.

IVF2. Afgeronde uitgebogen wand/schouderovergang. De brede schouder gaat aan de schouder/halsbasis met een lichte insnoering over in de hals, die ongeveer 4 tot 5 cm lang is. Het hals/randprofiel, de afwerking en de baksels zijn verschillend en nader onderverdeeld in 2a, 2b en 2c.

IVF2a. Kenmerk is de gelede hals en de onverdikte afgeronde rand. Baksel a. Oppervlak is gepolijst. 24 r.s.

IVF2b. De hals is ongeleed en gebogen met een iets verdikte rand, die ontstaat door een klein randlipje. Gepolijst oppervlak. Baksels a:b = 17:11. Totaal 28 r.s.

IVF2c. De hals neigt enigszins naar binnen en draagt een gleer of gleuf aan de halsbasis. De rand is meestal voorzien van een lipje. Glad oppervlak. Baksels a:b:c = 5:3:3. Totaal 11 r.s. 7Bn41 (59), 7Bn15 (4). 500-400 v.Chr.

IVF3. Brede gedrongen lichaamsvorm met een bolle wand/schouderovergang. Insnoering aan de schouder/halsbasis. De hals buigt meestal iets naar buiten en is ongeveer 3 cm lang. Vlak onder de afgeronde rand bevindt zich dikwijls een groef rondom de hals. Bij sommige exemplaren komt een geometrische versiering voor op de schouder en het bovenste deel van de wand. Het oppervlak is gepolijst. Baksels a:b:c = 16:14:1. 7Bn41 (30), 7Bn85 (1). Totaal 31 r.s. 400-200/150 v.Chr.

IVG. Aardewerk in de streepbandtraditie. De meeste potten zijn echter niet voorzien van een streepbandornament, maar vertonen hoogstens een rudimentaire groef aan de halsbasis. Het S-vormige lichaamsprofiel is het hoofdkenmerk. Vlakke bodem. De convexe wand gaat vloeiend over in de hoge brede schouder. De meeste potten hebben één of twee oren, die bij de oudste vormen vaak versierd zijn met strepen en soms met ronde kuiltjes. Ook vinger- en/of nagelindrukken tegen de rand komen voor, evenals verfspatten/strepen op de wand. De benedenwand is dikwijls besmeten, de schouder daarentegen gepolijst. Baksels a, b, c en d. De hals/randprofielen geven aanleiding tot een onderverdeling in vijf typen.

IVG1 (fig. 49). Potten met een vrij bol S-vormig profiel dat veel lijkt op type IVF3, maar met een geknikte driedelige hals. De rand is afgerond of afgestreeken en soms iets verdikt. Oren van rand naar schouder komen voor. Soms is het streepbandornament aanwezig en eenmaal vingerindrukken tegen de rand. Baksels a:b:c:d = 1:4:23:2. 7Bn15 (13), 7Bn19 (1), 7Bn85 (1), 7Bn45 (6), 7Ez44 (7), 7En74 (1), Ellerhuizen (1). Totaal 2 potten, 28 r.s. 250-150 v.Chr.

IVG2 (fig. 50). Dit type kenmerkt zich door een vrij rechte wand en een hoge brede schouder, die meestal vloeiend overgaat in een ongelede licht gebogen hals. De rand is afgerond of afgestreeken. Eén of twee oren lopen van de wand/schouderovergang tot aan de rand. Baksels b:c:d = 4:25:1. 7Bn41 (6), 7Bn71 (1), 7Bn15 (10), 7Bn85 (1), 7Bn45 (3), 7Ez44 (7), Onderdendam (1), Rodewolt (1). Totaal 1 pot, 29 r.s. 200-100 v.Chr.

IVG3 (fig. 51). Een bol S-vormig profiel met een sterk gebogen halfronde hals, die aan de schouder/halsovergang dikwijls ingezonken is. De rand is afgerond of afgestreeken en heeft soms een lipje. Meestal oren van de rand naar de schouder/halsbasis; deze kunnen versierd zijn met strepen of beschilderd met verfspatten. Baksel c. 7Bn15 (7), 7Bn45 (2), 7Ez44 (4), 7Bn41 (1), Rodewolt (1). Totaal 15 r.s. 200-100 v.Chr.

IVG4 (fig. 52, 53). Deze potten hebben een slank S-vormig lichaam met een hoge brede schouder. De ongelede vrij korte hals is aan de buitenkant tamelijk recht en aan de binnenzijde meestal afgerond. Een verdikte, meestal meervoudig afgestreeken rand. Vaak twee oren. Zowel streepbandversiering als indrukken tegen de rand komen voor. Sommige exemplaren zijn voorzien van een verfstreep/-spatversiering. Baksels c:d = 17:6. 7Bn71 (1), 7Bn15 (5), 7Bn45 (8), 7Ez44 (6), Onderdendam (2), Rodewolt (1). Totaal 1 pot, 22 r.s. 100 v.Chr.-100 n.Chr.

IVG5 (fig. 56, 57). De brede schouder is bij dit type bol of vrij vlak afgerond. De korte hals is aan de buitenzijde recht en scherp afgezet, maar heeft een vloeiend verloop aan de binnenkant. De onverdikte rand is afgerond of afgestreeken. Streepband en rudimentaire groef komen nog voor, maar ook vaak

verfstreepversiering en indrukken tegen de rand. Sommige exemplaren dragen oren van de rand naar de schouder. Baksels b:c:d = 1:28:36. 7Bn71 (1), 7Bn15 (16), 7Bn85 (3), 7Bn45 (11), 7En74 (1), 7Ez44 (19), 7Bn41 (1), 7Ez20 (1), Bedum (1), Onderdendam (8), Rodewolt (3). Totaal 1 pot, 64 r.s. 0-150/200 n.Chr.

Borden: Type V: Diepe borden met een smalle vlakke bodem en een rechte lange schuine wand. Baksels c, d en e. Gepolijst oppervlak. Verschil in de randprofielen maakt onderverdeling noodzakelijk.

VA (fig. 40). Exemplaren met een rechte wand en een afgestreeken onverdikte rand. Eén scherf heeft een zigzagversiering op de rand, bestaande uit drie parallelle groeven. Eén scherf vertoont onder de rand een diepe groef. Baksels d:e = 3:1. 7Bn15 (3), 7Bn85 (1). Totaal 4 r.s. 250-100 v.Chr.

VB (fig. 41). Dit type onderscheidt zich van type A door een verdikte gefacetteerde rand. Baksels c:d:e = 1:1:4. 7Bn15 (4), 7Bn45 (1), 7Ez44 (1). Totaal 6 r.s. 100 v.Chr.-100 n.Chr.

Kommen: Type VI: Kommen of schalen met waarschijnlijk een vlakke bodem. De wand is meestal licht convex en gaat direct over in de rand. Het oppervlak is hoofdzakelijk gepolijst, maar een gladde afwerking komt eveneens voor. Baksels c, d en e.

VIA (fig. 54). De wand buigt iets naar binnen en eindigt in een rechte horizontaal afgestreeken rand. Baksels d en e. 7Bn71 (1), 7Bn15 (5), 7Bn45 (2), 7Ez44 (1). Totaal 2 kommen, 7 r.s. Gezien de baksels kunnen deze kommen gedateerd worden in de late ijzertijd en de Romeinse tijd, ca. 100 v.Chr.-450 n.Chr.

VIB (fig. 55). Kommen waarbij de wand naar boven toe iets naar buiten neigt. De rand is horizontaal of binnenwaarts afgestreeken en soms verdikt. Meestal glad oppervlak. Baksels c en d. 7Bn71 (2), 7Bn15 (5), 7Bn85 (1), 7Bn45 (1), 7Ez44 (3), 7Ez86 (2), Onderdendam (2). Totaal 16 r.s. 50 v.Chr.-200 n.Chr.

Kleingood: Type VII (fig. 60): Serviesgoed dat allerlei vormen omvat, zoals kommetjes, napjes, kruikjes, kopjes en bekertjes. Het product is afwisselend van zeer goede kwaliteit in baksels a, e en f of van slechte kwaliteit en dan soms ook zeer slordig afgewerkt. Baksels c en d. 7Bn85 (14), 7Bn45 (19), 7En114 (1), 7Ez63 (2), 7Ez70 (2), 7Ez/En84 (2), 7Ez44 (1), 7Ez20 (1). Totaal 43 exemplaren. 600 v.Chr.-500/600 n.Chr.

Deksels: Type VIII (fig. 61): Ronde schijven met in het centrum een handgreep. De middellijn loopt sterk uiteen. Een versiering in de vorm van indrukken langs de omtrek komt veelvuldig voor. Een ander ornament bestaat uit gleren over de middellijn ge-

trokken of straalsgewijs aangebracht. Glad of gepolijst oppervlak. Baksels c, d, e en f. 7Bn15 (18), 7Bn85 (4), 7Bn45 (20), 7Ez44 (4), 7Ez28 (1). Totaal 12 deksels, 35 fragmenten. 200 v.Chr.-500 n.Chr.

Zeven of kaasvormen: Type IX: Verschillende vormen van kommen met een doorboorde bodem en één oor. Glad oppervlak. Baksels c en d.

IXA (fig. 58). Kom met een rechte of iets convexe wand en vlakke bodem met een aantal gaten. Glad oppervlak. Baksel d. 7Bn45 (2). Totaal 2 fragmenten. 100 v.Chr.-450 n.Chr.

IXB (fig. 59). Kommen met een rechte uitstaande wand en een afgestreeken rand. De kom is bevestigd op een schotel met vlakke bodem, die doorboord is met gaten. Meestal één oor, dat loopt van de rand naar de schoten. Langs de omtrek van de schotel bevindt zich een geul of goot. Glad oppervlak. Baksels c:d = 6:5. 7Bn45 (10), 7Ez63 (1). Totaal 5 kommen, 6 fragmenten. 200 v.Chr.-450 n.Chr.

Angelsaksisch aardewerk: Type X: Het aardewerk is nader in te delen in wijdmondige schalen en engmondige potten. Het oppervlak is gepolijst. Baksel g.

XA (fig. 62). Wijdmondige schaal met waarschijnlijk een afgerond dubbelconisch lichaam. Een licht gebogen uitstaande hals en afgeronde onverdikte rand. Een parallelle groefversiering op de schouderzone en verticale groeven op de benedenwand. 7Bn15 (1). Totaal 1 r.s. 300-450 n.Chr.

XB (fig. 63). Engmondige pot met een vloeiende wand/schouder/halsovergang. Afgeronde onverdikte rand. *Wackelboden*. Over het breedste deel van de pot loopt een *Buckel*versiering. 7Bn85 (1). Totaal 1 pot. 350-500 n.Chr.

Vroegmiddeleeuws aardewerk: Type XI: Hoofdkenmerken bij dit type zijn de vloeiende wand/schouder- en schouder/halsovergangen. De bodem is meestal enigszins convex, de zogenaamde *Wackelboden*. Als regel een korte uitstaande hals en een afgeronde verdikte rand. Baksels d, e, f, h en j. De verschillende vormen vragen om een nadere indeling.

XIA (fig. 65). Bij dit type zijn de potten hoger dan breed. Er komen zowel wijdmondige als engmondige exemplaren voor. Soms een vlakke bodem. Eén pot is versierd met een zigzaggroefpatroon op de schouder. Glad of gepolijst oppervlak. Baksels g:f:h = 2:3:3. 7Bn15 (1), 7Bn85 (1), 7Bn45 (1), 7Ez/En84 (1), 7En74 (2), 7Ez63 (1), 7Ez109 (1). Totaal 3 potten, 4 r.s., 1 fragment. 500/600-800 n.Chr.

XIB (fig. 64). Slechts vertegenwoordigd door één kommetje met een convexe bodem, die scherp overgaat in de concave wand. Naar buiten afgestreeken rand met lipje en 2 r.s. Baksels d en e. 7Bn85 (1), 7Ez44 (2). 450-550 n.Chr.

XIC (fig. 66). Deze potten hebben een grotere

breedte dan hoogte. Het profiel is vloeiend. De korte uitstaande hals eindigt in een afgeronde rand. Meestal een *Wackelboden*. Eén exemplaar is versierd met een stempelornament van drie parallelle rijen omlopende driehoekjes; een andere pot draagt een omlopende rij driehoekjes, die opgevuld zijn met een raster van vierkantjes. Eén pot is voorzien van uitgeknepen doorboorde lobben onderaan de wand. Glad of gepolijst oppervlak. Baksels e:h:j = 1:4:3. 7Bn85 (1), 7Ez86 (1), 7Bn45 (1), 7En74 (3), 7Ez71 (2). Totaal 4 potten, 4 r.s. 600/700-800 n.Chr.

Kogelpotten: Type XII: Het gemeenschappelijke kenmerk is de ronde bodem. Verschil in de randprofielen en baksels noopt tot een nadere indeling. De potten zijn meestal reducerend gebakken en het oppervlak is glad. Baksels h en j.

XIIA (fig. 67, 68, 69). Kogelpotten met een grote variatie in hoogte en omvang. Kleine bijna kogelronde potjes met een mondwijdte tussen 8,5 en 12 cm en hogere kookpotten met een mondwijdte van ca. 18 tot 27 cm. Meestal vloeiende schouder/halsovergang. De hals loopt schuin buitenwaarts en eindigt in verschillend afgewerkte rand, zoals: 1. Afgeronde rand. Enkele potten in deze groep zijn versierd met ronde, ovale of vierkante rasterstempels op de schouder. Eén pot draagt een oor van de rand naar de schouder en heeft een tuitje. Baksels h:j = 30:4 (fig. 68). 2. Horizontaal afgevlakte, soms iets verbrede rand. Baksels h:j = 5:2 (fig. 67). 3. Schuin buitenwaarts afgestreeken rand. Eén pot is versierd met rode verfstrepen. Baksels h:j = 7:15 (fig. 69). 7Bn71 (15), 7Bn85 (5), 7Bn45 (9), 7En101 (1), 7Ez/En84 (1), 7En74 (12), 7Ez44 (3), 7Ez86 (1), 7Bz24 (5), 7Ez71 (3), 7Ez109 (3), 7Dn3 (3), Bedum 3. 700-800 n.Chr. voor versierde exemplaren in groep 1. 775-900 n.Chr. voor de overige potten in groep 1 en groep 2. Te vergelijken met Dorestad typen HIA en HIB (Van Es & Verwers, 1980: pp. 112-117, fig. 63-65). 800-950 n.Chr. voor groep 3. Te vergelijken met Dorestad type HIC (Van Es & Verwers, 1980: p. 117, fig. 66). XIIA globaal te dateren tussen 700-950 n.Chr.

XIIB (fig. 70). Zowel kleine als grote kogelpotten met een variatie in de mondwijdte tussen 10 en 18 cm. De hals is dikwijls met een knik afgezet van de schouder. De rand is afgerond, buitenwaarts of binnenwaarts afgestreeken met een lichte aanzet tot een dekselgeul aan de binnenzijde. Baksel j. 7Bn71 (4), 7Bn85 (2), 7Ez63 (1), 7En113 (1), 7Ez44 (1), 7Ez100 (1), 7Dn3 (1). Totaal 4 potten, 10 r.s. (850) 900-1100 n.Chr.

XIIC (fig. 71, 72). Kogelpotten met een geprofileerde meervoudig afgestreeken en verdikte rand. Vaak met een randlip en aan de binnenzijde een dekselgeul. Baksel j. 7Bn71 (37), 7Bn15 (1), 7Bn85 (4), 7Bn45 (2), 7Ez63 (1), 7Ez/En84 (2), 7Ez37 (1), 7En96 of 98 (2), 7En74 (3), 7Ez44 (5), 7Ez48 (2),

7Bz24 (7), 7Ez28 (2), 7En104 (1), 7Dn3 (3), Kroddeburen (1), 7Ez109 (8), Bedum (3), Ellerhuizen (5). Totaal 6 potten, 84 r.s. 1100-1300 n.Chr.

XIID (fig. 74). Kogelpotten met een groef of knik op de schouder/halsovergang. Een zeer lange en soms gelede hals. Glanzend glad oppervlak. Zeer hard baksel. 7Bn71 (5), 7Bn45 (5), 7En74 (6), 7Ez44 (1), 7Bz24 (5), 7Ez28 (1), 7Ez109 (6), Bedum (1), Menkeweer (1). Totaal 31 r.s. 1300-1450 n.Chr.

Tuitkannen: Type XIII (fig. 73): Hoog eivormig lichaam. Een ronde bodem met een standring, die is afgebroken. Tuit op de hals/schouderovergang. Afgeronde rand met lipje en een lichte aanzet tot een dekselgeul. Glad oppervlak. Baksel j. 7Bn85 (1). Parallelen in Feerwerd-N en Garnwerd (Miedema, 1983: fig. 67). 1200-1300 n.Chr.

Kan met ronde bodem en uitgeknepen standlobben. Het wand/schouderprofiel vertoont overeenkomst met de kogelpot. Hoog op de schouder is een tuit aangebracht. De lange rechte hals is versierd met omlopende gleren en vinger/nagelindrukken op de schouder/halsovergang. Op de schouder bevindt zich een plastisch ornament, bestaande uit lange ovale deuken. Licht geprofileerde rand. Hard laat kogelpotbaksel als bij XIID. 7Ez63 (1). Exacte parallellen zijn niet gevonden. De kan komt het meest overeen met een exemplaar uit Enum (Miedema, 1990: p. 161, fig. 71). 1300-1450 n.Chr.

Steelpannen: Type XIV (fig. 75): Lage brede schalen met een vlakke of *Wackelboden* en een afgeronde of binnenwaarts afgestreeken rand. Meestal een holle steel. Baksels h:j = 3:36. 7Bn71 (9), 7Bn15 (1), 7Bn85 (2), 7Bn45 (4), 7Ez63 (1), 7Ez/En84 (1), 7Ez37 (1), 7En74 (2), 7Ez44 (1), 7Bz24 (8), 7Ez28 (1), 7Dn3 (1), Kroddeburen (2), 7Ez109 (3), Bedum (1), Menkeweer (1). Totaal 2 steelpannen, 29 r.s., 8 stelen. (800)900-1200/1300 n.Chr.

Voeten: Type XV (fig. 76): Stand- en stengelvoeten met een vlakke of concave bodem. Tweemaal een standring. Gepolijst oppervlak. Baksels d, e, f, g. Standvoeten, d:e = 3:6. Standringen, e:f = 1:1. Stengelvoeten, e:g = 1:1. 7Bn15 (6), 7Bn45 (6), 7Ez28 (1). Totaal 13 exemplaren. De voeten zijn afkomstig van potten die behoren tot de typen IA, IB en IVA (baksels d en e). In baksels f en g behoren zij wellicht tot de typen ID en XA. 50 v.Chr.-300/450 n.Chr.

Katrollen: Type XVI (fig. 77): Dubbelconische holle vormen, die symmetrisch of a-symmetrisch zijn. De buitenkant vertoont spoel- of haspelsporen. Het voorwerp uit Enzelens is klein en gepolijst. Baksel e. De twee fragmenten uit Westerwijtwerd zijn zeer grof gebakken van een soort rode steen. 7Ez63 (1), 7Bn45 (2). Katrol in baksel e dateert uit de Romeinse tijd. De overige exemplaren zijn laatmiddeleeuws of recent.

Lampen: Type XVII (fig. 78): Twee vormen: 1. Laag ovaal schaaltje met een vlakke bodem. De rand is aan de lange zijde in het midden uitgeknepen en vormt een uitsteeksel. Het dient waarschijnlijk als handvat. Glad oppervlak. Baksel d. 7Bn45 (1). Gezien het baksel dateert het lampje vermoedelijk uit de Romeinse tijd, 0-450 n.Chr.; 2. Lampje in de vorm van een dubbelconische, gesloten voetschaal met een standvoet, die versierd is op de overgang naar de wand. Daarboven vertoont de benedenwand een zigzagpatroon van parallelle groeven. Op de bovenwand is een swastikateken aangebracht, bestaande uit groeven met daaromheen punten. Aan één zijde loopt de wand door en vormt een tuitvormige uitstulping. Gepolijst oppervlak. Baksel g. 7Ez63 (1). Makelijk vorm, versiering en baksel behoren tot de traditie van het Angelsaksische aardewerk: Type XA. 300-450 n.Chr.

Varia: Type XVIII (fig. 79): 1. Twee kommetjes waarvan de ene een hoge stengelvoet en de andere een standvoet heeft. Gepolijst oppervlak, Baksel e. 7Bn45 (2). Gezien het baksel in de Romeinse tijd te dateren (fig. 79, nr. 4, 5); 2. Lage trechtervormige kom op een vaste schotel, die uiterlijk op een kaasvorm lijkt (type IXB). Het ontbreken van gaten in de bodem, evenals een geul in de schotel, maken dit echter onwaarschijnlijk. Vanwege de aanwezige wrijfsporen in de kom betreft het hier vermoedelijk een vijzel of maalpot. Glad oppervlak. Baksel c. 7Bn85 (1). Het baksel maakt een datering tussen 200 v.Chr. en 100/150 n.Chr. het meest aannemelijk (fig. 79, nr. 3); 3. Twee stervormige garenhouders (?) met een centrale doorboring. Glad oppervlak. Baksel d. 7Bn45 (2). Romeinse tijd (fig. 79, nr. 1, 2); 4. Drie fragmenten aardewerk met een worstvormige dikke rand van zeer grof poreus zacht gebakken aardewerk. Baksel k. 7Bn45 (2), 7Ez44 (1). De fragmenten zijn te vergelijken met Paddepoel-type XI (Van Es, 1968: fig. 69); 5. Twee plasticen (fig. 201 en 202): a. Een menselijke figuur in een wijde rok of mantel met een in verhouding groot hoofd en hardos. Armen en voeten zijn fragmentarisch uitgevoerd. Aardewerk; b. Een beertje van krijt. 7Ez/En84 (2).

Spinklossen: Type XIX: Klosjes die gebruikt werden bij het handspinnen. De handspinnen bestaat uit een staafje en een klosje. Het klosje wordt aangebracht op ongeveer 1/3 van de hoogte, gerekend vanaf de onderkant van het spinstaafje en dient ter verzwaring en versnelling van de draaibeweging. Spinklosjes werden in verschillende vormen gemaakt van aardewerk, been of steen. De gemeenschappelijke overeenkomst is de centrale doorboring van de klosjes.

XIXA Schijfvormige spinklossen. Dit type werd dikwijls vervaardigd uit een wandscherf van een pot, maar kon ook bewust gemaakt worden.

XIXA1 (fig. 80). Primair gevormde klosjes met een vlakke tot licht convexe boven- en onderzijde.

Soms zijn ze gelaagd en bestaan uit twee of meer schijven, die aaneen geklonken zijn met nieten. Baksels d, e, j en t.s. Eén klosje van krijt en een stenen exemplaar zijn eveneens hier ingedeeld. 7Bn85 (3), 7Bn45 (1), 7Ez71 (1), 7Ez28 (1). Totaal 6.

XIXA2 (fig. 81). Klosjes die secundair gesneden zijn uit potscherven. De bovenzijde is iets convex, de onderkant meestal concaaf. Baksels d, e en j. 7Bn85 (1), 7Ez/En84 (1), 7Ez86 (1), 7Ez28 (1), 7Ez20 (1). Totaal 5.

XIXB Planiconvexe spinklossen (fig. 82). De onderzijde is vlak, maar meestal rondom de doorboring uitgesleten door langdurig gebruik, vooral bij de zachte baksels. De bovenzijde is convex. Baksels c en d. 7Bn85 (2), 7Bn45 (1). Totaal 3.

XIXC Discusvormige spinklossen (fig. 83). Licht convexe boven- en onderzijde. Afgeronde zijkant. Baksels c, d, e, geglaazuurd en glandwandige pijp-aarde. 7Bn85 (5), 7Bn45 (4), 7En74 (1). Totaal 10.

XIXD Conische spinklossen (fig. 84, 85, 86). Deze vallen in drie vormen uiteen:

XIXD1 Vlakke onderkant en conisch toelopende zijkant. Baksel e. 7Bn45 (1) (fig. 85).

XIXD2 Dubbelconische klosjes. Baksels d, e en j. 7Bn85 (4), 7Bn45 (2). Totaal 6 (fig. 84).

XIXD3 A-symmetrisch dubbelconische klosjes. Baksels d, e. 7Bn45 (2), 7Ez/En84 (1), 7Ez74 (1). Totaal 4 (fig. 86).

XIXE Bolvormige spinklossen (fig. 87). Deze vormen zijn in baksel d. 7Bn45 (1), 7En74 (1). Totaal 2.

Weefgewichten: Type XX: Deze werden gebruikt bij het verticale weefgetouw en dienden om de schering- of kettingdraden in de eerste plaats te spannen en ten tweede werden bij weefsels van grote afmeting de scheringdraden erom gehaspeld en afgespoeld naarmate het weefsel vorderde. De gewichten zijn van klei gebakken en hebben verschillende vormen.

XXA Conische weefgewichten. Vlakke ronde basis en conisch toelopend lichaam. Het gewicht is verticaal doorboord. 7Bn15 (1 fragment), 7Bn85 (6), 7Ez71 (3), 7Ez28 (6). Totaal 16.

XXB Ringvormige weefgewichten. Afgeronde ringen met een centraal gat, dat ongeveer 1/3 deel van de middellijn van de ring omvat. 7Ez/En84 (2), 7Ez74 (4), 7Ez71 (9), 7Ez28 (7). Totaal 22.

XXD Afgevlakte bolvormige weefgewichten. Deze gewichten lijken op de ringvormige, maar zijn veel hoger en de doorboring heeft een kleinere doorsnede. 7En74 (1).

XXE Driehoekige weefgewichten. Gelijkzijdig driehoekig lichaam met een vlakke boven- en onderkant. Op de hoeken een verticale doorboring. 7Bn85 (1), 7Bn45 (1), 7Ez71 (1). Totaal 3.

Rammelaars: Type XXI (fig. 90): Holle ovale tot eivormige voorwerpen, gevuld met een aantal steen-

tjes (?), die het geluid voortbrengen als van een *marakka*. Zacht of hard gebakken in geelgrijze of donkergrijze kleur. Baksels d en e. 7Bn85 (3), 7Bn45 (1), 7Ez63 (2), 7En74 (1). Totaal 7. Gezien de baksels zijn de rammelaars in de Romeinse tijd te dateren.

Speelschijven: Type XXII (fig. 88): Min of meer ronde schijfjes die gesneden werden uit een wand-scherf van inheems of draaischijfaardewerk. Baksels c:d:t.s. = 1:5:2. Eén schijfje is van kiezelsteen gemaakt. 7Bn15 (4), 7Bn45 (2), 7En74 (3). Totaal 9. Datering waarschijnlijk Romeinse tijd.

Amulet of hanger: Type XXIII (fig. 89): Rond/ovale vorm met een centrale doorboring over de lengte. Convexe voorzijde en concave achterkant. Glad oppervlak. Baksel d. 7Bn45 (1). Romeinse tijd.

Slingerkogels: Type XXIV: De kogels zijn gemaakt van klei of steen. Twee vormen: XXIVA Bolvormig. 7Bn15 (1), 7Bn45 (1). Totaal 2. XXIVB Ellipsvormig. 7Bn15 (1). 50 v.Chr.-100 n.Chr.

4.3. Draaischijfaardewerk

Het gaat om geïmporteerd Romeins, Karolingisch en Pingsdorfaardewerk.

Romeins aardewerk: Type 4.3.1 (fig. 91): Scherven van terra sigillata, terra nigra, gladwandig en ruwandig kruikaardewerk.

- 2 r.s. van wrijfschalen, Dragendorff 45. 150-250 n.Chr. 7Ez/En84 (1), Onderdendam (1);

- 1 w.s. van kom met reliëfversiering, Dragendorff 37. 150-200 n.Chr. Onderdendam (Glasbergen, 1940-1944: pp. 342 en 347);

- 1 standring. 7Bn45 (fig. 91, nr. 1);

- 1 oor van kruik terra nigra. 7Bn45 (fig. 91, nr. 2);

- 1 standring gladwandig aardewerk. 7Ez/En84;

- 1 hals van kruik ruwandig aardewerk. 7Ez44 (fig. 91, nr. 3).

Karolingisch aardewerk: Type 4.3.2 (fig. 92, 93):

- 1 pot type IIIA Dorestad. 700/750-850 n.Chr. (Van Es & Verwers, 1980: pp. 86-87, fig. 36) (fig. 93, nr. 1);

- 2 r.s. van kruiken type IIC Dorestad. 750-850/900 n.Chr. 7En74 (Van Es & Verwers, 1980: pp. 77-78, fig. 32) (fig. 92, nr. 1);

- 1 w.s. met radstempelversiering, 2 w.s. onver-sierd. 7En74 (6);

- 1 r.s. van kookpot type IIIC Dorestad. 700/750-850 n.Chr. 7Ez/En84 (Van Es & Verwers, 1980: p. 86, fig. 38) (fig. 93, nr. 3);

- 1 w.s. met radstempelversiering, 1 b.s. met *Wac-*

kelboden. 7Ez/En84 (3) (fig. 93, nr. 4);

- 1 hoge pot waarvan de tuit en het oor zijn afgebroken. Type IIB Dorestad. 750-850/900 n.Chr. (Van Es & Verwers, 1980: pp. 77-78, fig. 28, 30). 7En113 (fig. 92, nr. 4);

- 1 pot type IV Dorestad. 750-850 n.Chr. (Van Es & Verwers, 1980: p. 89, fig. 45). 7Bn71 (fig. 93, nr. 2);

- 2 w.s. van reliëfband amfoor, voorzien van een stempel met rechthoeken. 750-825/50 n.Chr. (Van Es & Verwers, 1980: p. 68). 7Bn45 (2) (fig. 92, nr. 2, 3).

Het Karolingisch aardewerk is voornamelijk te dateren tussen 750 en 850 n.Chr.

Pingsdorfaardewerk: Type 4.3.3. (fig. 94):

1 kruik met standvoet, 1 r.s. met tuit, 7 w.s., 1 b.s., 1 b.s. met uitgeknepen voet. 7Ez28 (1), 7Bn85 (1), 7Ez44 (2), 7Ez71 (1), 7Bz24 (2), 7En74 (1), Bedum (3). Totaal 11. 960/1000-1200 n.Chr. (Van Es & Verwers, 1980: p. 129).

4.4. Metalen voorwerpen

Achtereenvolgens zullen voorwerpen van brons, ijzer en muntvondsten worden behandeld.

4.4.1. Bronzen voorwerpen

In deze categorie zijn eveneens een aantal fibulae van email en goud opgenomen.

Fibulae: Type 4.4.1.1: Mantelspelden komen in veel vormen en uitvoeringen voor. Er is daarom een onderverdeling noodzakelijk in verschillende typen.

Latène fibulae: Type 4.4.1.1.1 (fig. 95). Eendelige bronsdraad met verbreed beugelgedeelte, dat versierd is in zeven groepjes van drie parallelle overdwarse groeven. Het uiteinde van de bronsdraad is aan het bovineinde van de beugel vast gesoldeerd. Spiraal van zes windingen en bovendraadse spandraad. De voet is voorzien van een opengewerkte naaldhouder met naaldgootje. 7Ez/En84. Parallellen voor deze speld in Oostum 150-50 v.Chr. (Miedema, 1983: pp. 147-148, fig. 95: 3) en Hornbek 150-50 v.Chr. (Rangs-Borchling, 1963: pp. 47-49, Tafel 39: 347-Stufe 1b; Keiling, 1971: p. 193). De speld behoort tot het Latène II type, gedateerd 150-50 v.Chr. Tweede speld van bronsdraad heeft een bredere beugel dan type II. Het exemplaar is langs de randen gekarteld en bij de overgang naar de voet wordt deze karteling afgesloten met twee groepjes van vier parallelle overdwarse groeven. Het uiteinde van de bronsdraad is bij deze groeven vast gesoldeerd. Spiraal van 12 windingen en bovendraadse spandraad. Naaldhouder en gootje als bij voorgaande speld. 7Bn45. Exacte parallellen zijn niet gevonden, maar de speld

lijkt iets op het exemplaar uit Antum wat betreft de beugel en de voet, gedateerd 100 v.Chr.-0 (Miedema, 1983: pp. 147-148, fig. 95: 1). De 12 spiraalwindingen komen overeen met het exemplaar uit Marsum gedateerd 50 v.Chr.-50 n.Chr. (Miedema, 1990: p. 162, fig. 89: 1). De speld behoort waarschijnlijk tot het Latène III type, gedateerd 50 v.Chr.-50 n.Chr.

Kapfibulae: Type 4.4.1.1.2 (fig. 96). Tweeledig. De smalle beugelkop met een opstaande rand ligt als een kap over de veerinrichting. Lange, op doorsnede ruitvormige voet. Beugel en voet zijn verbonden door drie overlangse groeven. De spiraal met vier windingen en onderdraadse spandraad is aan de achterzijde van de beugel vast gesoldeerd. Driehoekige open naaldhouder met naaldgootje. 7Bn15, 7Bn45. Deze spelden kunnen worden ingedeeld in variant I van Nijmegen (Ulbert, 1977: pp. 37-40, Abb. 2). Dit type komt ook voor in Valcum en Joeswerd (Miedema, 1983: pp. 149-150, fig. 97) en in de Horden (Van der Roest, 1988: pp. 145-146, Tafel 1: 001, 004 en 007). Datering 50 v.Chr.-20/30 n.Chr. Het tweede type heeft een brede schildvormige beugel met overlangse groeven over de rug, die zich vorkvormig splitsen naar de hoeken van het schild, waar dit overgaat in de voet. De groef is opgevuld met een ladderband. De korte, op doorsnede ruitvormige voet is door een ringvormige verdikking verbonden met de beugel. Spiraal, spandraad, naald en naaldhouder als bij variant I uit Nijmegen. 7Bn15, 7Bn45. Deze spelden komen overeen met variant Bozum (Ulbert, 1977: pp. 370-440, Abb. 2). Parallellen in Aalsum (Miedema, 1983: pp. 149-150, fig. 97), Feddersen Wierde, gedateerd eind eerste eeuw v.Chr. tot begin eerste eeuw n.Chr. (Schmid, 1961: pp. 107-108, Tafel 2: 3,5), De Horden (Van der Roest, 1988: pp. 153-154, Tafel VI). Datering 75 v.Chr.-30 n.Chr. voor het exemplaar uit 7Bn15. De speld uit 7Bn45 is waarschijnlijk een late variant van type Bozum en vermoedelijk in het begin van de jaartelling te dateren, ca. 10-30 n.Chr.

Ogenfibulae: Type 4.4.1.1.3 (fig. 97). Tweeledig. Een gebogen of vlakke bandvormige beugel met over het midden een parelversiering. De voet verbreedt zich naar het rechte uiteinde toe. Op de voet is een driehoek ingekrast. Bij het exemplaar uit 7Ez71 loopt langs de rand een groeflijn. Een bandvormige beugelschijf en verder ontbreken de ogen. Spiraal van zes windingen en bovendraadse spandraad, die door een *Sehnenhaken* wordt tegengehouden. 7Bn45 (4), 7Ez71 (1). Het ontbreken van ogen, de bandvormige beugelschijf en de brede voet duiden op late exemplaren. Datering 50-75 n.Chr.

Draadfibulae: Type 4.4.1.1.4. Eendelige spiraalfibula, die bekend staat als soldatenspeld. Beugel en voet vormen één geheel. De beugel is meestal rond, maar ook wel vierkant op doorsnede. Spiraal van vier windingen en een onderdraadse spandraad. Gesloten voet met uitgehamerde naaldhouder. 7Bn45 (5?). Het

gaat om een aantal fragmenten die vermoedelijk van 5 exemplaren afkomstig zijn. Zij bevinden zich in de particuliere collectie Hartman. Datering 50-175(200) n.Chr.

Schijfvormige fibula: Type 4.4.1.1.5 (fig. 98). Tweeledig. De omtrek van de vlakke ronde broche is iets beschadigd. Aan de achterzijde bevindt zich een veerinrichting die bestaat uit een spiraal met 12 windingen en een onderdraadse spandraad. De massieve naaldhouder is gedeeltelijk afgebroken. Naald ontbreekt. De voorzijde was waarschijnlijk voorzien van een beeltenis, maar deze is geheel verweerd en niet meer te determineren. Het geheel lijkt evenwel het meest op een Merovingische heiligenfibula uit de 7e en 8e eeuw. 7Bn45. Datering vermoedelijk 600-800 n.Chr.

Kruisvormige fibula: Type 4.4.1.1.6 (fig. 99). Tweeledig. Halfronde gefacetteerde beugel versierd met overlangse groeven. De vijf velden die op deze wijze ontstonden zijn opgevuld met cirkeltjes. De lange gelede voet bestaat uit een halfronde gelede tussenstuk en een uiteinde waarop een dierkopversiering met grote ogen en een breed neusgedeelte. Brede rechthoekige kopplaat met aan het uiteinde een halfovale knop, eveneens versierd met een dierkop: ogen en brede neus. De zijknoppen ontbreken evenals de spiraal en de naald. Naaldhouder onder de voet is gedeeltelijk aanwezig. 7Bn45. Datering 400-500 n.Chr. (Miedema, 1983: pp. 157-158, fig. 107).

Emailfibulae: Type 4.4.1.1.7 (fig. 100). Min of meer ronde schijven van email met een zwartbruine patina. De versiering bestaat uit een kruis en ronde veldjes. Bij één exemplaar is het kruis in een cirkel-motief uitgevoerd. Het bevatte oorspronkelijk email in *Grubenschmelztechnik*. Aan de achterzijde van de schijven ontbreken de naalden, alleen de naaldbasis en naaldhouders zijn aanwezig. Op één schijf is een gestyleerd menselijk masker aangebracht met een mond, neus en ogen. 7En48 (4), omgeving 7Ez110 (1). Het gaat bij deze groep om zogenaamde Malthezer kruisfibulae. Domburg heeft parallellen voor deze groep (Capelle, 1976: afb. 82) en verder komen deze schijven in Friesland voor (Boeles, 1951: fig. 81; Knol, 1993: p. 71, gedateerd 790-900 n.Chr.). Datering 790-900 n.Chr.

Naalden: Type 4.4.1.2 (fig. 101): Twee identieke naalden. De zeer dunne schacht is rond op doorsnede en versierd met overdwarse groefjes. De schacht eindigt in een uitgestulpte ellipsvormige kop. Bij het ene exemplaar is de kop afgebroken. Lengte van de naalden is 17 cm. 7Bn45 (2). Het gaat waarschijnlijk om haarnaalden die regelmatig met twee- of drietallen uit graven tevoorschijn komen. Iets kortere parallellen, variërend tussen 7,8 en 11,5 cm lengte, zijn bekend uit Joeswerd, Antum, Oostum en Ezinge (Miedema, 1983: p. 163, fig. 115). Datering 0-1000 n.Chr.

Sieraden: Type 4.4.1.3: In deze groep komen behalve bronzen ook enkele gouden voorwerpen aan de orde.

Armbanden: Type 4.4.1.3.1 (fig. 102). In tweeën gebroken massieve open band, die naar de uiteinden toe dikker wordt en recht is afgesneden. Doorsnede in het midden rond en aan de einden min of meer ovaal tot rechthoekig. De band is versierd met overdwarse streepjes. Middellijn 11,2 cm. 7Ez100. Massief getordeerde open band met eveneens dikkere, nu afgeronde knopvormige uiteinden. Rond op doorsnede. De middellijn is 10,6 cm. 7Ez100. Door de tijd veranderen de uiteinden van armbanden. In de Hallstattperiode zijn zij spits toelopend. Gedurende de Latène tijd zijn de banden overal even dik en in de Romeinse tijd ontstaan de verdikte uiteinden (Miedema, 1983: p. 168). De versierde armband dateert vermoedelijk uit de Romeinse tijd. Getordeerde armbanden komen later in zwang, zij hebben een lang leven, beginnend in de 4e eeuw n.Chr. Daar bij het exemplaar uit Lellens (7Ez100) de uiteinden nog verdikt zijn, is het vermoedelijk een vroeg exemplaar in deze categorie. Datering ca. 250-400 n.Chr.

Ringen: Type 4.4.1.3.2 (fig. 104). Getordeerde/geribbelde ring met een rechthoekig stempel. Rond op doorsnede. De diameter van de bovenzijde van het stempel tot de onderkant van de ring is 3,3 cm. 7En104. Gouden vingerring met een halfedelsteen (fig. 203). 7En74. Datering vingerring eind 17e eeuw (Leopold, G.M.).

Gouden hanger: Type 4.4.1.3.3 (fig. 204). Munt-hanger van Arcadius. Het oog bestaat uit een plat geslagen geribde cylinder. 7Ez6. De munt is geslagen tussen 383 en 408 (Arcadius), dus eind 4e/begin 5e eeuw. Later is de munt als hanger gebruikt door er een oog aan te solderen. In een vroeg stadium werden munten voor gebruik als hanger doorboord. Vervolgens kwam het lusvormige oog, dat weer werd opgevolgd door de cilindervorm. Parallellen van deze cilindrische ogen aan muntsieraden komen voor in Wieuwerd, die in de 7e eeuw gedateerd zijn (Zadoks-Josephus Jitta, 1964). Datering 600-700 n.Chr.

Gouden muntfibula: Type 4.4.1.3.4 (fig. 205). De fibula is gemaakt van een gouden Arabische halve dinar. 7Ez/En84. Dergelijke Almokadische muntfibulae werden gemaakt tijdens het bewind van Jakoeb Joesoef (1163-1184) (Boersma, 1968). Datering 12e eeuw n.Chr.

Toiletgerei: Type 4.4.1.4: Het materiaal omvat een krabbetje en een scheermes.

Krabbetje: Type 4.4.1.4.1. Een recht getordeerde steel, waarvan het ene uiteinde is omgeslagen tot een oog. Het andere einde loopt uit op een ongeveer rechthoekig getand blad. 7Bn45 (collectie Hartman). Parallellen in Joeswerd (Miedema, 1983: p. 174, fig. 130). Datering 200 v.Chr.-100 n.Chr.

Scheermes: Type 4.4.1.4.2 (fig. 103). Half ovaal

blad met een open rechthoekige schacht, waarin een houten of benen handvat was bevestigd. Aan de achterzijde bevinden zich drie nietgaatjes. De voorzijde is beschadigd en open gespleten. Schacht is aan voor- en zijkanten versierd met rijen van drie parallelle groefjes. Het blad vertoont aan de bovenzijde ingeposte rijen indrukken die schuin omhoog lopen van de snede naar het begin van de schacht. Het effect is een geometrisch motief. Lengte restant schacht is 4,5 cm; breedte blad 3,7 cm. 7Bn45. Deze vorm is reeds vanaf de midden-bronstijd in gebruik. Een exacte datering is dan ook niet te geven. De versiering doet aan de late ijzertijd-Romeinse tijd denken.

Gordelgarnituren: Type 4.4.1.5: Het gaat om losse, deels fragmentarische onderdelen zoals gordelplaatjes, gespen en haakjes.

Plaatje: Type 4.4.1.5.1. Fragment van waarschijnlijk een gordelplaat, dat wil zeggen het metalen uiteinde van een gordel of riem. De achterkant is recht en de voorkant tongvormig. Aan de onderkant bevinden zich achter twee en voor één steuntje, waarmee het aan de gordel bevestigd was. 7En74.

Gespen: Type 4.4.1.5.2. Fragment van een rechthoekige gesp met op regelmatige afstanden 4 à 5 parallelle overdwarse groeven. 7Bn45 (collectie Hartman). Fragment van waarschijnlijk een D-vormige gesp, waarvan de as en de doorn ontbreken. 7Bn45.

Haakje: Type 4.4.1.5.3. Ankervormig haakje met ronde afhanginge armen en een iets langer verticaal steeltje. 7Bn85.

Plaatje, gespen en haakje zijn niet te dateren.

Sleutels: Type 4.4.1.6: Drie groepen: haaksleutels, ankersleutels en baardsleutels.

Haaksleutels: Type 4.4.1.6.1 (fig. 105). De rechte massieve schacht is rond op doorsnede. Eén exemplaar is op regelmatige afstanden met één of twee parallelle overdwarse groeven versierd. Het boven-einde van de schacht is omgeslagen tot een lus. Dit lusvormige oog is eveneens versierd met parallelle overlangse en overdwarse groeven. Een C-vormige haak. Lengte 18 en 16 cm. 7En74 (2). Datering eerste millennium van onze jaartelling.

Ankersleutels: Type 4.4.1.6.2 (fig. 106). De massieve schacht is rond op doorsnede; het onderste deel is iets dunner. Bij de overgang is een ringvormige verdikking aangebracht. De haak heeft drie tanden en is plat geslagen. Aan de bovenzijde bevindt zich een open ringvormige lus. Lengte schacht is 8,5 cm; lengte anker is 2,5 cm. 7Bn45. Datering Romeinse tijd en vroege middeleeuwen (Miedema, 1983: p. 196).

Baardsleutels: Type 4.4.1.6.3 (fig. 107). Massieve korte schacht. Rechthoekige massieve baard met twee openingen aan de onderkant. Ovale greep met een opengewerkt kruismotief, dat aan de bovenzijde is uitgewerkt tot een oog. Lengte 6 cm. 7Bn45. Een

exemplaar met een rechthoekige open baard, waarin zich zowel aan de onderkant als aan de bovenkant twee openingen bevinden. Lengte 7 cm. 7Bn85. Het gaat hier om sleutels van het type Almgren IIIE, gedateerd 700-1000 n.Chr. (Almgren, 1955: p. 72, Tab. III). Knol dateert dit type tussen 730-900 n.Chr. (Knol, 1993: p. 78). Datering 700-900 n.Chr.

Gebruiksvoorwerpen: Type 4.4.1.7: Achtereenvolgens komen scharen, een gaffel en een schrijfstift aan de orde.

Scharen: Type 4.4.1.7.1 (fig. 108). Eendelige knijp- of beugelschaar. Het eenvoudige model heeft een omgeslagen greep zonder ringvorm. Schouder en bladen vormen een halve cirkel zonder uitstulpingen. De driehoekige bladen waarvan de buitenzijde enigszins convex en de binnenkant iets concaaf is, eindigen in een niet erg scherpe punt. Eén blad is fragmentarisch. Lengte 10,5 en 12,3 cm. 7Ez100 (2). De scharen behoren tot type IA en komen nog dikwijls in Vikinggraven voor (Medieval Catalogue, 1940: p. 53, fig. 47). Datering 750/800-900/1000 n.Chr.

Gaffel: Type 4.4.1.7.2 (fig. 111). Lange gefaceteerde steel die aan beide uiteinden gaffelvormig eindigt. Aan de ene kant echter horizontaal en aan het andere uiteinde verticaal. Deze gaffelvormige gedeelten zijn rechthoekig op doorsnede. Lengte 21,2 cm. 7Bn45. Het doel van dit voorwerp is mij onbekend. Het voorwerp is waarschijnlijk recent.

Stylus: Type 4.4.1.7.3 (fig. 109). Massieve schrijfpennen. Het bovenste deel plani-convex op doorsnede en naar de punt toe rond op doorsnede. De bovenzijde is versierd met overdwarse rijen puntjes, afgewisseld met in het midden een groep van vijf parallelle overdwarse groeven en één groef aan de boven- en onderzijde. Dit verdeelt de puntversiering in twee velden. Lengte 14,4 cm. 7Bn45. Het voorwerp stamt waarschijnlijk uit de Romeinse tijd.

Statuettes: Type 4.4.1.8 (fig. 206-208): Totaal drie beeldjes, 2 vrouwen en 1 man.

Juno: Zij was de goddelijke beschermster van de vrouw van keizer Domitianus (81-96 n.Chr.). Een massief gegoten beeldje waarvan de handen verloren zijn gegaan. Oorspronkelijk zal zij in haar rechterhand een offerschaal en in haar linkerhand een kistje met wierook hebben gedragen. 7Ez13.

Mercurius: Massief gegoten en sterk beschadigd. De linkervoet ontbreekt. 7Ez13.

Minerva: Massief gegoten beeldje, 7Ez/En84. Datering in de Romeinse tijd (Zadoks-Josephus Jitta, Peters & Van Es, 1967: p. 68 + foto Minerva) (voor Juno: Zadoks-Josephus Jitta, 1980-1981: afb. 1; Peters, 1986: Boersma, 1992).

Romeins yaatwerk: Type 4.4.1.9 (fig. 110, 112).

Oor van kan, dat aan de binnenzijde eindigt in een leeuwenkop en aan de buitenzijde in een vrouwen-

hoofd met haarband. 7Bn85 (fig. 110).

Klein onversierd kommetje. 7Ez63.

Standing van een kom of schaal. 7Ez/En84 (fig. 112).

Datering in de Romeinse tijd.

Varia: Type 4.4.1.10: Verschillende voorwerpen die slechts eenmaal voorkomen en niet in andere categorieën zijn in te delen.

Ring: Type 4.4.1.10.1 (fig. 114). Ovale massieve ring. Rond tot ovaal op doorsnede. Middellijn aan de binnenzijde ongeveer 2,5 cm. 7Bn45. Dergelijke ringen kunnen onderdeel zijn van paardentuig en trenzen. Zij komen voor in *Adelsgräber*, maar losse ringen zijn niet te dateren.

Zwaardknop: Type 4.4.1.10.2. Bronzen groen uitgeslagen ronde knop van een zwaard. 7Bn71. Waarschijnlijk middeleeuwen, 13e-14e eeuw n.Chr.

Strip: Type 4.4.1.10.3 (fig. 113). Fragment van een driehoekige holle strip, gemaakt van dun plaatbrons. De ene zijde is versierd met een ingekrast gestyleerd dier(?)motief. Lengte 13,5 cm, doorsnede 2 cm. 7Ez/En84.

Staf: Type 4.4.1.10.4. Lange dunne staf waarvan één uiteinde is omgeslagen. Het andere eind heeft twee omgebogen nippeltjes. Langs de randen versierd met halve boogjes en op het omgeslagen deel een dierkopornament. Lengte 16 cm. 7Bn85. De versiering in aanmerking genomen is het staafje waarschijnlijk in de vroege middeleeuwen te dateren, ca. 400-500/600 n.Chr.

4.4.2. IJzeren voorwerpen

Een uiteenlopend aantal voorwerpen die in enkele hoofdgroepen zullen worden ondergebracht.

Wapens en ruitersuitrusting: Type 4.4.2.1

Spatha: Type 4.4.2.1.1. Gebroken tweesnijdend Vinkingszwaard met een korte pareerstang. De knop ontbreekt. Eén zijde is versierd met torsiedamascering, de andere zijde met twee symmetrisch aangebrachte banen, waarvan korte rechte gedeelten verbonden zijn met getorste en tegengetorste delen. 7En101. Door het ontbreken van de knop is een exacte datering niet mogelijk, maar globaal zijn deze zwaarden tussen 750 en 850 n.Chr. te dateren (Ypey, 1960-1961, pp. 370-372). Knol dateert de zwaarden tussen 700 en 825 n.Chr. (Knol, 1993: pp. 74-76).

Lanspunt: Type 4.4.2.1.2 (fig. 115). Een wilgenbladvormige speerpunt voorzien van een schachtdoorn. Door corrosie zijn de details niet meer duidelijk waar te nemen, maar punt en doorn zijn waarschijnlijk ruitvormig op doorsnede. Lengte 16,5 cm. 7En114. Parallel in Antum (Miedema, 1983: fig. 137). Datering 750-800 n.Chr.

Stijgbeugel: Type 4.4.2.1.3. Een trapeziumvormig

exemplaar waarvan de beugel is gebroken bij de verbrede voetsteun. Aan de bovenkant is het bevestigingsmechaniek, waarschijnlijk een oog, afgebroken. 7Bn45. De stijgbeugel is niet zeer oud en stamt waarschijnlijk uit de late middeleeuwen of recente tijd.

Ruiterspoor: Type 4.4.2.1.4 (fig. 116). De smalle boogvormige beugel is aan de uiteinden voorzien van een nietplaat met twee nietgaten. De beugel is driehoekig op doorsnede en eindigt in een verdikt prikgedeelte, dat gefacetteerd is. 7Bn45. Dit voorwerp behoort tot de zogenaamde priksporen en heeft parallellen in Joeswerd en Leermens (Miedema, 1983: pp. 186-187, fig. 141; Miedema, 1990: p. 164, fig. 94). Datering 700-800 n.Chr.

Hoefijzer: Type 4.4.2.1.5. Het ijzer heeft dezelfde vorm als de huidige exemplaren met 2x4 pluggaten. 7Bn45. Deze ijzers zijn reeds vanaf de 14e eeuw n.Chr. in gebruik en dit exemplaar is dus niet exact te dateren (Piponnier, 1975: fig. 13).

Ring: Type 4.4.2.1.6 (fig. 117). Kleine ring, ovaal op doorsnede. 7En74. Deze ring is waarschijnlijk een onderdeel van paardentuig of van een trens. Zij werden reeds in de vroege middeleeuwen gebruikt en tegenwoordig is paardentuig ook nog van verschillende ringen voorzien. Datering is niet mogelijk.

Ambachtelijk gereedschap: Type 4.4.2.2: Deze categorie omvat boren en priemen.

Lepelboren: Type 4.4.2.2.1 (fig. 121). Twee identieke boren met een massieve vierkante schacht. Het ene uiteinde is bladvormig verbreed tot een gelijkbenige driehoek, een soort spatel. Het andere einde is iets verbreed met een afgeronde top. Eén zijde heeft een ovale lepelvormige uitholling, waardoor een halvemaanvormige doorsnede ontstaat. Lengte 21,5 en 24 cm. 7Ez/En84.

Priem: Type 4.4.2.2.2 (fig. 122). De els is ca. 13 cm lang en rond op doorsnede. 7En74. Priemen of elzen werden de gehele terpentijd gebruikt en zijn niet precies te dateren.

Sleutels: Type 4.4.2.3: Evenals bij de bronzen ook hier verschillende typen sleutels.

Haaksleutels: Type 4.4.2.3.1 (fig. 120). Getordeerde of rechte steel met een omgebogen gladde C-vormige haak. Het bovineinde is omgeslagen tot een oog. Vierkant of rond op doorsnede. Bij twee exemplaren ontbreekt de haak of is fragmentarisch aanwezig. 7En74 (4). Datering in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen.

Ankersleutels: Type 4.4.2.3.2 (fig. 119). Een door corrosie aangetast exemplaar met een doorboorde kop. Het anker staat haaks op de steel en is naar één kant gericht. Het is een overgangstype naar de baardsleutel. 7En74. Romeinse tijd en vroege middeleeuwen.

Baardsleutels: Type 4.4.2.3.3 (fig. 118). De mas-

sieve schacht is rechthoekig op doorsnede. Een platte ruitvormige greep met een centrale doorboring. Rechthoekige baard met aan de boven- en onderkant een rechthoekige uitsparing. 7Bn85. Parallel in Wierum (Miedema, 1983: p. 197, fig. 157). 1100-1400 n.Chr.

Messen: Type 4.4.2.4: Verschillende vormen nopen tot onderverdeling.

Korte messen: Type 4.4.2.4.1 (fig. 124). Exemplaren met een gekromde rug en een naar de punt schuin oplopende snede. De kling is wigvormig op doorsnede. De tonggreep gaat aan de boven- en onderzijde trapsgewijs over in het lemmet en is rechthoekig op doorsnede. Lengte 11 cm. 7En74, 7En114. Parallellen in Oostum (Miedema, 1983: pp. 189-190, fig. 145) en in het grafveld van Rhenen (Ypey, 1973: Abb. 36). Datering 400-600(700) n.Chr.

Tafelmes: Type 4.4.2.4.2 (fig. 125). Meslemmet met een plaatangel en opschuifheft zonder heftbeschermmer. Wigvormig op doorsnede. Lengte 13,5 cm. 7En114. Deze messen komen veel voor in Amsterdam omstreeks 1300-1400 n.Chr. (Baart et al., 1977: pp. 326-327).

Hengsels: Type 4.4.2.5: Twee soorten.

Tweeledig hengsel: Type 4.4.2.5.1 (fig. 126). Fragment van een tweeledig hengsel. Het uiteinde is lusvormig omgeslagen. De lus in het midden is afgebroken. Rechthoekig op doorsnede. 7Ez66. Parallel in Oostum (Miedema, 1983: p. 198, fig. 163). Datering 700-1100 n.Chr.

Eendelig hengsel: Type 4.4.2.5.2 (fig. 127). Twee fragmenten. Het ene exemplaar is getordeerd met een omgeslagen lus. Het andere fragment bestaat uit een brede halfboogvormige band, waarin aan het uiteinde een niet bevestigd is aan een smallere band. Het is waarschijnlijk een hengselonderdeel. 7En74, 7Ez66. Parallellen in Antum (Miedema, 1983: pp. 197-198, fig. 162). Datering 700-900(1100) n.Chr.

Naalden: Type 4.4.2.6 (fig. 123): Korte naald. De schacht is ruitvormig tot vierkant op doorsnede. Verdikte ellipsvormige kop. Lengte 7,5 cm. 7En74.

Naald of pin met op ongeveer een kwart van de bovenkant een ringvormige verdikking, een soort beugel. Het bovineinde is plat gehamerd en doorboord. Door het gaatje is een ringetje aangebracht. Lengte 7,5 cm. 7En74.

Het eerste exemplaar is waarschijnlijk een haarnaald (zie 4.4.1.2). De tweede naald kan tot toiletgerei behoren en werd aan de gordel gedragen, te zamen met een sleutel (zie *Franken, Saksen en Denen*, 1996: fig. 107). De naalden zijn niet exact te dateren.

4.4.3. Munten

De collectie omvat Romeinse, Merovingische en Karolingische munten.

Romeinse munten: Type 4.4.3.1

Sestertius van brons as (Van Es, 1960: p. 103). 7En114.

Denarius Vitellius RIC², 110. Op de k.z. een zittende Victoria. 69 n.Chr. 7Ez77.

Datering in de 1e eeuw n.Chr.

Dupondius Hadrianus RIC 831.C.1394. R108. 7Ez100.

Dupondius Hadrianus (Van Es, 1960: p. 103). 7En114.

Sestertius Hadrianus (Van Es, 1960: p. 103). 7Ez70.

Sestertius Marcus Aurelius RIC 1249.C.1004. R082 (Van Es, 1960: p. 104). 7Ez86.

Sestertius Marcus Aurelius RIC 1269. C.354 (AP) R089 (Van Es, 1960: p. 104). 7Bn45.

Dupon/as Antoninus Pius R088 (Van Es, 1960: p. 104). 7Bn45.

Dupon/as Antoninus Pius brons RIC 1288.b. (Van Es, 1960: p. 103). 7En114.

Sestertius - niet nader te determineren als 2e eeuw. 7Ez77.

Datering in de 2e eeuw n.Chr. of eind 1e eeuw tot 211 n.Chr.

Antoninius Philippus zilver.

Denarius Septimius Severus zilver (Van Es, 1960: p. 103). 7En114.

Denarius Lucilla. 7Bn45.

Denarius Faustina II. 7Bn45.

Datering: Septimius Severus 193-211, Lucilla ca. 164-169 en Faustina 161-180 (mond. mededeling J. Prins).

Merovingische munt: Type 4.4.3.2

Friese imitatie van een gouden Triens. 7En113. 600-700 n.Chr.

Karolingische munten: Type 4.4.3.3

Denarius van Karel de Grote - 1e type, geslagen te Bingen voor 793. 7Bn71. Datering 700-800 n.Chr.

5x denarius Lodewijk de Vrome - chr. religio. 7En113 (4), 7En114 (1). Datering 800-900 n.Chr.

Friese imitatie van een gouden solidus Lodewijk de Vrome. 7Ez86.

Type Grierson XIV, gedateerd 830-900 n.Chr. (Boersma, 1976-1977).

Friese imitatie van gouden solidus Lodewijk de Vrome. 7Ez37. Dit exemplaar lijkt op Type Grierson XIII, gedateerd 875-900 (*Jaarboek Munt- en Penningkabinet* 48, (1961): pp. 98-100, afb. pl. X: 3).

Denarius van Karel de Kale, geslagen te Parijs. 7En113. Datering 850-900 n.Chr.

4.5. Voorwerpen van organisch materiaal

Er kunnen drie hoofdgroepen worden onderscheiden: 1. benen voorwerpen; 2. textiele weefsels; 3. houten voorwerpen.

4.5.1. *Benen voorwerpen*

De benen voorwerpen zullen in diverse categorieën worden ondergebracht. Behalve voorwerpen van been zijn er ook wel die vervaardigd zijn van hoorn en gewei. Dit laatste is vooral het geval bij de kammen.

Kammen: Type 4.5.1.1: De kammen worden onderverdeeld in eenlagenkammen en drielagenkammen. Daarnaast komen wolkammen voor.

Eenlagenkammen: Type 4.5.1.1.1 (fig. 128). Vervaardigd uit één stuk runderhoorn. De beugel is afgerond driehoekig en open gewerkt in de vorm van drie driehoeken. Het kamgedeelte is rechthoekig met aan de onderzijde de uitgezaagde tanden. Het boven-deel is versierd met drie puntcirkels op gelijke afstanden van elkaar. De kam heeft een gebogen vorm en is waarschijnlijk geen gewone haarkam, maar een sierkam die in het haar gedragen werd. 7Bn45. Datering 0/50-150 n.Chr. (Thomas, 1960: pp. 66-67).

Drielagenkammen: Type 4.5.1.1.2. Deze kammen bestaan uit twee dekplaten, die vaak van gewei gemaakt zijn, en een middenplaat bestaande uit rechthoekige, naast elkaar gelegen plaatjes. Deze worden met nieten vastgeklemd tussen de dekplaten, waarna vervolgens de tanden worden uitgezaagd. De middenplaatjes zijn meestal van been, maar gewei komt eveneens voor. De verschillende vormen van de dekplaten, alsmede de afwerking van de middenplaat, nopen tot een onderverdeling.

Kammen met driehoekig handvat: Type 4.5.1.1.2.1 (fig. 129). De dekplaat voert langs de omtrek twee groepen van drie parallelle groeven, waartussen de bevestigingsnieten zich bevinden. Eén dekplaat ontbreekt. De middenplaat bestaat uit vijf kamplaatjes, waarvan slechts drie fragmentarisch aanwezig zijn. De tanden ontbreken grotendeels. De kamplaatjes steken boven de dekplaten uit en vormen een uitstekende rug, die gekarteld is en versierd met open cirkeltjes. 7Bn85. 300-450 n.Chr. (Thomas, 1960: pp. 99-102).

Kammen met zijwaarts uitstekende middenplaat: Type 4.5.1.1.2.2. Bij dit type kam is de lengte van de dekplaten iets korter dan van de middenplaat. Er zijn twee varianten, namelijk: 1. kammen met gerekt-driehoekige of gebogen brede dekplaten, die beide versierd zijn; 2. kammen met smalle dekplaten. Meestal een rechte basis en rechte of licht gebogen rug. Slechts één dekplaat is versierd.

1. Kammen met gerekt-driehoekige of gebogen dekplaten: Type 4.5.1.1.2.2.1 (fig. 131). Kam met

licht gebogen basis en een sterk gebogen rug. De vijf kamplaatjes zijn extra breed en bij de plaatjes aan de uiteinden zijn slechts halve tanden uitgezaagd. Langs de bovenrand zijn de dekplaten versierd met halve puntcirkels, die aan de uiteinden worden afgesloten met een aantal verticale parallelle groeven. De zes nieten over het midden hebben een decoratief effect. 7Ez/En84. Kam met licht gebogen basis en rug. Alleen het middengedeelte van de dekplaten is versierd in een ruitmotief, dat is ontstaan door twee parallelle, diagonaal lopende groeven, die worden afgesloten door vier verticale dubbele groeven. Tand- den zijn gedeeltelijk aanwezig. 7En74. Kam met een langgerekte driehoekige rug en een rechte basis. De versiering deelt de dekplaten in vijf velden, waarvan veld 1 en 5 onversierd zijn. Veld 2 en 4 in groepjes verticale parallelle groeven met weerhaakjes. Het middenveld draagt driehoeken en ruiten, waarvan de laatste opgevuld zijn met kleine vierkantjes. Langs rug en basis lopen groefjes die vierkanten en ruiten vormen. Aantal gave tanden aanwezig. 7En74. De kam uit Wirdum is te vergelijken met een exemplaar uit Valcum-675-825 n.Chr. De beide kammen uit Westeremden dateren 775-875/900 n.Chr. (Miedema, 1983: pp. 223-224, fig. 170).

2. Kammen met smalle dekplaten: Type 4.5.1.1.2.2.2 (fig. 132). De kammen hebben een rechte basis en meestal een licht gewelfde rug. Als regel is slechts één dekplaat versierd, waarbij deze wordt ingedeeld in drie, vijf en soms zeven velden, die vaak een spiegelbeeldig motief hebben. De versiering in het middenveld is eenmalig. Twee fragmentaire dekplaten, waarvan één versierd in vijf velden. Veld 1 en 5 dragen een ruitvormig zaagpatroon langs de boven- en onderrand. Veld 2 en 4 voeren een molenkruis van twee parallelle groeven. Van de vier ontstane driehoeken zijn de bovenste en onderste opgevuld met verticale parallelle groeven. Het middenveld is vlakdekkend versierd met een verticaal zigzag-ornament, afgewisseld met een verticale groef. De boven- en onderzijde vertonen verticale zaaggroeven. Kamplaatjes en tanden ontbreken. 7Bn85. Kam met versierde dekplaat. Aan de rugzijde groepjes van vijf parallelle groeven afgewisseld met een punt. De kamzijde vertoont drie horizontale parallelle groeven. De nieten zijn decoratief. Een kwart van de tanden ontbreekt. 7Bn85. Halffabrikaat met een ruitvormige versiering aan de uiteinden en langs de boven- en onderzijde. De ruiten zijn ontstaan door elkaar diagonaal kruisende lijnen. In de vijf kamplaatjes moeten de tanden nog worden uitgezaagd. 7Ez/En84. Eén dekplaat versierd in zeven velden, waarvan de eerste drie en de laatste drie elkaars spiegelbeeld vormen. Over deze velden lopen diagonale banen van beneden naar boven en gericht naar het middenveld. Deze banen worden gevormd door twee rijen van drie parallelle groeven met daartussen een groep indruk-sels. Het middenveld bestaat uit vier driehoeken,

waarvan twee opgevuld met verticale groefjes. Deel van de tanden ontbreekt. 7En74. Kam waarvan de dekplaat is verdeeld in vijf velden. Het middelste is onversierd. Veld 1 en 5 zijn voorzien van kleine verticale groefjes langs de basis; de velden 2 en 4 dragen afwisselend twee verticale parallelle groeven en een rij indrukken. 7En74. Twee dekplaten waarvan één versierd is met een ruitmotief. 7En74. Dekplaat ingedeeld in drie velden. De buitenste met groepen parallelle groeven en het middenveld met een ruitmotief versierd. 7En74. Dekplaat in drie velden met diagonale groefjes langs de basis en de rug in tegengestelde richting uitgevoerd en zo lang dat zij elkaar in het midden raken. In het middenveld zijn de groefjes korter en hebben geen verbinding met elkaar. 7En74. Fragment van een dekplaat, waarvan de buitenste delen versierd zijn in een ruitmotief. Het middenveld is niet versierd. 7En74. Kam met versierde dekplaat in vijf velden. Het middenveld in ruitmotief van diagonale parallelle groeven. Veld 1 en 5 zijn versierd met groepjes parallelle diagonale groeven van links onder naar rechts boven. Velden 2 en 4 onversierd. De velden worden gescheiden door groepjes verticale parallelle groeven. Tandenvolledig aanwezig. 7En74. De kammen zijn vergelijkbaar met exemplaren uit o.a. Garnwerd en Dorkwerd, gedateerd 700-800 n.Chr. (Miedema, 1983: pp. 224-225, fig. 171). Knol dateert dit type 550-900 n.Chr. (Knol, 1993: pp. 82-83). Hij vermeldt het veel voorkomen van deze kammen in buidelvormige urnen uit de 7e eeuw. Of de hier behandelde kammen uit graven komen is niet bekend, maar wel komen in alle vindplaatsen de buidelvormige potten voor en ook de verwante meer pompoenvormige potten (typen XIA en XIB). Deze kunnen tussen 600 en 800 gedateerd worden. Een datering voor de kammen lijkt het meest waarschijnlijk tussen 600-800 n.Chr.

Vleugelkammen: Type 4.5.1.1.2.3 (fig. 133, 134). Drielagenkammen waarbij de middenplaat niet aan de welving van de dekplaten is aangepast en op de hoeken boven de rug van de dekplaten uitsteekt, de zogenaamde vleugels, waaraan dit type de naam ontleent. Soms zijn de zijanten van de middenplaat gekarteld. De dekplaten kunnen meer of minder sterk gebogen zijn, maar bij de meeste exemplaren is de rug slechts licht gewelfd en de basis recht. Gewoonlijk is één dekplaat versierd. Kam met smalle gebogen dekplaten, die beide identiek versierd zijn. Het vlak is verdeeld in drie velden met een onversierd middenveld. De buitenvelden zijn opgevuld met een molenkruis dat is ontstaan door elkaar kruisende diagonale parallelle groeven. Het molenkruis wordt aan beide zijden afgesloten door vier verticale parallelle groeven. Aan de uiteinden bevindt zich eveneens een dergelijke groefformatie. Op één dekplaat zijn op het middenveld enkele runentekens aangebracht. De tanden zijn aanwezig. 7Bn85. Een onversierde dekplaat met 11 nietgaten. Het is waarschijn-

lijk een achterplaat van een vleugelkam. 7Bn85. Smalle gebogen dekplaten. Eén is versierd met groeven die de plaat in drie velden verdeelt. Het middenveld vertoont elkaar kruisende diagonale parallelle groeven, waardoor een ruitmotief ontstaat. Aan de uiteinden bevinden zich drie groepen van verschillend aantal verticale parallelle groeven. De tanden zijn fragmentarisch aanwezig. 7Bn85. Gebogen dekplaten. De middenplaat heeft een vrij brede rugzijde met een zigzagornament. Eén dekplaat is voorzien van het *Rahmenornament*, dat aan de uiteinden wordt afgesloten met verticale parallelle groeven. De zeven nieten hebben een decoratief effect. Tandenvolledig aanwezig. 7Bn85. Fragment van een dekplaat met enigszins gebogen basis en rug. De plaat is versierd met elkaar kruisende zigzaggroeven in groepjes van drie, waardoor een vlakdekkend ruitpatroon ontstaat. 7Ez/En84. Gebogen dekplaten met het *Rahmenornament*, dat bij deze kam aan de rugzijde rudimentair is uitgevoerd. Fragmentaire tanden aanwezig. 7Bn45. Kam met rechte basis en licht gebogen rug. Eén dekplaat is verdeeld in zeven velden, waarvan 1, 3, 5 en 7 onversierd zijn. De velden 2 en 6 laten elk zeven groepjes van vier verticale parallelle groeven met uitsteeksels (prikkeldraad-effect) zien. Het middenveld is door een diagonale groef verdeeld in twee rechthoekige driehoeken, waarvan de rechter is opgevuld met verticale groeven. Tandenvolledig aanwezig. 7En74. Kam met rechte basis en gebogen rug. Eén dekplaat is verdeeld in drie velden, versierd met elk twee ruiten in het eerste en derde veld. Het middenveld vertoont vier groepjes van drie parallelle verticale groeven met daar tussenin stippen. Tandenvolledig aanwezig. 7En74. Rechte basis en licht gewelfde rug. Eén dekplaat versierd met zigzaggroefjes langs de basis en de rug in ruitmotief. Tandenvolledig aanwezig. 7En74. Sterk gebogen rug en basis. Grote vleugels vallen op. Dekplaat is ingedeeld in drie velden. Het middelste veld is versierd in een ruitmotief; de zijvelden met vier groepen van verticale parallelle groeven. Tandenvolledig aanwezig. 7En74. Rechte basis en licht gewelfde rug. De dekplaten zijn onversierd; alleen de nieten zorgen voor de decoratie. Tandenvolledig aanwezig. 7En74. Kam met gebogen rug en basis. Beide dekplaten zijn versierd en verdeeld in drie velden. De buitenste velden dragen een ruitmotief. Het middenveld vertoont groepjes verticale groeven. 7En74. Rechte basis en langgerekte licht driehoekige rug. De middenplaat steekt aan de hoeken (vleugels) en aan de zijanten uit. De zijden zijn gekarteld. De dekplaten zijn onversierd, alleen de nieten zijn opvallend. Tandenvolledig aanwezig, maar aan de zaagsporen is te zien dat deze kam gemengde tanden heeft gehad. 7En74. Rechte basis en gebogen rug. Dekplaat is versierd met het *Rahmenornament*. Geen tanden meer, maar de zaagsporen duiden op gemengde tanden. 7En74. Kam met rechte basis en licht gewelfde rug. Onversierde dek-

platen en gemengde tanden. 7En74. Vergelijkbare kammen komen voor in Dokwerd, Aalsum, Oostum, Ezinge en Joeswerd (Miedema, 1983: pp. 226-228, fig. 173, 176). De kam uit Westeremden met de zeer grote vleugels is een vroeg exemplaar, ca. 650-750 n.Chr. De onversierde kammen met gemengde tanden dateren ca. 900-1100 n.Chr. De overige exemplaren zijn hoofdzakelijk tussen 700-800/850 n.Chr. te dateren.

Foudralen: Type 4.5.1.1.2.4 (fig. 135). Het foudraal bestaat uit twee dekplaten met een rechte basis en een licht gewelfde rug. Daaronder bevinden zich twee smalle strips. Eén plaat is versierd met ruitmotieven, driehoeken en molenkruisen. 7En74. De versiering op dit foudraal komt overeen met die van type 4.5.1.1.2.2.1 uit Westeremden. Datering waarschijnlijk 700-875/900 n.Chr.

Halffabrikaten: Type 4.5.1.1.2.5. Zeven benen plaatjes die in bewerking waren en moesten dienen als dekplaten voor drielagenkammen. Eén plaatje is zeer smal. Dit was vermoedelijk bedoeld als dekplaatje voor een stofkam. 7En74.

Wolkam: Type 4.5.1.1.3 (fig. 130). Een fragment van een uit één stuk bestaande wolkam, die gemaakt werd van een middenvoetsbeen van waarschijnlijk een hert. Het handvat is versierd met een zone horizontale parallelle groeven. De bovenzijde is doorboord. Tandent ontbreken. 7Dn3. Een exacte datering van wolkammen is niet te geven.

Naalden: Type 4.5.1.2 (fig. 136): Het gaat vermoedelijk om rijg- of kledingnaalden, gemaakt van een varkensfibula, waarvan het verbrede distale uiteinde recht of afgerond werd bijgesneden en doorboord. 7Bn45 (1), 7En74 (7). Te vergelijken met Miedema, 1983: pp. 232-233, fig. 179, 180. De naalden werden gedurende het hele eerste millennium na de jaartelling gebruikt.

Knevelhaken: Type 4.5.1.3 (fig. 137): Staafjes waarvan het midden rond of ovaal op doorsnede is. De uiteinden eindigen in een punt. Eén staafje is versierd met drie omlopende parallelle groeven. De knevelhaken werden vervaardigd uit een lang been, bijvoorbeeld een tibia van paard of rund, maar staafjes van gewei komen ook voor. 7Bn85 (2), 7En114 (1), 7Ez70 (1), 7Ez/En84 (1), 7En74 (2). De staafjes werden waarschijnlijk gebruikt bij de visvangst en zijn de gehele terpentijd gebruikt (Miedema, 1983: p. 234, fig. 181, 182).

Spinklossen: Type 4.5.1.4: De veelheid van vormen vraagt om een nadere indeling.

Schijfvormige klosjes: Type 4.5.1.4.1 (fig. 138). Platte ronde schijven. Centraal doorboord. Veel exemplaren zijn aan de bovenzijde straalsgewijs versierd, vanuit het centrum naar de omtrek in de vorm van enkelvoudige of bundels groeven. Een enkele

keer is ook de zijkant versierd in parallelle of zigzag-groeven. Eén klosje is gedecoreerd met een aantal puntcirkels en twee klosjes dragen concentrische cirkels. Eén exemplaar heeft een samengesteld ornament van parallelle groeven, driehoeken en puntcirkels. 7Bn45 (3), 7Bn85 (3), 7Ez70 (1), 7En74 (4), 7Ez/En84 (1).

Plani-convexe klosjes: Type 4.5.1.4.2. Deze klosjes zijn in twee groepen te onderscheiden.

Plani-convex met gewelfde bovenzijde: Type 4.5.1.4.2.1 (fig. 139). Vlakke basis en verticale zijkant. Centraal doorboord en onversierd. Eén klosje is samengesteld uit drie lagen. 7Bn85 (5), 7Bn45 (1), 7En74 (4).

Plani-convex met afgeknotte bovenzijde: Type 4.5.1.4.2.2 (fig. 140). Vlakke basis en gebogen zijkant. De bovenzijde is meestal tamelijk breed en vlak. Centraal doorboord. Eén klosje is aan de boven- en onderzijde, alsmede aan de zijkant versierd met een krans van indrukken. 7Bn45 (3), 7En74 (3), 7Bn85 (1).

Biconvexe klosjes: Type 4.5.1.4.3 (fig. 141). Convexe boven- en onderzijde. Centraal doorboord. Eén klosje is aan de bovenzijde versierd met vlakdekende puntcirkels. Twee exemplaren dragen één of drie groeven rondom de zijkant. 7Bn45 (2), 7Bn85 (1), 7Ez/En84 (1), 7En74 (1).

Conische klosjes: Type 4.5.1.4.4 (fig. 142). Vlakke basis. De kegelvormige zijkant loopt naar boven toe uit in de centrale doorboring. 7Bn45 (1).

De spinklosjes werden gedurende de hele terpentijd gebruikt.

Handvatten: Type 4.5.1.5: De handvatten zijn gemaakt van holle beenderen, variërend in lengte en dikte. Het merendeel heeft een cilindrische ronde vorm. Enkele exemplaren zijn conisch van vorm. De meeste handvatten zijn versierd in geometrische motieven, gevormd door zigzag-, diagonale, verticale en horizontale groeven. De motieven veranderen steeds, waardoor de oppervlakte wordt verdeeld in velden met verschillende ornamenten.

Korte conische dunne handvatten: Type 4.5.1.5.1 (fig. 144). Twee exemplaren. Rond op doorsnede. Eén heft is van gewei en versierd. Het onversierde handvat is gemaakt uit een tibia van schaap/geit. Een metalen onderdeel, waarschijnlijk van een els of priem, is in de hals blijven steken. Lengte 7,5 en 7,2 cm. 7Bn45 (1), 7En74 (1).

Kort cilindrisch handvat: Type 4.5.1.5.2 (fig. 145). Dit handvat is gemaakt van de tibia van een schaap/geit en enigszins ovaal op doorsnede. Aan één uiteinde bevinden zich nog metaalsporen die afkomstig kunnen zijn van de angel van een klein mes. Lengte 8 cm. 7En74 (1).

Cylindrische lange dunne handvatten: Type 4.5.1.5.3 (fig. 146). Lange rechte kokers. Rond op doorsnede. Zij zijn vermoedelijk gemaakt van de meta-

tarsus van schaaap/geit. Lengte 10 cm. Eén exemplaar is vlakdekkend plastisch versierd door omlopende parallelle diepe zaaggroeven. Het andere heft draagt een zigzagmotief in diverse velden. Geen metaalsporen aanwezig, maar dergelijke handvatten werden meestal gebruikt voor elzen (Miedema, 1983: p. 237, fig. 188, 190). 7Bn45 (2).

Cylindrisch lange dikke handvatten: Type 4.5.1.5.4 (fig. 147). Lange kokervormige heften van been en één exemplaar van gewei, dat een gebogen vorm heeft en conisch toeloopt. De handvatten zijn rond op doorsnede. De lengte varieert tussen 10 en 13 cm. De benen exemplaren zijn versierd met een geometrisch patroon en werden vermoedelijk gebruikt voor grote messen, boren en beitels. Het heft van gewei heeft een kleine opening en is eerder gebruikt voor een priem. 7Bn45 (4).

Handvatten zijn de gehele terpentijd in gebruik geweest. Voor de versierde exemplaren is, gezien de versieringsornamenten, een datering in de vroege middeleeuwen het meest aannemelijk.

Spitsen: Type 4.5.1.6: De voorwerpen eindigen allemaal op een punt of spits. Zij zijn van been of gewei en afhankelijk van het gebruikte materiaal kunnen de spitsen hol of massief zijn.

Massieve spitsen: Type 4.5.1.6.1. De spitsen vallen uiteen in verschillende gebruiksvormen: priemen, touwsplitters en afval.

Priemen: Type 4.5.1.6.1.1 (fig. 148). De conisch toelopende en tamelijk scherp gepunte benen voorwerpen zijn hoofdzakelijk vervaardigd uit de griffelbeentjes van paarden. De priemen zijn vooral gebruikt bij de leerbewerking voor het maken van gaatjes. Lengte 10 tot 11,5 cm. 7Bn85 (1), 7Bn45 (1), 7En74 (2). Zij zijn de gehele terpentijd gebruikt.

Touwsplitters: Type 4.5.1.6.1.2 (fig. 149). De voorwerpen zijn gemaakt van de geweitak van edelhert of ree. Zij hebben een rechte of gebogen, conisch toelopende schacht. Wanneer de punt van de geweitak werd gebruikt, behoefde deze geen verdere bewerking te ondergaan. In andere gevallen werden spitsen bijgesneden en soms werd de kop doorboord. Deze doorboorde exemplaren kunnen gebruikt zijn als vlechten voor het maken van matten, korven en fuiken. Lengte tussen 13 en 20 cm. 7Bn85 (1), 7Bn45 (1), 7En74 (5), 7Ez100 (2). De datering strekt zich uit over de hele terpenperiode.

Afval: Type 4.5.1.6.1.3. Takken of punten van de tak van voornamelijk edelhertgewei, die recht zijn afgezaagd. Lengte 2-5 cm. De punten zijn misschien overgebleven bij de vervaardiging van kamplaatjes, omdat de uiteinden te smal waren. 7En74 (3).

Holle spitsen: Type 4.5.1.6.2 (fig. 150). De spitsen zijn gemaakt van holle pijpbeenderen, vooral tibia van schaaap, rund en varken. Het bovineinde van de spits is recht afgesneden; het andere uiteinde werd schuin afgesneden, waardoor een gootvormige, meer

of minder scherpe punt ontstond. Lengte tussen 6 en 16 cm. 7Bn85 (3), 7Bn45 (2), 7En74 (3), 7Ez100 (1). Deze spitsen kunnen als spleutsteker gebruikt zijn, maar een functie als vlechtnaald en gereedschap voor het aanbrengen van versiering op aardewerk behoren eveneens tot de mogelijkheden (Miedema, 1983: pp. 241-242, fig. 196). De korte brede spitsen uit Westeremden kunnen ook als vethoorn gediend hebben (Van Vilsteren, 1987: p. 28, fig. 15). Datering gedurende de hele terpentijd.

Muziekinstrumenten: Type 4.5.1.7: Verschillende benen voorwerpen hebben gediend om muziek op te maken, althans er geluid mee voort te brengen.

Schrapers: Type 4.5.1.7.1 (fig. 151). De exemplaren werden gemaakt uit ribfragmenten van rund of paard. Langs één of beide zijanten werden inkerlingen gemaakt, waardoor een karteling ontstond. Eén exemplaar is versierd met puntcirkels. 7Bn45 (2). Parallellen komen voor in Feerwerd-Noord en -Zuid en Ezinge (Miedema, 1983: fig. 202). Een exacte datering is niet te geven, maar ijzertijd en Romeinse tijd zijn het meest waarschijnlijk.

Fluiten: Type 4.5.1.7.2 (fig. 154). Deze werden vervaardigd uit tibiae van schaaap of geit, maar ook vogelbotten werden gebruikt. Zij zijn voorzien van een mondstuk, een aantal vingergaten en een duimgat. Eén exemplaar is versierd met puntcirkels en deze fluit is in de lengte gespleten. In het interieur bevindt zich een vorkvormig metalen voorwerp. Dit fluitje heeft een niet nader te bepalen secundaire functie gehad. 7Bn85 (1), 7Bn45 (2), 7En114 (1), 7En74 (3). Datering vroege en late middeleeuwen tot ca. 1200 n.Chr.

Stempen: Type 4.5.1.7.3 (fig. 152). Deze pennen of pluggen zijn gemaakt van middenhands- of middenvoetsbeenderen van het rund. Zij zijn bijgesneden en vormen een onderdeel van snaarinstrumenten, waarschijnlijk snaarhouders van lier of harp (Van Vilsteren, 1987: p. 87, fig. 95, 97). 7Bn85 (1), 7En74 (1). De pennen dateren waarschijnlijk uit de vroege middeleeuwen.

Spelattributen: Type 4.5.1.8: De voorwerpen zijn afkomstig van verschillende spelen en worden nader ingedeeld.

Dobbelsteen: Type 4.5.1.8.1 (fig. 153). Tonvormig en vierkant op doorsnede. Op de lange zijden met kleine puntjes twee, drie, vijf en vier ogen aangebracht. De dobbelsteen is van gewei gemaakt. 7Bn85 (1). Parallellen in Joeswerd en Raskwerd (Miedema, 1983: p. 250, fig. 207). Datering in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen tot ca. 700 n.Chr.

Koten: Type 4.5.1.8.2 (fig. 155, 157). Het gaat hoofdzakelijk om de phalanx I van paarden, die gebruikt werden bij het kootspel. Twee exemplaren zijn van de phalanx II. De meeste koten zijn versierd met puntcirkels. Een aantal is doorboord en de ontstane

gaten werden opgevuld met lood, de zogenaamde werpkoten. Dit is in sommige koten nog aanwezig. 7Bn45 (8). Parallellen in Ezinge, Brilllerij en Wierhuizen (Miedema, 1983: p. 252, fig. 210; Miedema, 1989: fig. 48: 3; Roes, 1963: pp. 56-57, plaat XLVI: 11-13 en XLVII: 1-3). Een exacte datering is niet mogelijk, waarschijnlijk gehele terpentijd.

Rinkelbel: Type 4.5.1.8.3. (fig. 156). Fragment van een rinkelbel waarvan het fluitgedeelte is afgebroken; het andere uiteinde is het verbrede bijtstuk. 7Bn71 (1). Parallellen in Papendrecht en Dalfsen (Van Vilsteren, 1987: p. 54, fig. 89-90). Datering in de 17e/18e eeuw n.Chr.

Glijders: Type 4.5.1.9: De glijders zijn gemaakt van de metacarpi of metatarsi van paard of rund. Naar gelang de doorboringen worden de exemplaren ingedeeld in glissen of korte ski's met horizontale gaten door de proximale en distale einden van het been. Bij de sledeglijders zijn deze uiteinden verticaal doorboord.

Glissen: Type 4.5.1.9.1 (fig. 158, 159). Onder deze groep vallen behalve de horizontaal doorboorde exemplaren ook de ondoorboorde glijders. De doorboorde glissen werden met riemen of touw aan de voet vastgebonden. Ge oefende lieden stonden los op de glissen en een doorboring was niet nodig. Enkele exemplaren zijn nieuw en hebben nog geen glijvlak en sommige andere zijn nog in bewerking. Hier gaat het om halffabrikaten. Eén exemplaar uit Westermiden heeft een sterk afgesleten glijvlak. De zijvlakken en het bovenvlak zijn glad gepolijst. De glis is bovendien bijgesneden. Waarschijnlijk heeft dit voorwerp een tweede functie gehad, na eerst als glis te zijn gebruikt. Doorboord: 7Bn85 (2), 7Bn45 (6), 7En74 (1). Ondoorboord: 7Bn85 (1), 7Bn45 (3), 7Ez/En84 (1), 7En74 (6), 7Ez86 (1).

Sledeglijders: Type 4.5.1.9.2 (fig. 160). Verticaal doorboorde glijders die onder sleden werden bevestigd als loper. 7Bn45 (2), 7En74 (1), 7Bn85 (1). Exacte datering voor de glijders is niet mogelijk

Amuletten: Type 4.5.1.10 (fig. 143): Hieronder vallen de hangers die gemaakt zijn uit de basis van de rozenstok van het gewei.

Massief ronde schijf. Aan één kant versierd met concentrische cirkels, die naar de omtrek toe dichter bij elkaar liggen. Op het middendeel zijn tussen de cirkels zogenaamde puntcirkels aangebracht. De andere kant draagt eveneens enkele concentrische cirkels, waartussen gebogen lijnen een soort schoepenrad met puntcirkels vormen. Doorboring aan de rand. 7Bn85.

Massief ronde schijf met centrale doorboring. Beide zijden zijn versierd met puntcirkels. De ene kant straalsgewijs vanuit het centrum naar de omtrek en rondom langs de omtrek; de andere kant draagt twee concentrische cirkels bestaande uit puntcirkels met

daartussen enigszins straalsgewijs rijen puntcirkels. Doorboring aan de rand. 7Bn45. Datering is niet precies bekend, maar gezien de versiering waarschijnlijk laat Romeins en vroege middeleeuwen, ca. 350-900 n.Chr.

Amulet gemaakt van paardenvoet, die aan de boven- en onderzijde is versierd met puntcirkels en glanzend is gepolijst. Het is een sierobject of een amulet. Roes veronderstelt dat er misschien mee gespeeld werd en dan zou het voorwerp bij de spelattributen behoren (Roes, 1963: plaat XLVI: 5,6). 7Bn45.

Varia: Type 4.5.1.11: Voorwerpen die slechts eenmaal voorkomen worden onder dit hoofd beschreven.

Scheerbokpen: Type 4.5.1.11.1 (fig. 161, nr. 1). Gemaakt van de metatarsus van het paard. Het ene uiteinde is iets dikker dan het andere. Het midden is smaller en doorboord. Het voorwerp is zeer glad gepolijst en vertoont windsporen van garen (Miedema, 1983: p. 256, fig. 214). 7Bn71.

Spoel: Type 4.5.1.11.2 (fig. 161, nr. 2). Schijfvormig en centraal doorboord. De zijkant is biconisch bijgesneden, zodat het voorwerp geschikt is om als spoel te dienen. 7Bn85.

Knoop: Type 4.5.1.11.3 (fig. 161, nr. 6). Gemaakt van been. Discusvormig en aan de onderzijde een doorboorde knop. 7Bn71.

Ring: Type 4.5.1.11.4 (fig. 161, nr. 5). Ovale open ring van been, waarschijnlijk een gordelring. 7En74.

Gordelplaatje: Type 4.5.1.11.5 (fig. 161, nr. 4). Benen rechthoekig plaatje, dat aan de korte zijde in het midden is doorboord. De rand is rondom versierd met schuine inkervingen. Langs de omtrek is een groef aangebracht. In het centrum bevindt zich een grote puntcirkel en in de vier hoeken een kleine puntcirkel (Miedema, 1983: fig. 215: 5). 7En74.

Plaatje: Type 4.5.1.11.6 (fig. 161, nr. 3). Dun ongeveer vierkant benen plaatje. Uit het centrum is een ronde schijf gesneden, misschien voor een knoop of een deel van een samengesteld spinklosje. Het plaatje kan mogelijk afval zijn. 7Bn85.

Lepeltje: Type 4.5.1.11.7. Klein lepeltje van runderhoorn. 7En74. Het voorwerp is te vergelijken met een exemplaar uit Raskwerd, 700-900 n.Chr. (Van Vilsteren, 1987: p. 45, fig. 63). In Lübeck komen dergelijke lepeltjes voor tussen 1200 en 1400 n.Chr. (*Rotterdam Papers I*, 1968, pp. 106-107, Abb. 17).

Gaffeltje: Type 4.5.1.11.8 (fig. 161, nr. 7). Benen gaffeltje, waarvan één vork is afgebroken. 7Bn85.

Pareerstang: Type 4.5.1.11.9 (fig. 161, nr. 8). Benen pareerstang van een zwaard. Rond op doorsnede. De convexe bovenzijde en de concave onderkant worden naar de einden toe smaller. Eén kant is versierd in zeven velden. Het middenveld met puntcirkels. Veld 1, 3, 5 en 7 met grote ruiten, die elkaars spiegelbeeld vormen. Veld 2 draagt schuine parallelle groeven en veld 6 is opgevuld met kleine

ruitjes. De velden worden gescheiden door verticale parallelle groeven, waartussen zich puntcirkels bevinden. 7Bn45. Deze versiering komt overeen met die op kanmen uit de vroege middeleeuwen, ca. 600-800 n.Chr.

Benen staafjes: Type 4.5.1.11.10 (fig. 161, nr. 9). Een staafje met een doorboorde kop en een afgeslepen punt. Ovaal op doorsnede. 7Bn85. Het zou een onderdeel van een manicuurset kunnen zijn, bijvoorbeeld een oorlepeltje (Van Vilsteren, 1987: fig. 55, 56). Datering vanaf 1500 n.Chr. Taps toelopend benen staafje, vierkant op doorsnede. Het oppervlak is glanzend gepolijst. 7En74.

Kluitenbreker: Type 4.5.1.11.11. Hertshoornen vork of gaffel van de hoofdstang van het gewei met als tanden de kroonpunten van het gewei. 7En74. Parallellen in Antum, Aalsum, Dorkwerd en Ezinge (Miedema, 1983: pp. 242-243, fig. 198).

Gebroken voorwerp: Type 4.5.1.11.12 (fig. 161, nr. 10). Rond handvat en staafvormige steel met een afgebroken rechthoekig vlak, gemaakt van been. Het is waarschijnlijk een klein schepje of lepeltje geweest. 7Bn85.

4.5.2. *Textiel en leder*

Deze categorieën omvatten fragmenten van kleding en schoenen.

Textiel: Type 4.5.2.1: De textielresten bestaan uit fragmenten van stofweefsels en wollen koorden.

Stofweefsels: Type 4.5.2.1.1. a. Fragment van een wollen ruitkeper met rechtsom getwijnde scheringdraden en linksom getwijnde inslagdraden. 7Bn85. b. Fragment van een wollen visgraatkeper met rechtsom getwijnde dikke scheringdraden en linksom gedraaide dünnere inslagdraden. In het weefsel is een plooi gelegd, die met een overhandse steek is vastgenaaid met rechtsom getwijnd garen. 7En74. c. Fragment van een wollen ruitkeper met linksom getwijnde schering- en inslagdraden. De stof is aan twee zijden omzoomd met een zoomsteek. Aan de rand van de stof langs de zoom is een rechtsom getwijnd koordje of dikke draad met een knoopsgatsteek aan de stof bevestigd. 7En74. d. Fragment van een wollen ruitkeper met rechtsom getwijnde scheringdraden en linksom getwijnde inslagdraden. 7En74. e. Fragment van een wollen ruitkeper. f. Fragment van een wollen ruitkeper.

Koorden: Type 4.5.2.1.2. a. Wollen linksom getwijnd koord, gemaakt van 12 rechtsom gedraaide getwijnde draden, waarbij één getwijnde draad bestaat uit 4 rechtsom getwiste draden; b. Wollen rechtsom getwijnd koord, gemaakt van 6 twijndraden, die elk bestaan uit 2 linksom getwijnde draden. 7En74; c. Wollen rechtsom getwijnd koord, bestaande uit 3 rechtsom getwijnde draden, die weer samengesteld zijn uit 2 draden, waarvan de ene rechtsom

en de andere linksom gedraaid is. 7En74; d. Wollen rechtsom getwijnd koord, bestaande uit 2 rechtsom getwijnde dunne koordjes, die zijn samengesteld uit 3 draden, waarvan 2 rechtsom en 1 linksom gedraaid is. 7En74; e. Wollen getwijnd koord, bestaande uit 3 getwijnde draden, die elk weer zijn samengesteld uit 7 getwiste draden, die deels links- en deels rechtsom gesponnen zijn. 7En74; f. Uitgeplozen wollen draden. 7En74.

Een datering van de textiel is niet te geven. Gedurende de hele terpentijd werden keperweefsels gebruikt.

Leren schoenfragmenten: Type 4.5.2.2: Deze fragmenten zijn te onderscheiden in delen van sandalen en riempjes.

Sandaalfragmenten: Type 4.5.2.2.1. a. Fragment van een leren bovenstuk van een sandaal. Langs de rand bevinden zich stikselgaatjes. 7En74; b. Fragment van een leren bovenstuk van een sandaal. 7En74; c. Leren zooltje met stikselgaten langs de rand. 7En74; d. Fragment van een leren zooltje. 7En74.

Riempjes: Type 4.5.2.2.2. a. Twee leren riempjes van sandalen. 7En74; b. Fragment van een leren riempje. 7En74.

Een datering voor deze leerfragmenten is niet te geven.

4.5.3. *Houten voorwerpen*

De meeste houten voorwerpen zijn incompleet, zeer verschrompeld en ingedroogd. Dit maakt de determinatie moeilijk en meestal onmogelijk. Van de aanwezige plankjes en staafjes zal daarom alleen een beschrijving gegeven worden.

Vaatwerk: Type 4.5.3.1: Dit wordt onderverdeeld in verschillende vormen.

Kom: Type 4.5.3.1.1 (fig. 162). Een wijdmondige en tamelijk ondiepe kom of schaal. Doorsnede mondwijdte aan de buitenkant 17 en aan de binnenkant 13,5 cm. De wand is 1,5 tot bijna 2 cm dik aan de bovenkant, maar de bodem is veel dünnere. Het is mogelijk dat de kom van handvatten voorzien was. 7En74. Parallellen voor deze kommen in Joeswerd (Miedema, 1983: fig. 224: 1), Amsterdam (Baart, 1982: p. 57, afb. 6, gedateerd 16e/17e eeuw n.Chr.) en in Wijster (Van Es, 1967: fig. 65: 1 en p. 15, gedateerd 150-425 n.Chr.). Exacte datering is derhalve niet mogelijk.

Vaatje: Type 4.5.3.1.2. Twee duigen en een fragmentarische bodem vormen de restanten van het vaatje. De bodem bestond uit plankjes die met pluggen aan elkaar bevestigd waren. 7En74. Parallellen in Lübeck, gedateerd 1200-1400 n.Chr. (Neugebauer, 1968: p. 106 en 1975) en in Amsterdam (Baart et al.,

1977: pp. 345-347). Het vaatje is niet exact te dateren, maar vermoedelijk ouder dan de hier geciteerde uit Lübeck en Amsterdam.

Bestek: Type 4.5.3.2 (fig. 163): Ovale lepel, die het best als thee- of eilepel getypeerd kan worden. Totale lengte 19,4 cm. De eigenlijke lepel is 5 cm lang en 2,5 cm breed. 7Bn85. Parallelen in been of hoorn zijn bekend uit Raskwerd (Van Vilsteren, 1987: p. 45, afb. 63-64) en Enumerhoogte (Miedema, 1990: p. 166, fig. 104: 1).

Knevelhaken: Type 4.5.3.3 (fig. 164): Tweepuntige staafjes. In het midden rond op doorsnede en naar de einden toe uitlopend in een punt. De staafjes komen veelvuldig voor in been en houten exemplaren vormen een uitzondering. Zij werden gebruikt bij de visvangst. Eén staafje draagt een runeninscriptie: "Op opheim vatte post Am lud", hetgeen zoveel betekent als: a. voor deze runentaxus duike de branding weg, of b. voor zijn runentaxusstaafje is de branding weggedoken. Het staafje is van taxushout gemaakt. Gedateerd 5e-11e eeuw n.Chr. (Looijenga, 1991: pp. 335-342). Een exacte datering voor de knevelhaken is niet te geven. 7En74 (19), 7Bn85 (2).

Priemen: Type 4.5.3.4 (fig. 165): Staafjes met een ronde of ovale doorsnede. Het ene uiteinde eindigt in een scherpe punt; het andere einde is rond of recht afgesneden. Lengte tussen 10 en 18 cm. 7En74 (6).

Weefzwaarden: Type 4.5.3.5. (fig. 167): Op een mes gelijkend voorwerp uit één stuk gesneden van ongeveer een halve centimeter dikte. Het ene uiteinde is staafvormig; het andere einde verbreedt zich tot een soort lemme met een gebogen rug en bijna rechte basis. De totale lengte van de exemplaren varieert tussen 16 en 21 cm. Bij vier zwaarden is de rug gekarteld. Eén zwaard draagt een runeninscriptie: "Voor Adegise en Gisehild". 7En74 (5), 7Ez/En84 (1). In de literatuur wordt dit runenexemplaar geduid als weefzwaard. De andere voorwerpen zijn eveneens in deze rubriek gecatalogiseerd. Of het inderdaad in alle gevallen om weefzwaarden gaat, is voor mij niet zeker. Vooral de gekartelde exemplaren roepen vraagtekens op. Naar mijn mening kan het bij laatstgenoemde voorwerpen evengoed om raspen gaan en dan behoren zij tot de muziekinstrumenten (zie type 4.5.1.7) (fig. 151).

Schijven: Type 4.5.3.6 (fig. 168): Ronde tot ovale schijven met een centrale doorboring. De voorwerpen zijn òf bi-convex òf de bovenkant is convex en de onderzijde concaaf. Doorsnede 5,9 en 6,6 cm. 7En74 (2). De voorwerpen kunnen als spinklos, maar ook als drijver en visnetten gebruikt zijn. Parallelen in Paddepoel (Van Es, 1968: p. 242), Dorkwerd en Ezinge (Miedema, 1983: pp. 264-265, fig. 228).

Doorboorde voorwerpen: Type 4.5.3.7: Deze omvatten een aantal plankjes en staafjes.

Plankjes: Type 4.5.3.7.1 (fig. 166). Oorspronkelijk een rechthoekig voorwerp met in de ene helft drie ronde doorboringen in driehoeksformatie. Functie is onbekend. 7En74. Ca. 2 cm dik plankje met rechte lange zijden (basis en bovenkant) en afgeronde zij-kanten. Grootste lengte 17 en breedte 5,3 cm. Centrale doorboring. 7En74. Een parallel in Feddersen Wierde, waar het als een melkstoeltje wordt geduid (Haarnagel, 1979: Tafel 38).

Staafjes: Type 4.5.3.7.2. Enigszins taps toelopen staafje. Boveneinde is afgebroken. Lengte 15,5 cm. Op 2 cm van het onderende en 2,5 cm van het bo-veneinde is het staafje doorboord. 7En74. Dito, iets breder staafje met driehoekig afgeronde uiteinden en twee doorboringen op 1,5 cm van het uiteinde. 7En74. Staafje van 1 à 1,5 cm breedte en 0,5 cm dikte, lengte 18,5 cm. Het ene uiteinde is afgebroken, het andere is afgerond. Doorboring op 1,5 cm van het afgeronde einde. 7En74.

Ondoorboorde plankjes en staafjes: Type 4.5.3.8

Plankjes: Type 4.5.3.8.1. Twee rechthoekige plankjes. Lengte 26 en 23 cm, breedte 3 en 4,5 cm, dikte gemiddeld 1 cm. 7En74 (2).

Staafjes: Type 4.5.3.8.2. Drie staafjes, respectievelijk rond, driehoekig en rechthoekig op doorsnede. Uiteinden afgerond of recht. Lengte 14, 17 en 18 cm. 7En74 (3).

Cylinder: Type 4.5.3.9 (fig. 169): Eikenhouten rond, geheel geribbeld handvat of roller met een dunne houten pin in het ene uiteinde. Het andere einde vertoont een gaatje, waarin waarschijnlijk eveneens een pin gezeten heeft. Lengte 11 cm, doorsnede 2 cm. 7Ez/En84.

4.6. Stenen voorwerpen

De stenen voorwerpen zijn vervaardigd uit natuursteen, dat zowel van noordelijke als van zuidelijke herkomst kan zijn. De belangrijkste zijn zandsteen, kwartsiet, graniet, trefiet en lydië. Een enkele keer is barnsteen gebruikt. Twee neolithische bijlen zijn gemaakt van vuursteen.

Slijpstenen: Type 4.6.1: Deze kunnen worden onderverdeeld in twee categorieën:

Echte slijpstenen: Type 4.6.1.1 (fig. 170, 171). Langwerpige vormen met rechte of afgeronde hoeken. De doorsnede is rechthoekig of ovaal. Enkele exemplaren zijn ovaal met een trapeziumvormige of ovale doorsnede. Door langdurig gebruik zijn de lange zijden dikwijls concaaf uitgesleten. 7Bn41 (1), 7Bn15 (3), 7Bn45 (22), 7Ez/En84 (2), 7En74 (3), 7Ez28 (2). Totaal 33 exemplaren.

Gecombineerde slijp-/klopstenen: Type 4.6.1.2 (fig. 172). Deze exemplaren zijn over het algemeen korter dan de echte slijpstenen en meer afgerond of trapeziumvormig. Slijp-/klopstenen liggen vooral goed in de hand voor de klopactiviteiten. De zijden zijn concaaf uitgesleten en de uiteinden vertonen klopsoren en zijn vaak beschadigd. 7Bn85 (1), 7Bn45 (2), 7Ez44 (1). Totaal 4 exemplaren.

Klopstenen en stampers: Type 4.6.2 (fig. 173): Klopstenen variëren van ronde tot ovale vormen. Liggen goed in de hand en vertonen vooral aan de smalle kanten duidelijke klopsoren en beschadigingen. De stampers zijn rechthoekige staafvormige stenen met een vierkante doorsnede. De eindvlakken vertonen klopsoren. Klopstenen: 7Bn85 (1), 7Bn45 (5). Stampers: 7Bn45 (2). Totaal 8 exemplaren.

Wrijfstenen of graankneuzers: Type 4.6.3 (fig. 174, 175): Met deze stenen werd waarschijnlijk het graan vermalen tot grutten of mout. De oorspronkelijk ronde stenen zijn tot cubische en veelhoekige vormen gekapt en vuistgroot. Door langdurig gebruik zijn de bekapte vormen soms enigszins vervaagd. 7Bn41 (5), 7Bn85 (5), 7Bn45 (1), 7Ez/En84 (2), 7Ez71 (1). Totaal 14 exemplaren. Datering ijzertijd en Romeinse tijd, ca. 600 v.Chr. tot 400 n.Chr.

Maalstenen: Type 4.6.4: Deze behoren tot de roterende handmolens en bestaan uit twee schijfvormige molenstenen, de boven- en onderligger. Zij zijn vervaardigd van trefiet of basaltlava dat uit het Midden-Rijngebied werd geïmporteerd. Er zijn verschillende typen in deze molenstenen te onderscheiden, namelijk dat van Brillerij en van Westerwijdwerd (Harsema, 1967).

Brillerij: Type 4.6.4.1 (fig. 179). Centraal doorboorde biconcave bovenligger. De wand is op één plaats van de bovenzijde naar de zijkant schuin doorboord. De onderligger heeft een convexe bovenzijde en een onregelmatige concave onderzijde. Doorsnede 36-38 cm. Fragmenten van bovenliggers: 7Bn15 (1). Fragmenten van onderliggers: 7Bn45 (1). Datering 200 v.Chr.-100 n.Chr.

Westerwijdwerd: Type 4.6.4.2 (fig. 180, 181). Centraal doorboorde biconcave bovenligger met een verhoogde rand langs de omtrek. Het bovenvlak en de rand zijn verdeeld in vier quadranten, die afwisselend in twee haaks op elkaar staande richtingen van ondiepe groeven zijn voorzien. Op de zijkant zijn parallelle groeven aangebracht. De rand is op één plaats van de bovenzijde naar de zijkant doorboord. De onderligger heeft een convexe bovenzijde en een concave onderkant. Doorsnede is gemiddeld tussen 42 en 44 cm. Fragmenten van bovenliggers: 7Bn45 (3), 7Bn15 (1). Datering 0-400 n.Chr.

Platte schijfvormige bovenligger: Type 4.6.4.3 (fig. 182). Centraal doorboorde platte schijf. De rand

is op twee plaatsen schuin doorboord van de bovenzijde naar de zijkant en daar tegenover op twee plaatsen verticaal doorboord van boven- naar onderzijde. Doorsnede 46 cm. De bovenzijde is oppervlakkig gebild in diverse richtingen. 7Bn45 (1). Parallellen in Feerwerd-N en Ezinge (Miedema, 1983: pp. 284-285, fig. 248) en Dorestad - type II (Parkhouse, 1976: p. 183, fig. 2b). Datering 700-900 n.Chr.

Potmolen: Type 4.6.4.4 (fig. 183). Onderligger in de vorm van een centraal doorboorde pot, een lage kom, waarin de bovenligger verzonken ligt. In de opstaande rand bevindt zich een doorboring voor de afvoer van het product (meel, olie enz.). 7Bn15 (1), 7Ez37 (1). Potmolens komen vanaf de middeleeuwen en in de recente tijd voor. Een exacte datering is niet mogelijk.

Glansstenen: Type 4.6.5 (fig. 177): Ronde of ovale kleine stenen, waarvan een deel min of meer is afgevlakt, zodat de doorsnede afgerond rechthoekig of ovaal tot plani-convex is. De stenen zijn glanzend gepolijst en deden waarschijnlijk dienst als strijkijzer. Zij zijn meestal gemaakt van kwartsiet. 7Bn41 (3), 7Bn85 (3), 7Bn45 (6). Totaal 12 stenen.

Toetsstenen: Type 4.6.6 (fig. 176): Twee steentjes van zwart gesteente, waarschijnlijk lydiet. Eén exemplaar is rechthoekig. De helft van de bovenzijde is dikker dan de andere helft. Op dit deel is een versiering aangebracht van ovale indrukken. Het andere steentje is driehoekig. 7Bn45 (1), 7Ez44 (1). Datering waarschijnlijk 700-1000 n.Chr. (Miedema, 1983: p. 286).

Diversen: Type 4.6.7: Hieronder wordt een aantal losse voorwerpen behandeld.

Geslepen bijl van vuursteen. Rechthoekig op doorsnede en een brede top. 7Bn45 (fig. 178, nr. 1). Deze bijl is neolithisch en behoort niet tot de terpencultuur. Misschien is de bijl afkomstig van de Trechterbeker-cultuur of latere Bekerculturen.

Mortier of vijzel van kalksteen. Een grote groffe pot met vier uitstulpingen, waarvan drie als handvat te gebruiken zijn. De vierde uitstulping heeft een gootje in de vorm van een gleuf. 7Bn45.

Uitgeholde ongeveer vierkante kleine steen met een convexe onderzijde. Hij kan als vijzeltje gediend hebben. Zandsteen. 7Ez44 (fig. 178, nr. 3).

Biconvex rond spinklosje van barnsteen. 7Ez/En84 (zie onder aardewerk - type XIX) (fig. 178, nr. 2).

Kogelrond steentje, dat vermoedelijk als slingerkogel heeft gediend. 7Bn85 (zie aardewerk - type XXIVA). Datering 500 v.Chr. tot 100 n.Chr.

Getordeerde ring van bergkristal met een afbeelding van Dionysus. 7Bn45. Datering in de Romeinse tijd (fig. 209).

4.7. Glazen voorwerpen

Hierbij gaat het om kralen en glanzers. De kralen kunnen van doorschijnend glas gemaakt zijn, maar ook van een ondoorzichtige glaspasta. Dit zijn de zogenaamde opaque kleurige kralen. Tenslotte komen enkele kralen van barnsteen voor.

Kralen: Type 4.7.1: In deze collectie komt slechts één kralensnoer voor. De rest betreft losse kralen.

Kralensnoer: Type 4.7.1.1 (fig. 210). Het snoer omvat 23 kralen, samengesteld uit 4 *Überfangperlen* met 3 segmenten, 9 *Überfangperlen* met 2 segmenten, 4 *Überfangperlen*, bestaande uit 1 kraal, 5 ringvormige blauwe opaque kralen, 1 cilindrische staafvormige kraal van blauwgrijze opaque. 7Bn85. Datering 500-600 n.Chr. (Miedema, 1983: p. 294; Kooi, 1967: pp. 159-162).

Losse kralen: Type 4.7.1.2. Er zijn verschillende vormen en soorten te onderscheiden.

Eénkleurige doorschijnende kralen: Type 4.7.1.2.1 (fig. 184). 1 discussvormige blauwe kraal; 1 afgevlakt bolvormige lichtgroene kraal; 1 kogelronde wit-grijze kraal en 1 rond blauw exemplaar. 7En74 (2), 7Bn71 (1), 7Bn45 (1). Dergelijke kralen horen thuis in Böh-

ners Stufe II-III, gedateerd 450-600 n.Chr.

Meerkleurige ondoorzichtige kralen: Type 4.7.1.2.2 (fig. 185). 3 fragmentaire kralen in rood, blauw en groen met witte strepen; 2 blauw-wit gestreepte kralen. 7Bn71 (3), 7En74 (2). Deze kralen kunnen worden gerangschikt in Böhners Stufe III-IV, gedateerd 500-700 n.Chr.

Latène kralen: Type 4.7.1.2.3 (fig. 186). 2 kleine open ringetjes van donkerblauw glas. 7Bn71. Van deze kralen komen parallellen voor in Aalsum en Dorkwerd (Miedema, 1983: p. 295, fig. 259). Datering 100 v.Chr.-100 n.Chr.

Barnstenen kralen: Type 4.7.1.2.4 (fig. 187). Een lang-ovale doorschijnende kraal van een geelbruine kleur zonder doorboring. Het is waarschijnlijk een halffabrikaat. Een rechthoekige kraal met één afgerond einde. 7Bn71 (1), 7En74 (1). Een exacte datering is niet te geven.

Glanzers: Type 4.7.2 (fig. 188): Plani-convexe gegoten glazen strijkijzers. Donkergroene tot zwarte kleur. 7Ez/En84 (2). Datering in de vroege middeleeuwen, vanaf ca. 700 en in de late middeleeuwen (Miedema, 1983: p. 296).

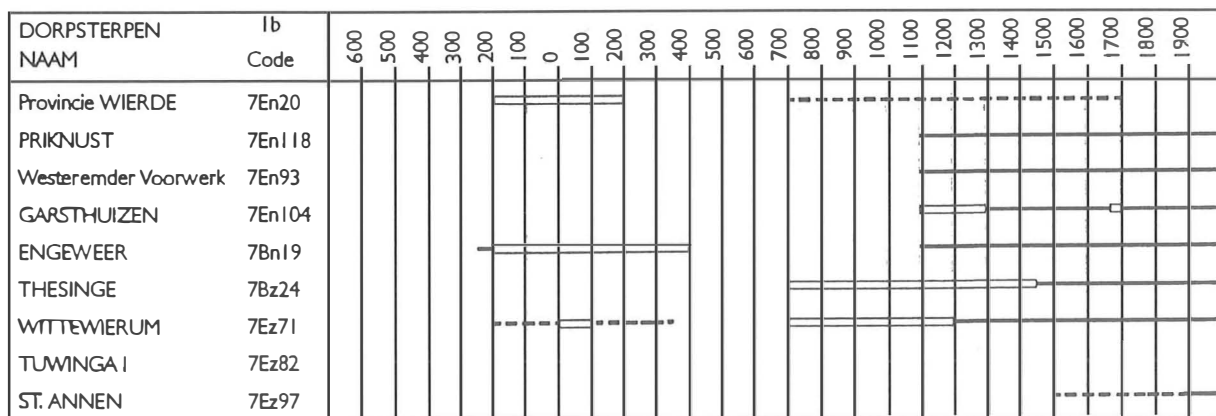
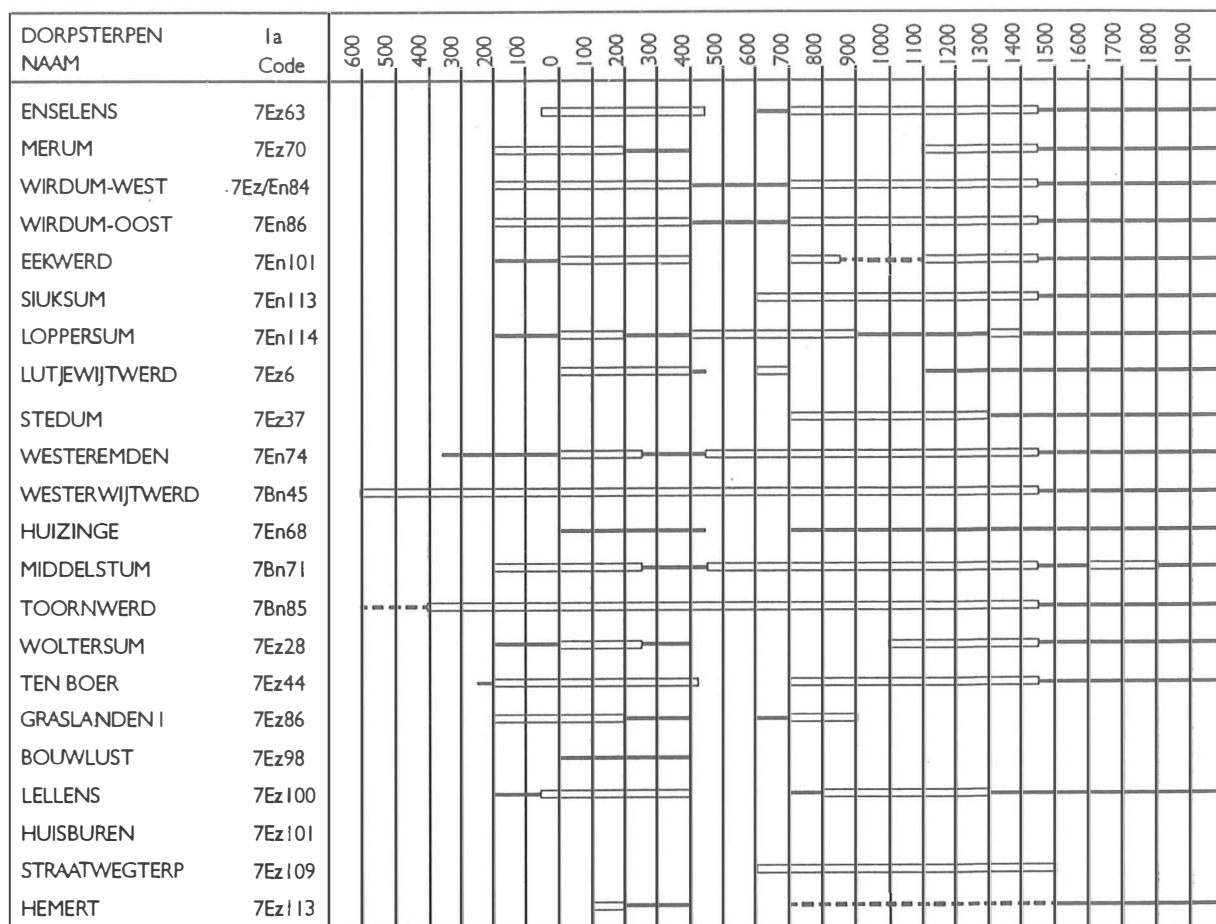
5. DATERINGSTABELLEN

HUISTERPEN NAAM	2c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
GROTE PLAATS	7Ez4																										
DREWERDERHOF - o	7Ez12																										
NIENHUIS - o	7Ez14																										
	7Ez25																										
	7Ez29																										
GARRELSWEER - kerkterr.	7Ez30																										
GARRELSWEER - pastorie	7Ez31																										
	7Ez34																										
	7Ez35																										
	7Ez49																										
GALKEMAHEERD	7Ez50																										
POPKENHEERD	7Ez57																										
	7Ez60																										
OCKEMAHEERD	7Ez77																										
LANDLUST	7En88																										
EBBEKEMAHEERD	7En92																										
REDDELOOS	7En97																										
OPTERBORG	7En104																										
MUNSTERHEERD	7En105																										
VELDZICHT	7En109																										
DUYRTSEMA	7En111																										
CREMERSHEERD	7En115																										
Roode REMKENSHEERD	7En119																										
	7En120																										
GROTE STORK	7En121																										
KLEINE OOSTERSTORK	7En123																										
MALJEHORN	7Ez1																										
BARNHOEVE	7Ez9																										
	7Ez14																										
CROLLEHEERT	7Ez15																										
DE HEEMEN	7Ez19																										
NIEUWVENSTERHUIS	7Ez21																										
DE VETTE WEIDE	7Ez25																										
ST. ANNAHOEVE	7Ez29																										
NIJE HOFF	7Ez38																										
BOERDERIJ DE WEER	7En49																										
DE HARDE	7En59																										
GOLDHOORN	7En68																										
	7En77																										
SYGERSMAHEERT	7En86																										
BUNNEMAHEERT	7En87																										
AYLSUMAHEERT	7En90																										

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; onzeker, berust slechts op één scherp.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3b Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
DE JUUST	7Ez75																										
BONTHUISPLAATSKE	7Ez81																										
	7Ez83																										
	7En85																										
HOGHE HEEM	7En98																										
	7En110																										
	7En112																										
LUTJE HAM	7En116																										
DE TOEKERIJ	7En129																										
DE ZEEM II	7En131																										
BROMMERIJ	7Ez4																										
	7Ez5																										
	7Bz8																										
	7Ez20																										
SIMON DERKSHEERT	7Ez26																										
	7Ez27																										
	7Ez31																										
NITTERSUM	7Ez39																										
FLEDDERBOSCH	7En41																										
	7En42																										
OP DE MADE	7En44																										
BUSSEMAHEERT	7En46																										
	7En51																										
OLL FORT	7En55																										
	7En62																										
	7En63																										
OLLE HAR	7En65																										
	7En73																										
DE HAR	7En81																										
DE STAART	7En94																										
	7En107																										
Garsthuizer Voorwerk - n	7En120																										
ROODESCHOOL II	7Bz4																										
	7Bn13																										
ˆ WILDEVELD	7Bn14																										
STENENPIJP	7Bn23																										
DE TUUTERIJ	7Bn27																										
	7Bn44																										
	7Bn50																										
	7Bn53																										
	7Bn56																										
HET DERTIG HONDERD	7Bn64																										

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; onzeker, berust slechts op één scherp.

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; onzeker, berust slechts op één scherp.

HUISTERPEN NAAM	2a Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900		
DREWERDERHOF - w	7Ez11																												
DREWERDERHOF - n	7Ez16																												
	7Ez54																												
	7Ez55																												
	7Ez65																												
	7En91																												
	7En106																												
BARNHEEM	7Ez2																												
KRANGEWEEER	7Ez13																												
OUDE HEEM	7Ez18																												
DE BULT - o	7Ez30																												
DE BULT - w	7Ez35																												
DE WEER	7En48																												
	7En80																												
	7En92																												
DE PALEN II - z	7Bn20																												
DE PALEN II - n	7B21																												
MISTUM - Boerdansterweg	7Bn41																												
	7Bn54																												
	7En 67 noord																												
HET HOOGTJE	7Bn76																												
	7Ez29																												
WASCHHUIS II	7Ez59																												
	7Ez77																												
DE BERG	7Ez99																												

HUISTERPEN NAAM	2b Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900		
	7Ez52																												
	7Ez53																												
	7En90																												
	7En93																												
SHELTINGAHEERT	7Ez12																												
OCCO REINTIESHEERT	7En47																												
ZWARTLAP II	7Bn10																												
DE PALEN I	7Bn15																												
†OLHAIM	7En107																												

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; onzeker, berust slechts op één scherp.

HUISTERPEN NAAM	2c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
OSSEWEIDE	7En91																										
GARSTHUIZEN - pastorie	7En105																										
HISSEMAHEERT	7En110																										
GARSTHUIZER - Voorw. z.	7En119																										
ZWARTLAP I	7Bn11																										
	7Bn24																										
	7Bn26																										
WESTERWIJTWERD -past.	7Bn33																										
WESTERWIJTWERD -kerk- terrein	7Bn34																										
GROTE DEEL	7Bn38																										
	7En49																										
	7Bn55																										
	7Bn83																										
DE OOST	7Bn84																										
	7En90																										
	7En98																										
DE NOORD	7Bn100																										
HISSEMAHEERD	7Ez42																										
	7Ez46																										
ZUIDER BAWERT	7Ez54																										
WASCHHUIS I	7Ez58																										
MARIA CRISTINA HOEVE	7Ez76																										
LUTJEWOLDE II	7Bz81																										

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3a Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
	7Ez22																										
	7Ez51																										
	7Ez58																										
	7Ez62																										
	7Ez82																										
	7En95																										
	7En103																										
	7En107																										
	7En122																										
	7En127																										
	7En130																										
	7Ez10																										
	7Ez22																										
	7Ez23																										

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksets; onzeker, berust slechts op één scherp.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3a Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900	
	7Ez24																											
	7Ez28																											
	7En52																											
3de KORNUIT	7En56																											
4de KORNUIT	7En57																											
	7En64																											
	7En72																											
OUDE HEEM	7En82																											
VIERBUREN	7En89																											
HOOGE DRIJ	7En95																											
	7En103																											
DIJKUMBORG	7En106																											
HAYEMAHUIS	7Bn47																											
	7En67																											
	7Bn77																											
FRAAM	7En81																											
	7Bn88																											
	7En91																											
HET HOOGTJE	7Bn92																											
FRAMAHEERD	7En95																											
	7En96																											
	7En101																											
TUWINGA II	7Ez89																											
TAMMINGAHUIZEN	7Ez110																											
	7Ez111																											

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3b Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900	
	7Ez2																											
	7Ez5																											
	7Ez9																											
	7Ez13																											
	7Ez18																											
	7Ez19																											
	7Ez21																											
	7Ez47																											
	7Ez61																											
	7Ez69																											
	7Ez71																											
	7Ez74																											

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksls; onzeker, berust slechts op één scherv.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3b Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
		KONINGSHEERT	7Bn75																			---	---				
	7Bn78																										
	7En87																										
	7En104																										
	7En108																										
	7Dn3														—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	7Dn6																										
	7Dn16																										
	7Dn19																										
	7Bz35																										
	7Ez41																										
	7Ez45																										
	7Ez57																										
	7Bz67																										
	7Bz70																										
	7Ez74																										
	7Ez75																										
	7Ez92																										
	7Bz93																										
	7Ez96																			—	—	—	—	—	—	—	—
	7Ez106																										
	7Ez112																										

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
		KLEINE PLAATS	7Ez1																								
	7Ez3																										
	7Ez6																			---	---	---	---	---	---	---	---
	7Ez7																										
	7Ez8																										
NIENHUIS-WEST	7Ez10																										
	7Ez15							---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	7Ez17																										
OCKINGAHEERD	7Ez23																										
	7Ez24																										
	7Ez26																			---	---	---	---	---	---	---	---
	7Ez27																										
	7Ez28																										
	7Ez32																			---	---	---	---	---	---	---	---
	7Ez33							---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	7Ez36																										

Legenda: — zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; — globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; - - - onzeker, berust slechts op één scherp.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
SOLBETSUMAHEERD	7Ez37																										
	7Ez38																										
	7Ez39																										
	7Ez40																										
TJASSENSHEERD	7Ez41																										
MUDAHEERD	7Ez42																										
	7Ez43																										
	7Ez44																										
GOLDEN PAND	7Ez45																										
	7Ez46																										
	7Ez48																										
	7Ez56																										
	7Ez59																										
	7Ez64																										
EEKWERDERDRAAI	7Ez66																										
	7Ez67																										
	7Ez68																										
EILARDAHEERD <small>op de Tuicke</small>	7Ez72																										
LEEUWENHEERD	7Ez73																										
RUSTHOVEN	7Ez76																										
	7Ez78																										
	7Ez79																										
	7Ez80																										
BOELEMAHEERD	7En87																										
BOLHUIS	7En89																										
	7En94																										
DE GROENE WIERDE	7En96																										
	7En99																										
NOORDER TUICKE	7En100																										
	7En102																										
EUCKEMAHEERD	7En108																										
	7En117																										
OZINGAWEER	7En124																										
DE LEEGE SCHUTTEL	7En125																										
VOLLE HAND	7En126																										
GOLDHOORN	7En128																										
WICHERIE	7Ez3																										
HET MAARHUIS	7Bz7																										
TERAPPELER VENNEN	7Ez11																										
JANSSEMAHEERT	7Ez16																										
VENHUIZEN	7Ez17																										
JENSEMAHEERT	7Ez32																										
	7Ez34																										

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde bakfels; onzeker, berust slechts op één scherp.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
DE GROENE WEIDEN	7Ez36																										
EUSEMAHEERT	7Ez40																										
GROTE WOEL	7En43																										
DELTHEEM	7En45																										
DE WEER-HERBERG	7En50																										
1ste KORNUIT	7En53																										
2de KORNUIT	7En54																										
FYLINGA	7En58																										
	7En60																										
WIBENAHEERT	7En61																										
	7En66																										
	7En67																										
BROEILSHEERT	7En69																										
	7En70																										
	7En71																										
RECHTHUIS	7En75																										
	7En76																										
BOTTEMAHEERT	7En78																										
	7En79																										
	7En83																										
	7En84																										
	7En85																										
	7En88																										
BOUWENHEERT	7En96																										
KLEINE KARSHOF	7En97																										
OL TOLHOES	7En98																										
	7En99																										
WALKUMA	7En100																										
ULSKENSHEERT	7En101																										
	7En102																										
OUDE MOLENBERG	7En108																										
	7En109																										
MOLENHEEM De Hoop	7En111																										
	7En112																										
	7En113																										
SMYDINGHEHEERT	7En114																										
	7En115																										
DIJKUM	7En116																										
YPEMAHEERT	7En117																										
	7En118																										
DE BREEKEN	7Bz1																										
KARDINGERZIJL	7Bz2																										
ROODESCHOOL I	7Bz3																										

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksel; onzeker, berust slechts op één scherv.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
ROODESCHOOL III	7Bz5																										
BREEKENHOEVE	7Bz6																										
	7Bz7																										
	7Bz8																										
BREEKER PANNING	7Bz9																										
	7Bn12																										
	7Bn16																										
	7Bn17																										
	7Bn18																										
DE PALEN III	7Bn22																										
	7Bn25																										
WESTERWIJTWERD zuid	7Bn28																										
	7Bn29																										
	7Bn30																										
	7Bn31																										
	7Bn32																										
	7Bn35																										
	7Bn36																										
	7Bn37																										
	7Bn39																										
	7Bn40																										
	7Bn42																										
	7Bn43																										
DRIESTERBORG	7Bn46																										
	7Bn48																										
	7Bn51																										
	7Bn52																										
DELLEHOEVE	7Bn57																										
OUDE KALKBRANDERIJ	7Bn58																										
FROOMSTIL	7Bn59																										
	7Bn60																										
DEN DEEL	7Bn61																										
POMSTERTIL	7Bn62																										
	7Bn63																										
	7Bn65																										
	7En66																										
	7Bn69																										
	7Bn70																										
MELKEMA	7En72																										
	7En73																										
ANDERWERELD	7Bn74																										
FLINTEN	7Bn79																										
	7Bn80																										

Legenda: zeker, met 'scherp'gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; onzeker, berust slechts op één scherv.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
	7Bn82																										
EWSUM	7Bn86																										
VENOORD	7Bn89																										
NIJE FRAAM	7En93																										
	7En94																										
NIENOORD	7Bn97																										
	7Bn99																										
OLDENOORD	7Bn102																										
HALFWEG	7En103																										
OOSTERBUREN-oost	7En105																										
DIDDINGEHUIZEN	7En106																										
	7Dn1																										
	7Dn2																										
	7Dn4																										
	7Dn5																										
	7Dn7																										
	7Dn8																										
	7Dn9																										
	7Dn10																										
	7Dn11																										
	7Dn12																										
	7Dn13																										
	7Dn14																										
	7Dn15																										
	7Dn17																										
	7Dn18																										
	7Dn20																										
	7Dn21																										
STEERWOLDE	7Dn22																										
LANGELAND	7Gn23																										
	7Bz25																										
	7Ez26																										
BOVENRIJGE	7Ez27																										
HUIS TE WOLTERSUM	7Ez30																										
	7Ez31																										
	7Bz32																										
TACKENBORG	7Ez33																										
BUIST	7Ez34																										
	7Ez36																										
	7Ez37																										
SLITS	7Ez38																										
BOUWERSCHAP	7Ez39																										
	7Ez40																										

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; onzeker, berust slechts op één scherp.

BOERDERIJPLAATSEN NAAM	3c Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
	7Ez43																										
	7Bz47																										
	7Ez48																										
	7Bz49																										
	7Bz50																										
	7Ez51																										
	7Ez52																										
	7Ez53																										
	7Bz55																										
	7Ez56																										
	7Bz60																										
VELDLUST	7Ez61																										
	7Ez62																										
	7Ez63																										
	7Ez64																										
	7Bz65																										
ZONNEGLOREN	7Ez66																										
DIJKHORNSTERKLAP	7Ez68																										
LANDLUST	7Ez69																										
	7Bz72																										
	7Bz73																										
OLDENHUIS	7Ez78																										
LUTJEWOLDE I	7Bz79																										
	7Ez80																										
GRASLANDEN II	7Ez83																										
LUTJEWOLDE III	7Bz84																										
ROGGENVOORWERK	7Ez85																										
NIMMERDOR	7Ez87																										
LUTJEWOLDE IV	7Bz88																										
	7Ez90																										
	7Ez91																										
	7Ez94																										
	7Ez95																										
ALTENAHEERD	7Ez102																										
WELGELEGEN	7Ez103																										
OOSTBROEK	7Ez104																										
FRAAYMA	7Ez105																										
OLDERSUM	7Ez107																										
DINGHWEER	7Ez108																										

OVERSLIBDE VLAKNEDERZETTING	4 Code	600	500	400	300	200	100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900
	7Ez33																										

Legenda: zeker, met 'scherp' gedateerde vondsten; globaal, d.m.v. wandscherven in bepaalde baksels; onzeker, berust slechts op één scherf.

6. WORDINGSGESCHIEDENIS VAN WEST FIVELINGO

De pleistocene ondergrond van het onderzoeksgebied is de voortzetting van het Drents plateau, dat bestaat uit keileem, potklei en dekzanden. Dit plateau helt af naar het noorden en noordwesten, zodat de oppervlakte van het onderzochte gebied tussen 5 en 10 m -NAP ligt (Roeleveld, 1974: fig. 4). Het hellende vlak dat doorsneden wordt door diepere dalen, is gedurende de laatste 10.000 jaar met holocene sedimenten opgevuld. In de depressies vond reeds in het Boreaal veenvorming plaats, die zich allengs eveneens over de hogere delen voortzette. Dit basisveen heeft omstreeks 6000 BP de -7.5 m-dieptelijns bereikt, terwijl tegelijkertijd het zeeniveau tot de -9 m-dieptelijns steeg (Roeleveld, 1974: p. 156, fig. 57). Er was een getijdenlagune ontstaan, waarin de zee ruwweg tussen 7500 en 3700 BP de afzettingen van Calais heeft neergelegd. Gedurende deze periode vulde dit mariene pakket de lagune op tot de -4 m-dieptelijns en het veen verloor terrein tot de -3 m-dieptelijns. ¹⁴C-getallen uit Wittewierum (4360±85), van Fraayemaheerd (4170±85), Dijkshornsterklap (4220±80), en uit Ten Boer (4310±60) geven het einde van de Calais IVA- en het getal uit Spijk (3705±50) dat van de Calais IVB-transgressiefase aan (Roeleveld, 1974: pp. 79, 159 en fig. 59). Alleen in de omgeving van Winneweer heeft het veen zich in de volgende eeuwen nog iets uitgebreid, maar in de rest van het gebied gaat de mariene sedimentatie onverminderd voort. Zo werd onder brakke omstandigheden in het lage Woldgebied tijdens de Duinkerke 0-transgressiefase een zware zure klei afgezet (Clingenborg, 1981: p. 188). Tussen 900 en 700 v.Chr. slijbt gedurende de Duinkerke IA-transgressie het zuidelijk deel van de Fivelboezem zo hoog op, dat grote delen van de wadvlakte plaats maken voor kwelderland, dat alleen nog met zeer hoge vloed onder water loopt. Het ¹⁴C-getal uit Loppersum van 3110±55 BP duidt op het einde van de veengroei aldaar (fig. 189). Na 700 v.Chr. vindt in het centrale Woldgebied weer veenvorming plaats, getuige een ¹⁴C-getal van 2705±50 uit Thesinge en deze breidt zich tijdens de Duinkerke IB-transgressiefase nog verder uit. Het eutrofe veen gaat hier langzamerhand over in oligotroof veenmosveen en heidebegroeiing. Het gebied komt hierdoor zo hoog te liggen, dat alleen de randgebieden de invloed ondergaan van de Duinkerke IB-sedimentatie (Roeleveld, 1974: Tafel 13, 19, fig. 31; Clingenborg, 1981: fig. 7). Elders wordt tussen 500 en 200 v.Chr. opnieuw klei en zavel afgezet. De Fivelbaai slijbt verder dicht en tegelijkertijd wordt tussen Damsterdiep en Eemskanaal het veen grotendeels opgeruimd, zoals blijkt uit een ¹⁴C-getal van Wittewierum (2470±40) (Klungel, Bijlsma & Roeleveld, 1975: p. 9) (fig. 190). Na een rustige periode van ongeveer 200 v.Chr. tot 250 n.Chr., begint aan het einde van

de 3e eeuw de Duinkerke II-transgressie. De oude prieden en geulen zijn in de voorbije eeuwen gedeeltelijk dichtgeslibd en kunnen niet al het binnenkomen water afvoeren, met als gevolg inundatie van het lager gelegen kwelderbekken achter de hoge kwelderruggen. Het zoete water uit het achterland tezamen met het binnendringende zeewater vormt een brakke watermassa, waarin een zware klei wordt afgezet. Door de zure omgeving verliest dit sediment direct de koolzure kalk, waardoor zich een stugge klei met slechte eigenschappen vormt, de zogenaamde knikklei. Behalve de kwelderruggen en het centrale Woldgebied wordt het oude kwelderland ermee bedekt (fig. 191). Tijdens de Duinkerke III-transgressie, ongeveer tussen 800/850 tot 1000 n.Chr., wordt in een groot deel van West-Fivelingo een dunne kleilaag van 20 tot 40 cm neergelegd. Deze laag wordt wel 'verjongingsdek' genoemd. Het heeft een merendeels knikkige structuur, maar minder erg dan de eigenlijke knikklei. In deze periode is tevens het laatste deel van het onderzoeksgebied tot kwelderland opgeslibd. In het zuidwesten maakt het Woldgebied een andere ontstaanswijze door. Vanaf ongeveer 700 v.Chr. heeft hier lange tijd veengroei plaatsgevonden, zoals blijkt uit een veenpakket onder de kerk van Thesinge, onder de kapel van Steerwolde en op de begraafplaats van Garmerwolde (Clingenborg, 1981: p. 193). ¹⁴C-getallen uit Thesinge geven voor de basis van het veen 2995±55 en voor de toplaag 1660±45 (Roeleveld, 1974: Tafel 20). Kleiafzettingen van Duinkerke IB en II ontbreken in het centrale Woldgebied. Deze komen alleen langs de randen voor, doordat hier het veen gedeeltelijk was geoxideerd door beakkering vanuit het kwelderland. Tijdens de Duinkerke III-transgressiefase wordt het hele veengebied bedekt met een dunne laag klei. Vanaf de 11e eeuw n.Chr. vond veenontginning en drainage plaats, waardoor het veen verdween en het gebied zijn oorspronkelijke lage ligging herkreeg. Door deze lage ligging ondervond de streek veel hinder van het afstromende water uit de omringende hoger gelegen kleigebieden. De Wolddijk werd aangelegd om overstroming tegen te gaan. De huidige woudgronden zijn vermoedelijk het gevolg van homogenisering van oudere kleilagen en veenresten, gemengd met de dunne slibafzetting van de Duinkerke III-transgressie. Later zijn jongere kreekpatronen vanuit het noordoosten het gebied binnengedrongen. Deze hebben de zware woudgronden in de omgeving van deze kreken een meer zavelig karakter gegeven. De zee heeft hier in een laat stadium invloed uitgeoefend, getuige ook de doorbraak in de Wolddijk ten zuidwesten van Bedum (fig. 192).

7. WATERLOPEN (fig. 193)

Bij de ontstaanswijze van het noordelijk kustgebied blijkt dat rivieren en inbraakgeulen met hun kreek-systemen hierop veel invloed hebben uitgeoefend. Met behulp van topografische, bodem- en hoogtelijnenkaarten is getracht deze oude watergangen te reconstrueren. Veldwaarnemingen en boorprofielen bleken daarbij van veel waarde. Een grote handicap zijn de nog steeds voortgaande ruil- en herverkavelingen, waarbij kleine percelen tot grote kavels worden samengevoegd. Oude watertjes worden gedempt en de specifieke kavelpatronen in voormalige beddingen gaan daarbij verloren. Deze twee elementen zijn nu juist voor de reconstructie van oude waterlopen van onschatbare waarde. Ondanks deze problemen is de kaart gereed gekomen. De onderbroken lijnen geven de gedempte of volgeslibde geulen en gedeelten daarvan aan. Doorlopende lijnen betekenen dat er nog water gevoerd wordt en het om bestaande waterlopen gaat. Een uitzondering hierop vormt de Fivel, die niet overal nog water voert, maar de loop is door de hoge oeverwallen zo duidelijk herkenbaar, dat een doorlopende lijn wel verantwoord wordt geacht.

7.1. De Fivel

De Fivel is vermoedelijk een vroegere zijrivier van de Hunze. In het Foxholster Meer, waar doorheen nog een brede geul van 50 à 60 m loopt, zou de splitsing hebben plaatsgevonden (Van Veen, 1930: p. 252). De zelfstandige rivier liep langs de aardappelmeelfabriek van Scholten en de borg Tilburg via de bochtige grens tussen de gemeenten Schermer en Kolham naar Schermbloem. Vanaf deze plek stromen naast elkaar twee wateren, rechts de Slochter Ae, een bochtig verlopende stroom die de grens vormt tussen Slochteren en Harkstede. Links de Scharmer Ae, misschien eveneens een natuurlijk water, maar dan nu gekanaliseerd. Bij Schaapshok verenigen zij zich tot de Woltersumer Ae, die eveneens een recht verloop heeft en daardoor niet de oorspronkelijke Fivelbedding lijkt te volgen. Vanaf Schaapshok loopt evenwel een bochtige sloot in noordelijke richting die eindigt bij een smalle strook percelen. Deze horen duidelijk niet tot het oorspronkelijke verkavelingspatroon. Deze enigszins slingerende strook gaat eerst in noordoostelijke richting en buigt vervolgens om naar het noordwesten tot aan de weg naar Luddeweer. Deze weg is hier waarschijnlijk op de oeverwal aangelegd en volgt de oude rivierbochten tot voorbij Luddeweer bij twee boerderijen in een bocht. Na deze bocht loopt de Luddeweester weg ineens kaarsrecht verder en moet de oude bedding elders gezocht worden. Inderdaad loopt ten oosten van de weg, een krom slotenpatroon richting Hoog Hammen en ver-

der noordwaarts naar het huidige Eemskanaal. Het laatste stuk is te vervolgen langs een bochtig voetpad, dat begeleid wordt door reliëfjes (oeverwallen?). Vanaf Schaapshok heeft nog een westelijke tak gelopen via Eikenhorn en daarna een eind langs de Blokumersloot. Vervolgens een tochtsloot en via een afwijkend kavelpatroon richting Blokum. Vanaf hier loopt dit zijriviertje als Kleisloot naar Woltersum, waar het weer in de hoofdstroom terecht komt. Langs de oostzijde van Woltersum meandert de rivier in noordelijke richting langs de bochtige Kollerijweg, die hier op de oeverwal is aangelegd. Waar deze weg naar rechts afbuigt richting Wittewierum, gaat de Fivel met een noordwestelijke bocht naar het noorden tot 7Ez63. Daar buigt hij af naar het oosten en gaat langs Veldlust (7Ez61), waar een zijstroompje (e) in de Fivel uitmondt, in de richting van Wittewierum (7Ez71). Dit traject is herkenbaar aan de parcelering. Hij stroomt verder langs de zuid- en oostkant van de terp in noordwestelijke richting langs de oostzijde van Oldenhuis (7Ez78) en slingert vervolgens westelijk om 7Ez82 en oostelijk van 7Ez91 naar de bocht in het Damsterdiep. Dan in zuidwestelijke richting langs de oost- en zuidzijde van Ten Post. Daarna eerst met een oostwaartse en dan met een westwaartse kronkel weer richting Damsterdiep. Met dit meanderen werden hoge oeverwallen opgeworpen, waarop later de bebouwing van Ten Post en Kroddeburen is ontstaan. Behalve deze hoofdstroom van Wittewierum naar Kroddeburen liep er nog een westelijke tak naar Ten Post (f). Deze is herkenbaar aan kromme tochtsloten en oeverwallen ten westen van Wittewierum. De Ten Poster Ee is een later gegraven vaarweg vanaf 7Ez63 naar 7Ez82. Hiermee werd de bocht om Wittewierum afgesneden (Klungel, 1972: p. 158). Vanaf Kroddeburen (7Ez104) maakte de rivier weer een bocht naar het oosten langs 7Ez103 en Huisburen (7Ez101) tot op enige afstand van de Straatwegterp (7Ez109). Dan buigt hij naar het westen tot aan de Stadsweg en noordwaarts langs deze weg tot aan de toegangsrede van Tammingehuizen (7Ez110). De rivier slingert zich om de borg heen en komt iets noordelijker opnieuw bij de Stadsweg terecht. Met een kronkel rond de steenfabriek komt hij daarna uit ten westen van Winneweer bij Mudaheerd (7Ez42). Vanaf Kroddeburen tot ten westen van de steenfabriek is de Stadsweg op de oeverwal van de Fivel aangelegd en heeft een bochtig verloop. Aan de noordzijde van de Vennenweg kan aan de hand van de op de hoge oeverwallen gelegen boerderijen de loop van de rivier precies gevolgd worden. Achtereenvolgens langs 7Ez49, Eilardaheerd (7Ez72) en Leeuwenheerd (7Ez73) terug naar de Vennenweg. De rivier volgt deze weg over korte afstand en buigt weer noordwaarts af langs De Juist (7Ez75) en Bonthuisplaatske (7Ez81) terug naar de weg en volgt deze tot 7Ez82. Slingert dan langs Boelmaheerd (7En87) en 7En91. Vervolgens kruist

hij met een bocht tweemaal de Stedumerweg en langs 7En102 komt hij een laatste keer naar de Vennenweg om deze dan bij Fledderbosch (7En41) definitief te verlaten. Nu gaat deze redenering natuurlijk scheef, want de weg en de boerderijen zijn veel jonger dan de rivierbochten. Bij de bouw van de Vennenweg is gebruik gemaakt van de hoge stukken oeverwal in de buitenbochten. Men heeft deze hier met elkaar verbonden, waardoor de weg tot Fledderbosch dan ook behoorlijk slingert. Na Fledderbosch stroomde de Fivel eerst in noordelijke richting tot Ykemaheerd (7En108), daarna naar het oosten, richting Duyrtsemaheerd (7En111). Verder noordwaarts naar Lutje Ham (7En116) en tenslotte weer naar het westen tot aan de gemeentegrens tussen Loppersum en Stedum. De grens ligt hier langs de oude bedding die met een boog op enige afstand ten oosten langs Westeremden (7En74), 7En79 en 7En80 loopt en verder oostwaarts ombuigt naar de Toekerij (7En129) en daarna weer terug langs De Zeem (7En131) zodat hij een eind noordelijker opnieuw bij de Fiveldijk uitkomt. Vervolgens langs het Westeremder Voorwerk (7En93), Hooge Drij (7En95), Bouwenheerd (7En96), Ol Tolhoes (7En98) en 7En99. Vanaf hier stroomt hij oostwaarts als Oude Tocht naar de Wiel (7En142).

De Fivel heeft tussen Woltersum en Westeremden verschillende zijrivieren en kleine stroompjes opgenomen die hier behandeld zullen worden onder de letters a t/m j. Het is niet in alle gevallen duidelijk of het om riviertjes of om inbraakgeulen gaat!

1a. De Kwens, een stroompje dat vanaf ten zuiden van Ten Boer (7Ez44) in noordoostelijke richting door de Boltjespolder stroomde en bij Woltersum (7Ez28) in de Fivel uitmondde.

1b. Iets ten noorden van Thesinge (7Bz24) meandert, eerst in oostelijke en later in noordoostelijke richting een watertje langs de noordzijde van Bovenrijge (7Ez27) tot aan de terp van Ten Boer; kronkelt vervolgens een eindwegs naar het noorden in de richting van Dijkshornsterklap (7Ez68), maar buigt weer af in zuidoostelijke richting en stroomt tussen boerderij Fivelhorn en het zwembad De Blinkert door naar het Damsterdiep. De loop is verder te volgen aan de oostzijde van het Damsterdiep langs Hissemaheerd (7Ez42) en Bouwerschap (7Ez39). Ongeveer ter hoogte van de Molensloot kruist het watertje de weg Ten Boer-Woltersum en stroomt verder ten noorden van 7Ez29 en de begraafplaats langs de west- en zuidzijde van Woltersum, waar het in de Fivel uitmond.

1c. De Lustige Maar is een natuurlijke stroom van Dijkshorn naar Woltersum. Hier komt hij aan de noordzijde van Woltersum in de Fivel terecht.

1d. De Katerhals kronkelt vanaf het nu gedempte Hoeksmeer naar het zuidwesten en eindigt thans in het Eemskanaal bij het voetpad naar Kloosterbosch. Ten westen van dit pad gaat evenwel een versprin-

gend en onderbroken slootpatroon richting Woltersum. De Katerhals kwam oorspronkelijk waarschijnlijk langs de zuidkant van het Huis Woltersum (7Ez30) in de Fivel terecht. Op de zuidoever van deze loop liggen de monumenten 7Ez58, 7Ez59, 7Ez57 en 7Ez46.

1e. Komt bij Veldlust (7Ez61) in de Fivel.

1f. De westelijke zijtak tussen Wittewierum en Ten Post (zie p. 110).

1g. Vanuit Wittewierum heeft de Fivel behalve een nevenstroom langs de westzijde (1f), nog een zijstroom in noordoostelijke richting. Ten noorden van het pad naar Kloosterbosch is een oude boor zichtbaar door de Kloostermolenpolder tot ongeveer de gemeentegrens van Loppersum en Ten Boer. Hier splitst het riviertje zich in een westelijke en een oostelijke stroom. De westelijke tak gaat naar het noordwesten en slingert verder door de Garreweesterpolder langs de terpenzwerf van Drewerderhof (7Ez11, -12 en -16) naar de bocht in het Damsterdiep bij Winneweer en komt bij Mudaheerd (7Ez42) weer in de Fivel terecht. Dit tracé is te herkennen aan percelen, die dwars op het gangbare kavelpatroon liggen. De andere tak slingert in noordoostelijke richting naar Garrelsweer en mondt daar uit in de Wijmers. Dit deel is nu gekanaliseerd, de huidige Vismaar, die deels door de oude bedding stroomt en uitmondt in het Damsterdiep bij Garrelsweer.

1h. Vanaf Nimmerdor (7Ez87) slingert een stroompje door de Swieringapolder ten oosten van Lellens (7Ez100) en langs 7Ez106 naar de Fivel, waar de Stadsweg op de oeverwal is aangelegd.

1j. Tenslotte kronkelt een stroompje vanaf Lellens naar het noorden en kruist de weg Hemert-Kroddeburen. De loop is te vervolgen langs Ter Appeler Vennen (7Ez11) en Venhuizen (7Ez17) tot de Vennenweg. Dit is de bocht van de Fivel tussen Leeuwenheerd en De Juist. Het eerste deel van dit watertje is nog als sloot aanwezig en daarna langs een voetpad te volgen.

7.2 Wijmers

Ten zuiden van het Damsterdiep heet deze stroom Oude Wijmers. Hij loopt vanaf het Schildmeer via het Hoeksmeer door Garrelsweer naar het Damsterdiep. Dit deel is nu een rechte sloot, die vanaf Hoeksmeer aan de westzijde van de Hoeksmeersterweg loopt. Vanaf het Damsterdiep gaat de Loppersumer Wijmers als breed vaarwater naar Loppersum. Dit is zeker niet de oorspronkelijke loop van de Wijmers, maar een gegraven kanaal, dat vanaf Loppersum aansluit op de Westeremdermaar. De oude bedding is ten westen van het kanaal te volgen langs een slootpatroon met aan de westzijde tussen Merum (7Ez70) en 7Ez100 een hoge rug, waarschijnlijk een oeverwal, waarover een oud voetpad loopt van

Merum naar Reddeloos (7Ez97). Het hele traject loopt dan vanaf het Damsterdiep langs de oostzijde van Merum en Ockemaheerd (7Ez77). Dit is te herkennen aan de percelen met zware grond. Vanaf Ockemaheerd in noordwestelijke richting als sloot langs Landlust (7Ez88) en langs de zuidzijde van Loppersum (7En114) en Siuksum (7En113). Hier komt de sloot uit in de Westeremder Maar en loopt verder naar Westeremden. Dit deel van de Maar heeft een bochtig karakter en is vermoedelijk natuurlijk.

7.3. Enzeler Vliet

De loop van dit water liep parallel aan de Oude Wijmers richting Damsterdiep langs de huidige Enzelermeedenweg. Voorbij het Damsterdiep stroomde de Vliet ten zuiden en westen langs Enzelens en daarna in westelijke richting, waar hij uitmondt in de Wijmers bij Merum.

7.4. Wirdumer Vliet

De loop is ten zuiden van het Damsterdiep zeer moeilijk te traceren en derhalve provisorisch langs de weg naar het Eemskanaal getekend. Vanaf Wirdumerdraai is het een bestaande watergang die loopt tot Wirdum en door Wirdum als geul, nu voetpad, te vervolgen is tussen de beide terpen door en verder noordwaarts langs Opterborg (7En104) richting Enum. Ten noorden van Opterborg kronkelt een stroompje westwaarts naar de Wijmers ten zuiden van Ockemaheerd. Nog weer noordelijker en juist ten zuiden van de spoorlijn Loppersum-Delfzijl slingert een oud slootsysteem zich zuidwestwaarts langs Toxopeushoeve (7En109) naar de Wijmersweg. Daar buigt het om in noordwestelijke richting en slingert door het land tot ten zuidoosten van Loppersum. Thans bestaat dit deel uit kromme en verspringende sloten.

7.5. Eekwerdervliet

Ongeveer vanaf Hoeksmeer slingert zich in noordoostelijke richting een voormalig slootsysteem naar Eekwerderdraai en aan de overzijde van het Damsterdiep verder tot ten zuidoosten van Eekwerd (7En101). Hier splitst het watertje zich in een westelijke en een oostelijke tak. Deze lopen respectievelijk langs de west- en oostzijde van Eekwerd naar het noorden. De oostelijke tak mondt uit in de Enumer Maar en de westelijke stroomt door naar Enum.

7.6. Geul Garsthuizer Voorwerk-Lellens

Ten westen van de Fivel is een aantal geulsystemen en krekken te reconstrueren. Deze hebben op hun beurt weer zijkrekken en prielen. De grote geulen

worden behandeld onder de nummers 6 t/m 8 en de zijstroompjes onder de letters k t/m t.

De langste en verst landinwaarts te vervolgen is de geul, die zich slingert vanaf het Garsthuizer Voorwerk (7En119 en -120) langs de oostzijde van Garsthuizen, vervolgens het Westeremder Voorwerk passeert en langs de westzijde van Westeremden in zuidwestelijke richting stroomt. Gaat vervolgens tussen de gehuchten De Weer en de Kornuiten door naar de Grote Woel (7En43) tot aan de spoorlijn Groningen-Delfzijl. Hier maakt hij een bocht in zuid-oostelijke richting en loopt langs de westzijde van Lutjewitwerd (7Ez6) naar Lellens (7Ez100). Vanuit deze hoofdgeul dringen zowel links als rechts krekken het land binnen. Van noord naar zuid: (k) een kreek naar links richting Hooge Drij (7En95) en (l) eentje naar rechts, die uitkomt bij de Kleine Kars-hof (7En97). Vlak ten zuiden hiervan splitst zich een stroompje (m) af naar rechts. Dit is te vervolgen tot iets voorbij boerderij De Staart (7En94). Ter hoogte van het Westeremder Voorwerk, een kreek (n), die naar het zuidwesten langs 7En92, de Osseweide (7En91), Vierburen (7En89) en Sygersmaheert (7En86) tot iets ten noorden van de weg Westeremden-Huizinge stroomt. Ten noorden van 7En85 slingert een lange geul (o) naar het zuiden langs de oostzijde van Westeremden tot vlak ten noorden van de gemeentegrens. Buigt vervolgens naar rechts en stroomt ten westen langs de Fivel naar Oll Fort (7En55). Passeert dit aan de westzijde en maakt daarna een bocht om Deltheem (7En45) heen. Buigt daarna af naar het noordwesten richting Fylinga (7En58) en Huizinge (7En68). Met een bocht gaat hij verder in zuidwestelijke richting langs Dellehoeve (7Bn57), Westerwitwerd (7Bn45) en Engeweer (7Bn19) door de Engeweester polder tot de grens met Bedum. Vanaf de spoorlijn, juist voor de ombuiging van de hoofdgeul richting Lutjewitwerd, splitst zich een priel (p) af naar het noordwesten langs 7En42 tot aan De Palen (7Bn15). Tenslotte gaat ten noorden van Krangeweer een kreekje (q) langs Simon Derksheert (7Ez26), de Groene Weiden (7Ez36) en De Bulten (7Ez30 en -35) naar Zwart Lap (7Bn10 en -11).

7.7. Startenhuistermaar met zijgeulen

De noordgrens van de gemeente Middelstum loopt langs een oude geul, die tot Kantens bovengenoemde naam draagt en daarna verder stroomt als Menke-weerstertocht. Van oost naar west splitst zich van deze Maar een aantal geulen af. Vanaf de plek waar Maar en grens samenvallen, kronkelt een zijtak (r) via Oosterburen (7En105) in zuidwestelijke richting langs 7En101, De Oost (7Bn84) en Flinten (7Bn79) tot even voor Middelstum (7Bn71). Gaat vervolgens met een grote halfcirkelvormige boog ten zuidoosten van Middelstum langs en eindigt bij de weg naar

Onderdendam. Ten westen van Oosterburen een priel (s) langs Olhaim (7Bn107) naar De Noord (7Bn100). Hier volgt een splitsing naar rechts tot aan de Oosterbuursterweg en naar links in westwaartse richting tot aan de Hoogpandstermaar. Deze Maar (t) slingert langs Oldenoord (7Bn102) en Nienoord (7Bn97) naar Toptil en eindigt nu in het Boterdiep. De oorspronkelijke kreek stroomde vanaf Toptil vermoedelijk iets westelijker met een boog ten noorden van Toornwerd (7Bn85). Of de kreek hier eindigde of nog doorliep, is niet duidelijk, maar het laatste is mogelijk en dan kwam hij in de Menkeweerstertocht terecht.

7.8. Ter Laanstermaar-Westerwijtwerdermaar

De Ter Laanstermaar is een tochtsloot die met een boog door de Bedumerpolder stroomt vanaf iets ten oosten van Bedum en ten zuiden langs Ter Laan naar de Kardinger Maar. De oude bedding liep vermoedelijk in oostelijke richting door tot de Westerwijtwerdermaar. Dit gedeelte is te herkennen aan de percelering en een krom slootje ten noorden van de Wolddijk. Het slootje eindigt in de Westerwijtwerdermaar, die tot de grens van de gemeente Stedum en Ten Boer een natuurlijk verloop heeft. De overige delen van deze Maar zijn gegraven en worden hier niet behandeld.

8. BEWONINGSGESCHIEDENIS

8.1. Periode van 600 tot 50 v.Chr. (fig. 194, 195)

Het Groninger kustgebied valt voor het eerst langdurig droog omstreeks 700 v.Chr. aan het einde van de Duinkerke IA-transgressiefase. Er is een kwelderland ontstaan met langs de west- en zuidwestzijde van de Fivelboezem een brede hoge kwelderrug, die te vervolgen is van Kantens tot Lellens. De oudste bewoning heeft in het noordwesten op de kwelderrug plaats gehad. Men heeft er waarschijnlijk aanvankelijk alleen gedurende de zomermaanden vee laten grazen. De veehouders zullen uit het Drentse achterland gekomen zijn, getuige de aardewerkvondsten van het type Ruinen-Wommels I en II. Wanneer men van dit transhumancesysteem is overgestapt op permanente vestiging in het kwelderland is nog niet precies bekend, maar in de loop van de 6e eeuw v.Chr. zal de kolonisatie al wel op gang gekomen zijn. De tot nu toe oudst bekende vondsten komen uit Middelstum-Boerdamsterweg, waar in de jaren 1970-1973 een overslibde nederzetting is opgegraven door het B.A.I. Uit de opgravingsresultaten bleek, dat men zich hier aan de oevers van een priel vestigde en in latere eeuwen een huisterp had opgeworpen. In de omgeving zijn de terpen Westerwijtwerd en Toornwerd aan het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw zo goed als geheel afgegraven voor

commerciële doeleinden en recentelijk werd ook de huisterp Palen I geëgaliseerd. De vroegste vondsten uit deze terpen komen qua ouderdom overeen met die van de Boerdamsterweg en geven een datering vanaf 600 v.Chr. Middelstum en Engeweer zijn niet afgegraven en derhalve nauwelijks ontsloten, maar gezien hun ligging zou het begin van deze sites tot dezelfde tijd terug kunnen gaan. Uit Ten Boer zijn vroege streepbandscherven (type IVG1) en dito van grote potten (type IIA) bekend. Deze dateren 300/250 v.Chr. Reeds 500 v.Chr. dient de volgende transgressiefase zich aan, de Duinkerke IB, tot ongeveer 100 v.Chr. Dit heeft de kolonisten evenwel niet weerhouden naar het noorden te trekken en zich nu ook zuidelijker op de reeds genoemde kwelderrug te vestigen (fig. 195). Met het reeds genoemde vroege streepbandaardewerk als gids, was er 200 v.Chr. zeker bewoning in Lellens, De Graslanden en Woltersum. Laatstgenoemde plaats lag temidden van allerlei stroompjes die hier in de Fivel uitmondde en was waarschijnlijk een goede basis om van hieruit verder de kwelder in te trekken in noordoostelijke richting, waar in deze tijd de Provincie Wierde (oude Garrelswaer), Merum, Wirdum en Eekwerd ontstonden. Hoewel niet door vondsten gedateerd, zal ongetwijfeld ook Enzelens uit deze periode stammen. Naar het noorden toe breidde het kwelderland zich verder uit en moest de Fivel zich door dit nieuwe land een weg banen naar het nog open gedeelte van de Fivelboezem. De rivier ging hierdoor erg slingeren en vormde hoge oeverwallen, vooral tussen Ten Post en Westeremden. Getuige het vroege streepbandaardewerk en vondsten in baksel a zijn Loppersum en Westeremden vermoedelijk reeds af en toe bezocht door veehouders. Middelstum en Engeweer zijn in de late ijzertijd zeker bewoond. In dezelfde periode wordt het veen tussen Damsterdiep en Eemskanaal grotendeels weggeslagen en wordt er klei afgezet. Toch laat de uitbreiding van het aantal woonplaatsen gedurende deze transgressie zien, dat zij op de hoger gelegen kwelders niet te veel narigheid heeft veroorzaakt. Het water kwam via geulen en krekken binnen en stroomde bij eb regelmatig terug, zodat het land goed werd gedraineerd en genoeg gras en hooi opleverde voor de veestapel. De tot nu genoemde nederzettingen zijn thans bekend als dorpsterp, maar in de beginperiode zullen zij dat nog niet geweest zijn. Het ging in eerste instantie om bewoning op het maaiveld, die in de loop der tijd werd omgezet in het wonen op podia, de zogenaamde huisterpen. Men mag wel aannemen, dat vlaknederzettingen aan geulen, zoals de nieuwe groep Merum-Eekwerd reeds spoedig werden opgehoogd tot huisterpen. Mogelijk groeiden Westerwijtwerd, Toornwerd en Middelstum gedurende de late ijzertijd reeds uit tot clusters huisterpen en misschien dorpsterp.

8.2. Periode van 50 v.Chr. tot 350 n.Chr. (fig. 196)

In de Romeinse tijd, wanneer de zee zich van 100 v.Chr. tot ongeveer 300 n.Chr. terugtrekt, wordt het gebied door een nieuwe stroom kolonisten bevolkt. De oude kwelderrug vanaf Toornwerd tot aan de Graslanden raakt nu geheel bewoond. Goed dateerbare vondsten van inheems aardewerk, alsmede terra sigillata en Romeinse munten geven zekerheid over de verspreiding van de bewoning. Behalve de dorps-terpen Hemert en Lutjewijterd, ontstaan hele zwermen huisterpen zoals Krangeweer, de Heemen, de Bulten, De Palen en Zwart Lap. De oudste vondsten uit Werum (later Wittewierum naar aanleiding van de witte monnikspijen) en de clusters van Drewerd (nu Drewerderhof) en het Waschhuis dateren eveneens uit deze tijd. Getuige de laatste twee groepen huisterpen vestigde men zich nu ook ten zuiden van het Damsterdiep en het Eemskanaal. Dit grensgebied van klei en veen lag zeer laag en er ontstonden dan ook spoedig problemen door wateroverlast. De sites werden verlaten, voordat men toekwam aan ophoging en bij de volgende transgressie raakten zij overslibd. In het onderzoeksgebied is tijdens het veldwerk slechts één overslibde vlaknederzetting ontdekt bij Jensemaheert ten oosten van Stedum. Ongetwijfeld zijn er meer, maar zeer moeilijk traceerbaar via boringen, omdat zij door een kleipakket aan het oog onttrokken zijn. In het nieuwe kwelderland breidt Westeremden zich waarschijnlijk uit tot een groep huisterpen, waarvan de Goldhoorn later bij de vorming van de dorps-terp te excentrisch lag en daardoor als aparte huisterp aan de voet van Westeremden bleef voortbestaan. Huizinge is eveneens in deze periode gesticht. Uit het afgegraven deel zijn inheemse wandscherven uit de Romeinse tijd tevoorschijn gekomen (particuliere collectie Ameling). De ten zuiden van Huizinge gelegen huisterp 7En49 en de boerderijplaats Dellehoeve dateren uit dezelfde tijd (aardewerktypen IVD en E).

8.3. Periode van 350 tot 600 n.C. (fig. 197)

Aan het einde van de 3e eeuw n.Chr. stagneert de ontwikkeling door de komst van de Duinkerke II-transgressie. Niet via geulen en prielen, zoals tijdens de Duinkerke I-transgressies, maar door overstromingen dringt de zee diep het land binnen. Vooral de lager gelegen kwelderbekkens en het zuiden krijgen het zwaar te verduren. Waarschijnlijk door langdurige inundatie in deze gebieden mislukken de oogsten en kunnen de boeren hun vee niet meer voeden. Er blijft niets anders over dan te vertrekken. Veel vlaknederzettingen worden onder de knikklei bedolven, terwijl de flanken van huisterpen erdoor ingebed worden, bij voorbeeld 7Ez29 en 7Ez86 in de gemeente Ten Boer. De dorps-terpen op de oude kwelderrug zijn ongetwijfeld in deze periode nog

opgehoogd en uitgebreid. Zij zullen in het algemeen wel bewoond gebleven zijn. Lager gelegen dorps-terpen raakten waarschijnlijk onbewoond, want uit Eekwerd, Merum en Lellens zijn geen vondsten uit deze tijd bekend, terwijl deze terpen bijna volledig afgegraven zijn.

8.4. Periode van 600 tot 1100 n.Chr. (fig. 198)

Als ca. 550 n.Chr. de Duinkerke II-transgressiefase ten einde is, breidt de bewoning zich vanaf ongeveer 600 n.Chr. weer uit en tonen alle uit de Romeinse tijd bekende dorps-terpen weer kenmerken van bewoning. Naast aardewerk zijn vooral benen en ijzeren voorwerpen uit deze periode aanwezig. De handel speelt eveneens een rol, getuige de Merovingische en Karolingische muntvondsten uit Siuksum en Loppersum. De grote dorps-terp van Siuksum is op één boerenerf na geheel afgegraven. Behalve de bekende munten, zijn er helaas geen vondsten bewaard gebleven, maar gezien de ligging, vorm en structuur van deze voormalige terp, dateert deze site uit een oudere periode en was zeer waarschijnlijk in de Romeinse tijd reeds bewoond. Behalve Karolingische zijn ook Romeinse munten uit de terp van Loppersum bekend. Gelegen in de nabijheid van de kust en via de Wijmers een goede verbinding met het achterland, heeft deze plaats vermoedelijk reeds vanaf het begin een handelsfunctie gehad. Ook Stedum en Woltersum zijn in de vroege middeleeuwen handelscentra en vermoedelijk had ook Wittewierum in deze tijd een dergelijke positie. Stedum, Woltersum en in mindere mate Loppersum hebben een langgerekte structuur met een hoofdstraat over de lengte van de terp. Ter weerszijden hiervan zijn de huizen en pakhuizen gevestigd; de kerk is aan het uiteinde van het dorp gebouwd. De bewoning op huisterpen blijft in duisternis gehuld. Er zijn uit de vroege middeleeuwen geen of nauwelijks vondsten. Nu zijn de meeste huisterpen bewoond of verlaten en meestal niet ontsloten. De reeds vroeger verlaten huisterpen zijn commercieel afgegraven of met het ploegen in de loop der eeuwen afgeschoven. Op vondsten is daarbij niet gelet, mede doordat vooral het aardewerk uit deze tijd moeilijk herkenbaar is. De afwezigheid van vondsten betekent overigens geenszins dat huisterpen in deze periode onbewoond bleven. Een goed bewijs voor bewoning levert De Palen I, een afgegraven huisterp waarvan de vondsten wel verzameld en in het museum aanwezig zijn. De collectie duidt op continue bewoning vanaf 600 v.Chr. tot in de 20e eeuw. Er zullen dan ook ongetwijfeld na de Duinkerke II-fase oude huisterpen opnieuw bewoond zijn. De ontginning van het Woldgebied heeft plaats gehad vanuit het oude kwelderland door de bewoners van Lellens, Hemert, Lutjewijterd en later ook Stedum. Zij gebruikten het veen vermoedelijk reeds in

de Romeinse tijd als akkerland. Dit veroorzaakte oxidatie en inklinking, waardoor het gebied tijdens de Duinkerke II-transgressie overstromde. Langs de randen werd een laag knikklei afgezet. In de vroege middeleeuwen is de ontginning veel systematischer aangepakt en is de noordoost-zuidwest verlopende strokenverkaveling ontstaan tot aan de Zuidwending en de Kardinger Maar. De Hemerterweg, Lellensterweg en Bedumerweg vormen de scheidslijn tussen enerzijds de blokkenverkaveling in het terpenland en anderzijds de strokenverkaveling in het Woldgebied. Langs de westgrens vestigen zich enkele boeren en ontstaan Thesinge en Lutjewolde. Opvallend leeg blijft het jonge kwelderland in het noorden. Het zal misschien wel regelmatig als weide- en hooiland gebruikt zijn, maar voor permanente bewoning was het kennelijk nog niet veilig genoeg. Er zijn in ieder geval geen vondsten van vroege kogelpotten uit deze streek bekend. Nu zijn de meeste vondsten uit het oude kwelderland overigens tussen 600 en 800 n.Chr. te dateren. De periode van 900 tot 1100 n.Chr. is wat dat betreft slecht vertegenwoordigd. Dit houdt waarschijnlijk verband met de Duinkerke IIIA-transgressie. Er is in deze periode in grote delen van het gebied een verjongingsdek afgezet. De gevolgen waren minder hevig dan bij de voorgaande transgressie, maar een duidelijk stagnerende invloed op de bevolkingsuitbreiding heeft zij ogenschijnlijk wel gehad.

8.5. Periode van 1100 tot 1500 n.Chr. (fig. 199)

Vanaf 1000 n.Chr. volgt aanvankelijk een rustige periode en heeft in het hele gebied een toename van de bewoning plaats. Toch zijn er problemen, met name op het gebied van de waterbeheersing. Doordat het veengebied niet meer hoger lag dan het ten noorden gelegen kleigebied, stagneerde de afwatering in het zuiden. Het meeste water werd tot dan door de Fivel afgevoerd, maar deze begon steeds meer te verzanden. De haven van Wittewierum slibde dicht (Ligtendag, 1995: p. 198) en Westeremden verloor een aantal eeuwen haar handelsbetekenis. Om dit probleem op te lossen werd de Delf gegraven van Winneweer naar Delfzijl (dit is het huidige Damsterdiep). De precieze tijd is niet bekend, maar het heeft waarschijnlijk in de tweede helft van de 10e eeuw n.Chr. plaats gevonden (Ligtendag, 1995: p. 196). Naast afwateringskanaal wordt de Delf ook belangrijk voor de handel en scheepvaart. Er ontstaan nieuwe vestigingen langs het water, o.a. Garrelsweer, dat reeds in 1057 het munt- en marktrecht van Hendrik IV krijgt (Jansen, 1976: p. 134). Aanvankelijk werd de Delf niet bedijkt en er kwamen geen zijlen bij Delfzijl. De getijden hadden vrij spel met alle gevolgen van dien. De monding verbreedde zich en er ontstond een veel te brede bedding voor het kanaal,

dat begon te meanderen en vooral in de 12e eeuw voor overstromingen zorgde. Uiteindelijk werden omstreeks 1200 dijken langs de Delf aangelegd en ca. 1300 de drie zijlen in Delfzijl gebouwd. Het Scharmer, Slochter en Dorpster Zijlvest waterden daarna af via Delfzijl. Tenslotte wordt in 1370 de Delf verlengd van Dijkshorn naar Groningen, waardoor ook de Ooster Hemrik kan afwateren via Delfzijl (Ligtendag, 1995: pp. 197-199 en 203). Ondertussen waren kloosters gesticht: 1182 het dubbelklooster Germania in Thesinge, gevolgd door Bloemhof te Wittewierum in 1213. De abdij in Ten Boer dateert van 1301 en Klein Aduard of St. Annen, een nonnenklooster en afscheiding van Aduard van 1340. De kloosterlingen behoorden tot de orden van de Premonstranzers, de Benedictijnen en de Cisterciënzers. Deze orden hielden zich vooral bezig met de bewerking van de grond, de ontginning van land, dijkbouw en waterbeheersing. Hun kloosters werden daarom vaak in nog onontgonnen en onbewoond gebied gevestigd. Dit laatste gold ook voor het Woldgebied, dat nog maar mondjesmaat bewoond was en zeker nog niet geheel ontgonnen. Deze orden mochten hun landbouwoverschotten niet voor eigen doeleinden aanwenden, maar zij moesten geïnvesteerd worden in land, dijkbouw enzovoort. Reeds spoedig hadden de kloosters dan ook veel land in bezit, dat niet verpacht mocht worden. Het werd door lekebroeders of conversen bewerkt. Zij woonden in het klooster of, indien de landerijen te ver hiervan verwijderd lagen, in voorwerken of uithoven. Behalve in het Woldgebied had Bloemhof bezittingen in het nieuwe kwelderland. Hier werd in 1219 het Westeremder Voorwerk gebouwd aan de Fiveldijk en later werd door het klooster Feldwerd nog het Garsthuizer Voorwerk aan de Dijkumerweg (een oude dijk) gesticht. Dit nieuwe land raakte na 1000 permanent bewoond. Men vestigde zich langs de waterlopen op het maaiveld (boerderijplaatsen type 3). Ondanks de dijkbouw vonden er gedurende de 13e eeuw toch regelmatig overstromingen plaats doordat de dijken niet bestand bleken tegen het opstuwende water tijdens de Duinkerke IIIB-transgressie. Het was daarom noodzakelijk de oorspronkelijke boerderijplaatsen te vervangen door huisterpen. In de loop der eeuwen worden sommige zelfs nog uitgebouwd tot kleine dorpsterpen, zoals het Westeremder Voorwerk en Garsthuizen. Blijkens de kroniek van Wittewierum verbouwden de kloosterlingen haver, gerst en vooral rogge in de Wolden. Ook hooibouw was belangrijk. Emo klaagt nogal over mislukte oogsten door de overstromingen, aanhoudende regen of droogte en van tijd tot tijd verhongert het vee omdat er geen voer is (Jansen & Janse, 1991: pp. 145-147, 161, 289). Min of meer haaks op de strokenverkaveling staan de van zuidoost naar noordwest verlopende wegen en waterlopen in het Woldgebied. Dit zijn van noord naar zuid de Boersterweg, de Thesingerweg en de

Legeweg. Tussen de wegen bevinden zich waterlopen, 'Geweide' genaamd. Deze vormen een scheiding tussen de kavelstroken; ter weerszijden verspringt het slootpatroon en zijn de percelen niet even breed. Zij hebben zeer waarschijnlijk een rol gespeeld bij de ontginning. De wegen daarentegen gaan dwars over de percelering heen; links en rechts lopen de sloten door. De wegen zijn vermoedelijk pas aangelegd nadat de ontginning was voltooid. De bewoning breidt zich tussen 1100 en 1300 n.Chr. hier niet noemenswaard uit. Alleen langs de Legeweg in Garmwolde, Stederwolde en in Lutjewolde vestigen zich enkele boeren. Lutjewolde en Stederwolde zullen ongetwijfeld zijn gesticht door lieden uit Lutjewitwerd en Stedum, die hier aan de westzijde de ontginning ter hand hadden genomen. Het centrale gebied, de huidige kloostermolen- en Thesinger polder blijven opvallend onbewoond. Hier hadden, getuige ook de namen van de polders, de kloosters Bloemhof en Germania hun bezittingen.

8.6. Periode tussen 1500 en 1850 n.Chr. (fig. 200)

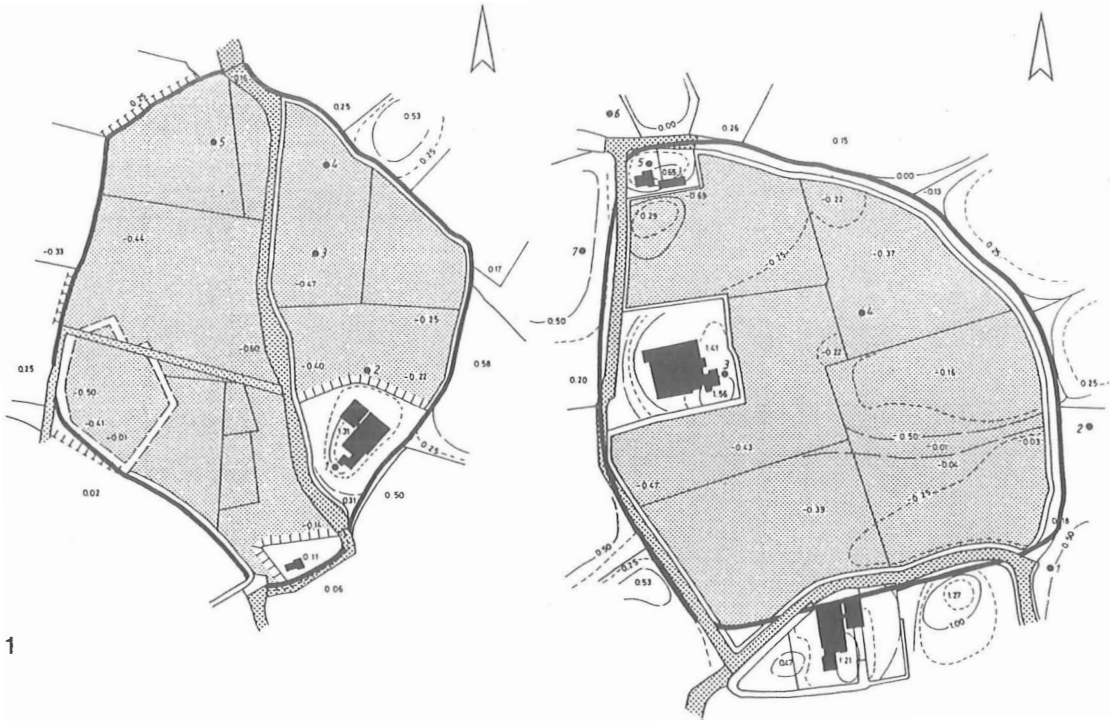
Na de confiscatie in 1594 komen de kloostergoederen aan de provincie en wordt de grond verpacht in de vorm van een zeker 'beklemrecht'. De boeren vestigen zich dan vooral langs de reeds genoemde wegen in het ontstane woudgebied. Vanaf 1500 vindt eveneens een toename van het aantal boerderijen in de driehoek Stedum, Huizinge en Westeremden plaats. In het noorden is sinds 1453 de Arm afgedamd en daarmee de hele kust door een dijk omgeven. De Oldijk heeft tot 1717 dienst gedaan en wordt dan vervangen door de Middeldijk. Er ontstaan nieuwe boerderijen aan de Dijkumerweg en langs de Fiveldijk. Ook in Den Deel, ten westen en zuidwesten van Middelstum neemt de bewoning toe. Westervitwerd en Engeweer ontvolken ten gunste van een woonconcentratie bij de kerk aan de Westervitwerdermaar. Reeds 1100, maar vooral na 1500 neemt de bewoning langs het Damsterdiep toe. In de omgeving vindt ontgronding van de knikklei plaats en er ontstaan steenbakkerijen langs het kanaal. Deze bevolkingstoename gaat waarschijnlijk ten koste van het inwonersaantal op de terpen van Merum en Enzels ten noorden en van de terpenreeks Tuwinga, Huisburen, de Straatwegterp en de Provincie Wierde ten zuiden van het diep. Omstreeks 1850 heeft de bevolking zich vrij evenwichtig over het onderzoeksgebied verspreid.

7. LITERATUUR

- ALMGREN, B., 1955. *Bronsnicklar och djurornamentik, vid övergången från vendeltid till vikingertid*. Appelsbergs, Boktryckeri, Uppsala.
- ALMGREN, O., 1973. *Studien über nordeuropäischen Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte*. Rudolf Habelt, Bonn. Heruitgave van 2e druk 1923, Curt Kabitzsch, Leipzig.
- BAART, J.M., 1982. Mittelalterliche Holzfunde aus Amsterdam. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 10, pp. 51-62.
- BAART, J.M. et al., 1977. *Opgravingen in Amsterdam: 20 jaar stadskernonderzoek*. Fibula-Van Dishoeck, Haarlem.
- BARTHEL, H.J., 1969. Skelettenknochen oder Knochengeräte? *Alt-Thüringen* 10, pp. 205-227.
- BESTEMAN, J.C., 1974. Carolingian Medemblik. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 24, pp. 43-106.
- BLOEMERS, J.H.F., 1978. *Rijswijk (Z.H.). 'De Bult'. Eine Siedlung der Cananefaten (= Nederlandse Oudheden 8)*. R.O.B., Amersfoort.
- BOELES, P.C.J.A., 1951. *Friesland tot de elfde eeuw*. Nijhoff, 's-Gravenhage.
- BOERSMA, J.W., 1968. Almohadische gouden muntfibula. *Verslagen Archeologische Oudheden* 4, p. 41.
- BOERSMA, J.W., 1974-1975. De kerk van Stederwalde te Thesingburen (gem. Ten Boer). *Groningse Volksalmanak*, pp. 184-197.
- BOERSMA, J.W., 1976-1977. Een imitatie-solidus van het type munus divinum uit de omgeving van Ten Post (Gr.) en soortgelijke in Noord-Nederland gevonden exemplaren. *Groningse Volksalmanak*, pp. 161-182.
- BOERSMA, J.W., 1983. De opgraving Middelstum-Boerdamsterweg in een notedop. In: *Middelstum-Kantens. Bijdragen tot de plattelandsgeschiedenis met een beschrijving van de boerderijen en hun bewoners*. Landbouwvereniging Middelstum-Kantens, Kantens, 1983, pp. 31-35.
- BOERSMA, J.W., 1988. De datering van een vuurstenen sikkel uit Middelstum-Boerdamsterweg. In: M. Bierma e.a. (red.), *Terpen en wierden in het Fries-Groningse kustgebied*. Wolters-Noordhoff/Forsten, Groningen, pp. 31-35.
- BOERSMA, J.W., 1992. Van kring tot beschermengel ofwel opwaardering van een vrouwenbeeldje. *Groninger Museumkrant* 3, p. 13.
- BÖHNER, K., 1958. *Die fränkischen Altertümer des Trierer Landes (= Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, Serie B, 1)*. Mann, Berlin.
- BRONGERS, G.H. & W. KOOPS (red.), 1981. *Bijdragen tot de kennis van de gemeente Loppersum*. Afdeling Loppersum van de Groninger Maatschappij van Landbouw, Groningen.
- CAPELLE, T., 1976. *Die frühgeschichtlichen Metallfunde von Domburg auf Walcheren (= Nederlandse Oudheden 5)*. R.O.B., Amersfoort.
- CAPELLE, T., 1978. *Die karolingischen Funde von Schouwen (= Nederlandse Oudheden 7)*. R.O.B., Amersfoort.
- CLASON, A.T., 1978. Voorwerpen uit been en gewei. *Spiegel Historiae* 13, pp. 294-297.
- CLASON, A.T., 1980. Worked bone and antler objects from Dorestad, Hoogstraat 1. In: W.A. van Es & W.J.H. Vervvers (red.), *Excavations at Dorestad. I. The Harbour: Hoogstraat 1 (= Nederlandse Oudheden 9)*. R.O.B., Amersfoort, pp. 238-247.
- CLINGENBORG, A.E., 1981. Het Groningse woudgebied, een voormalig veenlandschap? *Boor en Spade* 20, pp. 184-205.
- COCK, J.K. DE, 1976. De waterstaat in de Middeleeuwen. In: W.J. Formsma (red.), *Historie van Groningen, stad en land*. Wolters-Noordhoff, Groningen, pp. 593-612.
- DIJK, E. VAN, 1976. De waterstaat van de 16de eeuw tot 1848. In: W.J. Formsma (red.), *Historie van Groningen, stad en land*. Wolters-Noordhoff, Groningen, pp. 613-634.
- DOERING, J. et al., 1996. *Friezen, Saksen en Denen: culturen*

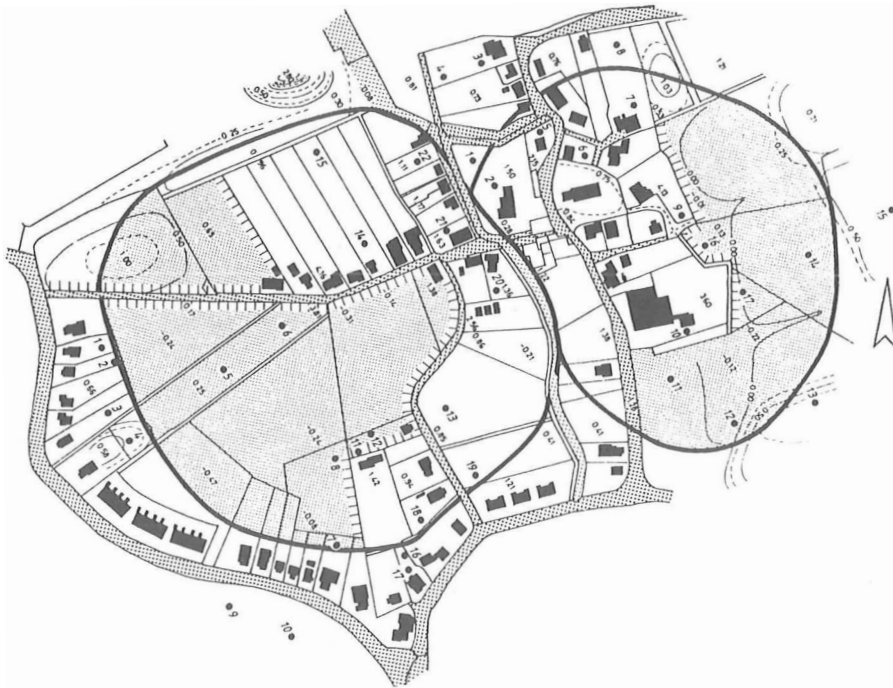
- aan de Noordzee, 400 tot 1000 na Chr. Van Wijnen, Franeker.
- ES, W.A. VAN, 1960. *De Romeinse mantvondsten uit de drie noordelijke provincies* (= Scripta Academica Groningana). Wolters, Groningen.
- ES, W.A. VAN, 1964. Het rijengraf van Wageningen. *Palaeohistoria* 10, pp. 185-216.
- ES, W.A. VAN, 1967. Wijster; a native village beyond the Imperial Frontier 150-425 A.D. Proefschrift R.U.G., Groningen (ook verschenen als *Palaeohistoria* 11).
- ES, W.A. VAN, 1968. Paddepoel, excavations of frustrated terps, 200 B.C.-250 A.D. *Palaeohistoria* 14, pp. 187-352.
- ES, W.A. VAN & M. MIEDEMA (red.), 1970-1971. Leeuwarden: small terp under the Oldehove cemetery. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 20-21, pp. 89-117.
- ES, W.A. VAN & W.J.H. VERWERS (red.), 1980. *Excavations at Dorestad, I: The Harbour: Hoogstraat I* (= Nederlandse Oudheden 9). R.O.B., Amersfoort.
- FORMSMA, W.J., R.A. LUYTJENS-DIJKVELD STOL & A. PATHUIS, 1973. *De Ommelander borgen en steenhuizen*. Van Gorcum, Assen.
- GLASBERGEN, W., 1940-1944. Terra sigillata uit de provincie Groningen. *Jaarverslagen van de Vereniging voor Terpenonderzoek* 25-28, pp. 317-368.
- GOLDHOORN, T., 1948. Enige opmerkingen over de zeelei van het noordoostelijk deel van Groningen. *Boor en Spade* 1, pp. 250-256.
- GRIEDE, J.W. & W. ROELEVELD, 1982. De geologische en palaeogeografische ontwikkeling van het noordelijk zeeleigebied. *Geografisch Tijdschrift Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap* nieuwe reeks 16, pp. 439-455.
- GIJN, A.L. VAN & H.T. WATERBOLK, 1984. The colonization of the salt marshes of Friesland and Groningen; the possibility of a transhumant prelude. *Palaeohistoria* 26, pp. 101-121.
- HAARNAGEL, W., 1979. *Die Grabung Feddersen Wierde: Methode, Hausbau, Siedlungs- und Wirtschaftsformen sowie Sozialstruktur* (Feddersen-Wierde, 2). Steiner, Wiesbaden.
- HALBERTSMA, H., 1963. *Terpen tussen Vlie en Eems: een geografisch-historische benadering*. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- HARSEMA, O.H., 1967. Geïmporteerde basaltlava maalstenen uit de Romeinse tijd uit Groningse wierden. *Groningse Volksalmanak*, pp. 139-158.
- HARSEMA, O.H., 1979. Maalstenen en handmolens in Drenthe van het neolithicum tot ca. 1300 A.D. (= Museumfonds Publicatienr. 5). In: *Molens in Drenthe*. Waanders, Zwolle, 1979, pp. 1-35.
- JANSEN, H.P.H., 1976. Kerkgeschiedenis 1000-1500. In: W.J. Formsma (red.), *Historie van Groningen, stad en land*. Wolters-Noordhoff, Groningen, pp. 147-170.
- JANSEN, H.P.H. & A. JANSE, 1991. *Kroniek van het klooster Bloemhof te Wittewierum*. Verloren, Hilversum.
- KEILING, H., 1971. Spätlatènezeitliche Grabfunde vom frühkaiserzeitlichen Bestattungsplatz in Badow, Kr. Godebusch. *Ausgrabungen und Funde* 16, pp. 186-194.
- KLOK, R.H.J., 1974-1975. Terpen zullen ons een zorg zijn. *Groningse Volksalmanak*, pp. 129-166.
- KLUNGEL, A.E., 1972. Fivel en Fivelhuisjes. *Boor en Spade* 18, pp. 155-162.
- KLUNGEL, A.E., S. BIJLSMA & W. ROELEVELD, 1975. De bodenkundig-geologische ontwikkeling van de Groninger zeelei in verband met de vondst van de vroegste terpederzetting in Middelstum-Boerdam. *Boor en Spade* 19, pp. 9-29.
- KNOL, E., 1993. *De Noordnederlandse kustlanden in de Vroege Middeleeuwen*. Proefschrift V.U., Amsterdam.
- KOOI, P.B., 1967. Een kralensnoer uit de wierde van Toornwerd (gem. Middelstum). *Groningse Volksalmanak*, pp. 158-161.
- KOOI, P.B., 1976. Een bronnenonderzoek naar de geschiedenis van de kerk en toren van Westeremden. *Publikatieband Stichting Oude Groninger Kerken* 15, pp. 81-98.
- KOOI, P.B., 1983. Leven langs de Fivel, van Helwerd tot Zwart Lap. In: *Middelstum-Kantens: bijdragen tot de platelands-geschiedenis, met een beschrijving van de boerderijen en hun bewoners*. Landbouwvereniging Middelstum-Kantens, Kantens, 1983, pp. 9-31.
- KOOI, P.B., 1992. In den Oord-Oldenoord. *Stad en Lande* 4, pp. 12-17.
- KOOI, P.B., K. KLAASSENS & J.H. ZWIER, 1991. De wierde De Weer bij Stedum (Gr.). *Paleo-aktueel* 2, pp. 108-110.
- LAFAURIE, J., B. JANSEN & A.N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA, 1961. Le trésor de Wieuwerd. *Oudheidkundige Mededelingen van het Rijksmuseum voor Oudheden* 42, pp. 78-107.
- LIGTENDAG, W.A., 1995. *De wolden en het water: de landschaps- en waterstaatsontwikkeling in het lage land ten oosten van de stad Groningen vanaf de volle middeleeuwen tot ca. 1870* (= Regio- en landschapsstudies, 2). RegioPROJECT, Groningen.
- LOOIJENGA, T., 1991. Yew wood and runic inscriptions in the Frisian terp area. In: A. Bammesberger (red.), *Old English runes and their continental background*. Carl Winter, Heidelberg, pp. 335-342.
- Medieval catalogues* 1949, 1965. London Museum, Londen.
- MATTHEY, I.B.M. (red.), *Westeremden, het verleden van een Gronings terpendorp*. Groningen, 1975.
- MEIJERING, J.J. & A. SPAKMAN, 1985. *Archeologische en cultuurhistorische terreinen in de provincie Groningen. Milieu en landschapsonderzoek*. Prov. Plan. Dienst, Groningen.
- Middelstum-Kantens: bijdragen tot de platelands-geschiedenis, met een beschrijving van de boerderijen en hun bewoners*. Landbouwvereniging Middelstum-Kantens, Kantens, 1983.
- MIEDEMA, M., 1980. Textile finds from Dorestad, Hoogstraat I and II. In: W.A. van Es & W.J.H. Verwers (red.), *Excavations at Dorestad. I. The Harbour: Hoogstraat I* (= Nederlandse Oudheden 9). Amersfoort, pp. 250-261.
- MIEDEMA, M., 1983. Vijftiende eeuw bewoning in het terpenland ten noordwesten van Groningen. Proefschrift V.U. Amsterdam. Dieren.
- MIEDEMA, M., 1989. Het archeologisch materiaal uit de terp Wierhuizen. *Groningse Volksalmanak*, pp. 75-164.
- MIEDEMA, M., 1990. Oost-Fivelingo 250 v.C. - 1850 n.C. Archeologische kartering en beschrijving van 2100 jaar bewoning in Noordoost-Groningen. *Palaeohistoria* 32, pp. 111-245.
- NEUGEBAUER, W., 1968. Die Ausgrabungen in der Altstadt Lübeck. In: *Rotterdam Papers* 1, pp. 93-113.
- NEUGEBAUER, W., 1975. Arbeiten der Böttcher und Drechsler aus den mittelalterlichen Bodenfunden der Hansestadt Lübeck. In: *Rotterdam Papers* 2, pp. 117-137.
- NIJHOFF, J. et al., [1967]. *Stedum, uitgave t.g.v. het 60-jarig bestaan van de Coöperatieve Landbouwvereniging 'Nittersum' te Stedum*. z.n., Meppel.
- PARKHOUSE, J., 1976. The Dorestad quernstones. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 26, pp. 181-188.
- PETERS, W.J.T., 1986. *Römische Bronzestatuetten aus den Niederlanden. Einige Anmerkungen zur Technik ihrer Herstellung. Griechische und vorrömische Statuetten und Grossbronzen*. Wien.

- PIPONNIER, F., 1975. Une maison villageoise du XIVe siècle; le mobilier. In: *Rotterdam Papers* 2, pp. 151-170.
- RANGS-BORCHLING, A., 1963. *Das Urnengraberfeld von Hornbek in Holstein (2. Jhrt. vor bis 2. Jhrt. n. Chr.)* (= Offa Bücher 18). Wachholtz, Neumünster.
- RENAUD, J.G.N., 1976. *Middeleeuwse ceramiek* (= AWN monografie 3). A.W.N., Hillegom.
- ROELEVELD, W., 1974. The Groningen coastal area. A study in Holocene geology and lowland physical geography. Proefschrift V.U., Amsterdam.
- ROELEVELD, W., 1976-1977. De Duinkerque II transgressie langs de Noordfranse en Noordnederlandse kust. *Groningse Volksalmanak*, pp. 151-160.
- ROES, A., 1963. *Bone and antler: objects from the Frisian terpenmounds*. Tjeenk-Willink, Haarlem.
- ROEST, J. VAN DER, 1988. Die römische Fibeln von 'De Horden'. Fibeln aus einer Zivilsiedlung am niedergermanischen Limes. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 38, pp. 141-202.
- SCHMID, P., 1961. Spätlatènezeitliche Glasschmuck von der Feddersen Wierde und seine Bedeutung für die Handelsbeziehungen der ältesten Wurtenbewohners. *Jahrbuch der Männer vom Morgenstern* 42, pp. 103-112.
- SCHUILING, R., 1938. De Nederlandsche vluchtheuvels (geografisch beschouwd). *Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap*, pp. 599-622.
- SEMOV, S.A., 1964. *Prehistoric technology: an experimental study of the oldest tools and artefacts from traces of manufacture and wear*. Cory, Adams & Mackay, Londen.
- SIEMENS, B.W., 1962. *Historische atlas van de provincie Groningen*. Ministerie van Oorlog/Topografische Dienst, 's-Gravenhage.
- SMET, L.A.H. DE & J.J. VLEESHOUWER, 1957. De bodemkundige opbouw van het Groningse kleigebied. *Boor en Spade* 8, pp. 142-159.
- STEIN, F., 1967. *Adelsgräber des achten Jahrhunderts in Deutschland* (= Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit Serie A, 9). De Gruyter, Berlin.
- TAAAYKE, E., 1996. Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande 600 v.Chr. bis 300 n.Chr. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen. Eerder verschenen in: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 40-42, pp. 9-85.
- TEMPEL, W.D., 1970a. Die Kämme von Haithabu. In: K. Schietzel (ed.), *Das archäologische Fundmaterial I (1963-1964)* (= Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 4). Wachholtz, Neumünster, pp. 46-52.
- TEMPEL, W.D., 1970b. Zum Umfang des Kammachergewerbes in Haithabu. *Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen* 6, pp. 218-223.
- TEMPEL, W.D., 1972. Unterschiede zwischen den Formen der Drieglagenkämme in Skandinavien und auf den Friesischen Wurten vom 8. bis 10. Jahrhundert. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 2, pp. 57-59.
- TEMPEL, W.D., 1979. Die Kämme aus der frühgeschichtlichen Wurt Elisenhof (= Studien zur Küstenarchäologie Schleswig-Holsteins, Serie A, Elisenhof, 3). Lang, Frankfurt am Main.
- THOMAS, S., 1960. Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit. *Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege* 8, pp. 54-215.
- ULBERT, G., 1977. Die römische Funde von Benthumersiel. *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 12, pp. 33-65.
- VEEN, JOH. VAN, 1930. De Fivel en haar verzanding. *Tijdschrift Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap* 47, pp. 673-691 en 773-800.
- WILSTEREN, V.T. VAN, 1987. *Het benen tijdperk: gebruiksvoorwerpen van been, gewei, hoorn en ivoor 10 000 jaar geleden tot heden*. Drents Museum, Assen.
- WATERBOLK, H.T., 1988. Zomerbewoning in het terpengebied? In: M. Bierma et al. (red.), *Terpen en wierden in het Fries-Groningse kustgebied*. Wolters-Noordhoff/Forsten, Groningen, 1988, pp. 1-19.
- WATERBOLK, H.T. & J.W. BOERSMA, 1976. Bewoning in vóór- en vroeghistorische tijd. In: W.J. Formsma (red.), *Historie van Groningen, stad en land*. Wolters-Noordhoff, Groningen, pp. 13-74.
- WIGGERS, A.J., 1950. Enige opmerkingen over de holocene geschiedenis van Groningen en Friesland. *Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap*, pp. 382-388.
- YPEY, J., 1960-1961. Een aantal vroegmiddeleeuwse zwaarden uit Nederlandse musea. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 10-11, pp. 368-394.
- YPEY, J., 1973. Das fränkische Gräberfeld zu Rhenen, Prov. Utrecht. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 23, pp. 289-312.
- ZADOKS-JOSEPHUS JITTA, A.N., 1964. Een laat-Romeins muntsieraad uit Stedum. *Groningse Volksalmanak*, pp. 44-48.
- ZADOKS-JOSEPHUS JITTA, A.N., W.J.T. PETERS & W.A. VAN ES, 1967-1969. *Roman bronze statuettes from the Netherlands, I-II*. Wolters, Groningen.
- ZADOKS-JOSEPHUS JITTA, A.N., 1980-1981. Keizerin de Krangeweer. *Groningse Volksalmanak*, pp. 209-211.
- ZWART, A., 1994. Thesinge (Gr.) Vriescheloon: veen, klei, woudgrond in het klooster Germania. *Paleo-aktueel* 6, pp. 123-126.

1

2

3

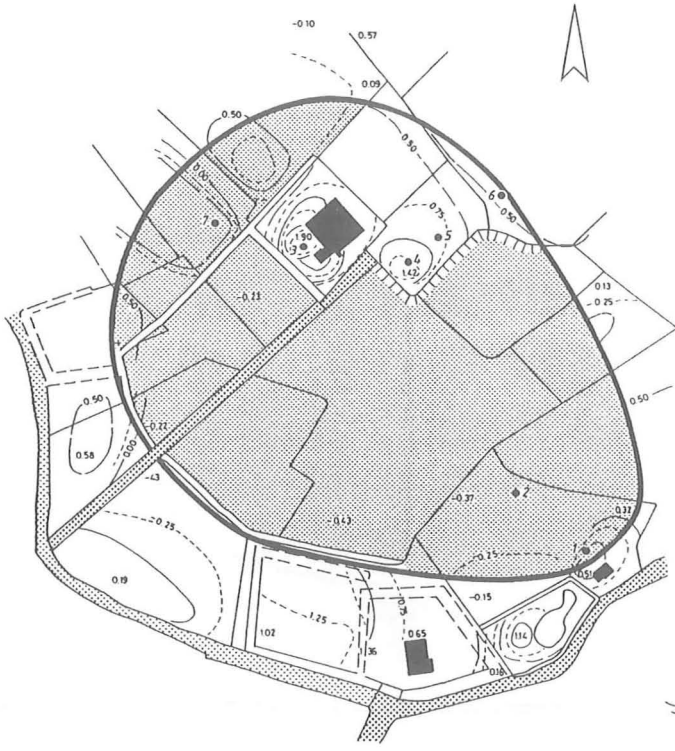
- omtrek terpvoet
- - - omtrek terpvoet onzeker
- sloot of gracht
- - - gedempte sloot of gracht
- ▨ verharde weg
- ▩ onverharde weg
- ▧ afgegraven
- bebouwing
- ▤ taludrand
- 1, 2, 6-12 boorpunten
- 0-30: 4-91 en 4 hoogtepunten
- 100 hoogtelijnen
- 50
- 25

0 10 20 30 60 90 M

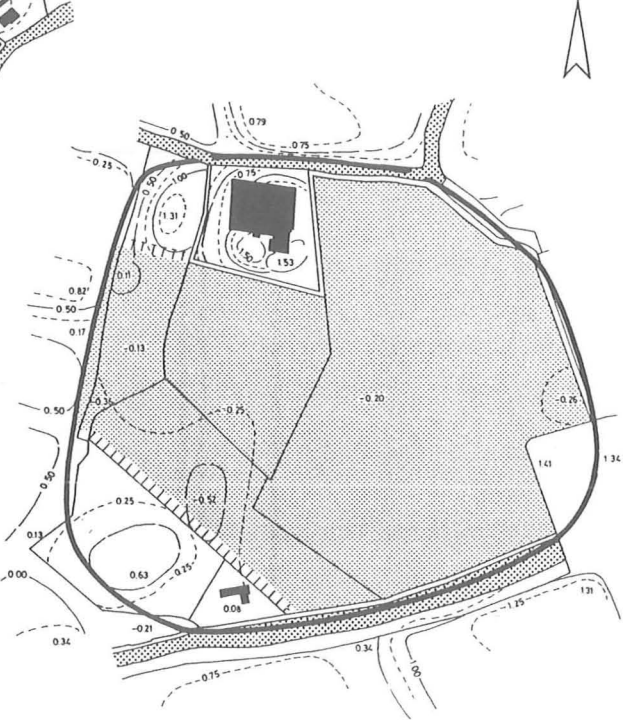
Fig. 1. 7Ez63 Enselens.

Fig. 2. 7Ez70 Merum.

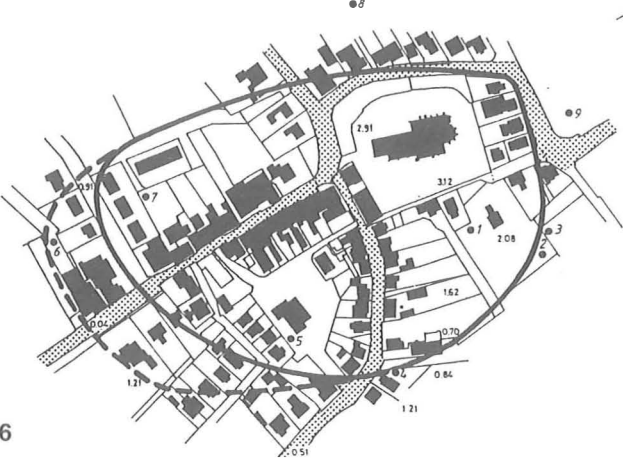
Fig. 3. 7Ez/En84 Wirdum-West; 7En86 Wirdum-Oost.

4

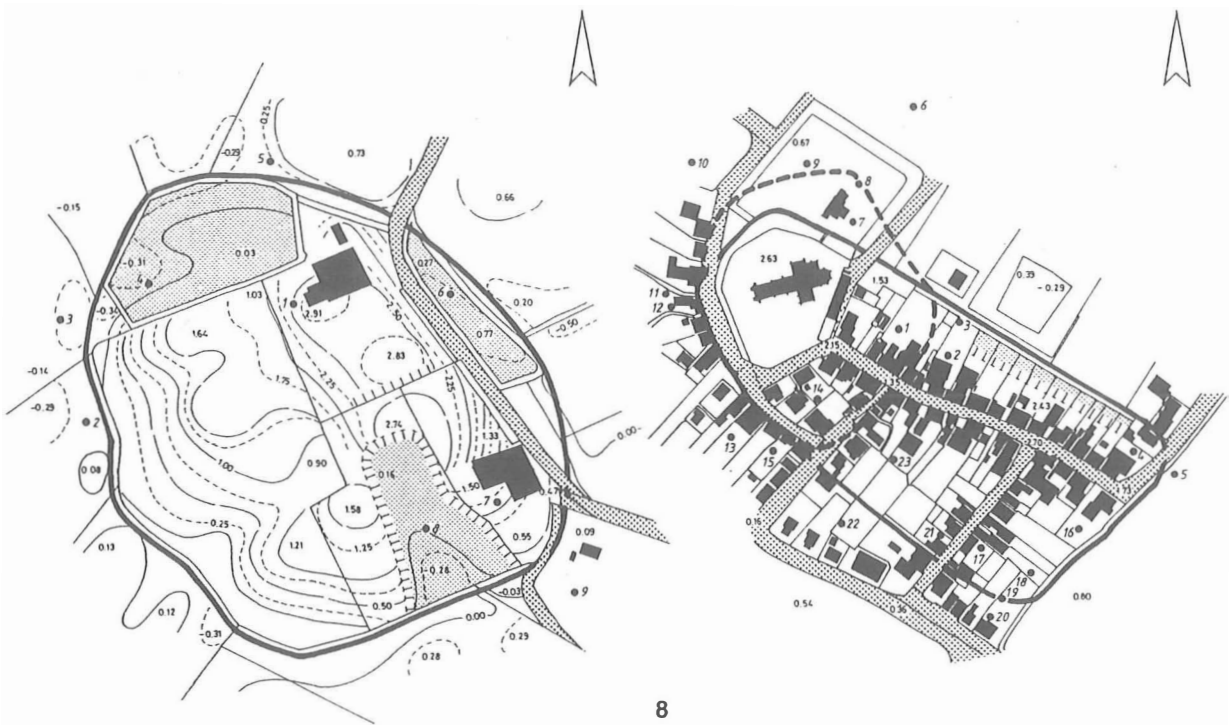

5

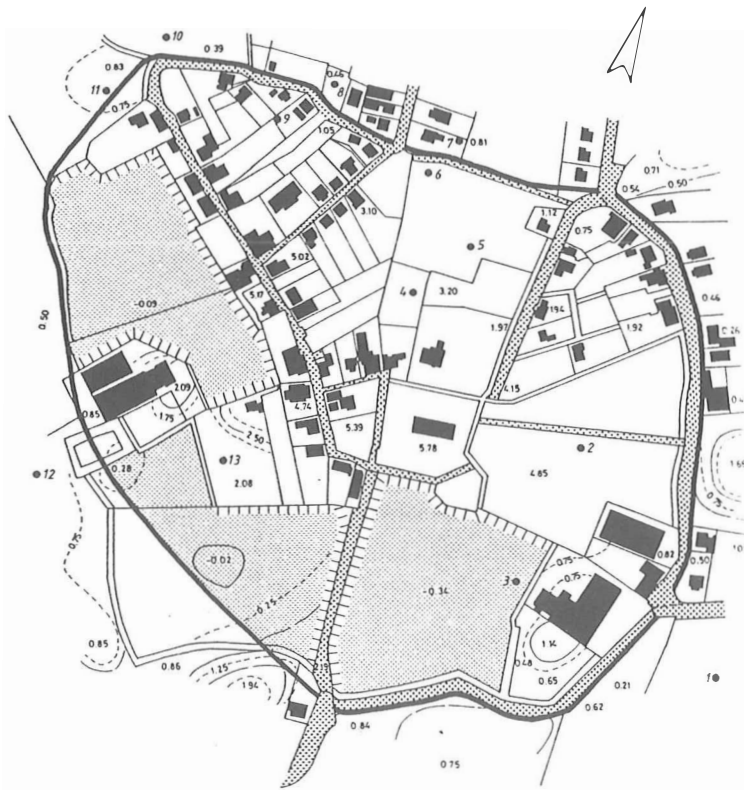
6

Fig. 4. 7En101 Eekwerd.
 Fig. 5. 7En113 Siuksum.
 Fig. 6. 7En114 Loppersum.

7

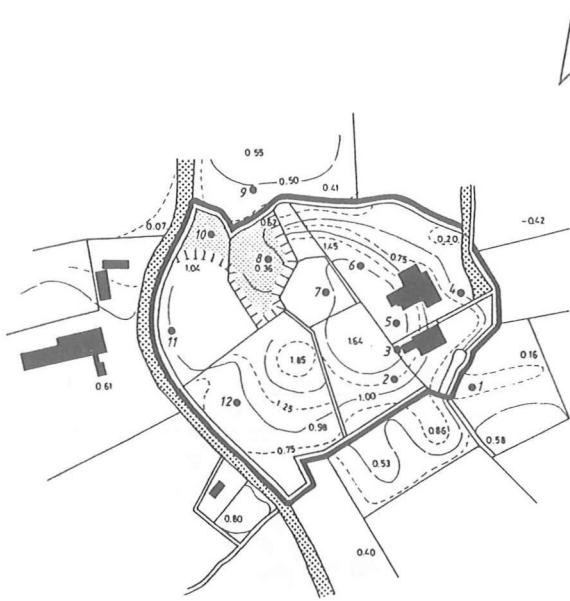
8

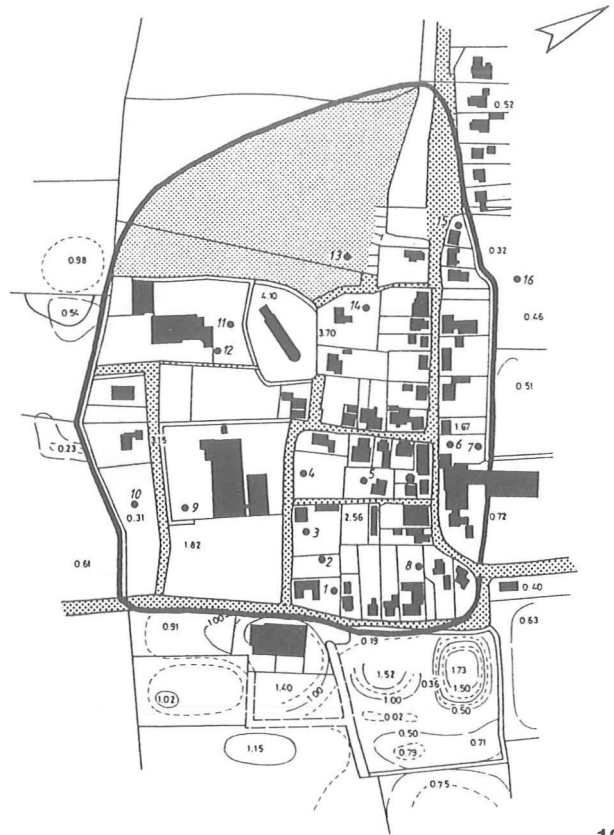
9

Fig. 7. 7Ez6 Lutjewijtwerd.
 Fig. 8. 7Ez37 Stedum.
 Fig. 9. 7En74 Westeremden.

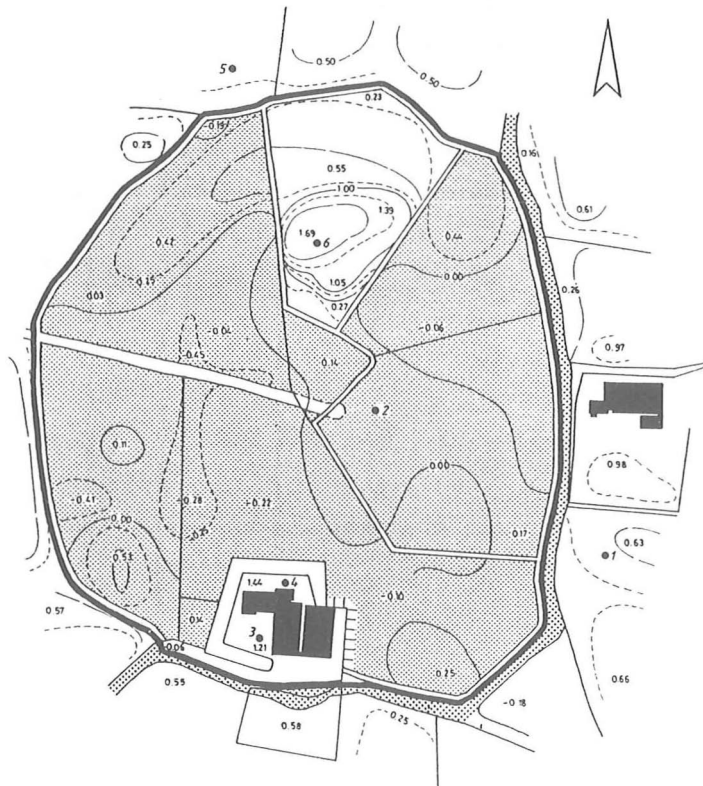
0 10 20 30 60 90 M

10

12

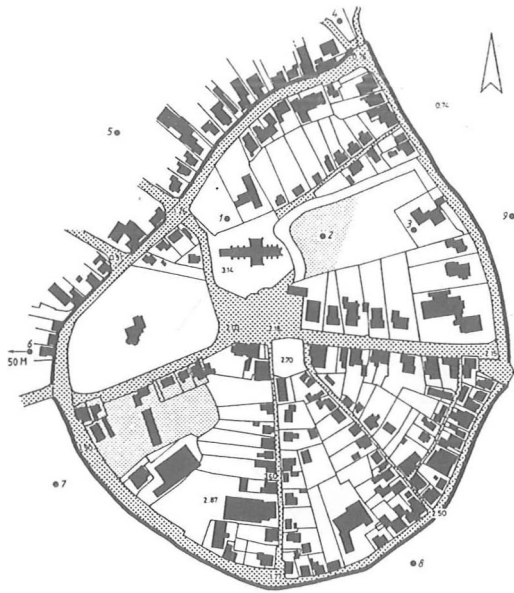

11

Fig. 10. 7Bn19 Engeweer.
 Fig. 11. 7Bn45 Westerwijtwerd.
 Fig. 12. 7En68 Huizinge.

- omtrek terpvoel
- - - omtrek terpvoel onzeker
- sloot of gracht
- - - gedempte sloot of gracht
- ▨ verharde weg
- ▨ onverharde weg
- ▨ afgegraven
- ▨ bebouwing
- ▨ taludrand
- 1, 2, 4-7 boorpunten
- 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

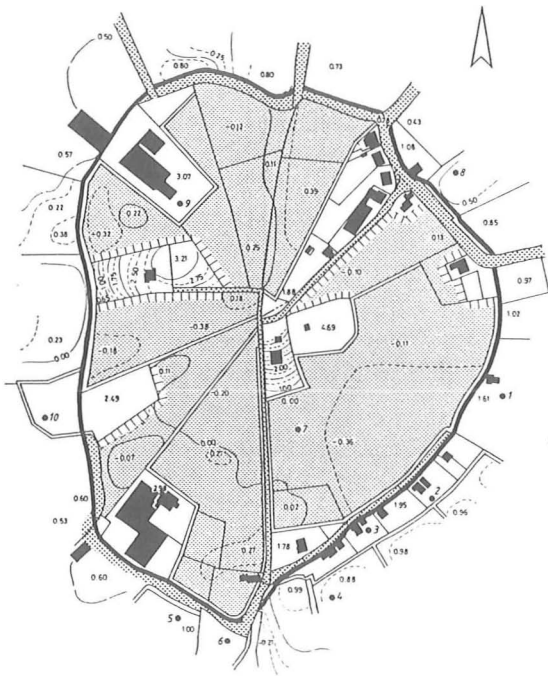
0 10 20 30 60 90 M

13

15

14

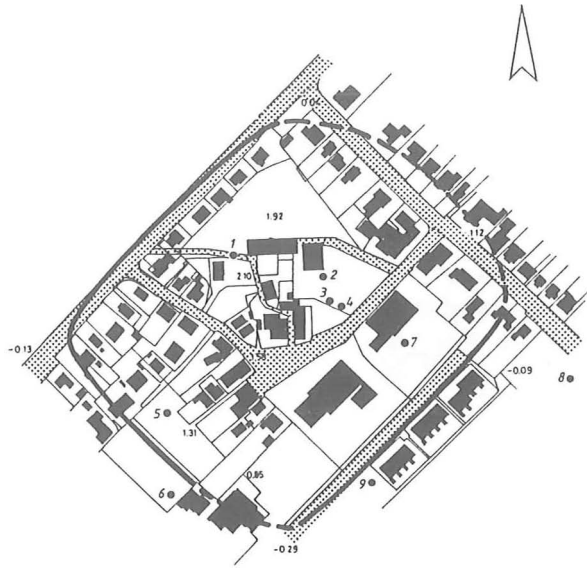

16

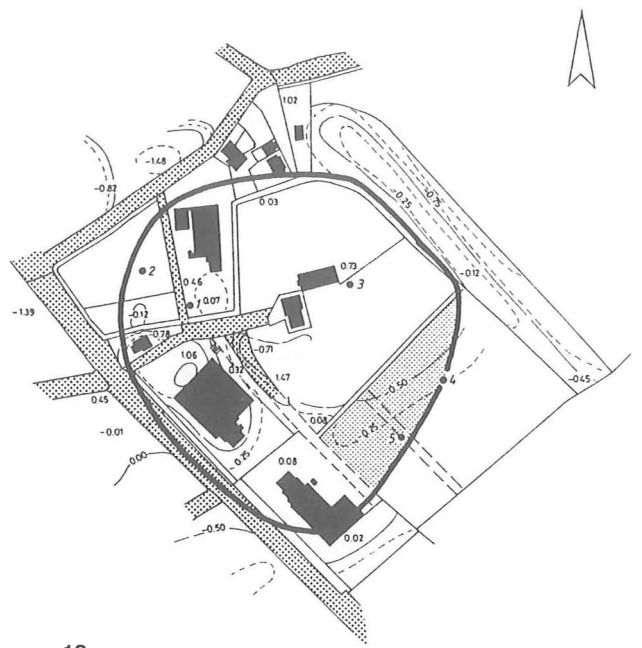
- Fig. 13. 7Bn71 Middelstum.
- Fig. 14. 7Bn85 Toornwerd.
- Fig. 15. 7Bz24 Thesinge.
- Fig. 16. 7Ez28 Woltersum.

- omlrek terpvoel
- - - omlrek terpvoel onzeker
- == sloot of gracht
- - - - gedempte sloot of gracht
- ▨ verharde weg
- ▧ onverharde weg
- ▩ afgegraven
- bebouwing
- ▤ taludrand
- 1, 2, enz. doorpunten
- 0.90 - 1.01 m. hoogtepunten
- 0.90 - 1.00 m. hoogtelijnen
- 0.80 - 0.90 m. hoogtelijnen

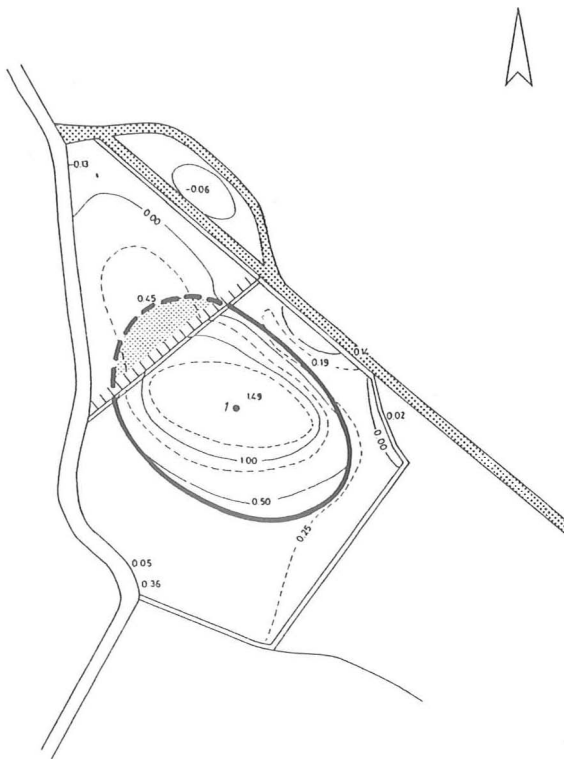
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 M

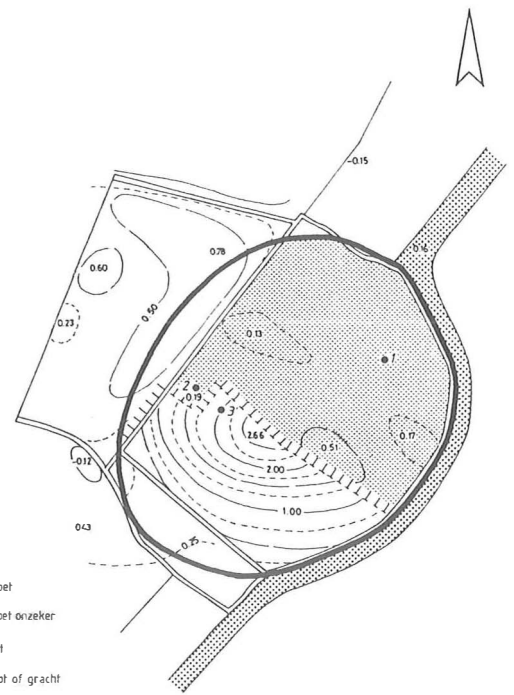
17

18

19

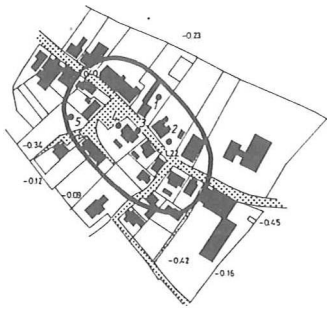

20

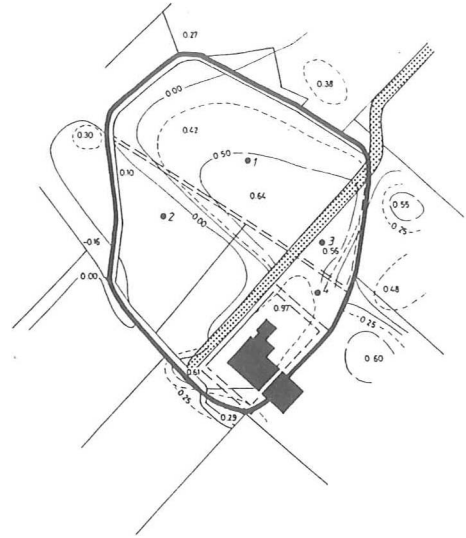
- omtrek terpvoet
- - - omtrek terpvoet onzeker
- ==== sloot of gracht
- - - - gedempte sloot of gracht
- ▨ verharde weg
- ▧ onverharde weg
- ▩ afgegraven
- bebouwing
- ▤ faldrand
- 1, 2, ... boorpunten
- 0, 30, ... hoogtepunten
- 1.00 hoogtelijnen
- - - 0.50
- - - - 0.25

0 10 20 30 60 90 M

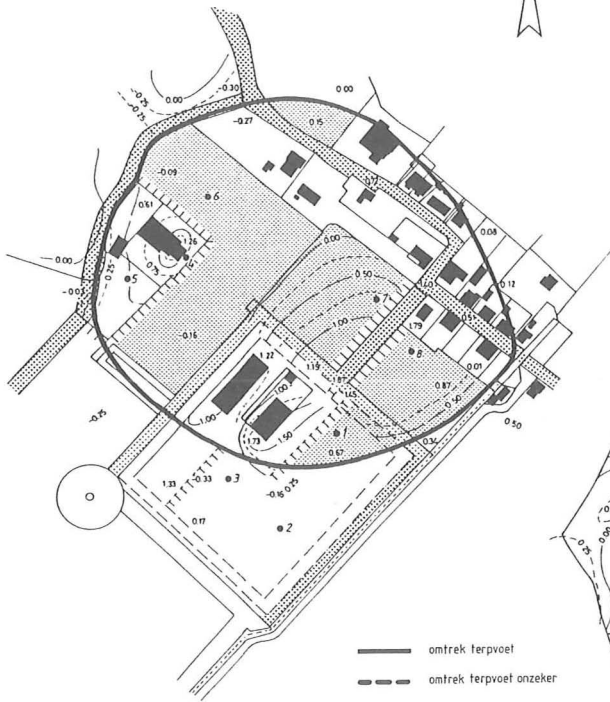
Fig. 17. 7Ez44 Ten Boer.
 Fig. 18. 7Ez71 Wittewierum.
 Fig. 19. 7Ez82 Tuwinga I.
 Fig. 20. 7Ez86 Graslanden I.

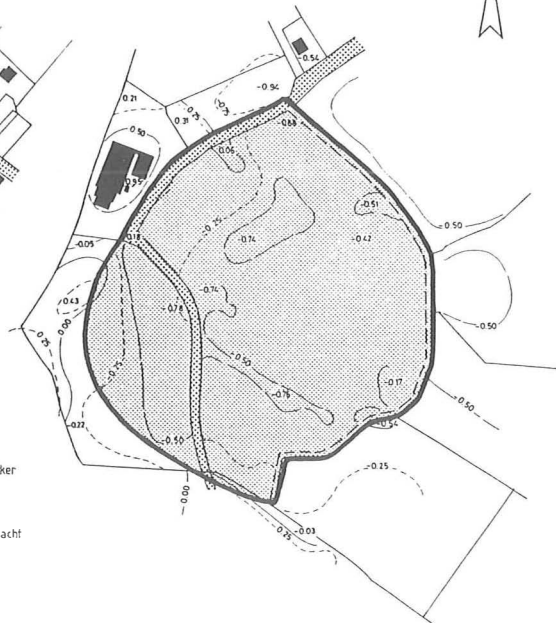
21

22

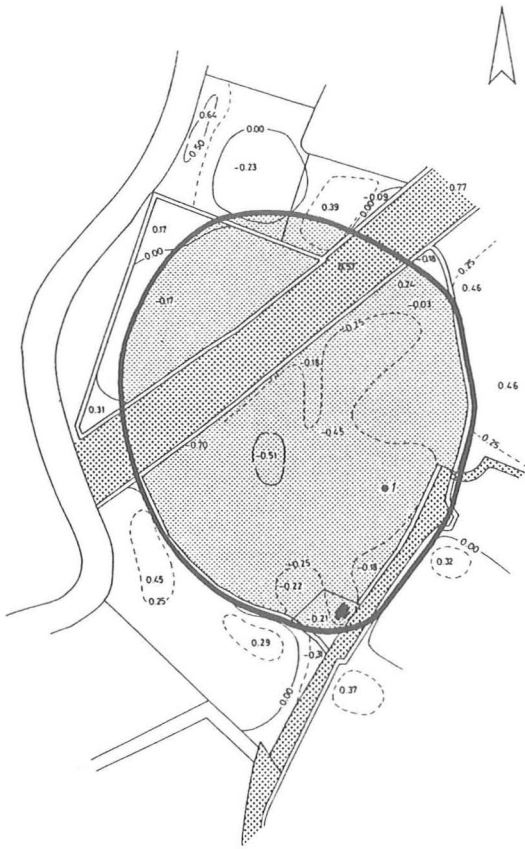
23

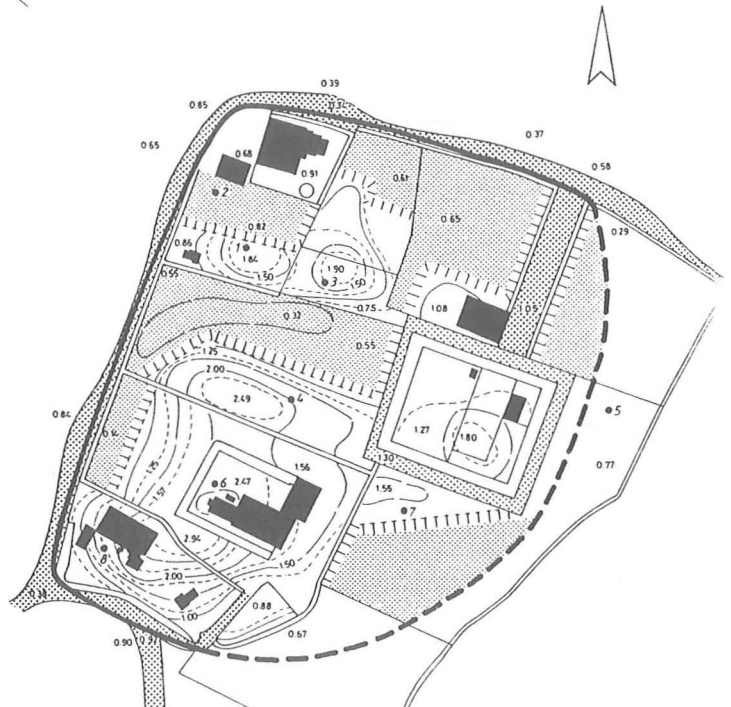
24

- omtrek terpvoet
 - - - omtrek terpvoet onzeker
 - sloot of gracht
 - - - gedempte sloot of gracht
 - ▨ verharde weg
 - ▨ onverharde weg
 - ▨ afgegraven
 - ▨ bebouwing
 - ▨ taludrand
 - 1, 2, en 7 boorpunten
 - 30° < 0° en 90° hoogtepunten
 - 100 hoogtelijnen
 - - - 50
 - - - 25
- 0 10 20 30 60 90 M

Fig. 21. 7Ez97 Sint Annen.
 Fig. 22. 7Ez98 Bouwlust.
 Fig. 23. 7Ez100 Lellens.
 Fig. 24. 7Ez101 Huisburen.

25

26

- omtrek terpvoet
- - - omtrek terpvoet onzeker
- ==== sloot of gracht
- - - - gedempte sloot of gracht
- ▨ verharde weg
- ▨ onverharde weg
- ▨ afgegraven
- ▨ bebouwing
- ▨ taludrand
- 1, 2, enz boorpunten
- 0.00, 0.01 enz hoogtepunten
- 1:00 hoogtelijnen
- - - 0.50
- - - 0.25

Fig. 25. 7Ez109 Straatwegterp.
Fig. 26. 7Ez13 Hemert.

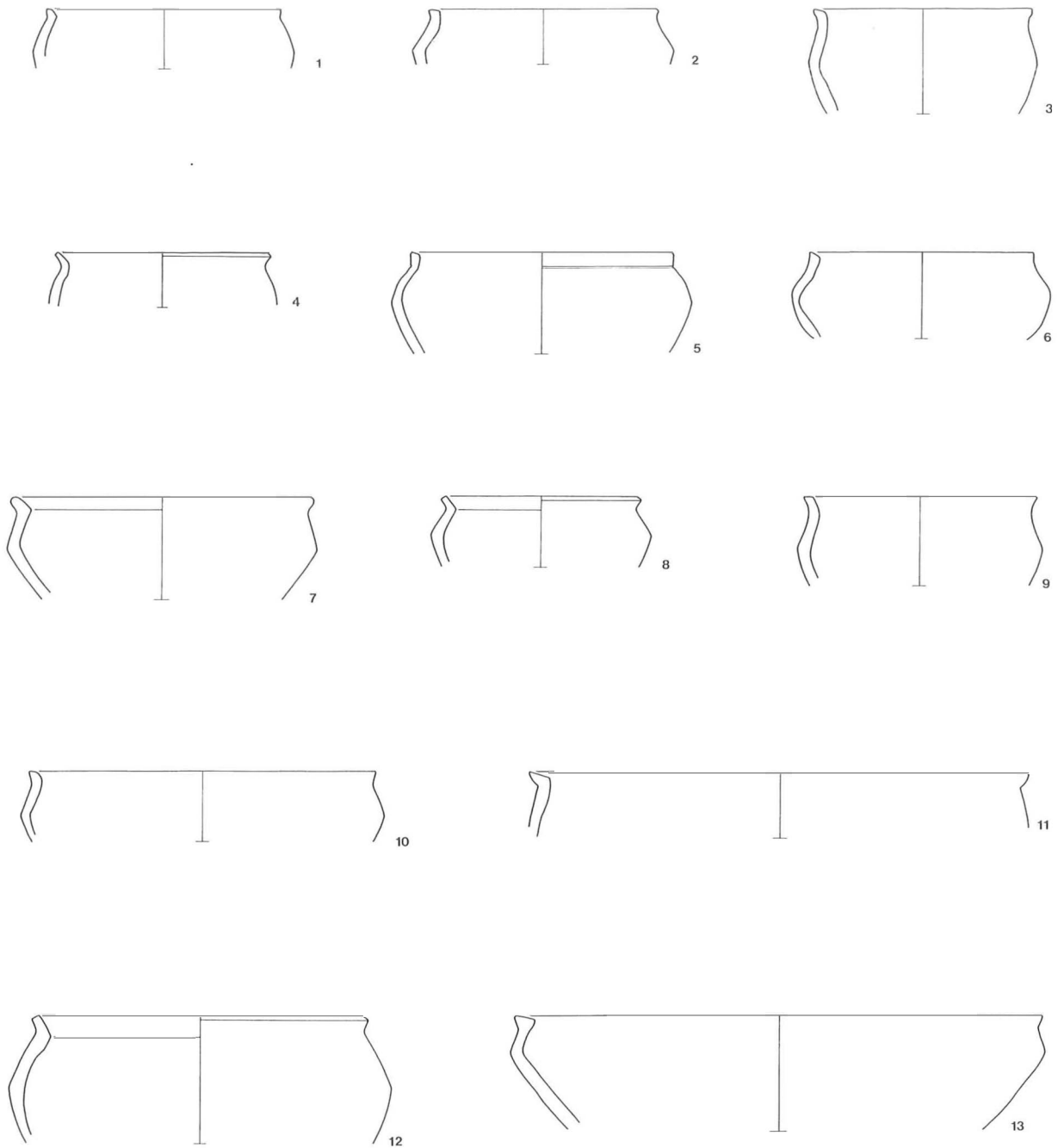

Fig. 27. Type IA1. 1, 2, 10: De Palen 1-7Bn15 (1970/III 1 (3x)); 3, 4, 11: Ten Boer-7Ez44 (1963/V 3, 1964/X 2, 1963/V 3); 5: Toornwerd-7Bn85 (1974/IX 3); 6, 7, 8, 9, 12, 13: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16 (6x)).

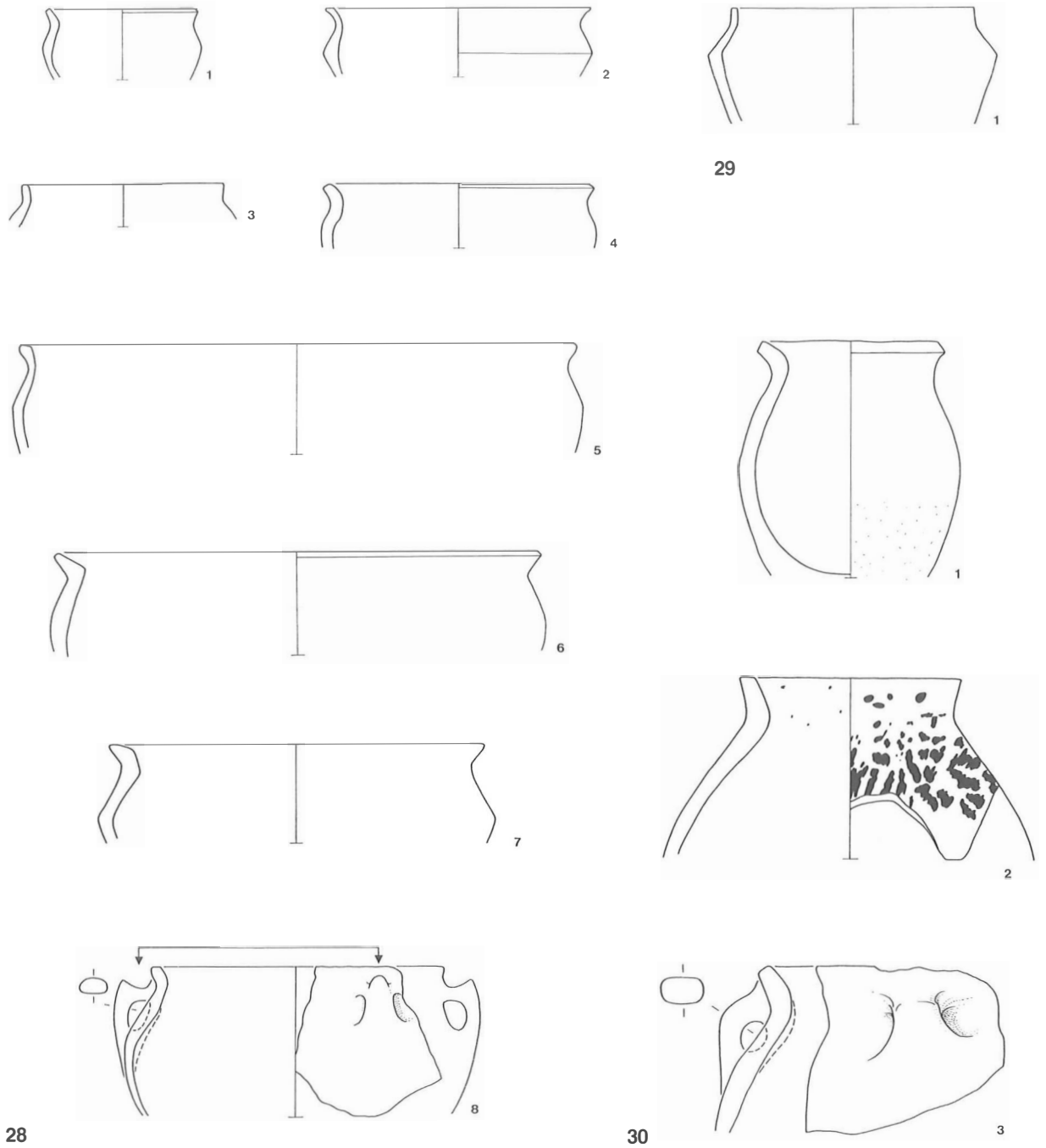

Fig. 28. Type IA2. 1, 2, 3, 4, 8: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16 (4x), 1968/VI 14); 5, 7: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 6: Middelstum-7Bn71 (1979/VII 5).

Fig. 29. Type ID. 1: Ten Boer-7Ez44 (1966/X 2).

Fig. 30. Type IIIA1. 1, 3: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 46, 1973/I 16); 2: Graslanden I-7Ez86 (1975/II 2).

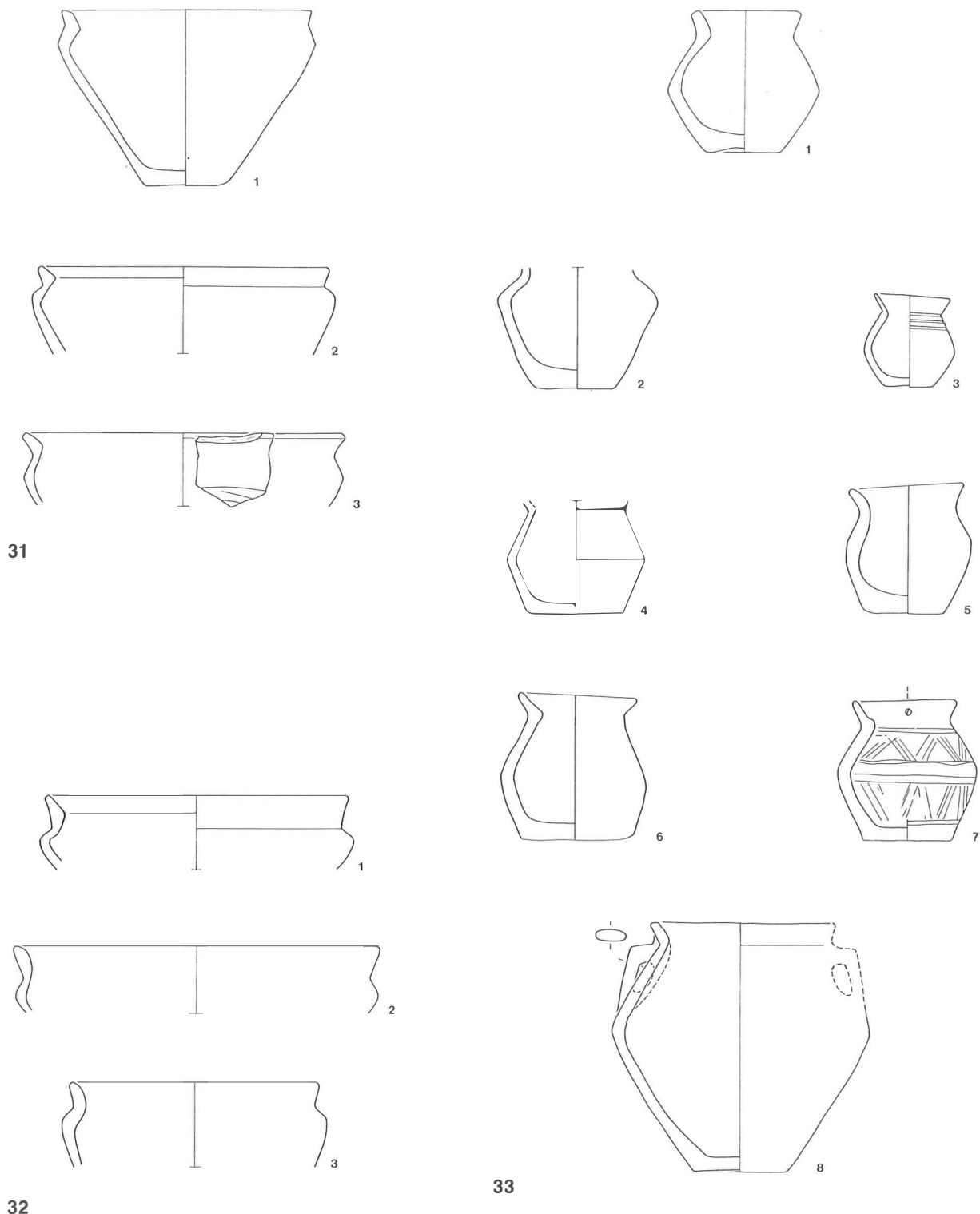

Fig. 31. Type IB1. 1: Westeremden-7En74 (1909/I 171); 2: Westervijlwerd-7Bn45 (1973/I 16); 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1).

Fig. 32. Type IB2. 1: Westervijlwerd-7Bn45 (1973/I 16); 2: Middelstum-7Bn71 (1974/IX 6); 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1).

Fig. 33. Type IIIA2. 1, 2, 3, 7, 8: Westervijlwerd-7Bn45 (1884/I 45, 1898/VI 14, 1884/I 101, 1884/I 228, 1884/I 50); 4, 5, 6: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 10,5,6).

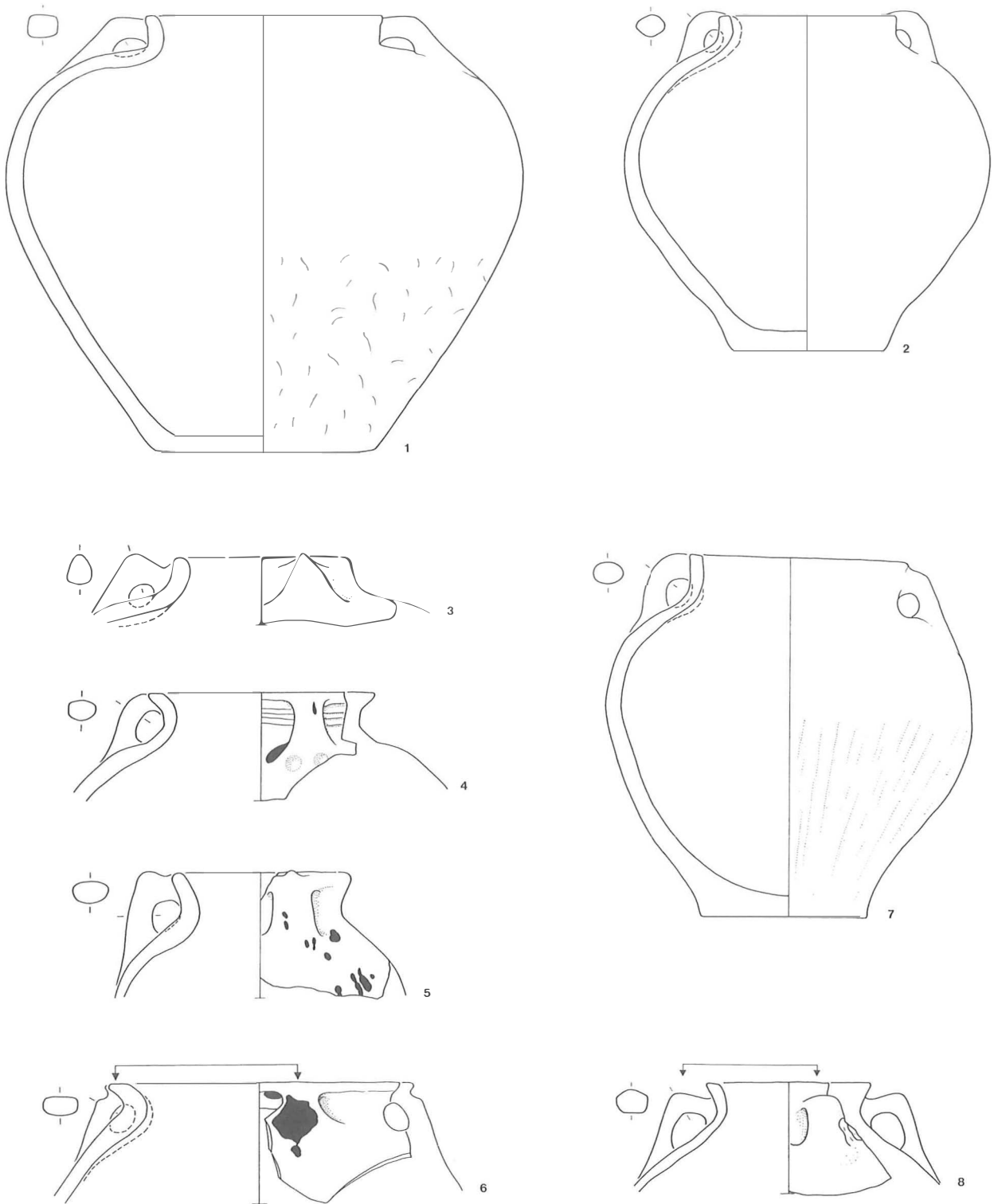
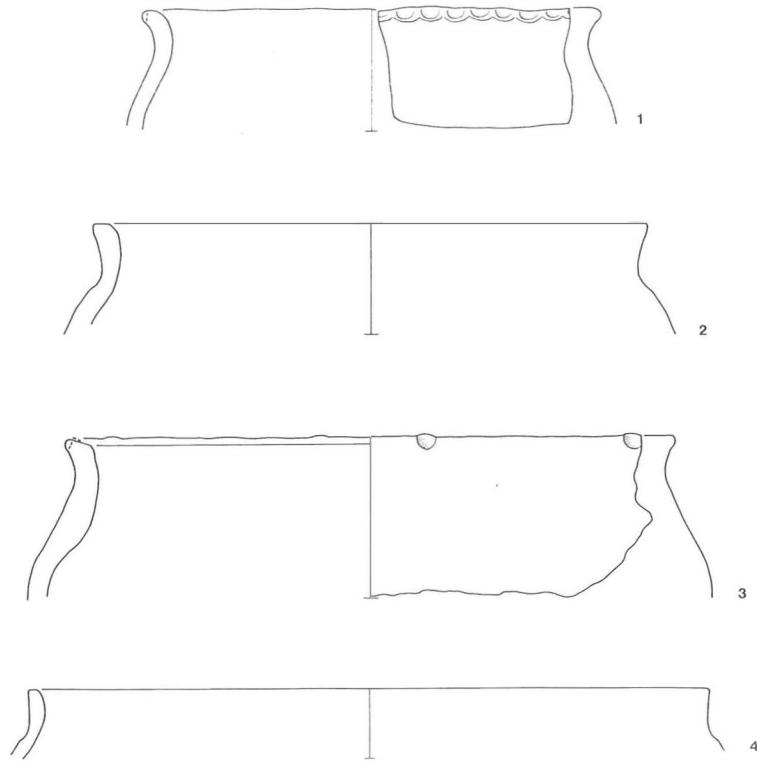
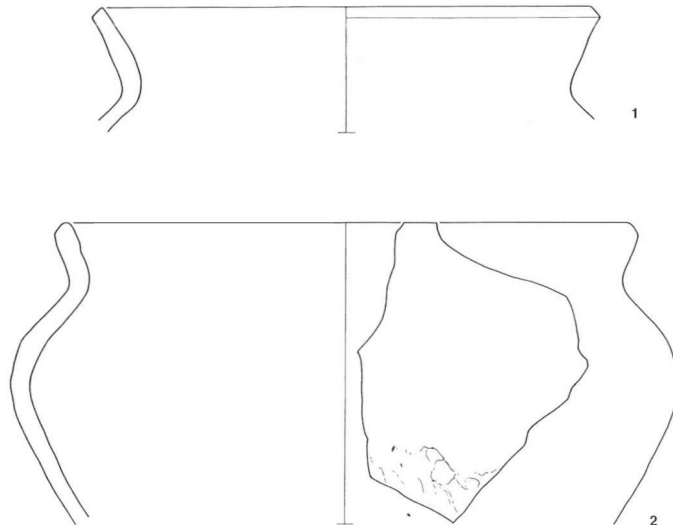

Fig. 34. Type IIIIC. 1, 2: Lellens-7Ez100 (1878/VI 2,3); 3, 4, 5, 6, 7: Westerwijtverd-7Bn45 (1973/I 16 (3x), 1968/VI 10, 1884/I 40); 8: Woltersum-7Ez28 (1966/VIII 4).

35

36

Fig. 35. Type IIA. 1, 3: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16); 2: Ten Boer-7Ez44 (1976/XII 3); 4: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1).
Fig. 36. Type IIB. 1: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16).

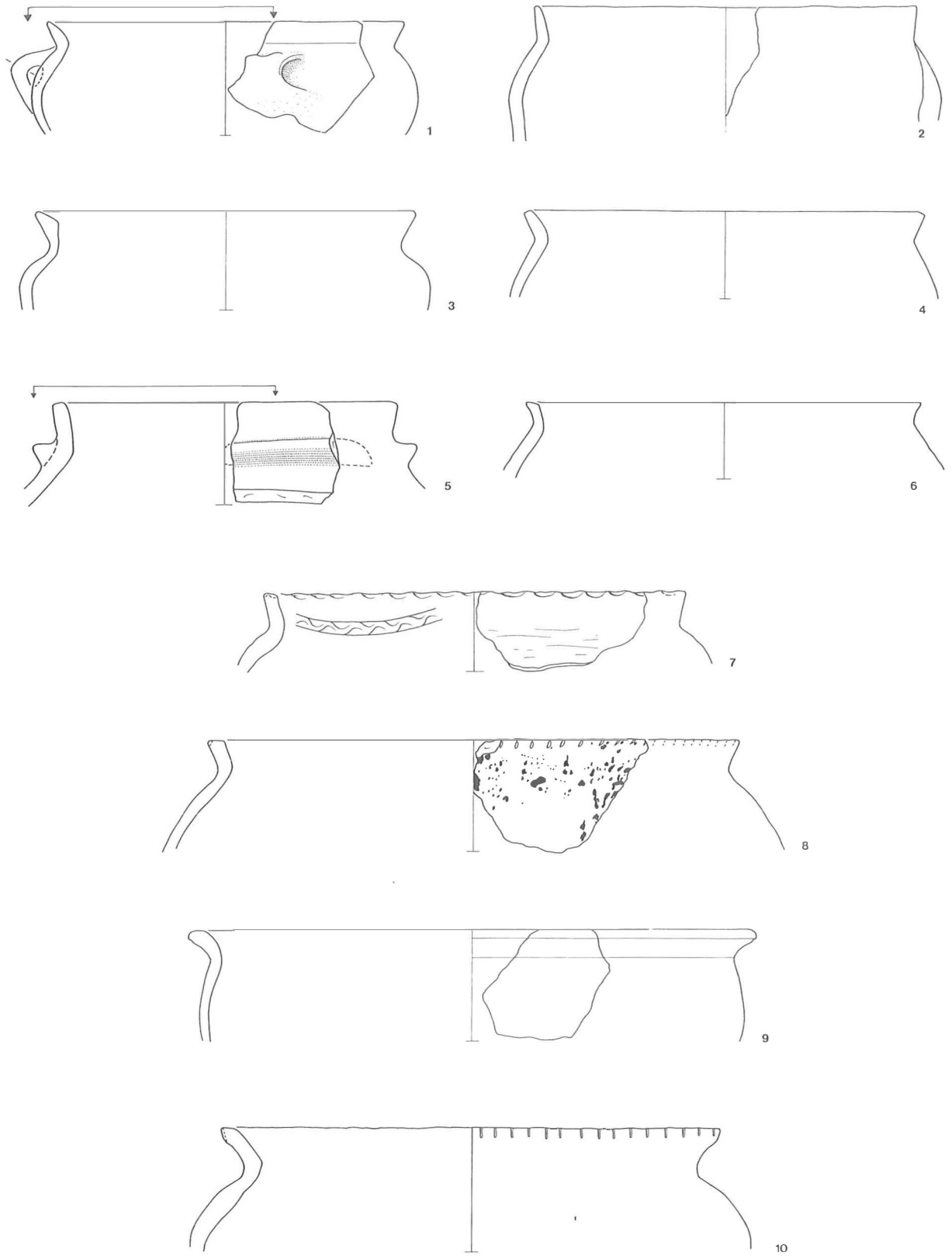

Fig. 37. Type IIB. 1: Ten Boer-7Ez44 (1976/XII 3); 2, 7, 8: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16, 1966/VIII 9, 1968/VI 9); 3: Middelstum-7Bn71 (1974/IX 6); 4, 6, 9: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 5, 10: Woltersum-7Ez28 (1968/VI 38,4).

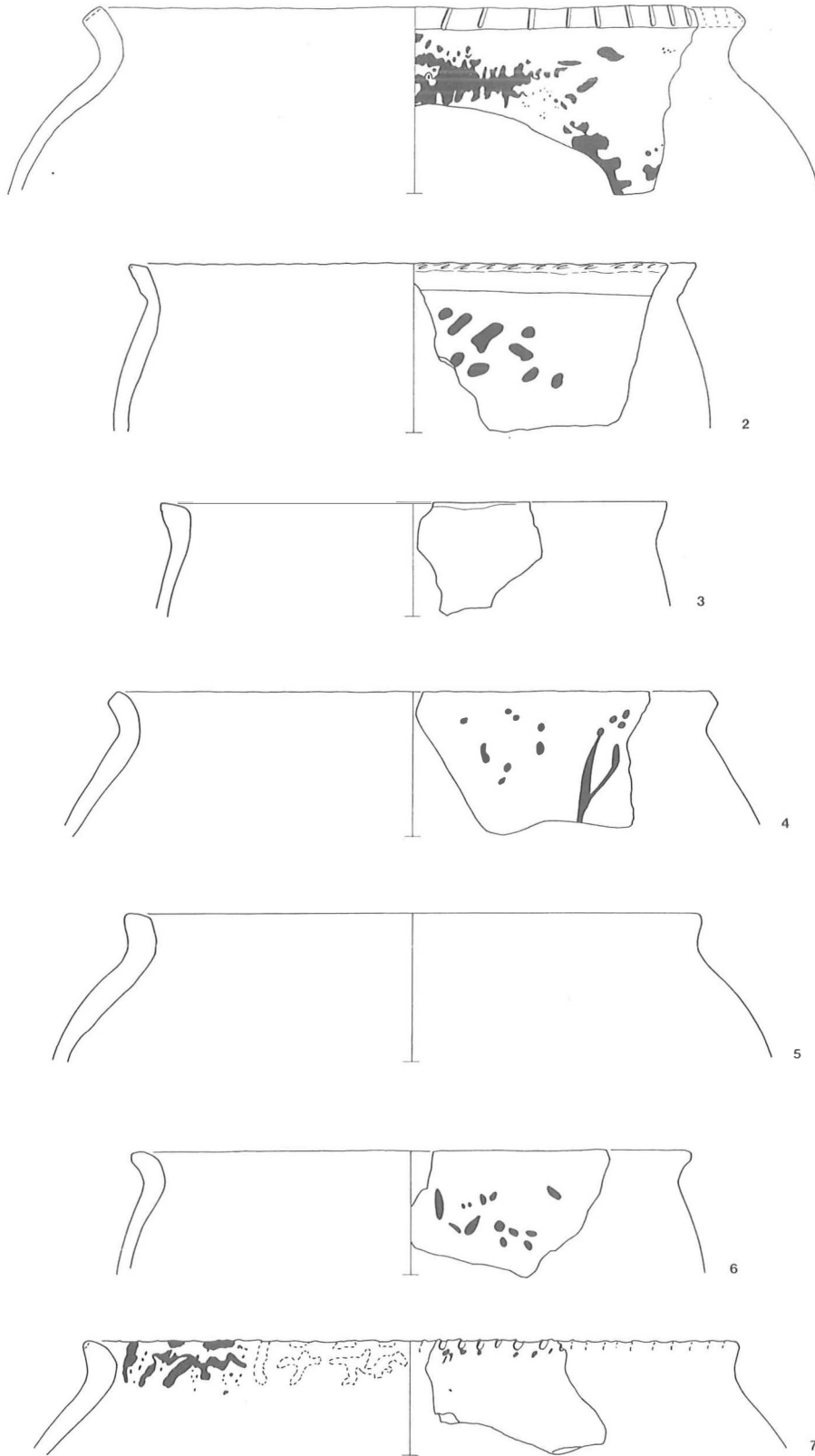
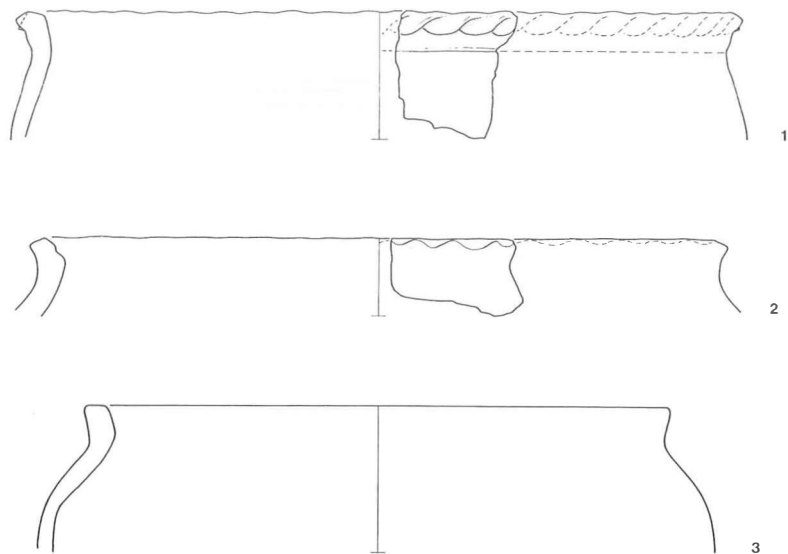
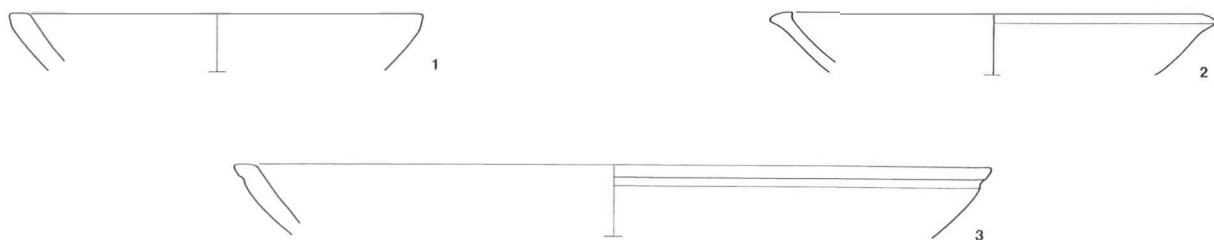

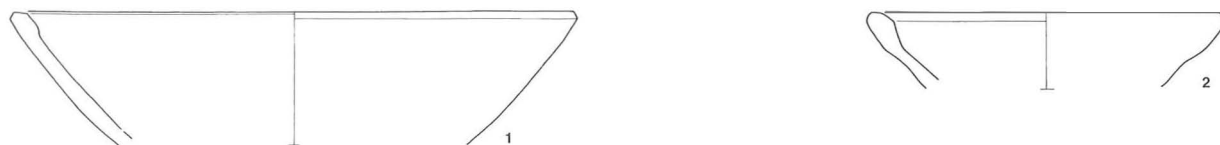
Fig. 38. Type IIC. 1, 2, 4, 5, 6: Westerwijtwerd-7Bn45 (1968/VI 5,3, 1973/I 16); 3: Engeweer-7Bn19 (1970/XII 2); 7: Ten Boer-7Ez44 (1976/XII 3).

39

40

41

Fig. 39. Type IIC. 1, 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 2: Engeweer-7Bn19 (1970/XII 2).
 Fig. 40. Type VA. 1, 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 2: Toornwerd-7Bn85 (1974/IX 3).
 Fig. 41. Type VB. 1, 2: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1).

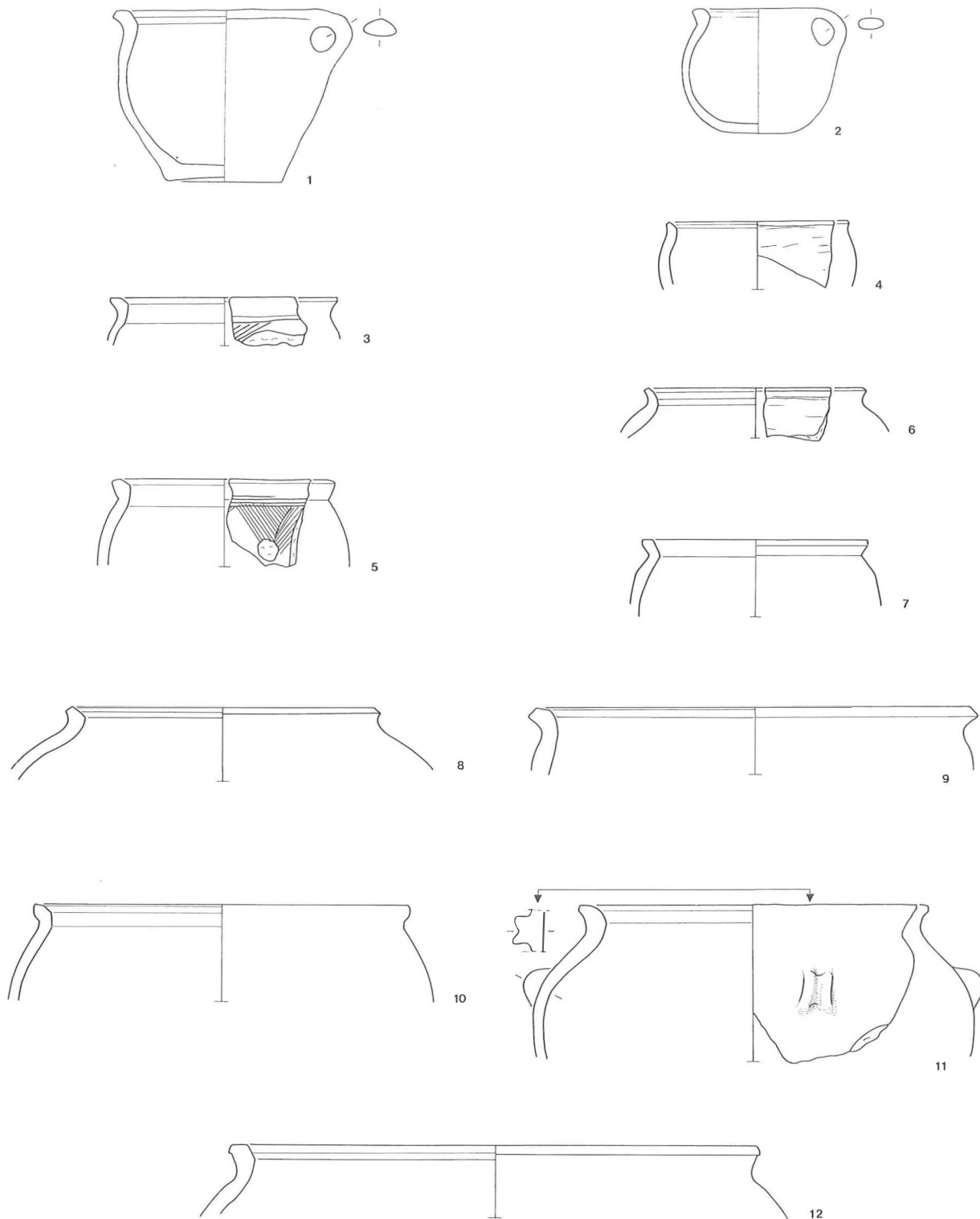
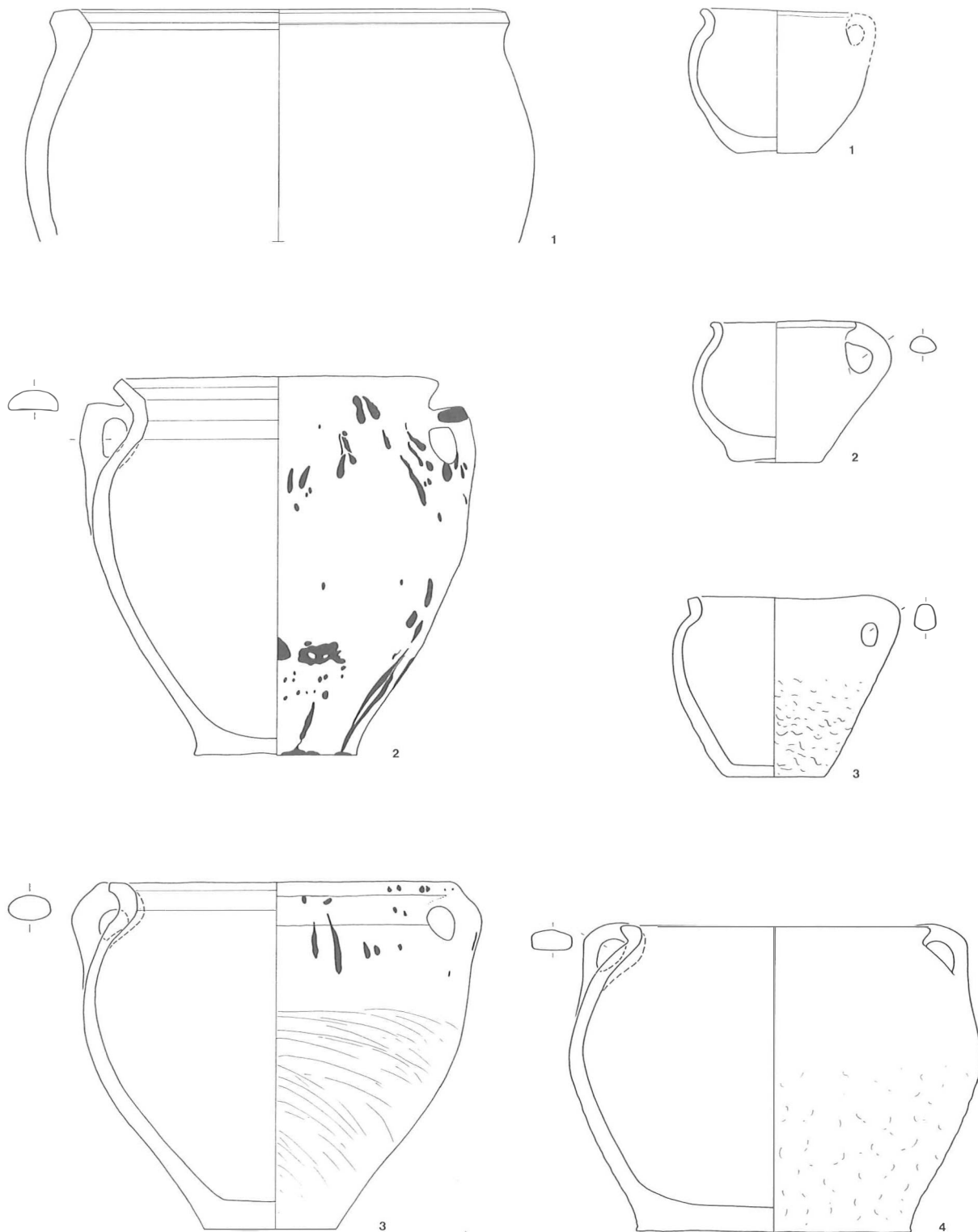

Fig. 42. Type IVA. 1, 4, 6, 11: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 232, 1973/I 16 (3x)); 2: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 70); 3, 5, 7, 10: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 8: Ten Boer-7Ez44 (1970/IV 1); 9: Middelstum-7Bn71 (1962/VIII 5); 12: Graslanden I-7Ez86 (1975/II 2).

43

44

Fig. 43. Type IVA. 1: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 43); 3: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 8).

Fig. 44. Type IVB. 1: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 34); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1900/I 42); 3: Lellens-7Ez100 (1878/VI 4); 4: Merum-7Ez70 (1850/IX 1).

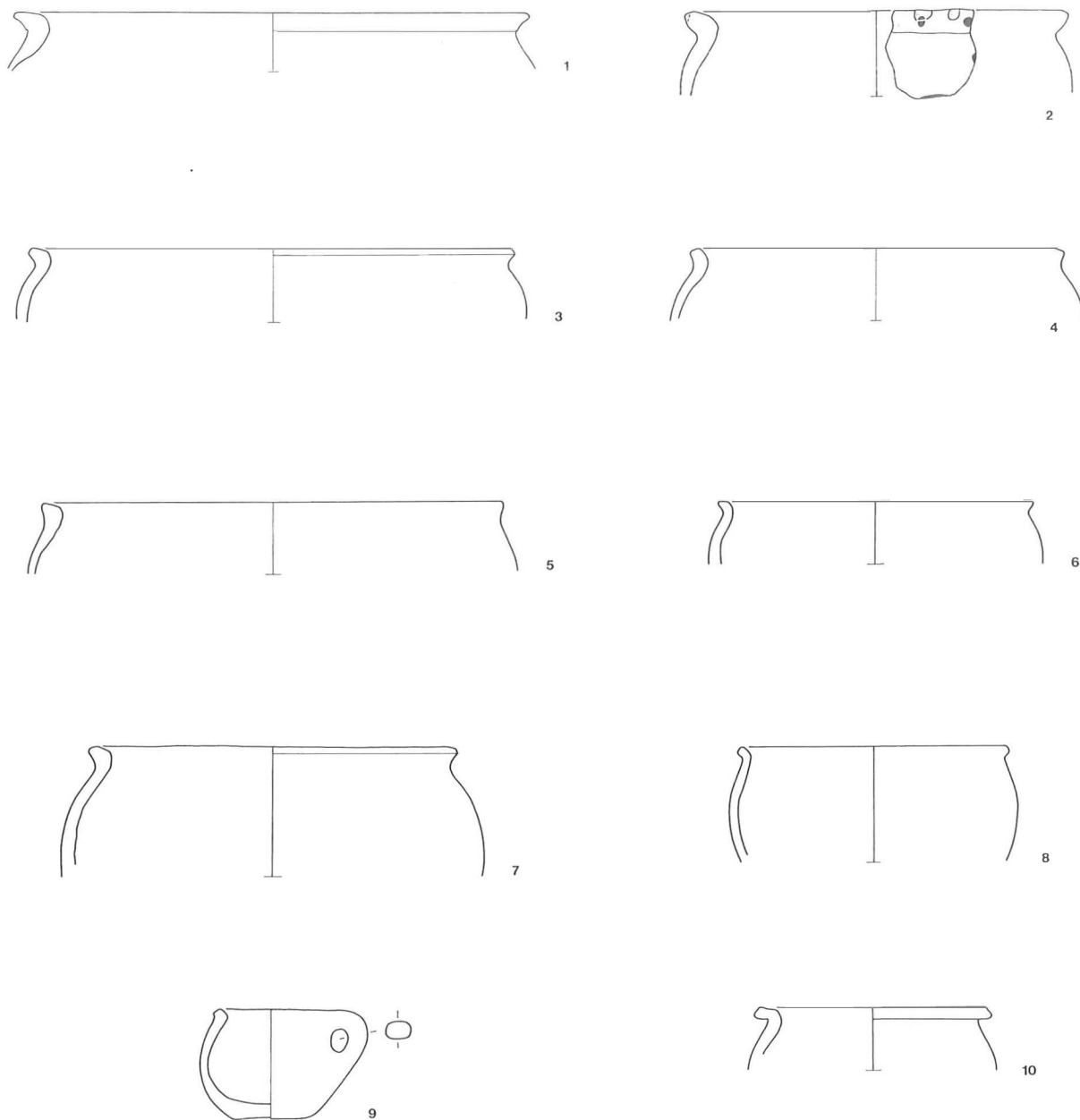
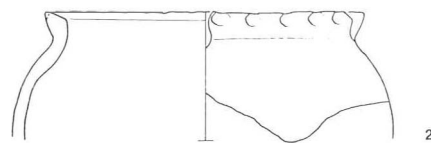
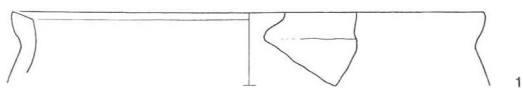
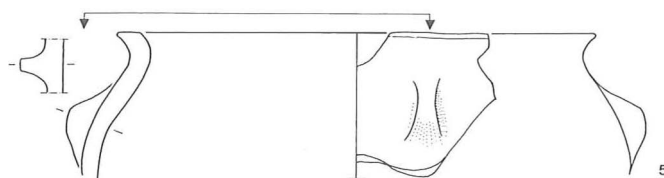
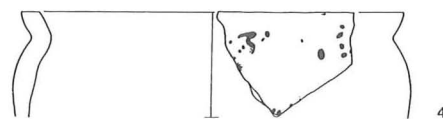
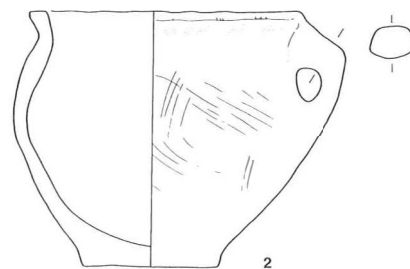
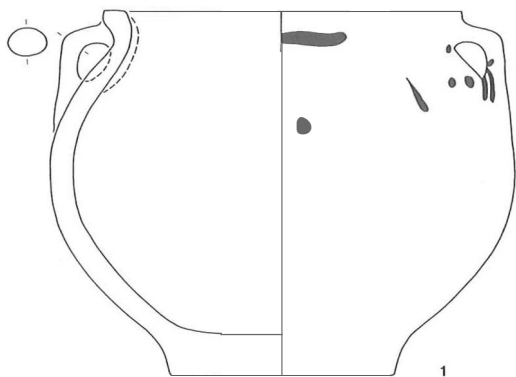

Fig. 45. Type 1VB. 1: Engeweer-7Bn 19 (1970/XII 2); 2, 6, 8, 10: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16); 3, 4, 5: De Palen I - 7Bn15 (1970/III 1); 7: Ten Boer-7Ez44 (1966/X 2); 9: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 9).

46

47

Fig. 46. Type IVC. 1, 2: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1).

Fig. 47. Type IVD. 1, 2: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 7, 1898/VI 1); 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 4, 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16).

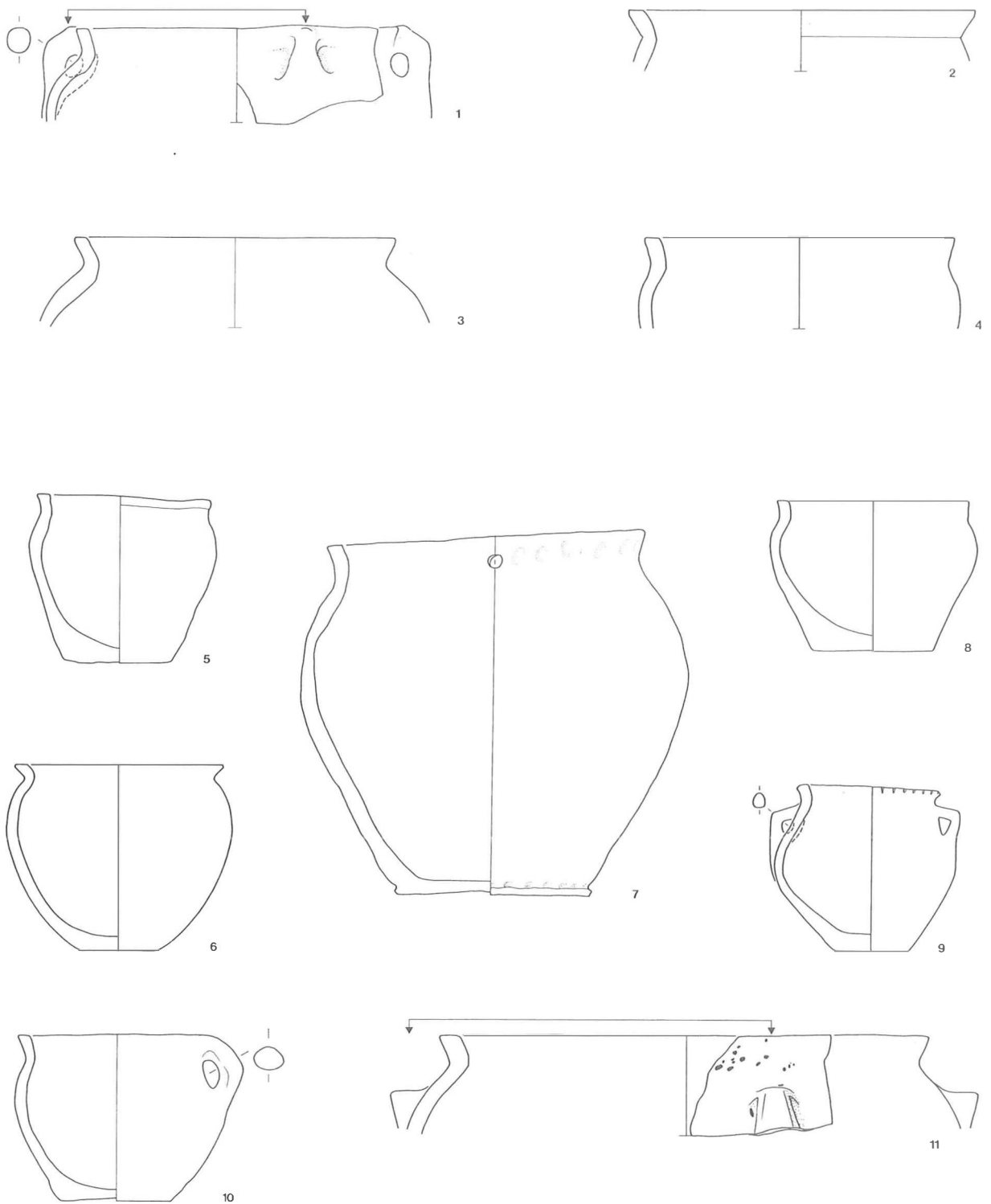

Fig. 48. Type IVE. 1, 5, 7, 8, 10: Westerwijtwerd-7Bn45 (1968/V1 20, 1900/I 40, 1884/I 39, 1898/V1 16, 1884/I 38); 2, 4, 11: Ten Boer-7Ez44 (1976/XII 3 (2x), 1976/X 2); 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 6: Wirdum-7Ez/En84 (1922/XII 6); 9: Krangeweer-7Ez13 (1892/V1 9).

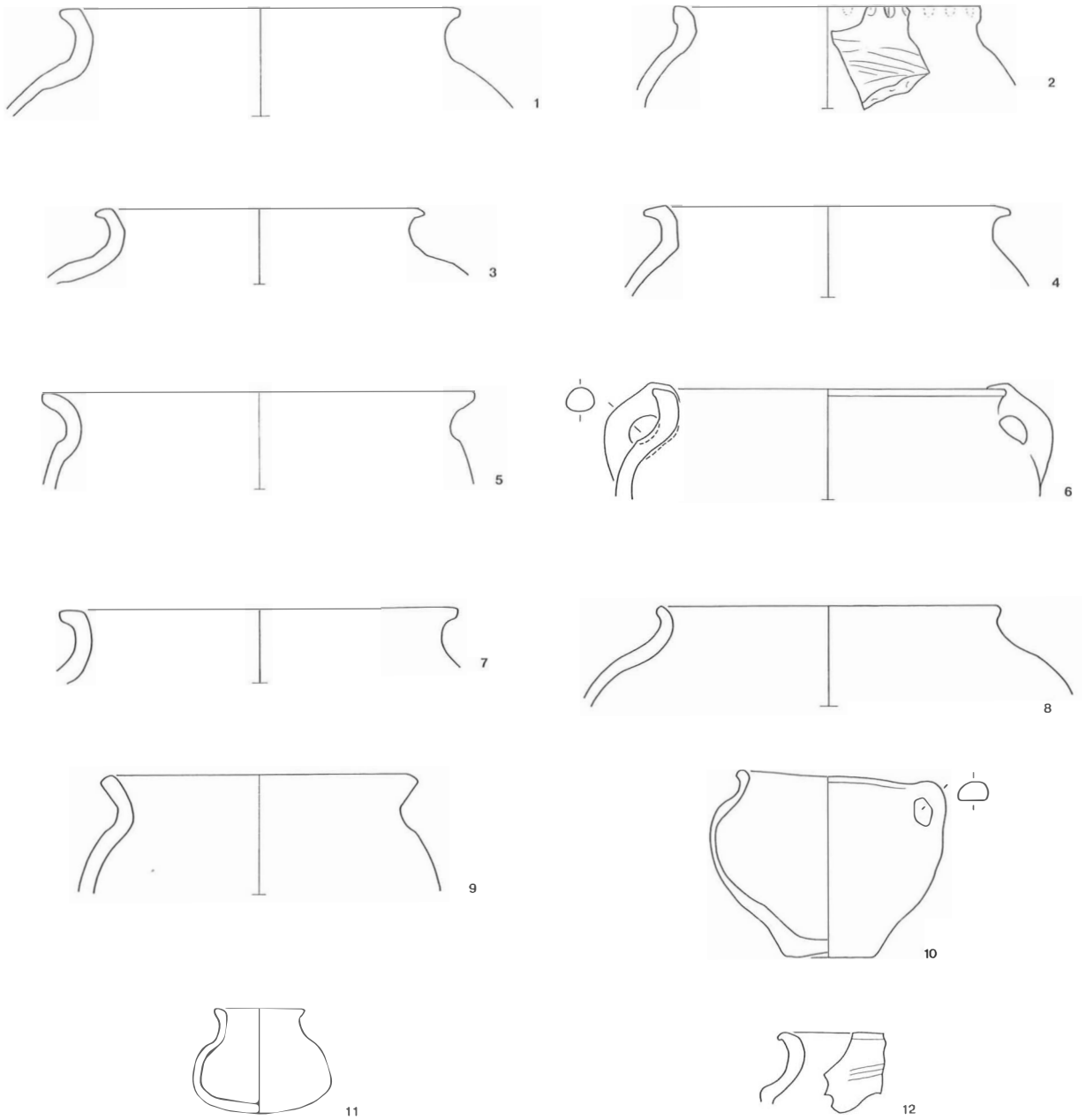
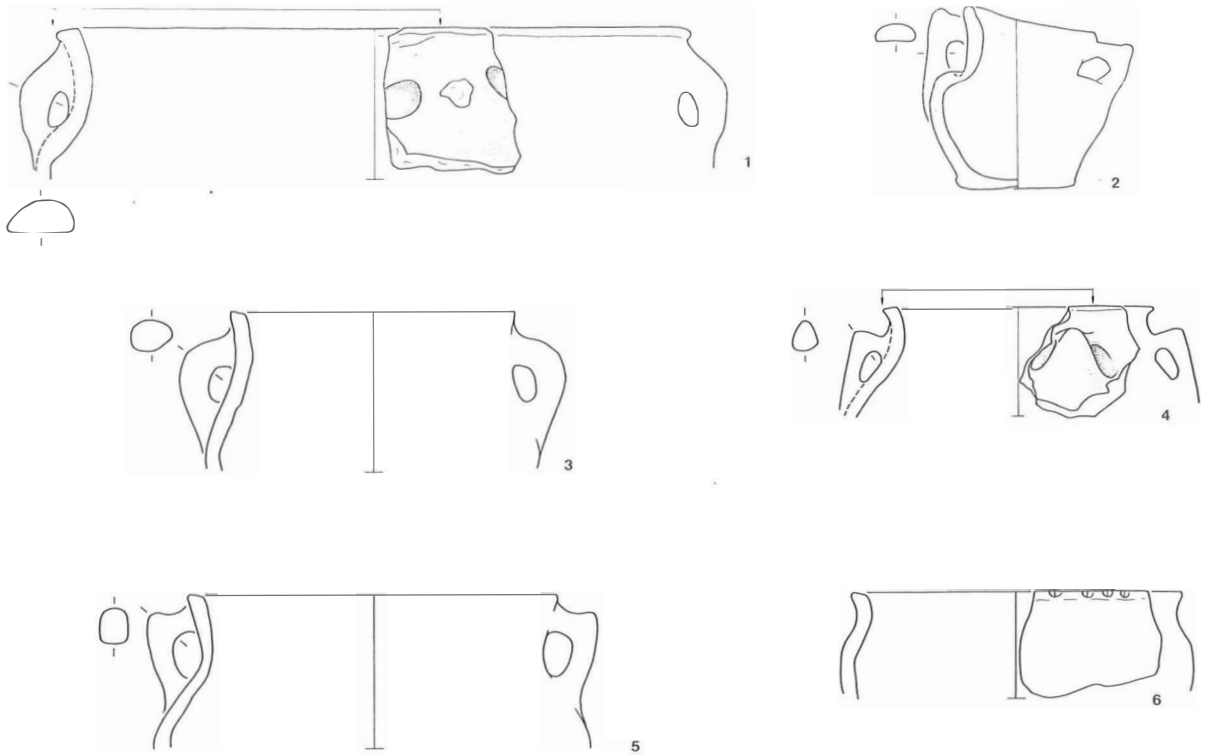
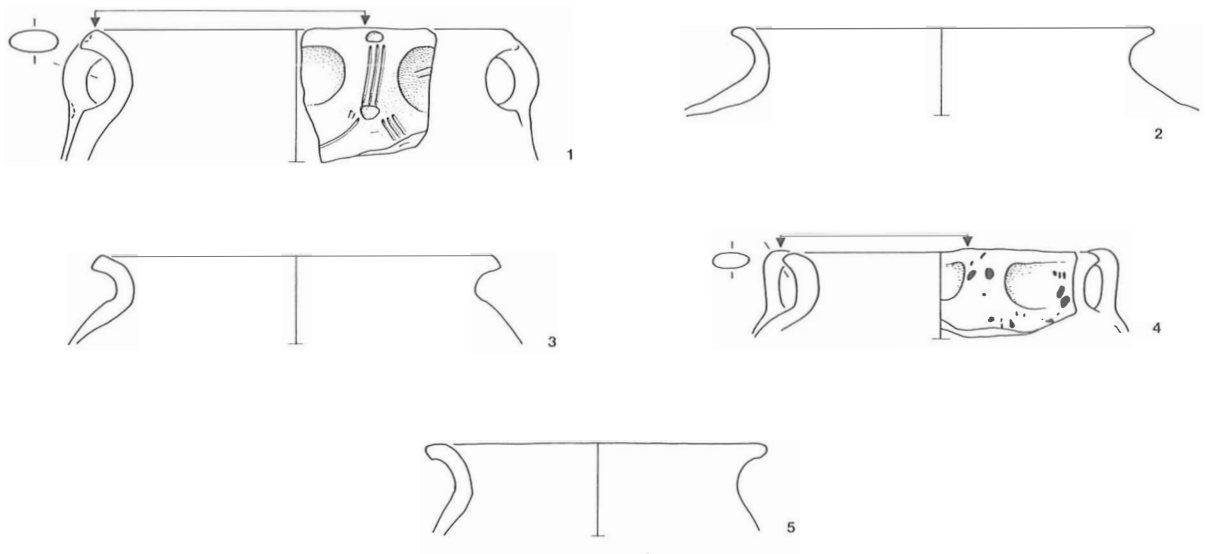

Fig. 49. Type IVG1. 1, 3, 4, 7: Ten Boer-7Ez44 (1972/V 6, 1979/VI 10 (2x), 1972/VI 6); 2, 5, 9, 12: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 6: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16); 8: Westerennden-7En74 (1961/XII 3); 10: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 38); 11: Ellerhuizen (1891/VI 30).

50

51

Fig. 50. Type IVG2. 1, 4: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 2: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 17); 3, 5, 6: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16).
 Fig. 51. Type IVG3. 1, 4: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16); 2, 3, 5: Ten Boer-7Ez44 (1972/V 7 (2x), 1972/V 4).

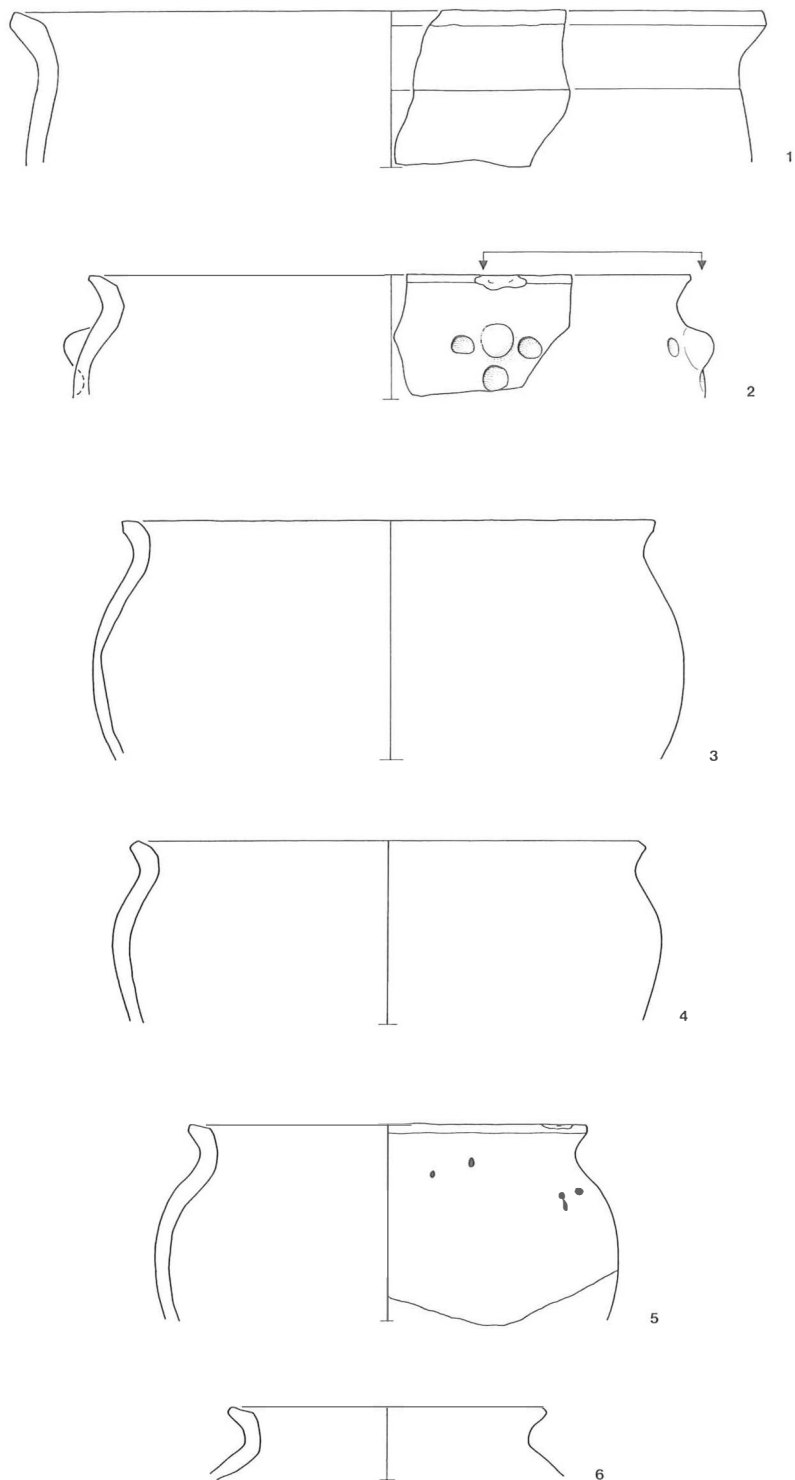
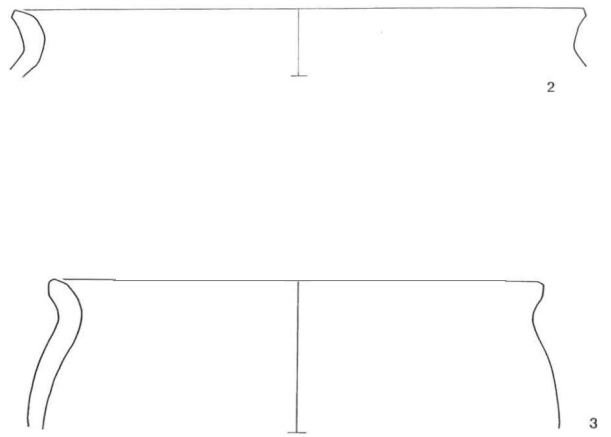
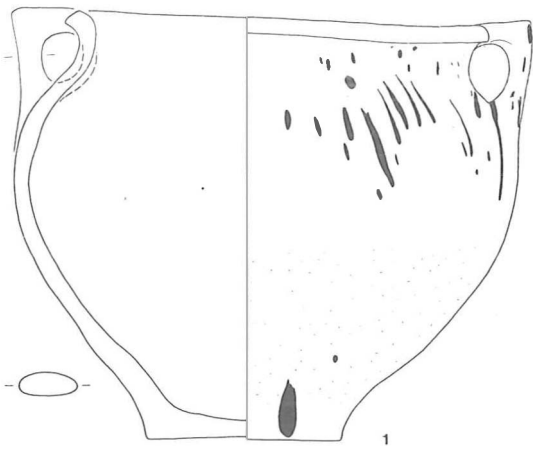
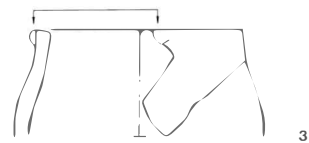
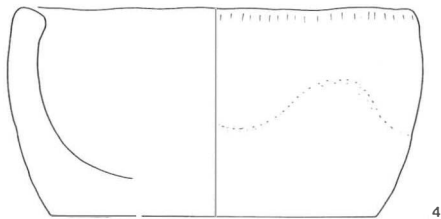
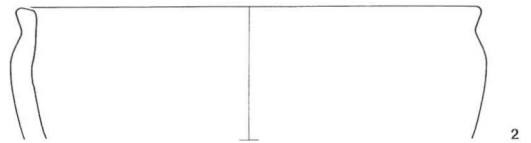
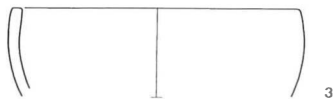
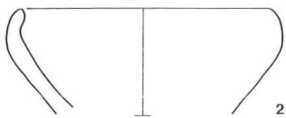
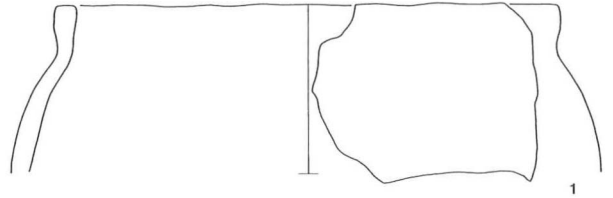
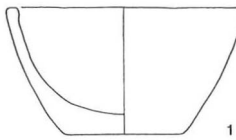

Fig. 52. Type IVG4. 1, 2, 4, 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16, 1968/VI 8, 1973/I 16 (2x)); 3, 6: Ten Boer-7Ez44 (1976/X 2, 1972/V 10).

53

54

55

Fig. 53. Type IVG4. 1, 3: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 42, 1973/I 16); 2: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1).

Fig. 54. Type VIA. 1, 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 227, 1973/I 16); 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 4: Middelstum-7Bn71 (1979/XII 5).

Fig. 55. Type VIB. 1: Graslanden I-7Ez86 (1975/II 2); 2, 3: De Palen I-7Bn 15 (1970/III 1).

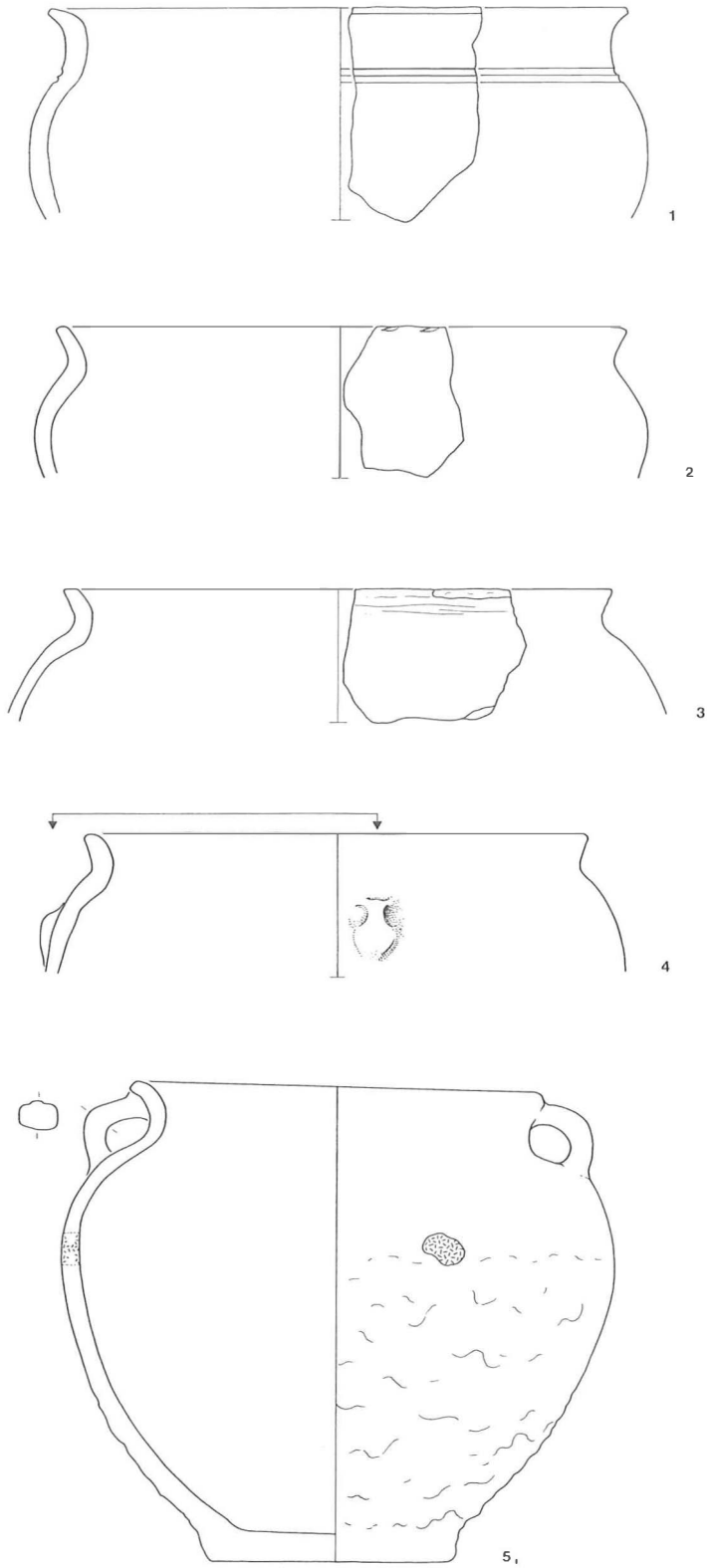
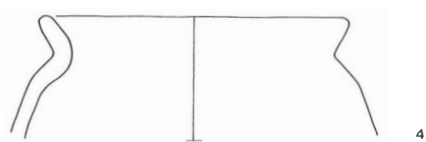
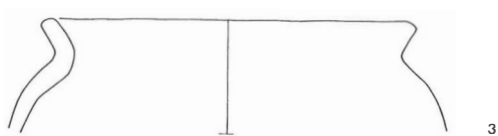
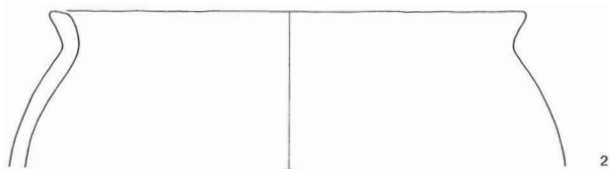
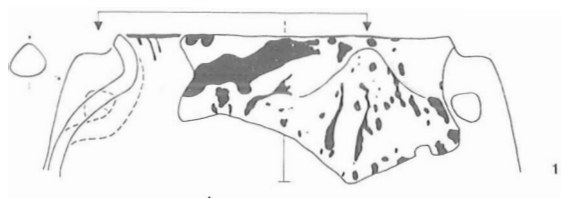
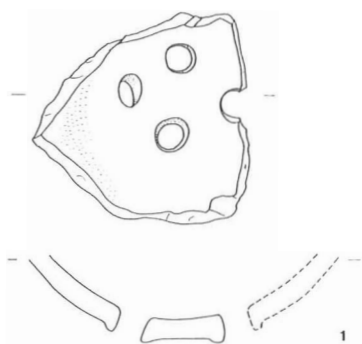

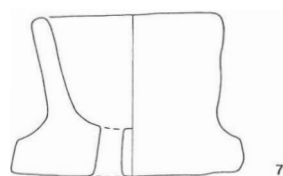
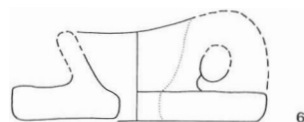
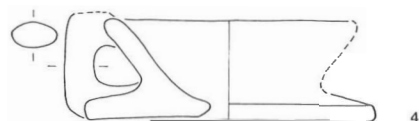
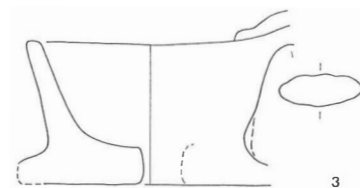
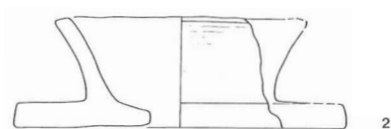
Fig. 56. Type IVG5. 1, 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16); 3: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 4, 5: Ten Boer-7Ez44 (1976/XII 3, 1937/X 1).

57

58

59

Fig. 57. Type IVG5. 1: Westervijtwerd-7Bn45 (1968/VI 16); 2, 3, 4: Ten Boer-7Ez44 (1979/VI 13, 1972/V 1 (2x)).

Fig. 58. Type IXA. 1: Westervijtwerd-7Bn45 (1966/VIII 9).

Fig. 59. Type IXB. 1, 2, 3, 4, 5, 6: Westervijtwerd-7Bn45 (1966/VIII 9 (2x), 1892/VI 10, 1968/VI 18, 1966/VIII 9, 1898/VI 5); 7: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 11a).

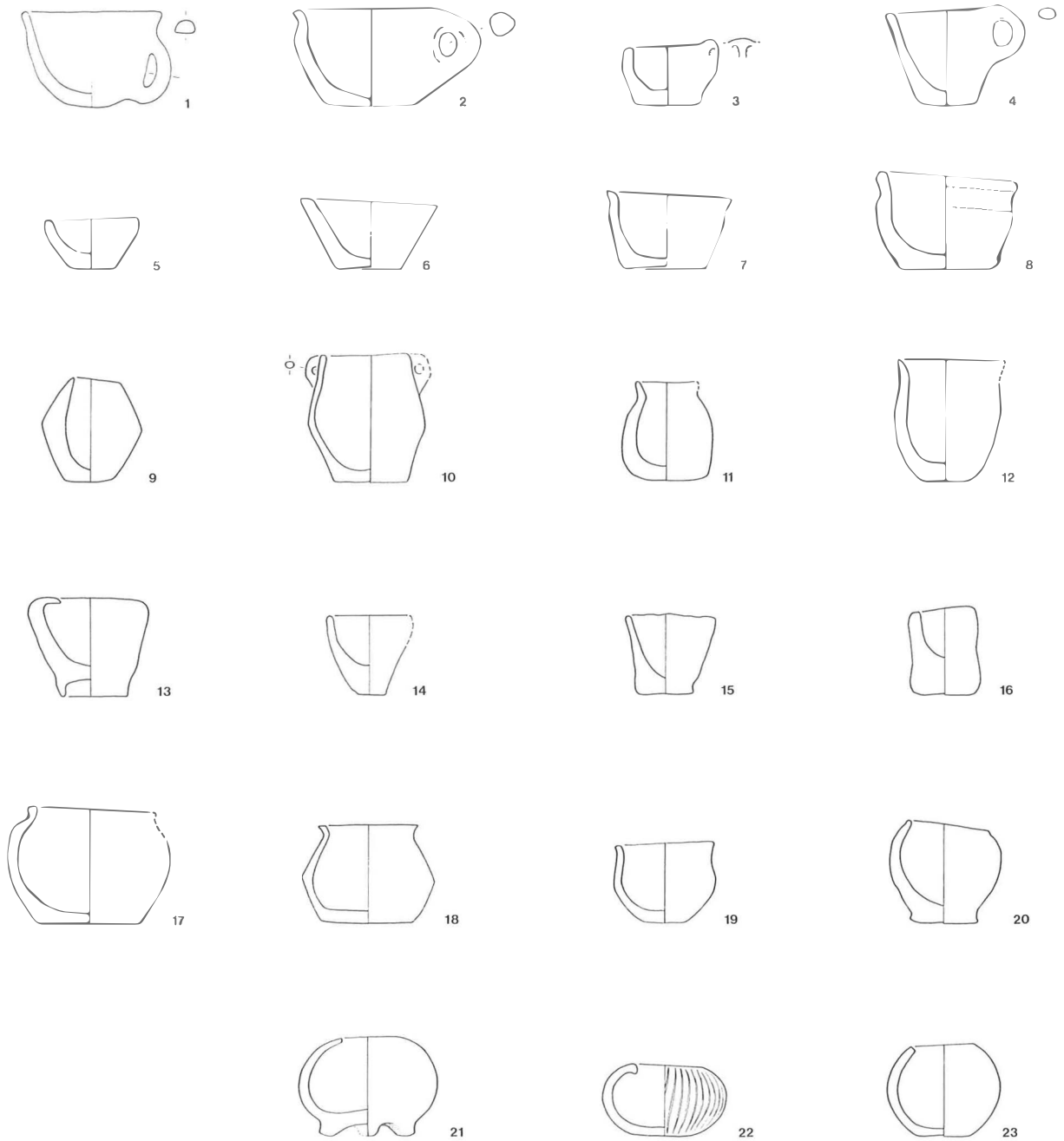

Fig. 60. Type VII. 1, 21, 23: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 5,7,8); 2: Wirdum-7Ez/En84 (1895/VI 4); 3: Lellens-7Ez100 (1884/I 103); 4, 10: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 31, 1891/V 10); 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 22: Westervijlwerd-7Bn45 (1884/I 233,102,94,93, 1897/VI 5, 1884/I 34,92,97,98, 1968/VI 50, 1884/I 100,96,95); 8, 17: Merum-7Ez70 (1877/VI 3,5); 19: Loppersum-7En14 (1891/VI 33).

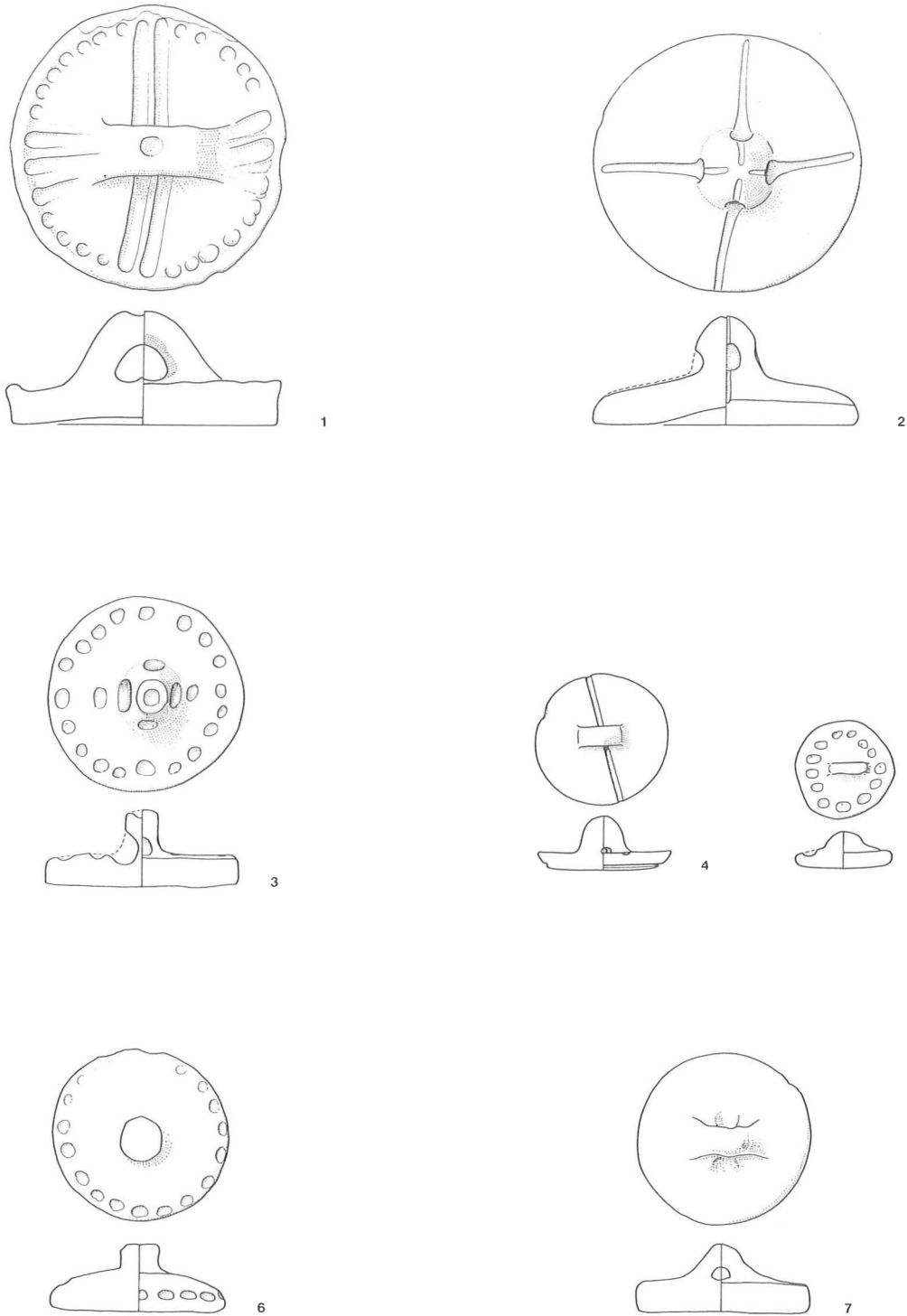
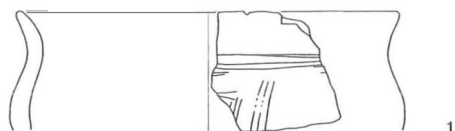
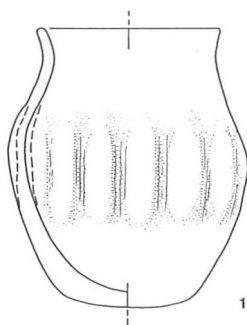

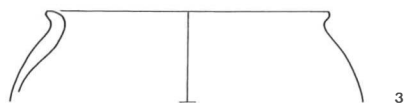
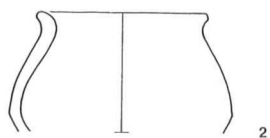
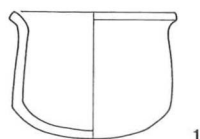
Fig. 61. Type VIII. 1, 2, 3, 6, 7: Westerwijtwerd-7Bn45 (1891/VI 26, 1884/I 88,87,85, 1968/VI 23); 4, 5: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 10,65).

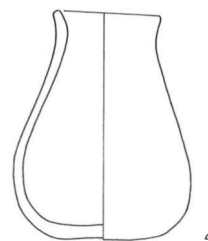
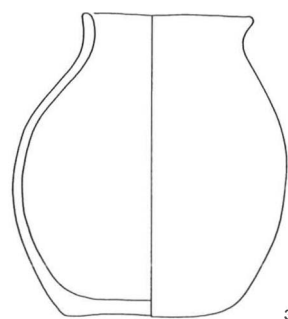
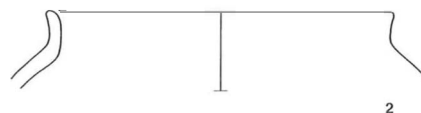
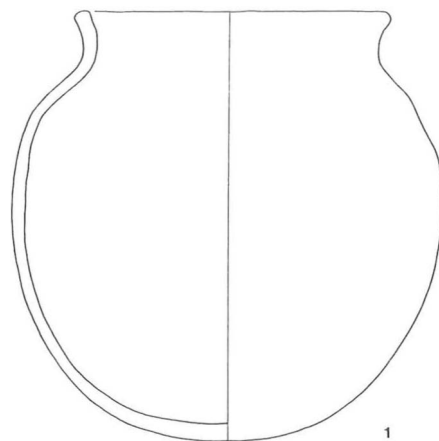
62

63

64

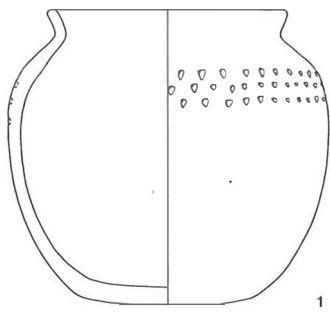
65

Fig. 62. Type XA. 1: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1).

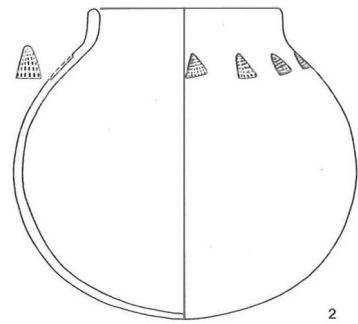
Fig. 63. Type XB. 1: Toornwerd-7Bn85 (1884/I 52).

Fig. 64. Type XIB. 1: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 71); 2, 3: Ten Boer-7Ez44 (1970/IV 1, 1962/V 3).

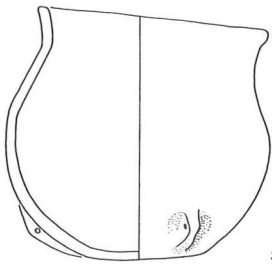
Fig. 65. Type XIA. 1: Enzelens-7Ez63 (1891/V1 9); 2: Straatwegterp-7Ez109 (1987/V1 2); 3: Westeremden-7En74 (1910/I 173); 4: Toornwerd-7Bn85 (1971/I 10).

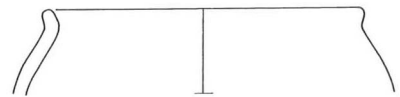
1

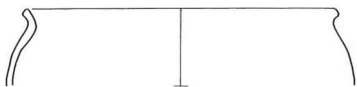
2

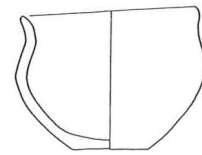
3

4

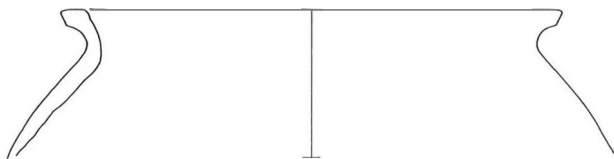

5

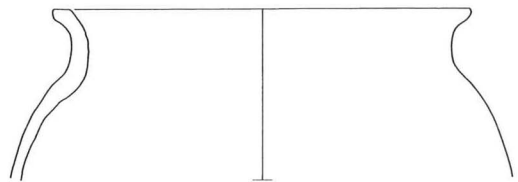

6

66

1

2

67

Fig. 66. Type XIC. 1, 2, 3: Westeremden-7En74 (1909/I 172,173, 1921/I 80); 4: Wittewierum-7Ez71 (1965/I 3); 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1973/I 16); 6: Toornwerd-7Bn85 (1945/V 3).
 Fig. 67. Type XIIA2. 1: Ten Boer-7Ez44 (1972/V 90); 2: Westeremden-7En74 (1910/I 176).

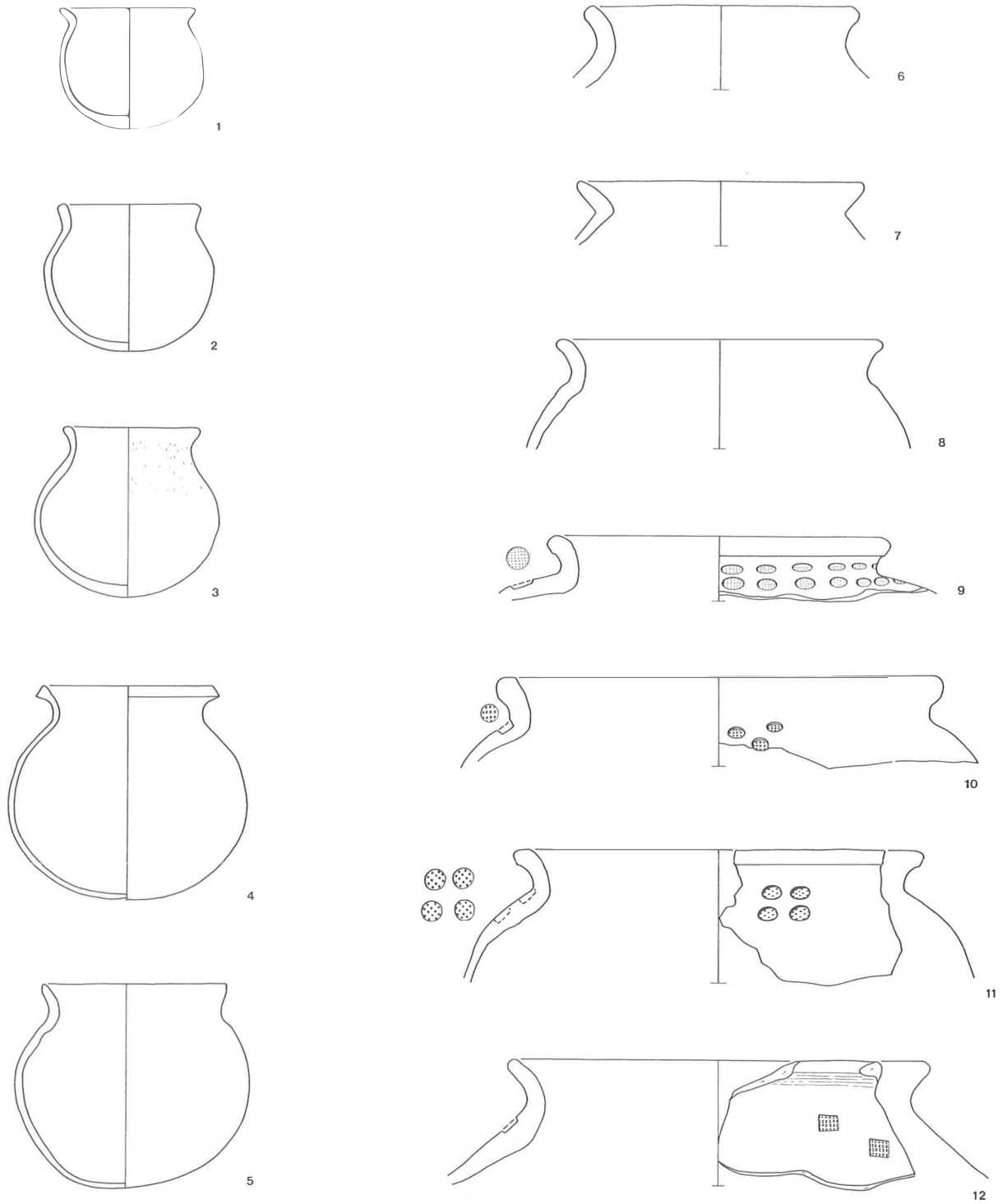

Fig. 68. Type XIA1. 1, 8, 11: Westeremden-7En74 (1921/I 72, 1910/I 180, 1924/X 40); 2: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 21); 3, 9, 10: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 44, 47, 1966/VIII 3); 4: Wittewierum-7Ez71 (1897/IV 1); 5, 12: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 42, 31); 6, 7: Ten Boer-7Ez44 (1972/V 9, 4).

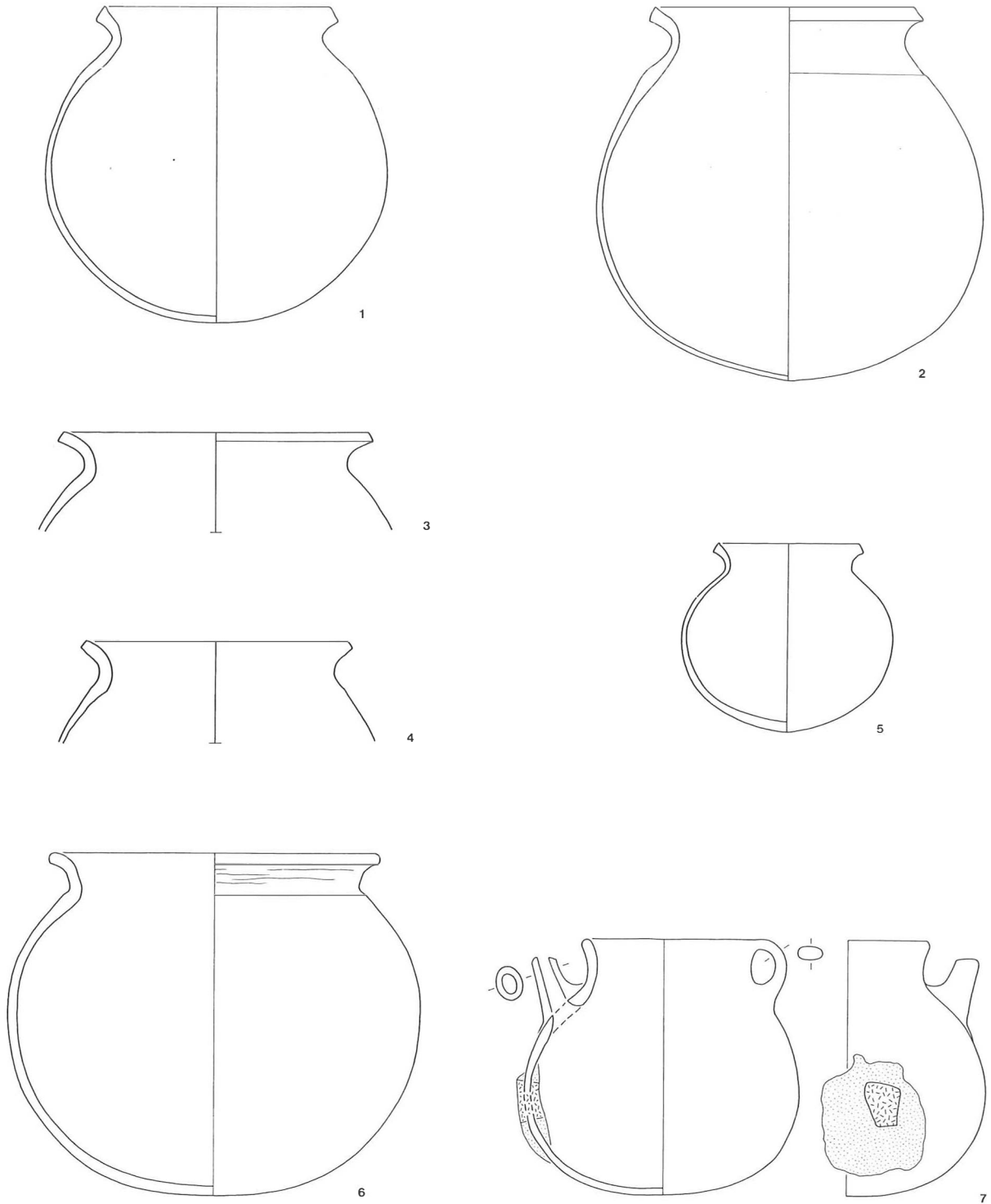
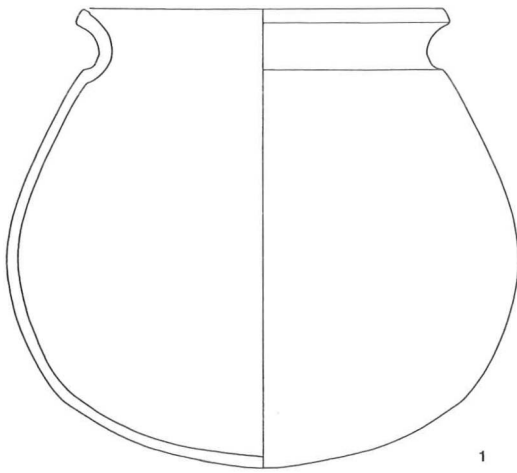
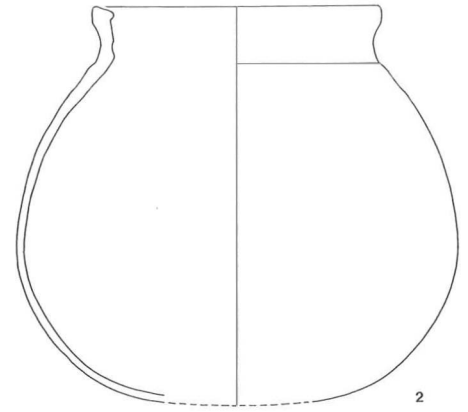

Fig. 69. Type XIA3. 1, 5: Garmerwolde (1873/VI 2,3); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1889/VI 14); 3, 4: Westeremden-7En74 (1910/I 179, 1924/V 27).

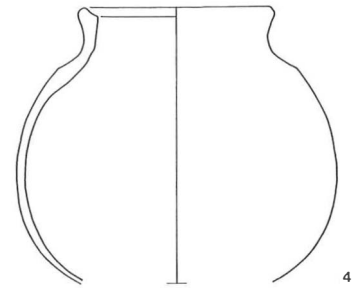
Type XIA1. 6: Eekwerd-7En101 (1894/I 9); 7: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 27).

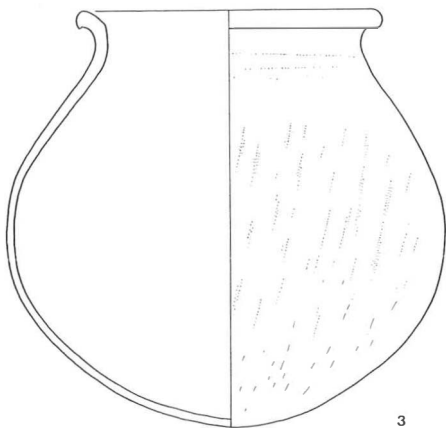
1

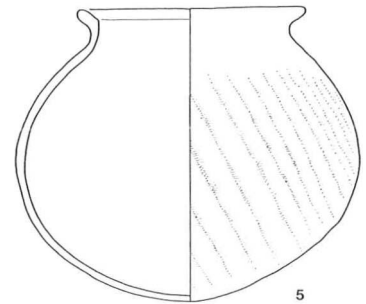
2

4

3

5

Fig. 70. Type XIIB. 1: Lellens-7Ez100 (1878/VI 5); 2: Enzelens-7Ez63 (1898/VI 3); 3: Siuksum-7En1 13 (1962/VIII 3); 4: Ellerhuizen (1973/XII 1); 5: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 19).

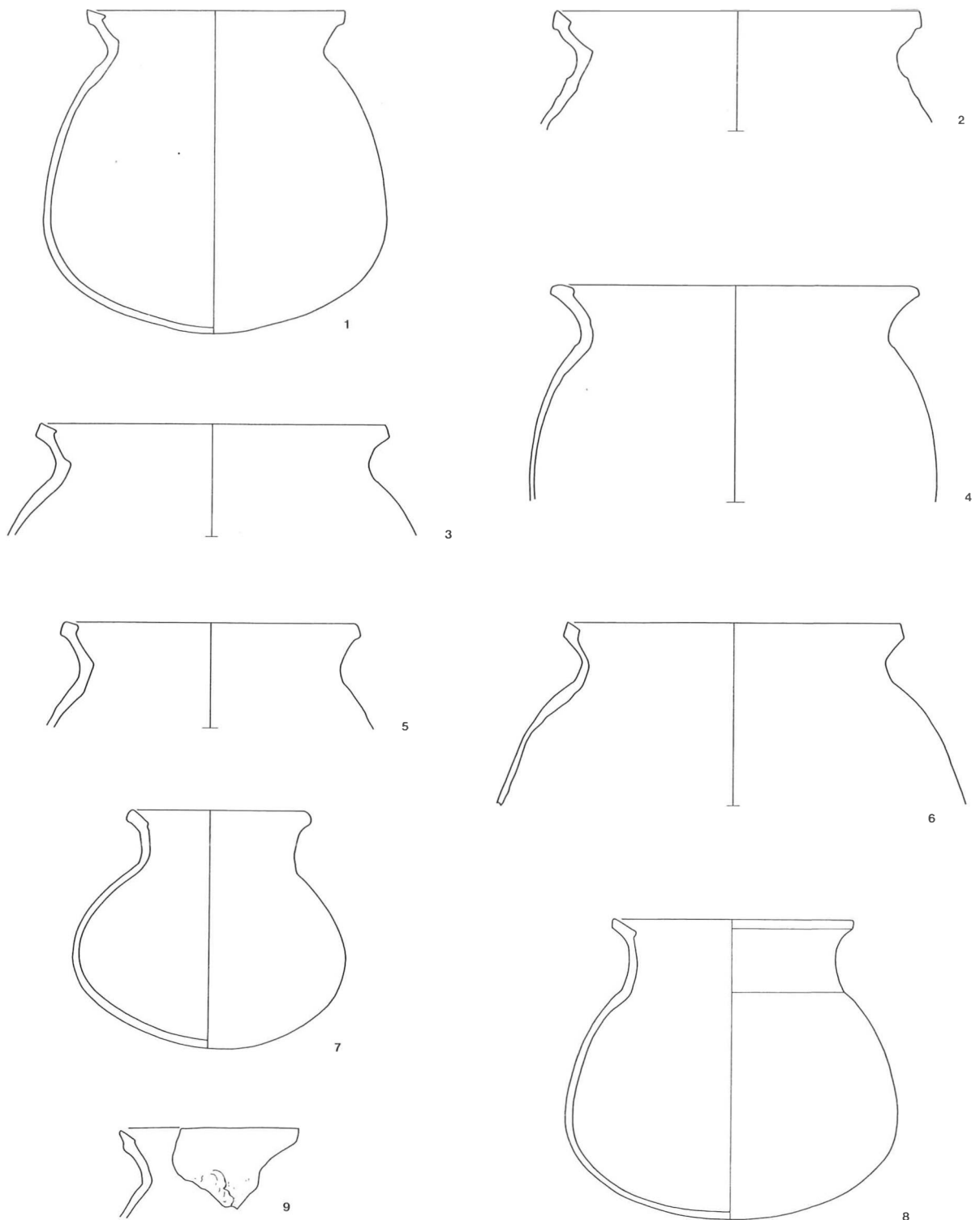
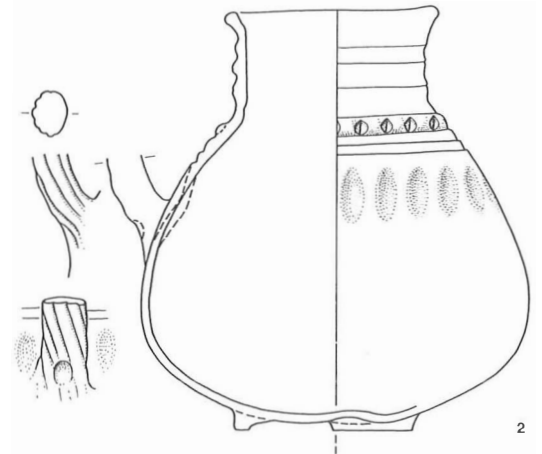
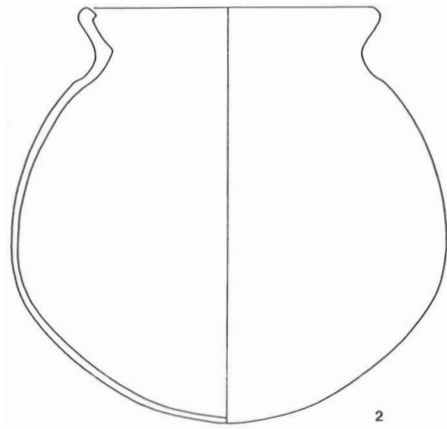
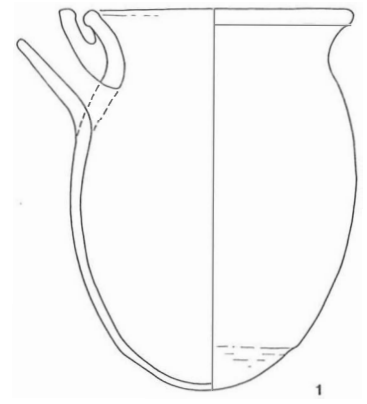
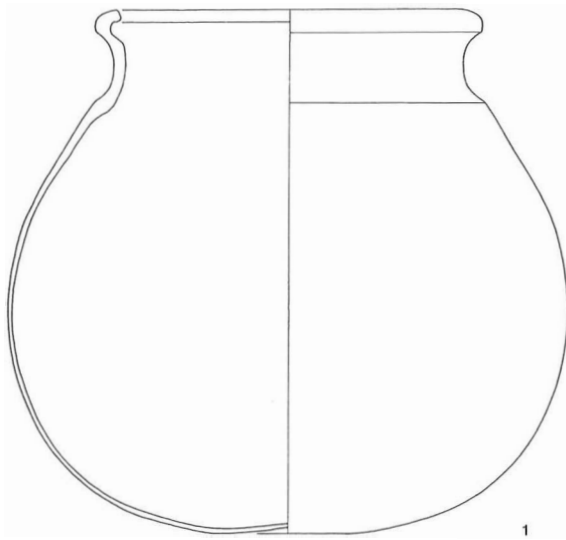
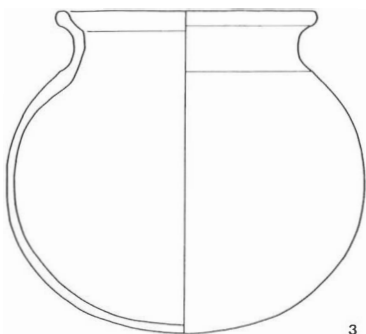

Fig. 71. Type XIIC. 1: Wirdum-7Ez/En84 (1895/VI 3); 2, 5 en sloot 2, 3: bij Ol Tolhoes-7En98 (1935/XI 2,6); 3: Garsthuizen-7En104 (1979/XI 20); 4, 7: Ellerhuizen (1973/XII, 1, 1942/XII 1); 6: Westeremden-7En74 (1961/XII 3); 8: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 12); 9: Stedum-7Ez37 (1979/XI 16).

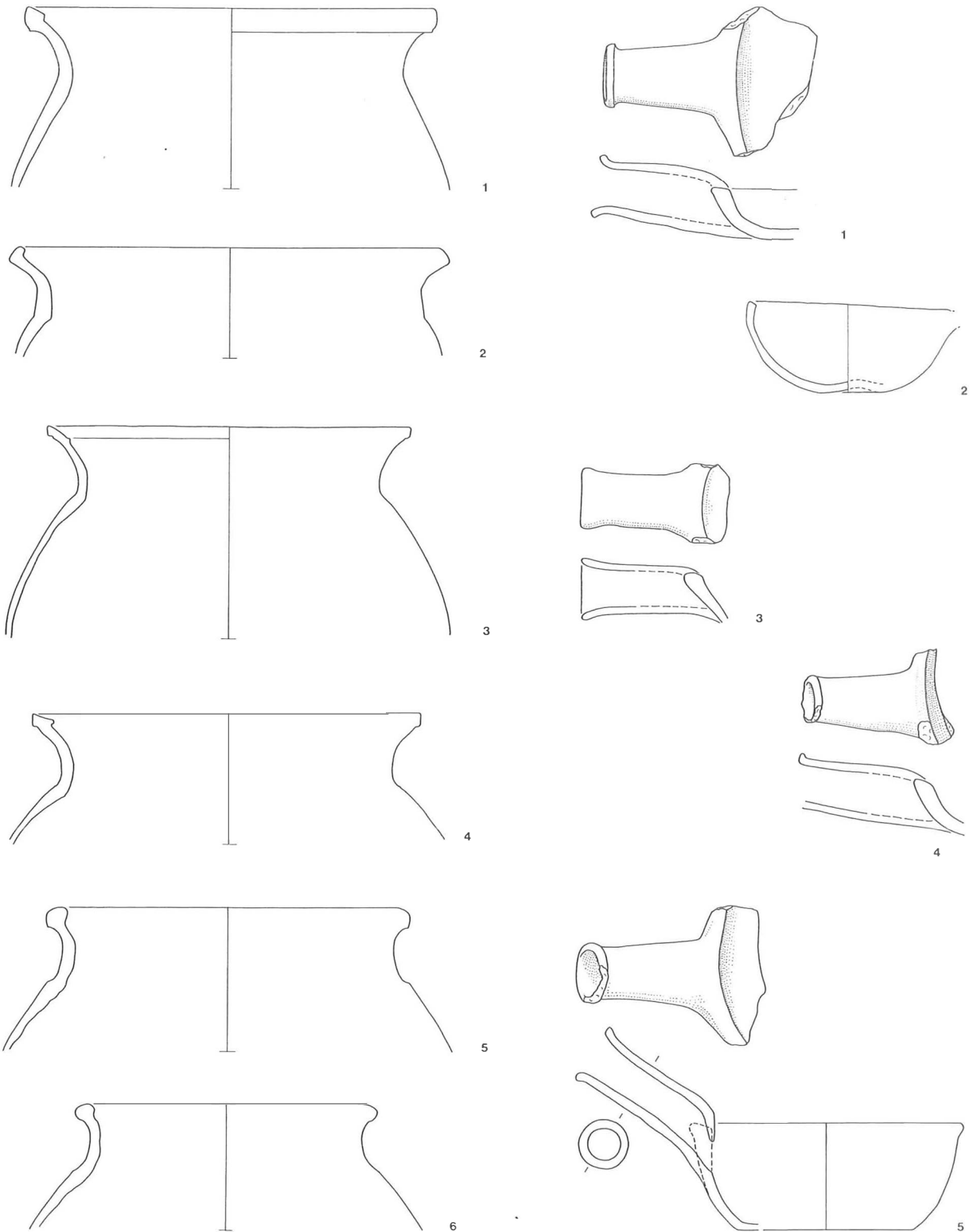

73

72

Fig. 72. Type XIIC. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1876/VII 1); 2: Wirdum-7Ez/En84 (1915/VI 2); 3: Toornwerd-7Bn85 (1900/VI 3).
 Fig. 73. Type XIII. 1: Toornwerd-7Bn85 (1945/V 20); 2: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 11).

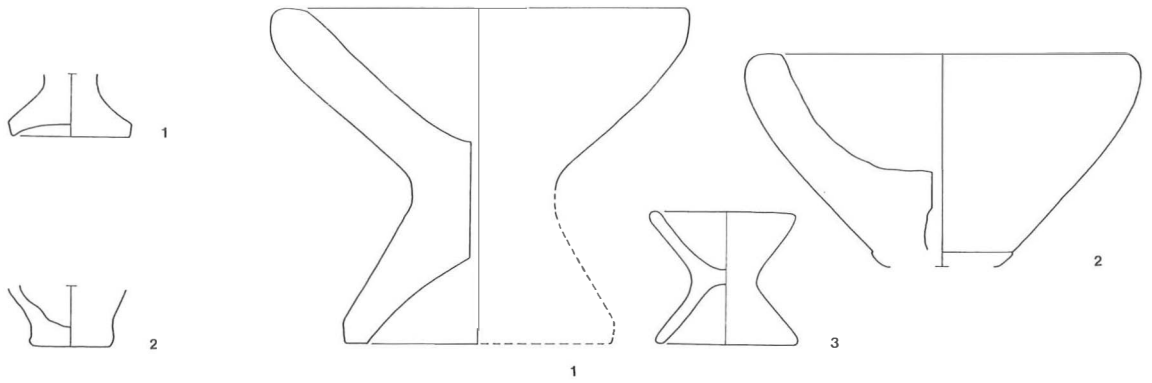

74

75

Fig. 74. Type XIID. 1, 2: Thesinge-7Bz24 (1964/V 2); 3: Garmierwolde (1974/XII 4); 4, 5, 6: Westereniden-7En74 (1909/I 175, 1971/X 20, 1909/I 176).

Fig. 75. Type XIV. 1: Stedum-7Ez37 (1979/XI 12); 2: Enzelens-7Ez63 (1899/VI 1); 3: Wirdum-7Ez/En84 (1921/VI 12); 4: Woltersum-7Ez28 (1968/VI 1); 5: Westervijtwerd-7Bn45 (1884/I 66).

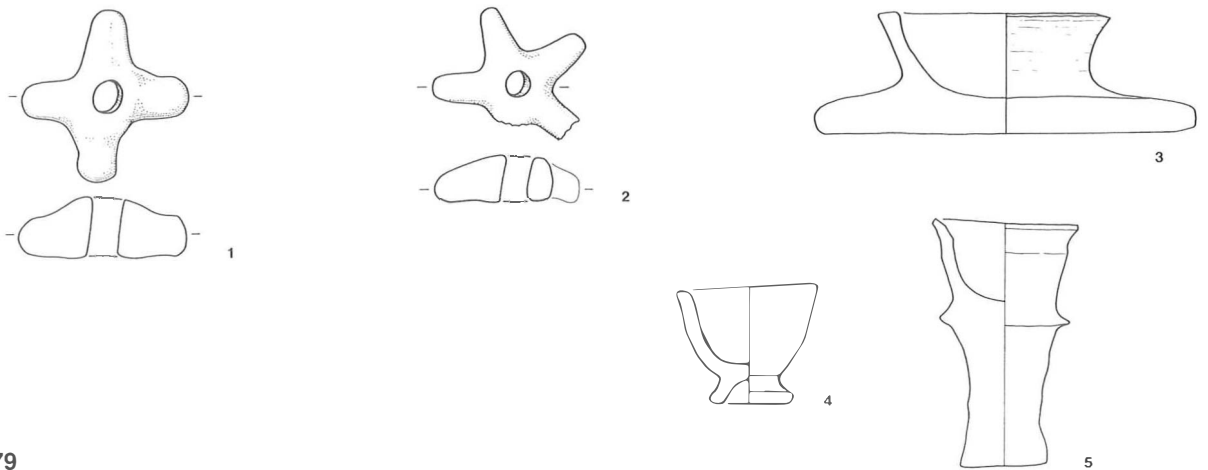

76

77

78

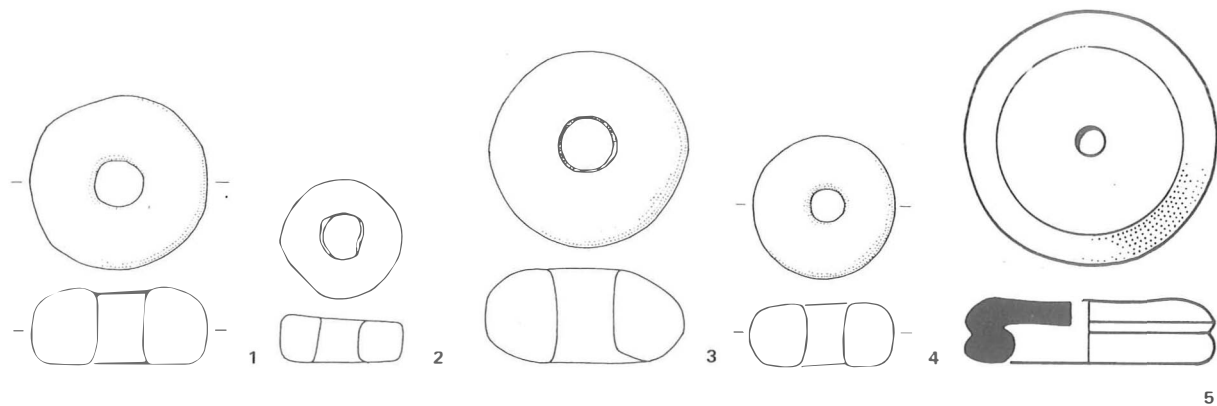
79

Fig. 76. Type XV. 1, 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1966/VIII 9).

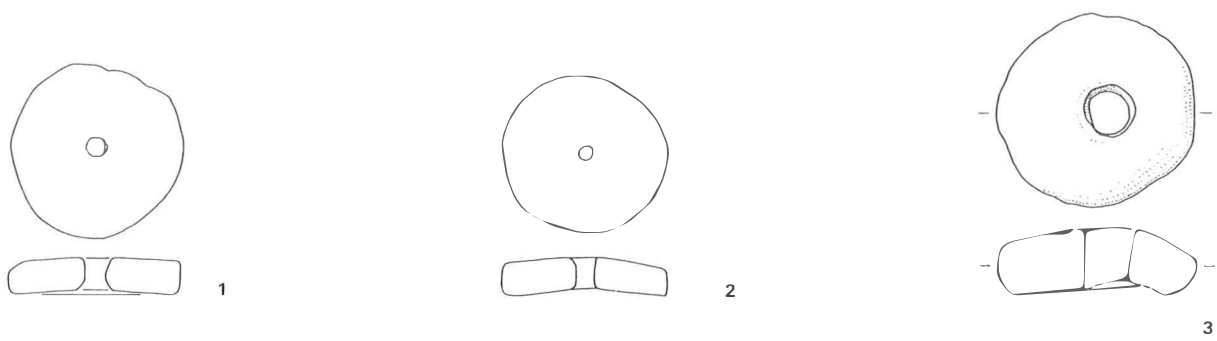
Fig. 77. Type XVI. 1, 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1890/I 37, 1884/I 49); 3: Enzelens-7Ez63 (1898/VI 2).

Fig. 78. Type XVII. 1: Enzelens-7Ez63 (1891/VI 13); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1886/VI 3).

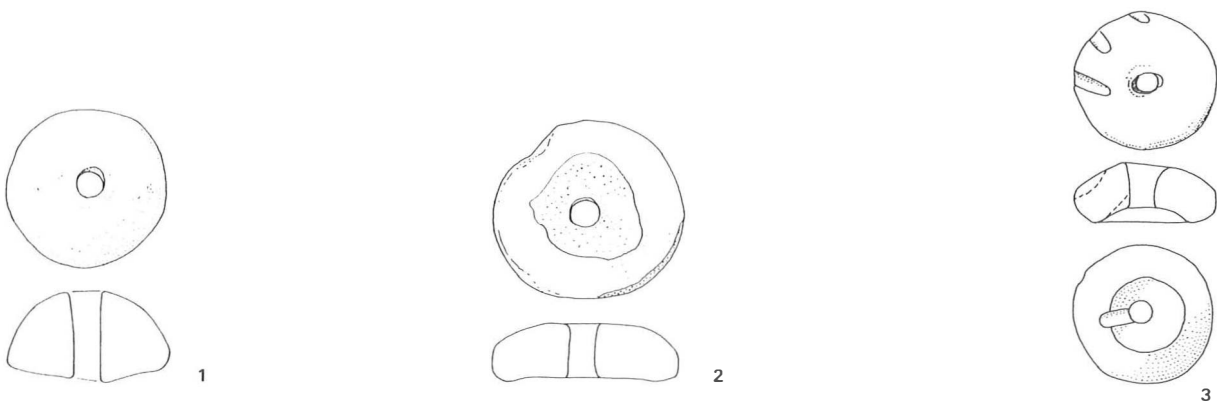
Fig. 79. Type XVIII. 1, 2, 4, 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1898/I 4,5, 1884/I 91,48); 3: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 36).

80

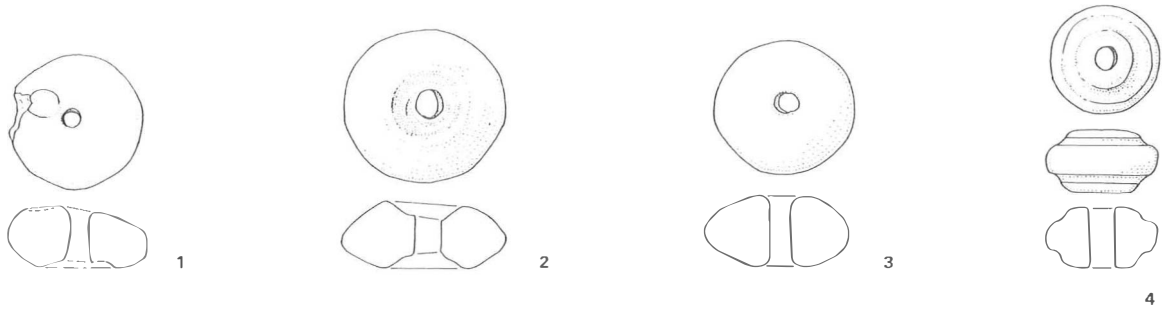

81

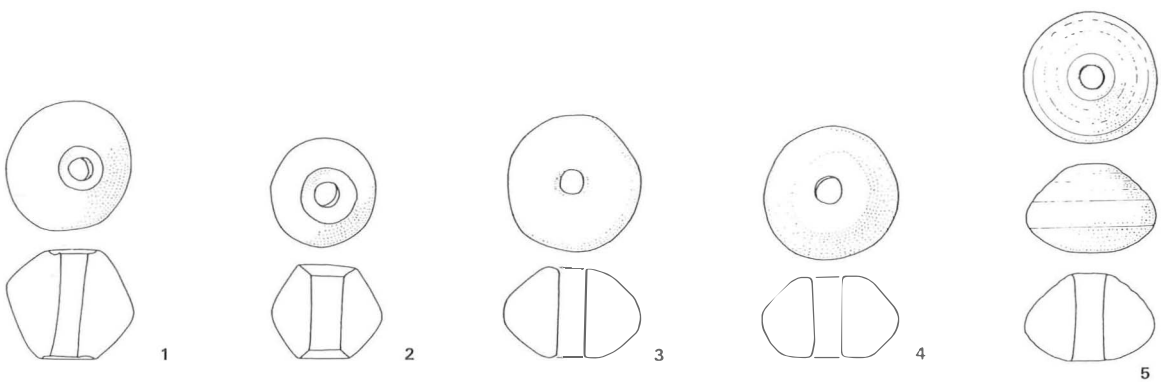

82

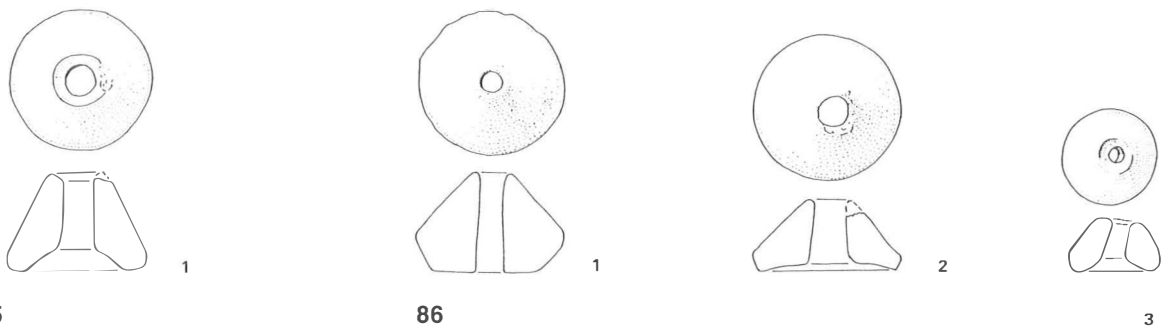
Fig. 80. Type XIXA1. 1: Wittewierum-7Ez71 (1900/I 151); 2, 3: Toornwerd-7Bn85 (1908/I 120, 1946/V 1); 4: Woltersum-7Ez28 (1900/I 149); 5: Westervijtwerd-7Bn45 (1900/I 475).
 Fig. 81. Type XIXA2. 1: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 2); 2: Toornwerd-7Bn85 (1908/I 119); 3: Woltersum-7Ez28 (1900/I 143).
 Fig. 82. Type XIXB. 1: Westervijtwerd-7Bn45 (1900/VI 10); 2, 3: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 1, 1908/I 118).

83

84

85

86

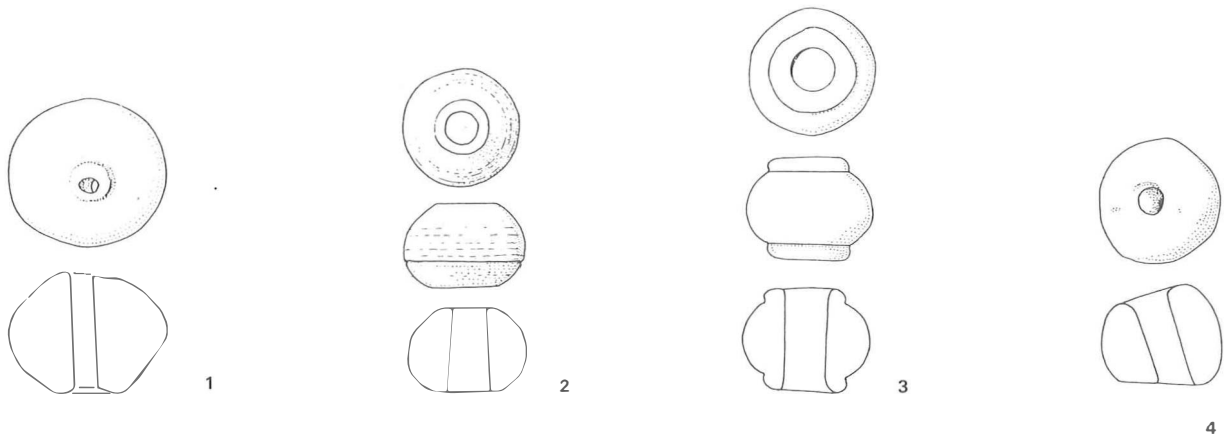
3

Fig. 83. Type XIXC. 1, 2, 3, 4: Westervijlwerd-7Bn45 (1900/V1 13, 1900/I 211, 217, 265).

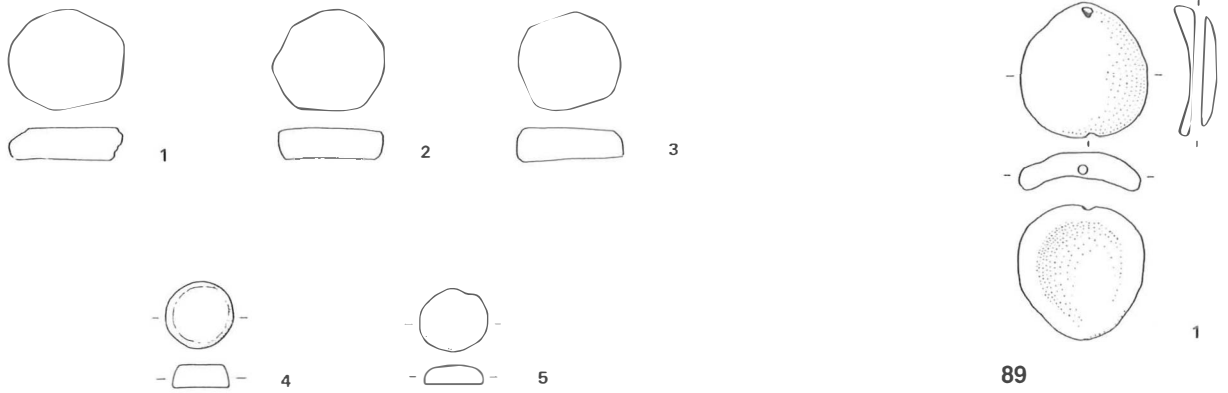
Fig. 84. Type XIXD2. 1, 2, 5: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 1 (2x), 1946/V 23); 3, 4: Westervijlwerd-7Bn45 (1900/I 146, 1900/V1 11).

Fig. 85. Type XIXD1. 1: Westervijlwerd-7Bn45 (1900/V1 12).

Fig. 86. Type XIXD3. 1, 2: Westervijlwerd-7Bn45 (1973/I 16, 1900/I 206); 3: Wirdum-7Ez/En84 (1920/V1 4).

87

88

89

Fig. 87. Type XIXE. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1900/I 139); 2, 3, 4: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 1 (3x)).
 Fig. 88. Type XXII. 1, 2, 3, 4, 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1971/I 29 (3x), 1963/VII 3,4).
 Fig. 89. Type XXIII. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1898/VI 10).

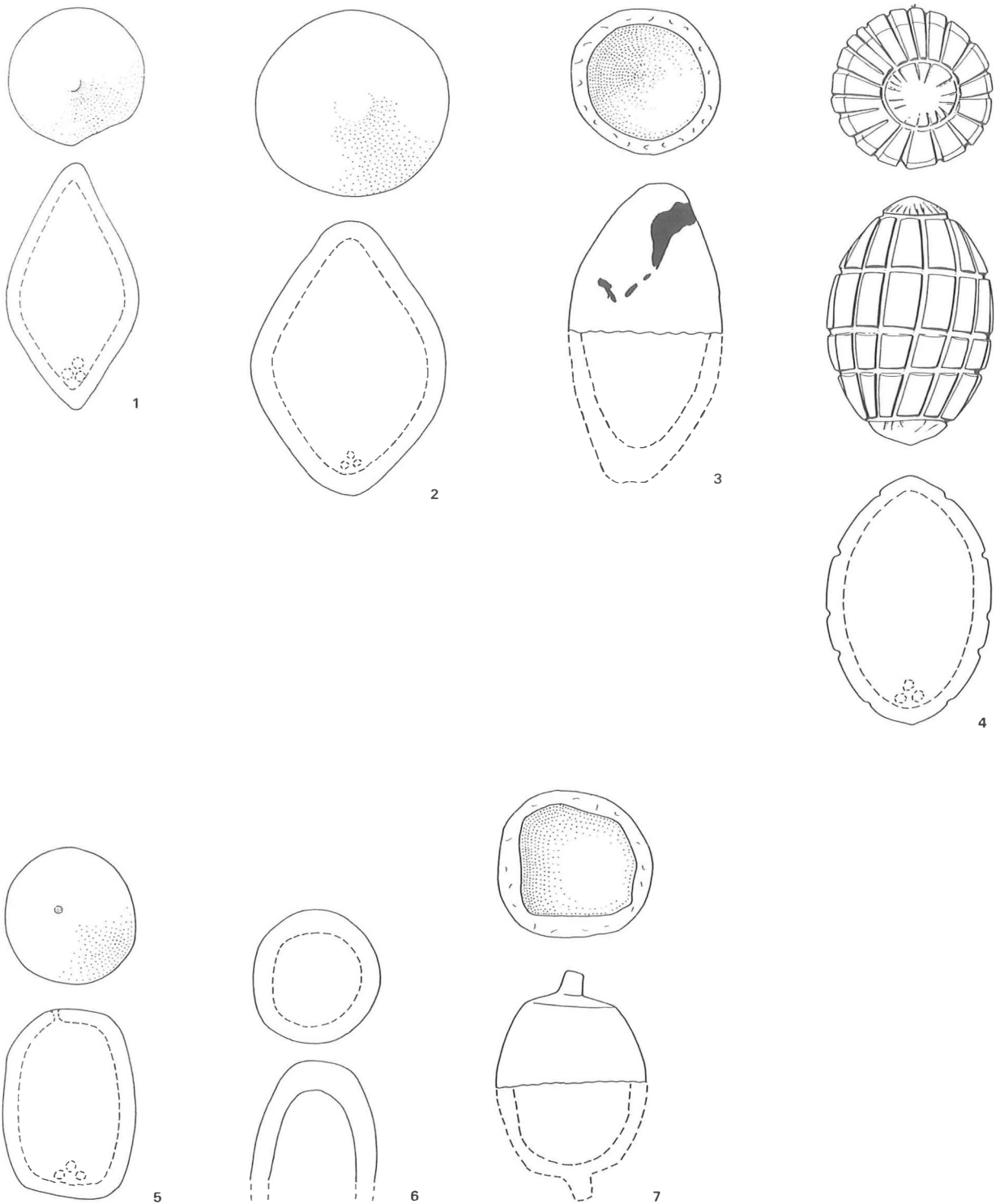
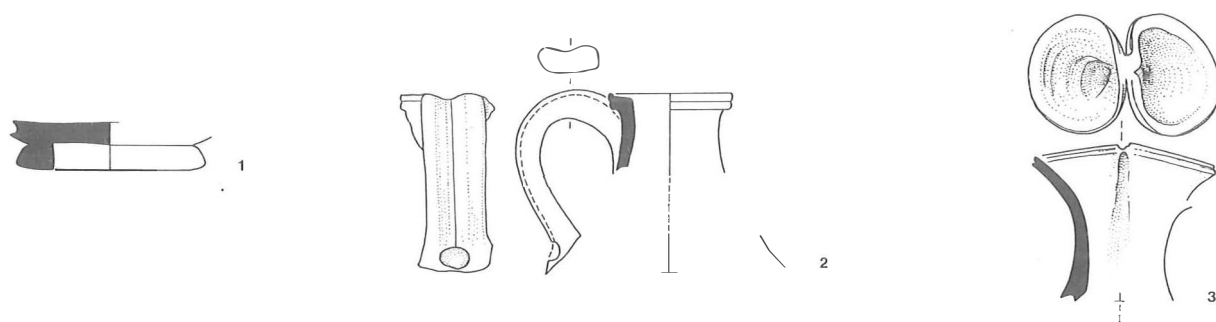
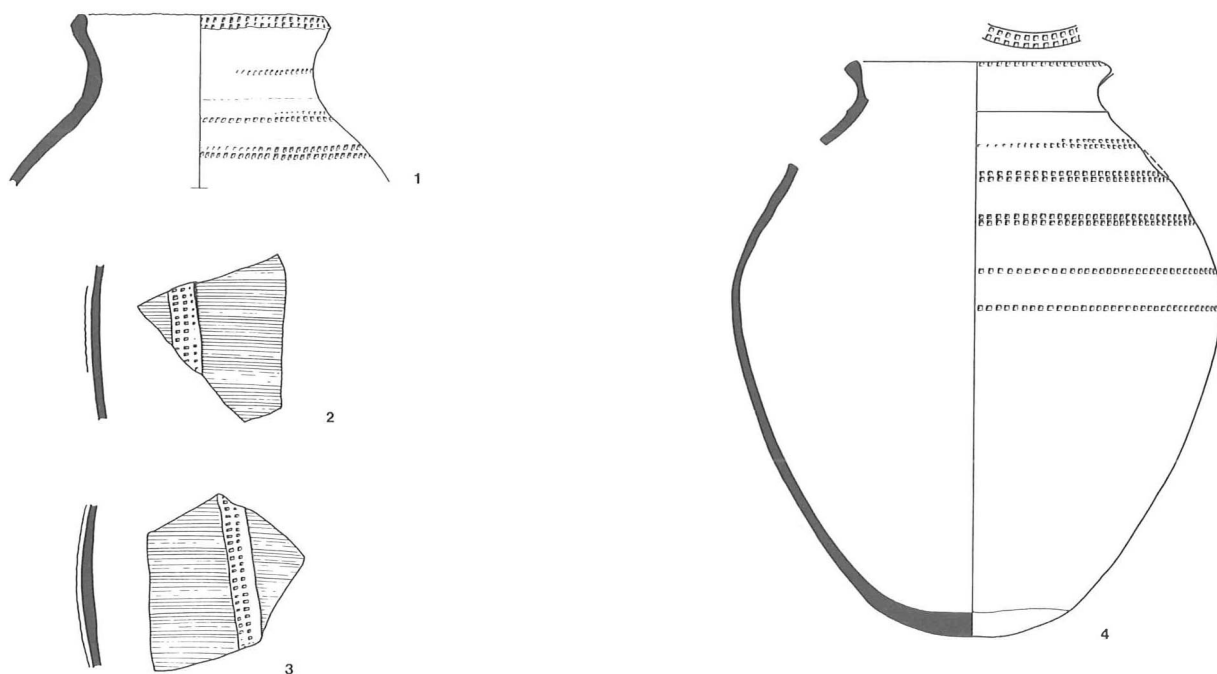

Fig. 90. Type XXI. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1891/VI 23); 2, 3, 7: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 59,15 (2x)); 4, 5: Enzelens-7Ez63 (1884/I 79, 1891/VI 24); 6: Westeremden-7En74 (1918/I 20).

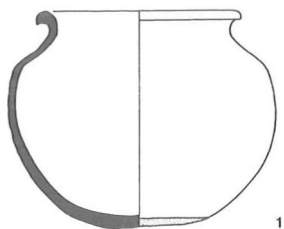
91

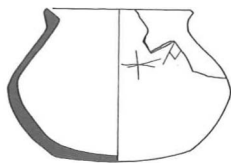
92

Fig. 91. Type 4.3.1. 1, 2: Westerwijtverd-7Bn45 (1968/VI 10,2); 3: Ten Boer-7Ez44 (1884/I 51).

Fig. 92. Type 4.3.2. 1: Westereinden-7En74 (1971/X 20b); 2, 3: Westerwijtverd-7Bn45 (1973/I 16 (2x)); 4: Siuksum-7En1 13 (1962/VIII 4).

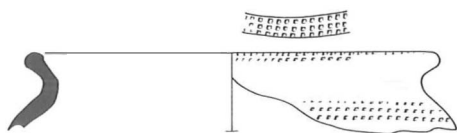
1

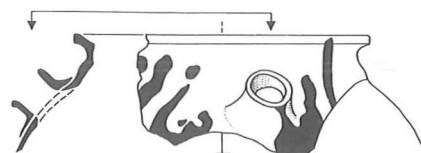
2

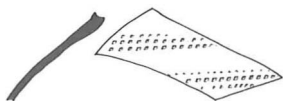
1

3

2

4

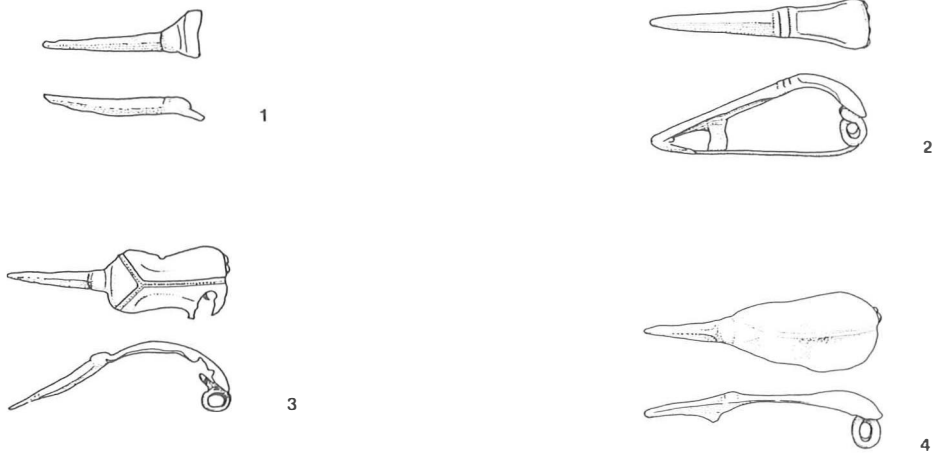
94

93

Fig. 93. Type 4.3.2. 1: Westereinden-7En74 (1912/VI 2); 2: Middelstum-7Bn71 (1972/V 11); 3, 4: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 19,18).
 Fig. 94. Type 4.3.3. 1: Woltersum-7Ez28 (1875/VI 7); 2: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 37).

95

96

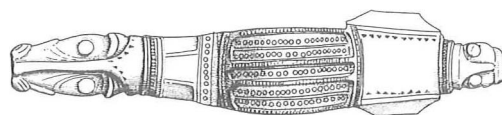
97

Fig. 95. Type 4.4.1.1.1. 1: Wirdum-7Ez/En84 (1930/II 1); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1897/I 1).
 Fig. 96. Type 4.4.1.1.2. 1, 3: De Palen I-7Bn15 (1981/V 2,1); 2, 4: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 7, 1988/VI 3).
 Fig. 97. Type 4.4.1.1.3. 1: Wittewierum-7Ez71 (1884/I 4); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1897/I 2).

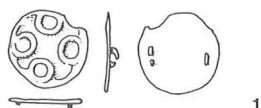
1

98

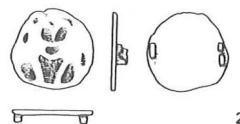

1

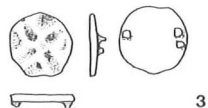
99

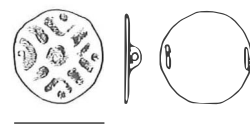
1

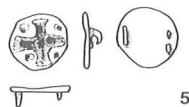
2

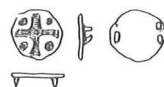
3

4

5

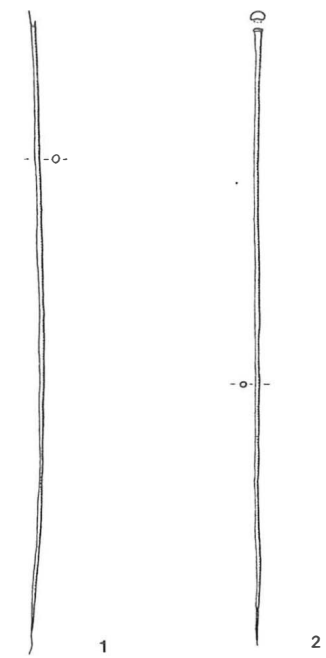
6

100

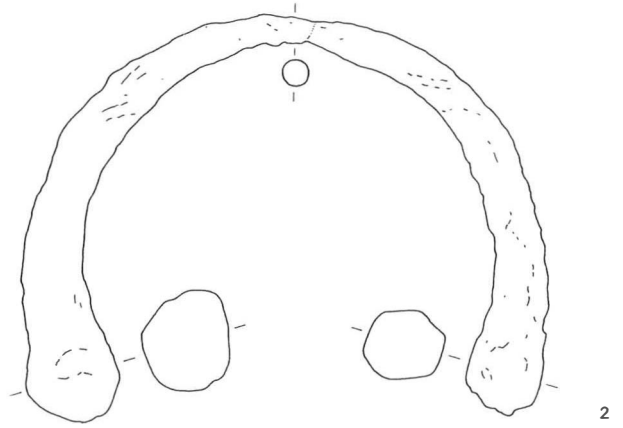
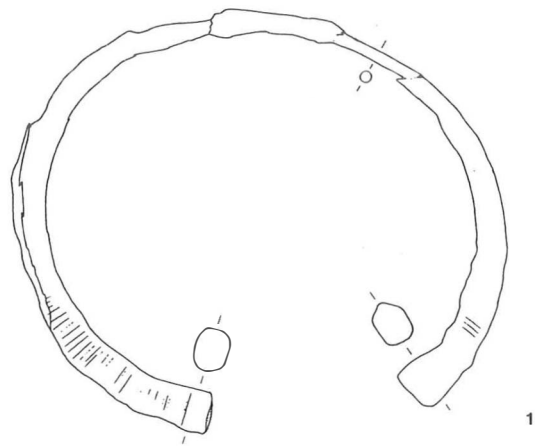
Fig. 98. Type 4.4.1.1.5. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 6).

Fig. 99. Type 4.4.1.1.6. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 5).

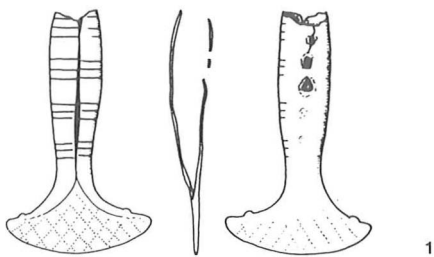
Fig. 100. Type 4.4.1.1.7. 1: omgeving Tammingehuizen-7Ez110 (1983/III 3); 2, 3, 4, 5, 6: De Weer-7En48 (1987/I 32,28,31,29,30).

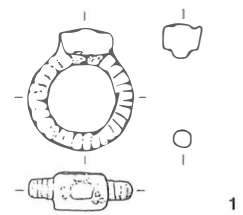
101

102

103

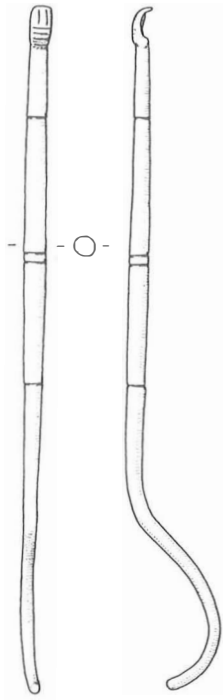
104

Fig. 101. Type 4.4.1.2. 1, 2: Westervijtwerd-7Bn45 (1884/I 26a (2x)).

Fig. 102. Type 4.4.1.3.1. 1, 2: Lellens-7Ez100 (1968/VI 37 (2x)).

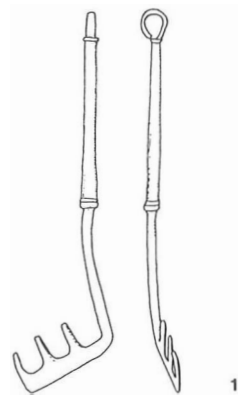
Fig. 103. Type 4.4.1.4.2. 1: Westervijtwerd-7Bn45 (1884/I 20).

Fig. 104. Type 4.4.1.3.2. 1: Garsthuizen-7En104 (1935/XI 1).

1

105

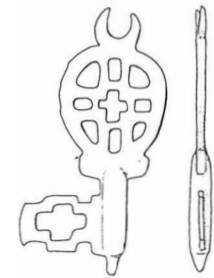

1

106

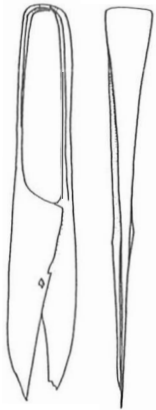

1

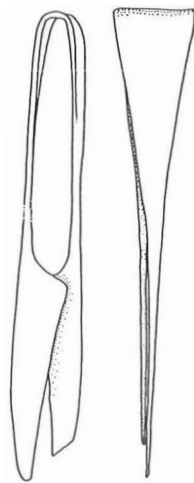
2

107

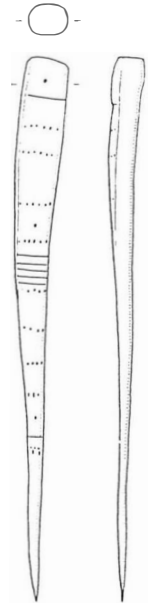
1

108

2

109

1

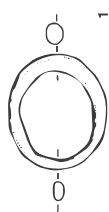
Fig. 105. Type 4.4.1.6.1. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 70).

Fig. 106. Type 4.4.1.6.2. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 19).

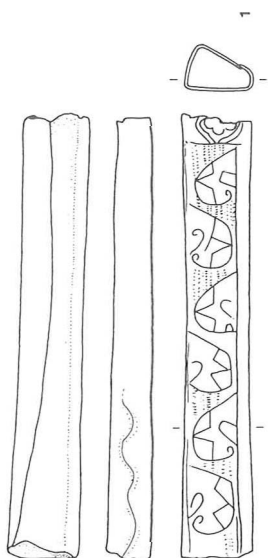
Fig. 107. Type 4.4.1.6.3. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 18); 2: Toornwerd-7Bn85 (1909/IV 4).

Fig. 108. Type 4.4.1.7.1. 1, 2: Lellens-7Ez100 (1884/I 12,13).

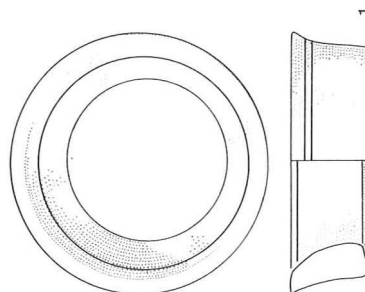
Fig. 109. Type 4.4.1.7.3. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 26).

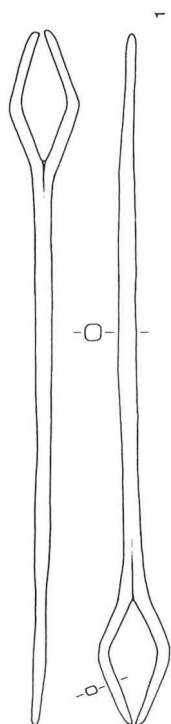
114

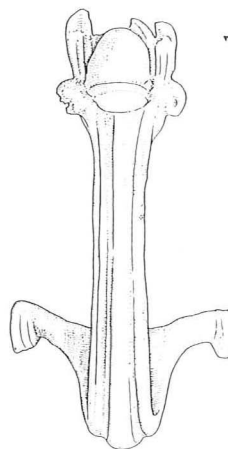
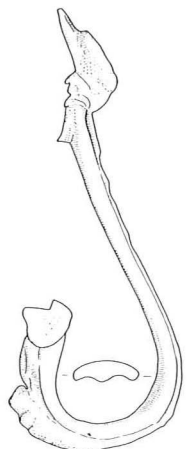
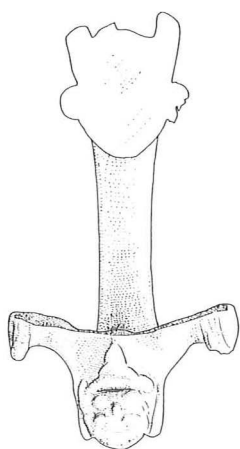
113

112

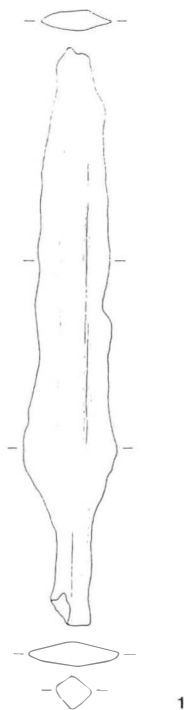

111

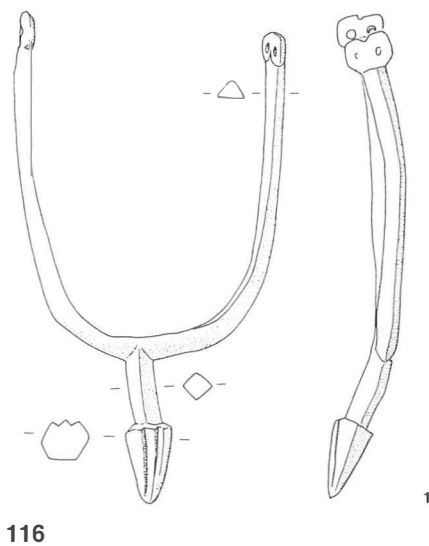

110

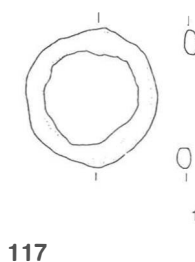
Fig. 110. Type 4.4.1.9.1. 1: Toornwerd-7Bn85 (1946/VI 42).
 Fig. 111. Type 4.4.1.7.2. 1: Westerwijfverd-7Bn45 (1897/I 4).
 Fig. 112. Type 4.4.1.9.3. 1: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VII 7).
 Fig. 113. Type 4.4.1.10.3. 1: Wirdum-7Ez/En84 (1921/VI 20).
 Fig. 114. Type 4.4.1.10.1. 1: Westerwijfverd-7Bn45 (1884/I 15).

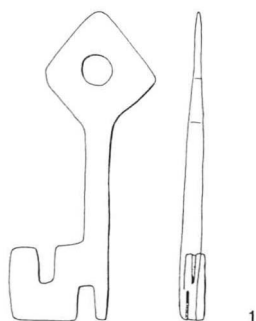
115

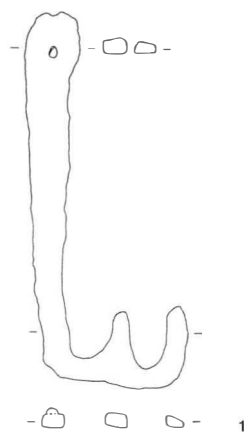
116

117

118

119

120

- Fig. 115. Type 4.4.2.1.2. 1: Loppersum-7En1 14 (1962/II 23a).
 Fig. 116. Type 4.4.2.1.4. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1897/I 3).
 Fig. 117. Type 4.4.2.1.6. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 47).
 Fig. 118. Type 4.4.2.3.3. 1: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 62).
 Fig. 119. Type 4.4.2.3.2. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 71).
 Fig. 120. Type 4.4.2.3.1. 1: Westeremden-7En74 (1925/VI 4).

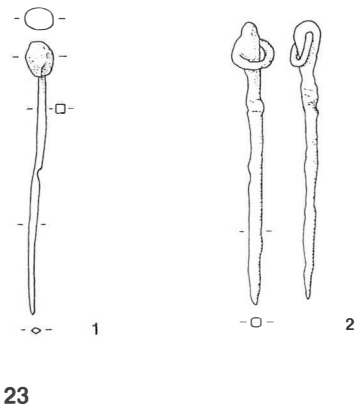
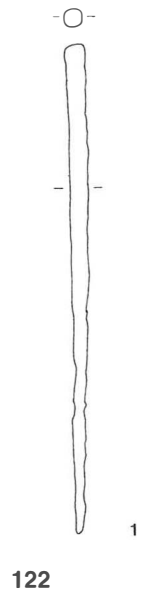
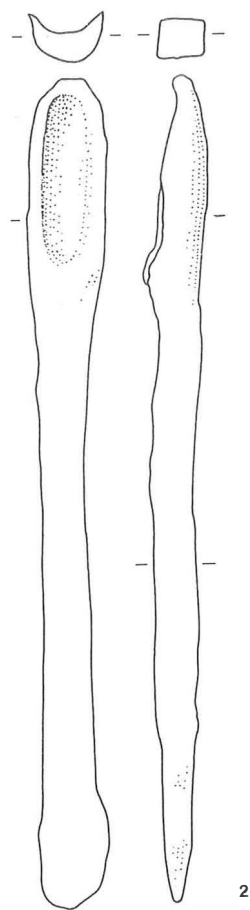
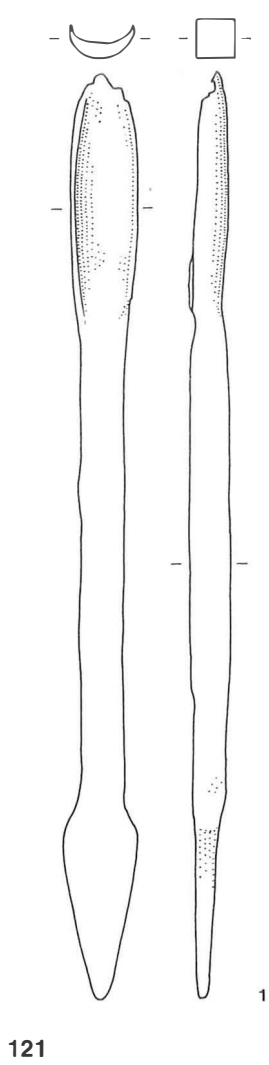

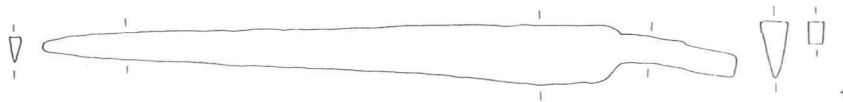
Fig. 121. Type 4.4.2.2.1. 1, 2: Wirdum-7Ez/En84 (1920/V1 13,10).

Fig. 122. Type 4.4.2.2.2. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 48).

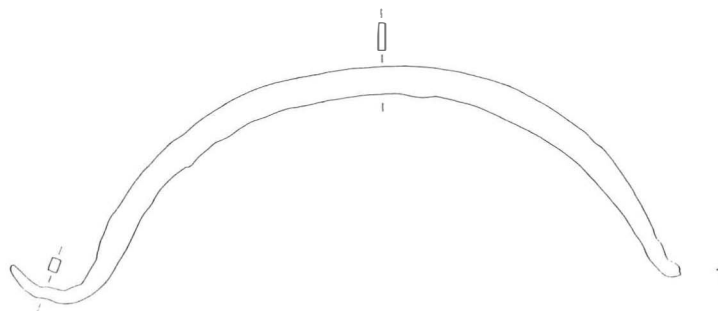
Fig. 123. Type 4.4.2.6. 1, 2: Westeremden-7En74 (1921/I 49,51).

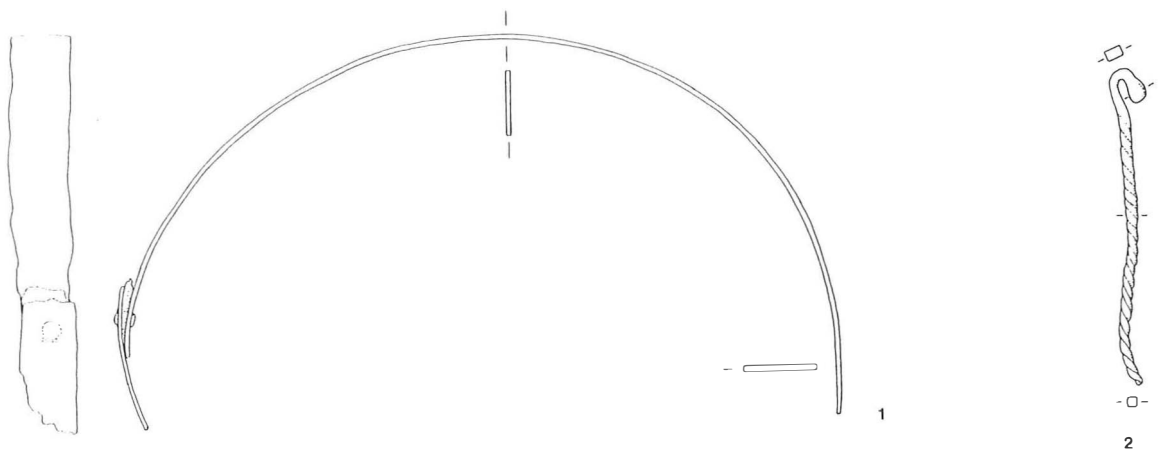
124

125

126

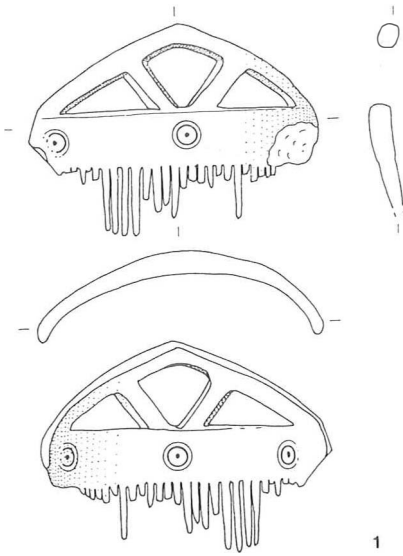
127

Fig. 124. Type 4.4.2.4.1. 1: Westeremden-7En74 (1924/V e); 2: Loppersum-7En114 (1962/II 23b).

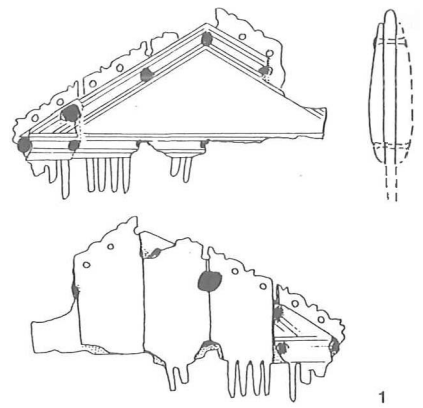
Fig. 125. Type 4.4.2.4.2. 1: Loppersum-7En114 (1962/II 23c).

Fig. 126. Type 4.4.2.5.1. 1: Eekwerderdraai-7Ez66 (1894/I 2).

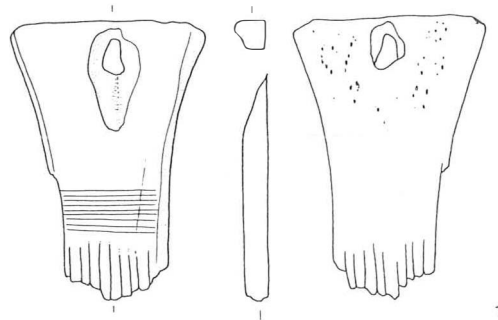
Fig. 127. Type 4.4.2.5.2. 1: Eekwerderdraai-7Ez66 (1900/I 2); 2: Westeremden-7En74 (1921/I 50).

128

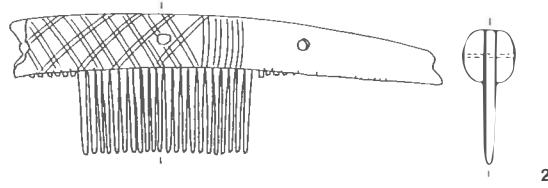
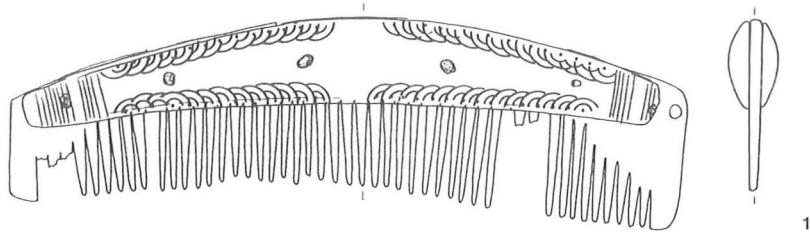

129

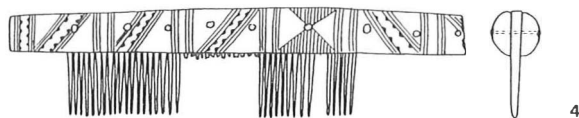
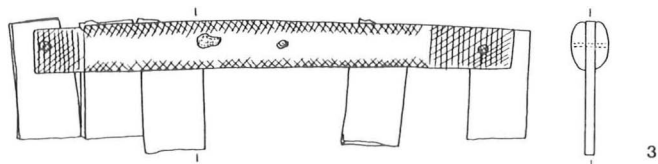
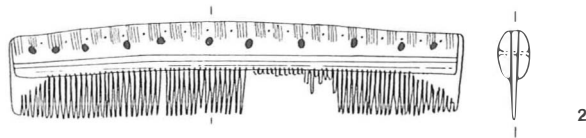
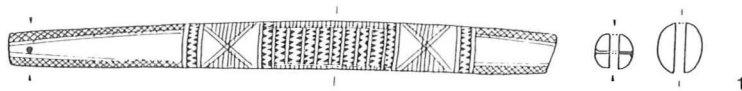

130

- Fig. 128. Type 4.5.1.1.1. 1: Westervijlwerd-7Bn45 (1884/I 165).
Fig. 129. Type 4.5.1.1.2.1. 1: Toornwerd-7Bn85 (1971/V1 1).
Fig. 130. Type 4.5.1.1.3. 1: Garmerwolde-7Dn3 (1955/XI 4).

131

132

Fig. 131. Type 4.5.1.1.2.2.1. 1: Wirdum-7Ez/En84 (1920/IV 13); 2: Westeremden-7En74 (1909/I 170).

Fig. 132. Type 4.5.1.1.2.2.2. 1, 2: Toornwerd-7Bn85 (1908/I 116, 1946/V 45); 3: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 16); 4: Westeremden-7En74 (1921/I 52).

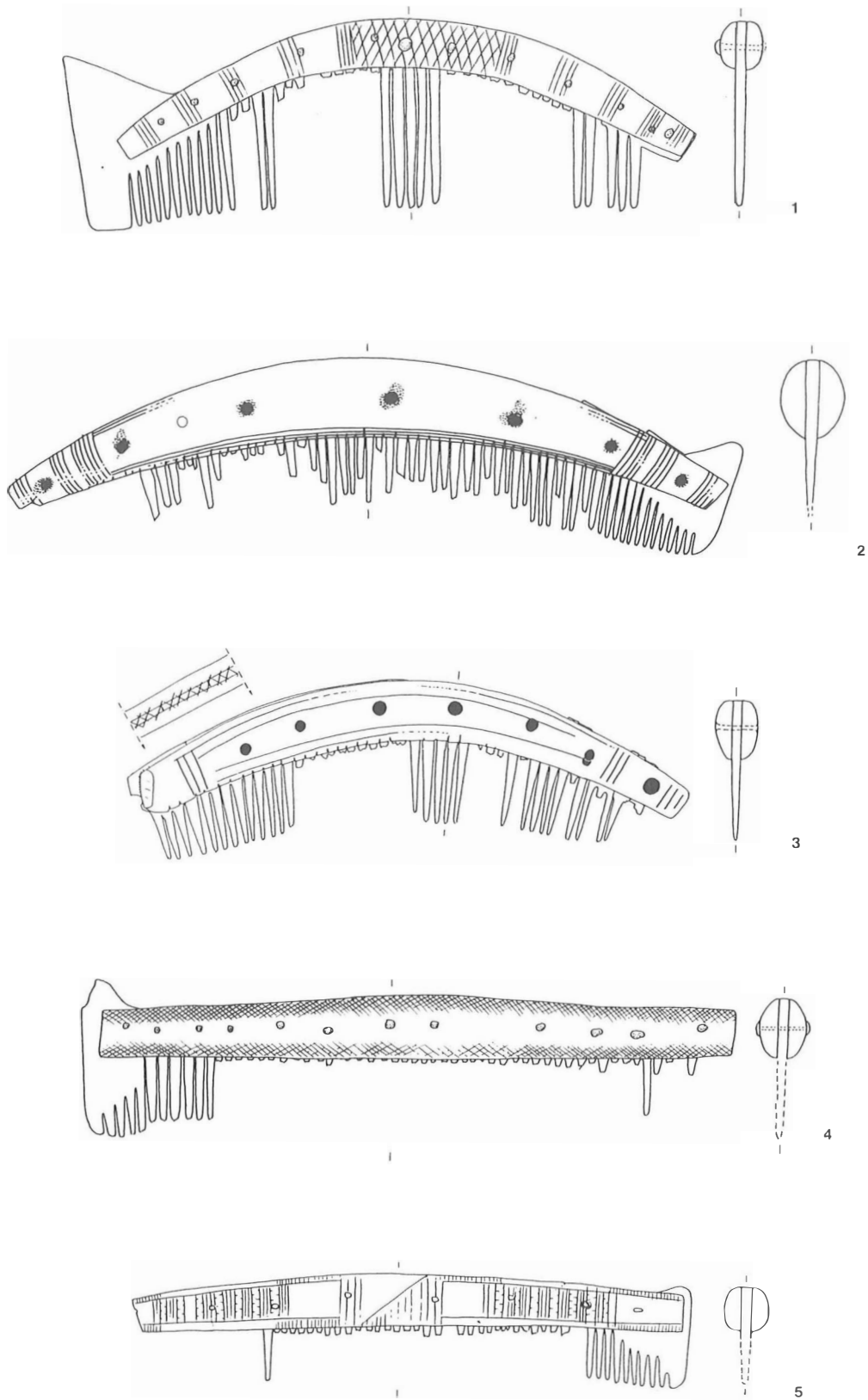
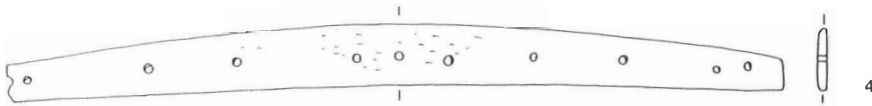
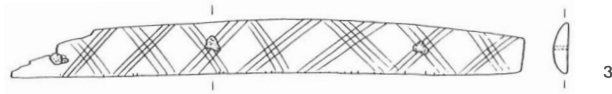
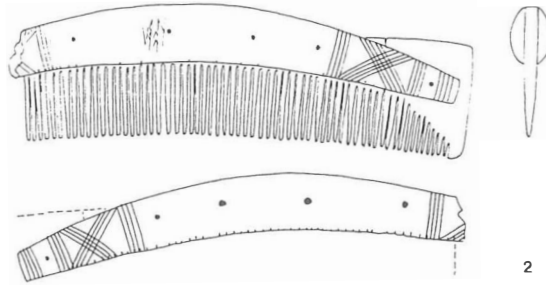
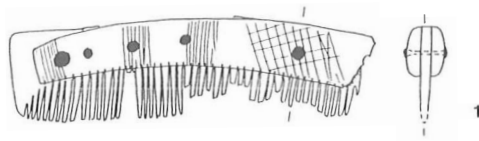
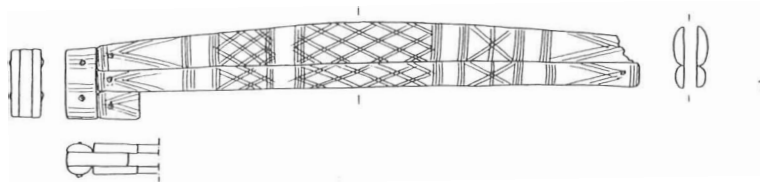

Fig. 133. Type 4.5.1.1.2.3. 1, 4, 5: Westeremden-7En74 (1924/XII 3,2, 1921/I 53); 2: Westervijtwerd-7Bn45 (1900/I 358); 3: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 46).

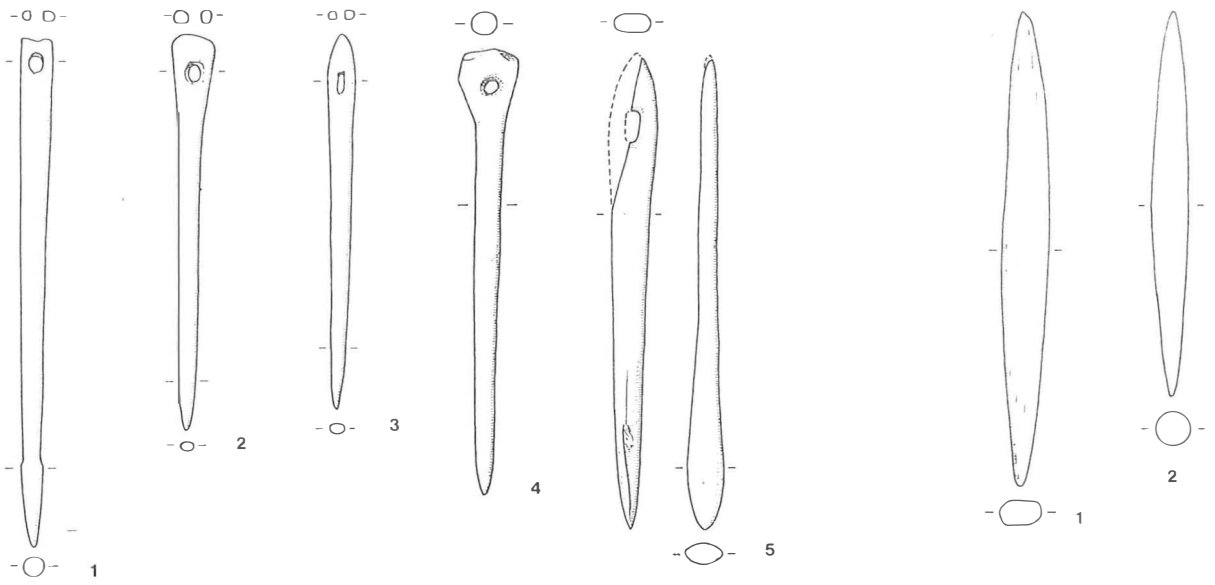

134

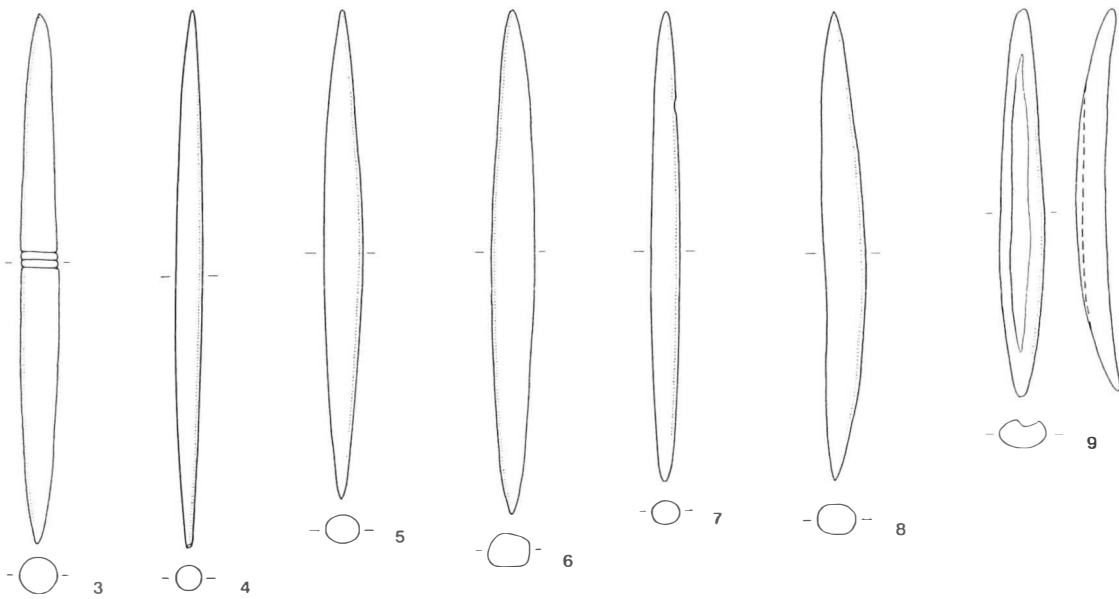

135

Fig. 134. Type 4.5.1.1.2.3. 1, 2, 4: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 44, 1900/I 364, 1908/I 116); 3: Wirdum-7Ez/En84 (1920/V18).
 Fig. 135. Type 4.5.1.1.2.4. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 55).

136

137

Fig. 136. Type 4.5.1.2. 1, 2, 3: Westeremden-7En74 (1921/I 25,27,26); 4, 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 196,175).

Fig. 137. Type 4.5.1.3. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 58); 2: Loppersum-7En114 (1884/I 242); 3: Merum-7Ez70 (1877/VI 7); 4, 5, 7, 8, 9: Toornwerd-7Bn85 (1884/I 238,238a, 1946/V 64,61,49).

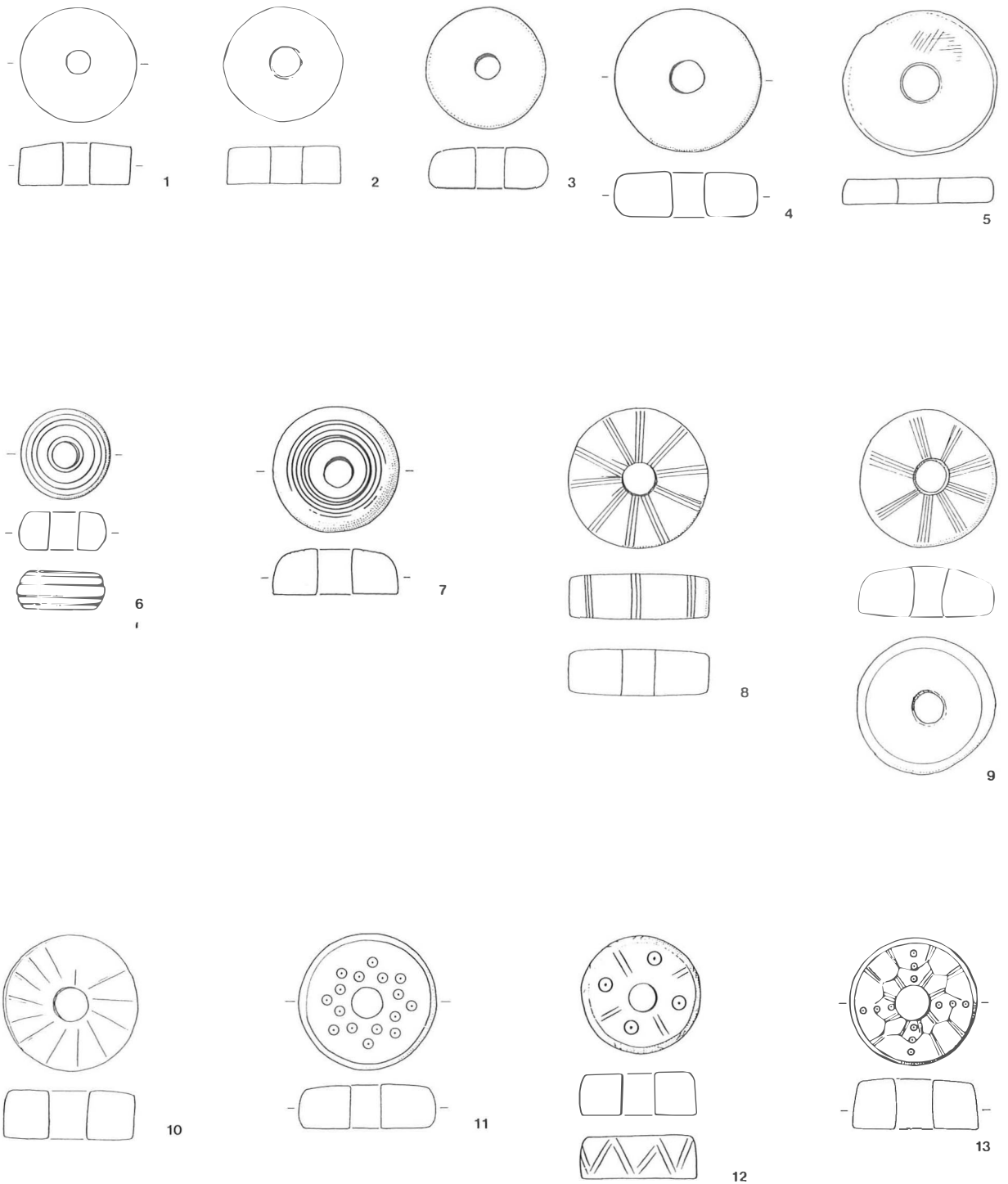
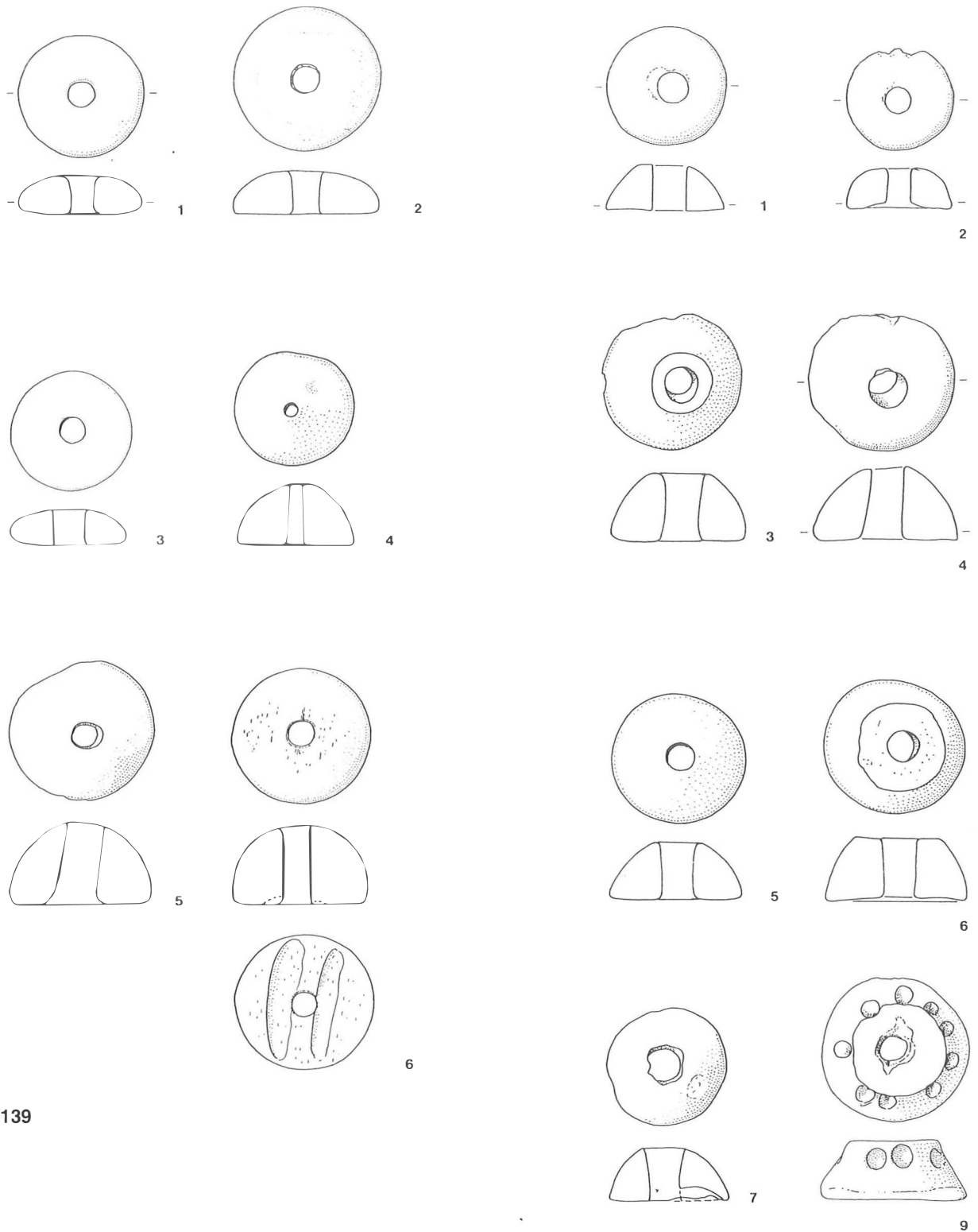

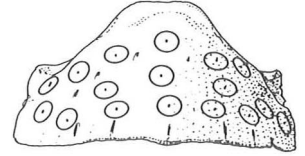
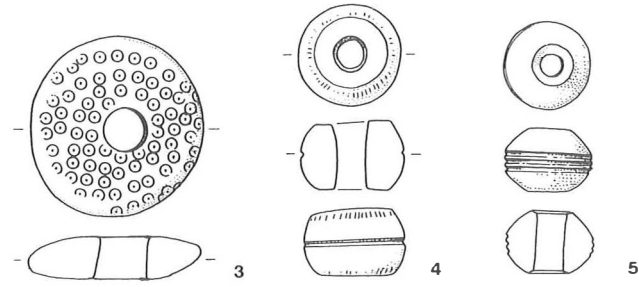
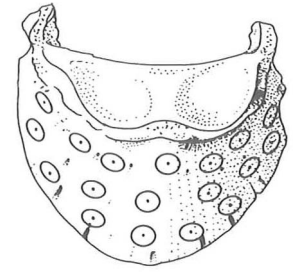
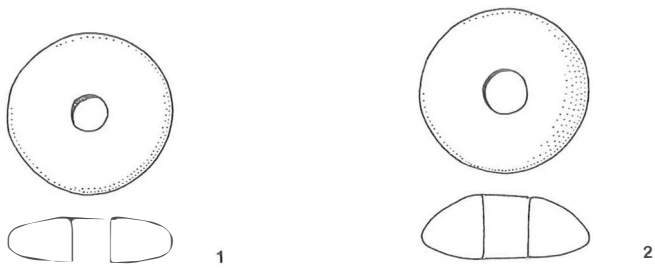
Fig. 138. Type 4.5.1.4.1. 1, 4, 6, 12: Westeremden-7En74 (1921/I 44, 1926/VI 8, 1918/I 33, 1926/VI 32); 2: Middelstum-7Bn71 (1972/V 11a); 3, 7, 13: Westerwijtwerd-7Bn45 (1900/VI 13,14, 1900/I 188); 5, 8, 9: Toornwerd-7Bn85 (1890/I 38a, 1946/V 2 (2x)); 10: Merum-7Ez70 (1877/VI 8); 11: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 1).

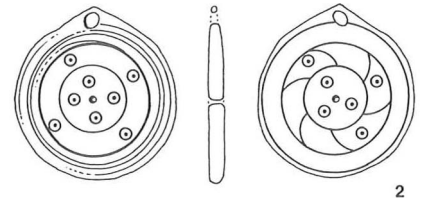
139

140

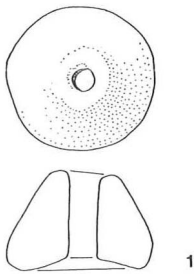
Fig. 139. Type 4.5.1.4.2.1. 1: Westeremden-7En74 (1918/I 21); 2, 3, 5, 6: Toornverd-7Bn85 (1946/V 62, 1908/I 117, 1946/V 2, 1890/I 38); 4: Westerwijtverd-7Bn45 (1900/IV 15).
 Fig. 140. Type 4.5.1.4.2.2. 1, 2, 4: Westeremden-7En74 (1921/I 42,43, 1918/I 29); 3, 5, 6: Westerwijtverd-7Bn45 (1900/I 197, 1900/VI 16, 1900/I 196); 7, 8: Toornverd-7Bn85 (1945/V 2,1).

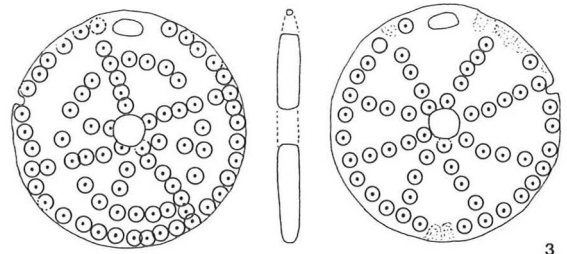
141

2

1

3

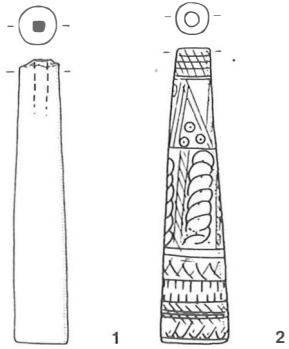
142

143

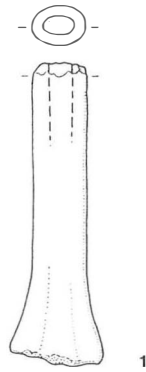
Fig. 141. Type 4.5.1.4.3. 1, 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1900/I 195,188); 3: Westeremden-7En74 (1926/VI 7); 4: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 3); 5: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 55d).

Fig. 142. Type 4.5.1.4.4. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1900/I 233).

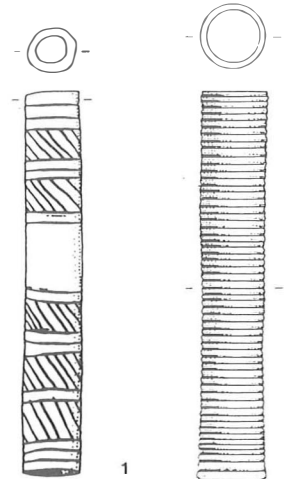
Fig. 143. Type 4.5.1.10. 1, 3: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 81, 1900/I 182); 2: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 10).

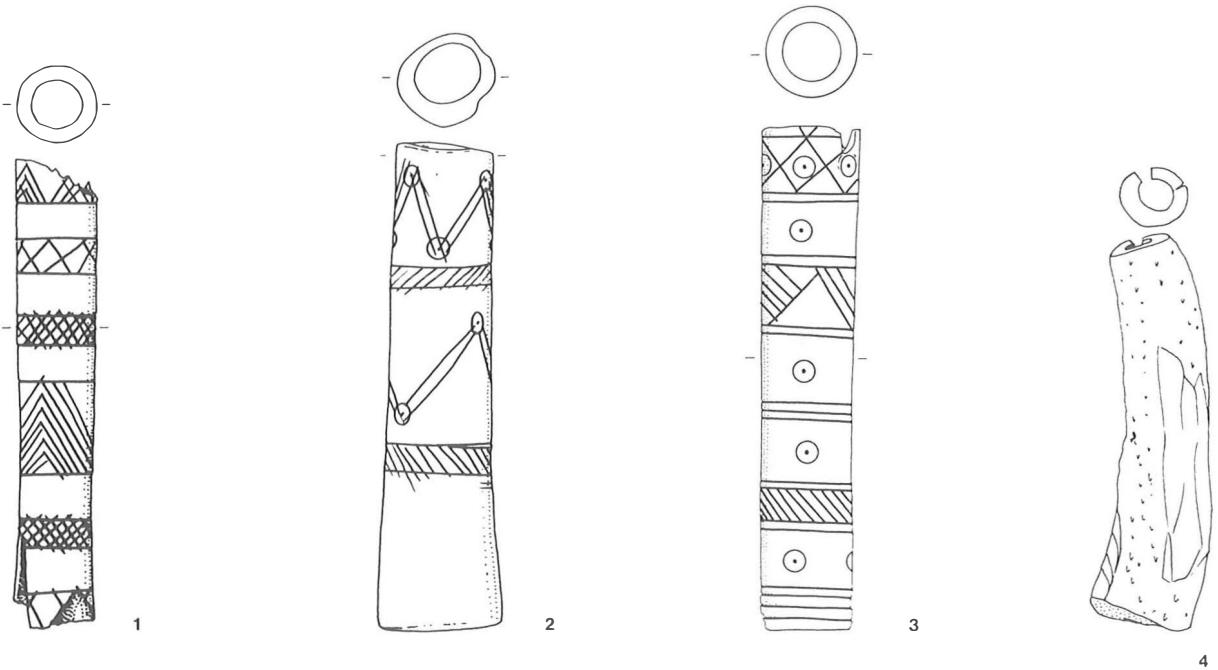
144

145

146

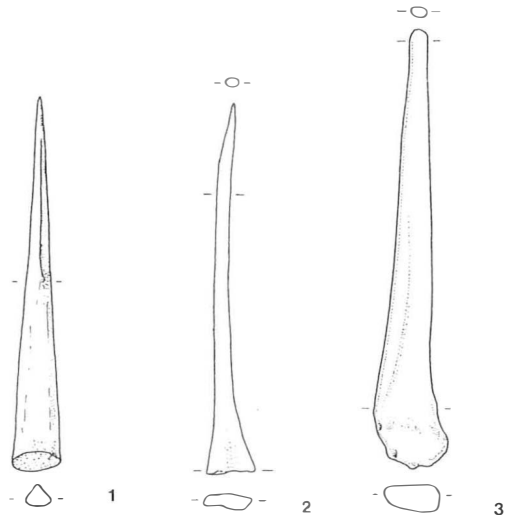
147

Fig. 144. Type 4.5.1.5.1. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 37); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 145).

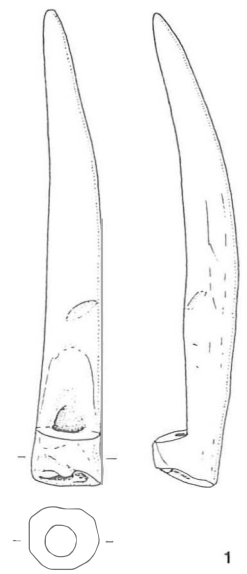
Fig. 145. Type 4.5.1.5.2. 1: Westeremden-7En74 (1918/I 30).

Fig. 146. Type 4.5.1.5.3. 1, 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 154,153).

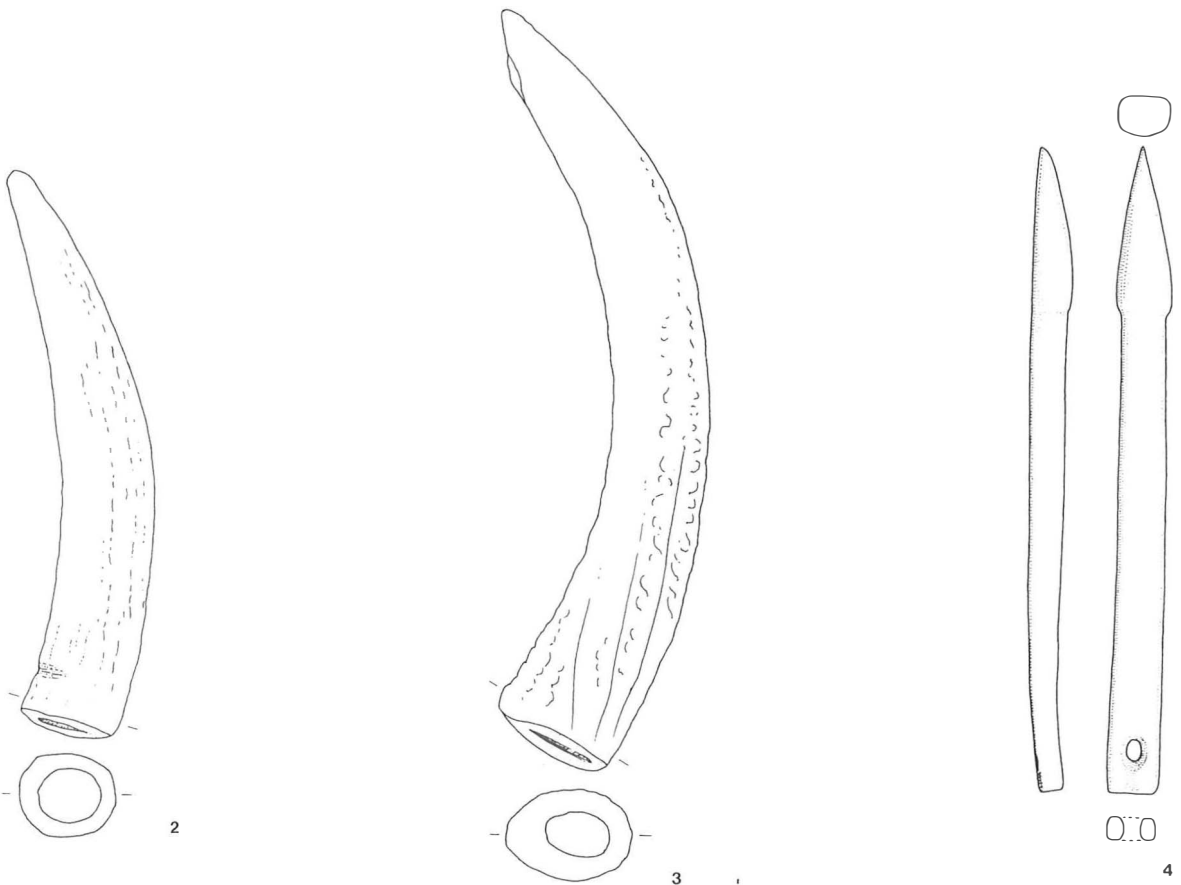
Fig. 147. Type 4.5.1.5.4. 1, 2, 3, 4: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 141,147,155,146).

148

149

149

Fig. 148. Type 4.5.1.6.1.1. 1: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 115); 2: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 63); 3: Westeremden-7En74 (1921/I 24).
 Fig. 149. Type 4.5.1.6.1.2. 1: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 57); 2, 3: Lellens-7Ez100 (1900/I 381, 1884/I 167); 4: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 171).

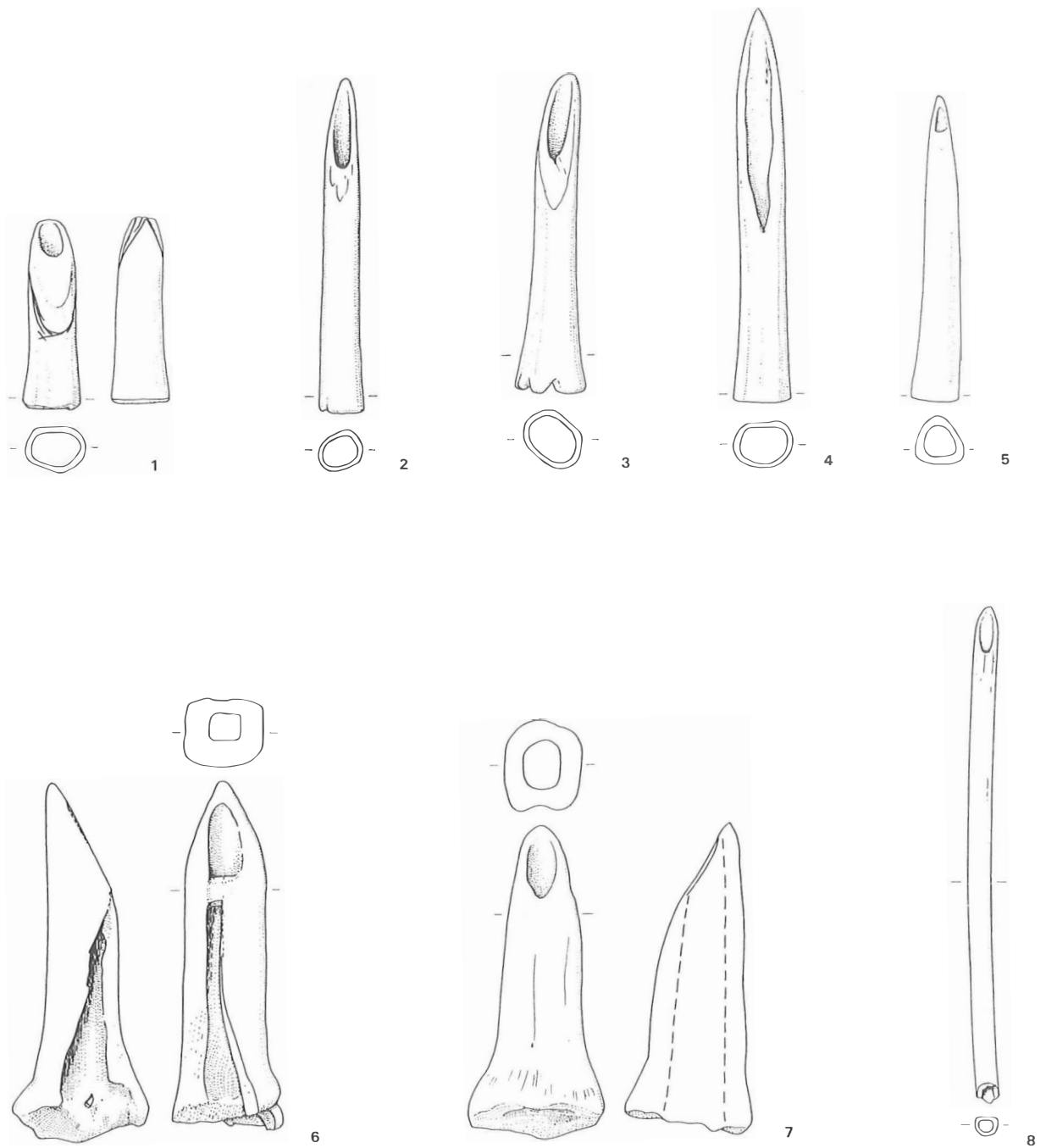
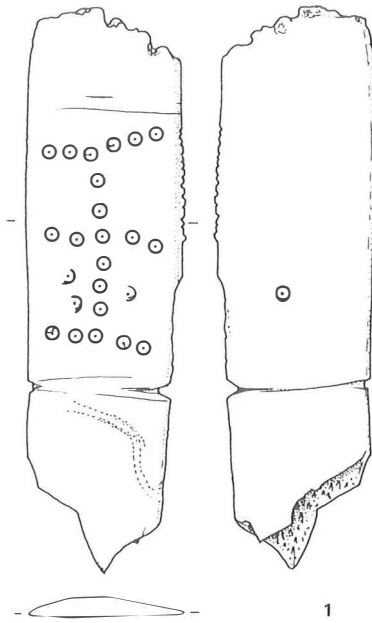
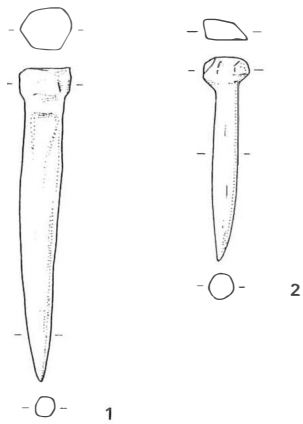
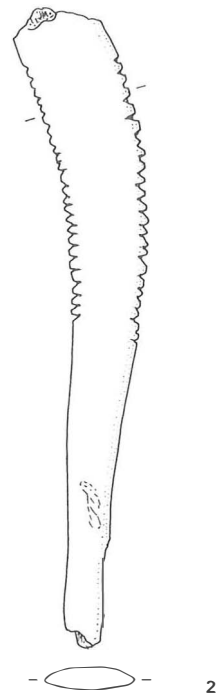

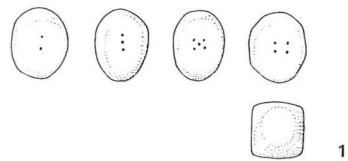
Fig. 150. Type 4.5.1.6.2. 1, 4, 8: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 48,47,67); 2, 3: Westervijtwerd-7Bn45 (1884/I 135,127); 5: Lellens-7Ez100 (1884/I 132); 6, 7: Westeremden-7Ez74 (1909/I 179,181).

151

152

153

Fig. 151. Type 4.5.1.7.1. 1, 2: Westerwijtvverd-7Bn45 (1884/I 163,164).

Fig. 152. Type 4.5.1.7.3. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 36); 2: Toornverd-7Bn85 (1946/V 64b).

Fig. 153. Type 4.5.1.8.1. 1: Toornverd-7Bn85 (1900/VI 4).

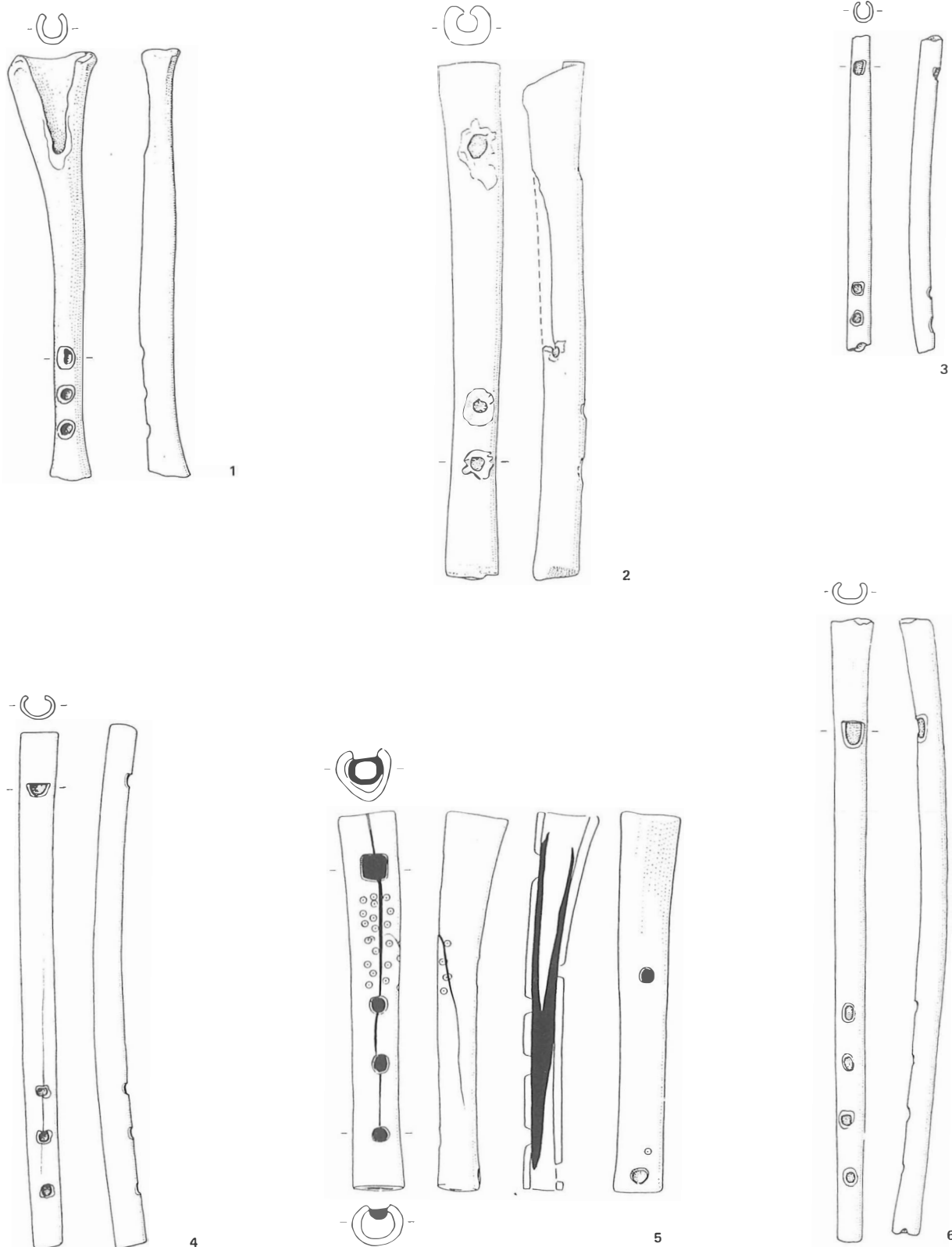

Fig. 154. Type 4.5.1.7.2. 1, 6: Westervijtwerd-7Bn45 (1891/VI 25, 1890/VI 11); 2: Loppersum-7En1 14 (1979/XI 4); 3, 4: Westervemden-7En74 (1921/I 28,57); 5: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 13).

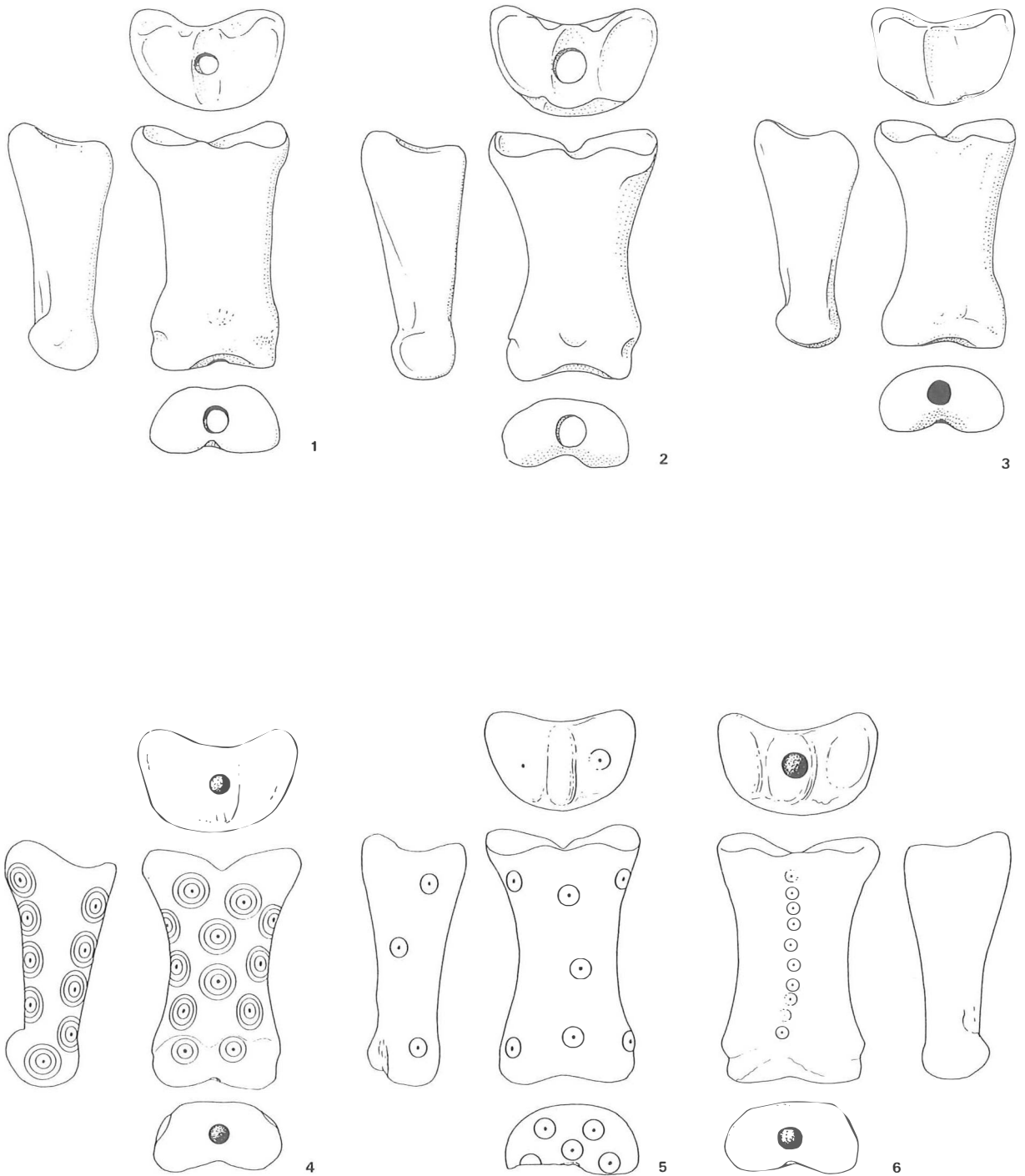
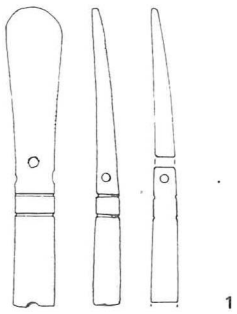
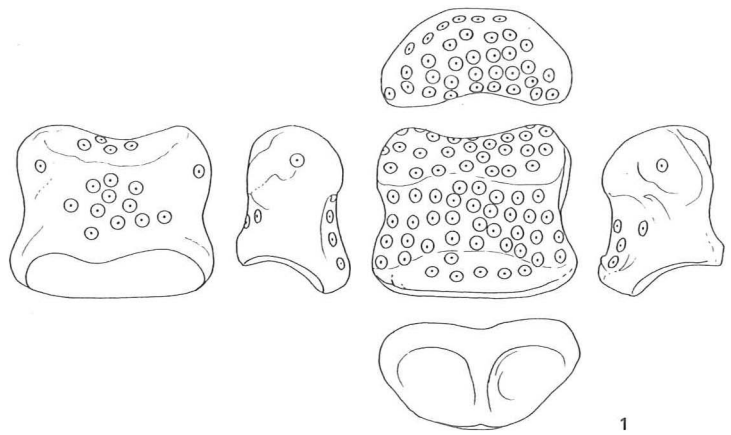

Fig. 155. Type 4.5.1.8.2. 1, 2, 3, 4, 5, 6: Westervijlwerd-7Bn45 (1962/II 10,11,13, 1884/I 80,80c,80b).

156

157

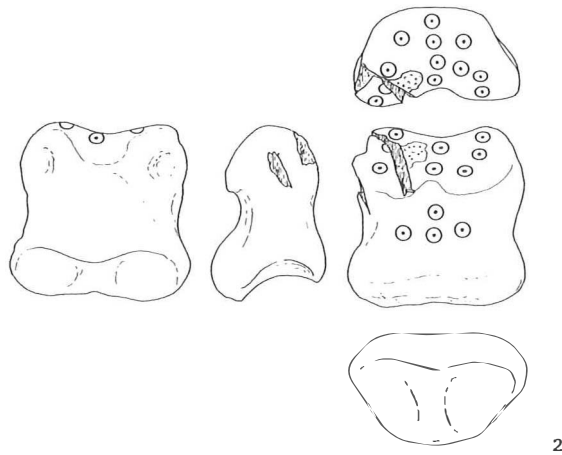

Fig. 156. Type 4.5.1.8.3. 1: Middelstum-7Bn71 (1900/I 103).
Fig. 157. Type 4.5.1.8.2. 1, 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 80d,80a).

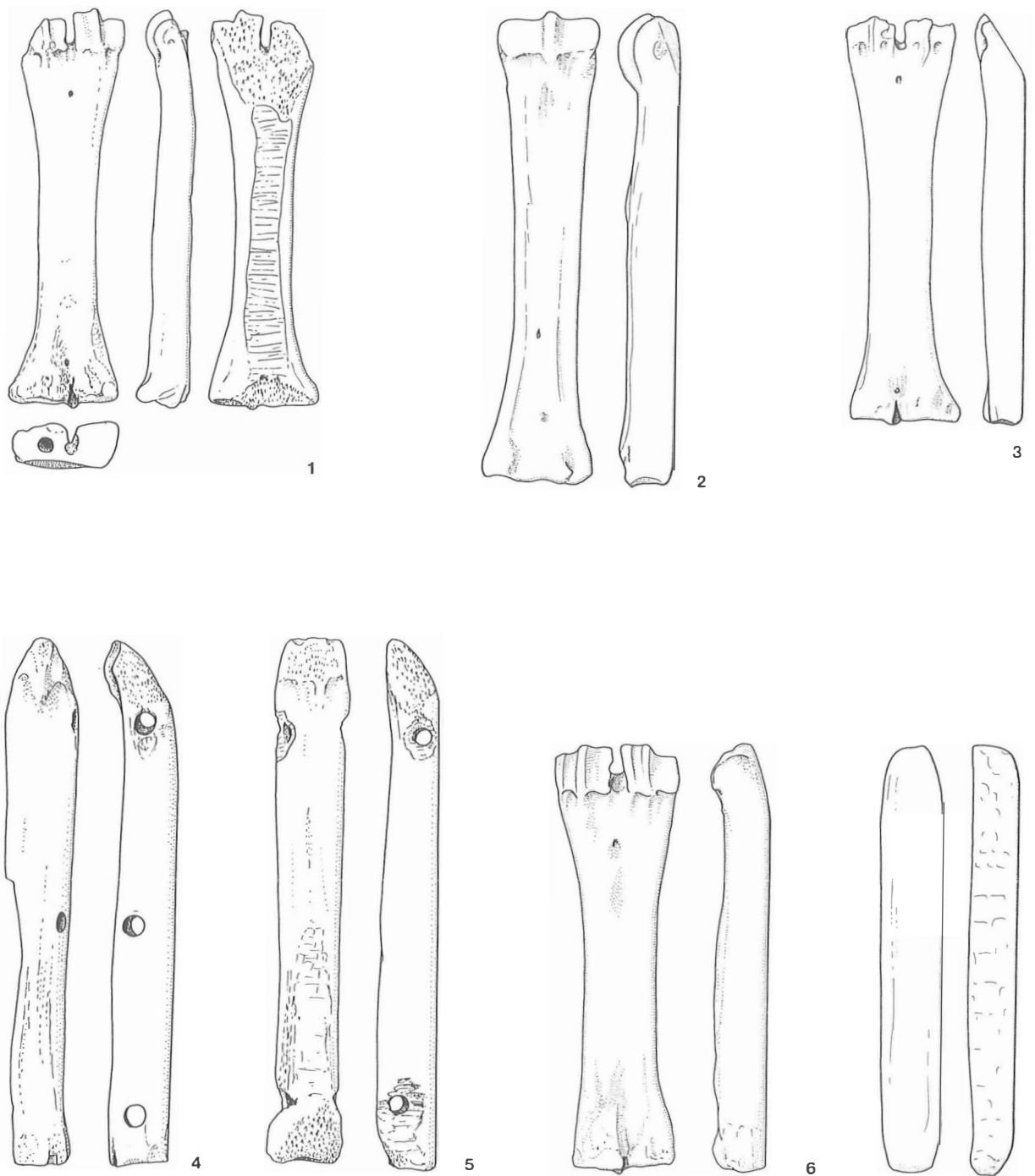
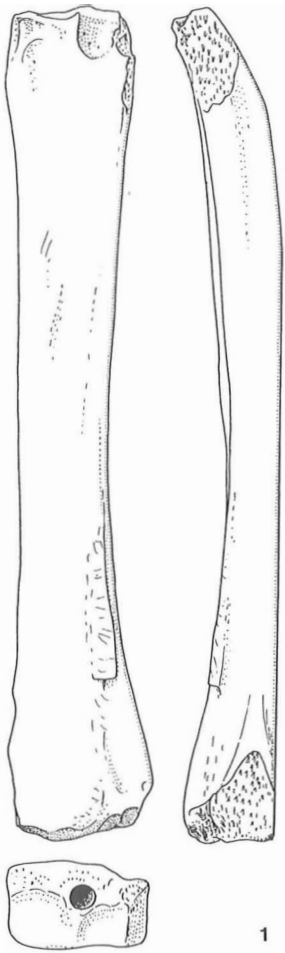
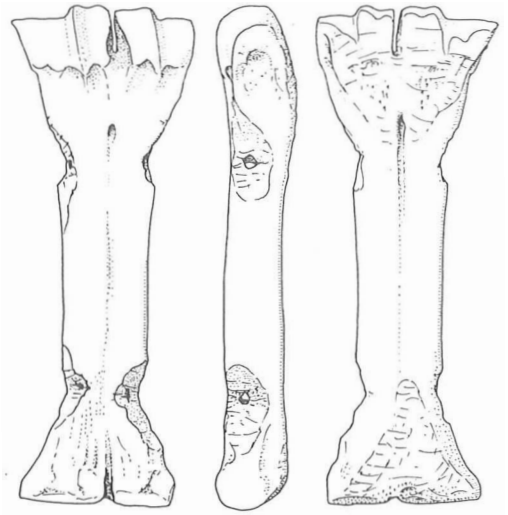

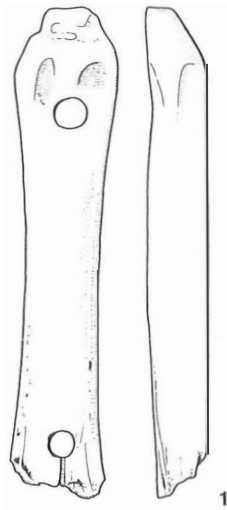
Fig. 158. Type 4.5.1.9.1. 1, 4, 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1900/I 392, 1900/VI 17, 1900/I 392); 2, 3, 7: Westeremden-7En74 (1921/I 18, 1909/I 180, 1921/I 19); 6: Toornverd-7Bn85 (1946/V 69).

159

159

160

Fig. 159. Type 4.5.1.9.1. 1, 2: Westervijtwerd-7Bn45 (1962/II 32, 1900/I 395).

Fig. 160. Type 4.5.1.9.2. 1: Westereinden-7En74 (1910/I 172); 2: Toomwerd-7Bn85 (1946/V 177).

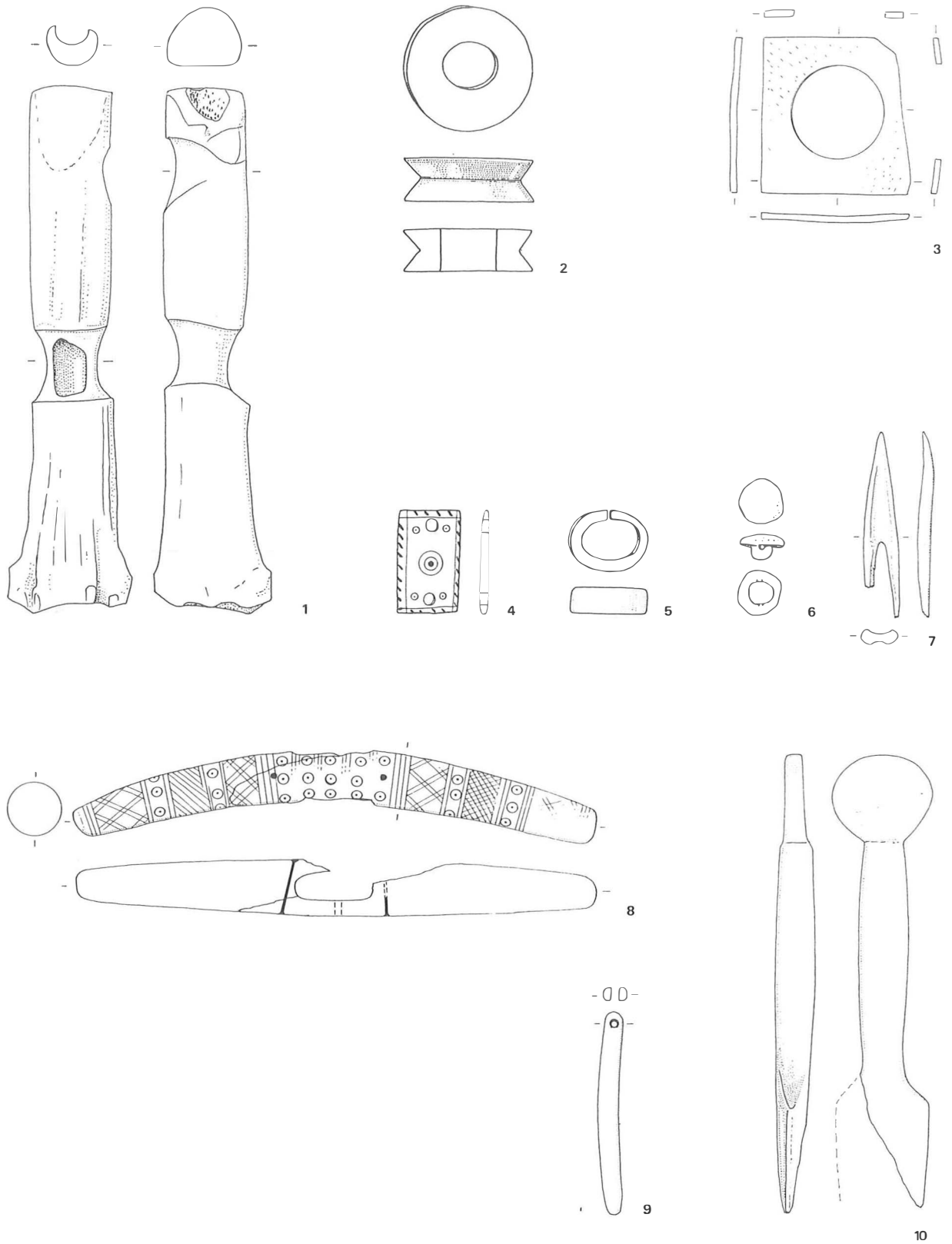
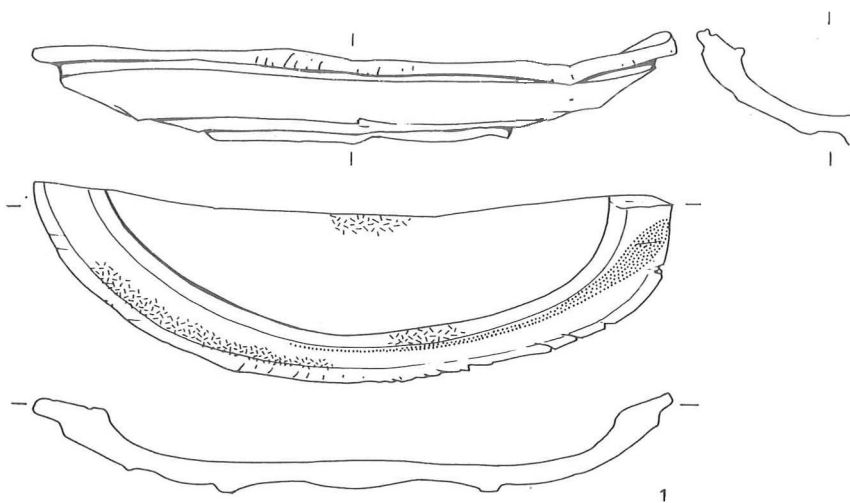
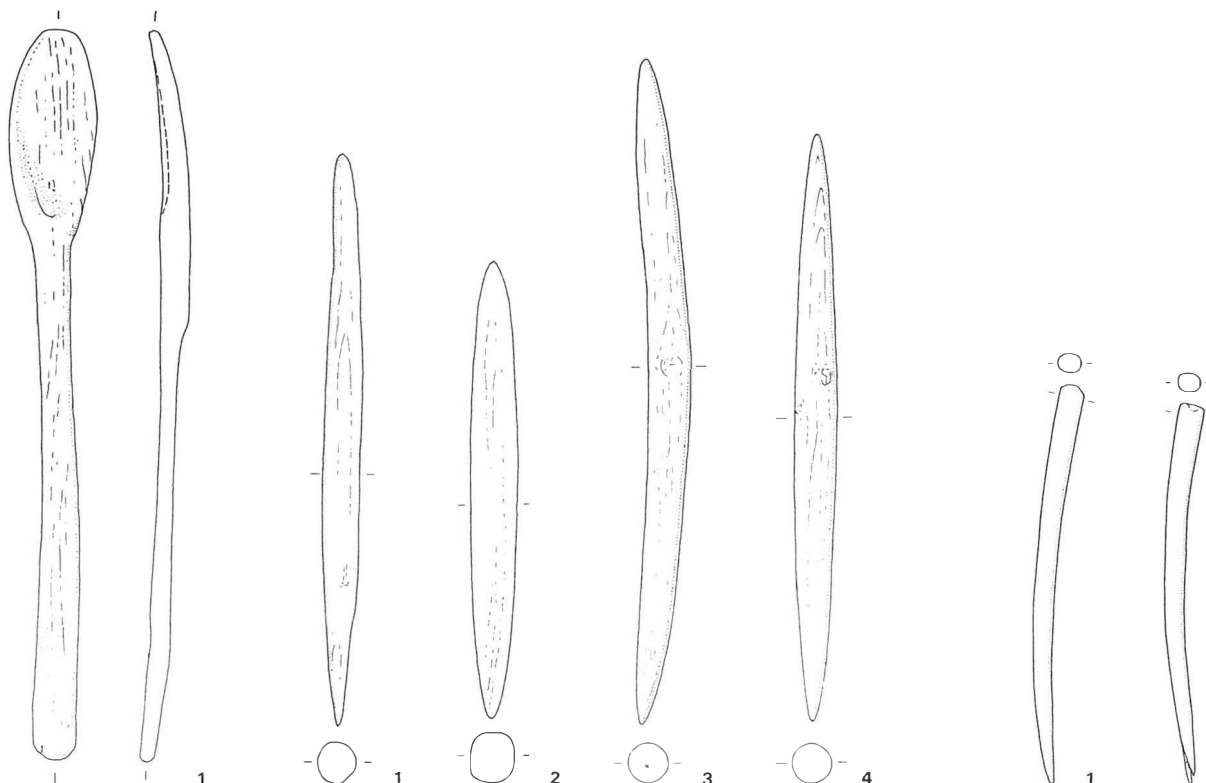

Fig. 161. Type 4.5.1.11. 1, 6: Middelstum-7Bn71 (1900/I 104, 1971/VI 1); 2, 3, 7, 9, 10: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 6, 1908/I 115, 1946/V 66, 1971/XII 3, 1946/V 54); 4, 5: Westeremden-7En74 (1921/I 32, 1925/VI 2); 8: Westervijlwerd-7Bn45 (1897/VI 6).

162

163

164

165

Fig. 162. Type 4.5.3.1.1. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 29).

Fig. 163. Type 4.5.3.2. 1: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 50).

Fig. 164. Type 4.5.3.3. 1, 2: Westeremden-7En74 (1921/I 65, 60); 3, 4: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 43,12).

Fig. 165. Type 4.5.3.4. 1, 2: Westeremden-7En74 (1921/I 22,23).

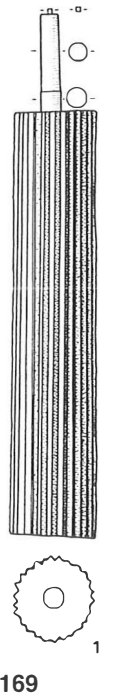
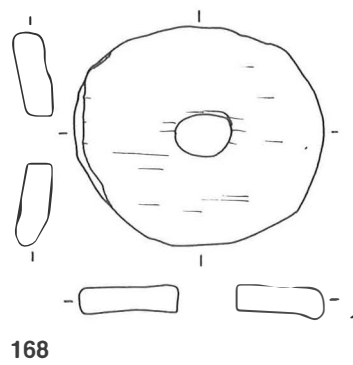
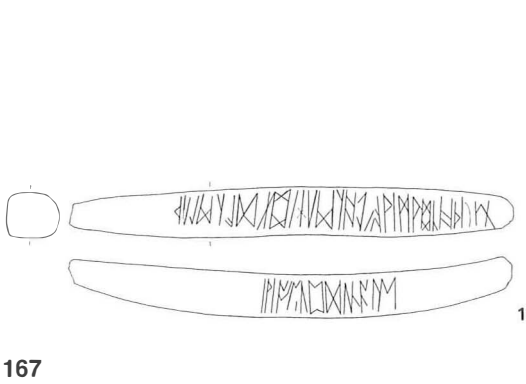
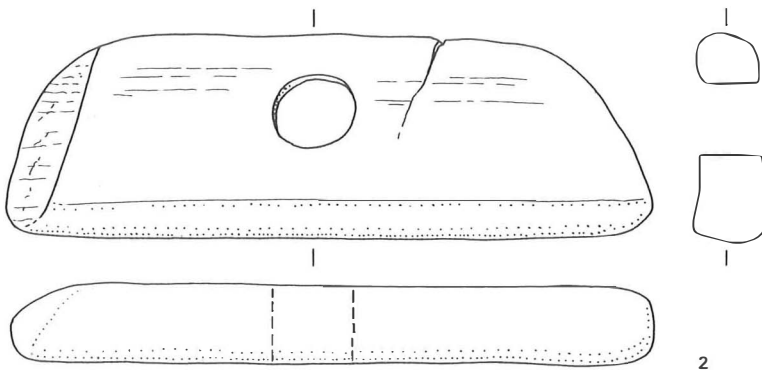
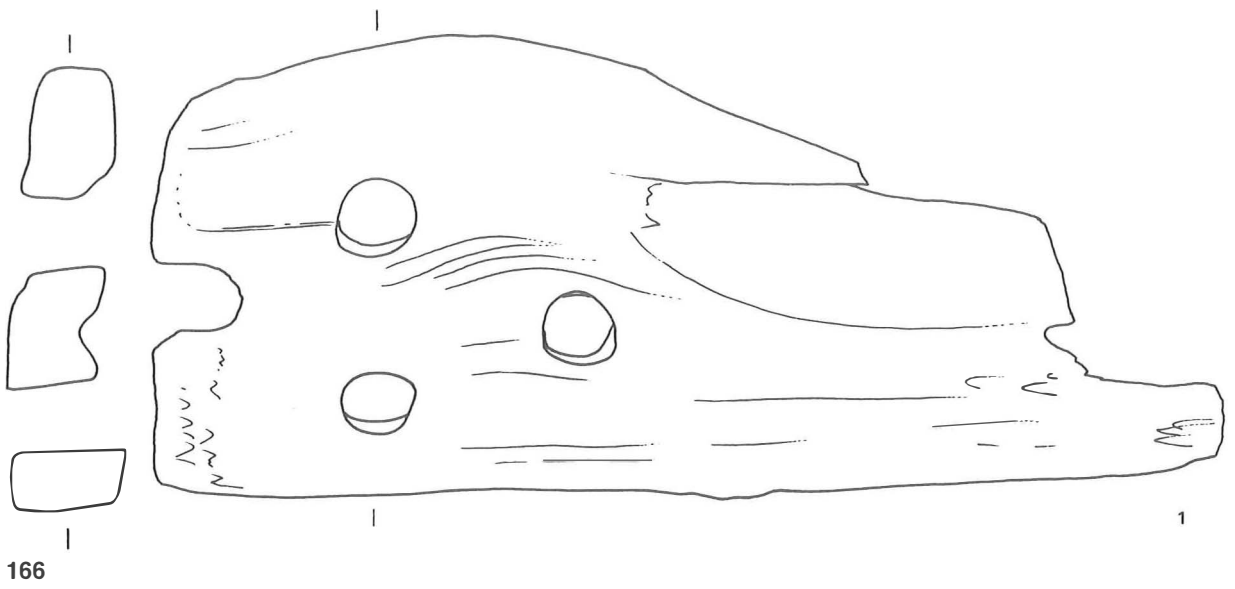

Fig. 166. Type 4.5.3.7.1. 1, 2: Westeremden-7En74 (1924/V 28,14).

Fig. 167. Type 4.5.3.5. 1: Westeremden-7En74 (1918/XI 1).

Fig. 168. Type 4.5.3.6. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 34).

Fig. 169. Type 4.5.3.9. 1: Wirdum-7Ez/En84 (1921/VI 14).

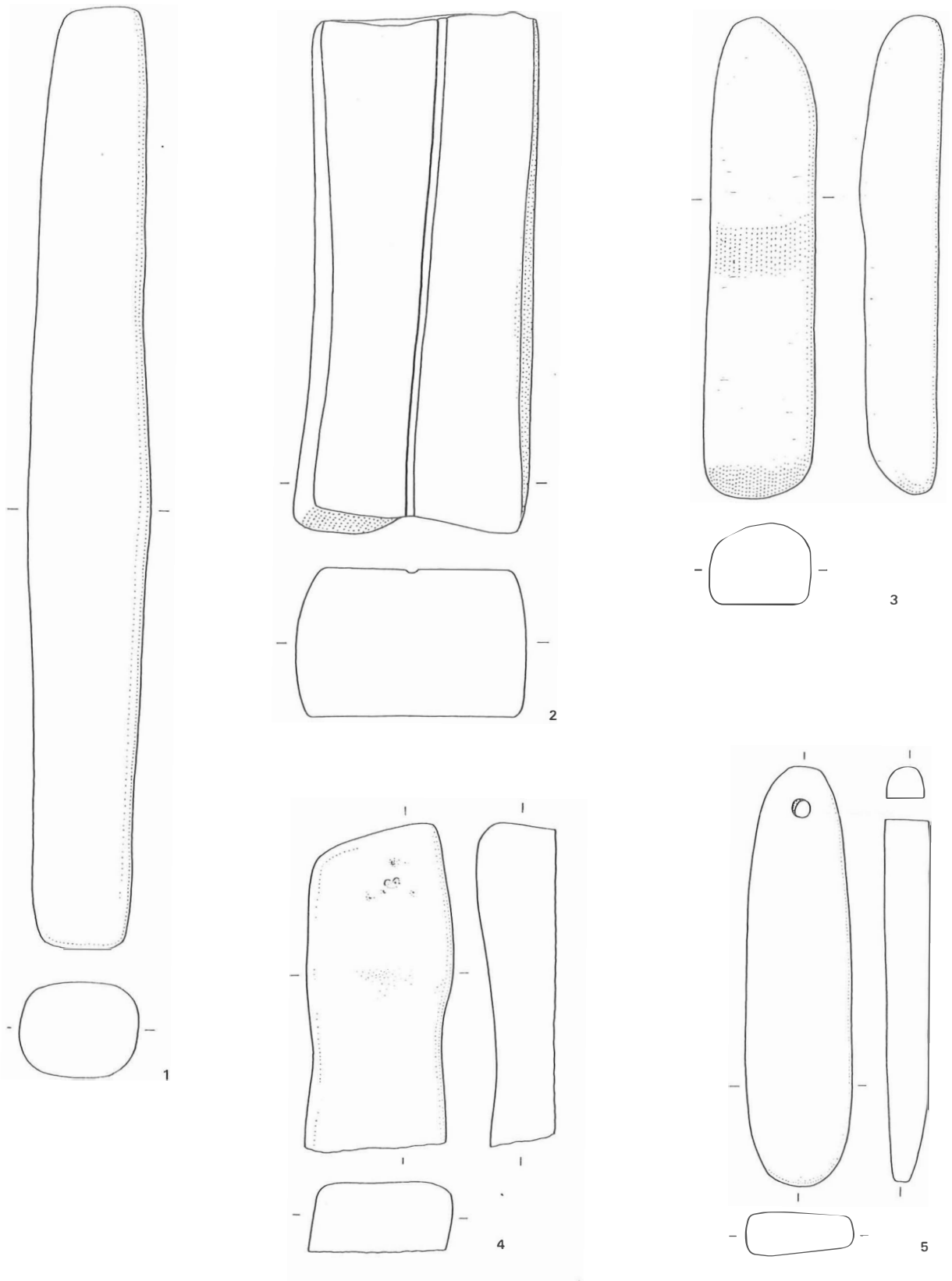
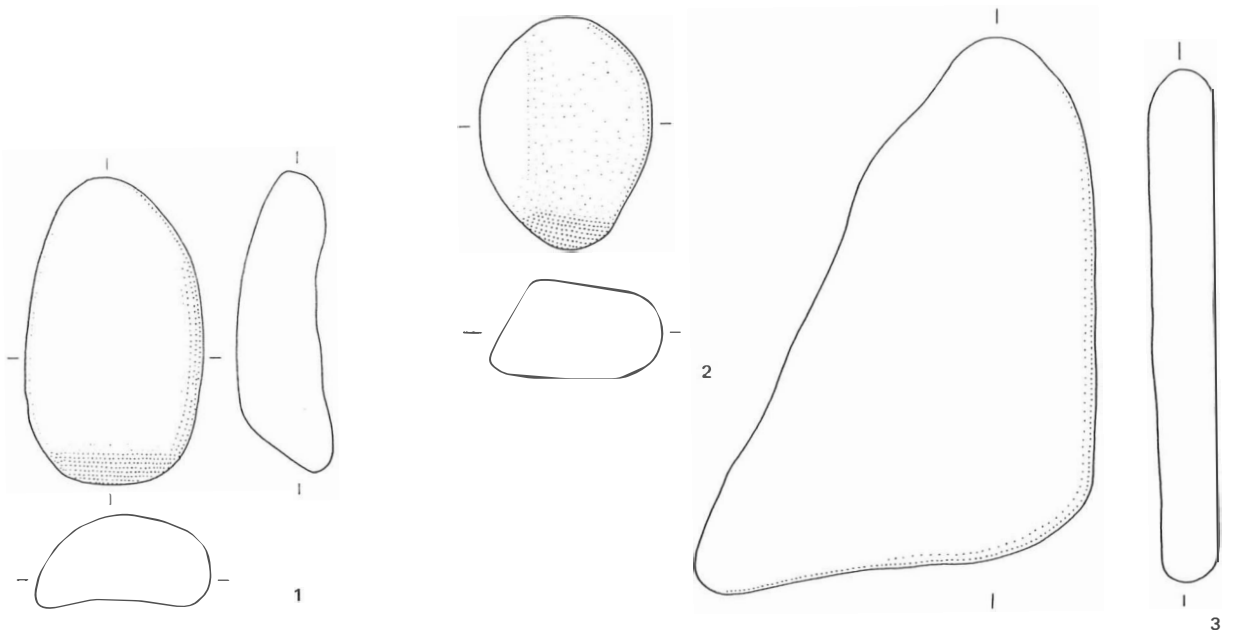
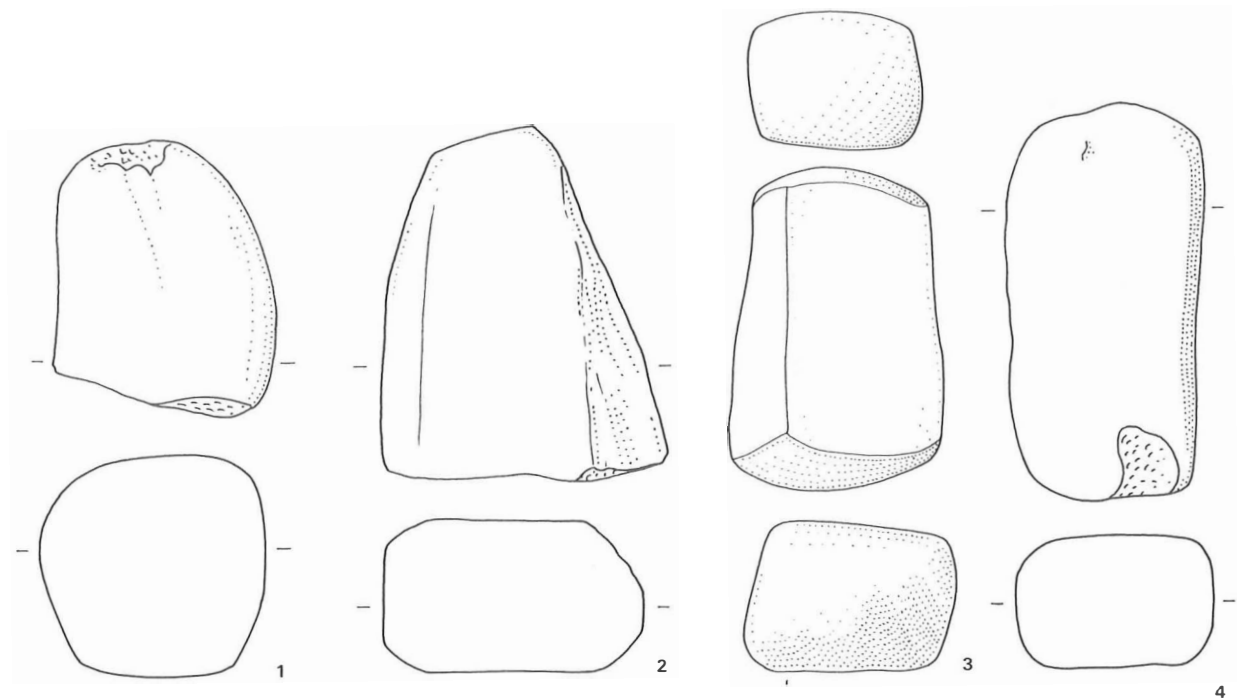

Fig. 170. Type 4.6.1.1. 1, 2, 3, 4, 5: Westervijlwerd-7Bn45 (1886/VI 2, 1889/VI 11, 1887/VI 21, 1884/IX 48, 1887/VI 22).

171

172

Fig. 171. Type 4.6.1.1. 1, 2, 3: Westerwijtwerd-7Bn45 (1968/VI 27 (2x), 1884/IX 58).

Fig. 172. Type 4.6.1.2. 1: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 60); 2, 4: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/IX 59, 62); 3: Ten Boer-7Ez44 (1964/VII 1).

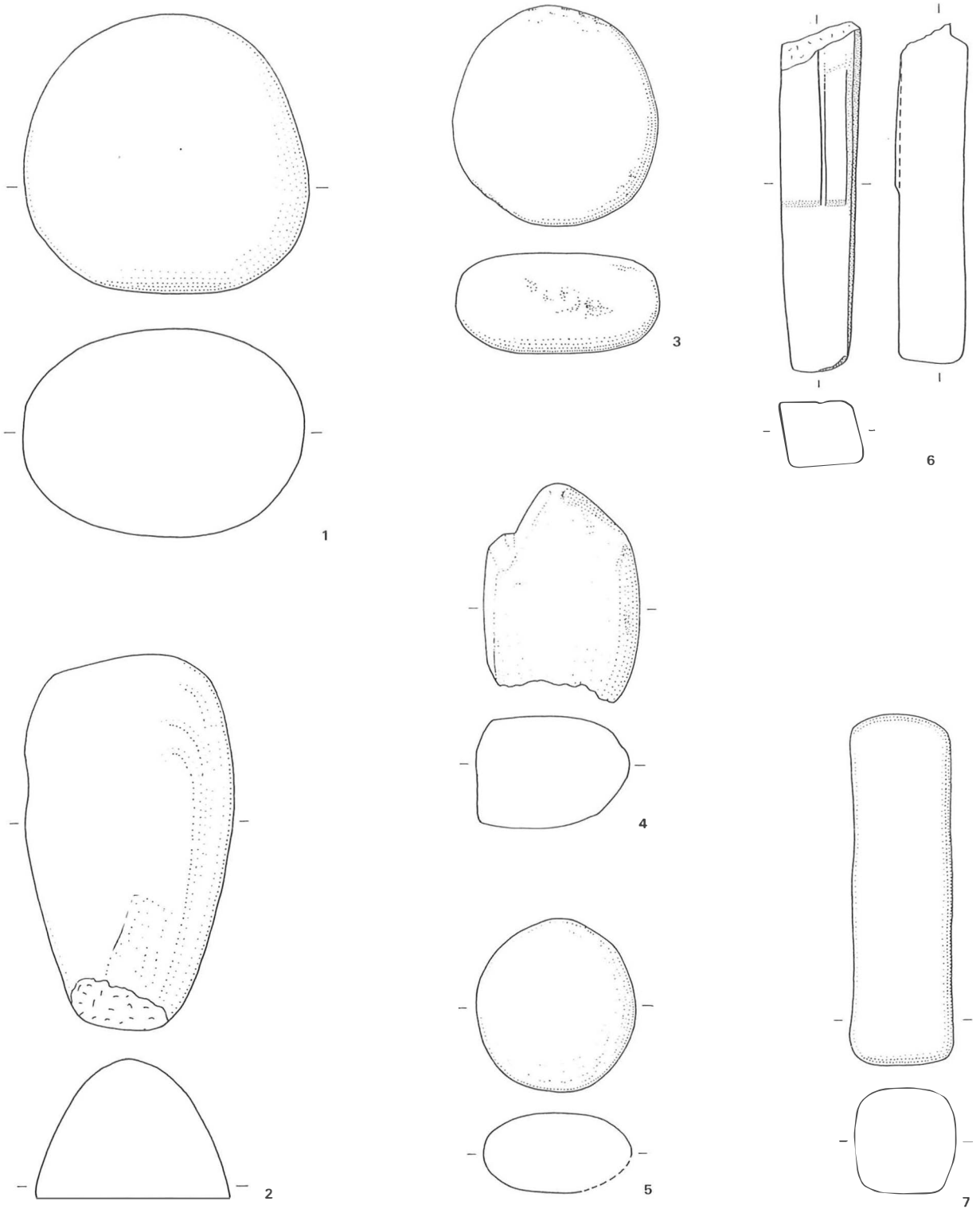

Fig. 173. Type 4.6.2. 1: Toornwerd-7Bn85 (1974/IX 3); 2, 3, 4, 5, 6, 7: Westerwijtwerd-7Bn45 (1889/XII 1a, 1900/I 474a, 1968/VI 27, 1884/I 72, 1884/IX 47, 1898/VI 9).

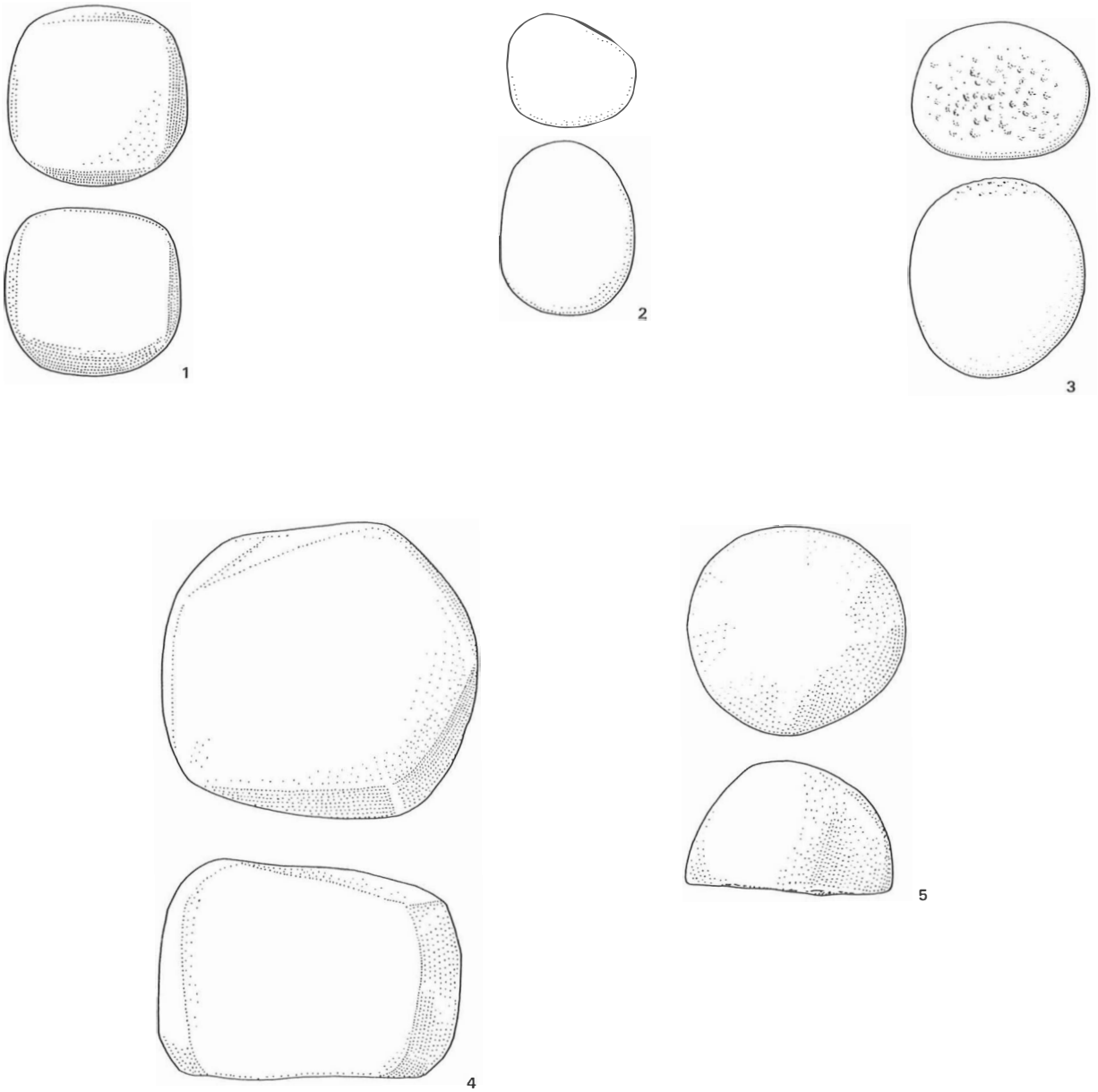
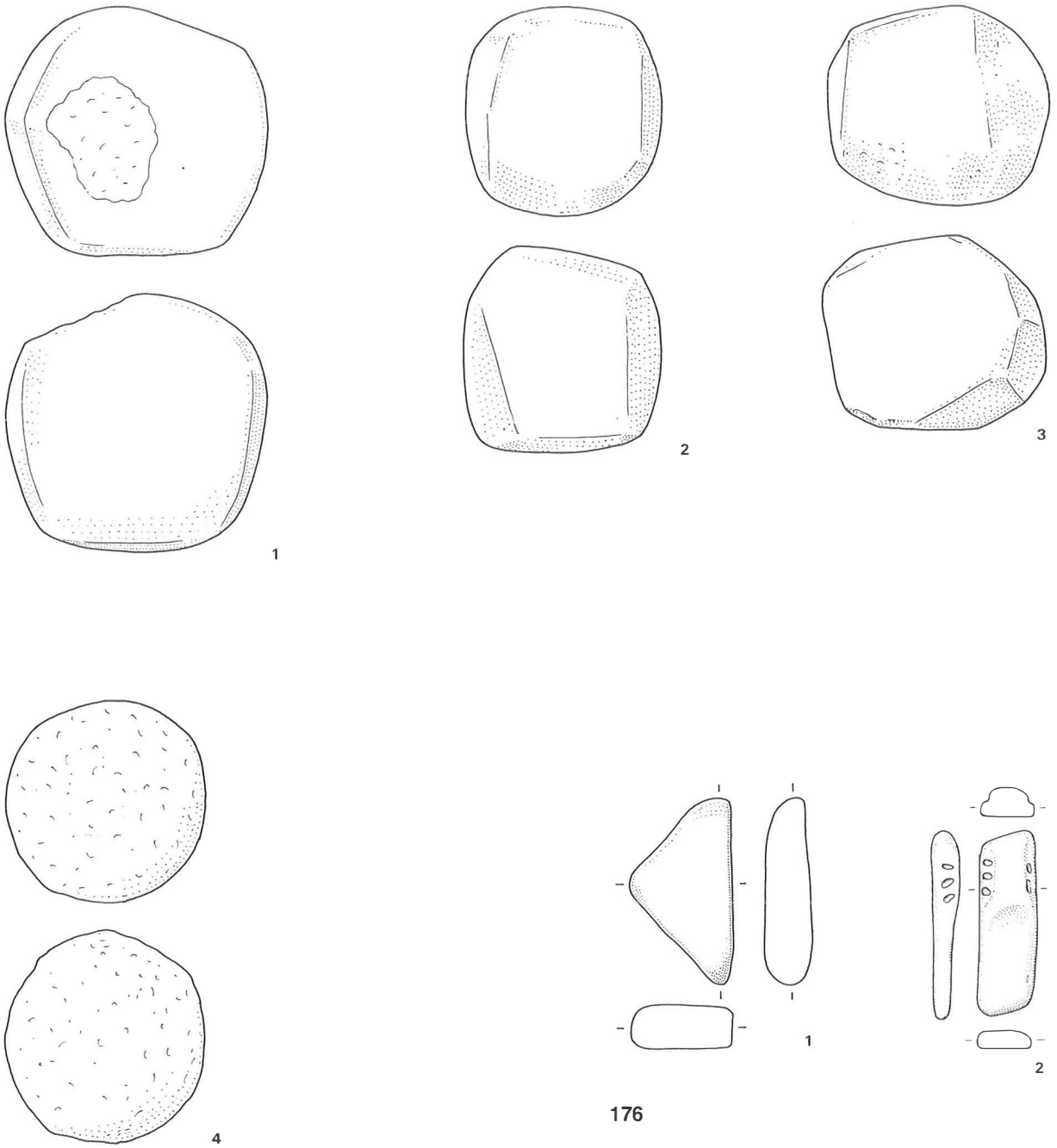

Fig. 174. Type 4.6.3. 1, 2, 3: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 12, 1920/V 5,4); 4: Wittewierum-7Ez71 (1897/I 2); 5: Westerwijtwerd-7Bn45 (1968/VI 27).

175

Fig. 175. Type 4.6.3. 1, 2, 3, 4: Toornwerd-7Bn85 (1946/V 34,25 (3x)).

Fig. 176. Type 4.6.6. 1: Ten Boer-7Ez44 (1976/XII 3); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/IX 57).

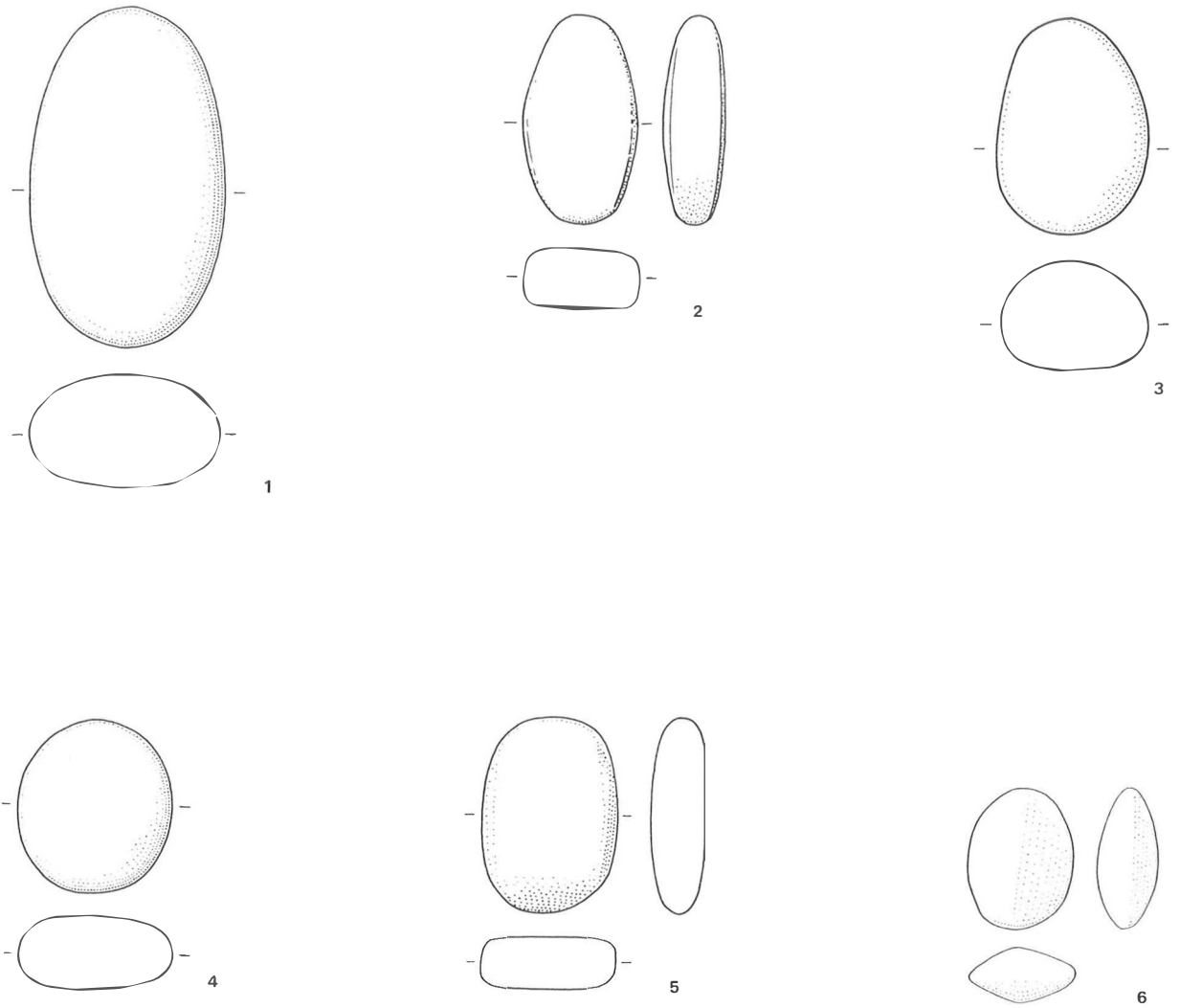

Fig. 177. Type 4.6.5. 1, 2, 4, 5: Westerwijtverd-7Bn45 (1884/I 76,74,75,73); 3, 6: Toornverd-7Bn85 (1946/V 35,55).

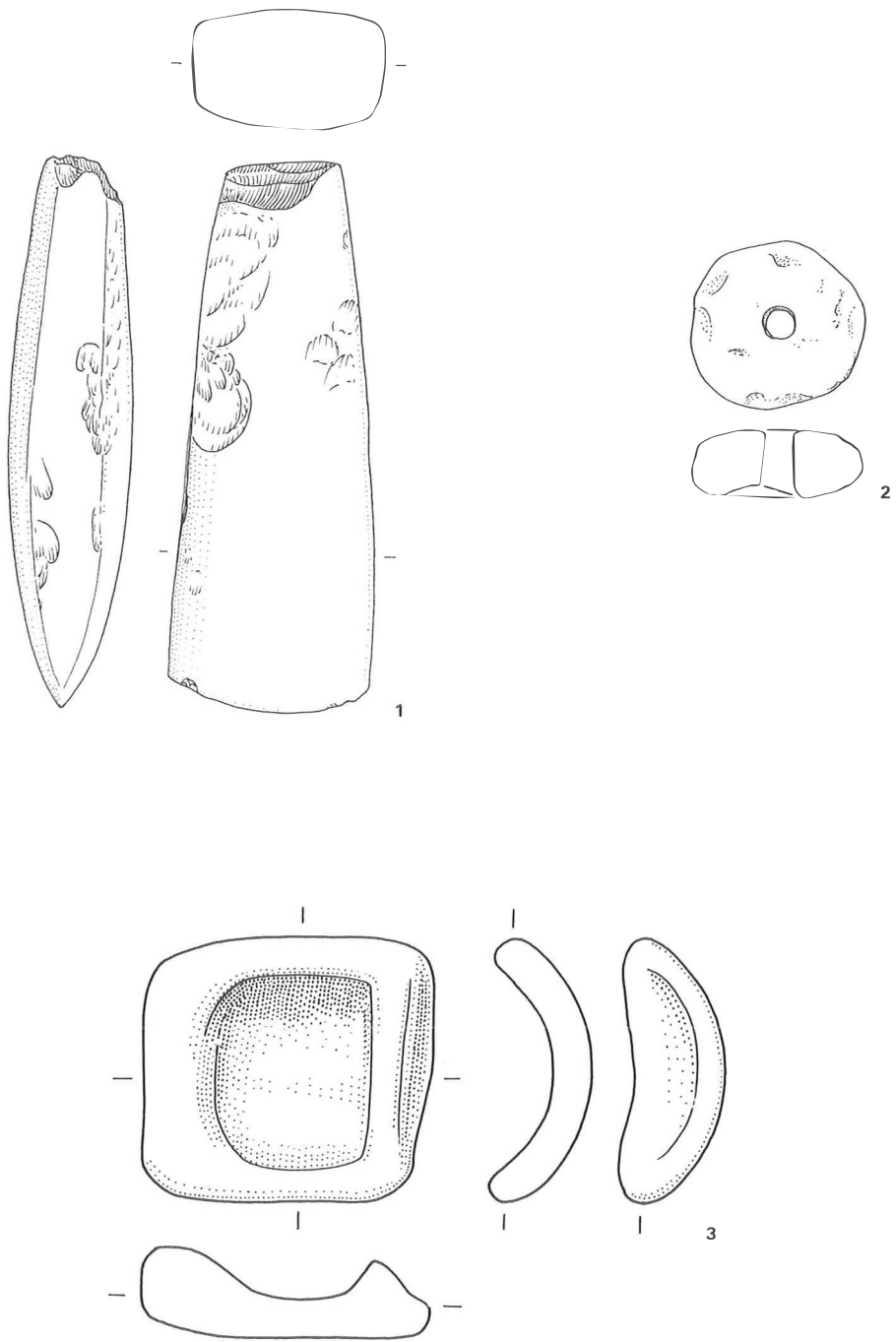

Fig. 178. Type 4.6.7. 1: Westervijlwerd-7Bn45 (1885/VI 2); 2: Wirdum-7Ez/En84 (1920/VI 9); 3: Ten Boer-7Ez44 (1976/XII 3).

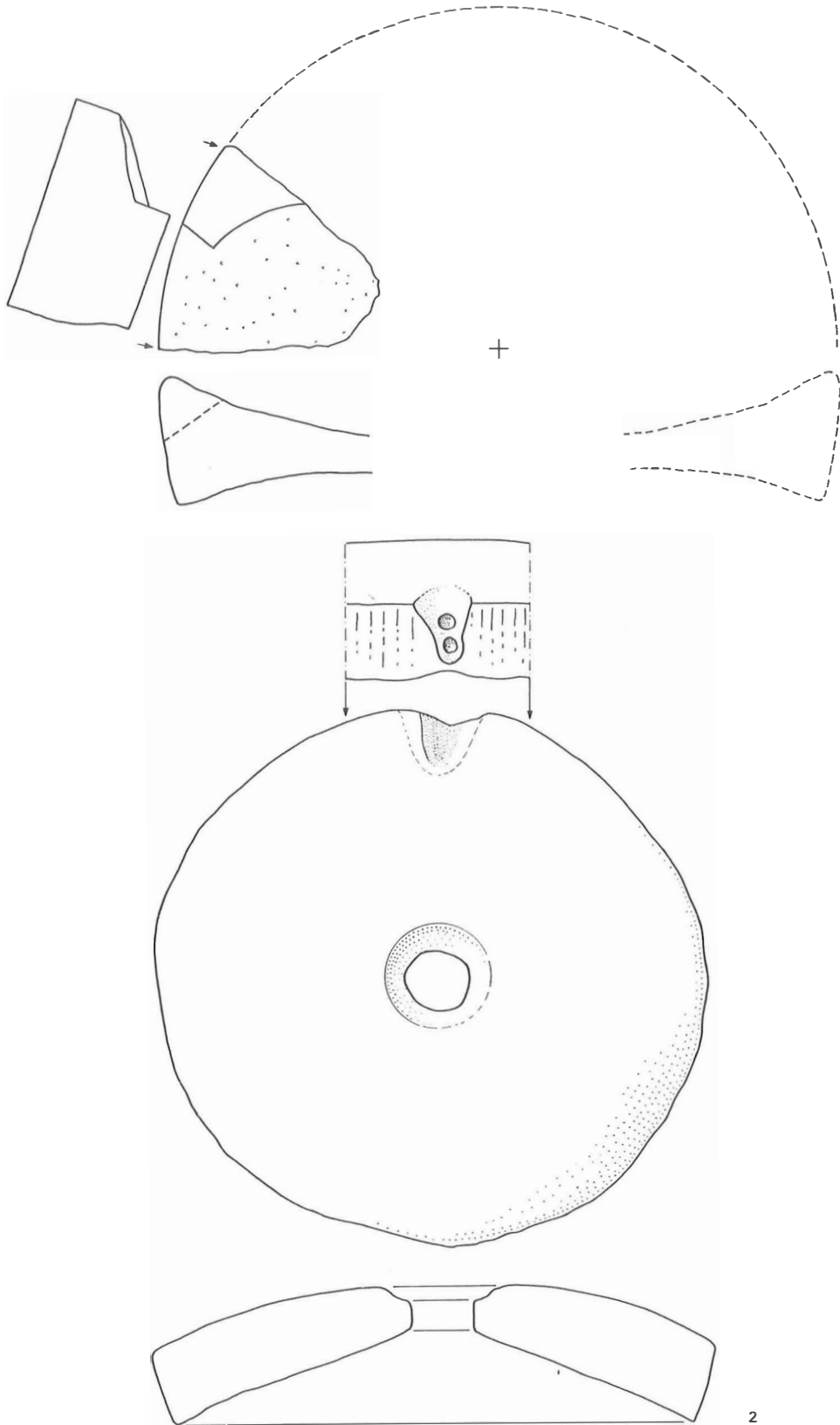

Fig. 179. Type 4.6.4.1. 1: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1884/I 62).

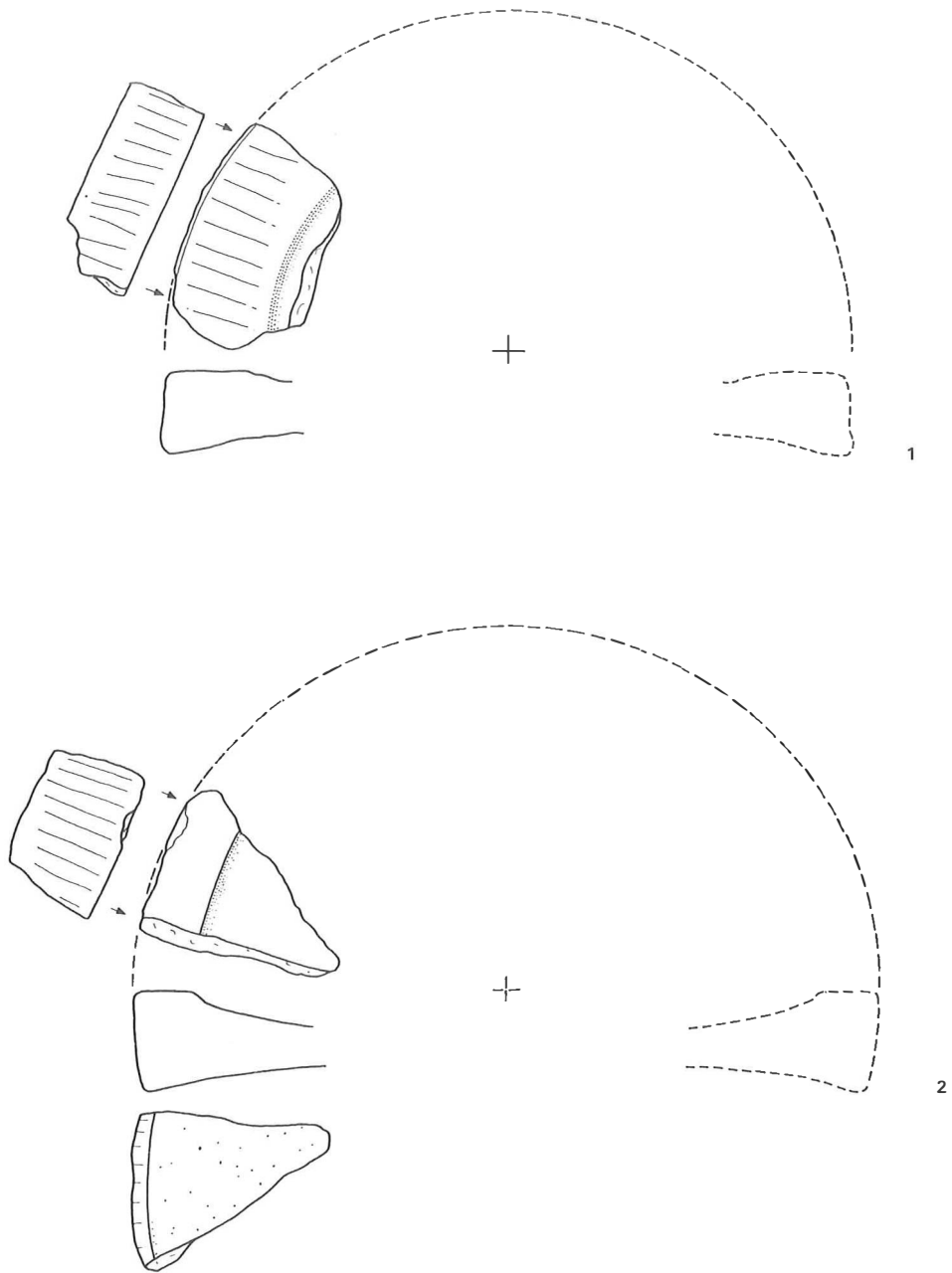
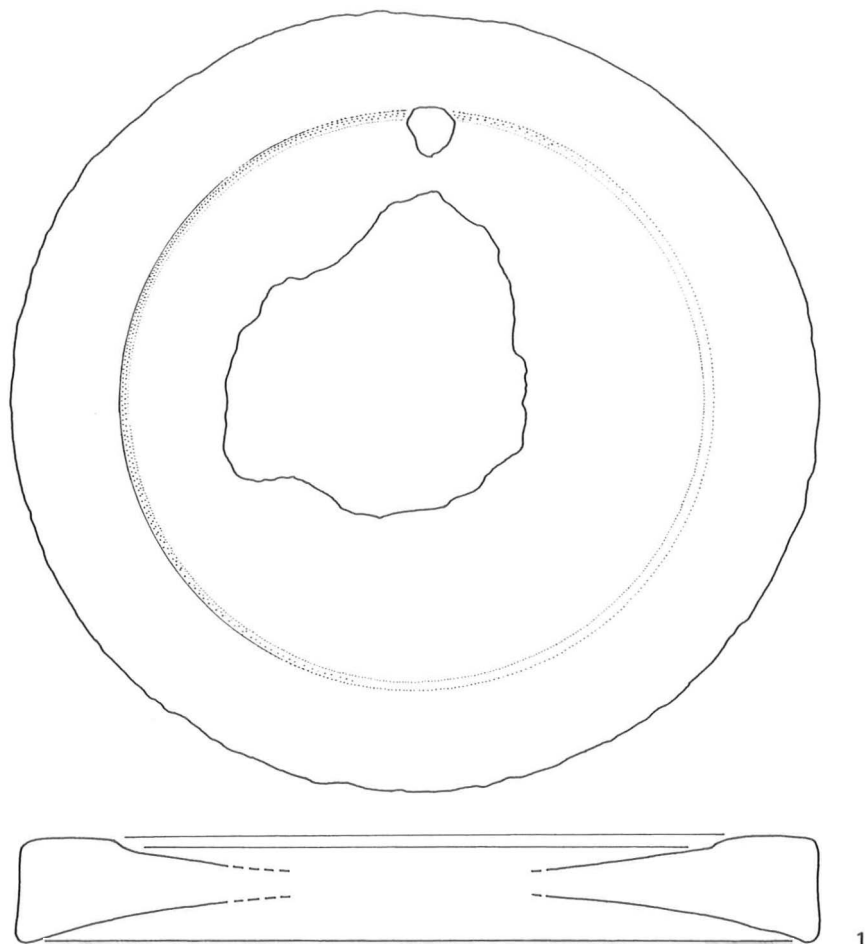

Fig. 180. Type 4.6.4.2. 1: De Palen I-7Bn15 (1970/III 1); 2: Westerwijtwerd-7Bn45 (1970/III 2).

1

Fig. 181. Type 4.6.4.2. 1: Westerwijtverd-7Bn45 (1966/XII 1).

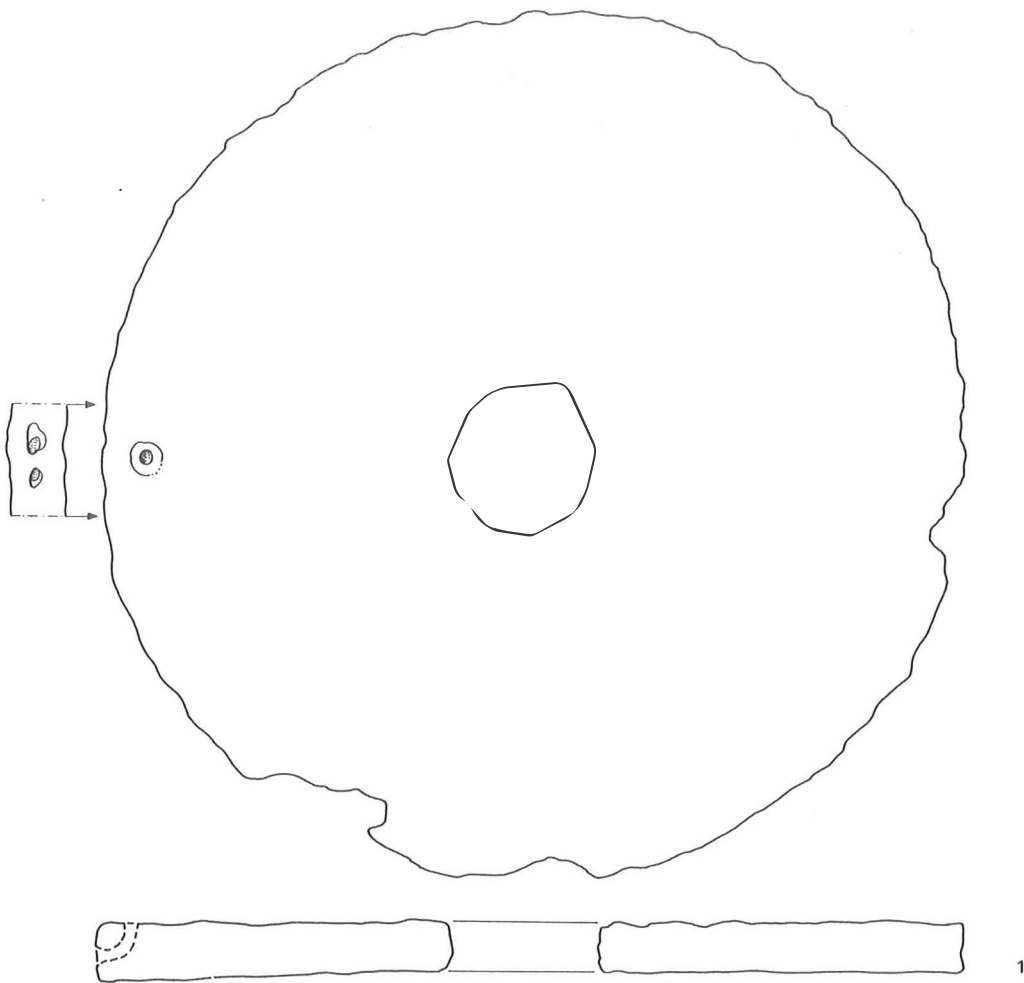

Fig. 182. Type 4.6.4.3. 1: Westervijtwerd-7Bn45 (1879/12).

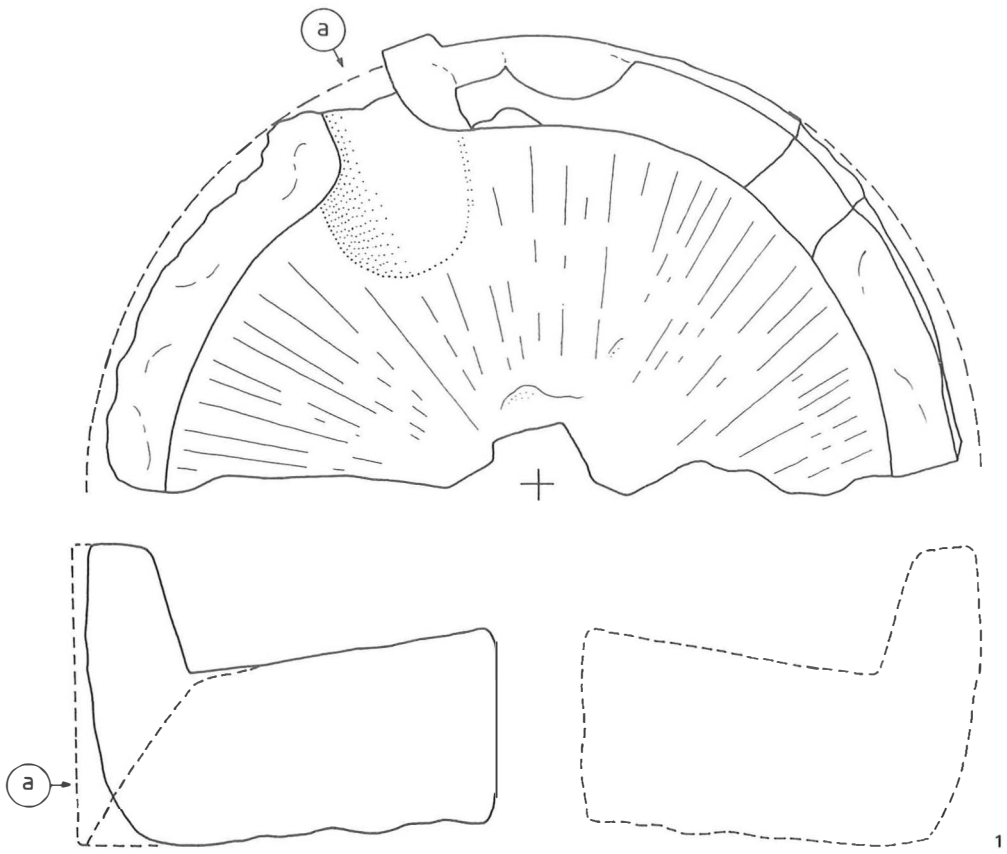
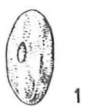

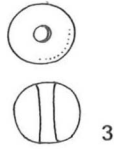
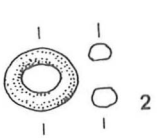
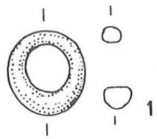
Fig. 183. Type 4.6.4.4. 1: De Palen I-7Bn15 (1978/XII 1).

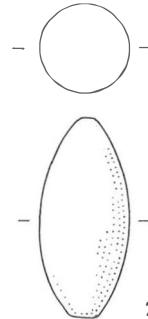
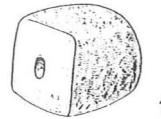
184

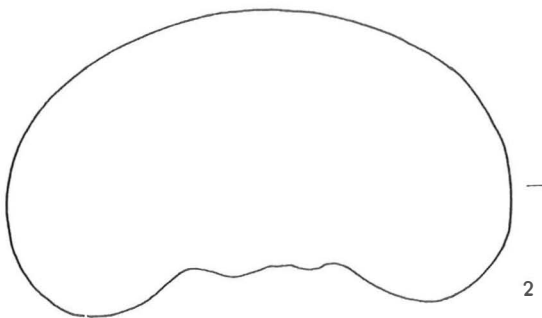
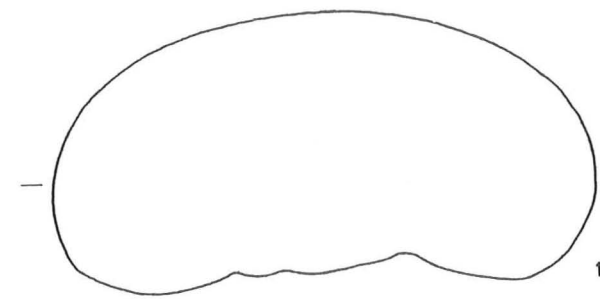
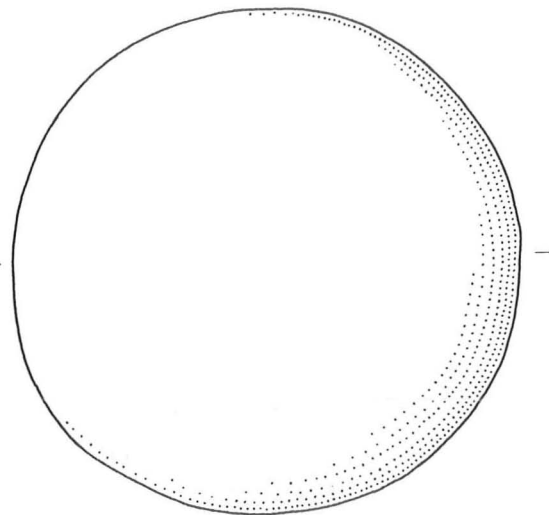
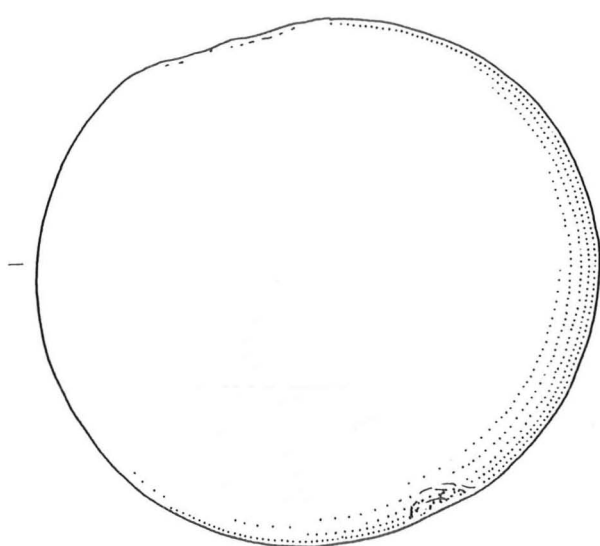
185

186

187

188

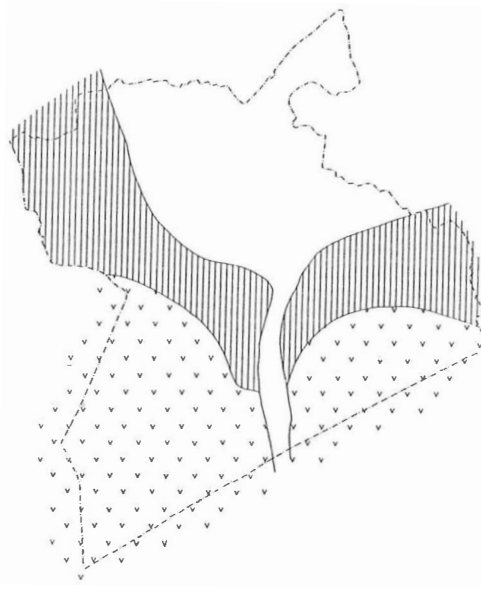
Fig. 184. Type 4.7.1.2.1. 1, 2: Westeremden-7En74 (1921/I 79).

Fig. 185. Type 4.7.1.2.2. 1, 2: Westeremden-7En74 (1921/I 79).

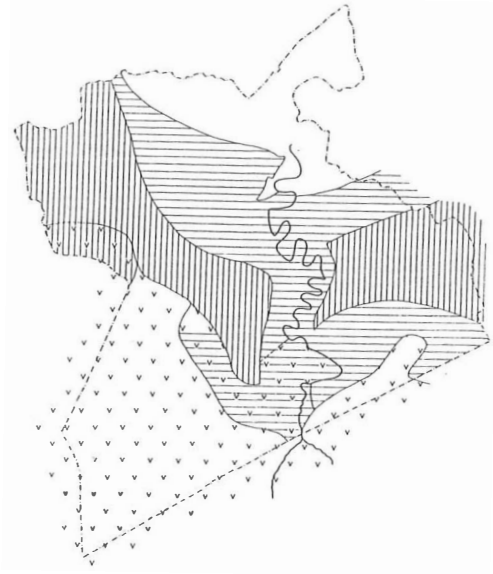
Fig. 186. Type 4.7.1.2.3. 1, 2, 3: Middelstum-7Bn71 (1977/VI 1).

Fig. 187. Type 4.7.1.2.4. 1: Westeremden-7En74 (1921/I 79); 2: Middelstum-7Bn71 (1906/I 8).

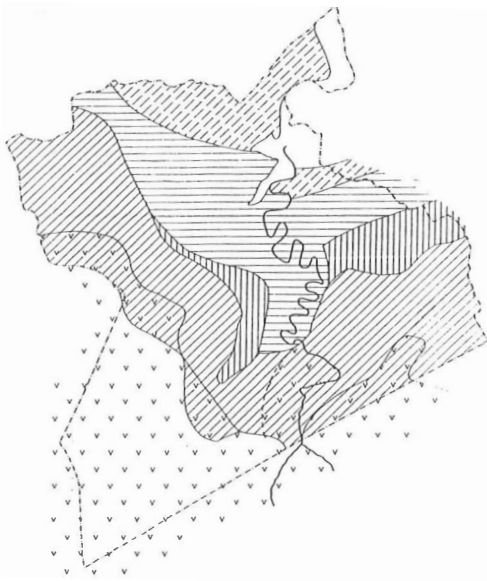
Fig. 188. Type 4.7.2. 1, 2: Wirdum-7Ez/En84 (1920/V 7, 1920/VI 23).

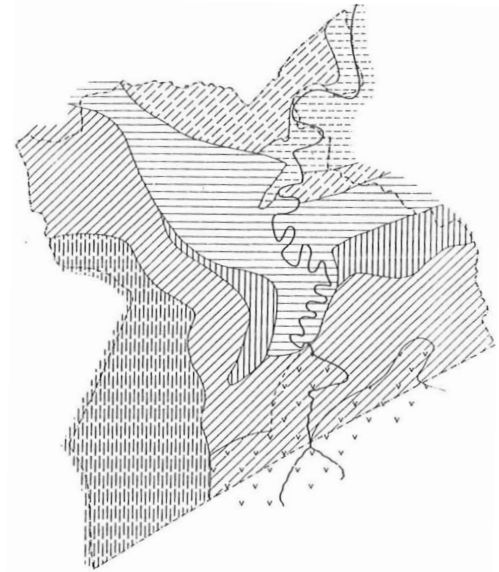
189

190

191

192

Fig. 189. Paleogeografische situatie omstreeks 700 v.Chr.
 Fig. 190. Paleogeografische situatie omstreeks 200 v.Chr.
 Fig. 191. Paleogeografische situatie omstreeks 600 n.Chr.
 Fig. 192. Paleogeografische situatie omstreeks 1700 n.Chr.

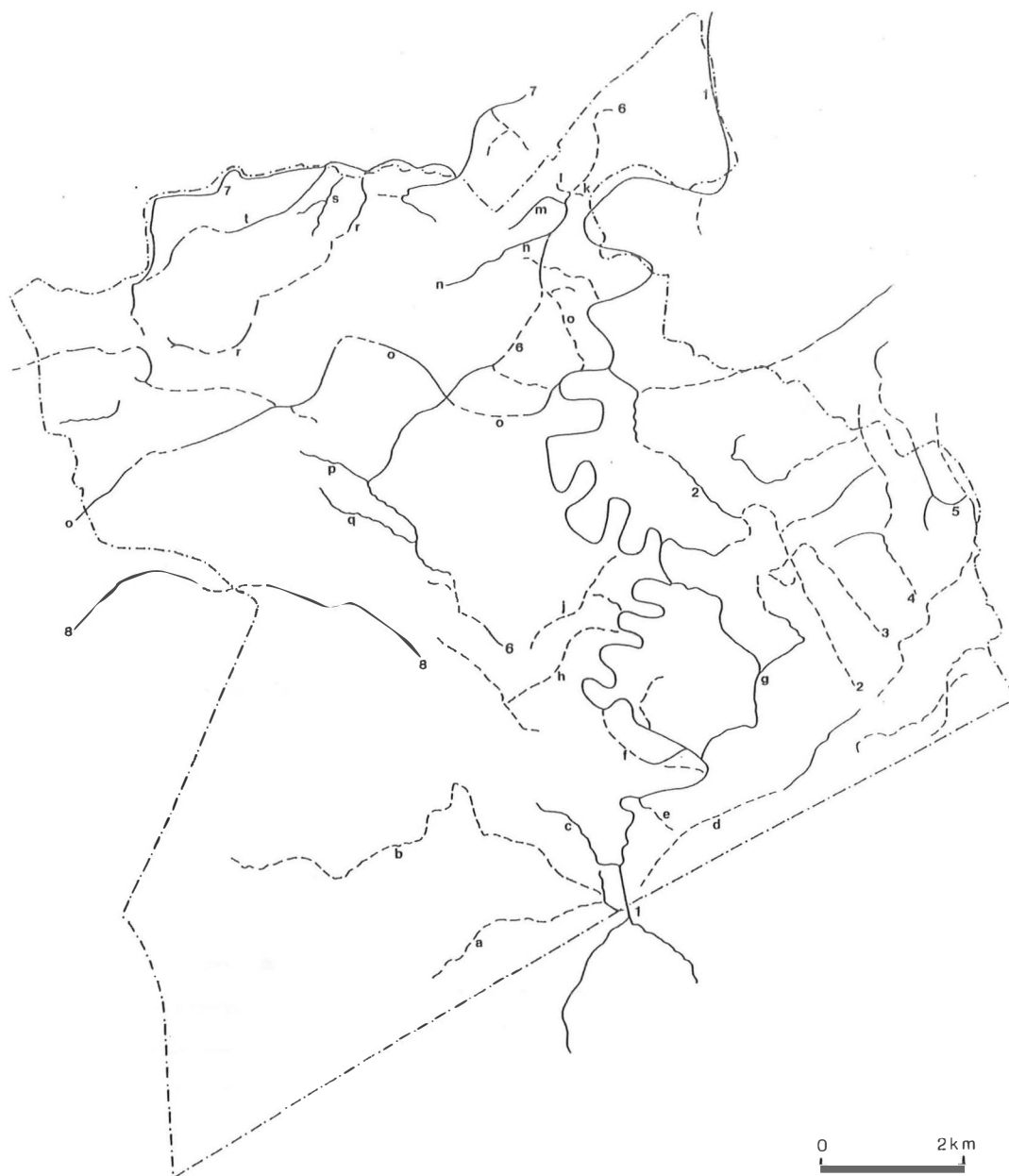

Fig. 193. Reconstructie oude waterlopen.

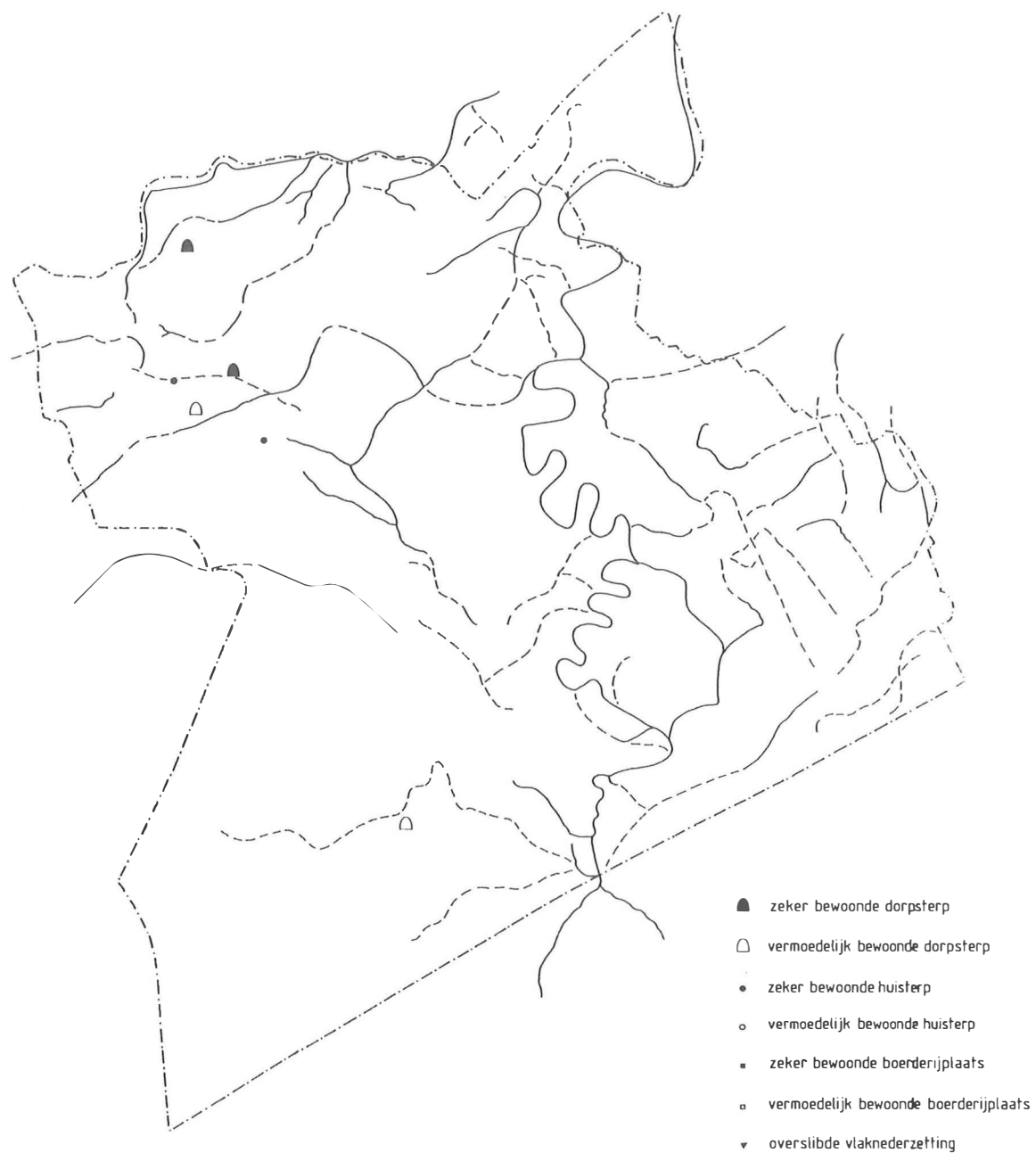

Fig. 194. Verspreiding van de bewoning van 600-200 v.Chr.

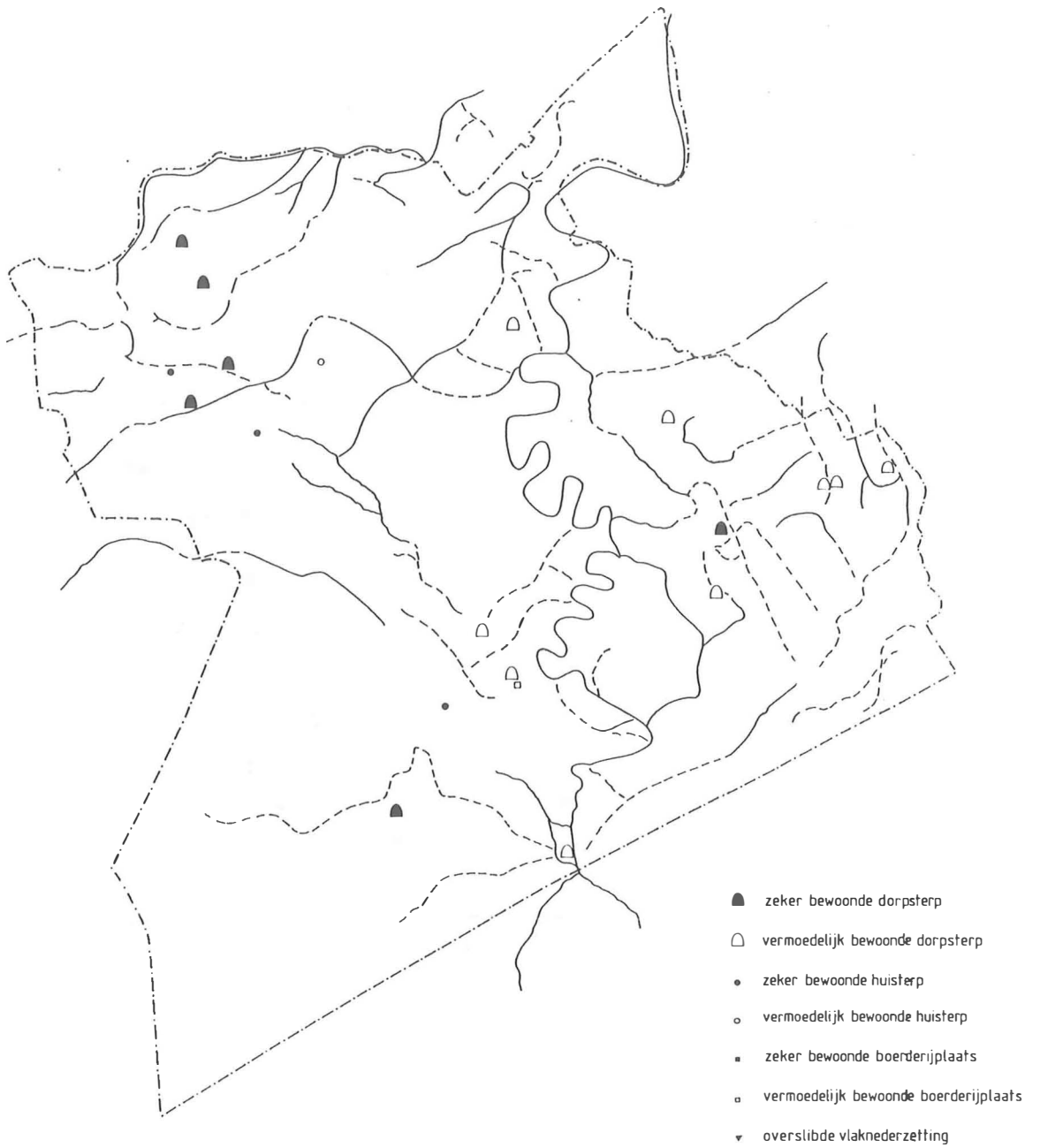

Fig. 195. Verspreiding van de bewoning van 250-50 v.Chr.

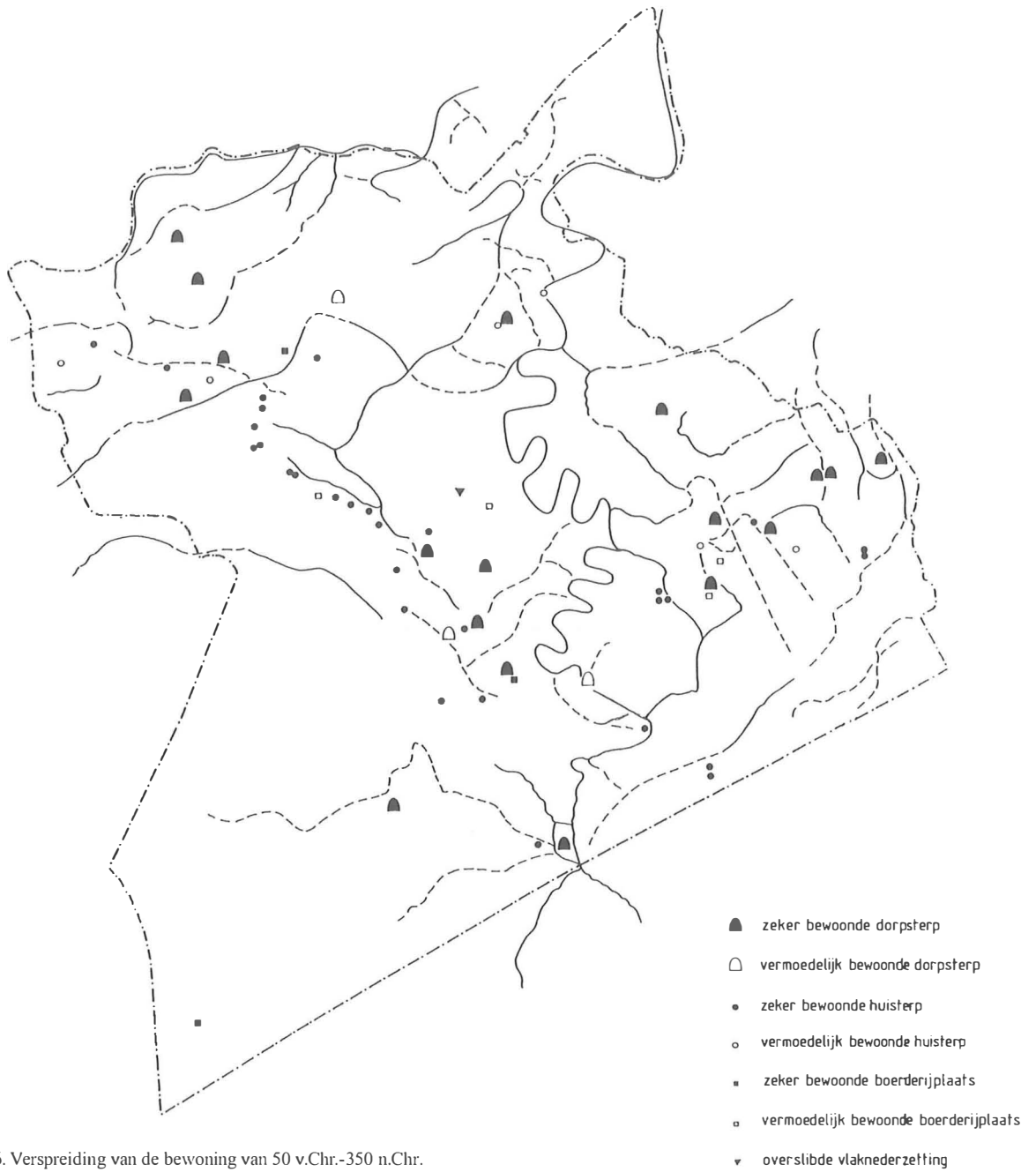

Fig. 196. Verspreiding van de bewoning van 50 v.Chr.-350 n.Chr.

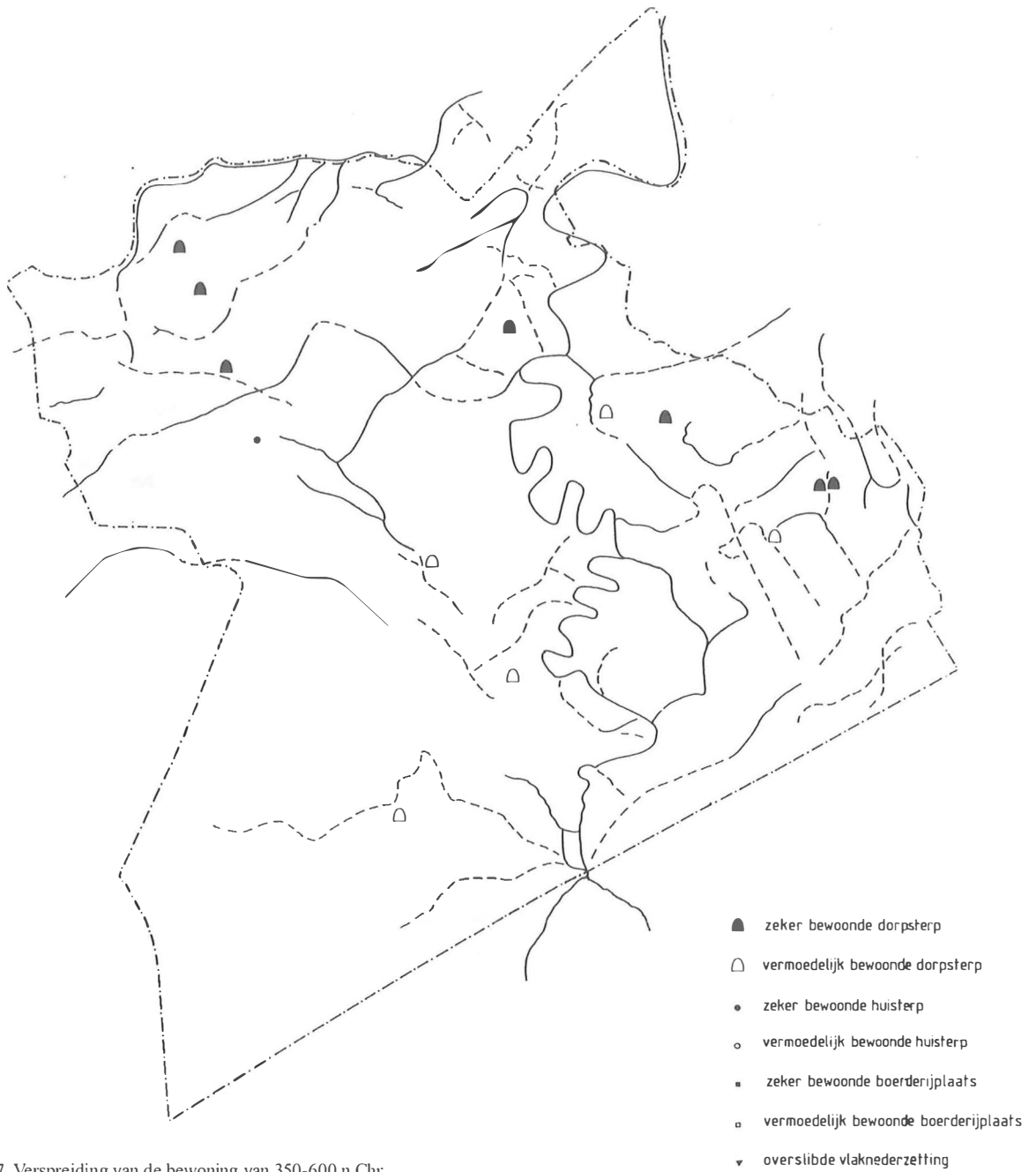

Fig. 197. Verspreiding van de bewoning van 350-600 n.Chr.

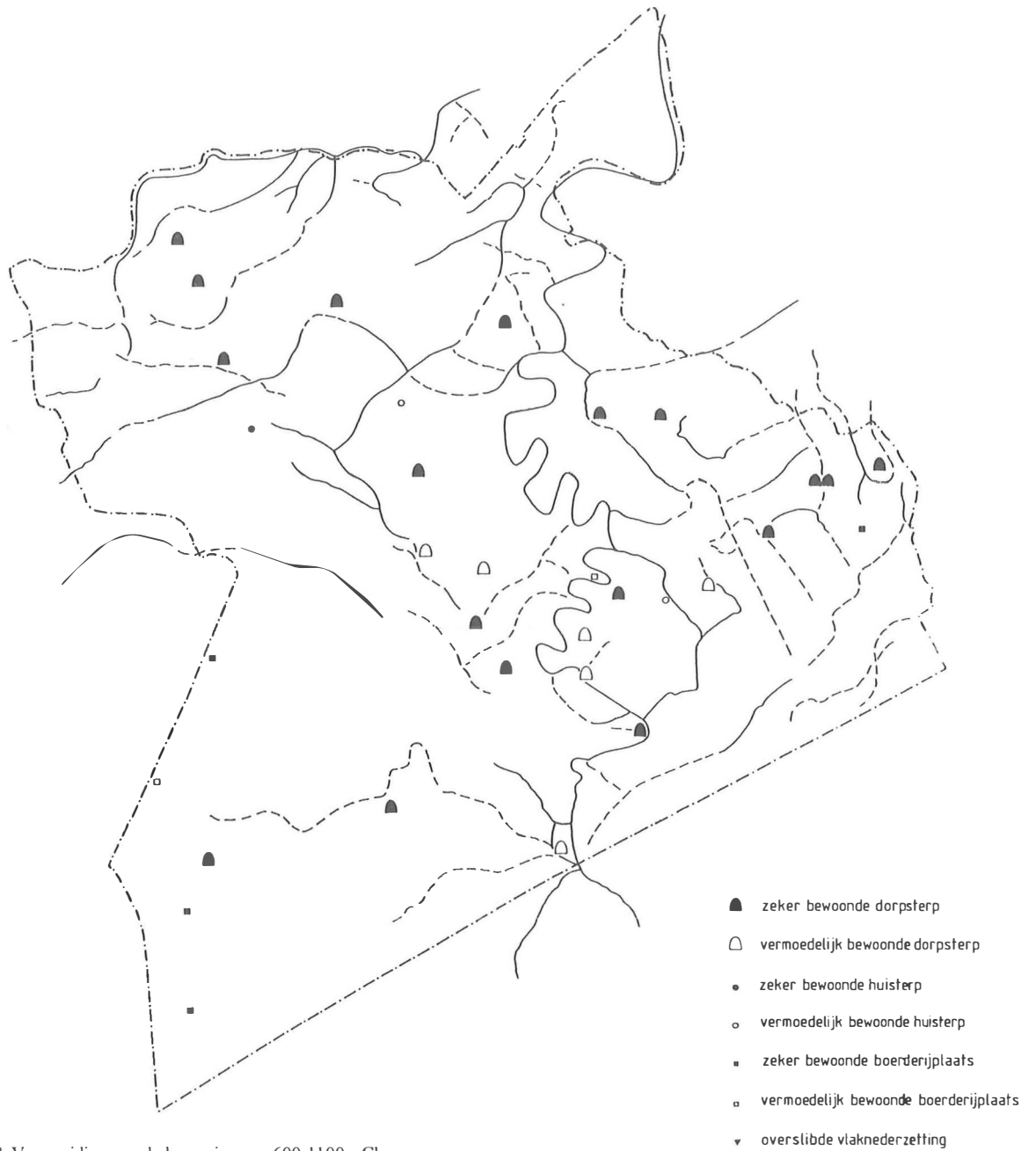

Fig. 198. Verspreiding van de bewoning van 600-1100 n.Chr.

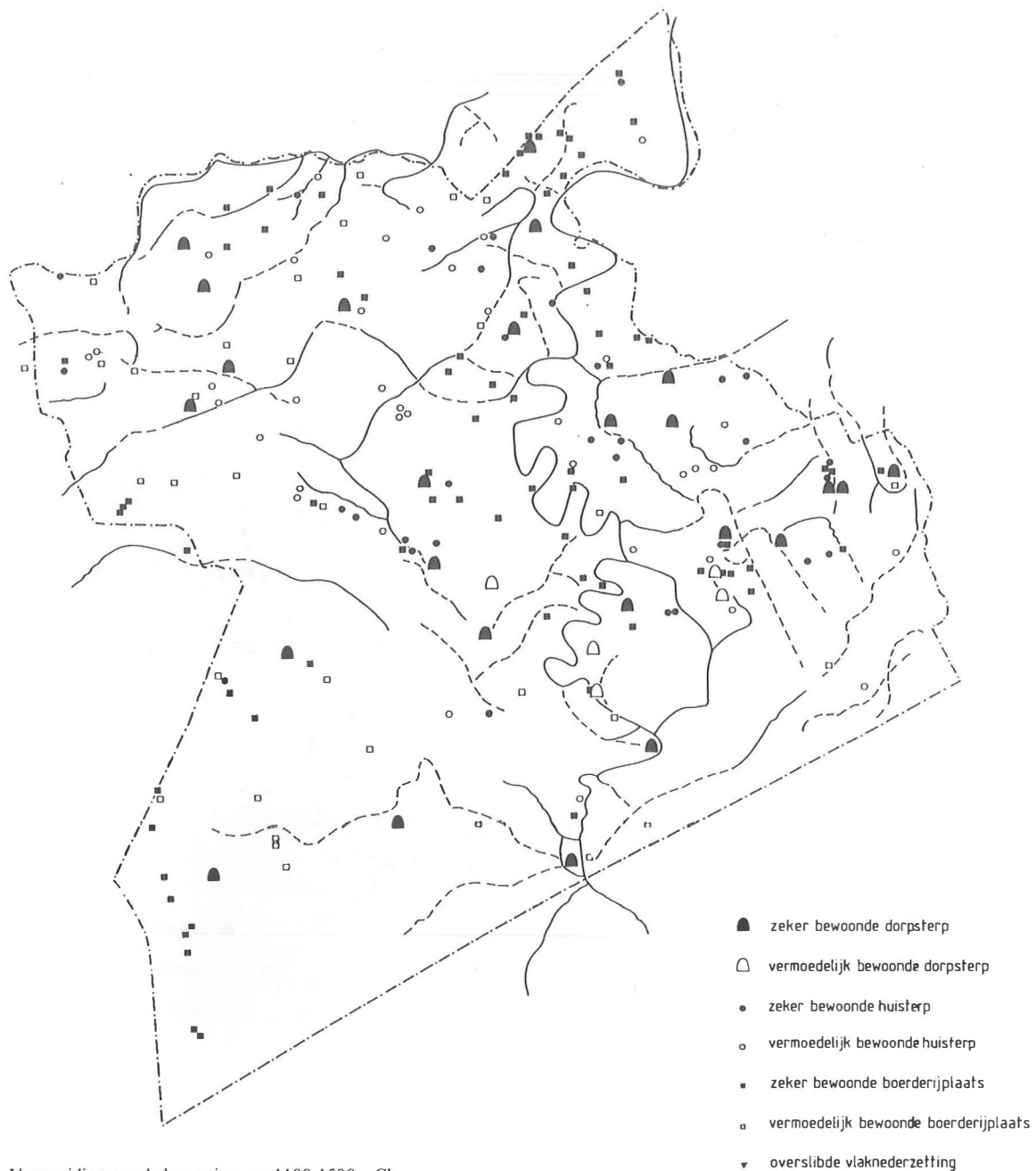

Fig. 199. Verspreiding van de bewoning van 1100-1500 n.Chr.

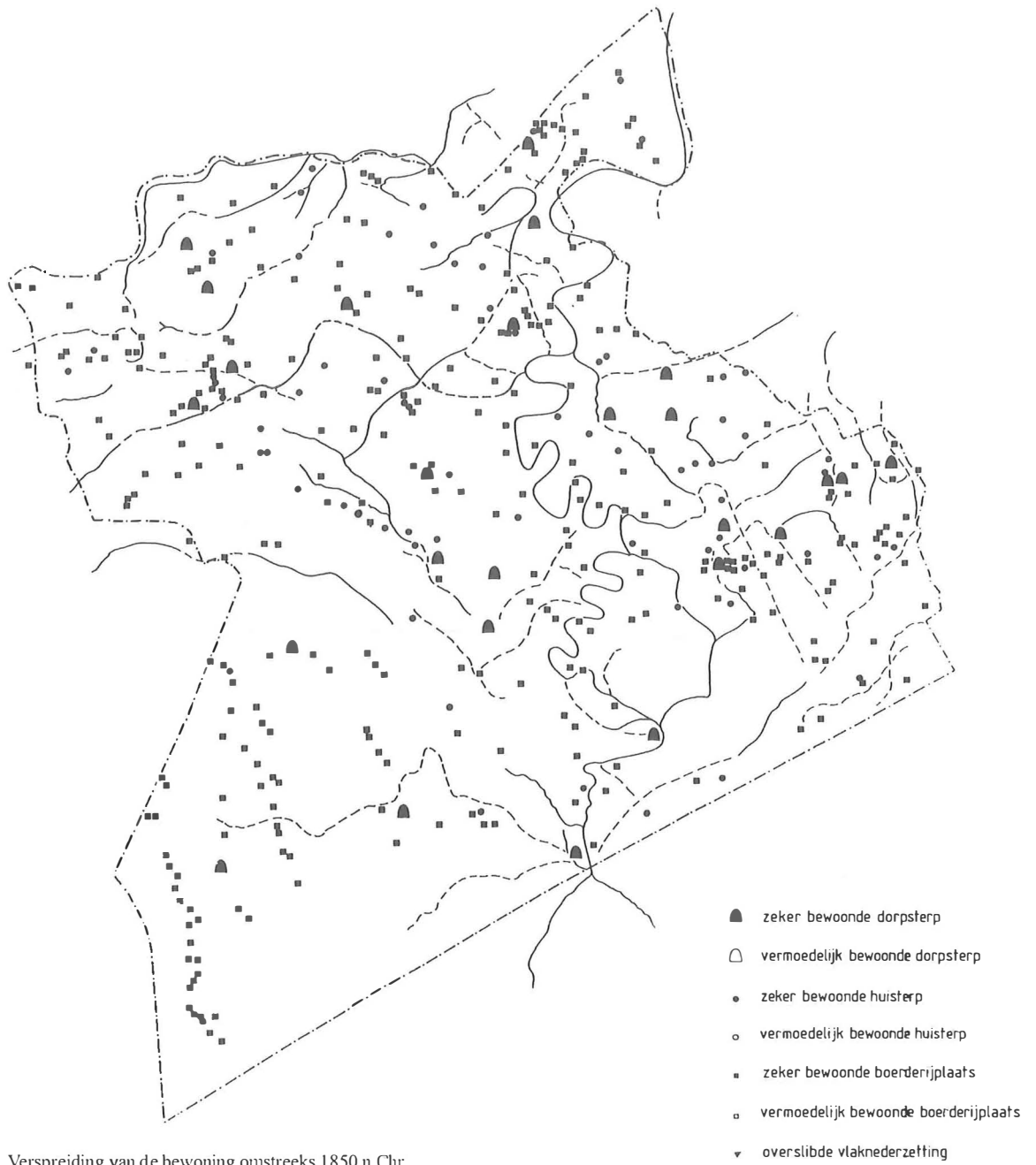

Fig. 200. Verspreiding van de bewoning omstreeks 1850 n.Chr.

Fig. 201. Type XVIII. Wirdum-7Ez/En84 (1920/V 8).

Fig. 202. Type XVIII. Wirdum-7Ez/En84 (1922/XII 5).

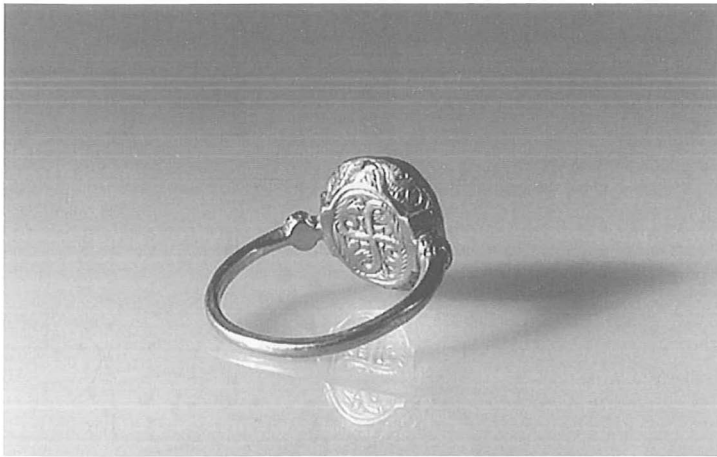

Fig. 203. Type 4.4.1.3.2. Westeremden-7En74 (1979/VII 1).

Fig. 204. Type 4.4.1.3.3. Lutjewijwerd-7Ez6 (1962/X 18).

Fig. 205. Type 4.4.1.3.4. Wirdum-7Ez/En84 (1884/I 21).

←

Fig. 206. Type 4.4.1.8. Krangeweer-7Ez13 (1884/I 22).

Fig. 207. Type 4.4.1.8. Krangeweer-7Ez13 (1884/I 23).

Fig. 208. Type 4.4.1.8. Wirdum-7Ez/En84 (1894/I 4).

Fig. 209. Type 4.6.7. Westerwijtwerd-7Bn45 (1957/VII 2).

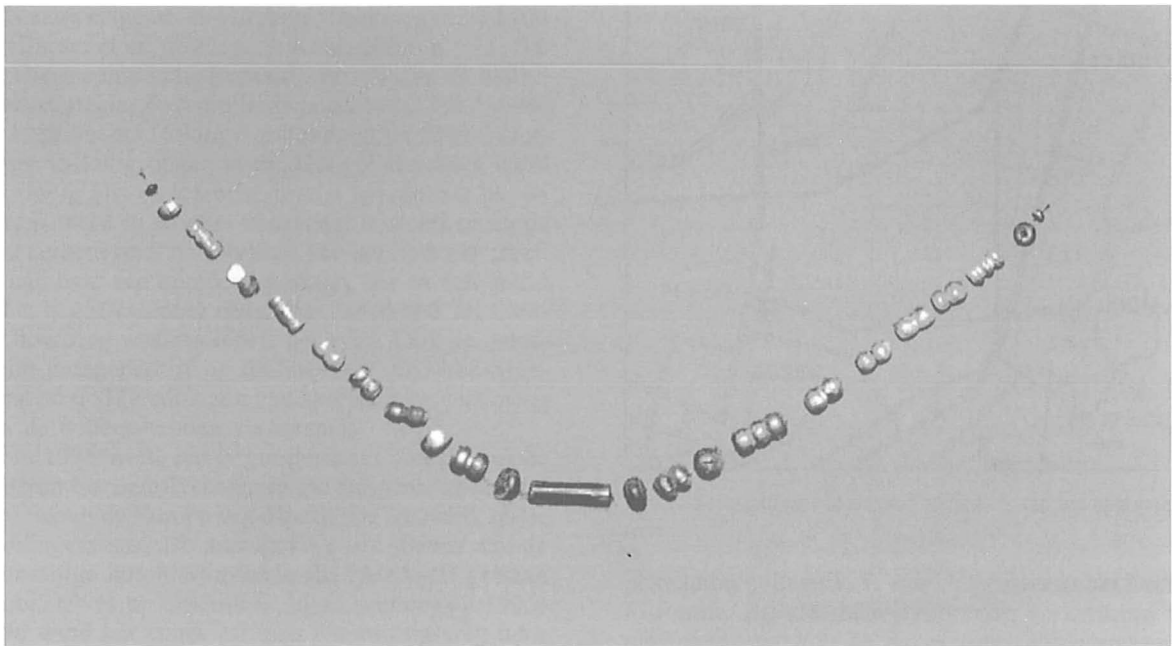

Fig. 210. Type 4.7.1.1. Toornverd-7Bn85 (1966/X 1).